

עדות נאמנה

הועתק והוכנס לאינטרנט

שו"ת www.hebrewbooks.org

ע"י חיים תשס"ח

על נאבק השחיטה באירופה

קובץ שאלות ותשובות

וגלויי דעת מגדולי הדור ורבני המדינות

בצירוף קונטרס

השחיטה וצער בעלי חיים

מבחינה רפואית

חלק ראשון

בהוצאת בית המדרש גור אריה ע"ש המהר"ל ז"ל,
ברוקלין—ניו-יורק

ירושלים תשל"ח

בס"ד

ספר זה נסרק ונעבד ע"י
"יודאיקה אימג' אוצרות התורה בע"מ".
ניתנת רשות ל"היברא בוקס" שע"י חיים רוזנברג"
להכניסו לאתר ולהפיצו לצורך שימוש אישי בלבד.

וזאת למודעי

אין רשות לאף אחד להדפיסו או להעתיקו
בכל אופן שהוא או בכל אמצעי שהוא
בין בחינם בין בשכר בין ליחיד בין לרבים

ניתן להשיג עותק מספר זה ועוד ספרים
אוצרות התורה
וכן התוכנה המשולבת
(בשילוב אוצר הפוסקים)
אצל:

בית ספריית מורגנשטרן
רחוב רבא 14 ת.ד. 3620 אשדוד
טלפון 08-866-0821 פקס 08-866-5059

OTZROT HATORAH
THE MORGENSTERN LIBRARY
14 RAVAH STREET
P.O.B.3620 ASDOD, ISRAEL
Email- kidosheypolin@bezeqint.net

This sefer has been provided by
Judaica Image OTZROT HATORAH for individual use only.
All rights reserved by Judaica Image OTZROT HATORAH.
Permission is only granted to Hebrew Books Org.
No Permission is granted (in any form to distribute these books)
to anyone else even if they don't sell them.

ספר זה יצא לאור בעזרת
ד"ר חנניה ה. וו. קוגלמן,
לונדון—ירושלים

לזכרון לרב עזריאל מונק
שהוא ומשפחתו היו ממוקיריו בברלין
כן סייעה בהכנת הספר
קרן הזכרון לתרבות יהודית

Memorial Foundation For Jewish Culture

כל הזכויות שמורות
אליהו מונק (האר"י 22, ירושלים)
יחיאל אריה מונק
ישראל מאיר לוינגר

Copyright
Elias Munk, London-Jerusalem
Michael L. Munk, Brooklyn, N.Y.
Israel M. Levinger, Bne Brak

החומר ההלכתי
הובא לאור מתוך שארית הארכיון
של המרכז לענייני השחיטה באשכנז

כמצבת זכרון
לרב עזריאל (עזרא) הכהן מונק זצ"ל
ראש המרכז

נערך על ידי בניו

החומר המדעי
נערך ע"י
ד"ר ישראל מאיר לוינגר

כמצבת זכרון
לד"ר שלמה מנחם ליבן הי"ד
רופא וחוקר מדעי
בפראג

תוכן כללי

עמ'

6	הסכמות
9	הקדמה
15	בעניני השחיטה : הרופא ד"ר שלמה מנחם ליבען
19—301	שאלות, תשובות וגלויי דעת
19	תוכן הענינים המפורט
303—	השחיטה וצער בעלי חיים : י.מ. לוינגר
304	תוכן הענינים המפורט
349	רשימת מכתבים שנדפסו במקומות אחרים
356	מפתח השמות

**הסכמת הרה"ג מוהר"ר יצחק הוטנר שליט"א ר"מ ישיבה
ר' חיים ברלין וכולל גור אריה.**

י"ב סיון תשל"ד

הבו גודל להני תרי צנתרי דדהבא, האחים הדגולים, הלא הם הרב
ר' אליהו ואחיו הרב ר' יחיאל אריה שליט"א, כהנים למשפחת מונק הכבודה,
בניו של הרה"ג המפורסם ר' עזרא מונק זצ"ל, אב"ד קהלת ברלין. אשר זכו
וויכו את הרבים במסרם לציבור את ילקוט החומר הרב שנצטבר במשך
השנים בדבר המלחמה כנגד השחיטה.

חביבים הם עלי אותם הדברים המשמשים חתימה להקדמת הספר. הלא
הם: „ישמש ספר זה מצבת קודש לכל אלו שמסרו נפשם על השחיטה, ולא
נכנעו ולא ויתרו על קוצו של יו"ד. והשיבו מלחמה שעה במאבק הקודש
להגנתה של מצוה זו". ככל מצבה ממלא הילקוט הזה תפקיד כפול: יקרא
דחיי ויקרא דשכבי. בלשונם של חכמים קרויה היא המצבה „נפש". ואמנם
כן הוא, ביחס לילקוט זה. מתוך דברי הילקוט הזה משתקפת היא נפשם של
גדולי הדור אשר בזרועותיהם החלשות נשאו את ענינה של האומה כאשר
ישא האומן את היונק. ואין לך יקרא דשכבי גדול מזה. ומאידך גיסא, בעקבתא
דמשיחא אין לנו בעולמנו אלא עקבותיהם של רבותינו מדורות עברו. עקבות
אלו בולטים הם בעמודי הילקוט הזה יפה יפה! והרוצה לקיים בעצמו „צאי
לך בעקבי הצאן", ימצא בילקוט הזה מקום נרחב להתגדר בו. ואין לך יקרא
דחיי גדול מזה.

חמרא למרא וטיבותא לשקייא. והננו בזה מביעים הכרת טובה להאחים
הדגולים הנ"ל אשר ניצלו את מיטב יכלתם ואת מעמדם בהיותם יורשיו של
מי שעמד במרכז מאבק השחיטה בדור שלפנינו, והוציאו מתחת ידם דבר
מתוקן, לתועלת הציבור הרחב וגם לתועלת היחידים המשכילים לרדת לעומקם
של דברים.

בברכת ידידות נאמנה

ובצפיה להרמת קרנם של ישראל,

יצחק הוטנר

**הסכמת הרה"ג מוהר"ר יצחק יעקב ווייס שליט"א ראב"ד לכל
מקהלות דאשכנז עיה"ק ירושלים, מח"ס שו"ת מנחת יצחק**

בס"ד, ירושלים, עה"ק ת"ו ועש"ק נשא י" סיון תשל"ד לפ"ק

הן כל יקר ראתה עיני בהגלות לפני מחברת טהור ערוכה על ידי ידידי
הרב הגאון מוה"ר אליהו הכהן מונק שליט"א רב ק"ק לונדון יצ"ו וכעת
בירושלים עהקת"ו ואחיו הרב הגאון מוה"ר יחיאל ארי' הכהן מונק שליט"א
מברוקלין יצ"ו אשר בה נאספו שאלות ותשובות ומכתבים מגדולי ישראל

מדור שלפנינו אשר מסרו נפשם על ביטול גזירת איסור השחיטה על ידי מלכות הרשעה במדינת אשכנז, והרבה פעל ויגע בזה אביהם הרב הגאון המפורסם מוה"ר עזריאל הכהן מונק ז"ל, שהקים עולה של תורה בהתיסדות מרכז לעניני שחיטה והוא ה' ראש המרכז, והכתבים הנ"ל שהיו צפונים מעיני הרבים עד כעת, זכו עכשיו הרה"ג הנ"ל בבחינת מגלגלין זכות על ידי זכאי לחברם יחד ולהוציאם לאור לזכות הרבים, כי בעוה"ר גזירת איסור השחיטה היא אחת מהגזירות הנוראות המתחדשות בכל דור ודור, פעם מחמת שנאת הדת בגלוי, ופעם תחת מסוה של צער בעלי חיים ר"ל, וכבר ה' גזירה זו אף בימי הש"ס כמבואר (ביבמות דס"ג ע"ב), גזרו על ג' מפני ג' גזרו על הפשר מפני המתנות, גזרו על המרחצאות מפני הטבילה, קא מחטטי שכבי מפני ששמחים ביום אידם, ופרש"י גזרו על הפשר שלא יאכלו בשר שחיטה עיי"ש, ומאז ועד עתה מסרו ישראל עצמן עלי, ובכן היא מוחזקת בידם, וכדאיתא (בשבת דק"ל) כל מצוה שמסרו ישראל עצמן עליהן למיתה בשעת גזירת המלכות כגון עבודת כוכבים ומילה עדיין היא מוחזקת בידם עכ"ל, וכן בזה, וזכורני כי בשנת תרח"ץ כאשר יצאה הגזירה במדינת אונגטרן לעשות הימום לפני השחיטה, נכרת אוכל מפי אחינו בני ישראל, וכן בכל המדינות שיצאה גזירת הימום עמדו בפרץ שלא להתגאל מבשר הנשחט באופן הזה, וגם אני בעניי בעת שאיזה משטינים ושונאי הדת הציעו בבית המחוקקים בענגלאנד שיוציאו חוק שלא לשחוט בלא הימום כתבתי בזה תשובה ארוכה לברר גודל האיסור כמבואר בספרי (ח"ב סי' כ"ז), והובא קצת מזה בפנים בדברי הגר"א רפופרט ז"ל, והגני בזה לאחוזקי טיבותא להאחים הרה"ג הנ"ל, שבפרסום כל השקלא וטריא שהיו בענין זה בדור שלפנינו, יקיימו בזה תרתי לטיבותא, א' לקיים מה שנאמר זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך (דברי האזינו), כי יש ללמוד מהעבר על העתיד כפי רש"י שם והיא מהספרי, כי בזה אשר ידעו גודל המסירת נפש אשר היו לאבותינו ועמדו על נפשם בכל צרה שלא תבוא עד ביטול הגזרות, ילמדו מהם דורות הבאים, ב' לעשות זכרון לאביהם ז"ל וחבריו הגדולים שבזמננו שסייעו לזה, וכדאיתא במד"ר (במדבר י"ב—יא) בכל מקום שאדם יגע ונותן נפשו על הדבר אין הקב"ה מקפח שכרו וכו' בשביל שנתן דוד נפשו על ביהמ"ק שנבנה וכו' הכתיבו על שמו מזמור שיר חנוכת הבית לדוד וכו' וכן את מוצא במשה שנתן נפשו על ג' דברים ונקראו על שמו וכו' עכ"ל, יהא זכרם ברוך, ובטוח אני שכל שוחרי תורה יקבלו את המחברת הטהור הזה בשמחה רבה, ויביאו ברכה מרובה תוך ביתם, ותורה יבקשו מפיהם, ולאורם יסעו וילכו בטח בעוה"י, ונזכה לישועה קרובה לבוא בביאת גואל צדק בבי"א.

דברי החתום בכל חותמי ברכות יום הנ"ל פעה"ק ירושת"ו

יצחק יעקב ווייס ראב"ד פעהקת"ו

הסכמת הרה"ג מוהר"ר משה פיינשטיין ר"מ תפארת ירושלים בנוא יארק.

בע"ה

הנה ידידי הרב הגאון מוהר"ר יחיאל אריה הכהן מונק שליט"א אשר הוא רב חשוב מאד בברוקלין יחד עם אחיו הגדול הרב הגאון מוהר"ר אליהו הכהן מונק שליט"א אשר בירושלים עיה"ק מוציאים לאור עולם בתור ספר כל עניני השחיטה אשר קמו עלינו שונאי ישראל אשר הם ממילא גם שונאי השי"ת כמפורש ברש"י בשלח על הקרא תהרס קמך שבשירה והוא מהמכילתא מי הם הקמים נגדך אלו הקמים על ישראל מגיד שכל מי שקם כנגד ישראל כאילו קם כנגד הקב"ה, ובענין השחיטה הוא ביחוד נגד התורה שהיא מפי הקב"ה בחרוף ובגדוף וממילא הוא גם כנגד ישראל, ובעה"י אשר לא הצליח מעשה הרשעים ע"י אלו גדולי ישראל שבדורות הקודמים שמסרו נפשם על זה לברר איך שהשחיטה היא מוכרחת להתנהג בה כמו שנהגו אבותינו מזמן קבלת התורה עד היום בין בעצם השחיטה בין באופני ההכנה ואסור להשתמש לא בזרם עלעקטרי ולא ע"י המום וכדומה שבודין הרשעים מלבם, וגם איך שהשחיטה הוא אופן היותר טוב והיותר נקל להקל צער המיתה של הבהמה, ונקבץ ע"ז תוכן רב משו"ת ומכתבים מגדולי ישראל הקודמים, ובעיקר עמלו בזה גדולי אשכנז שהקימו ע"ז מרכז לעניני שחיטה ואביהם הרב הגאון המפורסם ר' עזריאל הכהן מונק זצ"ל היה ראש המרכז, אשר היה ממלא מקומו של הרב הגאון ר' עזריאל הילדסהיימער זצ"ל שהיה דודו, ובספר זה נקבצו כל השו"ת והמכתבים בין בהלכה ובין במדעי חכמת הטבעי והרפואה, שהוא ענין גדול עצם הדבר מה שאירע אז לספר חסדי השי"ת וגם ללמוד מזה איך לעמוד בפרץ בכל הצרות והגזירות וגם בענין זה דהשחיטה שבכל זמן ועידן נמצאים אלו הרוצים לבטל השחיטה בכוזבים ועלילות אשר ספר זה יהיה לתועלת בעזר השי"ת ולכן אמינא לפעלא טבא יישר ובפרט שהוא גם מצבת זכרון לאביהם זצ"ל ולכל הגאונים וגדולי ישראל שעזרו בזה, וע"ז באתי עה"ח לכבוד התורה לכבוד גדולי ישראל בכ"ח למב"י תשל"ד.

נאום משה פיינשטיין

רבי שמעון בן אלעזר אומר
כל מצות שמסרו ישראל עצמן
עליהם למיתה בשעת גזרת
מלכות כגון עבודה זרה
ומילה עדין היא מוחזקת בידם
(שבת קל א)

כל אחד מישראל שרוצה לאכול בשר מצווה מן התורה שישחט ואחרי
כן יאכל, שנאמר¹, "וזבחתי מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך",
וקבלנו מחכמינו ז"ל² שהביאור של "כאשר צויתך" הוא שנצטוו משה
רבנו על שחיטת הושט והקנה ושאר הלכות שחיטה. קיימנו מצות שחיטה
יותר משלשת אלפי שנה, וכשם שלא שנינו בפרטי שאר מצות התורה כן
לא נשנה בפרטיה לעולם.

כבר אמרו חז"ל³ שאין לעשות מצותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא
גזירות, שלא ניתנו המצוות מפני שהקב"ה חס על קן ציפור או על "אותו
ואת בנו" שהרי לא מנע אותנו לעשות צרכנו בבעלי חיים, אלא שהמצוות
נועדו לטפח בנו את מידת הרחמים, ושנהיה צרופים ומוזקקים בלא סיגי
מחשבות רעות ומידות מגונות⁴. אלמלא גזר עלינו המקום דברים בלי
טעם הרי קבלנו לקיים מה שצונו, אלא טעם טעמנו וראינו כי טוב ה'
ומצוותיו ערבות עלינו ואנו חפצים בהן מאד. ביניהן מצות שחיטה, שבחוש
אנו רואים ועל ידי המדע אנו מוכיחים איך ביחס לאופנים אחרים של
הריגה מתמעט הצער של הבעל חי. גם מצוות שחיטה על פרטיה ודיק-
דוקיה נוטעת בנו מידה זו, באשר ממעט מבעל החיים — כפי שאף
הוכח בניסויים מדעיים — את הצער, בהשוואה לצורות אחרות של הריגה.
בשנת תרכ"ד (1864) התחילו האגודות להגנת בעלי חיים בגרמניה⁵
לערער על השחיטה היהודית כדי לבטלה, אך מגמתם לא יצאה אל הפועל.

1. דברים יב כא.

2. חולין כח א.

3. ברכות לג ב.

4. עיין רמב"ן לדברים כב ו.

5. "Tierschutzvereine".

רוב רובם של המומחים לא ראו בשחיטה — כפי שהיתה מקובלת מדורי דורות — שום שמץ של אכזריות כלפי בעלי־חיים. בסקסוניה הקטנה⁶ אסרו את השחיטה בשנת תרנ"ב (1892), אך חזרו והתירוה אחרי שמונה עשרה שנה. למרות השתדלותם של מתנגדי השחיטה, היא לא נאסרה בשום מדינה חוץ משוויצריה (בדרך כלל יצאו נגדה במחוזות בהם גרו שונאי ישראל, דוברי גרמנית).

כשגברה השפעתו של היטלר ימ"ש שוב התעוררה התעמולה נגד השחיטה. הועלתה הטענה שהשחיטה היא מעשה אכזרי ומקיימיה הם אכזרים. האנטישמיים הצליחו להוציא צו נגד השחיטה בנורבגיה בשנת תרפ"ט (1929), בכמה מדינות בגרמניה החל מתר"ץ (1930) ובשנת תרצ"ג (1933) בכל הארץ, בשנת תרצ"ז (1937) בהונגריה, רומניה ואיטליה. בפולין גזרו כמה גזירות נגד השחיטה בשנת תרצ"ו (1936) אף שלא אסרו אותה לחלוטין. כשגברה ידם של הנאצים ימ"ש בתחילת מלחמת־העולם השנייה, נאסרה השחיטה בארצות נוספות: פולין ודנציג בשנת תרצ"ט (1939), בלגיה צרפת סלובקיה ולוקסמבורג בשנת ת"ש (1940) ואלזס⁷ בשנת תש"א (1941).

המערערים באו בדרך כלל בעקיפין ולא במישרין. לכן במקרים רבים לא הוצא צו מיוחד האוסר את השחיטה היהודית אלא נחקק חוק, הומני כביכול, הקובע שיש להמם את הבהמה למצב של חוסר־הכרה, דהיינו להמם אותה לפני נטילת נשמתה, כדי להביא אותה למצב של חוסר־הכרה ואז לא תרגיש בצער. תנאי זה מהווה גורם מפריע בשחיטה הנהוגה אצלנו על פי הקבלה מדורי דורות.

עוד טענו המערערים שבתורה שבכתב לא נתפרשו דיני השחיטה, וממילא לא גזרו הם מאומה נגד התורה, בשמה דוגלים היהודים. זוהי דוגמה אופיינית של אנטישמיות מוסוית. טענותיהם היו:

(א) ההכנות, ובמיוחד צורת השכבות בעל החיים לפני השחיטה, הן אכזריות.

(ב) החיתוך עצמו מכאיב.

(ג) הבהמה עודנה בהכרה אחר החיתוך, וממילא מרגישה בצער. כיון שאין בתורה בכתב דבר מפורש נגד הבאת הבהמה למצב של

⁶ .Sachsen
⁷ .Alsace

חוסר-הכרה, רצוי למנוע את הצער הנזכר לדעתם, ואין נימוק דתי שמתנגד לכך. ואם כן אין החוק האמור פוגע בדת היהודית.

התעמולה הכבירה של האנטישמיים נגד השחיטה המריצה את היהודים לפנות למדע, כדי לברר ולאשר לעולם בדרך זו את האופי ההומני שבדרכי השחיטה שלנו, שהינה מצוות הבורא בעל הרחמים.

אנשי-מדע מפורסמים מכל הארצות הוזמנו ע"י רבנים בשוויצריה וגרמניה בשנת תרכ"ז (1867), ואחר כך ע"י „חברת האורתודוקסים בפפד"מ" ⁸ לחרוץ משפטם אם יש בדרכי השחיטה שלנו משום אכזריות כלפי בעלי-חיים. על חוקרים אלו היה נמנה הפיזיולוג הגדול ביותר בזמנו, ד"ר י. א. דעמבו ⁹. מחקריו שנדפסו בשנת תר"ן (1890) הבהירו את הצד ההומני שבדרכי השחיטה היהודית. בשנת תרנ"ד (1894) פירסמה „החברה הלוחמת באנטישמיות" ¹⁰ קבצים ובהם דעות מומחים בנדון. גם ד"ר הירש הילדסהיימר ¹¹ פירסם דעות מומחים שונים בשנים תרס"ב ותרס"ח (1902, 1908). בפרסומים השונים הוזכרו דעותיהם של למעלה משמונה מאות מומחים בפיזיולוגיה, פתולוגיה ואנטומיה.

אך בעית השחיטה לא הצטמצמה בגרמניה עצמה. התעמולה האנטי-שמית התפשטה לכמה מדינות במזרח-אירופה. אז התאזר עוז הרב עזריאל הכהן מונק בברלין ¹² אחרי מלחמת העולם הראשונה והקים „מוסד להגנת השחיטה" ¹³. בשנת תרצ"א הוחלף שם המוסד ל„מרכז לעניני שחיטה באשכנז" ¹⁴ ובשנת תרצ"ח על פי צו הממשלה ל„מרכז יהודי לעניני מתנות בשר" ¹⁵. הרב מונק ניהל את המוסד בסיוע בנו הרב אליהו וכשהזקין המשיך בנו הרב יחיאל אריה את המלאכה. חברי המוסד היו נציגי הקהילות החרדיות, ללא הבדל אם השתייכו לקהילות שתמכו בהקמת קהילות חרדיות נפרדות ¹⁶ או שהתנגדו לכך. הדגש הושם על היותם שומרי תורה ומצוות. בין היתר הוקמה מחלקה מיוחדת, שחבריה היו רופאים

8. "Freie Vereinigung fuer die Interessen des orthodoxen Judentums"

9. Dr. J.A. Dembo, Alexander Hospital, St. Petersburg

10. "Das Komite zur Abwehr antisemitischer Angriffe"

11. בנו של הגאון הרב עזריאל הילדסהיימר בברלין.

12. בן אחותו וממלא מקומו של הרב עזריאל הילדסהיימר כראב"ד ק"ק „עדת ישראל" בברלין.

13. "Buero fuer Schaechtschutz"

14. "Reichszentrale fuer Schaechtangelegenheiten"

15. "Juedische Zentrale fuer Fleischschenkungen"

16. "Austritt"

חרדים, מומחים למחלות אדם ולמחלות בעלי-חיים. מוסד זה הסתייע בחוות דעתם של עורכי דין מומחים לצורך פעולת ההגנה על השחיטה היהודית בפרלמנט ואצל השלטון. קבצים חדשים ובהם דעות מומחים פורסמו בשנים תרפ"ז—תרפ"ח (1927—1928).

מסקנת חברי הוועד היתה שהשחיטה תמשיך להתנהל כסדרה, וכי לא יורשה כלל השימוש באמצעי-הימום כל שהם לפני השחיטה.

כדי להשקיט את התעמולה האנטישמית, הורגש הצורך בשיפור תנאי השכבת הבהמה לפני השחיטה. שכן בעיני אלו שלא היו רגילים לסידורים בבית-המטבחים הותירה ההשכבה רושם שלילי. השיפור שנתקבל בנידון, במסגרת ההלכה, היה הכנסת הבהמה לתא מיוחד, הממונע באמצעים מכניים, ומסתובב עד שתמצא הבהמה במצב המתאים לשחיטה. שיטה זו הונהגה בראשונה באנגליה.

שאלה נוספת היתה בעיית השחיטה עם חיתוך כל המפרקת. הוחלט להתיר זאת בעופות, כמבואר בספר זה ובפרט בשו"ת שרידי אש¹⁷.

הרופא ד"ר שלמה מנחם ליבען¹⁸ השתדל למצוא אפשרות להשכבת הבהמה לפני השחיטה על ידי הזרמת זרם חשמל מועט אשר יספיק להשכיב את הבהמה מבלי לגרום פגם-מטריף פנימי כלשהוא. בחוגים לא-יהודיים היו רבים שקפצו על מציאה זו והשתמשו בזרם חשמלי חזק, לא רק להימום הבהמה אלא גם להריגתה. הלחץ מטעם השלטונות, וגם מהקהילות אשר סברו שבזרם חשמלי חלש יכולים להשיג את המבוקש, גבר יותר ויותר, והדרישה היתה ברורה: שימוש בבתי-מטבחים יהודיים בזרם חשמלי¹⁹ לפני השחיטה.

אך ד"ר ליבען, אחרי נסיונות רבים, הגיע לידי מסקנה שכל שימוש בזרם חשמלי גורם נזק אורגני לבעל-חיים, שכתוצאה ממנו הוא נטרף. ומכאן שהדרישה להשתמש בזרם חשמלי לפני השחיטה, מהווה למעשה גזרה נגד השחיטה. ה"מרכז לעניני שחיטה באשכנז" עמד בקשר מתמיד

17. חלק ראשון, מאת הרב יחיאל יעקב וינברג, ראש ביהמ"ד לרבנים בברלין. עיין לקמן כ"ג, עמוד 49.

18. נולד תרמ"ד. רופא פרטי בפראג הבירה ומוהל לכל המדינה, בקי בהלכה, וחוקר פיזיולוגיה. ערך נסיונות בשיתוף עם המחלקה למדעי החי באוניברסיטה בפראג מתוך מטרה להגן על השחיטה היהודית. גם גדולי הדור התייעצו עמו בנושא זה. עיין לקמן תשובות יו, יח ועוד. עסק בעבודת הקודש שנים רבות עד שנספה בשואה ביום ב' ניסן תש"ב (19.3.1942) הי"ד.

19. "Electro-narcosis".

עם גדולי הרבנים בשאלה זו. בכמה ממדינות אירופה נוסו שיטות שונות של הרדמת הבהמה באמצעים כימיים²⁰, אך גם אלה לא תאמו את דרישות ההלכה. פרטי המשאומתן על ההימום בארצות שונות כלולים בספר זה. בתחילה התירו השלטונות בגרמניה לייבא בשר מארצות שונות, אולם בשנת תרצ"ו (1936) אסרו זאת. שוב העלו רבנים אחדים את הצורך במציאת היתר להימום מוגבל. חילוף מכתבים בנידון זה הלך ורב עד שלבסוף הכריזו גדולי הרבנים בכמה ארצות לאסור כל סוג של הימום לפני השחיטה²¹.

מאמצים שונים נעשו כדי לקיים את הכשרות בגרמניה אחרי איסור השחיטה. השלטונות אסרו בשנת תרצ"ו (1936) למכור לנוכרים את חלק האחוריים של הבהמה שנשחטה מחוץ לגרמניה, והובא למדינה. על פי בקשת ה"מרכז לעניני שחיטה באשכנז" הסכים בית דין צדק בלונדון עם ועד השחיטה בעיר זו להכשיר מספר מגקרים מקהילות שונות בניקור חלק האחוריים, כפי שנהגו בלונדון לפני המלחמה. פעולה זו סייעה רבות לפתרון אספקת בשר לקהילות אשכנז, עד שאסרה הממשלה בשנת תרצ"ז (1936) יבוא בשר כשר מחו"ל, חוץ מבשר שנשלח חינם ליהודי אשכנז. בעקבות זאת נוסדה בלונדון קרן²² למימון יבוא בשר כשר לגרמניה כחנם ויהודים מכל הארצות נשתתפו במפעל זה. בתחילה נשלחו שוחטים מגרמניה לדנמרק לאספקת בשר טרי ואחרי כן הובא בשר קפוא מארגנטינה. בדרך זו קבלו 38,000 משפחות בגרמניה מנות ואחוז מהן ניתן למוסדות. כשהממשלה הגרמנית אסרה גם את זאת, התירו בשנת תרצ"ח (1938) לחלק את הבשר הקפוא שכבר הגיע לנמל המבורג לבתי חולים ומוסדות הנשואים. מאמץ גדול זה היה המפעל האחרון לקיום הכשרות, והוא הגיע לקיצו בפרוץ המלחמה.

בשנת תש"ו הופיע בניו-יורק ספר יסודי באנגלית בשם "חופש

²⁰. Nitrogen, narconomal, etc.

²¹. בשבדיה, בה אסורה השחיטה בלי הימום משתמשים בהימום חשמלי לפני השחיטה על סמך היתר זמני שניתן ע"י הרב צבי פסח פרנק בשנת תשי"ב לשוחט בשטוקהולם על פי תנאים שונים. אך אין שומרים שם על תנאים אלו. יצוין גם כי רצ"פ פרנק השתתף בישיבת המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לא"י בשנת תשי"ד בה נאסר הימום חשמלי בשחיטה (עיין להלן בסי' קכא). בעת מלחמת העולם השנייה התירו רבני הולנד את ההימום — תחת שלטון הנאצים — וכן מעט מרבני שוויץ, אך חזרו ובטלו את התרם מיד אחרי המלחמה.

²². ראה חלק שני Jewish Friends' Food Fund.

הדת, הזכות לקיים את השחיטה" ²³ מאת הרבנים יצחק לוין, יחיאל אריה הכהן מונק וירמיה י. ברמן, הדן בחוקים הבין-לאומיים בעניני השחיטה ומעדכן את כל הדעות החדישות עד אותו זמן.

מאמרים על המאבק להגנת השחיטה נתפרסמו ע"י ד"ר זרח ורהפטיג ב, "סיני" כרך נב (תשכ"ג) עמ' קצה-רג, וע"י ב. נחמני ב, "מחניים" פ"ח (טבת תשכ"ד) עמ' 48—55.

הספר שלפנינו מכיל בחלקו הראשון שאלות-ותשובות של גדולי הדור ורבנים בארצות שונות וגלויי דעת של רבני אשכנז (נחתם גם ע"י רפורמים), פולין, א"י ואמריקה, בדבר שאלות הימום לפני השחיטה וחיתוך המפרקת אחרי השחיטה.

רוב החומר שהיה מצוי בארכיון של "המרכז לעניני השחיטה" בגרמניה מודפס עתה בראשונה. מקצתו כבר נדפס בספרים: אגרות חזון איש, אחיעזר קובץ אגרות, חכמה עם נחלה, שאילת משה, שואלין ודורשיין, שרידי אש, ועוד. חלק גדול של המכתבים שפורסמו בספרים אלו מקורו בחומר שנשלח לרבנים ע"י ה, "מרכז". החומר על איסור השחיטה בשוויצריה מקורו בארכיון שהשאיר אחריו הרב עזריאל הילדסהיימר, המצוי ברשות נכדו הרב עזריאל הילדסהיימר.

נכלל להלן קונטרס מדעי על השחיטה וצער בעלי חיים מבחינה רפואית. בחלקו השני של הספר מצויים במקורם המסמכים שתורגמו לעברית בחלק הראשון, וכן מאמרים ודו"חים בעניני כשרות השייכים לנושא הנדון.

ישמש ספר זה מצבת קודש לכל היהודים שמסרו נפשם על השחיטה ולא נכנעו ולא וויתרו על קוצו של יו"ד, אלא נלחמו מלחמת קודש כדי להגן על המצוה.

תודתינו שלוחה למוסד הרב קוק עבור הרשות להדפיס את המכתבים שנדפסו ב, "שרידי אש", למכון נצח עבור אלו שנדפסו בקובץ אגרות "אחיעזר" למוהר"ר חיים עוזר גרודז'נסקי ולרב גריינימן עבור אלו שנדפסו ב, אגרות החזון איש."

²³ "Religious Freedom: The Right to practice Shechitah"

ד"ר. שלמה מנחם ליעבט, רופא בפראג

בעניני השחיטה *

כל טענות בעלי דין הבאים לחלוק על השחיטה כאשר היא מסורה ליהודים הלכה למשה מסיני, גובעות ממקור אחד, כי השחיטה גורמת כאב גדול לבהמה הנשחטת; אבל טבחי העמים מסירים כל כאב מן הבהמה בטרם תמות על ידי מכה גדולה ועצומה הגופלת פתאום על המצח כנגד המוח, ומן המכה הרבה נקלה הבהמה לעיני כל רואה. כמה דיו גשתפך, כמה קולמוסין משתברים על אודות הדבר הזה! כמה נייר נכתב ונדפס בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר, לבלבל ולהלשין על השחיטה כאשר היא מסורת בידינו מאבותינו ולהציגה פחותה נגד בחירתם עם מכת המצח בעיני השרים והפקידים אשר יבאו להציל את כל הבהמות מצער מיתת ויכריחו גם את שוחטי היהודים לנהוג כן בבהמתם אשר או סקל תסקל או ירה תירה על ראשה בטרם יתחילו לשחוט!

ידוע לכל המתעסק בעניני שחיטה כי עמדו חכמי העמים רבים ידועי שם וגדולים בחכמה ובמנין נגד המקנטרים והמקטרגים על השחיטה והוכיחו על פי דרך חכמתם רפואת אנשים וחכמת רפואת בהמות בראיות ברורות כי כמו כאב הבהמה בשעת השחיטה כן גם כאב הבהמה בשעת מכת המצח וכי השחיטה אשר ליהודים לא טובה ולא רעה ביותר כמו שאר כל המיתות אשר יומתו בהן הבהמות בכל הארצות. אבל כל דבריהם וכל ראיותם לא נצחו את העומדים נגד השחיטה, וראינו עוד היום כמה מדינות גדולות אשר נאסרה ליהודים השחיטה מטעם צער בעלי חיים על ידי פקודת הממשלה ואין להתיר את האיסור.

במכתב עת „מאנאטסהפוטע פיר פראקטישע טיערהיילקונדע" משנת 1920 כרך ל"א באתי בזה להתוכח עם הקמים על היהודים לאסור להם את

* נדפס בירחון ישורון (בברלין) ח' א' שבט—אדר ראשון תרפ"א

השחיטה: באתי בטענה חדשה אשר לא התחילו בה לא הקטיגורים ולא הסניגורים עד הנה והיא: נפלאות בעיני כי איך איפשר לגלות דבר הנוגע בדתי הטבע אם לא על דרך חפוש (עקספערִימֶנט) ? כל הקמים על השחיטה אחרי התוכחם עם חכמי הרפואה באים בטענה זאת: כל חיות המוח וגם הרגשת הצער בגוף בכל מקום על ידי המוח היא בכל עת אשר הדם נובע בכמות באיכות ובמהירות הרגילין בגידי המוח; גידי המוח הם מסודרים בבסיס המוח כמו עיגול שלם (צירקולוס ארטעריאזוס וויליזיי) ומשם משתלחים גידים קטנים ודקים בכל המוח לחברות לו נפש חיה בכל קבוצותיו עד סופו בגלדו החיצונה והוא מקום תרגשת הצער עיגול גידי המוח אשר בבסיסו הוא גבנה ונוצר בכל החיות ובכל הבהמות הנשחטות בקצתם כמו עיגול ממש מגידים עבים ושונים כאשר ראינו באדם, ובקצתם כמו רשת מגידים דקים הנובעים זה לזה (רעטע מיראבילע); ואף כי משונים הם עיגול הגידים ורשת הגידים במראיתם, עם כל זה שווים הם בעבודתם לקבל ולהמשיך הדם על המוח; ומאין מקבלים את הדם העיגול או הרשת ? על ידי ארבעה גידים הבאים מן הגוף, שנים חזקים ועבים מן הצוואר והם הנקראים וורידים (קאראטידעס) ומושכים רוב הדם מן הלב אל הראש הן אל המוח הן אל הפנים, ושנים דקים מהם ההולכים מן העורף על דרך חוליות השדרה (ווערטעבראלעס). ארבע גידים הללו נמשכים אלו לקראת אלו בבסיס המוח הוורידים מצד הפנים והווערטעבראלעס מן העורף ומשתפכים אל העיגול הנ"ל. נראה מזה כי דם העיגול וממנו דם כל גידי המוח בא משני צדדים מצד הוורידים אחת לימין ואחת לשמאל ומצד הווערטעבראלעס אחת לימין ואחת לשמאל. כל המבין יבין כי בשחיטה מן הצוואר נשחטים שני הוורידים כר' יודא, אבל אי אפשר לשחוט גם את הווערטעבראלעס אשר הם טמונים במפרקת, והנה נראה ברורה טענת כל המקטגרים על השחיטה, כי בשחיטת הוורידים לא יכלה הדם מלנבוע בעיגול הגידים אשר בבסיס המוח, כי עוד שני הגידים מן העורף בתמותם ובתקפם הם והם מושכים דם לתמוח גם לאחר גמר שחיטה ובהמה מרגשת צער השחיטה וצער המיתה; על כן הם אומרים תבטל השחיטה מכל וכל !

ולכן עתה באתי לחפש זכות על דרך חפוש זך ובעה"י זכיתי למצוא דרך המורה את האמת לפי מצב חכמתנו ממרוצת הדם ממהירותו ומגודל כחו הבא לו מן הלב המקשקש אחת הנה ואחת הנה. כח הדם הנקרא בלשון אשכנז „בלוטדרוק" הוא כמו מאה וארבעים חלקים כסף חי (140 mm Hg)

ונוכל למדוד אותו ולשערהו על ידי שפופרת דקה של זכוכית אשר נשים תחלתה בתוך גיד הדם וסופה מחובר למאנאמעטער של כסף חי ושם או תורה לנו רשימה (טאבעללע) גודל כח הדם או איפשר להשים חצי קנה חלול דק וקל על הכסף החי ובנענוע הכסף החי יתנועע גם הקנה ויכתוב על לוח שחור העובר על ראש; בזה נכתבים כל הנענועים על הדף ונקראים מכל הרגיל לקרוא בזה.

אי אפשר לי לתאר ולפרש כאן איכות נתוח בבהמה אשר עשיתי להשים את השפופרת בתוך הגיד וגם כל הפרטים והדקדוקים אשר יש צורך בהן לפרט ולדקדק, וכל הרוצה ישתדל לקרוא כל זה במכתב עת אשר כתבתי בו הנ"ל; אך תוכן הענין באתי להגיד בשורותי אלה: כתבתי גודל כח הדם משפופרת זכוכיית המונחת בגיד ווערטעבראליס ותחילת השפופרת הזאת תראה גודל כח הדם בגידי העיגול אשר בבסיס המוח וכל שנוי כח הדם אשר שם; וחוץ מזה כתבתי על דרך שזה משפופרת זכוכיית שניה המונחת בגיד הבא מן הלב פונה לצד הלב ושם נראה ונכתב גודל כח הדם אשר בלב ובגידי כל הגוף. משתי שורות אלה הנכתבות זאת על זאת היה איפשר להכריע ולהבחין גודל כח הדם הן במוח הן בגוף כאחת ולראות שנוים של שתיהם. ויהי כאשר הכינותי את הכל בעזרת שני אותבים רופאים פרופיסורים וכאשר נכתב גודל כח הדם משני צדדים כאחת זה על זה אז אתא השוחט ושחט לתורא ואנחנו עינינו נשואות אל הקנים הדקים הכותבים על הלוח העובר על ראשיהם. אם צדקו דברי המקנטרים על השחיטה האומרים כי גם לאחר חיתוך הוורידים עוד שני גידים מן העורף מושכים דם לגידי המוח כאשר בתחלה, אז היתה נופלת השורה הנכתבת מן הלב והשורה הנכתבת מן המוח עודה בגובהה כבראשונה; אבל לא כי! שתי השורות נפלר כאחת בזאת הרגע אשר שחט השוחט, אדרבא גודל כח הדם מן המוח נפל במהרה, וגודל כח הדם מן הלב יותר לאט: כל זה נראה בתמונות אשר ציירתי במכתב עת הנ"ל והמשכיל יבין:

כל החקירות והחפושים הנעשים בעניני השחיטה מעודם עד היום הזה נתיסדו על ראית העין ושמיעת האוזן על פי האנשים החוקרים ודורשים סימני החיים והמות בבהמות המומתות במיתות משונות; אבל אף שענינים להם לא לעולם יראו ואף שאזנים להם לא לעולם ישמעו האמת, עם כל זה לעולם דנו את הדין על השחיטה וגמרו אותו בו ביום גם אם לא תהא גדולה הראיה ולא השמיעה. רוב החפושים הנעשים על ידי הקמים על השחיטה (כמו על

ידי פראפעססאר האפמאנן) בסוסים הנשחטים עומדים ולא קשורים ההולכים
 אחר השחיטה כמה פסיעות או בבהמות הנשחטות עומדות והולכות ואוכלות
 תבן ומספוא אחר השחיטה, נעשים ונגמרים בדרך אחר אשר לא כדת משה
 וישראל; כי שם הראש הניתז מן הגוף מונח בכל כבדו על הצואר ובית
 השחיטה נסתם ואי אפשר לדם השחיטה לקלח או אפילו לזנק, על כן עיקר
 הדם נשאר בגוף ואיפשר להמוח לחיות עוד זמן מה אחר השחיטה; אבל
 בשחיטה באופן זה כאשר צוה לנו משה מורשה לקהלת יעקב אנו רואים כל
 הטענות הבאות נגדה מן אויביה ומתנגדיה הן בטלין ומבוטלין לא שרירן ולא
 קימין:

וזאת תורת העולה מחקירתנו:

(א) כח הדם בגידי המוח נופל מיד אחר השחיטה ומזמן הזה לא בא דם
 אפילו כל שהוא לגידי המוח, והמוח הנתרוקן מן הדם לא יוכל להרגיש
 צער וכאב מכל וכל:

(ב) כח הדם כלה במהירות כל כך מכל המוח עד כי כלות הדם עושה רושם
 בכל המוח כמו מכה גדולה הנופלת על המצח מחוץ. (עיינ טענות של
 פראפעסאר גאד, גוטאכטענזאמלונג בערלין 1908 מספר 76):

(ג) כל זה אי אפשר להראות כי אם נעשה השחיטה בבהמה קשורה מונחת
 בארץ, על ידי סכין חד וחלק בלי עיכוב ושהיה, ובית השחיטה גפרעת
 עד שדם השחיטה שותת ויורד בכל כחו:

הנני מחויב להקריב את תודתי להרבנים המפורסמים מוהר"ר עזרא
 הכהן מוינק נ"י ומוהר"ר ד"ר ביבערפעלד נ"י בבערלין אשר תמכו אותי
 בעצתם וגם בהון רב מן שעכטשוטצבירא בבערלין.

והנני מבקש מכם רעי ואתובי היודעים לעשות מעשים כאלה ולחפש
 על דרך אשר חפשתי ומצאתי בעזה"י, עשו גם אתם חפשיים וחקירות כאלה
 עד אשר נראה הדבר ברור כשמש ונזכה לנצח כל הקמים על השחיטה והי
 נועם ד' עלינו אמן:

שו"ת וגלויי דעת בעניני השחיטה

פרק א : השחיטה בשויצריה

- א. מעשה מקורות חייו של ר' חיים עוזר גרודזנסקי 25
- ב. הרב שמשון רפאל הירש אל הרב נפתלי עהרמן * 25
- ג. גלוי דעת של רבני שויצריה * 26
- ד. הרב אשר מיכאל הכהן אל הרב עזריאל הילדסהיימר 27
- ה. הרב עזריאל הילדסהיימר אל הרב אשר מיכאל הכהן 29
- ו. הרב נפתלי עהרמן אל הרב עזריאל הילדסהיימר 30
- ז. הרב אשר מיכאל הכהן אל הרב עזריאל הילדסהיימר 32
- ח. הרב עזריאל הילדסהיימר לועד למען השמוש בבהמות שחוטות בשויצריה * 34
- ט. הרב יצחק אלחנן ספעקטור אל הרב מיכאל הכהן 34
- י. בית הדין של הרב עזריאל הילדסהיימר 35
- יא. הרב שלמה זלמן ברייער אל הרב נפתלי עהרמן והרב אשר מיכאל הכהן 35
- יב. הרב שמחה בונם סופר אל הרב נפתלי עהרמן 37
- יג. הרב בנימין זלמן שפיטצר אל הרב נפתלי עהרמן 38

פרק ב : מאבק השחיטה בגרמניה

- א : מדינת גרמניה
- יד. גלוי דעת רבני גרמניה (טבת תרנ"ה ותרע"ד) * 40
- ב : מדינת בווריה
- טו. גלוי דעת של רבני בווריה * 40
- טז. הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק 41

* ראה גם בחלק שני.

44	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	יז.
44	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	יח.
46	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	יט.
46	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	כ.
47	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	כא.
48	בית המדרש לרבנים בברלין אל המרכז לענייני שחיטה בברלין *	כב.

ג : שחיטה עם חיתוך כל המפרקת **

49	הרב יחיאל יעקב ווינברג : קונטרס	כג.
60	הרב שמעון במברגר אל הרב עזריאל מונק	כד.
63	הרב זאב צבי קליין אל הרב עזריאל מונק	כה.
64	הרב אהרן עפשטיין אל הרופא ד"ר שלמה ליבען	כו.
65	הרב אהרן עפשטיין אל הרב זאב צבי קליין	כז.
67	הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצור אל הרב זאב צבי קליין *	כח.
68	הרב זאב צבי קליין אל הרב יחיאל יעקב ווינברג	כט.
69	הרב יצחק אונא אל הרב יונה צבי הורוויץ	ל.
72	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	לא.
75	הרב משה שמעון ווסרמן אל הרב יצחק אונא	לב.
79	הרב יוסף ברויאר אל הרב יונה מרצבך	לג.
81	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב זאב צבי קליין	לד.
82	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב זאב צבי קליין	לה.
83	הרב יוסף ראזין אל הרב זאב צבי קליין	לו.
84	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב יוסף יונה צבי הורביץ	לז.
85	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה שמעון ווסרמן	לח.
86	הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב יחיאל מיכל שלזינגר	לט.
88	הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אברהם בעק	מ.
89	הרב עזריאל מונק אל וועד הרבנים באשכנז	מא.
90	הרב אברהם קליין אל הרב עזריאל מונק	מב.
90	הרב אברהם קליין אל הרב עזריאל מונק	מג.

* ראה גם בחלק שני.

** ענין זה הוזכר גם לעיל באיסור השחיטה בשויעריה ובווריה.

ד: הימום חשמלי לפני השחיטה **

(א) סיכומים

92	הרב אלחנן הלפרין	מד.
95	הרב אברהם רפפורט	מה.

(ב) דם במוח

102	הרב עזריאל מונק. מכתב לרבנים	מו.
103	הרב זאב צבי קליין	מז.
104	הרב זאב צבי קליין אל הרב עזריאל מונק	מח.
106	הרב יצחק אונא אל הרב זאב צבי קליין	מט.
107	הרב עזריאל מונק. הערות	נ.
113	הרב עזריאל מונק. שאלה	נא.

(ג) שאר חששות

114	הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצר אל הרב עזריאל מונק	נב.
116	הרב יונה צבי הורוויץ אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	נג.
117	הרב יעקב יהודה הופמן אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	נד.
121	הרב יהודה ברסלויאר אל הרב עזריאל מונק	נה.
123	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	נו.
124	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרופא ד"ר שלמה ליבען	נז.
124	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	נח.
125	הרב חיים יצחק ירוחם אל הרב יחיאל יעקב ווינברג	נט.
126	הרב זאב צבי קליין	ס.
134	הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב יצחק אונא	סא.
139	הרב ישראל זובער אל הרב יוסף ראזין	סב.
141	הרב יוסף ראזין אל הרב ישראל זובער	סג.
143	הרב ישראל זובער אל הרב עזריאל מונק	סד.
143	הרב ישראל יהודה פערטש אל הרב עזריאל מונק	סה.
145	רבנות פילדא *	סז.
146	הרב יצחק אונא	סח.
147	הרב יונה מרצבך	סט.

* ראה גם בחלק שני.

150	הרב הרופא דר. חיים ביברפלד *	סט.
151	הרב יחיאל מיכל שלזינגר	ע.
169	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב יחיאל יעקב ווינברג . . .	עא.
170	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	עב.
171	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	עג.
172	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	עד.
172	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	עה.
173	הרב יעקב יהודה הופמן	עו.
175	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	עז.
176	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	עח.
177	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	עט.
178	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	פ.
181	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	פא.
182	הרב זאב צבי קליין אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	פב.
183	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב זאב צבי קליין	פג.
184	הרב עזריאל מונק אל אגודת הרבנים באשכנז	פד.
186	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	פה.
188	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	פו.
188	הרב יוסף קרלבוך אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי	פז.
190	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק	פח.
191	הרב חיים יצחק ירוחם אל הרב עזריאל מונק	פט.
192	הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי *	צ.
193	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק *	צא.
194	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב יחיאל יעקב ווינברג . . .	צב.

(ד) פסק לבתי חולים

	הרב עזריאל מונק והרב יחיאל יעקב ווינברג אל שתי האגודות	צג.
185	של רבני אשכנז *	
196	הרב עזריאל מונק	צד.
203	הרב אהרן קטלר אל הרב זאב צבי קליין	צה.

* ראה גם בחלק שני.

207	צו.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב יחזקאל אברמסקי
208	צו.	הרב אלחנן בונם ווסרמן
209	צח.	הרב זאב צבי קליין
216	צט.	הרבנות הראשית דק"ק המבורג
217	ק.	הרבנות הראשית דק"ק עדת ישורון בפפד"מ

פרק ג : השחיטה בפולין

224	קא.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב אברהם ישעיה קרליץ
225	קב.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב אברהם ישעיה קרליץ
226	קג.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב צבי פסח פרגק
227	קד.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
227	קה.	גלוי דעת של רבני פולין *
228	קו.	גלוי דעת של הועד המאוחד להגנת השחיטה היהודית *
229	קז.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
230	קח.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב אברהם ישעיה קרליץ
230	קט.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
231	קי.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
232	קיא.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב אברהם ישעיה קרליץ

פרק ד : השחיטה במדינות שונות

233	קיב.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי *
235	קיג.	גלוי דעת של רבני פולין *
237	קיד.	הרב יחזקאל אברמסקי אל הרב יואל יעקובוביץ
238	קטו.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי
241	קטז.	הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב שלמה צבי שטראסער
241	קיו.	אגודת הרבנים בארצות הברית וקנדה אל הרב טוביה לויגשטיין *

* ראה גם בחלק שני.

242	קית. גלוי דעת של אנודת הרבנים בארצות הברית וקנדה *
243	קית. הרב יצחק אייזיק הרצוג *
243	קכ. הרב יצחק אייזיק הרצוג *
244	קכא. הרבנות הראשית לישראל
244	קכב. גלוי דעת של הרב הראשי בבריטניה יוסף צבי הירץ *
245	קכג. גלוי דעת של הרבנים הראשיים בבריטניה ברודי וגאון *
245	קכד. גלוי דעת של הרבנים הראשיים בבריטניה יקובוביץ וגאון *
246	קכה. הרב יחיאל יעקב ווינברג אל המרכז לעניני השחיטה *
247	קכו. הרב יחיאל יעקב ווינברג אל המרכז לעניני שחיטה
248	קכז. הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אליהו מונק
248	קכח. הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אליהו מונק
249	קכט. הרב יחיאל יעקב ווינברג, קטע מהקדמתו לשרידי אש
250	קל. גלוי דעת של ועידת רבני אירופא *
	קל ¹ מכתב מהרב חיים עוזר גרודונסקי אל הרב יצחק אייזיק הלוי
302	הרצוג

נספח בענין חיתוך המפרקת

251	קלא. הרב אהרן סגל אפשטיין: קונטרס תורת הובח
269	קלב. הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצר אל הרב זאב צבי קליין

נספח בענין מהדק הוושט *

301	קלג. מהדק הוושט
-----	-----------------

* ראה גם בחלק שני.

1. מכתב שנמצאו עקבותיו בסוף סדור הספר.

השחיטה בשויצריה

א. מעשה מקורות חיו של ר' חיים עוזר גרודזנסקי¹

...מבקר אצלו הגר"ז סורוצקין, רבה של לוצק, ורבי חיים-עוזר מספר לפניו את דבר השאלה שהריצו אליו רבני שווייץ בדבר השחיטה ואת תשובתו. זה מאות בשנים שריר וקיים במדינה זו חוק האוסר את השחיטה הכשרה² ויהודי המקום מייבאים בשר שחוט מן הארצות השכנות: צרפת, דנמרק והולנד. עכשיו כשנכבשו הארצות האלו בידי הנאצים ימ"ש אי-אפשר לייבא בשר מן החוץ והממשלה אינה מתירה לשחוט בקר אלא בתנאי שיהממו הבהמה בוריקה או בתלם חשמלי לפני השחיטה. שואלים הם, איפוא, כדת מה לעשות. והוא השיב להם כהאי לישנא: „היהודים הם אומה עתיקה, עתיקה מאד, עתיקה מכל הגזירות ששונאיהם גזרו עליה. שונאי ישראל כבר חלפו ואינם והיהודים ממשיכים להתקיים. בתקופה כזו שאנו חיים בה, חייבים למסור את הנפש גם בעד תקנה מדרבנן, ומה עוד כשקיים חשש איסור דאורייתא. אני מכריע אם-כן לאסור, כי אסור לוותר אפילו על קוצו של יו"ד — יבש חציר נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם”.

1. מתוך הספר אחיעזר, קובץ אגרות, חלק שני, עמוד תשל"ב.

2. השחיטה נאסרה בשויצריה בשנת תרנ"ג (1893).

ב. תמצית מכתב הרב שמשון רפאל הירש אל

הרב נפתלי עהרמן¹

(ח' סיון תרמ"ה)

- א. על השאלה אם הימום בהמה לפני השחיטה מותר יש להשיב בשלילה.
- ב. לפי חוות-דעת רופא מובהק אינה קיימת שיטת חימום שאין בה כדי להמית את הבהמה. רק מומחה יכול למנוע שהחימום לא יפגע בתלכת,

1. מתורגם מגרמנית, ראה בחלק ב'.

וקשה מאד למצוא מומחים כאלה. כמו כן קשה להתרכז בבית מטבחיים לפיקוח הדרוש. לכן אינם יוצאים מידי ספק.

ג. לפי הנ"ל אין מקום לפקפוק שכל בהמה מהוממת בחזקת מסוכנת. רק בקושי יכולים להעמידה על רגליה אחרי שגערו בה או שהכוה במקל, ברור שאסור להכניס בהמה לכתחילה בחזקת מסוכנת. ועוד: תהליך החימום דורש בערך 10—20 רגעים, ואין השוחטים יכולים לחכות זמן כה רב.

ד. עלינו לבדוק אם נשימת הגאזים עשויה לגרום טריפות הריאה, וכן אטום חרותא.

בסיכום עלינו לקבוע כי הנימוקים הכתובים לעיל מספיקים כדי לשלול את ההצעה הנ"ל.

הערה: הרב הירש מוסיף שחיבר ספר על השחיטה, ובו חוות דעת של חכמי רפואה רבים.

✱

ג. גלוי דעת של רבני שווצריה¹

(שנת תרנ"א, 1891)

המתנגדים לדרך השחיטה שלנו טוענים שאינם גלחמים בזה נגד דתנו. הם גם מנסים ליצור את הרושם כאילו רק קבוצה מצומצמת ועקשנית מבין החרדים מאמינים שהלכות השחיטה הינם צו אלוקי, בעוד שהיהודים הליברליים אינם מחזיקים בדעה זו.

אנחנו, הנשיאים והרבנים של כל הקהילות במדינת שווייץ, מצהירים בזה פה אחד בשם כל בני בריתנו:

דרך השחיטה שלנו היא חלק בלתי נפרד של הדת שלנו.

אין כל חילוקי דעות בנידון זה בין חכמי התורה שלנו.

אם אמנם קורה שיחידים מבני עמנו, בזמנים מסויימים ובתנאים מיוחדים, אינם מקפידים בשמירת מצוות, דבר הקורה גם בדתות אחרות, הרי שאין קהילה יהודית שבין מוסדותיה לא גמנים שוחטים לפי דין התורה... שחיטה היא היסוד למצוות רבות.

הדרישה לאסור את השחיטה שלנו משמעה: חיסולה של מצוה קדושה והריסת הקהילות היהודיות.

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק ב'.

ד. מכתב מהרב אשר מיכאל הכהן אל הרב עזריאל הילדסהיימר

ב"ה יום ג' לסדר נצבים תרנ"ג לפ"ק

לכבוד הרב הגאון הגדול המפורסם בכל קצוי תבל רכב ישראל
ופרשיו רבן של כל בני הגולה כש"ת מוהר"ר עזריאל הילדעס-
היימער אדמו"ר נ"י ד' יאריך ימי ושנותיו בנעימים א"ס.

כבר ידוע לאדוני כי נאסרה השחיטה במדינתנו, מדינת שווייץ, על פי
חוק העת, חוק ולא יעבור ואע"פ שיש תקוה מועטת שהחוק יאחר לצאת אל
הפועל, אפשר כי יבוא בקרוב, ואז אנחנו בצרה גדולה, כי פה הממונה על
בית המטבחים, הרשע אשר ממנו תצא הרשע וכל הגזרה הזאת, יעשה כל
מה שבכחו לאסור הבשר הבא מן החוץ. על כן פרנסי הקהלות שנאספו פה
בשם צענטראל קאמיטע מלאו את ידי ידידי הרב הג' דר. עהרמאנן נ"י ואת
ידי להציע השאלה לפני גדולי הדור מה לעשות.

הנה הדת נתנה כי אין לשחוט כל בהמה קודם בלבול החושים (הימום)
וכונת הרשעים להכריח אותנו להכות על ראש הבהמה קודם השחיטה ומובן
מאליו שזה אסור לנו. אבל זאת השאלה, אם מותר לבלבל חושי הבהמה
קודם השחיטה ע"י איזה סם הנעשה ע"י חכמי היסודות (כעמיקער) ועל פי
איזה תנאים. ואם יתירו גדולי הדור איזה דבר, אז בדעת פרנסי הקהלות
להציע סכום גדול לכעמיקער זה אשר ימצא את הסם הדרוש.

ואף כי מה אני כי אכניס את ראשי בין הרים גדולים, עם כל זאת
אמרתי אחוה נא את דעתי לפני אדמו"ר כי ממנו כל תורה ומידך נתנו לך.
קודם כל עלי להעיר כי הגזרה הזאת איננה גזרת שמד חו"ש
להעבירנו על דתנו הקדושה, כי יצאה רק בהשתדלות חברות צער בע"ח, על
כן הרשות בידינו למצא איזה תקנה.

לפע"ד עלינו לעיין בראשונה י"ד סי' ס' סעי' א' וז"ל: בהמה שאכלה
סם המות שהורג הבהמה מותרת, אכלה סם המות של אדם וכו' מותרת
משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות עכ"ל. ולפי זה אם היינו יכולים
למצוא סם שאינו מזיק לאדם, אז הבהמה תהי' מותרת. אך גם בזה יש
לפקפק על פי מה שכתב הב"י סי' ס' בשם הרשב"א וז"ל: אע"פ שדברים
אלו כסם המות לבהמה, כשרה לפי שאין זו אלא כמפוכנת ומסוכנת כשרה
עכ"ל. לפי זה ולפי מה שכתב הטור י"ד סוף סי' קט"ז סעיף ז' בענין מסוכנת
וז"ל: ומכל מקום מדקדקים מחמירים על עצמם שלא לאכלם עכ"ל, אין

היתר למדקדקים. אבל מן הדין סגי בפרכוס כמו שפסק הב"י י"ד סי' י"ז סעי' א' וז"ל: ואם פרנסה (המסוכנת) הרי זו מותרת עכ"ל. אבל אף למדקדקים אפשר למצוא היתר אם נותנים לבהמה סם שיש בו כדי לבלבל חושיה (בעטייבוען) ¹ היינו שמפיל עליה תרדמה אבל אין זו כדי להמיתה. ואז היא כבריאה ישנה שהיא מותרת אף בלא פרנסה ואז אולי לא איכפת לן אם הסם מזיק גם לאדם ר"ל שזה השיעור של הסם מפיל על האדם רק תרדמה וצ"ע.

היוצא מזה לפע"ד שאפשר למצא תקנה על פי ג' תנאים אלו:

(א) שיהא בסם הזה רק כדי להפיל תרדמה על הבהמה אבל לא להמיתה כלל.

(ב) לצאת עכ"פ מידי ספיקא ולמען לא נצרך לסמוך על חכמי הכעמי, שתפרנס הבהמה אחר השחיטה.

(ג) אם ב' התנאים הנ"ל אינם דיים שיהי' הסם מזיק רק לבהמה ולא לאדם.

עוד יש לחקור, אם הבהמה המבולבלת מסם הזה יש בה כח להוציא דמה כי היכא שיפול תחשש משום מבליע דם באברים עיי' י"ד סי' ס"ז סעי' ג', אך כמו שנקטינן עכ"פ מליחה סגי.

כמובן צר לי מאוד שהוכרחתי לבוא בשאלה כזאת וצריך עיון גדול כי בודאי התקנה אשר בה יאחזו בני ישראל במדינתנו, שוטנינו יעשו אותה לחוק גם במדינות האחרות אשר שם גם עכשיו יקומו נגד השחיטה היינו כי ידרשו גם שם את התקנה הזאת מאחינו ב"י.

אומר לאדמו"ר אלף תודות וי"כ מקודם ואבקש מאדמו"ר להשיב לי במהרה.

כ"ד תלמידו הנאמן מברכו בברכת השנים, יכתוב ד' את אדמו"ר נ"י ואת בני ביתו ואת כל בית ישראל בספר חיים טוב ויזכנו לראות ישועה וגאולה ונחמת ציון א"ס

אשר מוכאל הכהן

(כ"ג אלול תרנ"ג)

1. להמם.

ה. תשובת הרב עזריאל הילדסהיימר אל הרב אשר מיכאל הכהן בבזל

עש"ק וי"ו סליחות תרנ"ג

אחדש"ה חרדה נפלה עלינו מאוד על דבר הגזירה בשוויץ ומה אומר ומה אדבר ד' מצא עון כל הדור הזה ויהי רעו' שיחזירנו בתשובה שלמה לפניו וידעתי גם ידעתי כי רק מתוך הלחץ והדחק הציע השאלה לפני. ומתוך הלחץ והדחק הציע לפני איזהו תחבולות: (א) להאכילה סם המות של הבהמה והוכחתו מסי' ס' סעי' א' וכ"ה ברמב"ם פ"י משחיטה הל' ח' דלא הוה אלא בכלל מסוכנת הצריכה פירכוס. (ב) בלבול החוש עד שהיא כישנה. ועל תחבולה הא' יש לדקדק דהנה הבה"ג לא הביא כלל החילוק שבין סם המות לבהמה ולאדם (יעו"ש בדפוס ווארשוי 260 ומהדורה שלי דף שי"ג ע"ב וצד 539) וכנראה שלא הי' לפניו הא דקאמר בגמרא סם המות אסם המות לא קשיא הא דידה הא דאדם סם המות דבהמה היינו הרדופני, תרי גווני סם המות גם קשה מאוד למצוא מה שהוא רק סם הבהמה ולא לאדם ולא נשאר לנו רק האופן הב' ובאמת בשמעי הגזירה הרעה חשבתי לדעת הדרך הוה שהוא כלארפארמירען * ושאלתי על זה רופא מומחה שבכאן והוא צדיק תמים (עד ששאלני אם מותר לרפאות בש"ק אף הגוים שלנו) וכתבתי לו על אודות זה והשיב לי וז"ל: ... אבל נחוץ הדבר לדרוש ולחקור אחר הדבר אם תסכים הבונדעספעראממלונג ¹ להצעות האלו כי אם לא יסכימו (באמצע עות הטויערשוטצפער איינע ² הארורים) אין בו תועלת ואדרבה יהי' התפסד יותר על שכרו.

הנה בסוף מכתבו כתב כי הגזירה קרובה שגם מדינות אחרות תשתתפנה להשווייץ כי בעוה"ד האנטיזעמיטען הם בכל הארצות. ובמטותא מיני' להציע השאלה הלזו לפני רבן של כל בני הגולה מרבא ורבנא כש"ת מהו' יצחק אלחנן נ"י אב"ד ק"ק קאוונא ותוכל לכתוב כי אתה מתלמידי ותוכל לכתוב ממש מכתב שכתבת לי כי באמת קשה לי מאוד להתיר בכללות השאלה והגאון העצום הנודע לך בלי ספק, אם יתיר לך יש לך גאון עצום למסייע.

(כ"ד אלול תרנ"ג)

* (הרדמה בכלורופורם).

1. בית הנבחרים.

2. אגודות להגנת צער בעלי חיים.

ו. מכתב מהרב נפתלי עהרמן אל הרב עזריאל הילסדהיימר

ב"ה באדען (שווייץ) יום ד' ב' דר"ח חשוון ונצדק קדש לפ"ק

לכבוד הרב המאור הגדול הגאון המפורסם מו"ה ר' עזריאל היל-

דעסהיימער ג"י בעיר המלוכה בערלין

הנה חלפו עברו שני ירחים שערכתי בקשתי לפני רו"מ להתפלל בעדנו אודות דברי השחיטה וצעקתה במדנתנו המשובשת ומסתמא כבר שמע רו"מ ממכ"ע שהשחיטה נאסרה ע"י חוקי המדינה בעוה"ר אם לא נאבה ונשמע לבטל החושים של הבהמה העומדת לשחיטה קודם השחיטה ע"י הכאה על הראש או ע"י סמים המבלבלים החושים או ע"י אדים ועשנים אשר שואפת הבהמה כמו כלאראפארם וכדומה. ועד היום הזה אנו שוחטין כמו אז כי עדיין לא יצא החוק מכת לפועל ואעפ"י שיתמהמה בכל זה יראים אנו בכל יום שבחדשים מועטים מוכרחים אנחנו לשחוט חוץ למדינת שווייץ במקום קרוב ולהביא הבהמות השחוטות לקהלותינו.

והנה כל הקהילות במדנתנו בחרו זה כמה שנים קאמיטע¹ אחד אשר על פיו נעשה כל מה שבידינו לעשות לבטל הגזרה ועכשיו נמנו וגמרו ובקשו מהרב דק"ק באזעל ה' דר. כהן ג"י וממני לערוך לפני רו"מ ועוד לפני איזה גדולי ישראל אחרים השאלה: אם יש למצוא היתר לבלבל חושי הבהמה קודם השחיטה ע"י אדים ועשנים של כלאראפארם או ע"י סם המות אחר. והנה אנשי הקאמיטע הנ"ל לא משלומי אמוני ב"י המה ורובם מהם ובפרט האיש אשר מבטן שלו יצאה העצה להציע שאלה כזו לפני גדולי הוראה אוכלי בשר החזיר השקץ והעכבר המה, ע"כ זחלתי ואירא להיות נטפל להם בכלל ובדבר כזה בפרט. אמנם אם הייתי דוחה אותם בשתי ידיים היו הם בעצמם מעריכים השאלה הזאת לפני רבנים מכת דילהון ע"כ נענתי להם הראתי להם פנים שוחקות ואמרתי להם שאערוך השאלה הזאת לפני גאוני ארץ אשר נקבו בשמות ובתוכם גם רו"מ והם הבטיחו אותי שיעשו כמו שיורו המורי הוראה ואני מוצא שפתי אשמר ואציע בזה השאלה הנ"ל לפני רו"מ.

והנה נשאתי ונתתי בדבר הזה זה כמה שנים עם הה"ג מוהר"ר שמשון רפאל הירש זי"ע והעתקתי דבריו כצורתן והוויתן בלשון אשכנז² ולפענ"ד

1. ועד.

2. ראה בחלק ב'.

עליו יש להוסיף אבל ממנו אין לגרוע ואם יאמר האומר שדברי הרב רש"י זצ"ל אינם אלא לכתחילה ולא לשעת הדחק שהוא כדיעבד יש לי להשיב עליו: שבמדינת שווייץ אין כמו שעת הדחק אף אם נאסרה השחיטה לגמרי ח"ו כי כל המדינה כולה הלא מצער היא ובנקל נוכל לטבוח טבח והכן בגבולי המדינה הן באשכנז הן בצרפת הן בטיראל ומפני טרחה מועטת כזאת אין אנו רשאים להכניס א"ע לספק נבלה וטרפה, בכל יום ויום הולכות דרך עירנו על מסילת הברזל עגלות טעונות בשר מוועין לפאריז ואם אפשר לשלוח בכל יום בשר דרך רחוקה כזאת למה לא נוכל לשלוח הבשר דרך קצרה מערי הגבול לקהילות הק'?

אמנם אף אם היה אפשר למצא היתר ברור לבלבל חושי הבהמה קודם שחיטתה לפענ"ד אין אנו רשאים לבקש אחר היתר כזה כי מי שיש לו עינים לראות לא יוכל להכחיש שכל התאונות והרפתקאות שעברו עלינו במעשה השחיטה דוקא אשר לא היתה כמוהו מיום שגלינו מארצנו הוא משום שרפו ידינו במצוה הזאת ובפרט במדינתנו לא נמצא בעוברי דרכים רק א' מעיר ושנים ממשפחה אשר לא יתגאלו נפשם במאכלות אסורות ובדבר אשר ודו מעליהם להביא אותנו במסורת הברית ואם נמסר נפשנו על המצוה הזאת תהיה קיימת בידינו וחפץ ה' בידנו יצליח ואם נבקש אחר היתרים ואמתלאות לעשות רצון שונאינו מנדינו אין זה הדרך ישכן אור ואם העת הזאת היתה באמת שעת הדחק ושעת השמד מחוייבים אנחנו למסור נפשנו אפי' על ערקתא דמסאני ולא לבקש תחבולות כאלה.

ועוד שנית: הנה מאז כששאלו המעוררים על השחיטה ממנו לבטל החושים קודם השחיטה אמרנו בפה אחד חדשים גם ישנים שזה אי אפשר לפי דעת תוה"ק ואם אנחנו מתירים עתה מה שאסרנו עד כה אלא מפני שעת הדחק רק יאמרו שעתה הודינו להם שהשחיטה כמו שהיתה עד עכשיו היא אכזריות ובהיתר כזה אנו מחזיקים ידי שונאינו ובוודאי אין רוח חכמים נוחה הימנה, הם זכרו אותו האיש לטוב שביטל המעוררים והנוקפים ואנחנו מסייעין את העוררין אם מבקשים תקנות והתירים להנוקפין (סוף מעשר שני). יותר מד' מאות רבנים באו זה כמה שנים על החתום לאסור הכאה על הראש אפי' לאחר השחיטה ואיך אפשר להתיר בלבול החושים קודם השחיטה? ע"כ לפענ"ד אין צריך לפתוח ספרן של צדיקים ש"ס ופוסקים להורות השאלה הזאת ואם ר"מ יסכים עמי אבקש ממנו להודיעני אך לא בתורת הסכמה לדברי רק כדעת עצמו שאסור לבלבל חושי הבהמה ע"י כלאראפארם

וכיוצא, לפי שאציע את דברי רו"מ לפני הקאמיטע ואם רו"מ רוח אחרת עמו ויורני בראיות ברורות שטעיתי דברי אלה בטלין ומבוטלין ואני פי מלך אשמור.

כ"ד אוהבו ומוקירו ומכבדו כערכו הנעלה דו"ש וש' תורתו מוכן לפקודתו ומצפה לתשובתו

הק' נפתלי בהח"ר יהודא עהרמאנן שומר משמרת הק' פה ק"ק באדען והגליל

אחרי כתבי זאת זכיתי לראות את פני ההאפראטה דר. דעמבא מס"ט פעטערסבורג הוא הגבר הוקם על אשר זכה וזיכה את הרבים במדינת רוסלאנד להמליץ בעד השחיטה נגד צוררנו והוציא לאור משפטה ברוב תבונתו וחריצותו ובאיש אשר אלה לו פי שנים מרוחו מכת הפיזיאלאגיע וידיעת הדינים הנוגעים לשאלה זו נשאתי ונתתי בדבר הזה והוא החליט לפני בראיות שאין להשיב עליהם שא"א בשום אופן להתיר דבר כזה מצד (הדין) איסורא הן מצד סכנתא ואין חכם אלא כבעל נסיון והוא נסה ובחן הדבר כמה פעמים ואמר שיכתוב לי דעתו בזה באר היטב ומובטח הוא שאין שום בעל הוראה יתיר הדבר אם יכתוב דעתו באר היטב כאשר הבטיח אותי.

תנ"ל

*

ז. מכתב מהרב אשר מיכאל הכהן אל הרב עזריאל הילסדהיימר *

(א' חשון תרנ"ד)

ב"ה שוכט"ס

ירשה לי כ"ת להוסיף שורות אחדות על דברי ידידי הרב דר. עהרמנן נ"י כי אם בכלל מסכים אני לדבריו אך באיזה דברים דעתי שונה מדעתו. אברר את דברי. שתי שאלות יש בדבר: א' אם העת הזאת מוכשרה לעשות איזה שינוי בשחיטה למען לא תחסר לנו כלל וכלל, ב' אם העת מוכשרה לכך, אם מותר לבלבל חושי הבהמה ע"י סם קודם השחיטה.

הנה בענין השאלה הראשונה לא נקל הוא להכריע כי במה שכתב הרב תנ"ל שאינו שעת הדחק בזה אינני מסכים לו, כי אף כי אמת הוא שבמדינת שווייץ מצער היא ובפרט אנחנו בעיר באזעל יושבים על הגבול אבל א' נהי

* צורף למכתב הקודם.

מוכרחים לישא במשא המכס וב' בפרט בעירנו (ואפשר כי גם בערים אחרות הדבר כמו כן) הממונה על בית המטבחים הרשע אשר ממנו תצא הרשע וכל הגזירה הזאת יעשה כל מה שבכחו ורוב כחו להודק (?) לאסור לנו הבשר השחוט בחוץ באומרו כי איננו בריא. ועוד עלינו לשום לב לזה אם ע"י איסור השחיטה יוקר הבשר ותכבד התבאה, אז הרבה ב"ב בקהלתי וגם בקהלות אחרות אשר גם עתה פוסחים על שתי הסעיפים יבעטו במצות השחיטה לגמרי ויאכלו גם בבתיהם טרפות בפרהסי' ולב יודע את נפשו. ובענין מה שכתב הרב שיאמרו שונאינו שהודינו להם ע"י איזה תיקון שנעשה בשחיטה שהשחיטה אכזרית היא, מה בכך, כי כל מי שעינים לו לראות יראה כי רק בע"כ אנחנו עושים כן כי אמנם אם נמצא איזה היתר גמור, מה בין זה להכאה על הראש אחר השחיטה שהיא מעשה בכל יום כמעט בכל מדינת שווייץ (וגם בעיר וויען).

אך למותר לי להגיד כי גם אנכי אינני מהמבקשים אחר היתר ותקנה ולהיפך במסותרים תבכה נפשי על אשר באנו עד הלום לעשות שאלה כזאת ולבי נוקפי מאוד בחשבי אודות תקנה שיש בה איזה פקפוק וכ"ת ישקול במאזני שכלל את כל פרטי הדבר ויכריע כחכמתו.

השאלה השניה אם מותר לבלבל חושי הבהמה ע"י איזה סם הנעשה ע"י חכמי היסודות (כעמיקער) ועל איזה תנאים וסם כזה לא נודע עד עתה ואם יתירו גדולי הדור איזה דבר או בדעת הקאמיטע לקצוב סכום גדול לאיש אשר ימצא סם כזה ואם יספיק לחברות צער בע"ח אם נתן לבהמה רק כוס התרעלה באופן כזה שהבהמה עוד יכולה לעמוד על רגליה ורק אינה מרגישה כ"כ את צער השחיטה כמו שהיו נותנים ליוצאים להרג, זה לפענ"ד בודאי מותר. אבל קשה להאמין כי החברות צבע"ח יניחו את דעתם בזה ובודאי ידרשו כי הסם יהי' חזק כ"כ עד כי הבהמה תאבד את חושיה לגמרי ואז לא תוכל לעמוד במקל או בגערה ועל זאת אנו לדון אם בהמת בריאה ששתתה סם כזה שאין בו כדי להמית אותה רק כדי להפיל עליה תרדמה היא כישנה או כמסוכנת אך בזה כבר כתב הרב הגאון הגדול מוהר"ר שמשון רפאל הירש זצ"ל שכל בהמה שאינה יכולה לעמוד היא כמסוכנת ואז אין היתר למוקדקים דלא סגי להם בפרכוס אע"פ שמדינא מותר אבל בודאי צדק הרב זצ"ל במה שאמר כי בסם הממית את הבהמה בשיעור גדול כמעט אי אפשר לצמצם ולומר עד פה נבוא ולא נוסף כי בידי אדם אי אפשר לצמצם וגם באדם אם רובא דרובא אינם מתים מסם הנקרא כלארפארם עכ"פ

מעשים בכל יום שמתים אנשים מכלאראפארם ובהמה לא ידעינן כלל ומי לא יפחד לסמוך על הפרכוס לבד ולהכניס את נפשו בספק איסור גדול כזה. עכ"פ לפע"ד אם נחפוץ להתיר בלבול החושים ע"י איזה סם או לא נוכל להתיר כי אם בתנאי א' שיש בסם כח להפיל תרדמה על הבהמה ולא להמיתה כל עיקר אף בשיעור גדול וב' שתפרנס הבהמה עכ"פ אחר השחיטה, ועוד יש לחקור אם הבהמה המבולבלת יש בה כח להוציא דמה כדי שלא תאסר משום מבליע דם באברים.

היוצא מדברינו כי הדבר קשה מאוד וכונתי לא היתה אלא לברר וללבן את הדבר מכל צדדין וכ"ת יכריע כיד חכמתו הטובה עליו. כ"ד ידידו מכבדו ומוקירו כערכו הרם המשתחות מרחוק מול הדרת קדשו אשר מיכאל הכהן חונה פה באזעל

✱

ח. תשובת הרב עזריאל הילדסהיימר לועד למען השמוש

בבהמות שחוטות בשויצריה¹

(א' חשון תרנ"ד)

ב"ה

הרבנים הנכבדים הרב דר. א. כהן בבאזל, ודר. נ. עהרמאנן בבאדען הציעו לפני שתי שאלות בענין השחיטה.

(1) אם מותר להמם הבהמה לפני שחיטה.

(2) אם נמצא אופן להמם על ידי, כלורופורם.

עלי לענות על שתי השאלות בשלילה. ברגשי כבוד,

✱

ט. מכתב מהרב יצחק אלחנן ספעקטור אל הרב

אשר מיכאל הכהן

ב"ה יום ג' לסדר נח תרנ"ד קאוונא

כבוד ה"ה הרב הג' המפורסם חכם הכולל וכו' כש"ת מו"ה אשר

מיכאל הכהן נ"י רב דק"ק באזעל שוכט"ס

אחדש"ה, מכתבו הגיעני במה ששאל אם יכולים להשקות את הבהמה

במשקה שמבטל חושיה או ע"פ... וכיוצא. באמת אסור לעשות כך וכל

1. מתורגם מגרמנית. ראה חלק ב'.

התחבולות כאלה אסור לעשותם ואסור לאכול מן הבשר הזה שנשחט אח"כ
 בחשש טרפה. ואני תפילה לד' שתתבטל הגזירה רעה דנא וכמאמרם ז"ל גזירה
 עבידא דבטלה, והנני כופל דברי כי ח"ו ואסור לעשות כך. הקב"ה יהי בעזרנו
 וקדושת התורה והיהדות תגן עלינו לשחוט כד"ת ובהכשר ובשלום והשקט
 ויראו כל יושבי תבל כי האמת והצדק עם משפטי התורה הק' כעתירת ידידו
 דוש"ת זכו.

(א' דר"ח חשון תרנ"ד)

יצחק אלחנן החופ"ק קאוונא

י. פסק דין מבית דינו של הרב עזריאל הילדסהיימר¹

במותב תלתא הוינא בצירוף מומחה א' וכו' ועלה לנו הלכה על אשר
 נשאלנו אם מותר להשקות בהמה בע"כ יי"ש עד אשר תשאר בלי הרגשה.
 הנה בוודאי אין שום איסור לשחוט בהמה שיכורה, אולם אין ללמוד
 מזה היתר להשקותה בע"כ יי"ש:

(א) שהוא צער בע"כ שאסרה לנו תה"ק.

(ב) כי מומחה הנ"ל אמר לנו שא"א לעמוד בבדיקה אחר השחיטה אם
 לא עלתה ע"י הי"ש טרפות מוחלט בריאה והמוח ובשאר אברים הפנימים.
 והנה אף כי נגזרה הגזרה מאת הממשלה במדינת שווייץ שלא לשחוט
 שום בהמה אם לא תהי' בלא שום הרגשה קודם השחיטה והוא שעת הדחק,
 אעפ"כ לא מצאנו היתר להשקות בהמה בע"כ יי"ש וכיצא בזה מהלין טעמי.

י"א. מכתב מהרב שלמה זלמן ברייער אל הרב נפתלי עהרמן

והרב אשר מיכאל הכהן

ב"ה עש"ק לך תרנ"ד לפ"ק פפד"מ.

שוכט"ס לכבוד אהו' הרבנים המופלגים בתורה וביראה גודרים
 גדר ועומדים בפרץ איש איש לפי מהללו כבוד מוה"ר נפתלי
 עהרמאון נ"י אבדק"ק באדען ואחזות מרעתו כבוד מו"ה אשר
 מיכאל הכהן נ"י אבדק"ק באזעל במדינת שווייץ יע"א.

גדרשתי לאשר שאלוני כבוד מעלתם הרמה נ"י האם יש היתר לבלבל

1. המקור הוא בידי המכון ליאו בק. ניו יורק, וסימולו: (2373) 32.

חושי הבהמה קודם השחיטה ע"י אדים ועשנים של, כלאראפארם' או ע"י סם המות אחר למען תנוח בזה דעת חברת בעלי צעב"ח ויבוטל עי"ז הגזירה של שחיטה במדינתם. האמת אגיד ולא אכחד תחת לשוני כי תאבל רוחי בקרבי ולבי עלי דוי על תלחץ זה הדחק אשר חולץ מע"ה נ"י לשאול שאלה כזו אשר תברה בצדה כי לענ"ד א"צ לפנים כי אסור לעשות לנו תחבולה כזאת אשר לא שערו אבותינו מימי קדם ולהכניס ראשינו אף גם בחשש ספק איסור נבלה וטרפה לא אאריך במילין כי לדעתי דבר שפתיים בזה אך למותר כי מובן מאיליו כל ההיתר המדומה יהי' רק עם פירכוס אחר השחיטה הנה כבר דיבר מזה בעל תבואת שור בס' י"ז אשר מפיו אנו חיינ בפרט בעניני שחיטות וטריפות וז"ל שם בסופו: „ולכן נ"ל דהאידינא דנפיש המקילין להקל ומקלו יגיד לו ראוי לכל בעל נפש ליתור אף ממסוכנת ישראל אעפ"י שאינו נוהג בשאר פרישות וחסידות ואין כאן משום יהורא כלל עכ"ל" ואם בזה דיבר הגאון בזמנו ובענין מסוכנת אשר לאו בכל יומא מתרחיש ורק למקרה, מי הוא זה ואיזה הוא ואף אם בעל נפש אינו רק יש לו מוח בקדקדו ויסמוך להיתר על פירכוס בכל בהמה ובהמה גסה ודקה בזמנו אשר בעוה"ר מיום שתלכה עדת ישראל בגולה לא היו כ"כ דנפיש המקילין להקל ומקלו יגיד לו.

אבל מלבד זה הטעמים אשר לדעתי הקלושה אין לזוז מהם אומר אני אף אם ח"ו רק בדוחק גדול ימצאו במדינתם בשר שחוטה המובאה ממדינות אחרות — אשר כפי ששמעתי ב"ה לא כן הוא — אין להמציא היתר ע"י הדחק לשעת הדחק — לו המוצא ימצא — כי מי שיודע תהלוכות הזמן יבין כי אך חיש מהר יפשה יגיע הצרעת לכל מדינות אייראפא די בכל אתר ואתר אשר עד כה בחמלת ד' עליהם אוכלים בשר כשר בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור — וגודע פי' הג' ח"ס ז"ל — והא עי"ז מוכרחין לאכול מבהמה מסוכנת ע"י היתר מפי חכם מסכן המסכן לב ונפש וד' יצילנו והי' זה שלום מגאי או"ב מוקירים ומכבדים כערכם הרם המשתתף בצרתם ובצרתן של ישראל מצפה לישועת ד' ברחמים הוא יוליכנו קוממיות לארצנו אשר נאכל שם מן הזבחים אשר ישחטו לפנינו לרצון.

הק' שלמה זלמן פרייער שומר משמרת הקודש בק"ק הנ"ל.

י"ב. מכתב מהרב שמחה בונס סופר אל הרב נפתלי עהרמן

שיל"ת פרעסבורג יום ג' לסדר וירא תרנ"ד למ"ק
שלום וכ"ט לראש ידידי הרב הגדול ומופלג בתורה ותיק מלא
עתיק בע"פ ערוגת הבושם גן זהרדים מפואר לשבח החכם הכולל
כש"ת מו"ה נפתלי עהרמאנן נ"י רב דק"ק באדען במדינת שווייץ
יע"א

אחדש"ה מכתבו קבלתי בעת שהייתי עצור בחדר המטות... וגם עתה לא
השבתי עוד לאיתני וד' יחנני בזכות אבות הקדושים ונדחקתי להשיב מפני
כבודו וגם מפני צורכי הרבים להודיע למע"כ נ"י את דעתי בענין אשר
הציע לפני אם נכון הדבר לבלבל חושי הבהמה ע"י סם עד שלא תרגיש צער
השחיטה ראיתי מה שכתב בזה ידידנו הגאון אב"ד דק"ק פ"פ וצודקים בזה
במה שכתב שצריכה הבהמה להיות עומדת דוקא אבל אם אינה יכולה לעמוד
דינה כמסוכנת וצריכה פרכוס דוקא כמבואר בש"ע סי' י"ז ויפה כתב שקשה
עכשיו לסמוך על אנשים שידקדקו כל כך לראות הכל בהשגחה ובעין יפה אף
שאין להחמיר בנידון שלנו מהטעם שכתב ג"כ דאין לסמוך על פרכוס בבהמות
נכרי כיון דצורך אכילה הוא בפרט לכל המדינה וגם אין שעת הדחק גדול
מזה שצריכין להביא בשר ממדינות אחרות ויש לחוש הרבה, הן אלו אשר
בלא"ה פוסחים על שתי הסעיפים יבואו לאכול עי"ז בשר [טרפות] כאשר יפה
דבר מזה י"נ הרב דבאזעל ואין לחוש ג"כ למה שיאמרו הא"י, (?) אם יש
שום חשש שיתרבה אכילת טרפות בישראל ח"ו העיקר כמ"ש בת"ש בשמלה
חדשה דהאידינא דנפיש המקילין להקל ומקלו יגיד לו ראוי לכל בעל נפש
ליזהר אפילו ממסוכנת ישראל יע"ש ואף שכתב כמ"ה דנדון שלנו שנוגע לכל
מדינה ושעת הדחק ביותר הוא ואין לנו להתחמיר במידת פרישות מ"מ אין
להקל ואם רק באקראי בעלמא אם יארע מסוכנת כתב הת"ש שיש להתחמיר
כש"כ לתקן תקנה שיעשו כל בהמה דינה כמסוכנת ולסמוך על הפרכוס בכל
פעם ופעם ואם הת"ש כתב זאת במה שנוגע באקראי בעלמא ובדורו אנן מה
נענן בתרי' לעשות תקנה קבוע' לזה וגם בדורנו דנפיש עוד יותר חבלים
ירדנו עשר מעלות ויותר אחורנית בעוה"ר בפרט בדבר כזה שצריך גאמנות
ביותר ועיין בח"ס סי' ק' שיש לחקור עם ע"א נאמן שפרכסה אי לא הוי רוב
ובפרט לפי מה שהעלה בת"ש שם דדינה פרכס פשטה וכפפה ידה או רגלה
צריך להיות דוקא שיהי' כפיפה לגמרי או פשטה לגמרי, ולא שכפפה או
פשטה יותר, וצריך השגחה ודיוק ביותר לראות כל זאת בפרט בשוחט שעסוק

בשחיטתו בודאי צריך גאמנות יתירה בזה ויבואו לידי תקלות הרבה וקלקולה יתר על תקנה וכבר אמרו גזירא עבידא דבטלה ותקנה לא עבידא דבטלא ע"כ אין אני מסכים להתיר לבלבל חושי הבהמה עוד קודם שחיטה עד שנעשה מסוכנת שלא יכולה לעמוד והנה הא דכתב הרב הג' דפ"פ שאם לא יכולה לעמוד ע"י סם דינה כמסוכנת יפה אשר דבר בזה ועיין בפרמ"ג סי' ס' בהא דאכלה סם המות שכתב דאם לא יכלה לעמוד דינה כמסוכנת וצריך פרכוס עיין במשבצות שם, וראיתי שהרב דבעזאל נ"י מצדד אם הרופאים יאמרו שאין בכח הסם להמית כלל הבהמה רק להפיל תרדמה על הבהמה ולא להמיתה וגם תפרכס אי יש להתקל וגם בדעתי עלתה מתחילה כן אבל באמת אינו דודאי אם היה החשש במסוכנת שתמות מכח חליה בתוך השחיטה אז שפיר יש לצדד כיון דאין הסם ממית כלל אין לחוש למיתה אבל באמת גם מסוכנת בחזקת חי עומדת כמו שאר חולה בלא צער רק (?) בגוסס שאין לו חזקת חי עיין בגיטין כ"ט ובפוסקים אבל במסוכנת לא חיישינן למיתה דממילא רק החשש הוא כיון שגברה עליה החולשא כ"כ יש לחוש שתמות ע"י מעשה השחיטה עיין בס' כרתי סימן י"ז סק"ב אם גם הסם בודאי אינו ממית בלחוד מ"מ יש לחוש שגברה החולשה על הבהמה כ"כ כיון דאינה עומדת שע"י שחיטה שאין לה כח לסבול תמות קודם גמר שחיטה שצריך פרכוס דוקא מכל הלין טעמי אני מסכים עם מעכ"ת נ"י שלא להתיר — והגני ידידו הדוש"ת כותב בידיים רפות וכו'.

הק' שמחה בונם בהג"ץ מהראש"ב ס' אם כבר [קבל] מעכ"ת תשובות מהגאונים אשר כתב להם ימחול לשלוח אותם לידי או העתקות מכתבים כי נפשי חשקה לדעת דעתם.

(י"ד חשון תרנ"ד)

✱

י"ג. מכתב מהרב בנימין זלמן שפיטצער

אל הרב נפתלי עהרמן

בעזה"י וויען יום ד' י"ג כסלו תרנ"ד לפ"ק

שוכ"ט לידידי הרב הגדול המופלג בתורה וביראת ד' מפורסם

לשבת ולתהילה כש"ת מו"ה נפתלי נ"י רב אב"ד בעיר באדען

שוויץ יע"א

קבלתי בש"ק תולדות מכתב מהרב הגאון מו"ה שלמה זלמן ברייער נ"י

אבדק"ק היראים בפפד"מ אשר בו השיב עלי בכמה דברים ובקש ממני לעיין

עוד הפעם בדברי אשר כתבתי למעלתו נ"י והנה מה שהשיג עלי כתבתי להרב הנ"ל נ"י אגרת אשר בו יצאתי להצדיק דברי הראשונים אבל על ידי עיון שנית באתי לדבר חדש אשר נתעוררתי לבא לאיסור עפ"י הדין ואודה לך כי הצילני ממכשול והרב הגאון הנ"ל נ"י הוא שלוחא דרחמנא בדבר זה כי ע"י מכתבו נתעוררתי לזה לכן הנני כותב למע"כ הרמה נ"י כמבוקשו לאסור מצדי ג"כ והנני כותב למע"כ נ"י הטעם החדש כי ידוע שכל בטייבונג ¹ ע"י „כלאראפארם" וכדומה פועל על המוח ובנקל יוכל לבא עי"ז לידי „ערשיטטערונג דעס געהירנס" ² ולידי „געהירנלאהמונג" ³ — אמנם בזה לא מתה עדיין הבהמה וגם בב"א כן לפעמים שיבא רק „געהירנלאהמונג" אבל יוכל עוד לחיות שעות וימות עד שנפסק החיות גם מלב כידוע — וא"כ הפרכוס אינו מגיד לנו מאומה רק שעדיין חיות בבהמה אבל לא יעיד על חיות המוח — וכיון דהמוח מת הוי כניטל או חסר כידוע וכל המוח רק כעפר בעלמא והוא טרפה מחמת שני טעמים חדא דגם הקרום בטל ומת והוי כניקב ועוד דהמוח אינו בריא עוד והוי כנתמסמס ועי' ביו"ד סי' ל"א — וא"כ יש לחוש לטרפות קודם השחיטה וא"א לברר דבר זה — ולענ"ד מן השמים הורוני דרך האמת בזה ועי' סובב מה שכתבתי למעכ"ת בלשון דייטש וד"ל. ימחול נא א"פ להודיע ככה גם להרב דבאזעל נ"י והנני ידידו ומוקירו דש"ת

בנימין זלמן סגל שפיטצער

(י"ג כסלו תרנ"ד)

1. הימום.

2. הלם המוח.

3. שתוק המוח.

השחיטה בגרמניה

א. מדינות גרמניה

י"ד. גלוי דעת של רבני גרמניה¹

(שנת תרנ"ד—1894, ותרכ"ד—1914)

בנגוד לדעות מוטעות ותיאורים בלתי נכונים מצהירים רבני קהילות
אשכנז הח"מ:

השחיטה לפי ההלכה הינה חוק דתי של היהדות, המושתת על הכתוב
בתורה ועל דברי חכמינו שאחרי תקופת התנ"ך. לפי חוק זה מותר לשחוט
בעל חיים רק כאשר אין שום פגיעה באיזה שהוא אבר מאבריו העיקריים.
הימום ע"י מכה על המוח, מסכת שחיטה או מסכת יריה וכו' כמוהו כאיסור
השחיטה והיה מכריח אלפי מאמינים בדת היהודית להינזר כליל מאכילת
המזון העיקרי, בכדי שמצפונם יהי נקי מעבירה על דברי ה'.
(שמות החותמים עיין בחלק שני).

ב. מדינת בווריה

ט"ו. גלוי דעת של רבני בווריה¹

(ט' טבת תרפ"ז — 14.12.1926)

אסיפת הרבנים של בווריה ראתה את הצורך להצהיר לעומת דברי הפרופ'
מילר:

1. הדת היהודית מבוססת על התורה שבכתב ועל התורה שבעל פה.
אינה ניתנת ללמדה מתוך פסוקי התנ"ך בלבד וללא ידיעת המסורת. טיעוניו

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

של פרופ' מילר מתכחשים לעובדה זאת, וכתוצאה מכך הגיע, כפי שקל להבין, למסקנות מוטעות. להתוכח עם דעותיו הדתיות היסטוריות, אין עתוני-יום המקום המתאים.

2. על היהדות, בדומה לכל קהיליה דתית אחרת, מוטלת החובה לדרוש שאך ורק בידי מנהיגיה הדתיים היא — להוציא את מי שמקומה מחוצה לה — הסמכות הבלעדית לקבוע למה הגנו מצווים לפי דתנו. המוסדות הדתיים המוסמכים של היהדות, ובמיוחד חבר רבנים אשכנז הכללי ואסיפת הרבנים של בווריה, הצהירו פה אחד חוזר והצהר עד הזמן האחרון כי השחיטה שקדם לה הימום ע"י מכה או ירייה אינה בהתאם לדרישות ההלכה. נסיונות ההימום ע"י חמרים כימיים טרם התפתחו במדה המאפשרת להביע דעה סופית אם, מנקודה מעשית והלכתית כאחת, ניתנת האפשרות להשתמש בו. 3. אם השחיטה לפי ההלכה גורמת לבעלי חיים עינויים גדולים יותר מאשר שיטות שחיטה אחרות עדיין חלוקות מאד הדעות בין המומחים לפסיכולוגיה ורפואה של בעלי חיים. בשום אופן אין בידינו חוות דעת חד משמעית של אנשי המדע. עמדתם של מי שאינם בעלי מקצוע אין בכחה כדי להכריע בנידון, מפני שהיא רגשית בלבד.

אי לכך, אנו רואים בהצעת החוק הפוגע בשחיטה כפי שהיא מבוצעת על ידינו זה אלפי שנים — פגיעה בחופש הדת והמצפון שהחוקה מבטיחה לנו כמו לכל אזרחי המדינה.

ט"ז. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

בע"ה צום י"ז תמוז תרפ"ז

יראה בנחמה בעיר ה' שמה ידידי היקר והנעלה הרה"ג מפורסם ירא וחרד לדבר ד' עסקן ורב פעלים כש"ת מוהר"ע נ"י ד"ר מונק רב לעדת ישראל בברלין יצ"ו ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה מכתבו נשלח אלי הלום מביתי ביום ה' העבר כן הגיעני אתמול הט"ג אשר יבקשני להשיב מיד והנה על הדבר הצעת רומעכת"ר לבוא לבערלין עד חצי מנחם אב שבע"ל להשתתף במועצה בדבר שאלת

השחיטה בבייערן. הנה לו הקדים רומעכת"ר להודיעני מזה לפני שנים שלשה שבועות טרם נסיעתי מביתי הנה בוודאי הייתי משתדל למלא מבוקשו והייתי מכין א"ע לנסע לחו"ל לאחד המקומות של מעייני הרפואה. אבל עתה אחרי אשר באתי הנה ומצות הרופא חזקה עלי לנוח ימי הקיץ פה מטרדוטי והחלותי גם לרחוץ באמבטאות להפסיק הדבר כעת בימי המנוחה זהו לא לפי כוחי וחולשת בריאותי.

והנה זה לא כבר נשאלתי משטאקהאלם ומקריסטיאניא אם יש להסכים להתיר להכות בראש אחר שחיטת רוב הסימנים כדי למהר מיתתה נגד המבואר ביר"ד ס"ז ס"ג אשר לפי דעתם אם יסכימו להתיר יקל להם ההשתדלות דבר היתר השחיטה והשבתי להתיר. וכן נשאלתי שאלה זו לפני המלחמה בפנינגלנד והוסכם להתיר ובפרט בשעת הדחק שאין לחוש חששה זו.

בנוגע לשאלת המום לפני השחיטה אשר ידרשו בבייערן באמת זו היא שאלה קשה ומסובכה ובתחילה החרף בא אתי בדברים כבוד הרב מו"ה ד"ר כהן נ"י. ואז היה הנדון באופן להוות מים בגידי הצואר שלא תרגיש בשעת השחיטה והד"ר דעמבא בחברו מביא שבשעת הנסיון לא עלה יפה אשר מת השור מקודם ומה לפי דברי רומאכת"ר מסתפקים הרופאים בדבר אם אין סכנה להאוכל הבשר א"כ אי אפשר להשתמש בהזאת סמים. ובדבר הנסיון להכניס זרם חשמל במדה ידועה באופן כשמכניסין את הזרם החשמל בגוף הבהמה הרי היא נרדמת ואם מפסיקין את הזרם הרי היא נעורה מעצמה כאילו לא נעשה בה דבר. וכששחטים אותה בזמן שהזרם עובר בגופה באופן הנזכר היא מפרכסת כדין והדם מקלח חוצה בשפע כמו שאר שחיטות אלא שאינו ידוע מהות העלעקטרי ופעולתה. ועוסקים עוד בנסיונות כאלה ודנים על תוצאותיהם. ובאמת בכל הפעולות והנסיונות יש לחוש הרבה כי הלא אין הדבר מסור בידי רופאים מומחים וגם הם הלא לא ידקדקו בהזאותיהם ופעולותיהם שלא יכניסו זרם העלעקטרי יותר מדאי ושלא תמות הבהמה קודם גמר השחיטה ובוודאי יש לחוש לתקלה ושלא תיפוק חורבא מזה ביסוד שחיטה הנוגע לעיקרי הדת למאכלות אסורות. אולם בצדק יעורר רומעכת"ר שלא כמדינת שוויץ מדינת בייערן ויש לחוש שאיסור השחיטה יתפשט בכל מדינות אשכנז ואי אפשר יהיה להביא בשר מן החוץ וע"י זה בוודאי שיהודי אשכנז ילכדו ויתגעלו בנבילות וטריפות בדור פרוץ זה. ובאמת שאחריות גדולה יש בהכרעה זו איך להתנהג למעשה. אולם גם העצה היעוצה

מאתם שיתאספו גדולי ישראל משארי מדינות לבערלין להתישב בענין זה הנוגע ברומו של עולם היהדות צריכה ישוב אם כדאי ונכון הדבר. לו הי' נראה מתחילה בעינינו שהכרעת הרבנים הגדולים שאין עצה ותקנה להמם לפני השחיטה רק לשחוט ואח"כ לקרב מיתתה תשפיע על דעת הממשלות למנוע מאיסור השחיטה להכרית אוכל בשר מהיהודים או היה בוודאי כדאי ונחוץ להתאסף מיד ולעשות כל טעדי וכל פרסום לזה. אולם באשר לפי הראות רחוק הדבר שתהיה לתועלת ובפרט בבייערן שכבר החליט „הלאנד-טאג" לאסור את השחיטה. אם יהיה הכרח להסכים על איזה אופן של המום ע"י עלעקטרי או באיזה אופן אחר לפני השחיטה שימצאו אשר ע"י זה אין חשש טרפות ואף שיש לחוש לתקלה וחורבא מכל מקום בגלל החשש של איסור שחיטה יהיה כדאי להתיר. באם יוסכם כן הלא אינו כדאי שיוחלט ע"י גדולי ישראל משארי מדינות והלא יאמרו שהתירו פרושים הדבר בכל מדינות וינהיגו כן בכל מקום. אבל אם יעשה הדבר ע"י רבני בייערן בלבד הלא נוכל לומר אח"כ שאין אנו סרים למשמעתם ואין אנו זקוקים להכרעת הרבנים הנזכרים להלכה למעשה בשארי מדינות ונגן על יסוד השחיטה בלי הוראת היתר של המום. ועל כן להשערתי ראוי להיות זהיר מאד בקולא דאתי לידי חומרא בשארי מדינות ושלא יוכרע הדבר הלכה למעשה ע"י גדולים מפורסמים בכל תפוצות ישראל. את זה אשר אמרתי להעיר את ידידי רומעכת"ר בנוגע לאסיפה כללית.

ובעיקר ענין הלא למותר להעיר את רומעכת"ר וגדולי ישראל בארץ אשכנז לעשות גם כעת כל טעדי להמשיך הדבר ולהשתדל אצל הממשלה בבייערן להמשיך ולאחר הכנסת החוק בדבר השחיטה לבית המחוקקים כפי האפשר. כל הרווחת זמן בגזרה כללית הוא ענין גדול. במשך הזמן ראוי לבקש עצות כלליות והשתדלות להגן על חופש הדת של אחינו. במדינות סקאנדינאויות ואנגליא ושאטטלאנד עלה בידם לדחות הדבר וד' יהי' אתם להפר עצת אויבנו בנפש אשר כל מגמתם להצר אתנו תחת מסוה צער בעלי חיים להכרית אוכל מפינו או להעביר על דת ועליהם מליצת הכתוב הושע י"ג כ', „זובחי אדם עגלים ישקון" והשומר ישראל ישמור את עמו ותורתו ויגן על כל המשתדלים בדבר הגדול הלזה לקיום השחיטה כתורה לבלי להצטרך להכנס בפרצות דחוקות שיוכלו להיות גרם לפריצת הדת.

אבקש את רומעכת"ר להודיעני לפרקים מה נעשה בענין זה והחלטתם דבר איפה. גם אני אביא שנית במכתב בענין זה אחרי שאבא בדברים עם

יחידים מגדולי ישראל. ואם יודחה הדבר וידרשו מאתי לבוא בשלהי קיץ
אשתדל אי"ה לבוא.

והנני ידידו ואוהבו מוקירו ומכבדו הדו"ש תורתו ומברכו כבט"ס
חיים עוזר גראדזענסקי
או"ש וברכה להרה"ג ד"ר קליין הי"ו ולשאר ידי"ג הרה"ג מו"ה מאיר
נ"י ד"ר הילדעסהיימער, מוקירם ומכבדם הנ"ל.

✱

י"ז. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה יום ב' ג' מנחם ציון תרפ"ז דרוזגעניק

הוד כבוד ידידי הרב הגאון"ג יראת ד' אוצרו פר"ח מוהר"ע ד"ר
מונק הי"ו ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה. בטח הגיע לרומעכת"ר תשובתי בארוכה והנני מתענין לדעת
מה נעשה דבר השחיטה בבייערן. אולי הצליח בידם לדחות עוד איזה זמן. וגם
מה החליטו דבר אספת הרבנים. כאשר עלה בדעתם, יאבה נא ידידי מעכ"ת
להודיעני בהקדם על כתבתי הלום. והנני חותם בברכה מרובה לרומעכ"ת
ולכל הנלווים אליו כנפשו היקרה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הדו"ש
חיים עוזר גראדזענסקי
ואו"ש וברכה לידידינו היקר הרב מו"ה מאיר נ"י ד"ר הילדעסהיימער.
(ג' אב תרפ"ז)

✱

י"ח. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה יום ה' ז"ך מנחם ציון תרפ"ז דרוזגעניק

הוד כבוד ידידי הרה"ג ירא וחרד לדבר ד' פר"ח מוהר"ע ד"ר מונק
הי"ו רב בברלין. ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה. בלילה הגיעני הט"ג אשר ישאל כת"ר אם נכון שיעמדו איזה
גדולים בדנציג ביום 7 סעפטעמבער באשר אי אפשר עוד להמתין הדבר.

והנה על מכתבי שהשבתי בארוכה לכת"ר לא קבלתי כל מענה. ולא אדע אם נתוספו איזה ברורים בדבר ההמום על ידי עלעקטרי, כאשר הודיע רומעכת"ר ובמכתבו כי לא נתברר להם עודנה סבות פעולת, העלעקטרי רק לפי ראות עין. ובאמת הדבר צריך דרישה וחקירה רבה ובירור גמור. אם אין שום חשש בזה ושאין זה רק אמצעי לישן ושלא תרגיש או שפעולת העלעקטרי עושה חושה של קירוב מיתה או שום מעשה הטורף ושיש לחוש שבתוך השחיטה טרם גמר רוב הסימנים תמות מחמת כח העלעקטערי. מובן הדבר שאם יש חשש לספק בזה הלא אין עצה ותקנה ואין מה להתישב כלל. רק אם נתברר הדבר בבירור גמור שאין בזה שום חשש ופקפק כלל ומצד עיקר הדין אין לחוש כלל. בכל זה הוא ענין קשה והדבר צריך הכרע. כי דבר השחיטה והכנה לזה מסורה בידי טבחים. ומי יודע כמה זרם עלעקטערי יכנסו בזה ויש לחוש לתקלה גדולה. ובורות וטעות בעצם ענין השחיטה יסוד הדת ולא הי' אפשרות להסכים לזה. רק בשעה שהמלכות גוזרת גזירה ועי"ז יכשלו רבבות בני ישראל באכילת נז"ט. על ידי זה התעוררו אולי באפשרי והסכים לזה. ובמכתבי כתבתי אז כי גם אם ימצאו רבני בייערן להסכים לזה אי אפשר שתהי' ההסכם על פי אספה מגדולי ישראל משארי מדינות. כי עי"ז יצא תקלה בכל המדינות וידרשו ענין ההמום ואינו כדאי האספה ופרסום האספה וההסכמת הרבנים על זה. ועל כן לא אדע אם גם אספה קטנה בדנציג לא תגרום פרסום כנהוג עתה אשר כל דבר מועצה יפורסם על ידי עתונים. ועל כל אלה לא יכולתי להשיב תשובה ברורה טעלע-גראפית על שאלתו. כי הנני נבוך גם אני בזה. ועל כן ראוי שיתישבו היטיב בזה. אם אפשרי שיצרפו איזה גדולים למועצה (?) חשאית להתבונן היטיב בזה.

צר לי להודיע לרומעכ"ת כי זה שבועים ימים בשבתי בזה נחלשתי ורבות מחשבות בלב איש. חשבתי כי יוטב לי פה ותקל לי הנסיעה הורע לי ולפי שעה קשה עלי הנסיעה ולהשתתף באיזה מועצה. ואם יוטב לי בעז"ה הנני נכון להשתתף אתם בדבר הגדול הלזה. ודי' ישמור את עמו ישראל ותורתו מידי אויבינו וצוררינו. והנני ידידו מוקירו ומכבדו הדורש שלו' תורתו

חיים עוזר גראדזענסקי

(כ"ז אב תרפ"ז)

י"ט. **מכתב מהרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי**

ליל ב' דר"ח אלול תרפ"ז

לכבוד הרב הגדול בוצינא דגלותא מורה נבוכים בדרך ילכו בה
שר ישראל מהור"ר חיים עוזר גראדזענסקי נ"י מתגורר כעת
בדרוזעניק.

אחדש"ה קבלתי מכתב רומכ"ת ומקודם את הט"ג ולדאבון נפשי קראתי
במכתבו שעדיין לא השיג ר"ש ותפלתי שישלח לו ד' לאלתר ר"ש ויחליצנו
ויחזקנו לעמוד על משמרתו הקד' ולעסוק בצרכי הרבים כנפשו הטהורה
כיר"א.

בעת היותי במרחקים קבל בני שי' מכתבו הארוך וגם כתב תשובה אך
שלחה אל ווילנא ואולי ימצאנה אחר חזרתו בביתו.

ולענין פעולת העלעקטרי הגני שולח פה שני מכתבים אחד מהרופא
ד"ר שלמה ליעבעען בעיר פראג איש חכם חרד אל דבר ד' ובר אוריין שמוסר
נפשו ע"ד השחיטה והוא עסק בעצמו בפעולת העלעקטרי (לשם מצוה)
בהשגחת הפרופעס' של האוניווערזיטעט.

ואחר קבלתי המכתב דברתי עמו בטעלעפון ובקשתי ממנו שיסע אל
מקומו לסדר לפני רומכ"ת כל הענין ואולי יסע מחר ביום ב' ויגיע שמה ביום
ג' אחר צהרים.

עזריאל הכהן מונק

(ב' ר"ח אלול תרפ"ז)

✱

כ. **מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק**

ב"ה יום ד' ג' אלול תרפ"ז דרוזעניק

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ג ירא וחרד לדבר ד' רב
פעלים כש"ת מוהר"ע ד"ר מונק הי"ו רב בברלין יצ"ו. ישא ברכת
מאת ד'.

אחדש"ה יקרת מכתבו הגיעני אתמול בקר ולפנות ערב בא הלום
האורח הנעלה ד"ר שלמה ליבעען מפראג אשר התנדב בגלל המשמה הגדולה
לנסוע דרך רחוקה ולהרצות לפנינו בפרטיות דבר ענין העלעקטערי והמכונה
לישן הבהמה לפני השחיטה. אסירי תודה אנחנו להרופא הנכבד ולרומעכ"ת
שיח"י על זה.

והנה קראתי למועצה קטנה מרבנים גדולים המתגוררים פה אשר שמענו יחד הרצאת הד"ר מר ליבען הי"ו בפרטיות אשר לפי חוט הנסיונות שעשה עד עתה יש בכח להכין מכונת עלעקטערי אשר תהי' בכוחה רק לישן ולא לקרב את המיתה.

ואחרי אשר לקחנו דברים בזה. הנה ענין הוראת היתר זה בבייערן תמשך אחרינו גזירת המלכות בכל המדינות לאסור את השחיטה בלי המום מקודם ע"י אופן שסדרו בבייערן. אם כן הוראה זו נוגעת לכלל ישראל ואין בכח מועצה קטנה לקבל עליו אחריות כזו. כי אמנם יש לחוש להרבת קלקולים שיצאו מזה. לבד הלעז על עצם השחיטה והטעות והבורות בימינו כאשר כתבתי במכתבי הקודם. ובנוגע להכנת אספה רבה לדעתי עוד מוקדם הדבר. כל זמן שיש איזה זיק תקוה לבטול הגזירה אין לחשוב על דבר שום אופן היתר של המום כי הלא יאמרו אשר יש בידיכם אמצעי פשר של המום על ידי עלעקטערי. ורק אם חלילה תצא הגזירה ולא תהי' שום תקוה לבטולה אזי עליהם לקרוא לאספה להחליט דבר הלכה למעשה. בינתיים על הרופא הנכבד להוסיף לעשות נסיונות לעמוד על ברורן של דברים ביותר דיוק. וגם אנחנו נבוא בכתובים בזה עם גדולי ישראל.

כללו של דבר אשר לפי דעתנו אין למהר האספה עד אשר יצא דבר החוק לפעול. ובענין עקרי כזה ראוי להמשיך ולאחר הדבר כפי האפשרי. כאשר שמענו מהרופא הנכבד אפשר שאין הגזירה חלה על דקות עגלים. יתר הדברים אשר דברנו הלא ישמע מהרופא הנעלה ד"ר ליבען. ובאשר ממחר לנסוע מזה אקצר. ואו"ש וברכה. וכחו"ט לאלתר לחיים טובים ארוכים בספרם שצ"ג כנפשו היקרה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו.

חיים עוזר גרודזנסקי

(ג' אלול תרפ"ז)

✱

כ"א. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה ערב יוכ"פ תרפ"ח

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ג ירא וחרד לדבר ד' פר"ח

מו"ה עזריאל ד"ר מונק הי"ו ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה. יקרת מכתבו לכבוד ר"ה הגיעני ובאשר לא הייתי בשלימות הבריאות אחרתי מלהשיב. והנני מתענין מאד לדעת משאלת השחיטה בבייערן

ואודה לרומעכ"ת על הידיעות. וגם בעתיד ייטיב נא להודיעני וד' ישמור את
עמו ישראל ותורתו מהקמים ומהאויבים מבית ובחוץ.

והנה ברך לקחתי וברך אשיבנה. ויוסיף ידידי רומעכ"ת ובני ביתו הגלויים
אליו לאהבה אותי בגמר חתימה טובה לשנה טובה ומבורכה לחיים טובים
ארוכים ומתוקנים כנפשו היקרה וכנפש ידידו ומכבדו הדוש"ת.

חיים עוזר גראדזענסקי

או"ש וברכה וגח"ט לידידינו הרב מוהר"מ נ"י ד"ר הילדסהיימער ולרה"ג
מו"ה ד"ר קליין נ"י יתברכו בכל טוב סלה כנפשו וכנפש מוקירם ומכבדם

חיים עוזר

(ט' תשרי תרפ"ח)

✱

כ"ב. מכתב מבית המדרש לרבנים בברלין
אל המרכז לענייני שחיטה בברלין¹

(כ"ז ניסן תרצ"א — 12.7.1931)

על השאלה שהופנתה אלינו אם השחיטה הנהוגה אצל היהודים היא
הלכה שאפשר לשנותו מדי פעם או אם הוא ניתן לכל הדורות, אנו משיבים:
חוקה זו אינה ניתנת לשינויים, בדומה לכל יתר הלכות התורה. קבלת
חוק שאינו מאפשר להקפיד על צורת השחיטה או על קיום כל התנאים לגבי
מצבה האורגני של הבהמה, כמוהו כאיסור השחיטה.
הצהרות זהות ניתנו מאת כל רבני אשכנז כמה פעמים, כאשר ראו
צורך בכך.

גם בדבר שאלת השימוש בשיטות הרדמה חדשות, נקבע ע"י הרבנים
המשתייכים לכל הזרמים בדיון משותף, שאף אחת השיטות אינה עונה על
דרישות ההלכה.

הננו קובעים ומאשרים כי חוות דעתם אלו של הרבנים כוחן יפה גם
לגבי שיטות ההרדמה הנהוגות כעת.

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

ג. שחיטה עם חיתוך כל המפרקת¹

כ"ג. הרב יחיאל יעקב וויינברג

שחיטת עופות בחתיכת כל המפרקת בארצות שהממשלה גזרה על כך
קונטרס ראשון

א

א. יסוד האיסור הוא עפ"י דברי רמ"א ביו"ד סי' כד, ס"ה, שכתב וזה לשונו: „והמנהג להטריף אפילו לא חתך רק רוב המפרקת, ואין לשנות, כי יש מרבוותא סוברין כן" ועיין בט"ז שם ס"ק ב. והש"ך שם ס"ק ה' מתיר בהפסד מרובה ובסימן כח ס"ק כח כתב שהוא חומרא בלא טעם. ובפרי תואר כתב, שאין מנהג זה עיקר ובמקום שלא נהגו אין לנהוג כן. וגם בפר"ח כתב, שכמעט כל הפוסקים דעתם להכשיר אף בחתך כל המפרקת. ואפילו בהפסד מועט המיקל לא הפסיד.

ובדרכי תשובה מביא בשם כנה"ג דחומרא יתירא היא ולא נהגינן הכי. וגם בשולחן גבוה כתב דמנהג להכשיר אף בנחתך כל הראש.

ואמנם בד"ת הנ"ל מביא גם בשם מחברים שצריך להחמיר ועכ"פ יש בזה משום, אל תטוש תורת אמך. ולא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נוהגים בהן איסור, ומכיון שכבר נהגו בארצותנו להחמיר, כמנהג הרמ"א, אין להקל בזה.

אלא שבשו"ת השיב משה סי' כ"ג העלה, שאף למחמירים אין מקום להחמיר אלא בבהמה, אבל בעוף אין לאסור כלל ואפילו במקום ש, יש מנהג לאסור, מנהג בטעות הוא."

וגם הגאון מהרש"ם בספרו דעת תורה נוטה להקל לכה"פ בעוף אף בלא הפסד מרובה, עי"ש.

1. נדפס בשרידי אש ח"א.

ומאחר שדבר זה נוגע עכשיו לכלל אחינו בני ישראל היושבים בארצות שהשחיטה נאסרה בלי חתיכת המפרקת ויש לחוש, שבאם ח"ו לא ימצאו שום היתר לאכילת בשר עוף יכשלו רבים בעון של אכילת בשר גבילה וטריפה, ר"ל, בתחילה באונס ואח"כ ברצון, תלילה, וישתקעו ח"ו בעון חמור זה, ואין שעת הדחק גדולה מזו, ודאי יש לסמוך על המקילים הנ"ל גם לכתחילה ולהתיר שחיטת עופות עם חתיכת כל המפרקת עפ"י האופנים שאביא להלן.

וכדי להקל על המעיין אביא כסדר יסודי ההיתר עפ"י המקורות בגמרא ובראשונים, בהשמטת הפלפולים והחידושים.

ב. מקור הדין הוא בגמ' חולין כ"ז, א': אמר רב כהנא, מניין לשחיטה שהיא מן הצואר... וקרא למאי אתא דלא לשוייה גיסטרא. ויש בזה שלושה פירושים: א, של רש"י: „שלא יחתוך כל המפרקת לשנים, דהכי משמע, חטאו הוצא את דמו, ותו לא. ולאידך לישנא, הכשר אכילתו דהיינו הסימנים ותו לא". ב, גם הוא של רש"י: „דלא לשוייה גיסטרא, שלא ידרוס". ג, של רבותינו בעלי התוספות, שהכוונה שלא יתחיל את השחיטה מן העורף. עיי"ש תוד"ה ותו. יש עוד שני פירושים של הגאונים, הובאו באו"ז אות שעה, ושל הרא"ה בבד"ה, אלא שאינם שגורים בפי הפוסקים. מעתה, לפי הפירוש השני שברש"י וכן לפירוש התוס' אין שום מקור לאיסור חתיכת המפרקת לאחר ששחט הסימנים. ואין לנו יסוד לאיסור אלא עפ"י הפירוש הראשון של רש"י: „שלא יחתוך כל המפרקת לשנים... ותו לא". אלא, שגם הפירוש הראשון של רש"י יש לפרש כוונתו שאין צריך לחתוך יותר, אבל לא לאסור אם חתך, שהרי חתיכת המפרקת לאחר שחיטת הסימנים היא כמחתך בשר בעלמא. וכבר הוכיחו האחרונים (עיין בדרישה סי' א' ובתרומות הדשן סי' קפ"ז ובראש יוסף ובמהר"ם מלובלין), שבאמת התוס' מפרשים כן כוונת רש"י, ממה שהקשו על רש"י: „אמאי ס"ד שיחתוך המפרקת אחר שחיטת הסימנים?", ואם גפרש כוונת רש"י שאסור לחתוך המפרקת אחר שחיטת הסימנים אין מקום לקושיית התוס', דטובא קמ"ל, שאסור לחתוך אף שכבר שחט הסימנים. וכפירוש התוס' בכוונת רש"י פירש גם רבנו מאיר המובא במרדכי ובהגהת אשר"י, עיי"ש. אלא שהמרדכי מביא שם גם דעת ראבי"ה, וזה לשונו: „מה שפירש רש"י שלא לחתוך כל המפרקת לשניים... לא גהירא, דכיון ששחט הסימנים אם יחתוך אח"כ גם המפרקת או בבשר בהמה מאי איכפת לן? ומיהו בתוספתא תניא: היה שוחט וחתך את הראש

בבת אחת אם נתכוין לכך, שחיטתו פסולה, ואם לאו שחיטתו כשרה. רבנו ברוך. ואמר לנא מוריננו רבי מאיר, שמעשה היה שאחד שחט וחתך כל המפרקת ודקדק ראבי"ה מפירוש רש"י ואסר, ולא נראה למוריננו ר' מאיר ז"ל. ומפרש כך פירוש רש"י: חטאו, הוצא את דמו ותו לא, — אין צריך יותר". ודעת ראבי"ה הוא המקור שממנו הוציאו הפוסקים הדין לאיסור חתיכת המפרקת.

ג. אולם, כבר העירו הש"ך והט"ז ביו"ד שם, שפירוש ראבי"ה בכוונת רש"י הוא תמוה מאד, שהרי רש"י עצמו פירש בדף יט, במתניתין דהשוחט מן הצדדים, שאם נשחטו הסימנים קודם חתיכת המפרקת כשר. משמע שמוותר לחתוך את המפרקת לאחר שחיטת הסימנים.

ובספר הארוך להש"ך, מביא בארוכה דעת כל הראשונים, שמתירים בחתיכת המפרקת לאחר שחיטת הסימנים, והם: הרמב"ם הלכות שחיטה פ"ב, ה"ט, כמבואר בכ"מ שם: הרמב"ן, שפירש הך מתניתין דפרק השוחט: היה שוחט והתין את הראש בבת אחת, אם יש שם בסכין מלא צואר כשרה — שבהתנת כל הראש לגמרי עסקינן. וכן כתב הרשב"א בשם גדולי המפרשים, וכן כתב הרא"ה בס' בדק הבית, וכן נראה דעת הר"ן שהביא דעת הרמב"ן הנ"ל וחלק עליו מטעם אחר, עיי"ש, וכן משמע מדברי הרא"ש [חולין פ"א, אות כה], שכתב: „ובלבד שידוע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת“.

וידוע, שהרי"ף והרא"ש השמיטו לגמרי הך דגיסטרא ובע"כ שמפרשים כפי מהר"ם בכוונת רש"י או כפירוש השני שברש"י, א כפירוש התוס'. וידוע פירוש הגאונים, הובא באו"ז הל' שחיטה, אות שעה: „דלא לשוויה גיסטרא, שלא יחתוך הסימנים מאורך, דרשחט משמע מרוחב“. וא"כ גם לדעתם אין מקור לאיסור חתוכת המפרקת. וגם העיטור כתב להתיר. והטור והמחבר (סי' כד, ס"ה) הכריעו כדעת המתירים חתוכת המפרקת אחר שחיטת הסימנים, עיין טור סי' כ, שכתב: „שחט מן הצדדין שחיטתו כשרה ובלבד שידע שחתך הסימנים קודם שחתך המפרקת“. גם רבינו הגר"א ז"ל בביאוריו ליור"ד סי' כ"ד אות ה' הכריע כן. ועיין בב"י סי' כ"ד, ד"ה כתב המרדכי, שכתב: „ואעפ"י שכתב האגור שבאשכנז נוהגים להטריף אם שחט רוב המפרקת אפילו בהולכה והבאה, כבר כתב בעל תה"ד סי' קפ"ז דמן הדין כשרה, אלא שהחמירו על עצמם“. ובדרכי משה שם [אות א] מביא לשונו של האגור: „ובאשכנז נוהגין לאסור אם שחט רוב המפרקת ויש להחמיר כרש"י אבל רוב הפוסקים מתירין“. ועיין שם שמביא גם דעת מהרי"ז ש, כתב בהלכות

שחיטה לאסור, דזה נקרא נמי דרסה בפ' רש"י בגמ' פ"ק דחולין ט". וגם בשלטי הגבורים במשנה דהיה שוחט והתניו (שם ל', ב') הסכים עם מהר"ם להתיר,, מידו נהגו העולם לעשות מעשה כראבי"ה, ואע"פ שהיא חומרא יתירא". והרמ"א שכתב: והמנהג להטריף... משמע שסובר ג"כ שהחומרא היא מצד המנהג שנהגו כן באשכנז להחמיר, כמו שכתב האגור והמהרי"ו הנ"ל. ועיין בט"ז סי' כ"ד, לאחר שהעלה כדעת המתירים הוא מסיים: „אלא שכיון שרמ"א כתב שאין לשנות מן המנהג... אין בידינו להקל, דלא יתא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור". ועל הראי' שהביא המרדכי מן התוס' לדעת ראבי"ה, עיין בספר הארוך להש"ך ובביאורי הגר"א. ועוד אכתוב להלן בזה.

אח"כ ראיתי באשכול ח"ג סי' י', שדחה דעת האוסרין חתיכת המפרקת, ומן התוספתא עצמה שממנה הוכיח המרדכי את האיסור הוכיח הוא את ההיתר. וגם סברת הש"ך בנקודות הכסף שאיסור התורה הוא לכתחלה, הוא מדחה שם. וע"ד מנהגי איסור עיין ביו"ד סי' ריד סעיפים א"ב ובסי' רכה סעיף כח ובביאורי הגר"א ובגליון מהרש"א שם, ובפר"ח או"ח סי' תצו בדיני מנהגי איסור. ועיין בשו"ת השיב משה סי' כג, שביאר ברחבה מה שנוגע לנידון שלנו.

ב

א. בטעם הדין שאסור לחתוך את המפרקת לאחר שחיטת הסימנים לפי שיטת ראבי"ה נדחקו הראשונים ז"ל, כמש"ל בשם המרדכי, דמהיכי תיתי נאסור לחתוך המפרקת לאחר שגמר שחיטתו? ולמה לא יתא כמחתך בשר בעלמא? ועיין בב"ח סי' כד שכתב: „וגזירת הכתוב דפסולה, מאחר שחותך המפרקת בשעת שחיטה ודומה זה לשהייה במועט בתרא, שהכל תמחו למה לא יתא כמחתך בשר בעלמא מה שחותך אח"כ, שהרי כבר נשחט הרוב. וצריך לומר דהל"מ כך היא". ובאמת הדמיון לשהייה במועט בתרא דחוק מאד, דהנה לפסול שהי' במועט בתרא יש שני טעמים: הרשב"א בתורת הבית כתב, שהיא משום גזירה שמא ישהה לפני שחיטת הרוב, וגם ביש"ש חולין פ"ב כ"כ לפרש טעם רש"י. ולפי זה היא רק פסול דרבנן. וטעם שני כתב רבנו ירוחם נתיב טו ח"ב, דכיון ש,חזר אחר השהייה לשחוט המיעוט הנשאר, כבר גילה בדעתו שהוא עושה עיקר כ"כ גדול מאותו מיעוט כמו מן הרוב ששחט, ולפי דעתו עשיית השהייה בעיקר השחיטה, ופסולה השחיטה". ועיין

בבית הלוי חלק ב, סי' יא, שהסביר הדברים, דמדאורייתא צריך לשחוט כל הסימן ורק בדיעבד סגי לה ברובא, מטעם רובא ככולה, ולפיכך כשגומרה אח"כ כולת שחיטה דאורייתא היא. וכל זה לא שייך בתתיכת המפרקת, שאינו מקום שחיטה ולא שייך ביה פסול כלל, טעמו של מהרי"ו דחה בעל השיב משה בראיות מכריחות.

אולם הרשב"א והאו"ז פירשו טעם האיסור משום מבליע דם באברים. ובתורת הבית ריש בית שני כתב וז"ל: „וקרא למאי אתא? דלא לישויה גיסטרא. פירוש שלא לחתוך אלא מקום שהוא שח בלבד, דהיינו סימניו, אבל לא המפרקת, כדי שלא יבלע דם באברים. ובשחיטת קדשים לדם הוא צריך להזיות ולזריקות. רב יימר אמר, מהכא, כלומר: אין אנו צריכין למילף מקדשים, דבחולין גופיהו כתיב: „וזבחת מבקרך ומצאנך“, ממקום שזב חטתו... וקרא למאי אתא? דלא לשוי גיסטרא. כלומר: ממקום שזב בלבד, דהיינו הסימניו, אבל לא ישבור המפרקת, שאילו שבר המפרקת קודם שתצא נפשה מבליע דם באברים ואסור, כדאמרין פרק כל הבשר: „השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה מכביד את הבשר וגוזל את הבריות ומבליע דם באברים“.

והנה בט"ז כתב על דברי רשב"א אלה: „אבל מאוד תמהתי אם יצאו דברים אלו מפי מאור עינים הרשב"א ז"ל, שהרי הוא עצמו גורס בפרק כ"ה ומבליע דם באיברים, ואסור לאכול חי, אבל ע"י מליחה מותר... ואי ס"ד דקרא אתי לזה הוי ליה כלא נשחט ויש איסור אפילו ע"י מליחה“. ובנקת"כ וכן בספר הארוך מתרץ „דקרא אשמועינן דלכתחלה בכל ענין אסור“. ותירוצו זה הביא גם בספר האשכול, ודחה אותו משום. דלא מצינו כה"ג באיסור התורה שהיא רק לכתחלה. ובלאו הכי קשה תירוצו זה. וקצתו. ועוד תירץ הש"ך: „אי נמי אשמועינן דבקדשים אפילו דיעבד אסור“, כמשמע מלשון הרשב"א המחבא לעיל.

ב. ותמוה מאוד בעיני, שהרי קושית הט"ז ממש הקשה בבדק הבית. ותירוצו השני של הש"ך כתוב במשמרת הבית: „אין הכי נמי לרב יימר דמייתי שחיטה מן הצואר מ,וזבחת מבקרך' דהיא בבהמת חולין, וכי איצטריך שמואל לרב כהנא, דמייתי לה מקדשים מ,ושחט את בן הבקר' ובקדשים היא דאמר קרא דלא לשוייה גיסטרא, משום דלדם הוא צריך... אבל בחולין לא שמענו“. מבואר שלרב כהנא דיליף מ,ושחט' אין לנו לימוד לאסור חתיכת המפרקת אלא בקדשים בלבד, אבל לא בחולין. ורק לרב יימר דיליף מ,וזבחת

יש לימוד גם בחולין, וזה רק לאותם הספרים שגורסים גם גבי רב יימר „וקרא למאי אתא, דלא לשוייה גיסטרא“, אולם יש ספרים שאינם גורסים כלל „וקרא למאי אתא“ בדרב יימר, כמו שהביא הרשב"א בחידושו. ואפשר שגם התוס' שמביא הרשב"א במשמרת הבית לא גרסי הא בדרב יימר, ע"ש שכתבו: „נראה לרבינו כפירוש ראשון שבקונטרס, דלא לשויי גיסטרא שלא יחתוך כל המפרקת לשנים, ומקרא קא מפיק מ'ושחט' משמע ממקום ששח חטוה. כלומר: נקחו מן הדם, ואם היה עובר המפרקת לא היה מנקהו מן הדם, כדאמרינן לקמן בפרק כל הבשר: אמר שמואל משום ר' חייא, השובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה... והיינו דוקא לגבי קרבנות, דאמר רחמנא חטוה, נקחו מן הדם, שצריך דם להזאה, אבל בחולין לא, דהאי קרא לגבי קרבנות הוא דכתיב“. ומדסתמו ולא פירשו אליבא דרב יימר משמע קצת דלא גרסי הא בדרב יימר. ואפילו לספרים שגורסים הא בדרב יימר, אין לנו לימוד אלא דלגבי חולין אסור משום מבליע דם באברים. וא"כ לשיטת הרשב"א מותר עכ"פ ע"י מליחה וצלי ורק באומצא אסור. ומוכח שדעת הרשב"א אינה כמו שסובר הב"ח שהבאתי, שהוא פסול בשחיטה. וגם אין לומר, דאף שהטעם הוא משום מבליע דם, מ"מ לאחר דגלי קרא ע"ז הוא פסול בשחיטה אף בחולין לרב יימר, וכמדומה שהגאון בעל השיב משה רצה לומר כן — זה אינו, שהרי לשון הרשב"א בחידושו ברור מללו: „ולספרים דגרסי גם בדרב יימר וקרא למאי אתא וכו', התם נמי הכי קאמר: דלא לשויי גיסטרא. כדי שלא יבליע דם באברים והוי ליה דם אברים שפירש ממקומו ונבלע במקום אחר וכדאיתא נמי לקמן“. הרי, שטעם האיסור לרב יימר היא משום דם שפירש ממקום למקום. ובחידושי הר"ן לחולין מרכיב כפה"נ פירוש מהר"ם המובא במרדכי עם פירוש הרשב"א, ע"ש שכתב: „אי נמי, שלא תאמר נהי דמן הסימנים הוא מתחיל צריך הוא לחתוך ג"כ בשר ומפרקת, קמ"ל ו'ושחט' ממקום ששח חטוה. כלומר: טהרוהו מדמו ותו לא, דהיינו שחיטת הסימנים, אבל מפרקת ובשר לא, כדאמרינן לקמן: השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה וכו'“. ונראה שהוא מפרש כמהר"ם במרדכי, שאין כאן איסור, והר"ן בא להסביר את הטעם, שלפיכך אינו צריך לחתוך המפרקת משום דבבחינת המפרקת אינו מנקה את הדם, כדמוכח מהאי דהשובר מפרקתה של בהמה, דבבחינת המפרקת אדרבא הוא מבליע את הדם ובקרא כתוב שצריך לשחוט רק במקום שיש נקיון הדם, ולא יותר. וקושיית התוס' אמאי ס"ד שצריך לחתוך את המפרקת, כמובא לעיל — יש לתרץ, דהו"א

שצריך לחתוך את המפרקת כדי שתצא נפשה ולא יאכלו את בשר הבהמה קודם שתצא נפשה.

ג. ולולא דמיסתפינא הייתי אומר דמדרב יימר אין ללמוד איסור חתיכת המפרקת, ואפשר שהכל מודים דלרב יימר הלימוד אינו צריך, וכמ"ש לפרש דברי הר"ן הג"ל. דבשלמא גבי רב כהנא דיליף מ'ושחט' ושם יש שתי לשונות, לישנא דדכווי ולישנא דאכשורי, כמ"ש ברש"י שם, והנה לישנא דדכווי שפיר יש לפרש כפירוש מהר"ם במדרכי, שאינו צריך יותר אלא לשחוט את הסימנים בלבד. משא"כ לישנא דאכשורי אי אפשר לפרש כלל שאינו צריך לשחוט יותר אלא הסימנים, שהרי על זה אנו דנין כמה היא שיעור שחיטה, ואפשר שצריך הוא לשחוט כל המפרקת, וא"כ הכשרו היא בכך, ומאי שייד לומר דהתורה גילתה הכשר אכילתו ותו לא. כלומר, שאינו צריך יותר, דמנ"ל הא, ובע"כ ששיעור הסימנים ידוע מהלכה למ"מ, והקרא אתי שאסור לחתוך יותר. וזה שהכריח לרשב"א ז"ל לדחות פירוש מהר"ם. ולפי זה יש לומר שפיר בדרב יימר דיליף מ'וזבחת' מקום שזב חטאו, שפירשו שאינו צריך לשחוט יותר אלא מקום שהדם זב, והיינו הסימנים ולא את המפרקת, שאין דם זב הימנו. ודו"ק. אלא שמדברי הרשב"א במשמרת הבית נראה שמפרש איסור חתיכת המפרקת גם אליבא דלישנא דדכווי, ע"ש, וא"כ אם נגרוס גם בדרב יימר, וקרא למאי אתא דלא לשוייה גיסטרא" צריך לפרש ג"כ שאסור לשחוט יותר מהסימנים, וכבר הבאנו למעלה שיש ספרים דלא גרסי הא בדרב יימר.

ועוד אפשר לומר, שרק אליבא דרב כהנא יש לימוד שאסור לחתוך המפרקת לכה"פ בקדשים, אבל אליבא דרב יימר אין לימוד אלא לאסור לשבור המפרקת, שחתתו לשון שבורה היא, אבל בחתוכה אין איסור וכהנך רבוותא דסברו כן לחלק בין שבורה לחתוכה. ואף שהרשב"א עצמו כתב במשמרת הבית, שאין לחלק בין שבורה לחתוכה, מ"מ אפשר דאליבא דרב יימר יש לחלק כך. ובוזת הי' מדוקדק לשונו של הרשב"א בתו"ה, שגבי רב כהנא כתב: דלא לשווי' גיסטרא, פירוש, שלא יחתוך, וגבי רב יימר כתב: אבל לא ישבור את המפרקת, וגם האריך בדברים יותר, עיי"ש. ובלא"ה נראה לפרש אריכות לשונו, שרק אליבא דרב כהנא יש איסור בחתוכה המפרקת משום איבוד הדם, מה שאין כן לרב יימר האיסור הוא רק משום דם שפירש, כמו בשובר מפרקת ולפי שיטתו מותר במליחה וצלי. אולם יהי

איך שיהי, הרשב"א בודאי פוסק כשמואל, שסובר כהנא ולפי זה אין איסור בחתוכת מפרקת אלא בקדשים, ועיין גם בתשובת הרשב"א סי' רס שכ"כ. אח"כ ראיתי ב"מקום שמואל" בחדושי ליקו"ד סי' כד, שכתב ג"כ להשיג על הט"ז, שהרשב"א לא אסר חתוכת המפרקת אלא בקדשים, אבל בחולין אפילו יבליע דם באברים אפ"ה יצא ע"י מליחה, עיי"ש שכתב דאשתמיטת' להט"ז דברי הרשב"א בתשרי הנ"ל. וב"ראש יוסף" לחולין, לאחר שמביא חדושי הרשב"א הנ"ל כתב: „גם תראה ביטול דברי מקום שמואל דהא, וחבת' בחולין כתיב, כמ"ש הרשב"א בחדושי". והרואה יראה, שלא הי' לפני בעל „ראש יוסף" באותה שעה דברי הרשב"א במשמרת הבית שלו, דשמואל קאי אליבא דרב כהנא, כמ"ל. וגם לפני הגאון בעל כרתי ופלתי לא היו דברי הרשב"א במשמרת הבית (עיין מה שהשיג על נקודות הכסף בפלתי סק"ב) וגם נעלמו מעיני הגאון בעל נחל אשכול ח"ג סי' י, אות ג. עיי"ש.

עכ"פ יוצא מכל הנ"ל, שאין מקום לאסור שחיטת העוף עם חתיכת המפרקת יותר משבירת המפרקת לאחר שחיטה, שדינו מבואר בסי' סז ולדידן שרי ע"י מליחה וצלי. ולא עוד אלא שזו עדיף יותר, שהרי כמה מרביות סוברין שאיסור מבליע דם באיברים הוא רק בשבורה ולא בחתיכה, כמשכ"ל. לפיכך עלינו לומר שכל האיסור הוא רק מצד חומר המנהג, שכבר נהגו באשכנז להטריף, כדעת האגור ומהרי"ו, ועכשיו בשעת סכנה עלינו לקיים: „עת לעשות לה' הפרו תורתך" (אל תטוש תורת אמך) ולהתיר חתוכת המפרקת אף בבהמה, אלא שבכל זאת אנו יודעים שישראל קדושים הם ויקבלו על עצמם כל מיני דוחק ולחץ ולא ירצו לאכול מבהמה שהורה בה חכם, רבינו הרמ"א ז"ל, אולם בעוף יש לנו אילן גדול לסמוך עליו, הי"ה הגאון הקדוש בעל „השיב משה", שהי' אחד מגדולי הדור הקודם ומפורסם לקדוש, איש אלקים, והוא מוכיח בראיות מוכרחות שאין להשיב עליהן שכל החומרא היא רק בבהמה, „אבל ודאי דאין לאסור בעוף כלל, ואף אם הוי מנהג לאסור, מנהג בטעות הוא, מכמה טעמים". עכ"ל הקדוש ממש. וגאון זה הוא מן המקיימים פירוש ראבי"ה ברש"י ובכ"ז הוא מקיל בעופות (ומה שיש לי, בע"ה, לפלפל בדבריו אני משמיט כאן מיראת האריכות), לפיכך בשעת הדחק כזו, חובה מוטלת על גדולי הדור ומורי הוראה בישראל להתיר שחיטה כזו אף לכתחילה, והמחמיר בזה צריך לחוש לנפשות אחב"י, שלא יעמדו ח"ו בנסיון. וד"ל.

מעשה עלינו לברר אם יש מקום להחמיר בנידון דידן מצד מתכוון. והנה בב"ח שם, כתב: „ובאגור אלף צ"א כתב דנוהגים להטריף גם בשחט רוב המפרקת אפילו לא הוליך והביא ואין לשנות כל עיקר ואף בלא מתכוון פסולה דיעבד". והנה מה שכתב להחמיר אף בלא מתכוון אינו מלשדנו של האגור, אלא הוספת עצמו, שבאגור מביא בתחילה לשון התוספתא ואח"כ כותב: „ואומר ר"מ שמעשה ה', ודקדק ראב"י ואסר עפ"י רש"י, ולא נראה למת"ם" ומסיים: „ובאשכנז נוהגים להטריף אם שחט רוב המפרקת אפילו בהולכה והבאה, אבל רוב הפוסקים מתירים". ולא ידעתי למה אינו מחלק בין מתכוון לאינו מתכוון, מאחר שעיקר המקור לאסור הוא התוספתא, כמבואר במרדכי. ואמנם גדולי האחרונים מביאים תחילוק בין מתכוון לאינו מתכוון. וז"ל השמ"ח בסי' כד, סעיף ה': „אם שחט והתך גם המפרקת בשחיטה או אפילו רק רוב המפרקת... נהגו במדינות אלו לאסור. ואין להקל נ"ל אפילו בה"מ ואפילו לא נתכוון לכך. רק שאין לאסור כ"א בוודאי... ובמדינות דלא נתברר המנהג נ"ל דאם נתכוון לכך בשחיטתו אין להקל כ"א בה"מ, אבל לא נתכוון לכך ואירע שנחתך גם המפרקת אין לאסור כלל". ועיין מה שכתב בתב"ש, ש"כ"מ דעת רמ"א ז"ל וסתימת האגור... ומסתברא כיון דקבילו עלייתו דעת ראב"י האוסר מדאו' אין להקל"; והנה דעת הש"ך להקל בה"מ אף במתכוון, כמבואר בספרו הארוך, ודעת בעל תרומות הדשן סי' קפו לחלק בין מתכוון לאינו מתכוון, עיי"ש שכתב: „חומרה יתירה הוא לפסול בלא מתכוון, כדמייתי שם במרדכי".

גם בכו"פ סק"ז כתב וז"ל: „וכבר הורה זקן מהר"ל מפראג להקל (בחתך המפרקת) ומסיים: „כל מה שהביאו ראיה להכשיר הוא הכל בלי נתכוון, אבל במתכוון אין ראיה לסתור דברי תוספתא ויש להחמיר". וגם הגאון בעל השיב משה כתב להחמיר במתכוון מטעם המבואר בתוספתא לאסור, וי"ל דגם בעוף, עיי"ש. ולכאורה הוא סותר דברי עצמו, שכתב להזכיר בראיות חזקות שעיקר הלימוד מקרא דלא לשווייה גיסטרא הוא רק בבהמה, אבל לא בעוף. ואם אפילו נפרש שהתוספתא אוסרת חתוכת המפרקת, מנ"ל לאסור גם בעוף, אלא שבסוף תשובתו כתב: „ואם נפרש בגמ' כהתוספתא יפלו ג"כ כל הקושיות... ואין צורך לחילוק שחלקתי בין עוף לבהמה ודוק, רק כולוהו דלעיל איירי בסתמא בלא מתכוין, שאינו אומר שמתירה דוקא ע"י כך, לכך נראה ברור דבמתכוין, דהיינו שאומר שמתירה ע"י כך, יש לאסור בכל ענין

ואין להתיר כלל אף בעוף. ומיהו מתכוין לא שכיח כלל". נראה מדבריו שהוא מפרש לשון נתכוין בתוספתא כהפ"מ במ"ז סק"ב, שמתכוון לחתוך מפרקת ואומר שע"י כן הוא מתירה, אסור, עיי"ש וביתר ביאור בדברי הדרישה ריש ס' א, שכתב: „וג"ל דה"ט דהתוספתא, דאם כיון לחתוך גם המפרקת מורה שלא היתה כוונתו לשם מצות שחיטה התולה בסימנים ושות' בעיניו חתיכת המפרקת לחתיכת הסימנים". והדברים תמוהים מאוד, והרי שחיטת חולין אינה צריכה כונה, כמבואר בחולין יב, ב ובירור"ד סי' ג. וראיתי בספר דמשק אליעזר לחולין, שכתב דהתוספתא מיירי בשחיטת קדשים דבעי כוונה בשחיטה, ופירוש זה הוא נגד כל הראשונים והאחרונים ואין לו שום רמז בתוספתא. ויותר נראה, שלפי פירוש זה צריך לומר כסברת הב"ח, שהיא גזירת הכתוב לפסול השחיטה בחתיכת המפרקת כמו שיהיו במיעוט בתרא ולהכי בעינן כוונה, היינו שמתכוון לעסוק בשחיטה ואז נפסל, כמ"ש רשב"א בתשובותיו סי' סז בטעם רש"י, שכל שמתעסק בו בדרך שחיטה בין במיעוט קמא ובין במיעוט בתרא פסול. אולם כבר כתבתי לעיל שאין לדמות כלל חתיכת המפרקת לשיחוי במיעוט בתרא ושום אחד מהראשונים לא חשש לסברא זו. ועכ"פ אף לפירוש זה אין להחמיר בנידון דידן, שהרי בניד"ד אינו מתכוון כלל להתיר בחתיכת המפרקת, אלא חותך מאימת הרשות ולא שייך לפסול מצד מתכוון.

ואמנם, עצם הסברא לחלק בשחיטה פסולה בין מתכוון לאינו מתכוון הוא תמוה מאוד, וכבר תמה בזה בש"ך בספרו הארוך, שכתב: „והך תוספתא שהביא המרדכי פשיטא דמיירי בשאין בסכין כמלא צואר, דאז אם שחט הראש בבת אחת ונתכוון לכך כמו המחתיך בצנון בודאי עשה דרסה ופסולה, אבל אם לא נתכוון לכך, שלא דחק הסכין למטה אלא עשה הולכה והבאה כשרה ואשמעינן דאם לא נתכוון לכך, דהיינו שלא עשה דרסה אפילו התיו הראש כולה, כשרה". ועיין בפ"מ שם, שכתב: „ואני איני יודע רמז מתוספתא זו דאיירי בדרסה, ומה דתנן: אם מתכוון לכך, הוא כפירוש הרא"ש ו"ל, דבהוליד לחוד איירי ולא ה"י בסכין מלא ב' צווארים, דהשתא אם נתכוון לשחוט בהולכה לחוד טרפה, הא לא נתכוון לכך, אף שאירע שהתיו בהולכה לחוד כשרה, דפעמים [הסכין] חריף, כמ"ש מהרי"ן חביב". גם רבינו הגר"א כתב: „אבל התוספתא אינו מובן כפירושם, אבל העיקר כסברא ראשונה ופירוש התוספתא הוא בדרסה וכמו"ש במתניתין", ועיין גם מה שכתב הרב בעל ה"תניא" בשו"ע שלו סי' כד, סק"ט לפרש דברי התוספתא הנ"ל.

וראיתי באשכול בח"ג סי' י, שכתב: „יש מן החכמים שאמרו דאזהר קרא שלא יחתך המפרקת בשעת שחיטה לשנים, ואי פסק ל' לכולה רישא פסולה. ולא מחזור, דבתוספתא: ה' שוחט וחתך כל הראש בבת אחת, אם נתכוון לכך שחיטתו פסולה, ואם לאו שחיטתו כשרה. והא דאם נתכוון פירוש, כיון דנתכוון לעשות הכול בב"א קרוב הוא שדרס, וא"א שתתורה אסרה דלאו שחיטה היא, אי לא נתכוון נמי". והיא ממש קושיית הש"ך על פירוש ראבי" בתוספתא. ועיי"ש שהוקשה עוד מהא דאמר שמואל דף קיג השובר מפרקת. וזוהי קושיית הט"ז. ולולא דמסתפינא הייתי אומר, שגם המרדכי שהביא התוספתא לא הביאה לחזק הסברא של הראבי", אלא להיפך, להוכיח סתירתה כמו שהוכיח כן בעל האשכול. ואף שלשון „ומיהו בתוספתא" וכו' אינו מוכיח כן, אפשר שנפלה טעות בלשון. ועפי"ז מובן מה שהראבי" והאגור והגהת אשר"י והאז"ז והאגודה שהביאו דעת ראבי"ה לא חלקו בין מתכוון לאינו מתכוון, מאחר שעיקר סמיכותו אינו על התוספתא, ששם מבואר ביטול סברתו, אלא על הגמ' עפ"י פירוש ראשון שברש"י וכפי הבנתם בדבריו. ומאחר שכבר העלינו שבעוף אין מקום להחמיר, ממילא אין שום יסוד לחלק בין מתכוון לאינו מתכוון. ובלא"ה כבר הבאנו לעיל, שלפי פירוש הדרישה והפ"מ בענין מתכוון אין שום חשש בגידון דידן, שזה אינו נקרא מתכוון כלל.

ד

לאחר שהעלינו שעיקר טעם האיסור בחתיכת המפרקת הוא משום מבליע דם באברים, א"כ ממילא אין להחמיר בזה יותר מבובר מפרקת, שדינו מבואר בסי' סז ס"ג ועיי"ש בש"ך ובט"ז, ודידן עדיפא, שהרי דעת ר"י ור"ב בשם ר' יקיר, שרק בשבירה יש איסור ולא בחתיכת המפרקת. וידוע לי כי מרן הגאון רח"ע גראדזענסקי שליט"א (ז"ל) התיר לאנשי פינלאנד ושועדען להכות על הראש אחר השחיטה עפ"י דרישת חברת צער בעלי חיים*, משום ששעת הדחק כזו כדיעבד דמי, אלא שצריך להזהיר את השו"בים שידקדקו בכך לתפוס את הסימנים, באופן שישחטו את הסימנים קודם חתיכת המפרקת, כמ"ש בדעת תורה. ומכש"כ שצריך להזהירם שידקדקו מאוד שלא יעשו ח"ו דרסה. וכן צריך להזהירם שיבדקו הסכין בין שחיטת עוף אחד לשני, כמבואר בסי' יח סעי' ב, ואם נמצא הסכין פגום אחר

* עיין לעיל עמוד 42.

השחיטה הראשונה צריך שאלת חכם. עיין יור"ד סי' יח סעיף א וטו ועיין בקונטרס אחרון לשו"ע של הרב בעל ה"תניא". ועיין בדעת תורה שם סעיף טו, אות כט ובדרכי תשובה שם. ומכל מקום טוב לתקן סכין שכזה, שעפ"י רוב לא ימצא פגום אף לאחר חתיכת המפרקת. ועיין גם בשו"ת אבני נזר יור"ד סי' א.

כ"ד. מכתב מהרב שמעון במברגר אל הרב עזריאל מונק

ב"ה יום א' חיי שרה תרצ"ב לפ"ק, שטוטגרט

שוכט"ת לכבוד הרב הגאון זכר' כש"ת מהר"ר עזריאל הכהן מונק נר"י אדש"ת דמכ"ת השר"ג נר"י ארשיני בזה לכתוב לו איזה הערות שעלתו במצודת ע"ד מה שנוגע לברור הדבר אם מותר להתיו את ראש הבהמה תיכף אחר השחיטה ואף שאיני כדאי להורות בדבר שנחלקו בו גדולי ישראל וכוונתי היא רק בקשה ממכ"ת נ"י לשום עין על דברי קטן כמוני אולי ימצאו חן בעיניו ועמו ועם שאר גדולי זמננו משפט הבחירה.

קודם שאבוא אל הדברים הנוגעים לדינא אדבר מפעולת הדבר ובפרט ע"ד המחשבה שעלתה בדעתו של הדיין נ"י דק"ק פראג במ"ש¹ ואם השוחט לא שחט כל הסימנים וא"כ צריך לחשוש לספיקו של התב"ש ואז אסור לחתוך את הראש עפ"י פסקו אז כאשר יהי' מוכרח לחתוך את הראש עפ"י צוואת הממשלה יטריף הבהמה. זהו לענ"ד דרך שקשה מאד לילך בה הלא ברוב מקומות הקצבים ששוחטים הם יהודים ואין בידינו להעלות עליהם עול לתטריף בידיים בהמות אשר יהי' בלא"ה כשרים ולגרום להם עי"ז הפסד ושלא לחוס על ממנום. עוד עלה בדעתי לחתוך את הראש ע"י מכונת נסירה,,ועגמאשינע" ולענ"ד דבר זה לא בלבד שאינו מעלה אבל הוא מוריד כי בודאי בפעולה כזו יערערו אויבינו יותר ממה שהם מפקפקי' עתה על השחיטה דהא רק אז הדבר ימצא חן בעיני הרופאים הנכבדים אם יחתך הראש תיכף אחר השחיטה ואז הדם עוד שותת. באופן זה בודאי יאמרו שהבע"ח יש לו צער גדול יותר מבשחיטה עצמה ולראות עיני ההמון והאנשים והחבורות אשר עליהם מוטל לפי דעתם הענייה החיוב למנוע כל צער משום בע"ח ירעשו על חתיכת הראש באופן הנ"ל. והנה מ"ש הדיין נ"י הנ"ל דבפעולת מכונות הנסירה ליכא כח גברא כלל אם יחתך עי"ז מעוט הסימן

1. ראה לקמן בקונטרס תורת הזבח, עמוד 251.

שנשאר אינו שחוט וציין על יו"ד סי' ז' לענ"ד במכ"ת משם אדרבא ראייה להיפך שהרי בודאי תיכף בחתיכה הראשונה ע"י מכונה הנ"ל יחתך מעוט הנשאר וחתיכה ראשונה בא ע"י כח העלעקטרי שנגרם ע"י פעולת אדם,, (איינשאלטען דעס שטראמעס" 2) וזה הוי ממש הדין הב' שכתב שם הש"ע אם פטר אדם את המים עד שבאו וסבבו את הגלגל ושחט בסביבתו הכי זה כשרה דדיעבד שהרי מכח אדם בא בד"א בסביבה ראשונה שהיא מכח אדם וכו' הכי ממש כמו בנדון דידן דמה לי מים מה לי כח העלעקטרי.

הרב הגדול קליין שי' כבר הביא דעת הפוסקי' הראשונים והאחרונים³ ויס"ל דאין חלוק בין חותך לשובר ויש להביא ראיה לפסק שלו מדברי שו"ת חתם סופר חיו"ד סי' מ"ב באחד שחתך במספרים הסימן שלא נשחט. בתוך הדברים הביא דברי הסמ"ג לענין קרדום והוא ז"ל הביא ראיה ממתניתין פ"ח דשקלים ומייתי לה תלמודא פסחי' ע' ע"א קופיץ בין בזה וכו' משמע שהי' דרכם לשחוט בקופיץ, וקרדום וקופיץ דומין זה לזה וכו' נמצא שייך עכ"פ שם שחיטה בקרדום ונהי' שהכה בקרדום ועשה דרוסה וה"ל שחיטה פסולה מ"מ כיון שזה הכלי ראוי לשחיטה הו"ל שחיטה במעוט בתרא בפסול ופוסל עכת"ד. משמע מדבריו דלא בלבד אם חתך בסכין פגום דרך שחיטה אז יש פסול משום שהי' אלא אפי' אם רק הכלי ראוי לשחיטה אע"פ שאינו חותך דרך שחיטה פסול משום שהי' (וגם לפ"ז יש ספק במכונת נסירה, ועוד דבמכונה כזו גרע טפי אחר שנוכח להדיא במשנה חולין בכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה ואחר שהמשנה קראה שחיטה פסולה א"כ שחיטה מקרי).

ואם יש חשש משום הבלעת דם באיברים אחר קלוח דם ראשון בעוד הדם שותת גם בזה כידוע יש אוסרין הט"ז סי' ס"ז סק"ב במה שהקשה על סתירת הרמ"א תי' דבעי' הנ"ל מתיר רמ"א להכות על ראשה מפני שכבר יצא כל הדם ושם מיירי שרוצה למחר המיתה תיכף אחר שחיטה בעודו בזנוק הדם ואף שהשמלה חדשה דחה תרוץ זה מ"מ לענ"ד יש לפסוק ולחוש לדבריו כי גם שאר אחרונים ס"ל כן וכן משמע מדברי הפרמ"ג סי' כ"ג במ"ז סק"ה דמה שמתזין ראש האינדיק לאחר שחיטה בקרדום נראה לאסור משום מבליע דם ויש לזיזוהי שלא להתזין הראש רק לאחר שמוזק הדם היטב (ועוד לענ"ד אין ראיה מאינדיק שלפי דברי החכמת אדם כלל ז' י"ז הי' המנהג

2. הפעלת זרם החשמל.

3. ראה לקמן עמוד 63.

רק לעקור הראש מן הגוף בדרך גלגול ובזה לא הוי דרך שחיטה כלל) ועוד תרצו שבס' כ"ג דבר הרמ"א רק משום איסור שהיי' אבל לא מאיסור הבלעת דם וכ"כ הפר"ח סי' כ"ג סקי"ט יכנו על הראש ובלבד שלא ישבר מפרקת לפי שמבליע דם באיברים, וכעין זה כתב גם הארוך מש"כ וז"ל ובאמת שלא הבין דברי ספר התרומות דמאי דכתב ובלבד שלא ישבר המפרקת הוא מטעם שהיי' וליתא אלא טעמו כדגרסינ' בפ' כל הברש דשובר מפרקת של בהמה קודם שתצא גפשה מבליע דם באיברים ויתבאר לקמן סי' ס"ז ולכתחלה אסור לשבר המפרקת אפי' רוצה לאכול ממנו באומצא וכו' עכ"ל. ועיי' זבחי רצון סי' ד' מוספי' אות ה' שכתב וז"ל ולדינא גלע"ד לפסוק כחומר שבשניהם דהיינו שלא לשבר המפרקת כ"א אחר הוצאת הנפש כשיטת שמלה חדשה ושלא להכות על הראש כ"א אחר הזנוק כ"ז שהיא חיה כהט"ז וכן נראה מדברי המ"ז דלא"כ תקש' עליו שבסי' ס"ז ס"ק ב כתב שאסור לשבור המפרקת אפי' אחר הזינוק כ"ז שהיא חיה כדעת השמ"ח עיי"ש לגבי התזת ראש של אינדיק בקרדום שהבאתי באות שאח"ז דדמי לחותך ולהכאה על הראש כמ"כ השמ"ח שם כתב המ"ז שיש למנוע להתזי מיד כ"א אחר זנוק הדם עכ"ל. וכ"כ מגחת הזבח כלל ט"ז וז"ל אסור לשבור או אף לחתוך המפרקת או לתחוב סכין בלבה לקרב מיתתה כ"ז שהיא חיה ואף שיצא כל דמה משום דמחמת בעיתותא דהכאה שוב אין בה כח להתאנח ולהוציא דמה עכ"ל. ועיין ערוך השלחן סי' ס"ז אות ט"ז ועיין דרכי תשובה סי' ס"ז אות ט"ז שכתב (אחר שמדבר בענין הכאת המפרקת בקרדום בעוף אינדיק) ונראה דגם מתזו הוי בכלל שובר ועיין מה שהביא בסי' כ"ג אות ע"ט שכמה אחרונים אוסרין אפי' ע"י נכרי. וע"כ לענ"ד בודאי אין ליתן היתר להכות הראש או לחתוך דממנ"פ אם ימתינו עד אחר שזינקה הבהמה את דמה אין בהכאת הראש שום תועלת ואם אין ממתינין אז יש חשש משום הבלעת דם. מ"ש ד"ר ליעבען¹ שקל בעיניו, בעטויבונג² ע"י, "מאגנעזיום" בצרוף גאללע³ לענ"ד עוד הפעם נא ונא שלא לדבר מזה בפומבי הלא הוא בעצמו כתב דאם נותני' "דאזיו גאללע" יותר גדולה לתוך, "המאגנעזיום" תמות הבהמה ואיזה שוחט יכול להבחין במשקל הבהמה באיזה, "דאזיו" לא יהי' חשש

1. Archiv fuer experimentelle Pathologie, Bd 144, Heft 1—2.

2. הימום.

3. מרה.

4. מנון מרה.

שמא תמות קודם השחיטה. מה לנו בגזירה חדשה הלא די לנו בצרה זאת „בעטויבונג” ע”י עלעקטרי. ונקו’ ששומר ישראל יסיר מעמו את הצרות ויבטל את הגזרה הרעה. ימחול נא מכ”ת הה”ר בר”י על אשר אטריחהו בשורות הנ”ל שכתבתי בס”ד וישמח לבי אם ימצאו חן בעיניו ואסיים בדש”ת שנית וד”ש לבנו היקר נ”י מוקירו ומכבדו כערכו הרם (כ”א חשון תרצ”ב) הק’ שמעון במברגר

★

כ”ה. מכתב מהרב זאב צבי קליין אל הרב עזריאל מונק

(כ”ג שבט תרצ”ב)

ב”ה בדין התזת הראש לאחר השחיטה. ראיתי כל דברי הרב הדיין מפראג ¹ נ”י אבל לדעתי לא העלה ארוכה ואין להתזו הראש אחר השחיטה ע”י מכונה ואקצר במקום שיש לי להאריך הרבה כי דבר שפתים בזה למותר — הנה יש בזה ג’ חששות הא’ מטעם גיסטרא לפי רש”י. חשש ב’ מטעם הבלעת דם באיברים — וחשש ג’ מטעם שהי” במיעוט בתרא.

א’ ולצאת מידי חשש גיסטרא כתב דאינו גיסטרא רק כשחותך המפרקת עם חתיכת הסימנים בשחיטה אחת והנה כמעט כל ראיותיו הובאו בקונטרס הבלעת הדם מהרצ”ה פלאטא זצ”ל ² במכתב השלישי דף פ”ט הן ראיתו מהסמ”ק והמתרץ נכונות כל דבריו. אבל הובאו שם גם דעות הב”ח והדרישה דאם חותך המפרקת מצד הצואר אעפ”י שהפסיק בין גמר שחיטת הסימנים לחתיכת המפרקת עביד פסול שחיטה דגיסטרא לדעת רש”י ואם שייר מקצת סימנים וגמרה עם חתיכת המפרקת עביד נמי פסול שהייה במיעוט בתרא לדברי רש”י ועיי”ש באריכות בדף פ’. הלא הדרישה והב”ח שני עמודי ההוראה סוברים דפסול דגיסטרא הוי ג”כ אם שהה בין שחיטת הסימנים לחתיכת המפרקת.

ב’ ולבר מן דין הלא הרשב”א והר”ן דסוברים דפסול דגיסטרא הוי מטעם הבלעת דם באברים או משום דסוברים דדרשינן טעמא דקרא או דהמקראות רק אסמכתות, א”כ לדידהו פשיטא דהוי גיסטרא אף אם שוהה

1. עיין לקמן בקונטרס תורת הזבח, עמוד 251.

2. קונטרס הבלעת דם ע”י צבי ב”ר משה פלאטא קולוניא דעל רינוס תר”ן. לכבוד עמודי התורה כולל הערות והשגות מאת זאב יצחק הלוי דיננער קעלן 1890.

קצת בין שחיטת הסימנים לחתיכת המפרקת דהלא הבלעת הדם באברים שייך בודאי אף אם שהה בין שחיטה לשבירת העורף דהבלעת הדם שייך כ"ז שלא הפסיק הקילוח. הלא לב' הראשונים האלו יש אצל המכונה הלזו חשש גיסטרא וחשש הבלעת הדם באברים דלדידהו אין חילוק בין שובר המפרקת לחותך כי הלא להרשב"א כל החילוק בין שובר מפרקת לחותך אינם אלא דברי התול בעלמא כדכתב בפירוש וחתמה³ אולי לכ"ע אסור דהוי בכלל שובר — ומנהג ישראל תורה היא לחוש לדברי הראשונים האלו וע"כ יש בהמכונה הלזו חשש דהבלעת דם באברים וכשי' רש"י אנו נוהגים כידוע. ג' יש גם לחוש לשהיי' במיעוט בתרא אם נשארו מהסימנים כדכ' הסמ"ק והעצה שאם ימצא השו"ב שלא נחתכו הסימנים שיתלה הטריפות באמתלה של הריאת אין בו עצה נכונה לכתחלה. וגם ע"י עכר"ם יש לחוש לשהיי' במיעוט בתרא כמובא בדרכי תשובה סי' כ"ג מהרבה אחרונים.

פה בערלין יום א' פ' הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם תרצ"ב לפ"ק. זאב צבי הכהן קליין

✱

כ"ו. מכתב מהרב אהרן עפשטיין אל הרופא

ד"ר שלמה ליבען

כ' למטמוני"ם תרצ"ג לפ"ק פה פראג

שוכט"ס לכבוד ידיד נפשי הרבני החכם השלם עסקן ציבורי

הנפלא וכו' מוהרש"ם הרופא ד"ר ליבען

ידיד נפשי! הנני שולח לו בזה את מכתבו של הרב ד"ר קליין מבערלין

הי"ו הסובב על קונטרס תורת הזבח שלי¹ אשר כתב הנה עוד בשנת הע"ל.

ומעבר לדף זה הוא תשובתי על דבריו שכתבתי ג"כ אז בעוד שלא עמד

הדבר במעמד הכי איום ונורא כבעת ההיא בעו"ה, ולפע"נ כמ"ש בקונטרסי

דלאחר סילוק השחיטה ובדיקת הסימנים אם יחתכו המפרקת (ולצאת ידי

בעהמ"ס „הבלעת דם" המובא בדברי הרב ד"ר קליין נ"י יחתכו המפרקת

מצד העורף ולא מצד הצוואר) ליכא משום גיסטרא באופן שנתבאר בקונטרסי

בפנים וגם לא משום הבלעת דם שלא יצלו ויבשלו העוף שלם רק ע"י חתיכה

ומליחה היטב. הכל כאשר מבואר בפנים הקונטרס. ואע"ג דדברי בקונטרס

3. מלה בלתי ברורה בכתב היד.

1. נספח סי' ק"ל, עמוד 251.

נאמרו לענין שחיטת בהמה ועתה עלתה על סדר היום גם בשחיטת עופות
מ"מ עצה זו מספקת גם לעופות ואולי עוד יותר בנקל. ולהיות כי אין אני
עוסק כעת בענין זה והנני טרוד בענינים אחרים אקצר והנני רק למלא
שאלתו גם בזה והנני בזה ידידו"ש המצפת לרחמי שמים בכ"י.

הק' אהרן סג"ל עפשטיין

ואם אולי יצרך לו קונטרסי הנ"ל הנני שולח לו גם זאת שיש לי שנים
ממנו.

הנ"ל

(ה' אייר תרצ"ג)

*

כ"א. תשובת הרב אהרן עפשטיין אל הרב זאב צבי קליין

(משנת תרצ"ג)

ב"ה

הנני בזה בתשובה על מכתב זה"ג ד"ר קליין אחד מרבני בערלין הי"ו
הסובב על דברי הנאמרים בקונטרס תורת הזבח¹ בדבר התזות הראש אחר
השחיטה. והאמת אגיד אשר מאד בקושי ונגד רצוני הוא חליפות דברים בכמו
אלה פן יחשדוני העומד רחוק ממולו לגס לבר בהוראת ח"ו וכמתיר ומעמיד
על דבריו ח"ו אשר מעולם לא עלתה על דעתי כאשר שניתי ושלשתי
בקונטרס הנ"ל אשר כל דברי בזה הם רק להתלמד וכמלקט ומסדר שיטות
הפוסקים בזה ואשר צדקתי בדברי אלו לקולה זאת אומרת שלא הי' כוונתי
בדברי להלכה ולמעשה ולו ידעתי או שמעתי מספר הבלעת הדם למוהרצ"א
פלאטא ז"ל לא הייתי נוגע בדבר הזה אף לא בקצתו אמנם ספר הזה מעולם
לא ראיתי ולא שמעתי וחפשי פה בעקד ספרים אשר להאקרו"ט ואינו
בנמצא גם שם.

והנה כי כן תורה היא וללימוד הוא צריך ואין משא פנים בדבר, נוראות
נפלאותי על מ"ש הרב הנ"ל בשם ספר הבלעת הדם הנ"ל שהביא דעות
הב"ח והדרישה דס"ל דאף כשחותך המפרקת אחר שהפסיק זמן מה לאחר
שחיטת הסימנים ג"כ אסור משום גיסטרא לדעת רש"י ע"כ ואם כך כתב
במחכת"ה העיד בבעליו עדות שאינו זהה להדי' כתב הדרישה בסי' ס"ז

1. נספח סי' ק"ל.

סק"ב ליישב מ"ש הטור בסי' כ"ג דעוף או בהמה השוהה למות מוטב שיכנה על ראשה הא אסור משום הבלעת דם ותירץ דהכי קאמר מוטב וכו' אבל גם זה לא טוב אלא הטוב והמובחר שיחתוך המפרקת לשנים בסכין שלא כדרך שחיטה עיי"ש, וע"כ כוונתו שיפסיק זמן מה אחר השחיטה, ועיין בדרישה סי' כ"ג סק"ה שציין לדבריו הנ"ל בסי' ס"ז ומשמע שמיישב גם דעת רש"י בזה האופן דבחיתוך המפרקת אחר שהפסיק משחיטה הסימנים ליכא משום הבלעת דם וע"כ דליכא גם משום גיסטרא, דאל"כ קשה עוד רש"י אדרש"י ודו"ק, ואפשר ס"ל הרב הנ"ל דמ"ש הדרישה דהטוב והמובחר שיחתוך המפרקת שלא כדרך שחיטה כוונתו שיחתוך המפרקת אחר השחיטה מצד העורף ולא מצד הצוואר, ולפע"ד אם כך כוונת הדרישה הי"ל לפרש ומשמעות לשונו משמע דכל שאינו דרך שחיטה ממש היינו בשעת שחיטה ממש אין בו משום גיסטרא ובדרישה סי' א' סק"א אשר שם מדבר מענין גיסטרא לדעת רש"י אין הכרע בדבריו ועכ"פ תמה תמה אקרא אנה לקח זה דהדרישה ס"ל כן לדעת רש"י, וגם מהב"ח סי' כ"ד מוכח להדיא דאיסור גיסטרא אינו רק כשחותך המפרקת בחתיכה אחת עם הסימנים וז"ל שם וגזירת הכתוב הוא דפסולה מאחר שחותך המפרקת בשעת שחיטה עכ"ל עיי"ש, הרי להדי' איסור גיסטרא רק שחותך בשעת שחיטה דהיינו בחתיכה אחת שלא סילק ידו מן השחיטה וזה ברור כשמש לפע"ד.

ותו דאף לפי דברי הרב הנ"ל בהבנת הדרישה והב"ח עכ"פ כשחותך המפרקת אחר השחיטה מצד העורף ולא מצד הצוואר גם המה מודים דליכא משום גיסטרא א"כ יש עצה בנ"ד שיחתכו המפרקת באופן שכתבתי בפנים הקונטרס באיזה מכונה מצד העורף ולא מצד הצוואר ויצאנו גם ידי חשש זה. ומה שכתב הרב הנ"ל באות ב' דלשיטת הרשב"א והר"ן דטעם איסור גיסטרא הוא משום הבלעת דם באברים יחי' בנ"ד גם אחרי עצתו משום הבלעת דם באברים הנה הרואה והמעיין בפנים הקונטרס בצדדי ההיתר בחשש הבלעת דם באברים יראה לטובה דאין להתמיר בזה בשעת הדחק כבנ"ד.

ומ"ש הרב הנ"ל באות ג' לענין עצתי דלא יהי' שהוי במיעוט בתרא דאין עצתי נכונה כ"כ לכתחלה לא ידעתי למה, ותו דאטו בנ"ד לכתחלה הוא, ומ"ש דגם ע"י עכו"ם איכא חשש שהוי במיעוט בתרא לפי דעת הרבה אחרונים כמובא בדרכי תשובה סי' כ"ג גם זה אינו טענה להתמיר בנ"ד שהוא שעת הדחק ולחוש לכל החומרות.

ועכ"ז דעת הרב הנ"ל דעת תורה הוא ודעתי נוטה שלא לשנות ממנהג אבותינו בדינו, כל מה דאפשר לאמשיכי במס"ג וה' ירחם על שארית עמו ישראל עדי עד מהרה.

הק' אהרן פג"ל עפשטיין

✱

כ"ח. מכתב הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצר

אל הרב זאב צבי קליין¹

(ח' אייר תרצ"ג)

לכב' הרב זאב צבי קליין, ברלין

אדוני הרב נכבד מאד,

מחמת מחלתי עלי לענות על מכתבו בכתב ולהביע את דעתי רק בקצרה. לאור הנסיבות הקיימות ניתן להתיר בשחיטת עוף לחתוך בנוסף לסימנים גם את המפרקת. להבדיל בין סוגי העופות השונים לדעתי אי אפשר ולא רצוי. גם להגביל את ההיתר לחולים, זקנים, חלשים ולילדים אינו נחוץ וגם אינו רצוי. מי יחליט מי נכלל בקבוצות אלו? ישנם ישישים שמבחינת מבנה גופם הם צעירים, ובאיזה גיל מתחילה הזקנה? גם יוצר תוהו ובוהו לגבי הכלים. ועוד: ההתחשבות בגורם החולשה (דאית בהן מיחוש"מ) מצויה בהלכה רק לגבי דברים מותרים, האסורים בימים מסוימים (בתעניות וכו'). הטלתי על השוחטים שלנו לנסות את צורת השחיטה הנידונה. הענינים עליהם יש לשים לב במיוחד על סמך הניסויים האלה, ניתן להכיר מתוך התרשים הצרוף למכתבי.

כשישלח לי ה' יתברך את הרפואה המקווה ארשה לי להסביר את דעתי דלעיל. מכיון שהייתי מוכרח להכתיב את מכתבי, היה עלי להשתמש בשפה הגרמנית.

מיטב ברכותי

אברהם שמואל בנימין שפיטצר

המבורג

י' אייר תרצ"ג

אדוני הרב נכבד מאד,

למרות שכך משתמע ממכתבי מיום ח' אייר, ברצוני להדגיש ליתר דיוק שההיתר שהבעתי בו, יש לו תוקף רק בתנאי שאספקת בשר סדירה בלתי אפשרית.

[מאת הנ"ל]

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

כ"ט. מכתב מהרב זאב צבי קליין אל הרב יעקב יחיאל ווינברג

ב"ה.

פה בערלין ב' דר"ח אייר תרצ"ג.

בדבר שחיטת עופות בחתיכת כל הראש באותן מדינות שגזרה המלכות ע"כ.

הערות לדברי הרב הגאון מו"ה יעקב יחיאל ווינבערג שליט"א.
ענותותו של הוד כבוד ידידנו הרב הגאון כקש"ת מו"ה יעקב יחיאל
נ"י ווינבערג תרבני להציע לפניו איזה הערות בדבר היתרו שרוצה להתיר
חתיכת כל הראש ואנכי לא כן עמדי מטעמים שאבאר.

א. הרב הגאון מו"ה יעקב יחיאל נ"י תפס לעיקר דברי הרשב"א דאיסור
גיסטרא הוא משום הבלעת דם באברים ולכן הקיל כדאיתא בדבריו הנחמדים
ואצלי אין הדבר ברור כ"כ דהרי גם הבעל השיב משה דמיקל כותב דמטעם
אסור ופסול בשחיטה אתינן עלה דהתורה הקפידה שתמות הבהמה ע"י
חתיכת הסימנים. אך הבעל השיב משה העלה דהמנהג הוא מנהג שטות
דאנן כרבי ס"ל דשחיטת עוף לא ידעין אלא מהלכה למשה מסיני והקרא
אשר ממנו נלמוד לאסור גיסטרא לא דבר אלא בבקר וצאן ולא בעוף.
ולדעתי העני' אין הדבר ברור כ"כ והוא גם נגד הרמב"ם פ"א מה' שחיטה
דשחיטה בעוף ילפינן מהקישא דכי יצוד ציד חי' ועוף אף דס"ל כרבי דה'
שחיטה הלכה למשה מסיני הן. וידעתי שדברי הרמב"ם תמוהים הם אבל אצלי
ברור כי יש יסוד לדבריו כי עיקר השחיטה ילפינן מהקישא דכי יצוד ציד
חי' ועוף ומקום השחיטה ושאר הדברים הם הלל"מ. וא"כ יש יסוד למנהגנו
והוי כמו אחרים שנהגו בו איסור ודי אם נקל עבור חולים וזקנים וחלשי כח
ולא נעקור המנהג לגמרי. ועיי' גם בש"ע של בעל התניא ז"ל ובראש יוסף על
חולין כ"ו.

ב. לא הרגיעו רוחי כל הפירושים שמביאים המקילים בדברי התוספתא
„שאם נתכוין לכך אסור“ לדעתי העני' הדברים כפשוטן שאם הוא נתכוין
לחתוך כל הראש יש לחוש שידחוק הסכין בחזקה ויעשה דרסה ואין
הדברים יוצאין מידי פשוטן. ועתה בנ"ד שמטעם המלכות צריכים לחתוך
כל הראש ומסתמא יעמדו מלאכי חבלה מטעם המלכות להשגיח ולפקח על
הענין בודאי יש לחוש לכך שהשוחט ידחוק הסכין וידרוס. ובפרט אין למסור

הדברים לשוחטים ההמונים כי אחד אין יכול רק אם יחזיק אחר והשוחט צריך לתפוס בסימנים ומן הנמנע שלא ידרוס אם אינו אומן נפלא.

ג. אם יש להמנהג שהובא ברמ"א כ"ד יסוד נאמן ואינו מנהג שטות יש לדון אם לעקור המנהג לגמרי מפני הגזרה עבידי דבטלי. ע"כ אם נתיר רק במקום הצורך היותר גדול לגבי חולים וזקנים אין בזה עקירת מנהג לגמרי. וגם לא נתיר באוונות כי לחולים אין צורך לאוונות ובפרט כי באוונות יש לחוש שיופגם הסכין בכל פעם. ויש לבחור הרע במיעוטו.

ד. לדעתי יש לחוש גם עבור הרושם שיעשה ההיתר כלפי פנים וכלפי חוץ. „כלפי פנים": היהודים הפשוטים מחזיקים את הגיסטרא לאיסור חמור גם בעוף ואם יראו שמתירין הרבנים את הדבר יאמרו הותרה הרצועה. ובשעת גזרה מותר הכל. אבל אם נתיר רק לגבי חולים וזקנים יבינו ויאמרו הרבה דברים הותרו עבור חולים. „כלפי חוץ": שגם שונאינו יחשבו שעלתה בידם להעבירנו על הדת ר"ל שגם חשבו התזת כל הראש אצל אסור וע"כ התירו באופן כזה ויאמרו שהיהודים מבטלים דתם לגמרי מפני גזרתם ויש לחוש לגזרות חדשות ח"ו.

מכל הלין טעמי אני חושש להתיר הדבר לגמרי.

ואב צבי הכהן קליין

אב"ד קהל עדת ישראל

✱

ל'. מכתב מהרב יצחק אונא אל הרב יונה צבי הורוויץ

ב"ה יום ה' כ"ג למב"י תרצ"ג לפ"ק מנהיים יע"א.

שוכט"ס להרב הגאון המופלא והמופלג מוהר"ר יונה צבי הלוי

הורוויץ נ"י רב דקהל עדת ישרון בעיר פ"פ דנ"מ יע"א.

קבלתי מכתביו החתום והגלוי ואני צריך להודות כי מאד נצטערתי על

שכ"ת חזר בו מדעתו הראשונה שרצה להסכים עם מה שהצעתי לפניו ונטה

אוזן לדעת המחמירים שהם באמת מקילים. והנה בענין הדין הסכים כ"ת

שצדקו דברי הרב וויינבערג נ"י ושאינן לסתור דבריו מן התוספתא שהביא

הרב דר' קליין נ"י כי דברי התוספתא אינם ענין לכאן ואני מוסיף לומר

שדברי הרב קליין תמוהים מצד עצמם שהוא רוצה לסתור דברי בעל השיב

משה מדברי הרמב"ם דילפינן שחיטת עוף מהקישא והרי הרמב"ם עצמו פסק בפשיטות בהתיר כל הראש שכשרה וא"כ הוא סותר פסק הרמב"ם מדברי הרמב"ם.

אבל מאחר שמעיקר הדין אין לאסור א"כ לא נשארו רק חששים ורוב החששים האלה שהזכירים כבר הדיין דר. שלעזינגער נ"י כשהיינו ביחד אין בהם ממש כאשר אבאר. מה שכתב שמי שרוצה לאכול בשר לא יסתפק בבשר עוף ויאכל נבלה גם אם יוכל לאכול בשר עוף בהיתר, מי הגיד לו דבר זה, אני יודע בברור שיש הרבה והרבה שבאים אלינו בצער נפשם שאין ביכולתם להחיות גופם בלי בשר ואם יתירו להם בשר עוף אזי יסתפקו גם אם יהיה קשה להם, אבל אם לא ימצא היתר גם לזה אזי יהיו מוכרחים לאכול בשר נבלה. ומה יהיה בבתי החולים ובבתי הזקנים ובבתי התבשיל לעניים שממש אין יכולים להיות בלא בשר, וכבר אנחנו בדאגה גדולה כי אם לא נמצא להם תקנה אזי רובם ככולם יאכילו נבלות וטרפות והקולר יהיה תלוי בצווארנו שלא יוכלנו למצוא עוז בנפשנו לילך בעקבות הראשונים. חכמינו ז"ל ולהתיר מה שיש להתיר, ועל זה יש לומר מה שאמרו ז"ל ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו.

גם מה שכתב גזירתא עבידא דבטל' הנה זה היה ג"כ טענת המחמירים בענין כזה כאשר יצאה הגזרת במדינת שווייץ וראה מה עלתה להם כי הגזרה בתקפה זה ארבעים שנה ובין כך ובין כך נחרבו רוב הקהלות ויש שם קהלות שלמות שלפני הגזרה היו שם כמה וכמה ב"ב שפרשו מאסורים ועתה אין שם גם אחד שלא יתגאל ולא נמצא שם בשר כשר כלל. וזהו במדינת שווייץ שהיא מדינה קטנה מוקפת מארצות גדולות שיכולים להביא משם בשר כשר והמלכות מסייעת ליהודים אבל מתוך שנתייקר הבשר מאד אין ביכולת רוב שהם עניים לשלם המחיר, ועל ידי זה מחשבים עצמם כאנוסים, ומה יהיה בארצנו שהיא רחבת ידים ואי אפשר בקל להביא בשר וגם מעכבים הדבר מצדה מלכות אין ספק שבאיה עשרות שנים תשתכח תורת השחיטה מכל וכל ורק בקהלות הגדולות ישארו מתי מספר שלא יאכלו נבלות. כי מה שכתב כ"ת שמתירים מצד הממשלה להכניס בשר זהו רק למקצת אשכנז (ומי יודע אם לא יאסרו גם זה בזמן קרוב כי כבר נשמעו שמועות כזה) ובמדינתנו מדינת באדען נאסר להכניס בשר מיום שנאסרה השחיטה ורק בדרך הערמה

מביאין עוד דבר מועט ואם יעמוד הדבר עוד איזה חדשים אזי תחרב המדינה כולה כי גם עתה לאחר איזה שבועות כבר אומרים רבים שאינם יכולים לעמוד בזה והם לוקחים נבלות מן המקולין ומדיחים ומולחים הבשר כמקדם וחושבים שיצאו בזה ידי חובתן. האין זה חשש גדול ביותר שיחשבו זה לתקנה?

ומה שחשש מכ"ת על שנוי המנהג לא כן הדבר כי אם לא נדחוק את השעה ונתיר מה שיש להתיר, אזי אם יעבור זעם יבטלו פרוודאות שהעמידו והשוחטים יוכלו לחזור לאט לאט למנהגנו ואין פוצה פה ומצפצף, אבל אם בתי החולים ובתי התבשיל התחילו להאכיל טרפות ונבלות והב"ב טמאו את כליהם אזי אין עוד מעצור והנה מעוות לא יוכל לתקן.

ומה שפלפל כ"ת שעתה שעת גזרת השמד שהנכרים מתכוונים להעביר על דת תמהתי מאד האיך פה קדוש יאמר דבר כזה, כי אם היו גוזרים עלינו לאכול בשר אסור היה מקום לומר זה. אבל אם הם רוצים רק להכרית אוכל מפינו כדי לצערנו וכשם שמסירים המלמדים ממקומם וגוזרים חרם שלא לקנות אצל הסוחרים היהודים והכל כדי לצער אותם ולהסיר מהם מחיתם, כך מה שאוסרים השחיטה אינו רק לצער אותנו ואדרבה חד מהנך בריוני והוא הפראפוזאר מיללער במינכען כתב בפומבי שאינם רוצים להעבירנו על דת וא"כ כל מה שכתב כ"ת בזה אינו ענין לשאלתנו.

ואם נחשוש לחששים אשר כתב כ"מ האיך לא נחשוש לחשש העצום והנורא שמאות ואלפים מישראל יאכלו נבלות וטרפות מפני שחושבים עצמן לאנוסים ואם בתחלה יהיה קשה להם לסוף יעשה להם כהיתר ומה נעשה ליום הדין אם יעמדו נפשות נקיים האלה ויוכרחו ליתן דין וחשבון לפני יוצר כל ויענו בפה מלא ויאמרו: אנחנו נקיים והקולר תלוי בצוואר הרבנים שלא עשו מה שביכלתם ומפני חששים קטנים שכחו החששים היותר גדולים והחריבו המדינה! וכבר אמרו חז"ל כל מי שגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל העונשין.

אקוה שכ"ת יעיין עוד הפעם על הדבר הזה, דבר שעומד ברומז של עולם ויכתוב עוד הפעם לוויילנא וגם אנכי יש בדעתי לכתוב, ובלי ספק הרב הגאון דק"ק ווילנא יסכים להיתר.

והנני בד"ש מוקירו ומכבדו

הק' יצחק אוננא

(אייר תרצ"ג)

ל"א. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

(ט"ו אייר תרצ"ג)

הנה כבוד הרה"ג מוהר"י וויינברג הי"ו האריך והרחיב ע"ד השאלה בשחיטת עופות עם חתיכת כל המפרקת בארצות שגזרה הממשלה על זה להתיר וכת"ר נוטה להקל רק לחולים.

ויסוד ההיתר הוא עמש"כ הש"ך דיש להקל בהפסד מרובה, ושאר האחרונים המתירים, וגם במתכוין לחתוך את המפרקת מתיר הש"ך בס' הארוך, וגם התבו"ש מקיל במקום שלא נתקבל המנהג, ובשו"ת השיב משה סי' כג העלה דאף להתחמירים אין להם מקור להחמיר אלא בבהמה ולא בעוף, דאין מקום לאסור אפילו במקום שנהגו דוהו מנהג בטעות רק בנתכוין לחתוך מחמיר, והאריך בזה הרה"ג הנ"ל לבאר שי' הראשונים והאחרונים בזה.

והנה באמת מש"כ בהשיב משה להקל בעוף דגם הראבי"ה מודה תמוה, שהרי מפורש באור זרוע הל' שחיטה סי' שע"ה וראיתי שהביאו לפני מורי אבי העזרי זצ"ל עוף אחד שהשוחט הוליד והביא ושחט כל העורף לשנים והסריף. וכן התשו' בתרוה"ד סי' קפ"ו לענין כיסוי הוא בעוף, ובעל השיב משה לפי הנראה לא ראה דברי האו"י. ומה שיש לעיין בזה הוא בדין מתכוין לחתוך דמבואר בתוספתא בפ"ב דחולין הי' שוחט וחותך כל הראש בבת אחת אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשירה, אלא שהש"ך בס' הארוך מפרש ד' התוספתא כשאין בסכין מלא צואר דאז אם שחט הראש ונתכוין לכך כמו המחתך בצנזן דבודאי עשה דרסה ופסולה, אבל אם לא נתכוין לכך שלא דחק הסכין למטה אלא עשה הולכה והובאה כשירה. ואשמעינן דאם לא נתכוין לכך היינו שלא עשה מעשה דרסה, אפילו אם התיו הראש כולה כשירה. והגר"א מפרש בסכין ארוכה אלא שלא הוליד

* מכתב זה נשלח לועד השחיטה שבראשו עמד הרה"ג הצדיק מהר"ע מונק ז"ל אבד"ק עדת ישראל בברלין. ועד השחיטה שלח את קונטרסי הראשון לכל גדולי ישראל ובראשם למרן הגר"ע. תשובתו זו נדפסה גם בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ל', ושם נשמטו דברים שיש בהם משום הארת המצב הנורא ששרר אז בגרמניה (והוא הקטע האחרון שבמכתב זה). נמצא רב אחד שהתעקש להחמיר ושלח מכתבים לגדולי ישראל, ובקש מהם שיחמירו גם הם. וכאן רואים עמדתו של גאון הדור. (הערת הרב ווינברג).

כל הסכין ואם נתכוין לכך פירושו כמש"כ הרא"ש בפ"ב סי' ז' שלא יתפוס הסכין במזיד במקום אחד, וכן הפרמ"ג שם מפרש בסכין קטן וכ' שאין רמז מהתוספתא.

אולם האשכול בהל' שחיטת חולין מפרש ד' התוספתא כיון דנתכוין לעשות הכל בבית אחת קרוב הוא שדרס יעו"ש, ולדבריו מפורש בתוספתא לאסור מחשש דרסה בנתכוין לחתוך כל הראש.

ובירושלמי בפ"ב דחולין בר אדא בעי קומי דר' יוחנן מה בין התני את הראש בבית אחת ומה בין התני את הראש בב"א בשחיטה, אמר ל' זה נתכוין לחתיכה וזה נתכוין לשחיטה, ותני כן ה"ל שוחט וחתך את הראש בב"א אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשירה. ומבואר בהירושלמי דהכונה של נתכוין לכך הוא שחתיכה כמו בהתני את הראש בבית אחת שמביא רא' מהתוספתא על הא דאמר ר' יוחנן זה נתכוין לחתיכה, ולד' הירושלמי אם נתכוין לשחיטה ולהתני כל הראש כשרה ועי' בפ"י מנחת בכורים על התוספתא שם שמפרש כן אם נתכוין לכך לחתוך הוי דרסה שדרס בסכין וכשנעשה ע"י שחיטה בשר וזהו כהירושלמי, אלא שאין לסמוך על דברי הירושלמי קדשים, שרבו עוררים עליו.

וראיתי בחידושי הרמב"ן בחולין ד' ל' שכ' וז"ל ועוד ראיתי בתוספתא ה"ל שוחט וחתך את הראש בבית אחת אם נתכוין לחתוך כל הראש לפי שדרס עליו בכח פסול ואם לא נתכוין לכך אלא שה"ל שוחט ומוליך בנחת כדרכו, ומתוך חריפות הסכין נחתך הראש בהולכה מותר יעו"ש. ופשטות ד' הרמב"ן נראה דרק בהולכה לבד פסול במתכוין משום דרסה, אבל בהולכה והובאה כשר. דהרמב"ן מפרש בסכין קטן והחידוש דין התוספתא הוא דבשלא במתכוין רק מתוך חריפות הסכין נחתך הראש בהולכה מותר. וכן משמע לפי פ"י הרמב"ן במשנה בהתני הראש בבית אחת דאם יש בסכין מלא צואר חוץ לצואר כשרה דבהעברת מלא צואר שחוצה לו דחק למטה והתני את הראש, משמע דבמתכוין לעשות כן אלא שאין הכרח כל כך גם מדקדוק לשון הרמב"ן לפי שדרס עליו בכח מבואר דה"ל באופן שדרס בכח בהולכה לבד בסכין קטן. ולד' הרמב"ן בודאי דאם שחט בנחת בהולכה והובאה ואע"פ שנתכוין לחתוך כל הראש שחיטתו כשירה.

ואולי גם מש"כ האשכול כיון דנתכוין לעשות הכל בבית אחת קרוב הוא שדרס מיירי בהולכה לבד כמו שפי' רש"י בכל מקום בת אחת היינו הולכה, וצריך עיון בכונתו.

ועי' בתוספתא זבחים פ"ח ה"ו חתך את הראש בב"א קיבל מן הראש פסול וכו' ועי' בתוס' ומנחת בכורים שם מפורש דהשחיטה כשירה, ואפשר לומר דבאינו מתכוין קאי וכן יש להוכיח מהחולקים על הראב"ה ומפרשים דברי רש"י דלא לשווי' גיסטרא ותו לא, דאינו צריך לחתוך עוד, משמע דאם רוצה לחתוך כל הראש רשאי.

והרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטוש"ע השמיטו התוספתא, וגם בדברי המחבר סי' כ"ד סעיף ה' לא הזכיר חילוק זה דבנתכוין לחתוך כל הראש אסור, משום דהם מפרשים התוספתא באופן דהוי דרסה ואין שום חידוש בדבר. ורב כח בתבואות שור שכ' בס' כ"ד שם דבמדינות שלא נתברר המנהג יש להקל בהפסד מרובה גם בנתכוין דלא כהש"ך שמקיל אף במדינות אלו בהפסד מרובה. והפ"ח הוסיף עליו דאפילו בלי הפסד מרובה יש להקל, הרי דהתב"ש מחמיר בנתכוין מטעם חומרת הראב"י דאלו ה"י מצד דין דרסה הלא אין חילוק בין המדינות. ובתרוה"ד סי' קפ"ו שמחמיר בנתכוין לא הזכיר הטעם דרסה, ועי' עוד בש"ע הרב סי' כ"ד מה שכ' שם בפירוש התוספתא לדעת החולקים על הראב"י עי"ש.

ומצד מבליע דם באברים דאסור לכתחילה כמבואר בס' ס"ו להפוסקים שאינם מחלקים בין שובר לחותך, מ"מ אין זה רק לכתחלה, וכזה הוי כדיעבד. וכמוש"כ תרה"ג הנ"ל בקונטרסו.

ועל כן נראה מעיקר הדין אם אי אפשר להביא בשר מן החוץ וגם אם לא ירשו בשום אופן שיהי' אחד שוחט את הסימנים, ושוחט אחר יחתוך את המפרקת, או שהשוחט בעצמו יחתוך את המפרקת ע"י סכין אחר, להקל באופן שיאחו השוחט הסימנים בידו ואחר יהי' מסייע על ידו באחיזת הסימנים. וטוב שיהי' המסייע שוחט אחר, מסייע ומשגיח על ידו, ויאמר ברי לי שלא דרסתי, וראוי לעשות בחינות אם אפשר שהשו"ב כאשר יאחו הסימנים בידו וישחוט ויגע במפרקת יהי' בטוח שנשחטו הסימנים לגמרי, ואז יעשה הפסקה כמו רגע שבזה כתב האשכול שם דאם שחט הסימנים ושהה שיעור שהי' ואח"כ חתך המפרקת לא הוי כחדא שחיטה. וכ"כ הפרמ"ג בראש יוסף חולין ד' כ' ובזה יצאנו גם לדעת הראב"י, אבל בכל אופן דרוש לזה זהירות יתירה שלא יבא לידי שהי' במיעוט בתרא. פה עשינו בחינות ועלה יפה. וכל זה להלכה ולא למעשה כי יוכל להיות מכשולים גדולים על ידי זה וראוי שוחטים מגוונים ומקבלים תעודות קבלות חדשות מרבנים על אומנתם

ויראתם וטוב איפוא הצעת הרה"ג מפראנקפורט לכוין את השחיטה במרכזים גדולים ושיידרש השחיטה ע"י שוחטים אומנים ויראים.

ע"ד פגימות אחר שחיטה עשינו בחינות יפה ויצא בכי טוב, כמובן שצריך לבדוק את הסכין אחר השחיטה אם יהי' ספק פגימה אחר שחיטה בודאי יש להתקל כדעת השבו"י ובפרט היכא דחתך כל המפרקת.

ועל כלליית הענין השקפתי ודעתי נוטה שכל מה שביכלתנו על פי דין להתקל עלינו להתקל למנוע מאחינו מאכילת נבלות וטריפות אשר אם ירגילו בזה מתחלתם באונס וסופם ברצון אף אם תתבטל הגזירה, ולא דמי למה שאמרו בכתובות ד"ג גזירה עבידא דבטלא ותקנתא דרבנן מקמי גזירה לא עקרינן, כי מה נוכל לעשות בימינו אלה, אם גם רוב הבריאים לא יעמדו בנסיון ויאכלו נו"ט אף כי בתי חולים ומושב זקנים, אשר ברוב המקומות אין מוצא להם להביא בשר מן החוץ, ורק שרידים יחידים ישמרו, ואיך נוכל להחזיק בהמנהג במצב כזה. וגם ראוי לחוש משום צנועים וחלשים שיכולים לבא לידי חולשא יתרה וסכנה, וע"כ עם כל הקושיים שיש בדבר דעתי נוטה להתקל אם יסכימו רומעכ"ת על זה, להתקל לחולים וחלשים בודאי וגם לבריאים עד שיעבור זעם. אך הנני להכפיל עוד הפעם כי ראוי לזה זהירות יתירה שלא יבואו לידי תקלה. וטוב שיקבעו לזמן ידוע שיראו התוצאות מזה. מובן הדבר אשר היראים הבריאים שיחמירו על עצמם טוב יעשו ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו, וד' יצילנו משגיאות.

המצפה לישועה הכותב וחותם ט"ו אייר תרצ"ג ווילנא.

חיים עוזר גראדזענסקי

ל"ב. מכתב הרב משה שמעון וסרמן אל הרב יצחק אונא

בעזהשי"ת א' לסדר מה טובו אהליך יעקב י"א תמוז תרצ"ד

לפ"ק פ"ק ברעסלווא יצ"ו.

חיים וברכה למשמרת של' כהלכה א"כ הרב הגאון המפורסם

לשבח ולתהלה וכו' וכו' כש"ת מוהר"י אונגא ג"י אבד"ק מגהיים

יצ"ו.

אחדשכת"ה כיאות לגברא רבא דכוותי! הנה טרם כל שיח אבקש סלוח

על איחור תשובתי, כי איזה זמן לא הייתי בבית והטרדות ומציעות רבו עלי

ועכבני עד כה, ועתה הנני להשיב על הדברים אשר הציע כת"ה לפני

בקצירת אומר מה שנלפע"ד, (א) חשש עניים וחולים מצינו משנה ערוכה

בפ"ג דדמאי מאכילין את העניים דמאי וכו' והובא זה בכמ"ק בש"ס בברכות מ"ז ושבב קכ"ז ופסחים ל"ה ובשא"מ הרי אף דדמאי חשו לעשר מ"מ הקילו בצדקה כמו"ש רש"י בפיה"מ ובשו"ת שו"מ מהדו"ב ח"ד סי' קכ"ח העלה דרובא דרוב מעשרין לאו דבר ברור וציין לתוס' גיטין ס"א ופ"י שם ולהרמב"ם פי"א ממעשר הי"ג דשימת רש"י דאף ס"ס ל"מ בדמאי כיון שמתחילתו גזרו על הספק ואפי"ה התירו לצורך עניים ומכח זה רוצה הגאון הנ"ל להקל לענין קטניות בפסח לצורך עניים והאריך שם הרבה בנידון זה והביא רא"י מחולין מ"ט דבאיסור דרבנן ומכ"ש בגזירה מחמת חששא רחוקה ודאי חסו על ממונן של ישראל להקל בצדקה כגון לענין פסח שהקמח ביוקר ויש חשש רעבון יש להקל וגם הביא שם בשם שו"ת בית יעקב דה"ר מתוס' חולין י"א דלר"מ דחייש למיעוטא מ"מ גבי פסח וקדשים דהוא מצוה ל"ש להחמיר מזה למד דבשבת ויו"ט אין להחמיר אם אין לו לאכול בשר ולסמוך על רוב בהמות כשרות ומזה הביא השו"מ קו"ח, ומה ר"מ דחייש למיעוטא ולדעת הרבה פוסקים הוי דאורי' אפי"ה כל שהוא אכילת מצוה לא חש מכ"ש לרבנן דלא חשו למיעוטא אפי' במיעוט המצוי דחשו מ"מ כ"ש מצוה לא חשו ולפי"ז כל שמאכיל לעניים מקרי סעודת מצוה ובוה מבאר שם דברי הירושלמי בדמאי וגם שיטת הרמב"ם ובסוף הביא שם דברי הב"י יו"ד סי' קי"ב בשם המרדכי דהיכא דהולך בדרך מותר לאכול פת עכו"ם דלא עדיף פת עכו"ם ממה דמאכילין עניים דמאי ועי' בחכמת שלמה ה"פ דמקיל ג"כ בקטניות ועי' שו"ת דברי מלכאל או"ח סי' כח דמקיל לעניים בשעה"ד קטניות.

ובודאי יש להקל לחולים, כי זה חשוב צורך מצוה לפי סברת הגאון שו"מ הנ"ל. עוד יש להביא רא"י להקל לתקנת עניים וחולים ממשנה מפורשת ס"פ"ק דכריתות דאשה שיש עלי' ה' לידות ודאות וכו' מעשה שעמדו קינים בירושלים בדינרי זהב אמר רשב"ג המעון הזה לא אלין הלילה עד שיהי' בדינרין וכו' ופירשו רש"י והרע"ב שם אף שמקיל בדברי תורה ולימד שלא כהלכה עת לעשות לד' וכו' שאלמלא כן לא ימצאו העניות להביא אפי' א' ויאכלו קדשים בטומה"ג וכו' ועי' בשו"ת צ"צ כ"ח הובא במג"א ריש ה' שבת אם מייקרים השער של דגים יכולין לתקן שלא יקנו דגים ב' חדשים כדי להוזיל השער ע"ש במחהש"ק, הרי דיש כח ביד חכמים לבטל מצוה בשביל דוחק עניים לצורך דוחק, וכן מצינו בש"ס מו"ק כ"ז ר"ג הוקן נהג ק"ר בעצמו ויצא בכלי פשתן והנהיגו העם אחריו ואמר ר"פ והאידינא נהיגו

עלמא בצרדא בר זוזא אלמא אע"ג דכבר נהיגו לצאת מזמן ר"ג ואילך אפי"ה שינו בימי ר"פ לצורך עניים ולהקל בצרדא בר זוזא היינו קנבוס ואין קפידא בכך ואדרבה אם נחמיר ליקח ביוקר גדול יש לחוש למה דאמרינן שם במר"ק קודם תקנת ר"ג להניח המת ולברוח, ומהו התיר בשו"ת מהרי"ד סי' ס"ד להקל בעת הדחק ויוקר בתכריכין של נייר, ובכמ"ק בש"ס מצינו התורה חסה על ממונם של ישראל עי' ר"ה כ"ז יומא ל"ט ומ"ד ומנחות ע"ו ע"ב גבי לחה"פ ובחולין מ"ט ע"ב וע"ז ע"א דמשמע דבאיסור דאורי' ל"ש כלל ועי' בש"ך יו"ד סי' רמ"ב בהנהגת אור"ה ובקיצור שם או"ב ובהגה' מהר"ץ חיות בחולין שם דהעלה לחלק בין איסור ל"ת כגון הך דחולין מ"ט וע"ז ל"ט כלל זה, אבל במצות עשה אמרינן אף בדאורי' כלל זה דהתורה חסה על ממון ש"י וכהך דר"ה ויומא לענין חצוצרת ע"ש.

ועי' בס' גילוי דעת להגאון מהרש"ם בפתיחה לה' טריפות דהאריך בענין הפסד מרובה הרבה והעלה מכו"כ מקומות דהיכא דרוב הפוסקים מקילין בכל איסור בפ"ע וההיתר ברור ורק מחמת חומרא בעלמא מחמירין שלא בהפ"מ, יש להקל לאחרים בהפ"מ גם בדאורי' אפי' בתרי קולי (דהטו"ז בסי' צ"א מחמיר) והנה במקום צורך גדול העלה המג"א בה' שבת סי' רס"א סק"ו דאין חילוק בין צורך גדול להפ"מ. ולענין חולה מבו' בש"ס פסחים כ"ו דשלכדה"ג מותר לחולה שאב"ס וכן מבו' בשו"ע יו"ד סי' קנ"ה באורך ועי' בא"ח ה"ש סי' שכ"ח סעי' י"ז ובס' אורחות חיים ובהג' מהרש"ם באריכות במלאכה או איסור דרבנן שרי לחולה שאב"ס ועי' ש"ך יו"ד סי' פ"ז ובשד"ח ק"ו הכללים מערך א' אות רכ"ב מש"כ בזה וע"ש באור"ח באורך.

ב) ובנידון אנשים חלשים שאין בהם כח לעמוד על פת, מצינו בקידושין כ"א ע"ב בענין יפ"ת מוטב שיאכלו בשר תמותות שתוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות וכן מצינו שם דף כ' ע"ב גבי נמכר עצמו לעכו"ם לפדות אותו ולא ידחו אבן אחר הנופל ומכח זה דחה הטו"ז ביו"ד סי' של"ד סי' מ' דברי הרמ"א בשם מהרי"א שתורה לנדות מי שראוי לנדותו אפי' ביש לחוש שיצאו לתרבות רעה והטו"ז דחה דברי' וחולק עלי' ומביא ראי' מש"ס קידושין הנ"ל דמחויבים לחזור אחרי תקנה ולא ידחו אבן אחר הנופל. ואף כי השו"ת חו"י סי' קמ"א וכן החת"ס יו"ד סי' שכ"ב וכן בגו הגאון כת"ס יו"ד סי' קס"ח עכ"ז האב עם הבן הקילו להסכים להטו"ז אם יש לחוש לקלקול גדול שהבנים ישתרשו בחטא ליצא לתרבות רעה אזי ימשיכו ידם מלנדות להאב כי אלה הצאן מה חטאו, גם יש לי להביא ראי' מוכחת לג"ד משו"ת

פאר הדור להרמז"ל סי' קל"ב בענין נטען על שפחתו שישחררנה וכתב בזה"ל אף כי הנטען על השפחה ונשתחררה אינו יכול לישאנה אבל פסקנו כך מפני תקנת השבים מוטב שיאכלו רוטב ואל יאכלו שומן עצמו וסמכנו על אמרם עת לעשות וכו' ומוזה הוציא בס' ברכת יוסף היתר גם בנטען על א"א כשיש חשש שיצא לתרבות רעה ועי' ג"כ בדין כא"ב בס' שו"ת גדיב לב חלק אה"ע סי' ב' מש"כ שם להקל בדורות האחרונים וכתב בזה"ל דייגו שנעמוד בשלגו ונחזור להקל מעליהם קצת כדי שהמיעוט יחזיק את המרובה וכו' דאיכא למיחש כש"כ דפקר טפי ואדרבה נאה ויאה לוותר על דברי חכמים ולבטל אפי' מ"ע ול"ת של ד"ת כדי להציל ישראל שלא ימיר דתו וכמ"ש הרמב"ם פ"ב ממרים ה"ד וז"ל: ויש לב"ד לעקור וכו' ואפי' על דבר תורה יש לב"ד לעקור משום הוראת שעה וכן אם ראו לפי שעה לבטל מ"ע או ל"ת כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהיכשל בדברים אחרים עושים לפי"מ שצריכה השעה כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחי' כולו כך ב"ד וכו' כדרך שאמרו חלל שבת א' כדי שישמור שבתות הרבה עכ"ל. ומכל הנך ראיות יש לנו ללמוד להקל על אותם אנשים שאינם חזקים כ"כ לעמוד בקשרי מלחמה ולקבל עליהם ועל נפשם מסירת הנפש ולקיים הדת בכל נפשם, ויש לחוש שיפלו מכלל ישראל להמיר דתו ולסאב נפשם במאכלות אסורות ובשר תמותות גבילות וליצא לתרבות רעה מכל וכל, אזי חוב גדול עלינו מוטל לחזר אחרי טצדקאות ואופנים שונים להקל עליהם ועל זרעם ולא יפול אבן אחר הנופל כנ"ל בקידושין כ' ע"ב ובטו"ז יו"ד סי' של"ד.

וע"ד חשש ג' מפני הצנועים שמוסרים עצמם לסכנה, עי' י"ל מאחז"ל בש"ס בכמ"ק חטא וכו' קל כדי שיוכה חבירו באיסורא חמורה עי' עירובין ל"ב ושבת ד' וב"ב י"ג ובתוס' שם היכא דלא הוי מחמת פשיעה אמרינן הכי וכן הלכה עי' בשו"ע או"ח סוסי' ש"ו ובמג"א שם היכא דיש חשש שתשתרש וישתקע בחטא לעולם לכו"ע אמרינן חטא כש"י חבירו אם ל"ה ע"י פשיעה ע"ש במג"א ומחרש"ק ופמ"ג ובפרט בג"ד דהוי צורך רבה או מצוה רבה בודאי יש להקל כהך דברכות מ"ז ע"ב גבי שחרור עבדו של ר"א דעבר על לעולם בהם תעבודו משום מצוה דרבה וכהך דגיטין ל"ח ע"ב גבי תאי אמתא דעבדי בה אינשי איסורא דשרי לשחררה דלא תבא לאיסורא חמורא

וכמו"כ בנ"ד כולי אותנייהו תקנת השבים שאין בהם כח לעמוד על נפשם
 חיישינן לתקנתיי וגם מצות רבה שלא יבואו ח"ו לתמרת דת ע"י סיאוב
 של מאכ"א אזי מוטל עלינו לחזור אחרי תקנה ואף אם עי"ז יגורם איסורא
 קלילא להצנועים שיש בהם כח למסור"ג ועי' בשו"ת נחלת שבעה סי' פ"ג
 דהורה להקל אף במקום פשיעה מהטעם דאמרו חז"ל מוטב שיחלל שבת א'
 וכו' ואף אם פשע חשיבא כאונס דיצרי' תוקפתו וכו' ע"ש ואף כי הרבה
 אחרונים חולקים עלי' עי' בשע"ת סי' ש"ו עכ"ז באיסור דרבנן בודאי יש
 לסמוך עלי' עי' פמ"ג במש"ז שם סוסי' ש"ו בשם א"ר להקל באיסור אף
 בפשיעה. ועי' בשו"ת פרח מטה אהרן ח"ב סי' ג"א, ועי' בהג' הגאון רצ"ח
 עירובין ל"ב שהעלה דבאיסד"ר ב"ד מקילין בדאיכא חשש שיצא לתרבות
 רעה וניחא לתו למיעבד איסורא קלילא בכדי לזכות לאחר שלא ליתא לידי
 איסורא חמורא, ע"ש. וא"כ כמ"ש וקו"ח אם חששינן לתקנת הרבים דלא
 יבואו לידי איסורים חמורים כמו בנ"ד בודאי שייך לומר כדברי הגאון
 בשו"ת נדיב לב רש"ל דמחזיבא לחזר אחרי היתר כדי להציל כלל ישראל
 שלא ימיר דתו ח"ו וכנ"ל בשם הרמב"ם ה' ממרים לחוש לתקנת הרבים
 ותקנת השבים ואף כי עוד יש להאריך הרבה בנידון זה עכ"ז אבוא נא
 לחתום שיתן ה' לנו הצלה ממיצר וגושע מהרה בעזרתו נקדש להינצל מכל
 מכשול ופוקה ואם יהי' פנאי וחזון למועד אבוא ג"כ להציע לפני כת"ר מה
 שיש להקל בנ"ד אדות שאלת באמנות הרופאים אשר ציינתי בגליוני מספרי
 ראשונים ואחרונים ומחמת נחיצת הדבר אברך על המוגמר ואסיים בכי טוב
 ודושת"ח ידידו עוד המוקרו ומכבדו כערכו הרם והנשא

(י"א תמוז תרצ"ד)

הק' משה שמשון וואסערמאן חופ"ק הנ"ל

*

ל"ג. מכתב הרב יוסף ברויער אל הרב יונה מרצבך

ב"ה כ"ג מנ. אב תרצ"ד לפ"ק

לכבוד אהובי הה"ג המפואר כש"ת מו"ה יונה מערצבאך נ"י

אב"ד ק"ק ד"ש יע"א.

קבלתי המכתבים גלויים. מה שכתב מעכ"ת נ"י בפרט מה שכותב בסוף
 הם דברים אמיתיים ונכונים — אבל מה שנוגע למכתב של הרב וואסערמאן
 נ"י הרב הזה מקבץ באריכות דברים ידועים לכל ובקל יש להרבות דברים
 כאלו אך למותר — ובודאי ראתה הרב הנ"ל קונטרסים המפורסמים של הגאון

אמיתי ר' צבי הירש חיות זצ"ל ק' דרכי הוראה ומשפט הוראה ובפרט ק' מנחת קנאות שנמצא בהם כל מה שיש לקבץ בענין זה — אכן אני מתפלל מדוע לא כתב הרב הנ"ל אל הגאון דמנהיים מה שכתוב שם בק' דרכי הוראה בסופה וז"ל: „אם אמנם הראיתי בספרי כי הרבה פעמים עשו חכמים תקנות קלות אשר אינם עפ"י הדין למען לא יעברו על אסור חמור ועל הרבה דברים מצינו ג"כ לא דברה תורה רק נגד יצר הרע, הגה כל זה רק בעבירות פרטיות ובמקום שזכרו חכמז"ל דוקא ולהם העוז והמשרה אבל אנן יתמי מי יעוז פניו להתיר ענינים שאסרה תורה ולתלות בהוראת שעה ועל ראשי העדה ורבני הדור החוב מוטל עפ"י התורה להעמיד הדת על תילה ולהיות בונה ולא סותר ואם מתרשלים בחזק הפרצות אזי ישאו עון הדור וקרא כתיב ואם העלם יעלימו וכו' ונתתי פני וכו' ואם חוטאים המורים בהוראה מפני הפחד שיתפרדו איברים מהגוף א"כ חוטאים בשביל שיזכה חברך ובאסור דאורייתא לא אמרינן חטא בשביל שיזכה ובפרט שאנו לא נדע עדיין איזו מקרי קלה ואיזו חמורה ומי שהזיד בהוראה אינו נדון כעובר על דברי תורה לבד רק נדון כמכחיש ומראה כי סרה לכו וכבר אינו עומד על מעמדו שנכון לו עפ"י התורה".

ותו מה שכתב בסוף קונט' הנפלאה מנחת קנאות (נגד המחדשים באשכנז הארורים, שמצוה להעתיקה בלע"ז) בענין היתר קטניות בפסח שרצה החכם צבי להתיר עפ"י בי"ד — כתב הגאון הנ"ל וז"ל: „כל זה רק לשעה ולצורך שעה וכל זאת יתכן בימיו דלא עלה על לב שיזידו איזו דרשנים לבטל עניני תורה ולא הזידו או מחדשים להתיר אסורים והמון העם עדיין האמינו בדברי החכמים ולא היה אפשרות לתקלה ומכשול, עשו כדין וכדת, אבל עתה חלילה וחס לשתף עמהם בזה להיות בי"ד שריא ואנו צריכין להזהר בנפשינו שלא לתת מקום להמון עם לאמור כי גם רבנים הכשרים ידם עם המחדשים ולפינה אחת מכוונים להתיר קטניות בפסח כפי השתדלות בעלי אסופות וימהרו ויחליטו כי התורה מסורה ביד החכמים דהעם אינם יודעים להבחין ולחלק בין הענינים ויגררו אחריהם וכבר אמרו חכמז"ל (ברכות ס"ג) היו הם אוסרין והוא מתיר כי היכי דלא לגררו בתרייהו וכו' — ע"כ הן הן דברי גאון אמיתי חכם אדיר עיניו בראשו עומד בפרץ.

(כ"ג מנחם אב תרצ"ד) והי' זה שלום מגאי מוקירו ומכבדו
יוסף במהגמ"ה שלמה זלמן ז"ל ברייער

ל"ד. מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב זאב צבי קליין

בעז"ה יום ה' ט"ו אייר תרצ"ג

הוד כבוד ידידי הרב הגאון כו' כש"ת מו"ה זאב צבי הכהן קליין
שי' דומ"ץ בברלין.

אחדש"ה בהמשך למכתבי הגלויים ע"ד השאלה בצרוף הקונטרס של
ידידנו הרב הגאון מו"ה יעקב יחיאל ב"י וויינבערג, הנני שולח רצוף בזה
תשובתי. והנני להעיר על מכתב כת"ר משה"ק לדברי והשיב משה דעל עוף
אין דין גיסטרא משום דהוי הלמ"מ דא"כ מאיזה טעם לוקה משום גבלה
בגבילת עוף. אין זה קושי דכל שאינה זבוחה על פי הלמ"מ ממזלא בכלל
בדין גבילה ולוקה משום גבילה. אולם ד' והשיב משה אין מקום כמש"כ
בתשובתי דמעשה הראב"י הי' בעוף כמבואר באור זרע.

ומש"כ כת"ר ע"ד התוספתא דבפש' הוא מחשש דרסה. הוכרתי בקונטרסי
שכ"כ האשכול אולם יש לסמוך בזה על רבינו הש"ך והגר"א והתבו"ש
ושארי אחרונים. ובודאי ראוי שיהי' שוחט אומן מומחה. ושיהיו ב' שוחטים.
והאחד ישחוט והשני יסייע על ידו. וגם טוב שהשני יהי' שוחט מסייע על
ידו והעיקר צריך לזה השגחה ושמירה מעולה. ולא אוכל לחדד שיש בזה
לחוש משום מכשולים אבל למנוע מאכילת גבילות עלינו לעשות את אשר
בכוחנו להפריש מאיסורים חמורים ובפרט לחולים וחלושים. ובודאי איש
בריא ירא וחרד לדבר ד' שיחמיר על עצמו תבוא עליו ברכה. אבל לכלליות
המון בית ישראל יהי' זה תועלת למונעם מאיסורים חמורים אשר רובם הי'
נכשלים בודאי, ועל כן דעתי נוטה להתיר. אבל עליהם לעשות בחינות
מתחלה ולידע התוצאות ולכתחילה יתחילו בנוגע לבתי חולים ומושב זקנים
ואחרי כן אם הבחינה תעלה יפה, יתירו גם לבריאם, זהו דעתי ועצתי. היתר
יקבעו לזמן. ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו.

אחרתי מעט להשיב, באשר הי' פה בשבוע זו אסיפת איזה מגדולי ראשי
הישיבה ונמלכתי גם אתם בזה. כי לא רציתי לסמוך על דעתי לבד. וד' ישמרנו
מכל מכשול ותקלה.

ואו"ש וברכה לידידנו הרב הגאון מוהר"י יחיאל וויינבערג שליט"א.
הרב מפראנקפורט כתב אלי כי הודיע אותי שהבחינות אצלם לא עלה יפה.
ייתיבו נא להודיעני מזה.

והנני ידידם ומוקירים ומכבדם הדו"ש ומצפה לישועת ד'.
הנני מוצא הצעת הרה"ג מוהר"צ הלוי הורוויץ שליט"א שיכוננו את
השחיטה במרכזים גדולים ושידרש השחיטה ע"י שוחטים אומנים תחת השגחה
ושמירה מעולה. ואי אפשר למסור הדבר בידי השוחטים בישובים קטנים.
(ט"ו אייר תרצ"ג)

חיים עוזר גרודזנסקי

✱

ל"ה. **מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב זאב צבי קליין**
בעז"ה ר"ח סיון תרצ"ג

הוד כבוד ידידי הרב הגאון וכו' כש"ת מו"ה זאב צבי הכהן שליט"א.
אחדשה"ט יקרת מכתבו הגיעני שמחתי לשמוע כי הותר לבא בשר מן
החוץ ובודאי באופן זה אין להתיר כמש"כ במכתבי אף שיעלה ביוקר. בודאי
יש לחשוש משום שוחטים קלי הדעת כמש"כ רומעכתש"י אבל לעומת זה
יש להתחשב שלא יתגאלו במאכלות של בשר נבלה. והיראים הבריאים בודאי
יחושו ויחמירו על עצמם. וזאת לדעת כי גם לד' האשכול שמפרש ד'
התוספתא בפשיטות מחשש דרסה א"א מדרבנן דהא חולק שם על הראב"י
ומפרש פרש"י ותו לא דאינו צריך לגמור אבל רשאי לגמור ומפורש דמן
התורה רשאי דאלו ע"י הפסקה גם הראב"י מודה וכמש"כ האשכול שם
ובראש יוסף ד"כ חולין וע"כ דחשש דרבנן. ואם גפרש ד' האשכול דמחמיר
גם בהולכה והובאה הלא יחידאה הוא דהרמב"ן מפרש בהולכה לבד. והרי"ף
והרמב"ם והרא"ש והטוש"ע השמיטו התוספתא. על כל פנים מעיקר הדין
יש לנו עמודי הוראה הש"ך והגר"א והתבו"ש לסמוך עליהם. אך כמובן שצריך
זהירות יתירה וע"י שו"ב מומחים כמש"כ לשחוט בהולכה והובאה ושיאמר
ברי לי שלא דרסתי.

וע"ד שאלתו אם יש להתיר בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה ע"י עישון
שהובא בדרכי תשובה בשם ס' שערי צדק והביא ד' היד אפרים מה שמביא
בשם שו"ת שמש צדקה שאוסר להשהות הבשר ימים רבים ע"י עישון שמא
יבשל. והתעורר רומעכ"ת ש"י בעישון אי כבישול מהירושלמי גדרים דהוי
איבעי דלא איפשיטא ונקטינן לחומרא לענין בב"ח ושבת ולענין בישול

נכרים נקטיגן לקולא, והנ' לענין בשר ששהה ג' ימים בלא מליחה שיש להקל — כמדומה שכבר העירני מעכ"ת לפני איזה שנים בענין זה, והנה משבת באמת אין ראי' דמעשן כמבשל דהרי גם בצלי חייב כמו שאמרו הצולה והמטגן השולק והמעשן כולה משום בישול. ומצאתי בשו"ת תורת מרדכי חיו"ד סי' קט"ז שהורה להקל גם בבשר ששהה ג' ימים בלא מליחה והדיחו ומלחו ועשנו ע"ג עשן כיון דאין בזה רק חומרת הגאונים אין להתמיר בזה מספק יעו"ש. מ"מ זהו רק בדיעבד אבל לכתחלה חושש ג"כ משום דרגילין לבשלו. ואף דבבישול אחר צלי מותר מ"מ בזה הא מספק"ל אי הוי כצלי ולא הוי כאומצא בעלמא. א"כ אם בשלו אסור בדיעבד מחומרת הגאונים — וכל זה הוא כשעשנו בעשן באויר אבל לא ע"י הבל הבא מקיטור משום דזהו הוי כמבושל יעו"ש.

ולדעתי בשעת הדחק אצלם יש להקל גם לכתחלה באופן להזהיר לבלי לטגן ולבלי לבשל.

ואו"ש וברכה כנפשו היקרה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הודשת"ה חיים עוזר גראדזענסקי

(ר"ח סיון תרצ"ג)

✱

ל"ו. **מכתב מהרב יוסף ראזין אל הרב זאב צבי קליין**

(ד' סיון תרצ"ג)

בע"ה

...וה"ו אני לא התרתי, כי אדרבה השבתי לכמה אשר על פי דין כל היכא דחזיגן דעיקר הכוונה לא בגדר שחיטה של תורה, רק בגדר שיהא יציאת נשמה לא הוה שחיטה ובגדר הך בעיא דסנהדרין דף קי"ב ע"א גבי בהמת עיר הנדחת דלא מהני שחיטה אף לטהרה מידי נבלה, וכן הארכתי בזה בדבר מה דאמרינן בחולין י"ז ע"ב גבי בדיקת סכין מהתורה פשיטא כיון דאי נקיב טרפה ומה זה עכ"פ הענין מבואר דפריך לחוש לזה מה"ת מחמת פגימה רק דר"ל דכבר כתב רש"י ז"ל בחולין דף י"ט ע"ב ודף כ' ע"ב דהרי תיכף משעה שמגב הושט הוי גדר טרפה וגם נבלה רק דכך מציאת השחיטה שגורה תורה אבל כיון דחזיגן דעושה זה רק משום גדר יציאת נשמה בלבד נשאר החשש דכבר נקב ולא מהני. ע"ע בחולין דף כ"ח אם שחיטה רק לתקון או גם ליטול חיותא וכיון שנעשה פעולה על ידי

דבר אחר לזה לא הוי גדר שחיטה ושוב שנשחט המיעוט חל עליהם שם טרפה ולא מהגני מה שהשלים ובפרט שכ' כותב, „שיש עוד חשש וגם כי שיש לחוש שנשמתה יוצאת קודם רוב שחיטה“ ולכך ח"ו להתיר בזה.

✱

ל"א. **מכתב מהרב חיים עוזר גרודזנסקי**

אל הרב יוסף יונה צבי הורביץ

בע"ה, ועש"ק א"ח שבועות תרצ"ג.

הוד כבוד הרב הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה יראת ה' אצרו כש"ת

מוה"ר יוסף יונה צבי הלוי הורוביץ שליט"א, רב לעדת ישראל

בפפד"מ יצ"ו.

ישא ברכה מאת ה'.

אחד"ש רומעכת"ר שי'. יקרת מכתבו מיום כ"ז אייר הגיעני במועדו.

מטבות שונות אחרתי מלהשיב. והנה הודיעני רומעכ"ת את אשר דנו חברי הועד של אגודת הרבנים תחת נשיאות רומכ"ת בנוגע להשאלה בדבר שחיטת עופות ע"י התזת כל הראש ובדבר תשובת להתיר ע"פ תנאים ידועים. ואחרי אשר אצליכם לא נאסרה הכנסת בשר חוץ אין להתיר בשום אופן. אולם במדינת באדן נאסרה וחוששים שאם יפרסמו ההיתר שם יתפשט גם בשאר המקומות. וביודעם המצב במדינתם שהרבה מאד משוחטי הישובים אינם כ"כ אומנים ומומחים ובקיאים בשחיטת עופות, עלול אופן שחיטה עם התזת כל הראש למכשולים גדולים, באו לידי מסקנת שאי אפשר להוציא ההיתר אל הפועל.

הנה בתשובתי תליתי ההיתר להקל, „אם יסכימו רומכ"ת על זה“. בארתי צדדי ההוראה ורומכ"ת שהנם על אתר יודעים לגכון כפי אשר ימצאו להכריע שלא יצא ח"ו תקלה יעשו כפי הכרעת דעתם למעשה. אולם קשה עלי לכתוב לע"ע להרבנים היחידים במקום שאין בשר כשר מן החוץ, כי מה יעשו עם החולים? ויש לחוש שלא ירגילו באכילת טריפות גם הבריאם, ומצד עיקר הדין הלא אין לחוש שמא ישבור המפרקת קודם שחיטת הסימנים, שהרי מפורש שנינו דבהתזת כל הראש כשר, ובתוספתא בלא נתכוין דכשר, ואין אנו חוששים לזה. וכן מצד הפגימות שימצאו אח"כ יש מקום להקל כפי מה שכתב בס', „תורת יקותיאל“ לצורך גדול להקל בתוך המפרקת, עפי"ד הריב"ץ, או שיוכלו להטריף. לא נכחד מאתך, כי יש לחוש בשוחטים

בישובים שאינם מומחים, אבל אחריות גדולה יש בזה משני הצדדים וכת"ר ודעמו הקרובים וסמוכים יעשו בזה כפי רוחב דעתם למעשה.

בינתיים הגיעני מכתב מרב אחד מברסלוי הרה"ג משה שמשון ווסרמן נ"י¹ שידיעני אשר רופא אחד המציא מכונה לחתוך הצוואר לשניים אחרי שחיטת הסימנים בהולכה והבאה בסכינא, והוא או אחר נוגע ברגלי המניף של ברזל וכתהרף עין נופל הסכין של מכונה בצורת קרדום בפגימות מלוא החד כעין מגרה (,,זאגע") וחותר ומפסיק לשנים תחת מקום בית השחיטה לצד הגוף באופן שנשאר חלק הראש עם בית השחיטה לבדוק הסימנים אם נשחטו כראוי ועי"ז אפשרות שהממשלה תסכים לזה, אחרי שיוחלץ מיד הראש מן הגוף, והאריך וביאר שאין בזה חשש מצד שהייתה במיעוט בתרא ע"פ דעת האחרונים בדברים נכונים. ובאמת כאשר יאחו השוחט הסימנים בידו ובפרט ע"י מסייע הלא יחתוך כל הסימנים ואין שום חשש, וגם הלא אפשר להעמיד המכונה שהקרדום יחתוך המפרקת תחת מקום בית השחיטה, ובאופן זה אין שום חשש. ואם באמת נכון הדבר שיהיה הרשיון על זה טוב ונכון הדבר מאד. הרב הנ"ל הודיעני שכתב מזה לברלין ואחכה לדעת אם יש ממש בזה ובודאי הודיעו מזה לתהרת ג' ואחכה לתשובתם על זה.

והנני חותם בברכה לרומכת"ר וכל הנלויים אלי כנפשו הטהורה וכנפשו מוקירו ומכבדו כרום ערכו הדורש שלו' תורתו

חיים עוזר גראדזענסקי

(ח' סיון תרצ"ג)

ל"ח. מכתב הרב חיים עוזר גראדזנסקי

אל הרב משה שמעון ווסרמן

(ח' סיון תרצ"ג)

בעז"ה ועש"ק אסרו חג שבועות תרצ"ג

הוד כבוד הרה"ג חו"ב סוע"ה כו' כש"ת מו"ה משה שמעון

וואסערמאן שליט"א

אחדשת"ר, יקרת מכתבו הגיעני במועדו. מסבות שונות נתאחר תשובתי על דבר השאלה שהמציא רופא לחתוך הצוואר לשנים אחרי שחיטת הסימנים

1. ראה האגרת הבאה.

בהולכה והובאה בסכינא הוא או אחר נוגע ברגלו המניף של ברזל וכחורף
עין נופל הסכין של מכוונה בצורת קרדום אשר נשאר בפגומות מלא תחוד
כעין מגרה (זעגע) וחותך ומפסיק לשנים תחת מקום בית השחיטה לצד הגוף
באופן שנשאר חלק הראש עם בית השחיטה לבדוק הסימנים אם נשחטו
כראוי ועי"ז אפשרות שהממשלה תסכים לזה אחרי שיחותך מיד הראש מן
הגוף ועי"ד חשש שהי' במעוט בתרא' לשי' רש"י האריך מעכת"ר בעקרי
ההיתר במש"כ האחרונים בזה דברי נכונים לדינא.

באמת כאשר יאחז השוחט הסימנים בידו ובפרט עי"י מסייע הלא יחתוך
כל הסימנים ולא יהי' שום חשש גם אולי באפשרי להעמיד המכוונה שהקרדום
יחתוך מצד המפרקת תחת מקום בית השחיטה ואחרי חתיכת המפרקת ל"ש
שהי'. בכל אופן אפשרי לסדר הדבר אם ירשו לזה שלא יהי' שום מקום חשש
כלל ודבר גדול יעשו בזה כאשר יוציאו אל הפועל. והנני מחכה לדעת מה
שעלתה בידם בענין זה.

את המכתב הזה הנני כותב כפול כפי הכתבת שהמציא לידך.
ואו"ש וברכה לרומעכת"ר ולכל הנלוים אליו כנפשו וכנפש מוקירו
ומכבודו הדרוש"ת

חיים עוזר גראדזענסקי

ל"ט. מכתב הרב יחיאל יעקב ווינברג
אל הרב יחיאל מיכל שלזינגר

ב"ה יום ה' שלח לך תרצ"ג

לכבוד הרה"ג מהר"ם דר. שלעזינגער נ"י.

קבלתי מכתבו בצירוף העתקת המכתבים של הגר"ע והגר"י מדווינסק
והגאב"ד דווילקאמיר שליט"א — ואמנם אם ידרשו בכל העולם כולו אפשר
שימצאו עוד „אוסרים". אבל אנחנו לא מפיחים אנו חיים בהוראה זו כי אם
מפי רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים ועמודי התורה שבדורות הקודמים
שמתוך כולם יוצאת הוראה ברורה להתיר, כמו שהוכחתי בתשובתי. וגם
הרמ"א שכתב: והמנהג להחמיר... הנה בסי' כח ס"ב כתב: אבל דבר שמדינא
הוא כשר רק שמחמירים בו כגון אם חתך כל המפרקת... ועל כולם מאור
עינינו הש"ך ז"ל, שכתב שם ובספרו הארוך שהוא חומרא בלא טעם.

ובפירוש התוספתא כבר הבאתי דברי כל הראשונים ודברי רבנו הגר"א ז"ל ובשביל פלפוליו וסברותיו של הגר"י מדווינסק שליט"א לא נעקור דברי התוספתא מפשוטם נגד הראשונים ז"ל. ואם לפלפל ודאי יש לדחות כל דבריו שאין בהם כדי הכרעה לאיסור.

ובריב דברים שהי' לי עמו לפני איוו שנים בדבר חליצת מומר והוא רצה לחלוק על הרמ"א ועל החת"ס ז"ל כתבתי לו, שאמנם כבודו גדול מאוד בעיני, אבל כבוד הרמ"א וכבוד החת"ס גדול יותר. ומעולם לא נהגו בליטא לקבוע הלכה כמותו, מאחר שמפורסם שהוא הולך בדרכו המיוחדת ואינו נרתע מפני גדולי הפוסקים.

ואיני יודע מה התעמולה הגדולה הזאת אצלכם, שאתם מרבים לכתוב מכתבים ולקבץ הסכמות לאיסור? האם לבם נוקפם לסמוך על הוראה ברורה שהסכימו עלי' הגר"ע שליט"א והגאון ממונקאטש ועוד גדולי ההוראה בדורנו.

ואם רוצים להתחמיר על עצמם יכולים להתחמיר ולמה להם לבקש „אילנות גדולים" להשען עליהם בחומרא זו. אבל להתחמיר על אחרים אין להם רשות בדבר בנוגע לפק"נ של רבים וגם במקום חשש מכשיל הרבים ח"ו. וכדאים הם גדולי ההוראה שנסמוך עלי' גם בלא שעת הדחק ומכש"כ בשעה נוראה כזו.

ואם חוששים הם לנאמנות השו"בים בסביבותם, כבר אמרתי באסיפתנו שצריך לדקדק הרבה בהשגחת השו"בים וצריך לדאוג שהרב מד"א יעמוד בשעת שחיטה.

וע"ד שעת השמד — כבר הקדמתי לומר שאין זו העברה על דת, מאחר שאין הם כופים אותנו לאכול בשר וכמ"ש הגאב"ד דווילקאמיר. ועוד, שאינם מתכווננים כלל להעבירנו על דתנו, כי אם להציק לנו, ועי"ש ברש"י סנהדרין עד, הטעם שלא ירגילו העכו"ם לכך וזה לא שייך כאן וגם כתב הנמ"י והובא ברמ"א ובש"ך דאם הגזירה על כל העמים לא נקרא שעת השמד ואצלנו הדבר כן, שהחוקים כוללים הכל.

סוף דבר. המחמיר יוכל להתחמיר לעצמו, אבל לא לאחרים, ומכש"כ שאין לבוא בעקיפין ולתור ולחפש אחרי אוסרים נגד דעת גדולי הדור, שמלבד שהוא נגד כללי ההוראה הנהוגה יש בזה משום מכשול והריסת הדת.

אגב אעיר, מה שכתב במכתבו בשם הגאב"ד דווילקאמיר, שאין שום היתר לחתיכת המפרקת — במח"כ אני לא מצאתי זה בדברי מכתבו ואדרבא

נראה מתוכו שהוא עומד בדעתו הראשונה, אלא מאחר שעוררו חששות ופקפוקים אינו רוצה שיסמכו עליו ומוסר הדבר לחוות־דעתם של רבני המקום. ומכאן, שיש היתר אלא שהוא אינו רוצה להתערב. וכת"ר מסר את הדברים שלא בדיוק.

והיום הגיע לי תשובה מהגאון הישיש מהר"ם לנדא אבד"ק זאווערצא שליט"א, שג"כ מתיר ומסיים בזה"ל: ואנכי אי הוינא במדינתכם הוינא אכילנא משופרי שופרי משחיטה זו כדי להורות הלכה לרבים.

מוקירו ומכבדו מאוד
יחיאל יעקב וויינבערג

✱

מ'. מכתב הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אברהם בעק

ב"ה יום ב' פ' קרח תרצ"ג

כבוד הרב החכם מה"ר אברהם בעק שליט"א מורה לגפ"ת בבית
ספר לרבנים בפאריז.

את הערותיו של כת"ר במכתבו הנכבד מיום ב' פ' בהעלותך קראתי וזה
מה שיש לי להשיב עליהן:

א. מה שכתב כת"ר שהפוסקים לא התירו לכתחלה לחתוך כל
המפרקת — הצדק עמו. ואולם ידועים דברי הפוסקים, ששעת הדחק כדיעבד
דמי. עיין ש"ע אבה"ע סי' קכו ס"ד ברמ"א ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"ג
סי' קי, שתביא דברי הראשונים בזה. עיין תוס' פסחים כז, ד"ה חדש יוצן
ופסחים ל, א, ד"ה אמר רב ועיין גדה ט, ב: אמרו לו אין שעת הדחק ראי'.

ב. ע"ד ערקתא דמסאני — אין זה שייך לנידון דידן. הם אינם מכריחים
אותנו לאכול בשר. יכולים אנחנו לחזיר א"ע מן הבשר ובאופן כזה אין זה
העברה על דת וכמ"ש הריב"ש לענין תבעל להגמון תחלה בכתובות ג, ב.
ועוד, שאינם מתכוונים להעבירו על דת, כי זה לא מעלה ולא מוריד כידוע.
ורש"י שם בסנהדרין כתב הטעם כדי שלא ירגילו, עי"ש, וזה לא שייך
בנידון דידן. ועוד, הרי כתב הנמו"י והובא גם ביו"ד קנז, שהעברה על דת

היא רק כשהגזירה היא רק על ישראל ולא כשהיא גם על אומות אחרות, וחוקי השחיטה כוללים כל בני המדינה, כידוע.

ולכן מטעם זה אין לאסור. ובעיקר ההיתר כבר הסכימו אלינו הגאונים מווילנא ומונקאטש שליט"א ועוד רבנים גדולים ומפורסמים. בכל רגשי כבוד והוקרה למר ולמסתופפים בצלו.

יחיאל יעקב וויינבערג

מ"א. מכתב הרב עזריאל מונק אל וועד הרבנים באשכנז

עש"ק שמות תרצ"ד פה בערלין ב"ה

לכבוד הרבנים חברי נ"י

אחדש"ה

כבאי מנסיעה לאיזה קהלות הודיעני בני נ"י שמקצת חברינו נ"י מסתפקים איך להבין דברי הרב הגאון מוה"ר חיים עוזר נ"י בשאלת התזת ראש העוף ובפרט אם שייך אצלנו מה שהתנה הגאון הנ"ל שאי אפשר להביא בשר מן החוץ ועיין בדבריו שבתשובתו הלוטה כה ד"ה ועל כן נראה, ולענ"ד אין כל המקומות שבארץ אשכנז שוים בזה כי יש מקומות שאפשר להביא שמה בשר כשר או בשר בהמה או בשר עוף ואף שהוא נמכר ביוקר מ"מ עדיין אפשר לסבול את היוקר ואולי יש מקומות שאי אפשר לסבול שם את היוקר ובודאי זהו בכלל אי אפשר להביא ומוטל על כל רב ורב להתבונן ולחקור ולדרוש את כל הענינים השייכים לזה ואז יפסוק הלכה למעשה לאנשי קהלתו אי להתז או שלא להתז ובמקום שצריך להקל לדעת מרא דאתרא והוא מסר את הדבר הקדוש הזה לידי שוחטים מובהקים שמקפידים ונוהרים על כל התנאים שהותנו בתשו' הרב הגאון הנ"ל אז בודאי כל מי שירצה יסמוך על ההיתר של הגאון שיחי' לאי"ט.

בד"ש וברגשי כבוד

הק' עזריאל מונק

(י"ח טבת תרצ"ד)

מ"ב. מכתב הרב אברהם קליין אל הרב עזריאל מונק

(כ"ג כסלו תרצ"ו)

יום ד' לס' וישב תרצ"ו לפ"ק

על מה שהעיר כבוד מחותני הנעלה שליט"א בחולין דף נ"ב ע"ב למה לא הזכירו ג"כ חוליות שבמפרקת שאין להם צלעות, לפענ"ד ברור כאשר כתב דלשון וכן לטריפה אינו שייד רק בשלהי כפלי דבמפרקת נבלה נמי הוי. ומלשון המשנה אין שום התנגדות נגד זה דהא באמת מסקינן לעיל דף ל"ב ע"ב דאלו טריפות משנה ראשונה היא אליבא דר"ע קודם חזרה, אבל משהודה לר' ישבב דנבלה הוי לא הוי לי' למיתני טריפות של נקובת הושט אלא דמשנה לא וזה ממקומה.

ועוד נלפענ"ד דאי אפשר כלל להזכיר מפרקת דהא אחרון בשדרה קיימינן, ואם חסר אף חוליא אחת במפרקת פשוט דגיסטרא הוי עיין דף נ"ב ע"א רש"י ד"ה גיסטרא קאמריטו וגיסטרא הוי נבלה כדאיתא דף כ"א ע"א וא"כ אהא לא פליגי בית שמאי ומודי דנבלה הוי, ואי אפשר לומר אפלוגתא בית שמאי ובית הלל וכן לטריפה רק אשילי כפלי, דשם פליגי, דלב"ש חסר חליא אחת כשרה ולב"ה טריפה אבל אם היה מזכיר גם מפרקת הי' צריך לומר דבית שמאי אף בנחלקה הבהמה לשנים מכשרי ולב"ה נבילה הוי, וזה פשוט דאי אפשר לעשות פלוגתא רחוקה כ"כ וגיחא השתא בזה למה לא אמר שמואל באמת, וכן לטריפה וכן לנבלה? אלא ודאי דלא ס"ד לומר כלל דלב"ש יהי' כשר בחסר חוליא במפרקת דהוי גיסטרא.

אברהם קליין

מ"ג. מכתב הרב אברהם קליין אל הרב עזריאל מונק

בענין: אם מותר לעשות מעשה שעל ידה נצטרך אח"כ לסמוך על רוב? הרב ד"ר באמבערגער נ"י הזכיר ראי' מקידושין דף נ"ו, דאמר רבא: לא אמרה תורה שלח לתקלה, הרי דמותר לשלוח ולסמוך אח"כ על: כל דפריש מרובא פריש.

אמנם כד דייקת זה אינו, דהרא"י אינה אלא אם נאמר דרבא באמת מכח רוב אמר סברתו. אבל זה אינו, דשם מוכח דרבא ע"כ גם בניכר

שהציפור היא המשולחת התיר. דתחילה למדה הגמרא היתר מכל צפור שהורה תאכלו, וזה גם בניכר. אח"כ הביא הגמרא ברייתא דבי רבי ישמעאל מעל פני השדה, מה שדה מותרת אף צפור, וזה ודאי אף בידוע שהיא המשולחת התיר. וע"ז מקשה: והאי שדה להכי הוא דאתא? האי מבעי ל"י וכו' ותירץ תרתי שמע מיני. ורבא תירץ דלא צריך קרא, היינו: „שדה" באמת לא להתיר משולחת אתא, אלא למילתא אחרייתא, דלמשולחת לא צריך קרא להתיר, דיש להתיר מכח הסברא: דלא אמרה תורה שלח לתקלה. ואי ס"ד דרבא רק בדלא הכיר התיר, ומכח: כל דפריש, א"כ מאי תירץ? הא אכתי צריך קרא להיכא דניכר הציפור? אלא ודאי דרבא התיר מכח הסברא אף בניכר, ולא מטעם: כל דפריש, אלא כך היא גזירת הכתוב, ומשום זה פירש רש"י דהדרשא: כל צפור שהורה אסמכתא היא, דבאמת מוכח הכל מכח סברא.

וכה"ג אמר רבא ביומא דף ס"ז: דאיברי שעיר המשתלח מותרים מכח: לא אמרה תורה שלח לתקלה, ושם לא מספק מיירי רק מאיברים הידועים. וכן פסק הרמב"ם ה' טומאת צרעת פ' י"א ה' ז'. א"כ אי, דלא מכח רובא אתינן עלה, אלא דהתורה התירה אפילו בידוע שזו היא הצפור.

ולא עוד שאין כאן ראיה, אלא דמוכח להיפך:

שהרי לכאורה קשה, אמת שכן מוכח שרבא דעתו להתיר אף בידוע שזו היא הצפור מכח סברתו, ולדעתו לזה לא צריך קרא — אלא דעל רבא גופיה קשה מנ"ל לומר כן? הלא אין כאן תקלה כלל אם נשלח הצפור? אף שבידוע שזו הצפור האסורה, אבל אם אין ידוע הלא נוכל לסמוך על הרוב. א"כ מנ"ל לרבא בלי לימוד, שהתורה התירה אף בניכר, דילמא לא התירה אלא בספק ומכח: כל דפריש?

וחפשי ומצאתי שכבר עמד בזה החת"ס ז"ל בחידושו לחולין דף קטו ע"א, ד"ה: לא אמרה תורה, והוכיח מכח זה וממקומות אחרים, דאם נאמר שנשלח ונתיר מכח רוב אח"כ, ה"י באמת אסור לשלוח מן התורה, דכה"ג אסור לעשות, ומדהתורה התירה ע"כ הצפור התירה אף בידוע. ובודאי זהו החת"ס שחפשי אחריו וברוך שהחזיר לי אבדתי.

הגני חותם באהבה, מוקירו ומכבדו כערכו הנעלה
ה"ק אברהם קליין.

א. סיכומים

מ"ד. הרב אלחנן היילפרין

(שנת תשי"ד)

סכום כללי על הימזם חשמלי לפני השחיטה

הנה נשלח לי תזכיר (מעמאראנדום) בדבר הלום חשמלי קודם שחיטת הבהמות שהונהג כעת במדינת שבדיא, ורבים מאויבינו המתלבשים בלבוש מרחמי בע"ח, דורשים עתה מהממשלה בכאן להנהיג הלום חשמלי קודם השחיטה, ועלינו לברר להם ששחיטה כזו אסורה עפ"י דין תורה"ק.

הנה דבר זה כבר נפתח על ידי גדולי רבני מדינת אשכנז בשנות תר"צ כאשר הממשלה הנאצית אסרה שחיטה הנהוגה אצלנו עפידתוה"ק על ידי הלום חשמלי הנ"ל, ופנו את עצמם אל גדולי הדור שלפנינו להורות להם את אשר יעשון, ומונחים לפני כל המשא ומתן של הדברים, (אשר הכינה וגם אספה הרה"ג מוה"ר עזרא מונק רב דעד"י בבערלין ז"ל, והושאל לי על ידי בנו הרה"ג ר"א מונק שליט"א רב בפה, ותודה לו). והגאונים המפורסמים רח"ע גראדזענסקי¹, ר"י רוזן מדווינסק², רח"י ירוחם מאלטש-טאטוין³ זכרונם לברכה יצאו בכל חומר האיסור, ומי אני לבא אחריהם אפילו להוסיף על דבריהם, ורק אני מסדר בקיצור קוטב טעמי האיסור מצד ההלכה חוץ מכמה טעמים פנימיים אשר נמסרים לצנועים.

א) במצות שחיטה יש שני ענינים, מעשה השחיטה ויציאת הנפש, ויציאת הנפש צריכה להיות על ידי מעשה השחיטה ולא יסייע לה דבר למהר יציאת הנפש. וכיון שאי אפשר לברר אם הלום החשמלי אף באופן הרפה אינו פועל על יציאת הנפש, (כי באמת בשעת התלום מסתלק כל כח הנשימה), אין זה בגדר שחיטה ואינה מתרת הבשר ואיסור טריפה ונבילה ואינו זבוח חל על הבשר, ודברים אלו מבוססים על מקורות הש"ס והראשונים. (כן יוצא ממכתבו של הגר"י רוזן מדווינסק, אדר תרצ"ב ושנית בסיון תרצ"ג, ושלישית בתמוז תרצ"ה).

1. עיין להלן מס' נז, נח, עא, עד, עה, עו, עז, עט, פא, פג, פה, צא, צב.

2. עיין להלן מס' סג.

3. עיין להלן סי' נט.

(ב) כל בהמה מחושמלת היא בגדר מסוכנת כי מאחר שכמה פעמים זרם החשמלי ממיתה, וגם באופן הכי חדש שנקרא „עלטהער אפאראטוס“ אם יאריך הזרם עוד איזה זמן ימית הבע"ח, וע"י בפנים תזכיר הנ"ל שכתב שהכל תלוי בגודל, וחוזק, ושנות הבע"ח. ואין אנחנו יודעים אם הבהמה עודנה חי' מאחר שאינה עומדת, א"כ מסוכנת מקריא, וצריכה פרכוס. א"כ צריך לברר שני דברים, הא', אם יש היתר לעשותה לכתחילה למסוכנת כדי לאכלה על סמך של פרכוס, והב', כיון שצריך פרכוס בכל בהמה ובהמה, וקרוב לודאי שמחמת דוחק השעה כמה פעמים אי אפשר להשגיח על זה, לכן יש לאסור מתחילה.

(ג) מה שאין אנו צריכים לבדוק בכל בהמה ובהמה אחר ח"י טריפות, הוא מטעם רוב דכבר קבעו חז"ל שרוב בהמות כשירות הן, וא"כ יש לחקור אם בבהמה מחושמלת עדיין אפשר לסמוך על הרוב שקבעו חז"ל, מאחר שאנחנו בעצמנו עשינו מעשה גדול בבהמה שמתיש כל כוחה בענין נפלא, ויוצא ממה שכתוב בתזכיר הנ"ל שאין לה שום נשימה בשעת ההלום, ובהמה כזו כבר יצאה מגדר כל שאר הבהמות. ומי יבוא ויגיד שגם על בהמה כזו שיש לה ריעותא גדולה דברו חז"ל ואמרו שרוב בהמות כשירות הן. ומה שלא ראינו טריפות יתירות בבהמה מחושמלת, אינה רא"י כלל שאין בעולם מיעוט המצוי של בהמות שזרם החשמלי אשר בכוחו להזיק ואפילו להמית, לא הזיק להן. וא"כ היה צריך לבדוק אחר כל ח"י טריפות, ובזה אין אנו בקיאים והוא דבר שאי אפשר.

(ד) באשכנו מצאו דם בין קרום למוח בבהמה מחושמלת, והרב מונק ז"ל עורר שדינו כדין נמצא מים בין קרום למוח, ועפ"י המבואר בתבו"ש ובפמ"ג זוהי טריפה ודאית, דבר זה עורר ויכוח תלכתי בין גדולי הרבנים אז. (ה) חשש נפילה שהבהמה נופלת לארץ. ודבר זה כנראה שנתקן כעת גם מצד הנכרים, כי נשברו אברים רבים, לכן נניח מלבאר החשש הזה. אבל ענין אחר יש, והוא חשש ריסוק אברים, ולא רק ריסוק המוח לבד, כי זרם החשמלי רץ בכל גופה, א"כ לכולא עלמא אין אנו בקיאים בבדיקת כל הגוף אחר ריסוק אברים, ואין לנו תקנה, ובמכתב הגר"י רו"ן מחשיב מאד חשש זה. (ז) הרבנים העידו שהסירכות שעל הריאה ניתקו בבהמה מחושמלת (במכתב הרב קליין).

(ח) נאמנות הרופאים בענינים אלו מפקפקת מאוד, מכמה טעמים, כי לא שייך אומן לא מרעי אנפשי' בנדון כזה כי הבדיקות בכמו אלו קשה מאד,

ואם ימצאו טריפות אחר בדיקתו אין לו בזה גנאי בהגלות שקרו, כי יכול להשתמט את עצמו בקל. גם מי גדול ממנו שיברר לו שקרו, כמו"ש החתם סופר באופן כזה.

(ט) הרופא ליבען אמר שחושש לנקיבת קרום של מוח, ויש שחושש שבשעת העברת זרם בתוך גופה יש חשש של נחמרו בני מעיה, ומי יכול לברר איזו חששות שיש עוד. כי מבואר בתזכיר הנ"ל שגב הבהמה מתעקמת בשעת ההימום, שפעת דם בריאה, וכל זה מראה שהזרם פועל בכל גופה, ועי"ז מתחזקות כמה מחששים הנ"ל, כי אפילו נאמר שבאותן הלקות אין בהן טריפות, אבל עכ"פ יצאו על ידם מחזקת כשירות.

(י) חשש של בליעת דם באברים כמו בשובר מפרקת של בהמה, דעל ידי ההתעלפות מתעכבת מרוצת הדם (השו"ב הראשי שטקהאלם).

(יא) למרות כל ההשתלמות של כלי ההלום והמכונות, צריך לחוש שעל ידי האנשים המשמשים באותן הכלים והעושים מעשה ההלום, יגרמו איסורי טריפות ונבילות, ביודעים ובלא יודעים.

כל אלו החששות נתבארו היטב בדברי הרבנים הנ"ל, וחשובים מאוד ומעניינים מכתבי הגאון רח"ע ז"ל אל הרב מונק ז"ל בענין הנ"ל שהוא נכנס בעובי הקורה בבירור העניינים, ואחרי משא ומתן של שנים רבות החליט לאסור בכל אופן וקורא אל כל הרבנים העומדים בפרץ לעמוד על המשמר ולא לפרוץ ח"ו ביסודי הכשרות. וכותב שפסקו ההחלטי נכתב בהסכמת גדולי הרבנים של מדינתו וראשי הישיבות. ואינו רוצה לפרסם הטעמים, רק בדרך כלל לאסור את ההלום, וגסיונות חדשות לא ישנו את החלטתו ולא יתיר את האסור.

ועוד בשנת תר"ג כשהיתה שאלה כזו במדינת שוויצריא אם יכולים להשקות את הבהמה במשקה שמבטלת חושיה בשעת שחיטה, אסרוהו הגאונים ריצ"א מקובנא, והשבט-סופט מפרעסבורג ועוד.

ועי' בספר חלקת יעקב להרה"ג ר"י ברייש מציריך שליט"א שדן בנדון הנ"ל מפי גדולי הוראה שהעלו לאיסור, עיי"ש.

ושומר עמו ישראל ישמור אותנו מכל אויב ואורב, ויגאלנו גאולה שלימה ואמתית בקרוב אמן.

אלחנן הילפרין רב ור"מ בלונדון

חבר הרבנות ונשיא דהתנקה"ח בבריטניה

סיכום כללי על הימום חשמלי לפני שחיטה

הוטל עלי ע"י הרב הראשי וחברי הרה"ג שליט"א בביה"ד, לערוך סכום כללי בקצרה מתחומר ההלכותי שנצטבר בשאלה זו אצל הרב הראשי. החומר שנמסר לידי לשם כך החזיק: מכתבי מרן הגרח"ע זצ"ל¹, העתקת דברי הרב הרצוג שליט"א² בישיבת המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לא"י מיום ב' כסלו ש.נ. שדנה בדבר בהשתתפותו של הרב הראשי, סכום בקצרה ע"י הרב הלפרין³ מהמו"מ של גדולי התורה בשנת תר"ץ, כשהיתה זו שאלה בוערת ליהדות אשכנז, ותשובות הרבנים שליט"א במדינתנו, הרב מגייטסהד, ווייס, קראוש, מדלי, באבד, עדס, מי בארוכה ומי בקצרה. כל הרבנים שליט"א עוררו חששות רבות וגדולות בין מצד ההלכה עצמה, וגם חששות מעשיים.

החששות מצד ההלכה

אינה זבוחה ונבילה

הרב הלפרין מצטט דעת הגאון הרוגצ'ובי זצ"ל שהובעה בג' מכתבים ממנו בתשובה לשאלת רבני אשכנז, מבוססת על מקורות מש"ס וראשונים, שבמצות שחיטה יש ב' ענינים: מעשה השחיטה, ויציאת הנפש. יציאת הנפש צריכה להיות רק ע"י מעשה השחיטה מבלי כל סיוע של כח אחר. וכיון שא"א בשו"א לברר בודאות גמורה אם ההימום החשמלי אפי' הכי רפה ובטוח פועל ביציאת הנפש או לא, אין כאן מעשה שחיטה של תורה ואין שחיטה כזו מתרת, והוא באיסור נבילה ואינו זבוח.

ביחס לנקודה מעין זו מעורר הרב עדס, שהבטחתם של המדעיים שמדה מסוימה של זרם חשמלי אינו ממית את הבהמה, אינו סותר לחששא שמא הוא פועל לקרב את המיתה, וחשש זה של קירוב המיתה אין בעמידתה והליכתה של הבהמה אחר ההימום בכדי לבטלו, שהרי אנו רואים כמה בע"ח שעדיין יכולים לעמוד ולהלך זמן מה גם אחר שחיטה.

1. עיין מס' הקודם הערה א.

2. עיין להלן מס' קכא.

3. עיין במס' הקודם.

כולם מסכימים פה אחד, שתזכירו של ה' היקמן שלפנינו, המדבר על ההתקדמות המדעית והטכנית בהימום החשמלי, אינו משנה במאומה את העובדא שמכיון שהזרם החשמלי הוא בעצם כח ממית, ועלול להמית את הבהמה אם יעברו במעט קט על המדה שיכולה הבהמה לקבל, כל בהמה מהוממת בזרם חשמל היא בדין מסוכנת.

ביחס לזה מעורר הרב קראוש, שבתזכיר בעמוד ה' נאמר שבנסיונות שנעשו מצאו בריאה סימני משפך-דם haemorrhage, „אלא שאין לתלות מקרים אלו כתוצאה מההימום, מפני שזה מצוי גם במקרים אחרים מבלי הימום כתוצאה משתיתת דם ממושכה“. והוא מראה מקום למה שהובא בדר"ת סי' ס' סק"א בשם „דעת הזבח“ מהדו"ת, שמשפך-דם בבהמה הוא בכלל מסוכנת ובעי פרכוס. ובסי' ל"ג סקצ"ח הכריע הדר"ת למעשה, שאפי' לדעת שו"ת הריב"ם שנייטוך סי' י"ב שנראה דעתו שחולק וס"ל שמשפך-דם בעצם אינו מחזיקה למסוכנת, בכ"ז במקום שיש לחוש שהדם בא מהוושט מחמת הלעטה, תולין במצוי, ומסתבר לתלות יותר שהדם בא מחמת שנעשה איזה קלקול בוושט או בריאה מחמת הפטימה. ולפי"ז הי' ראוי כמו"כ להתמיר במצאו בבהמה שהממה לפני השחיטה, סימני משפך-דם. הלא לדברי הריב"ם שם אפשר להדם לבא מהלב או הריאה מחמת הפסק הגשימה בעת ההלעטה, והוא מצריך בדיקת הריאה והלב באוונא פטומה בהלעטה אם הי' דם יוצא מפיה ונחירי, והרי לדברי התזכיר גם ההימום גורם עצירת הגשימה לשעה. ואף שלדברי ניכרים סימני משפך-דם לפעמים גם בבהמות שחוטות בלי הימום, הרי שם אף אם נגרם קלקול בלב או בריאה הגורם משפך-דם כתוצאה מהשחיטה הרי נעשה הקלקול אחר השחיטה, משא"כ בהימום שהקלקול בא לפני השחיטה. ולפי"ז בין לדעת הריב"ם ובין לדעת „דעת הזבח“ הי' ראוי להתמיר בבהמה שהיממה, ול„דעת הזבח“ תהי' מסוכנת גם מטעם זה, וצריכה פרכוס.

כיון שמסוכנת אינה כשרה אלא אם פרכסה, מעורר הרב הרצוג שיש להסתפק אם יועיל פרכוס כסימן חיות בבהמה מחושמלת. כי אולי הפרכוס בה הוא רק פעולת הזרם החשמלי. בנקודה זו נוגע גם הרב עדס, ומסתייע מאיזה פוסקים שסוברים שפרכוס הבא לאחר כרבע שעה אחר השחיטה אינו

די, דהוי כזנב הלטאה. ואף להמתירים בזה, אם שחט וחתך המפרקת ורוב
בשר במסוכנת, ואח"כ פרכסה, אין בפרכוס זה סימן חיות. (בינת אדם שער
או"ה סי' ח' הובא בפ"ת סי' י"ז סק"א).

גם, אין לעשות את הבהמה למסוכנת לכתחלה על מנת שיבדקה ע"י
פרכוס, דעת גדולים זו הובא כבר בסכמו של הרב הלפרין. הרב וייס
האריך קצת להוכיח שאין להנהיג פעולת ריעותא בבהמות שתמשוך אחרי
צורך בדיקה, אף אם ה"י בדיעבד כשר גם בלא בדיקה. הוא מביא סעד
לדברי מיוחנן כה"ג שבטל את הנוקפין, מאי נוקפין? ... במתניתא תנא,
שה"י חובטין אותו במלקות... נבילות ס"ד? אלא טריפות, שמא ניקב קרום
של מח (סוטה מ"ז ע"א). ובדע"ת סי' ל' סק"ה העיר למה ביטל הנוקפין?
הא אף אם צריכה בדיקה, הרי ה"י במקום ידוע, וה"י יכולין לבדוק? ומתריך
עפ"י מה שהובא שם בשם שו"ת, „בית אפרים" חיו"ד סי' ו' דבאמת בהכאה
בלא נתרופץ אי"צ בדיקה, אך שם בנוקפין שה"י עושין כן בקביעות א"א
שלא יודמן לפעמים שינקב קרום של מח. והרי עדיין יש להקשות, הא משום
האי חששא, שכשנעשה כן בתמידות א"א שלא ינקב פעם קרום של מח,
ה"י יכול להנהיג בדיקה בכל אחת, ולא לבטל הנוקפין לגמרי? אלא דמוכח
מזה שאין להנהיג פעולה שעל ידה יצטרכו לבדיקה בכל אחת ואחת, וא"א
שלא ישכחו לפעמים מלבדוק. וזה במקום שבדיעבד אין הבדיקה מעכבת,
ובמקום שהבדיקה מעכבת אף בדיעבד, אין לעשות פעולת ריעותא בבהמה
לכתחלה אפי' באקראי, וכש"כ להנהיג מנהג קבוע בזה.

ואולי משום זה לא אישתמיט חד מקמאי להציע יישון הבהמה לפני
השחיטה, אף שה"י אמצעי כזה ידוע גם להם בל"ס, בכדי למנוע הצער
לבהמה ככל האפשר, (אף שאין כאן דין של צער בע"ח, כמבואר בפוסקים),
וכעין שאמרו (סנהדרין מ"ג ע"א) היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה
בכוס של יין כדי שתטרף דעתו... (ומשמע מפרש"י שם ומהרמב"ם שהוא
כדי להקטין צער), אלא ע"כ שאין להנהיג מה שימשוך אחרי צורך בדיקה.

נוטה למות מחמת הכאה.

בקשר עם חשש מסוכנת, מעורר הרב הרצוג, שיש אחרונים (הגאון
מו"צ, וב"דור רביעי") להגאון מקלונבורג, הובאו דבריהם בקונטרסו של

הגר"י וויינברג שליט"א) שסוברים, שלדעת הרמב"ם יש טריפה מיוחדת של נוטה למות מחמת הכאה, וכך הם מבארים את דברי' בפ"ד ממ"א הל"ט, „וענין הכתוב שהנוטה למות מחמת מכותי ואי אפשר לה לחיות מחמת מכה זו אסורה...“, ומקורו נובע לדעתם מסוגית הגמ' סנהדרין ע"ח ע"א דס"ל לרבנן דר"י שם דגוסס בידי אדם, דאיתעביד ב"י מעשה, הוה טריפה, וההורגו פטור עלי'. וכן פ' הרמב"ם בפ"ב מהל' רוצח ה"ז, „...ואם הי' גוסס בידי אדם כגון שהכוחו עד שנוטה למות והרי הוא גוסס, ההורגו אין ב"ד ממיתין אותו. וזה פשוט, דביד"א לאו דוקא, אלא כל שאינו ע"י חולי אלא ע"י הכאה שמבחוץ נקרא בידי אדם. ודין זה של מסוכנת בידי אדם או מחמת הכאה כח מבחוץ הוא טריפה ממש שאין פרכוס מועיל בה. ודין טריפה זה אינו בכלל ח"י טריפות שבמשנה, שבהם חדשה ההלכה שאעפ"י שאין הבהמה נוטה למות בהם, מ"מ מכיון שנעשה בהם חסרון באבר הרי אלו טריפות. (וזה שכ' הרמב"ם בפ"י מהל"ש „ואין להוסיף על טריפות אלו...“, צ"ל שכוונתו לטריפות מחמת חסרון).

נפילה וריסוק איברים.

מיד אחר שהזכרנו החשמלי בא במגע עם הבהמה היא נופלת לארץ, והרב הרצוג מעיר, שמכיון שהיא נופלת מפעולת החשמל יש לה דין של הפילוח אחרים שלא בעינין י' טפחים. (אגב, הרב הלפרין כותב שכפי הנראה נתקן עכשו דבר זה ע"י השפורים במיתודה של עכשו, אבל לא ידעתי מהיכן למד כך. כמדומני, שהשפורים שמדובר עליהם בתזכיר שלפנינו הם רק בזמן ואופן הנפילה, אבל במפורש נאמר בעמוד ג' שהבהמה נופלת לארץ *and the animal falls to the ground*.. ונשנה בעמוד ד' בדברו על הנסיונות שנעשו *Before the period of current flow had expired, the beast fell to the floor...*

וגם במקום שאין לחוש לנפילת הבהמה, כגון כשמשתמשים במכונת וויינברגר, יש לחוש עדיין שמא תזרם החשמלי בעצמו פועל בבהמה אותה הפעולה שהפלה גורמת, (דלא גרע מנפל אבן או דבר קשה על גופה, רמ"א סי' נ"ח סעי' ב'). הרב הלפרין כותב שהרוגצ'בי וצ"ל הדגיש מאוד חשש זה. ולכו"ע אין אנו בקיאים בבדיקת כל הגוף אחר ריסוק איברים.

ביחס לזה מעיר הרב קראוש שגם התזכיר שלפנינו אינו גורס שההת-
קדמות בחיטול הסירה אפשרות הנזקין לבהמה לגמרי, אלא שהפחיתה
את זה עד כדי מיעוט, כאמור שם בעמוד ב' ..the risk of injury which
could affect the normal state of the living animal by the use of this
method is *minimal*.

ואף בדיקה ע"י הימום והעמדה והליכה ד' אמות, קודם ההימום לפני
שחיטתה, לא יועיל, כי אולי יחליש אותה ההימום הראשון עד שיוכל ההימום
השני שלפני השחיטה להזיקה.

ליקויים במת.

חשש זה מזכיר הרב הרצוג, הרב באבד, ועוד, הרב הלפרין כותב שגם
המדעי המפורסם דר. ליעבען חשש לזה מנקודת מבט מדעית.

נחמרו בני מעי.

גדולי התורה הזכירו חשש זה במו"מ שנת תר"צ. הרב קראוש האריך
בזה והביא דעת הסוברים שאין אנו בקיאים בבדיקת נפלה לאור, ולכו"ע
צריך בדיקה. ואף שכ' החת"ס לענין שאלת בהמה ששתתה מים רותחים,
שאינן להוסיף על הטריפות, ואין ^{לחוש} ^{לנחמרו} בני מעי רק בנפלה לאור.
זרם החשמל הוא תולדות האש, והרי אנו רואים שהוא שורף ומכלה. ואדרבה
אף לדעת המחבר שם בסי' ג"ב שאין שינוי איברים פוסל בבהמה אפי' ידענו
שנפלה לאור, היינו, לפי שעורה קשה, וגב עובי הצלעות מגינות עלי', וגם
בני מעים קשים ליחמר, ממש"כ שם הש"ך בסקט"ז בשם הטור והרא"ש,
אבל כאן הרי הזרם בא בתוך גוף הבהמה, וודאי יש לחוש לנחמרו בני מעים
בנשתנו מראיהם.

בליעת דם באיברים.

בסיכום הרב הלפרין מעתיק דעת גדולים שמפני מצב ההתעלפות שבו
נמצאת בהמה מחושמלת מרוצת הדם מתעכבת ויש לחוש להבלעת דם כמו
בשובר מפרקת. הרב קראוש מעיר ביחס לזה, שהפסק הנשימה ומשך שתיתת
הדם שהוזכרו בתזכיר כתוצאה מפעולת ההימום הם סבות לעיכוב מרוצת
הדם שמתקבץ הרבה במקום אחד. הרמ"א בסי' ס"ז החמיר מאוד שבכל מקום
שיש לחוש לקיבוץ דם הרבה יש לחוש להבלעת דם שפירש, ולהצריך חתיכה
ומליחה אף לצלי.

חישמול הוא בכל אופן ריעותא ברורה גדולה בבהמה. וזה שאין אנו צריכין לבדוק בכל בהמה אחר כל הח"י טריפות הוא מטעם רוב, שנתחזק שרוב בהמות שבעולם הוו כשרות. וזה שייך רק בבהמה שלא נעשה בה שום דבר שהוא ריעותא. אבל בוו שנעשה בה מעשה גדול כזה כהעברת זרם החשמל, מאין לימא לן שבהמה כזו היא עדיין בכלל אותן שנאמר בהן רוב כשרות הם, ואולי פעולת ההימום מוציאתה מכלל הרוב. ועדיין אין בכח כל הנסיונות שנעשו ושיכולים להעשות במקצוע זה לברר שאין מיעוט המצוי בעולם שזרם החשמל שהוא כח הממית יכול להזיק להם ולגרום קלקול באיברים שהיא נטרפת בהם, וא"כ הי' צריך בדיקה אחר כל הח"י טריפות בכל בהמה מחושמלת מה שאין אנו בקיאים והוא דבר שאי אפשר.

ביחס לזה מביא הרב ווייס בשם ס', „אגודת אזור“ מובא בדר"ת סי' י"ז סקכ"א שנתקשה גם במסוכנת, אמאי לא אמרינן שיצתה מכלל הרוב, ותי' עפ"י מש"כ הפמ"ג באכלה סם המות, דאין סופה ליחסר בגופה אלא שהמזגים שלה יתקלקלו. וע"כ גם במסוכנת כיון שאין בה חסרון המטריפה תלינן — אם פרכסה — בקלקול המזגים. אבל כל זה אפשר לומר במסוכנת סתם מעצמה, אבל בעשו לה פעולה גדולה מבחוץ, יש לחוש שמא אותה פעולה גורמת קלקול באיזה אבר המטריף אותה.

נאמנות המדע והמומחים.

נאמנות המומחים בענין זה מפוקפקת מאוד. בין בנוגע לחוות דעתם בהוצאות ההימום ופעולתה על הבהמות בכלל, ובין הסמכות על המומחה בכל בהמה ובהמה בפרט, בנוגע למצב בריאותה מזגה וטבעה ומדת הזרם שהיא יכולה לקבל. חסרים כאן כל אותם התנאים שבהם תלוי' הנאמנות שלהם כ, „אומן לא מרעי אומנתו“, ו, „מילתא דעבידא לאיגלויי לא משקרי אינשי“, מאחר שהבדיקות בזה דורשים מומחיות יתירה ולא נקל להוכיח להם טעותם, ואם גם מוצאים לפעמים שלא כדבריהם אינו גנאי להם, מפני שהם מדברים על הכלל ולא ביוצא מן הכלל, ובידם להשתמט בכל עת ולהצטדק בהסברים מדעיים כביכול. הרב באבד מוסיף שהם גם „אינם מסיחים לפי תומם“, שהרי הם יודעים שזה נוגע לנו לאיסור והיתר.

ביחס לזה, מעיר ג"כ הרב הרצוג, ונקודה זו הזכיר גם הרב מדליי, שאין להביא ראיות מהחישמול הנעשה באדם בזמנינו, כי שם הזהירות בנוכחות

מומחים מופלגת, ואדם אית לי' מזל. הרב עדס מוסיף שבחישמול בני"א
לרפואה ידועים באמת מקרים לא טובים.

הששות מעשיים.

כולם מסכימים שעד כמה שרבו החששות בהלכה, הקושיים המעשיים
עוד רבו מספר. צדדי ההיתר הקלים שהי' אפשר לדון עליהם קשורים בכ"כ
תנאים כאלה שהי' מן הנמנע לגמרי למלאותם, כמו בדיקות נוספות קשות
מאוד כבדיקת קרום של מת, שיעמוד רופא מומחה ישראל כשר על כל בהמה,
ומורה בקי בהוראה על כל שאלה שתולד, המצב כולו ובכל מקום הי' בבחינת
הררים תלויות בשערות קשות מנשא, והתקלות ומכשולות של נבילות
וטריפות על כל צעד וצעד.

דברי מרן הגרה"ע זצ"ל.

אחרון חביב במכתבו אל מרן הגר"י אברמסקי שליט"א (ט"ז מ"ח
„עזרתך“). „...דבר איסור השחיטה ע"י ההימום מתחלה, כתבתי איזה פעמים
להרה"ג מוהר"ע מונק שי' דברים ברורים ומפורשים“, ולהלן „...בינתיים
עלתה התצעה מגזירת השחיטה בפולין, ותשע מאות רבנים הודיעו דעתם
להממשלה מאיסור ההימום, ודבר זה מפורסם.

אחרי כל אלה הנני תמים דעים עם רומעכ"ת שראוי להכריז האיסור
עוד הפעם, איסור ההימום לפני השחיטה באשכנז“.

ולחגרמ"א רוגוזניצקי ז"ל.

„...ואחרי העיון והישוב מצאתי שאי אפשר להתיר בשום אופן וענין,
באשר יש בזה כמה ספיקות וחששות מאיסורי טריפה ונבילה. וכן באתי
בדברים בענין זה עם גדולי הרבנים וגדולי ראשי הישיבות, וכולם הסכימו
שאין להתיר ההימום, ומצאתי לחובה להודיע מזה לכתר"ה דעת גדולי התורה
במדינתנו. וייט נא להודיעני אם התועדו הרבנים בלייפציג וגם ישפיע
עליהם כתר"ה למשוך את ידם מזה“.

בסכומי מעתיק הרב הלפרין תוכן דברי הגר"ע ז"ל להרב מונק ז"ל,
שהוא נכנס בעובי הקורה בברור הענינים ואחרי משא ומתן של שנים רבות,
החליט לאסור בכל אופן, וקורא אל כל הרבנים העומדים בפרץ לעמוד על
המשמר ולא לפרוץ ח"ו ביסוד הכשרות. נסיונות חדשות לא ישנו את החלטתו,
ולא יתיר את האסור.

מ"ו. הרב עזריאל מונק : מכתב לרבנים

(אין תאריך)

מקצת הענינים השייכים אצל הזרם העלעקטרי הנכנס בחוץ גדול ופתאום אל תוך גוף הבהמה שצריך לבררם לענ"ד.

(א) בדברים שאינם גורמים נקב בודאי, אבל יש להסתפק בהם אם גורמים נקב או לא. אי בקיאות שלנו מספקת לבדיקה או לא.

(ב) במקום שצריך לבדוק מדרבנן, אי צריך להחמיר משום דא"א בקיאות בבדיקה או לא.

(ג) אם מכניסים ארס ידוע לתוך גוף הבהמה מחיים או דבר אחר וראינו כמה וכמה פעמים וברובם ככולם שלא אתרעית ושלא היתה מסוכנת למות אי סומכין על הרוב שראינו מקודם עד שנקל ונתיר לכתחלה להכניס הארס אל תוך גופי הבהמות שעתידות לישחט ולאכלן אחר הבדיקה שרגילין בה בכל הבהמות ולא יותר, או אי צריך לבדוק כל בהמה ובהמה לענין הריעותא ולענין ההסתכנות.

(ד) שמעתי אומרים שרסוק אברים לא שייך רק אצל נפולה ונ"ל בענ"ד שמי שאומר כן הוא טועה לגמרי בדבר הלכה וראייתי נוסדת על דין דבית הרחם (חולין דף נ"א, ע"א לפי פירוש רש"י ז"ל שם) וע"כ יש לברר אי חוששין לרסוק אברים אצל זרם העלעקטרי ואם באמת צריך לחוש לרסוק אף במאורעות אחרים חוץ מנפולה, אזי עוד צריך לברר היטיב באיזה אברים צריך לחוש ובפרט אם צריך ג"כ לחוש באותם האברים שאינם בכלל רסוק אברים אצל נפולה (ועיין לשון רש"י בחולין דף נ"א וז"ל סימנין מאי מי בעי בדיקה שמא נעקרו עכ"ל) ועיין לשון הרמב"ם (הלכ' מ"א פרק ט', י"ח) וז"ל והסימנין אינן צריכין בדיקה בכאן שאין הנפילה ממעכת אותן עכ"ל ואולי צריך לדקדק בלשון הש"ס שהסימנין קשין הן אצל נפילה והנה במוח לדעת הרמב"ם ז"ל צריך לחוש לרסוק אברים בנפולה ולדעת הרשב"א והרא"ש אין לחוש ועתה אם בזרם העלעקטרי צריך לחוש לר"א מי ימר לן שהדברים הגורמים רסוק אברים שזים הם במהותם ובכחם וד' יושיענו.

(ה) הר"ן כתב שאין חוששין לנקב משהו בנפולת וכן כתב הרשב"א (ואולי גם דעת הרמב"ם כן) וצריך לבאר אי טעמם מספיק גם לשאר רסוק אברים (אם יש לחוש לזה) או אי בשאר רסוק אברים צריך לחוש גם לנקב משהו ואנו אין בקיאים בו.

(ו) במקום שספק אי סופו לנקוב או לא אי צריך להורות הלכה למעשה לחומרא גם יש לברר אי בנדון זה אנו בקיאים בבדיקה.

(ח) ריעותא שלא נכרת רק ע"י מיקרוסקופ והרופאים מעידים שלאחר זמן תגדל ותרחב עד שתהא נכרת לעין הרואה בלי כלי-ראות, אי צריך לחוש לדין דהעומד לנקוב וכו'.

(ט) בריעותא דנעשית מחיים, אי מוקמינן אחזקה (עיין פרי מג' להלכ' טרפות).

עזריאל הכהן מונק

מ"ז. הרב זאב צבי קליין

(שבט תרצ"ד)

הדברים שצריכים עוד בירור עפ"י דינא בשאלת ההימום ע"י זרם החשמל:

(א) עפ"י עדות הרופאים יש לחוש בכל הבהמות אם לא ניקב אחד מאברים הפנימים בנקב כלשהו ע"י זרם החשמל וא"כ יש לדון אם יש להרופאים בקיאות בבדיקה בנקב במקום שאינו ידוע כי הלא לנו אין בקיאות בבדיקה באופן כזה ויש לברר אם להרופאים יש בקיאות בענין כזה — השאלה הא' בבקיאות הרופאים.

(ב) השאלה ע"ד נאמנות הרופאים ועיי' בזה מה שהביא הרב יחיאל שלעזינגער נ"י¹.

(ג) ע"ד מה שנמצא קורט דם בין קרום למח יש לדון עפ"י התב"ש ופרמ"ג דאסרו אף בדיעבד אם נמצא מים בין קרום למח ואף בהפמ"מ אם גם נמצא דם בין קרום למח הדין כן דהרי התב"ש כתב הטעם דא"א לשנים בנושא אחד ואם מים יש כאן אין כאן מח א"כ מח בין דם למים — ועיי' בנו'.

1. עיין להלן מכתב ע.

7, 8 מה שכו' הרב זצ. הכהן קליין² ונו' 8/2 מח שכו' הרב עזריאל הכהן מונק בענין זה³.

ד) בענין ריסוק אברים יש לדון הרבה אם שייך ריסוק בכל אברים או בהמח לבד. ויש גם לעיי' עפ"י היש אומרים שבר"ן דאם הלכה המכה רק על פלגא דגבה דאז לא מהני בדיקה ע"י הילוך ועמדה מעל"ע ואולי גם הזרם אינו הולך רק אפלגא דגבה — ועיי' בב"ח שהביא דברי הר"ן להלכה — ועיי' בשו"ת כ"ס יו"ד סי' כ"ו.

ה) יש לחקור אם כל הנסיונות שנעשו יועילו לעשות רוב חדש — ודבר זה תלוי במש"כ הפר"ח ותב"ש אצל תרגולים שיש להם נקב בעצם הגולגולת וחי' אחדים יב"ח לדברי הפר"ח יש להכשיר כלם ע"י שהיו רובם יב"ח ולדברי התב"ש צריכין אנו לבדוק כלם ועיי' גם ח"ס חו"מ סי' ל"ה ועיי' שו"ת בית יצחק להגאון מלבוב סי' ס"ו.

ו) עיי' בישועת יעקב יו"ד סי' ס"ו הובא גם בשו"ת הרי בשמים מה"ת סי' ד' כי אין לעשות תקנה כוללת מחדש שנסמך על הרוב כי יש לחוש גם להמיעוט.

ז) אם לעשות ספק לכתחלה כדי שנסמך אח"כ על הרוב ועיי' בזה בשו"ת מהר"ם שיק סי' ע'.

ח) יש לדון גם אי בריבוי דם במח יש להטריף משום כל שאין כמוח חי'.
ט) בעינינו ראינו שע"י הימום הבהמות נתקו הסירכות ויש לחוש שלא נדע אם יש כאן סירכא תלוי' לפנינו או סירכא שהיתה דבוקה.
זאב צבי הכהן קליין

★

מ"ח. מכתב הרב זאב צבי קליין אל הרב עזריאל מונק

ב"ה עש"ק ס' ימינך ד'

לקדם רבינו הגאב"ד קהלתנו שליט"א שלום וברכת שבתא טבא!
אחדשכת"ה! אתמול והיום בקשתי ולא מצאתי ע"כ אבא בשורות אלו להוסיף על מה שהעתקתי לכ"מ נ"י בשם הגאון מלעמבערג בעהמ"ס בית

2. עיין באגרת הבאה.

3. ראה סימן נ', עמוד 107.

יצחק והוא כי בקיץ העבר כבר אמרתי לכהדר"ג בשם בעל הישועת יעקב אשר אומר כי דבר זה ברור אצלו ויפוד חזק אשר ממנו לא ימוט כי אם עושים איזה תקנה אזי צריכין לנו לחוש אף על המיעוט והוא בישועת יעקב יו"ד סי' ס"ו ועוד באה"ע במקומות שונות. דהקשה דאמאי אין שוחטין עגל תוך ח' ימים הלא רוב בהמות בני קימא יולדות ובכ"מ אנו סומכין על הרוב גם לכתחלה וגם להקל, אלא דמסיק דזה רק אם אנו דנין על איזה דבר פרטי אזי אזלינן בתר רוב ואמרין דדבר זה הוא מן הרוב אבל אם אנו עושים איזה תקנה אזי אנו צריכין לחוש אף להמיעוט וייעזי"ש.

וגדולה מזו מצאתי בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' ו' מהגאון ר' זלמן מרגליות ז"ל אשר הוא ראש וראשון להפוסקים האחרונים שפי' שם את יוחנן כה"ג ביטל את הנוקפין דיש לחוש לנקיבת קרום של מח, וכותב שם דאף דברור דלא הכו בכח כ"כ שינקבו קרום של מח, אבל כיון דיש לחוש, דבאחד מאלף" ניקב קרום של מח אין לסמוך על הרוב כיון דאנו רואין דעושין מעשה ההכאה ואין אנו עושין שקר בנפשנו לסמוך על הרוב כיון דאנו יודעין דיש כאן גם מיעוט.

ונראה דלמדו כן מדברי התוספת זבחים דף ע' ע"ב ד"ה אפילו אחת בריבוא וכו' דכתבו שם בסוף דבריהם וז"ל: „ומהאי טעמא לא תקשי לן הא דאמר פ' אלו הן הנשרפין ע"ט דאדם רוצח שלא נגמר דינו שנתערב עם אחרים שנגמר דינו כולן פטורין דמשום רובא לא נעביד דבר שהוא שקר ודאי דודאי יש אחד שאינו בר מיתה כלל דלא נגמר דינו“.

ועיי' גם בתשו' הרי בשמים מהדורא תנינא מהגאון ר' ארי' לייב האראוויץ זצ"ל אבדק"ק סטאניסלוי שהביא דברי הישועת יעקב ודברי הבית אפרים כדבר מוסכם להלכה.

וא"כ גם בני"ד אם יש לחוש אפי' באחד מאלף לנקיבת קרום של מח או לשאר טריפות אין לעשות תקנה לכתחלה ולסמוך ארובא כאשר הביא הבית אפרים.

ובזה אצא ואומר שלום וברכה ידידו הד"ש כל הימים.

זאב צבי הכהן קליון

(י"ד שבט תרצ"ד)

**מ"ט. מכתב הרב ד"ר יצחק אונא במנהיים אל
הרב זאב צבי קליין**

(כ"ד תמוז תרצ"ד)

להרב צבי דר. קליין נ"י בברלין יע"א.

יקרתו הגיעני אבל אני בעניי לא מצאתי אפילו צל של ראייה בדברי התבו"ש והפמ"ג לדברי כ"ת כי מה שכתבו שאם נמצא מים בין קרום לגלגולת דטרפה הוא מחשש שמא נחסר קצת מהמות, אעפ"י שלפי ראות העין המוח שלם ויפה, וזהו דוקא במים שזהו דרך הטבע שאם נתמסמס המוח נעשה במים. אבל אם יש קורט דם על הקרום אין סברא כלל לומר שזהו נעשה ממסמס המוח ולא אשתמיט שום אחד מן הפוסקים שיזכיר טרפות זו, ואם הכו"פ כתב על טרפות זה של מים בגלגולת וז"ל: אבל אם לא נחסר מהמוח ולא שייך כאן נמך המוח רק דבר חדש שנמצא מים בגלגולת, אנן נבא להטריף, טרפות זה חדש הוא, ומנין לנו לחדש טרפות מה שלא נזכר בדברי חז"ל, נשתקע הדבר ולא נאמר להוסיף על הטרפות, עכ"ל, ק"ו בן בנו של ק"ו בזה שלא הזכירו שום אחד מן הפוסקים. ואדרבה, בדרכי תשובה סי' ל"א ס"ק כ"ג כתב בשם שו"ת שם אריה בנמצא מים בראש בין קרום לגלגולת והיו המים עכורים או שמראה המים כמראה הדבש אבל המוח גופי רואין שהוא שלם ויפה ולא חסר ממנו מאומה, אם נימא דאף שאין רואין שום חסרון במוח גופי, מ"מ י"ל שזה גופי במה שהמים הם עכורים הוי סי' שהי' מסמס בהמוח ונחסר מהמוח ונתערב מיחוי המוח בהמים, והשיב דאין להחמיר בזה, דכל שענינו רואות שהמוח שלם ויפה, אין לחוש כלל לא בעכורין ולא במראה דבש, דזה לא דמי לדין המים בכליות דלקמן סי' מ"ד, עכ"ל.

ובזה נסתר ג"כ מה שרצה מעכ"ת לדמות זה לדין דכליות, ובדין דכליות עצמן לא דברו הפוסקים אלא בדם צלול כמים, אבל לא בקורט דם, עיין בדברי תשובה סי' מ"ד ס"ק מ'.

הערות לענין מים או דם הנמצאים במוח הבהמה

לא להורות באתי אלא לערוך מקצת ספיקותי לפני רעי הרבנים נ"י.

א

הפוסקים מצאו דין דמים הנמצאים במוח בספר ב' „אור זרוע" ו"ל שהובא שם מעשה דראב"ה ואלה דברי ב' או"ז (הלכ' טרפות ת"ז) : מעשה בא ליד מורי רבי אב"י העזרי זצ"ל שנמצא בתוך הקרום של מוח מים וחצר המוח קצת במקום המים כשיעור המקום שמונחים בו מים והי' המוח מקיף המים סביב סביב שלא היו מגולין כלל והכשיר ושוב מעשה בא לידו שהיו המים מונחים בתוך שלפוחית קטנה והיתה השלפוחית מונחת במוח והי' מקיפה המוח ולא היתה מגולה כלל אצל הגולגולת ואצל הקרום של מוח וגם זה הכשיר ושוב בדק בה"ג וראה שהתיר כענין זה שכתבתי וכתב שכיון שהמוח מקיפו הדר בריא אבל כשאין המוח מקיפו סביב שמגולה השלפוחית אצל הקרום והגולגולת אפי' מקצתה או שהיא מונחת בין הגולגולת למוח¹ טרפה דלא הדרא בריא והביא מורי רבי אב"י העזרי ראי' לדבריהם מדפריך לקמן בשמעתין מההוא גברא דטרי' לרישי' ואמר נתמזמו מוחי' דדין בדין חוט השדרה שנתמזמו ונתמסמס ונתמרח ש"מ דחד דינא אית להו וכי היכא דהתם טרפה במוח דחוט השדרה המרכה ה"נ מוח של ראש עכ"ל.

ב

מש"כ בעל האו"ז ו"ל וחצר המוח קצת במקום המים כשיעור המקום שמונחים בו מים והי' המוח מקיף המים סביב סביב שלא היו מגולין כלל עכ"ל הדברים האלה קשים הם להבינם כי לא מבואר היטב שיעור החסרון המוח שהי' שם במקום המים כי בראשונה כתב שחצר המוח קצת ואח"כ כתב ששיעור החסרון הי' כשיעור המקום שמונחים בו מים ואם קרא קצת כל ששיעורו כשיעור המקום שמונחים שם מים א"כ הוספת מלת קצת היא רק למותר ואם בא לומר שמקום המים הי' מקום קצר וא"כ גם החסרון הי' קצת

1. ובגליון, שצ"ל : לקרום. (הערת הרב וויינברג).

ולא גדול הא א"כ הי' לו לכתוב בזה"ל שלא היו בתוך המוח רק מים מועטים וממילא ידעין שגם החסרון הי' מועט ועוד תמוה מה שהרבה דברים בכתבו תחלה שחסר המוח קצת במקום המים ואח"כ כתב כשיעור המקום שמונחים בו מים ונראה כמיותר².

ביו"ד סי' ל"א ב' כתב המחבר וז"ל ואם נמצאו מים בתוך הקרום ונחסר מהמוח כשיעור המים אם המוח מקיף וכו' כשר ואם לאו טרפה עכ"ל דין זה יצא לו מהמעשה שהובאה באו"ז והמחבר שנה את הלשון שלא התנה שצריך שהחסרון הוא קצת.

ועל דין זה שכתב המחבר כתב הפרי חדש ז"ל שדבר תימה הוא שכיון שהמים והשלפוחית מגולים לקרום מה לי אם המוח שלם או חסר וכתב עוד וז"ל העיקר אצלי שחסרון המוח אינו מעלה ואינו מוריד בעיקר הדין אלא שהמעשה שהי' כך הי' והמחבר העתיק הדין כמו שמצאו כשיעור המים כל שהמוח מקיף המים סביב דכשרה אבל כשהמים מגולים לקרום אף שהמוח שלם טרפה עכ"ל.

ועדיין לבי מפקפק שבמה שכתב שהמחבר העתיק את הדין כמו שמצאו בפוסקים הצדיק את המחבר אבל התמיהות נשארות על דברי האו"ז שאעפ"י שהמעשה שהי' כך הי' מה בכך הא אין רגילין לכתוב דבר שלא מעלה ולא מוריד וגם אין לומר שלהכי כתבו כדי ללמדנו דבר זה שאינו מעלה ולא מוריד אם המוח שלם או חסר הא למה צריך לזה מאחר שלא הוזכר הענין בש"ס כלל וכלל לא בדיני מוח שבגולגולת ולא בדיני חוט השדרה. וע"כ נלפענ"ד שדעת הראב"ה שהחסרון שבמוח הוא פסול גמור אך יש לחלק שלא בכל אופנים צריך להטריף וע"כ הוצרך ב' אור ורוע לזכור איכות וכמות החסרון שבאותו מעשה שהוכשר כפי הוראת רבו ועיין בתבואות שור סי' ל"א סק"ג שכתב שיש חסרון במוח שהוא טרפה דאורייתא.

ג

חובה עלינו לחקור ולדרוש את מקור הוראת הראב"ה אשר הורה כבר כמותו הבה"ג ז"ל כמו שכתב הבעל או"ז (ובדפוסים של בה"ג אשר תחת ידינו לא מצאתי דין זה) ונראה שדברי הראשונים האלה מיוסדים הם על מימרא דבי רב שבחולין מ"ה ע"ב שאמרו בדין דחוט השדרה שנתמסמס פסול

2. ועוד למה כתב שחסר כשיעור המקום וכו' הא הי' לו לכתוב ששיעור החסרון הי' כשיעור המים. (הערת הרב וויינברג).

נתמזמו כשר ורש"י פירש נתמזמו נתרוקן מהמות מקצתו מאליו והרא"ש פירש שנתרוקן מעט והטור כתב שאם חסר מן המוח מעט כגון שגרוב או נתמעך והקרום קיים כשרה אבל אם נימות וכו' ועיין בטור שסמוך לדין זה הביא מעשה של הראב"ן ז"ל (הוא המעשה של הראב"ה ז"ל) והמחבר כתב בסי' ל"ב ס"ד וז"ל נחסר קצת מהמות ונתרוקן כשר עכ"ל וכתב שם הש"ך דלהכי נקט קצת משום דאלו נחסר הרבה או ודאי כשמעמידו הי' הריקן שחזק לידו שוחה וכו' עכ"ל.

הרי לך שענין נחסר מהמות באמת הוזכר בש"ס ובפוסקים אך כל זה שכתבנו בענין המוח שבחוט השדרה נאמר ולענין מוח שבגולגולת עיין במחבר סי' ל"א ס"ב שכתב וז"ל המוח עצמו שגרוב מעט ממנו או שנתמעך והקרום קיים כשרה עכ"ל והנה לא זכר שם שנחסר המוח אעפ"י שלענין מוח שבחוט השדרה כתב נחסר קצת מהמות ונתרוקן כשר והב"ח החמיר בנחסר מהמות שבגולגולת וז"ל ולענין הלכה נראה דאין להקל בחסר ממנו מעט חזק דאין אנו בקיאים בשעור החסרון מועט כמה הוא וכו' ועוד דלהרי"ף והרשב"א לא נזכר היתר זה דחסר נתרוקן בתלמוד ולר' ירוחם אף לפירוש רש"י לא הוזכר חסר להתיר וכו' ולכן נלפענ"ד לאסור בכל ענין ואין להקל כלל באיסור דאורייתא אף במקום הפסד מרובה ואף בנתמעך ודלא כש"ע שכתב בסתם להכשיר בגרוב מעט ממנה או נתמעך ואין איסור בכל זה אלא בסמוך לקרום כמו שיתבאר בסמוך בס"ד ע"כ והש"ך סי' ל"א סק"ב השיג על הב"ח עיי"ש מ"מ ראינו שדין חסרון שבמות הוזכר בש"ס בסוגיא דחוט השדרה ונודע שלמדין דין מוח דגולגולת מדין מוח שבחוט השדרה וכן כתב האו"ז בפירוש והבאתי דבריו בסוף פרשה א'.

ד

אבל אכתי לא סלקנו את התמיהות הרבות שבדברי ב' אור זרוע שכתב שבמעשה הראב"ה מים נמצאים בתוך הקרום של מוח וחסר המוח קצת במקום המים כשיעור המקום שמונחים בו מים והי' המוח מקיף המים סביב סביב שלא היו מגולין כלל ע"כ ולעיל כתבנו את כל התמיהות בפרשה ב'.

לענין כנוס המים במקום אחד בתוך הקרום של מוח כתב ב' פרי חדש בסי' ל"א סק"ג שהדבר ברור שממילא בתולדה מרוב לחות נוצרים מים במוח

ונעשית שלפוחית ומתמלא מים עכ"ל והדבר ידוע לכל הרופאים שבזמננו שכמעט כל אברי הגוף יש בתוכם הלחלוחית וכמו כן בתוך המוח וע"כ חומר המוח (הירנזובשטאנץ) הוא כסגוס רטוב ותמיד הלחלוחית מתחלפת ומתחדשת אך פעמים מקצת הלחלוחית שבחומר המוח סרה מדרכה הטבעית ויוצאת אל מקום אחד בתוך המוח ועומדת שם ועי"כ באותו מקום נמצאים מים מכונסים פעמים בלא שלפוחית ופעמים נתהווה שם שלפוחית ובתוכה המים עומדים מכוסים מכל צד וא"כ יוכל להיות שחומר המוח שיצאו ממנו המים הוא מכווץ ונצטמק בעבור שנשאר בלי רטיבה ועי"כ באותו מקום המוח נתרוקן ונחסר ומובן שמקום החסרון הוא תדיר סמוך למקום המים ע"כ כתב ב' אור זרוע שבאותו מעשה המוח חסר במקום המים וגם מובן שברוב פעמים מקום החסרון איננו מקביל (פאראללעל) למקום המים ותדיר מקום החסרון הוא קרוב למקום המים ובשכונתו או למעלה ממנו או למטה או בצד ימין או בצד שמאל וגם זה מובן שאם נחסר המוח מפני שנתרוקן באותו מקום מלחלוחית שלו אז יהי' שיעור מקום החסרון כמעט כשיעור מקום המים ולכל הפחות לא יגדל שיעור מקום החסרון משיעור מקום המים ואם יארע שגדול שיעורו מאותו שיעור יש לחוש שהחסרון נעשה ע"י סבה אחרת ויש לחוש למחלת החומר המטרפת והראבי"ה הכשיר בנידון ידידה מפני שראה שהחסרון הי' במקום המים ושיעור מקומו הי' כשיעור המקום שמונחים בו המים ולפי זה לשון ב' אור זרוע הוא לשון זהב ומדוקדק מאד.

אך עוד צריך ביאור למה הוסיף מלת קצת שכתב וחסר המוח קצת במקום המים ואם ראה טעם לומר שהמים היו מועטים הי' לו לכתוב בזה"ל שהמוח חסר במקום המים והמים היו מועטים וממילא ידעינו שכיון ששיעור מקום החסרון הי' כשיעור המקום שמונחים בו מים א"כ המוח לא נחסר רק קצת ונ"ל שבדיוק יפה לא כתב שהמים היו מועטים אלא שקצת המוח נחסר והוא מפני שהכשרות תלויה בחומר המוח באיכותו ובכמותו אבל איננה תלויה במקום כנוס הלחלוחית וא"כ עיקר ההוראה להתירא הי' מחמת שראה שהמוח נחסר רק בקצת ולא במרובה וקים להו להראשונים ו"ל שאם לא חסר רק קצת המוח והמים אינם מגולים לקרום אז הדר בריא אבל אם נחסר יותר ממקצת אז לא הדר בריא וטרפה אפי' אם המוח מקיף המים מכל צד כי אז לא הדר בריא וא"כ כל מלה ומלה שכתב ב' אור זרוע היא מדוקדקת וכל התמיהות שכתבנו נסתלקו.

ועתה אם כנים דברינו ולא טעינו בהבנת מעשה דראבי"ה ז"ל והוראתו אשר היא מסכמת לדעת הבה"ג ז"ל נוכל לקבוע את התנאים אשר כל אחד מהם לדעת הראשונים צריך להתקיים כדי להכשיר הבהמה שנמצאים מים בתוך המוח ואלה הם:

(א) צריך שהמוח מקיף את המים מכל צד.

(ב) צריך שהמוח לא נחסר כי אם קצת.

(ג) צריך שמקום חסרון המוח הוא קרוב למים המכונסים.

(ד) צריך ששיעור מקום חסרון המוח הוא כשיעור המקום שמונחים שם המים ולא גדול ממנו.

ו

ואכתי צריך לעיין למה חלקו הראשונים ז"ל לדינא בין המים שאינם מגולים לקרום ובין המים המגולים הא לא מצינו מזה בש"ס כלום וכי ידעו דרך נבואה שאם המים מגולים הם לא הדר בריא.

הנה עינינו רואות שהמוח יש לו צורת כדור ושחומר המוח הוא דבוק לקרום הפנימי ושצריך מעשה אומן להפריד החומר מן הקרום וע"כ הקרום הפנימי הוא מתוח וכל ימי חיי הבהמה הוא עומד במיתוחו זאת היא התכונה הטבעית ובה תלויה בריאות המוח ואם חומר המוח לא מתדבק יפה עם הקרום ונפרד ממנו מעט ואפי' רק במקום אחד אז הקרום לא יוכל לעמוד ולהתקיים בצורתו ובמיתוחו ואפי' אם יש מים באותו מקום לא מהני והקלקול לא נתקן כי ידוע שהמים אינם מתדבקים כמו חומר המוח וע"כ כך הקרום נתקפל ואולי מהטעם הזה הורו הראשונים ז"ל שאם המים מגולים לקרום יש לחוש משום נקיבת הקרום ובפרט שאפשר שהמים מרככים את הקרום ומפסידים אותו כנ"ל בעג"ד.

ז

לענין קורט דם שנמצא על הקרום הפנימי מבפנים צריך עיון רב איך לדון ובפרט אם יש לדמות ענינו לדין מים המגולים לקרום או לא.

והנה שתי סבות יש לכנוס המים שנמצאים בתוך המוח האחת שהכינוס נעשה ע"י זיבת הלחלוחית הטבעית ממקומה אל מקום אחד אבל החומר עצמו

לא נפסד כלום ובריא הוא כבראשונה (עיין לעיל בפרשה ד') והסבה השניה לכנוס המים היא קלקול החומר שע"י חולי החומר נעשה למים כגון ע"י מסמוס אולם לא כן הדבר בנמצא קורט דם שכל קורט דם שלא במקומו הוא אות הקלקול ובאין קלקול אין קורט דם.

ונראה לי כמעט ברור שאם קורט דם בתוך המוח ולא סמוך לקרום או אין לחוש לנקיבת הקרום דכיון שבש"ס ובפוסקים לא הוזכר זה אין לנו לחדש טרפות מלבנו אמנם ספק גדול אצלי איך להורות אם נמצא קורט דם בין מוח לקרום הפנימי שאם באמת הבה"ג והראב"ה ז"ל (ולגרסת הטור: הראב"ן) הטריפו במים המגולים לקרום מפני שנתבטלה הדבקות והקרום אין עוד מתוח יפה כראוי א"כ עפ"י השכל יש ללמוד מזה לדם שנמצא בין הקרום למוח לחומרא וכבר העיר במכתבו הרב הג' דר. צבי קליין³ נ"י פה על דברי התבואות שור שכתב בסי' ל"א סק"ג דודאי במקום המים ליכא מוח דא"א לשנים בנושא אחד והרב הג"ל כתב שכיון שא"א לשנים בנושא אחד א"כ הוא הדין בנמצא דם בין הקרום למוח והרב הג' דר. יצחק אונגא⁴ נ"י במאנהיים השיג על זה במכתבו ותמך את דבריו על ב' כרתי ופלתי שהורה במים הנמצאים בין קרום לגולגולת שאם לא נחסר מהמוח ולא שייך כאן נמרץ המוח יש להכשיר ועוד העתיק הרב הג"ל דברי בע' תשו' שם אריה שהורה במים עכורים שבין קרום לגולגולת להתירא מפני שהמוח הי' שלם ולענ"ד במחכ"ת הראיה שהביא הרב הג"ל מכו"פ ומהתשובה איננה מכרחת שניהם דנו על דין המים שמצאום בין קרום לגולגולת והריעותא נמצאת חוץ לכדור המוח בין מוח לגולגולת וע"כ סמכו על מה שראו שהקרום הי' שלם אבל בנידון דידן שהדם נמצא בתוך הכדור היינו בין קרום לחומר המוח וא"כ הריעותא היא במוח עצמו וגם הדבקות איננה כמקודם מי יימר לן שהמוח הוא שלם בלי קלקול ומי מעיד על הקרום שלא עתיד לנקוב או שלא נקוב כבר במשהו וע"י בתש' בית שלמה ח"ב סי' מ"א שכתב ג"כ שיש לחלק בין דין מים הנמצאים בין קרום לגולגולת ובין דין מים הנמצאים בין קרום למוח וצ"ע ג' וד' יאר עינינו וידריכנו בדרך האמת והשלום.

3. עיין סימן מ"ז, עמוד 103.

4. עיין סימן מ"ט, עמוד 106.

נ"א. שאלת הרב עזריאל מונק לרבנים

מוח שנמצא בתוכו קורט דם מגולה לקרום אם יש להטריף.

דעת הראשונים דדינים הנאמרים בש"ס לענין מסמוס ומזמוז חוט השדרה איתניהו גמי במוח הראש וחוט השדרה שנתמרך או נתמסמס פסול נתמזמוז כשר אי זו המרכה כל שנשפך כקיתון מסמסה שאינו יכול לעמוד וביו"ד סי' ל"א סעיף ב' כתב המחבר וז"ל המוח עצמו שנרקב מעט ממנו או נתמעך והקרום קיים כשרה ואם נשפך כמים או כדונג טריפה ובש"ך שם כתב שכשנתמסמס כדונג לא חלקו בין מעט להרבה לפי שדרכו להתמסמס הרבה ואין חילוק אלא בין נימוס היטב או לאו שכשנימוס היטב כדונג אז הוא שוחה וטרפה ואם לאו כשר ובחידושי רע"ק הביא בשם הב"ח שאין אנו בקיאים בשיעור נתמעך ולזה כל שנתמעך משהו מהמות חיישינן שמא הוא שיעורו וכתב רע"ק היינו במגולה אותו מעט לקרום אבל במוח מקיפו מכל צד כשר עכ"ל ולפי זה דין מיעוץ כדין מים מגולים לקרום דטרפה דכשאין מוח סביב למים עתיד הקרום להנקב.

ודין דנמצא קורט דם מגולה לקרום לא נמצא בהדיא בש"ס ופוסקים ואולי יש למידק מדין דלקתה כוליא שבס' מ"ד כתב המחבר דבנמצא בה דם דינה כמים זכים וכשר והט"ז ס"ק ט' כתב וז"ל הב"י בשם הג"ה אשיר"י בשם בה"ג כ"כ והוכיח מדלא חשיב דם בהדי עכורים וסרוחים וכתב רש"ל ותימה נידוק לאידך גיסא לחומרא דוקא מים זכים הוא דכשר ולא דם גם לא מסתבר כלל שיהיה דם עדיף מעכורין כי מסתברא דאין לך לקותא גדולה מזה אם מליאה דם או שהיתה בועה בחוץ מלאה דם עכ"ל ובאו"ה כ' טעם לדם שהוא כשר דלא הוה לקותא שכולה דם ע"כ ולפ"ז מתורץ מה שהקשה רש"ל למה לא חשביה בהדי מים זכים דכ"ש הוא דכשר בדם עכ"ל הט"ז וכעין זה כתב הש"ך שם.

יצא לנו מדברי האו"ה שבשאר אברים שאינם כולם דם הדם הוה לקותא ולא עדיף מנרקב או נתמעך וכיון שאין אנו בקיאים בשיעור וכל שנתמעך משהו מהמוח ומגולה לקרום צריך לחוש שעתידי הקרום לינקב וא"כ נלענ"ד שבקורט דם שנמצא מגולה לקרום ג"כ צריך להטריף.

עזריא' הכהן מונק

ג. שאר חששות

נ"ב. מכתב הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצר
אל הרב עזריאל מונק

(ג' כסלו תרצ"ד)

לכב' הרב עזריאל מונק

ברלין

אדוני הרב הנכבד מאד,

הנני מביע את תודתי על מכתבו בדבר השחיטה בצרוף מסמכים. לא ידעתי כלל שהענינים הגיעו כבר לשלב כה מכריע. עלי להתוודות כי אין לי שום ידע על ההשפעה הפיזיולוגית-פתולוגית של השיטות החשמליות, וכי גם מלבד זה עסקתי עד עתה רק מעט בחומר הנידון. על אף עיון מעמיק בדברי כת"ר לא התבהרו לי לצערי הענינים, ואמנם מטרתם העיקרית הינה בכיוון אחר.

אחרי מודעה זאת ארשה לי להודיע לכת"ר כמה שיקולים, כפי שאני רואה את הבעיה.

א. בענין ריסוק איברים יש להבחין לדעתי בין שתי עובדות:

1. המקרים הנזכרים במשנה, היינו: הבהמה נפלה מגובה מסויים, או נדרסה וכו'. לכל מקרים אלו משותף סימן היכר אחד: גורם שמחוץ לבהמה הביא לידי עצירה מכנית בכך שהבהמה נעה נגד גוף אחר או שגוף אחר נע נגדה.

היות שההלכה של ריסוק אברים היא הלכה למשה מסיני, עלינו להתמיר במקרים אלה ולהניח שיש כאן ודאי ריסוק איברים, ועלינו להטריף את הבהמה. (נזכיר כי לפי פוסקים אחדים היא רק ספק טרפה). רק אם נקבע ע"פ סימנים מסויימים במקרה מסוים שלא היה כאן ריסוק אברים הבהמה כשרה. סימנים אלה הם: הילוך יפה, או שהבהמה עמדה מיד או ששתתה מעט לעת ונבדקה אחר כך. מפני שההלכה של ריסוק איברים היא הלכה למשה מסיני אין לדון כאן לפי רוב, שהוא כלל שתוקפו בכל התורה כולה. למשל: אפילו נבדקו ע"פ הסימנים הנ"ל 1000 בהמות מסוג מסוים ונפלו מן הגובה המינימלי הנקבע בהלכה ולא שנמצא בהם ריסוק אברים, ועתה

נופלת הבהמה ה' 1001 מאותו הסוג ובאותם התנאים, אין אנו סומכים על הרוב, אלא מטריפים את הבהמה, אם נשחטה מיד.

2. גם בלאו הכי היא ספק טרפה לדעת כמה פוסקים אם נמצא בה ריסוק אברים. על החשש של ריסוק אברים מסוג זה חלים אותם הכללים החלים על כל יתר הטרפות.

ב. ע"פ הנחות אלו נראית לי הבעיה כדלקמן:

1. אני מתאר לעצמי כי כתוצאה מן ההימנע מוכרחה הבהמה לקרוס תחתיה, עד כמה שלא היתה שוכבת כבר קודם. האפשרות המוזכרת ע"י דר. י. במכתבו שיש לקשור את ראש הבהמה ולהחזיקו למעלה אינה סבירה לי, שכן בהמה המצויה במצב של חוסר הכרה מוכרחה לקרוס תחתיה.
2. לדעתי, שהיא אמנם דעת הדיוט, ניתן להגדיר את התוצאה של זרם החשמל כמכה רק בדרך השאלה עקב הפתאומיות של ההלם החשמלי. לכן אינה דומה למקרים המוזכרים במשנה והנוכחים לעיל בסעיף א 1.
3. את החשש של ריסוק אברים, שכבודו וכל העוסקים בבעיה מעלים אותו, אוכל להסביר לי — בהניחי שדברי בסעיף הקודם נכונים — רק כך שזאת כבר נקבע ע"י בעלי המקצוע ע"פ הניסויים שלהם בשיטת ההימנע. אם כך הוא, יש צורך כי בעלי המקצוע יעשו ניסויים במספר רב ובתתחשבם בכל האופנים הנוכחים על ידי כבודו, ולקבוע בדיוק נסיוני באלו תנאים נראה האחוז הגבוה ביותר למניעת החשש ומהו גובה האחוז. רק אחרי שיהיו בידינו התוצאות של ניסויים אלה שאמינותם נחקרה ונמצאה בטוחה, יוכלו לדעתי הרבנים לחוות דעתם אם מספר הניסויים מספיק כדי לפסוק על פיהם, ואם יתכן לפסוק, אלו מסקנות יש להסיק מגובה האחוז שנקבע.
4. הכתוב בסעיף הקודם חל לדעתי גם על החששות בדבר טרפות אחרות. על בעלי המקצוע להודיע אם כתוצאה מהשימוש בהימנע חשמלי נתגלו טרפות ובמקרה שנתגלו אלו הם ובאיוזה מקום בגוף. מחוות דעתם יסיקו הרבנים את מסקנותיהם בשביל ההלכה.

הערה: ביום כ"ד טבת תרצ"ד כתב הנ"ל:

במה שכתבתי בסעיף ב 3 התכוונתי לסימנים של שינוי מראה או הפסד צורה (עיי' יו"ד סי' נ"ח סעיף ג, פרי מגדים משבצות זהב ס"ק ג.) גם אם נראה סימנים אלה, יש עוד לברר אם יש כאן מקרה של ריסוק אברים.

מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

ב"ה פרנקפורט ענ"מ י"ז שבט תרצ"ד

אל הדרת כ' אדמו"ר!

היות כי יש בארצנו שחותרים להשיג היתרים לשנות אופן הוביחה הנהוג לרגלי האיסור שיצא עליה בארצנו כגון ע"י טמטום אלקטרי קודם הוביחה ובהתנת הראש בבת אחת וכדומה וכבר העיד הנסיון כי היתרים כאלו אף שלא נתנו אלא ליחידים ועל תנאים פרטיים כגון לבתי חולים וכדומה, מ"מ לא נשמרו גדרים אלו וההיתרים עלולים בודאי להתפרץ וכל היתר הניתן על תנאי בודאי פורץ גדר ונעשה מיד כללי בארצנו, גם כי מצב הדברים פה וגופא דעובדא לא נמסרו ממבקשי ההיתר בכל פעם בדיק ובשלמות.

לכן חוב עלינו להודיע למעכת"ר, כי יש בארצנו שתי אגודות שהן כל הרבנים החרדים לדבר ד' והן נקובות בשמן: (א) „פערבאנד-ארטאדאקסער ראבינער“ (ב) „טראדיציאנעל-געזעטצעסטרויער-ראבינער-פערבאנד“.

וכיון דאפילו הוראת יחיד ליחיד בדבר זה נוגעת בודאי לכלל היהודים בארצנו כאמור למעלה, לכן מבקשים אנחנו, שבשום אופן למען השי"ת ולמען גזירות תורתו תק' לא יורה שום מורה הוראה מחוץ לארצנו בנידון זה, בלתי שיפנו אליו בשאלתם שתי אגודות אלו ביחד, לבלתי הסיג גבול עולם.

ונא ואנא יעשו מעכת"ר מה שביכלתם שלא תצא מכשלה כזאת ח"ו מן הסרים למשמעתם ואם אולי כבר יצאה איזו חות דעת מאיזה מורה הוראה אזי למען כבוד השי"ת יפעלו בכל עז לבטל דבריהם, כי בלי ספק חוץ מן המכשלה שלפי דעת הרבה רבנים חרדים מארצנו כרוכה בזה אכילת גו"ט לרבים יותר מכאשר עד עתה, עוד תצא מזה בודאי מחלוקת גדולה ח"ו, וסכנה לכל אחב"י עלולה לבוא ח"ו מזה.

וה' ברחמיו יתפך לנו מהרה ויסיר מדרכנו כל מכשול ותקלה ויגאלנו במהרה גאולת עולמים.

דברי הכותב וחותם בשם אגודת הרבנים הארטאדאקסים מחכה לתשובת כת"ר.

אב"ד דקהל עדת ישורון פ"פ ענ"מ

יו"ר אגודת הרבנים הארטאדאקסים באשכנז

(י"ז שבט תרצ"ד)

פרנקפורט ע"נ מאין, ב"ה יום ג' י"ט אדר ה' תרצ"ד.

ישאו הרים שלום אל כבוד ידידנו ורב חביבנו הרב הגאון הגדול
מופת הדור כקש"ת מו"ה חיים עוזר גראדזענסקי שליט"א עמוד
התורה וזקן ההוראה בק"ק ווילנא תע"א!

אחדש"ה בהדרת כבוד, באתי בזה בצירוף חברי הרבנים המצוינים
הח"מ אשר הוקמו על לשמור משמרת הקודש בקהלות גדולות וחשובות
באשכנז המדינה, כדי להעיר את שימת-לב של כבוד הדר"ג על המצב המכאיב
שנתהווה במדינתנו לרגלי גזירת השחיטה. לבנו עלינו דוי בראותנו כי
לרגלי הגזרה הזאת אנשים ונשים לאלפים ולרבבות יכשלו מדי יום ביומו
באיסור נבלה וטרפה ר"ל ולא לבד שהקרע איננו יתאחה אלא יתרחב בכל
יום ויום. רוב יהודי אשכנז אבדו את הונם ומקור פרנסתם וחלק חשוב מהם,
אשר לא התגעלו עד עתה במאכלים אסורים, לא יוכלו לעמוד בנסיון או
לשלם מחיר גבוה מאד בעד הבשר הכשר אשר הובא ממדינת דענעמארק
הנה או לוותר על אכילת בשר בהמה גסה ודקה. זאת ועוד אחרת כי הסכנה
מרחפת גם על מוסדות הצבורים כמו בתי חולים ומושב זקנים ובתי יתומים
ובתי מחסה לילדים בכמה עיירות גדולות ובפרט בעיר הגדולה בערלין
שיאבדו את כשרותם ויאכילו נבלות וטרפות ר"ל אם לא יתירו הרבנים
לשחוט את הבהמות, אחר הישון באמצעות החשמל, לפי שפרנסי הקהלות
החפשים וקלי הדעת צועקים ככרוכי, כי מפאת המצב הכלכלי אשר הוא
בתכלית הרוע אין ידם משגת לשלם בעד ליטרא בשר לערך 2.70 מארק בעוד
שליטרא בשר במדינה עצמה מצוי לקנות בעד מארק אחד. ואם לא יבצר
מפרנסי העדה את אשר יזמו לעשות יחשבו ההמונים והנחשלים אחר החיים
הדתיים שכבר הותרה הרצועה ומי יוכל לשער ולתאר את החורבן הגדול על
שדה היהדות אשר יסובב ע"י הדבר הזה.

הסכנה הזאת גדלה עד מאד, לפי שכבר הורגלו בהרבה בתי מטבחיים
לחשמל את הבהמות והרבה טבחים מצאו להם אנשים קלי הדעת אשר יכנו
את עצמם בשם שוחטים ובודקים אשר ישחטו בעדם כרצונם ובוזה יתעו את
הקונים היהודים באמרם שימכרו להם בשר כשר. ולא די לנו בטבחים אשר
אינם מושגחים מרב ומורה אלא גם הרבנים החפשים המנוערים מתורה

ומצות הגידו לנו כמה פעמים בפה מלא כי הם יתירו בפומבי את כל השחיטות לאחר זרם החשמל אם לא ימצאו הרבנים החרדים לה' ולתורתו דרך היתר. זה המצב בלא כחל ושרק וה' ירחם.

הנה חברנו הה"ג מו"ה יחיאל יעקב ויינבערג נ"י ר"מ בבערלין הציע לפני כהדר"ג קונטרס ארוך בדבר השחיטה לאחר זרם החשמל אשר בו עמד על עיקרי הדברים עפ"י הש"ס והפוסקים וביאר כל פרט ופרט וכל סעיף וסעיף בתכלית האריכות. אני אפס קצהו ראיתי וכל הקונטרס לא ראיתי עכ"ז אחשוב אני למותר להציע גם מצדי בירור הלכה אשר יקיף את כל צדדי השאלה הזאת. רק שני דברים אעיר בקצור נמרץ.

א) אנו הח"מ טיפלנו בענין הזה הן בעיון והן במעשה. בהמות הרבה חושמלו ונשחטו אח"כ בפנינו ולא מצאנו שום איסור או סרך איסור לא בנוגע לפרכוס וקלוח ומראה הדם ולא בנוגע להאברים הפנימים. השחיטה עלתה כהוגן והסככות אפילו היותר דקות והתלויות נשארו במקומן וכל הבדיקות בבטן הבהמה לא הראו לנו שום ריעותא. וז"ל הרמב"ם בפ"ט מהלכות שחיטה ה"ח: וכיצד הוא הריסוק שיתרוצץ האבר ויחלה מחמת הנפילה עד שתפסיד צורתו ותארו עכ"ל. אנו לא מצאנו אחר השפעת החשמל שום שנוי צורה ותואר בבטן הבהמה. רק במוח מצאנו לפעמים איזה קרטי הדם, אבל נוכחנו לדעת כי גם בלא זרם החשמל נמצאו לפעמים קרטי הדם. ועוד הלא דם במוח אינו אסור ואין לנו להוסיף על הטרפות. קרומו של המוח הי' בכל פעם בריא ושלם והקיף את המוח ולא נולד בו שום ספק איסור.

גם נסינו הרבה פעמים כי הבהמות עמדו על רגליהן לאחר החשמל והלכו הלוך יפה ואכלו כשאר הבהמות וכעבור חצי שעה לא ניכר בהן שום רושם מזרם החשמל ולא שום עייפות והי' בריאות וחזקות כמו לפני. מזה נראה בעליל כי זרם החשמל לא גרם שום רסוק אברים. ומאחר שנסינו זאת הרבה פעמים בכמה עיירות בבהמות שונות ילדות וזקנות גסות ודקות נוכל לומר שהנסיון הזה יעיד על הכל, גם על אותן הבהמות שנישחטו תיכף אחר השפעת החשמל. עיי' בתוס' בכורות דף כ' ע"ב בד"ה חלב בדבר רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה לפי שהתואר רובא מצוי הוא ושכיח טובא ע"כ. כיוצא בזה כתב גם הרשב"א בחדושי' למס' חולין ט'. ואם נאמר כן ברובא דתלוי במעשה אשר הוא יותר גרוע מרובא דאתי מעלמא — עיי' בב"ח באו"ח סי' תל"ז — נוכל לדון כן גם בנידון שלפנינו

ואין אנו צריכים לחשוש לפי דעתי הקלושה אולי ימצא בתור מיעוטא דמיעוטא איזו בהמה אשר החשמל יגרום לה נזק באברים הפנימים. גם נוכל להביא רא"י לדברנו מאותן התרנגולות אשר על ראשן נוצות זקופות אשר הבעל פ"ח ביו"ד סי' ל' מתירן ע"י קצתם שחיות יב"ח ומולידות והבעל תב"ש פקפק על התירו כי אולי לא יעיד מקצת על הכל, אמנם אף הוא לא החליט לאיסור. ועיי' בס' דעת קדושים כי גם התב"ש מודה שגם בלי ידיעת המנהג עפ"י חכם ג"כ מותר בזה כיון שנודע דרובא דרובא מהזקופות נוצות בראשן חיות יב"ח ומולידות עיי"ש. א"כ גם בנידון שלנו הדעת נוטה שנוכל לסמוך על רובא דרובא.

ב) שנית אזכיר כי רופאים וחכמים מצוינים ובפרט שני פרופסורים באוניברסיטה בעיר אוטרעכט (האללאנד) היותר מפורסמים ומובהקים במקצוע הזה, אשר אחד מהם יהודי, נתנו עידיהן בפה ובכתב עפ"י בחינות וחקירות ונסינות הרבה, כי זרם החשמל במדה מוגבלת לפי כח הסבל בלתי גורם שום סכנה לבהמה והבהמה החושמלת אינה בגדר מסוכנת כלל וכלל, כאשר תעידנה ע"ז הנשימה ופעימת-הלב הנורמליות, גם העידו כי פעולת החשמל אינה גורמת שום רסוק אברים ואין לה שום שייכות עם סוג מסוגי רסוק האברים.

הנה בדבר אמונת הרופאים לעניני הלכה כבר הלכו בו נמושות גדולי רבותינו הראשונים והאחרונים. ובדבר פלוגתת ספר התרומה והגהות מיימונית בשם הריצב"א הנזכרים בטור יו"ד סי' קפ"ז ובב"י שם, החליט שם הב"ח להלכה ולמעשה דאם רופא זה עשה רפואה בו לאשה אחת קודם שהתחזקה ונתרפאה יכולה אשה אחרת לסמוך עלי' אף לאחר שהתחזקה בג"פ ולשמש פעם רביעית, וגם הש"ך בס"ק כ"ח הסכים עמו. ועיי' גם בשו"ת כנסת יחזקאל חיו"ד סי' ל"ד שהעיר הערת נכונה דאם הרופא אמר שמכיר ויודע שהמכה מוציאה דם למה לא נאמין למומחה ובקי בתחלואי הגוף כי זה מלאכתם וחכמתם והחוש יעיד ע"ז עיי"ש, וגם בנידון דידן הרופאים המובהקים עסקו בדבר הזה זמן זמנים וכל הבחינות והנסינות עלו בקנה אחד ונתאמתו דבריהם. ועוד בו לטיבותא כי גם אנחנו הרבנים הח"מ חקרנו ובדקנו עד מקום שידנו מגעת ולא מצאנו שום דבר אשר יעיד על רסוק אברים או על גדר מסוכנת א"כ רגליים לדבר שכנים דברי הרופאים. ועיי' בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ת"י שכתב בסוף התשובה וז"ל הלכך בג"ד דאיכא רגלים לדבר

שהרי היא משמשת בצער מה שלא הי' לה קודם לכן קרוב בעיני שסומכת על רופא מומחה שאמר שנתרפאת עכ"ל גם בשו"ת נו"ב מה"ק חיו"ד סי' נ"ה הסכים להלכה לסמוך על רופאים מומחים אפילו אינם יהודים אם הם מומחים ורגילים לדבר זה. ועיי' בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' נ"ח וע"ה שהעמיק והרחיב הדבור בנידון דידן וחילק בין אם אמר הרופא דרך כלל עפ"י חכמת הרפואה והטבע ובין אם אמר בפרט על גוף אחד ידוע. וגם בנידון שלנו די לנו כמובן בהגדרת הרופא דרך כלל.

רק מה שמסופק הגאון בעל ח"ס אם יש לסמוך גם על רופאים מומחים נכרים נגד שיטת הריצב"א, לענ"ד מש"ס סנהדרין ל"ג ע"א בדבר ניטל האם שהכשירו חז"ל עפ"י עדותו של תודוס הרופא ורבי טרפון שאסר גידון כטועה בדבר משנה, יש לנו ראי' שחז"ל נתנו אומן גם לרופאים נכרים אם יעידו בדרך כלל עפ"י חכמת הרפואה וידיעת הטבע. ומה גם בנידון שלנו אשר אחד מהרופאים הגדולים יהודי. זאת רציני להעיר.

ועתה עינינו נשואות אל כבוד הדר"ג נא יחוה לנו את דעתו הרמה, דעת תורה להלכה ולמעשה וינחנו בעצתו בדבר השחיטה בארצנו. אם דעתו ואולי גם דעת חבריו גדולי ההוראה וראשי הישיבות בעיר ווילנא והסביבה נוטה לאיסור עפ"י ההלכה, אז נכוף את ראשנו ונכריז בפומבי על האיסור של שחיטה אחר המום החשמל ונחגור בעוז את מתנינו כדי לעמוד בפרץ ולהציל את שארית הפלטה מאכילת נו"ט. אולם אם גם הדר"ג ימצא עפ"י ברור ההלכה שאין לנו טעם מספיק לאיסור, אז חושבים אנחנו כי לא נכון לכבוש פנינו בקרקע ולעבור בשתיקה על חורבן החיים הדתיים באשכנז המדינה אלא החובה מוטלת גם על גדולי הדור לבא לעזרתנו ולמלא אחר דברינו כדי שיהי' לאל ידינו להרים מכשול מדרך עמנו.

מצאנו לנכון להדגיש את החובה הזאת, לפי שהשמועה באה אלינו שכמה רבנים מובהקים וגדולי ההוראה במדינת גאליציען גילו את דעתם, כי שחיטת הבהמות החושמלות מותרת עפ"י הדין ואין בה שום סרך איסור ועכ"ז לא מלאו לבם להסכים להיתר, מיראה, אולי תסובב ע"י היתר כזה גזירת השחיטה גם במדינות אחרות ר"ל. אולם כפי השערותינו אנו הקרובים אל החלל צריכים אנו לדון על השאלה הזאת בעיון רב ובכבוד ראש. וכי דוחין נפש ודאי מפני ספק נפש? וכי נפקיר נפשות ישראל לאלפים ולרבבות מפני גזירת שמא? עיי' בתוס' שבת ד' ע"א בד"ה וכי אומרים בדבר חצי' שפחה וחצי' בת חורין שכתבו וז"ל: משום שהיתה מחזרת וממציאה עצמה

לזנות ודומה לאנוסין והוי נמי כמצוה דרבים עכ"ל. וגם בנידון שלנו יש נפשות ישראל לאלפים ולרבבות אשר לא במרד ובמעל יתגעלו באכילת נז"ט אלא שתש כחם מלעמוד בנסיון הגדול וגם תחסר להם הידיעה להבחין בין מותר ואסור ויאמרו כשר לכל אשר יאמרו הטבחים פורקי עול המצות והרבנים החפשים כשר, לכן גם הם דומים לאנוסים. ואולי מותר לפי שיטת התוס' אשר היא שיטת ההלכה לעבור על איסור קל כדי להצילם מאיסור חמור.

ועוד הלא יש ויש דרכים ואמצעים שונים למצא פשר דבר שבל יסובב לאחינו ב"י במדינות אחרות שום מכשול ושום תקלה ע"י הדבר הזה. יש אופנים שונים להגביל את ההיתר הן כלפי פנים והן כלפי חוץ ואין מן הצורך למסור פרטים לחכם כמותו. — רק אשנה את בקשתי שיאבה נא בטובו לחוות לנו את דעתו הרמה במוקדם האפשר לפי שהדבר נחוץ מאד מפאת טעמים שונים. אם ירצה כהדר"ג לשאת ולתת אתנו גם בע"פ אודות פרטי הענין והשפעותי, אז יסעו שנים או שלשה רבנים מגן עירה ווילנא. — אנו נעשה את שלנו וה' יגדור את פרצת עמו ישראל וישיב לב בנים אל אביהם שבשמים, ויתן לנו כח ועצמה להרים את קרן התורה והדת.

א"ד הד"ש ושלוש תורתו בהדרת כבוד ובברכת חג כשר ושמן

(י"ט אדר תרצ"ד)

יעקב יהודא הלוי האפמאנן
האב"ד דק"ק פפד"מ תע"א

✱

נ"ה. מכתב הרב יהודה ברסלואר מפיורדא לרב עזריאל מונק
(משנת תרצ"ד)

לחוות הדעת של הרב וינברג

1. לגבי עמ' 60—61 ו-64:
ע"ד שינויי הנוסחאות של דרכי משה באו"ח, עיין שו"ת רמ"א סימן קל"ב אות י"ב.
2. לגבי סעיף ו' של התשובה:
עיין חולין נ"ו עמ' ב' היפך בהן טריפה וכו' כונניות באדם וכו' מוכח לענ"ד:

א) שיש טריפות מדאורייתא משום סופו, אם נעשה שינוי המסכן את החיים באופן שודאי תמות על ידו ולא יבריא מעצמו (אע"פ שהרופאים שלנו יכולים לחזור ולהפך להיפוך לתיקונו ולמכונו, וגם עדיף יותר מן הנידון של הרוקח שהעיד עליו בעל התשובה ג"י בדף מ"ד בשם מעכ"ת שליט"א שאין כאן שום חיסרון).

ב) וממילא דיש לחלק בין כזה לסתם מסוכנת, שנסתכנה בלי גורם חיצוני א"נ רק מצד קלקול המזג.

ג) ומתוך התשובה לא נראה אם נתברר כבר שהחישמול אינו גורם בבהמה איזה שינוי הדומה להנ"ל.

3. התשובה אינה עוסקת בשאלה האם יש לחוש שקרומי המוח נקבו באיזה מקום שא"א למצאו כתוצאה ממעבר הזרם דרכם; כפי שאני שומע דבר זה ייתכן באמצעי אורגני גם ללא ניצוצות. והאם יצירת ניצוצות באמת נמנעת (לחלוטין)?

4. דבר של חשיבות מיוחדת נראה לי מה שאמר פרופ. שארנאגל בסכום חוות דעתו מיום 26 באפריל 1934: „מקבלים את הרושם שהדימומים בחלקם הגדול נובעים לא מקריעת גימי הדם אלא מיציאת דם דרך נקבוביות כותלי הנימים”.

א. עכ"פ יש כאן מסמך המעיד שיש מקרים של דימומים כתוצאה מקריעת.

ב. התועלת של „רשמים” כאלה, לצורך אבחנה רפואית והלכה, אינה ברורה לי. כנראה חסרים לע"ע למדע קריטריונים יותר אביקטיביים.

ג. חסרים לי מקורות בספרות לדעת האם הדימומים המופיעים בקרומי המוח, הופיעו תמיד רק בצד אחד או הופיעו גם בשני הצדדים. במקרה האחרון יש לקחת בחשבון, גם במקרה והדימומים אינם סימטריים לגמרי, את החיבורים הטבעיים של צינורות הדם, לפחות בחלק מסוים של קרום המוח.

5. אינני יודע האם עומדת כבר לזיכוח השאלה העקרונית „האם בכלל”? כי אז יוכל להיות מענין לזה בין היתר: שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' רמ"ד ד"ה אמנם אפי' וכו' (תובא גם בשדי חמד קונטרס המציצה סימן א' אות ט').

יהודה ברעפלוויר

(כ"ח אדר תרצ"ד)

לכבוד הגאון הנשיא מנהיג הדור הרב הג' מהור"ר חיים עוזר נ"י
אב"ד דק"ק ווילנא יצ"ו שלו' רב לו ולכל ביתו הרם.

אחדש"ה! העתון „איזרעאליט" ¹ הביא בשבוע שעבר מאמר שכתבתי
בענין המום הבהמות ובראותי אח"כ את הרב דר' י. וויינבערג נ"י אמר לי
שע"י דברי המאמר הקוראים יגיעו לטעות ולומר שהרבנים היראים שבארץ
אשכנז כולם או מקצתם ממאנים מלהרדים את הבהמות קודם השחיטה בשום
אופן וע"כ הם דוחים ג"כ את אופן ההימום ע"י חשמול ואפי' אם אפשר
למצוא אופן הכנסת הזרם העלעקטרי שאין בו שום חשש איסור נבלה או
טרפה הם דוחים אותו מפני שאינם חפצים בחדשים מקרוב באו ובשום שנוי
ההנהגות שבידינו מימות עולם לענין עשיית המצות וגם הרב הנ"ל דואג
פן יוטעו בקריאת המאמר הנ"ל אפי' הרבנים אשר קבלו את הקונטרס שיצא
עכשיו מידו ופן ימנעו ע"י דברי המאמר מהחליט להתיר את ההמום ע"י
החשמול והשבתי להרב הנ"ל נ"י שדעתו תמוהה היא בעיני מאחר שלא
כתבתי מכל זה אפי' מלה אחת ואף לא שום רמז אמנם אדרבה כתבתי באר
היטב דברי ההתראה למי שבלבו לאסור במקום שאפשר להתיר וכתבתי
שלענ"ד אין לנו רשות לגזור חומרא המביאה ח"ו להקלות רבות ולעברות
חמורות הלא בער"ה בארצנו עינינו רואות את המון האנשים הקלים ואת
הברכים הכושלות וע"כ שניתי ושלשתי להזכיר את קוראי המאמר הנ"ל
שחובה על כל איש ואיש להציל אפי' נפש אחת מישראל ממכשול ומתקלה
אם יש לאל ידו ושכל ישראל ערבים זל"ז ואמרתי להרב הנ"ל נ"י שאינני
מבין איך יטעה הקורא ושמן המותר הוא לבאר לפני הרבנים הגדולים נ"י
הדברים שנאמרו בפירוש ואך מפני כבוד הרב הגדול הנ"ל הבטחתיו שאודיע
זאת לרומכ"ה נ"י וכדי לשמור מוצא שפתי מרשה אני את עצמי לשלוח
לרומכ"ת את האגרת הזאת ואסיים ביראת התלמיד לפני הרב ובהוקרה רבה
וברכת שלומים ינחננו נותן התורה ב"ה בדרך הישרה.

1. ראה בחלק השני.

נ"ז. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל

הרופא ד"ר שלמה ליבען

ב"ה אור ליום ב' ג' ניסן תרצ"ד.

ידידי היקר והנעלה ירא וחרד לדבר ד' שלם במעלות ובמדות
רופא אמן בפראג, מהר"ש ד"ר ליבען יחי' ישא ברכה מאת ד'.

אחדשה"ט. ארכו הימים אשר לא באתי אתו בכתובים. עתה באתי
כאשר אקבל כמה מכתבים מרבני אשכנז באים תכופים וממהרים להשיב
להם ע"ד שאלת ההמום ע"י חשמל לפני השחיטה ודעתם, כי הבחינות
בהאלאנד עלו יפה ואם כי כבר שמעתי דעתו איזה פעמים, גם כבוד ידידי
הרה"ג מוה"ר יחזקאל אבראמסקי שליט"א, רב ב"מחזיקי הדת" בלונדון¹
הודיעני מהחילוף מכתבים שהי' לו את כבוד ידידי, בכל זה מבקשו להודיעני
בהקדם את הידיעות אשר אתו עתה ובודאי ימלא את בקשתי.

אשמח מאד לדרוש את שלו' ידידי באהבה והנני חותם בברכה מרובה
למע"כ ולכל הנלוים אליו, יחוג את חג המצות בשמחה ובדיעות וביתרון
הכשר ועיניו תחזינה בישועת עמנו במהרה כנפשו היקרה וכנפש ידידו
מוקירו ומכבדו הדו"ש

חיים עוזר

מפני דלקת קל בגבי עיני הנני כותב כל זה ע"י אחר.

(ג' ניסן תרצ"ד)

✱

נ"ח. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה אור ליום ה' י"ג ניסן תרצ"ד.

הוד כבוד ידידי הרה"ג החכם השלם יראת ד' אוצרו וכו' כש"ת
מו"ה עזריאל ד"ר מונק נ"י, ישא ברכה מאת ד'.

אחדשה"ט. יקרת מכתבו מיום ה' ניסן הגיעני במועדו. מרובי טרדות
אחרתי מלהשיב. גם לדעתי הי' יותר טוב לו פנה כתר"ה במכתבו להרבנים
הנשאלים ומתענינים בענין זה. כי עתונים ע"פ רוב לא יקראו. בכ"ז הדפיס

1. עיין להלן מס' קיד.

העתון „דאס ווארט“ כרצונו הטוב ופרסם את מאמרו הנדפס ב„איזראעליט“. מרובי טרדות ורפיון בריאות בשבועות האחרונים הוכרחתי לדחות את הענין עד אחר תחג, לע"ע לא השבתי בענין המסובך ההוראה הנוגעת לכלל ישראל בכל תפוצות הגולה, רבת האחריות. ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו וימתר לרוחתו וישועתו.

מאד אחפץ לדעת משלומי ובריאותי ומשלוי ידידנו הרב ר' מאיר הילדסהיימר נ"י. והנני חותם בברכה מרובה לכתר"ה ולכל ב"ב ולכל הגלויים אליי לאהבה אותו וד' יראנו נפלאות כימי צאתנו מארץ מצרים, יתברכו בברכת חג המקודש הבעל"ט כנפשם וכןפש מוקירים ומכבדים הדוש"ת באהבה וידידות

חיים עוזר

נ.ב. ע"פ בקשת הרה"ג ר' יחזקאל אברמסקי שליט"א רב ד„מחזיקי הדת“ בלאגדון הנני ממציא לו בזה העתק מתחלת תשובתו בענין ההימום.
(י"ג ניסן תרצ"ד)

הנ"ל.

✱

נ"ט. מכתב מהרב חיים יצחק ירוחם אל
הרב יחיאל יעקב ווינברג

ב"ה ברי' דמועדא עשרה למב"י שנת של"ח אור"ך ואמית"ך

ברכות מאליפות מרובבות, תעופינה כיונים על ארובות, לכבוד הרבנים גדולי הערך ורמי המעלה שליט"א.

הקונטרס שלכם הגיעני בערב חה"פ העעל"ט ולא יכולתי להשיב על אתר, כראוי מפני הכבוד, מפני טרדת הכנה דרבה לחג הקדוש ובמועד הידי אסורות מלכתוב (אם כי מותר בד"ת, ל"ה טעם ההיתר שייך כאן). ועתה הנני משיב על אתר.

א) שעברתי על כל הקונטרס שלכם, והנה הדבר פשוט הוא לאיסור גמור, ואין כלל מדרכן של ת"ח לצדד בזה אפי' לפלפולא בעלמא.

ב) ואיני רוצה לבאר הטעמים בזה כעימ"ש בשו"ת דב"ח ח"א האו"ח סי' כ"ג ממה שקיבל מן חותנו הגאון ז"ל, וע"ע כעי"ז במכתב הג"ר בעריש מייזילש אבד"ק ווארשא ז"ל בסוף הקו' מודעא לבית ישראל.

ג. אליכם אישים. אקרא. בבקשה מכם, עמדו בנסיון, והראו שהנכם מבני בנייהם שנסתלקו ושנצלבו על מצות התוה"ק. וכ' בשו"ת הרא"ש כלל ל"ב סי' ח' על אודות הנשים אשר ל"ה להם כח לעמוד בהיכל המלך, ובעת הגזירה החליפו מפני אימת מות, וכאשר מצאו גס וגמלטו חזרו לדת, אמת הדבר כי מאד הרעו לעשות, וצריכות חרטה ותשובה וקבלת יסורין יותר מהמחליפין שלא בשעת הגזירה, כי פרהסיא היא, שעת הגזירה אמרו חכמים אפי' לשנויי ערקתא דמסאנא אסור לשנויי, ודוגמא לדבר למלך גדול שהי"ל הסרים למשמעתו, ומקצתם סרו מעליו ושוב השלימו וקבלם המלך. לימים נזדווג לו מלך גדול בחיל כבד, ואותו המלך קבץ משרתיו, ואמר להם אתם רואים שכנגדי ידו תקפה עלי, אשר יבחר בי ובכבודי, יקרב אלי ויערה נפשו למות, מקצתם נזדווגו אחרי המלך וקצתם נסוגו אחור, והמלך גלחם ונצח להם. והנסוגים אחור בקשו להשלים עמו בתיקון קל כאשר השלימו כבר הסרים מעליו, ולא נאות המלך לקבלם, כ"א בתיקון רב. כן מלכו של עולם מתפאר בישראל כאשר מוסרים נפשם לקדושתו כמ"ש: ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. עכ"ל.

כו"ח מכאב לב ומצפה לרחמי שמים במהרה דידן.

הק' חיים יצחק ירוחם

מלפנים אבד"ק אלטשאדט ואני בעוה"ר עודני בתוך הגולה

צופה לישועה שלימה במהרה דידן.

(כ"ה ניסן תרצ"ד)

ט'. מאמר הרב זאב צבי קליין

(ער"ח סיון תרצ"ד)

בדבר שאלת ההימום ראיתי תשובת כבוד ידידי הרב הגאון הגדול וכו' מו"ה יעקב יחיאל וויינבערג ג"י אשר הפליא לעשות בתשובתו להאיר הענין מכמה צדדים והעמיק והעלה פנינים יקרים כאשר יראה כל מבין אבל לדעתי העני' לא יצא עוד ידי חובת ביאור כל הענינים — ובפרטים אחדים לא אוכל לירד לסוף דעתו ויען כי הדברים נוגעים ברום עולם היהדות — התחובה על כל אחד ואחד לחוות דעתו בלי משא פנים למען יתבררו ויתלבנו הדברים ונשיג את המטרה היחידה העומדת למול עיני כל העוסקים בענין החמור והקשה הזה — את האמת. ואין רצוני להרבות בפלפולים רק להעיר על איזה

ענינים ואלך בהסדר אשר בחר בו הרב הגאון הנ"ל ואח"כ אציין איזה ענינים אשר לא דיבר מהם כל עיקר והם לדעתי דברים נחוצים וענינים גדולים אשר בלעדן אין לפתור השאלה הגדולה והחמורה כלל.

א) החשש הראשון שממנו ידבר כבוד ידידי הרב הגאון ב"י הנ"ל הוא חשש מסוכנת והעלה להלכה דיש להתיר בבהמות אשר הוממו ע"י זרם החשמל אפי' לא פרכסה כלל או עכ"פ אם זינקה. אבל למעשה יכול המחמיר להחמיר ולאסור אם לא פרכסה. הנה מצד הדין בודאי יש היתר למסוכנת אם פרכסה או אולי בנ"ד גם אי רק זינקה. אבל הלא גם חשש אחר יש כאן אשר ממנו לא דיבר כלל והוא שנתיר מסוכנת או עכ"פ בהמות שיש בהם חשש של מסוכנת בתמידות לכל אחינו הדרים בארץ אשכנז והלא ידוע מה שכ' התב"ש בסי' י"ז שסיים וז"ל, "ולכן בנ"ל דהאידינא דנפיש תולין להקל ומקלו יגיד לו ראוי לכל בעל גפש ויוהר אפילו ממסוכנת ישראל אע"פ שאינו נוהג בשאר פרישות וחסידות (כ"מ לשון הרמב"ם וש"ע) ואין כאן משום יוהרא כלל". אלו דבריו בעתו ובזמנו ומה נאמר עתה בזמננו מי יערוב בכל המקומות שידקדקו היטב בדיני הפירכוס. ומי לא ירא להתיר בתדירות אכילת בתמות אשר מחשש מסוכנת לא יצאו — ואין אני אומר בזה כמובן לא איסור ולא היתר אבל לברר אנו צריכים גם את זה.

ב) בדבר כל שאין כמות חי' הביא כל דברי התב"ש סי' ל"ג אשר שם כתב בשם הרוקח דנימק הלשון עם הטולטלת טרפה וע"ז כתב התב"ש דהטריפות היא משום שאינה יכולה לחיות ולא קשיא לן אמאי לא חשבי בהדי י"ח טריפות וצ"ל משום שנאמר למשה בסיני כל שאין כמות חי' טרפה וגם מקרא דטרפה נלענ"ד כן כמ"ש הטור ר"ס כ"ט אלא דאנן לא הוי ידעי מה הן הדברים הגורמים שתמות ודאי לזה אמר הקב"ה למשה י"ח דברים אבל הדברים הברורים והידועים לכל כגון שניטל ממנו אבר שא"א שתאכל בלעדו ואפי' ע"י המראה והלעטה א"א לה מי לא ידע דא"א לבעל חי להתקיים בלא אכילה וכיון שנאמר כל שאין כמות חי' טרפה תו לא צריך לפרש זה כמו שהוצרך לפרש י"ח טרפות וקיבל הרוקח ז"ל דאם נימק הלשון אכתי יכולה לאכול קצת בעצמה או ע"י המראה אבל נימק הטולטלת בזה קיבל שא"א לה לאכול ואין לך כל שאין כמות חיה יותר מזה. ואם כנים דברי התב"ש והרוקח ומאן ספון ומאן חשוב להכריע נגדם אזי בנ"ל דאם נראה בהמח דם הרבה אשר עפ"י עדות הרופאים א"א לה להבהמה לחיות (,שטארקע געהירנבלוטונג") אז הבהמה היא טרפה מטעם שאין כמות חיה.

והנה כתב ידידי הרב הגאון נ"י הנ"ל דהתב"ש לא נתכוין כלל לומר שאם הבהמה אינה יכולה לחיות מסבת איזה מחלה שהיא טרפה מצד אינה חיה רק דסובר דחסרון היכולה לחיות צריך להיות מקושר בטרפות דהיינו חסרון או ליקוי באבר שלא בא זכרו בש"ס אין זו הוספה על הטרפות אם יבא להטריפו — ובאמת ריבוי הדם במח לא הוי איזה מחלה או חולשא כי אם ליקוי בהמה וב"ס לא גרוע מנמצא מים בין קרום למח דרוב האחרונים כמו התב"ש והפרמ"ג התמירו אף באינו ניכר שום חסרון במח. ובאמת אמר הרופא דר. ליעבען נ"י מפראג דבנמצא דם במוח ראינו שנקבו איזה נימי דם בהקרום וכן יש לחוש לנקיבת קרום של מח ופלא בעיני שלא דיבר מהחשש הוזה כבוד הרב הגאון נ"י אף שבהקדמתו הזכיר שמצאו נקודות דם ולא רק איזה נקודות כי באמת מצאו דם וע"כ יש לחוש לריבוי דם ע"י הזרם העלעקטריע אשר ע"י הבהמה אינה יכולה לחיות וטרפה עפ"י דעת התב"ש דהוי ליקוי בהמה — או דהוי טרפה דלא גרע דם בין קרום למח למים בין קרום למח שטרפה עפ"י רוב גדולי האחרונים. דו"ל התב"ש: „דא"א לשנים בנושא אחד" מאי שנא דם או מים.

ג) בחשש נפולה נקט בפשיטות דנפילה ע"י זרם העלעקטריע לא הוי כהפילוהו בכח. מנא ל"י הא דהחשמל אינו מפיל את הבהמה בכח רק מבטל כח החושים של הבהמה או גורם כאב באברי הבהמה ועי"ז הבהמה נופלת — ואני לא אדע זאת ויכול להיות דהבהמה נופלת ע"י כח ההכאה מזרם העלעקטרי כמו איפכא.

ד) האריך והרחיב הדיבור בענין ריסוק אברים והדברים ראויים למי שאמרם ובאמת אני הוכחתי באריכות דבין לרש"י ובין להראשונים האחרים גם להרמב"ם וז"ל הוי נפילה ודאי טרפה כדמשמע מדברי רש"י בחולין במתני' דאלו טרפות דכתב רש"י נפלה מן הגג ושחטה מיד טרפה אעפ"י שאין שבר נראה בה חוששין שנתרסקו אברי' ואין טעם בטרפות שהלל"מ הן וכדמשמע נמי מהא דמגי נפולה בהדי שאר מיני טרפות שהן ודאי ולא ספק — אמנם בזבחים דף ע"ד כתב רש"י נפלה מן הגג, ואינה יכולה לעמוד ספק טרפה היא ואם שחטה קודם ששתתה מעל"ע טרפה משום ריסוק אברים ואפי' בדקה ולא מצא בה נקיבת הריאה או הבני מעים ולא פסיקת חוט השדרה ושום סי' טריפות ואם שהתה מעל"ע ושחטה צריכה בדיקה מכל סי' טריפות וכו'. הרי דכתב רש"י דנפולה רק ספק טרפה היא. ולא מצאתי תירוץ נכון ליישר כל העקמומית רק אם נאמר דנפולה הוי ודאי טרפה היינו דגזירת

הכתוב הוא לדון אותה כודאי טריפה כי היכא דאמרינן בספק טומאה ברה"י
דהוא טמא ודאי מגזה"כ לעשות ספק כודאי כן הוא בנפולת אף דאינו רק
ספק אם נתרסקו אבריו מ"מ גזרה התורה שתהא ודאי טרפה.

והנה בספק טומאה ברה"י הוי ודאי טמא ואפי' חזקה לטהר לא מהני
כמבואר בריש מס' גדה ועיי' תוס' דף ב' ד"ה והלל וטעם הדבר דחזקה לא
הוי בירור הענין אלא דבכל מקום דנולד ריעותא לפנינו הוא ספק אם יצא
הדבר מחזקתו או לא וגזרה תורה להעמיד כל דבר על חזקתו ולדון אותו
כודאי על החזקה. אמנם זה אינו רק במקום דאי לא ניזיל בתר החזקה יהי'
הדבר בספק אבל בספק טומאה ברה"י דנין אותו לודאי טומאה ולא ספק
לכן לא מהני חזקה לטהר וע"כ שורפין את הקדשים מחמתה אף דהי' להם
חזקה כאילו הי' טומאה ודאי. — וגם ספק ספיקא לא מהני ברה"י לטהר
כדאיתא במשניות טהרות פ"ו מ"ד דהלא כל ספק ברה"י הוא כודאי וע"כ
לא שייך לצרף הב' ספיקות לרוב וע"כ לא חזקה מהני ולא ספק ספיקא. ועייין
גם ב"י או"ח סי' תל"ט בדבדבר שעושין מספק כמו בדיקת חמץ לא מהני
ספק ספיקא.

אמנם כל זה לאחר ששחטה דאף אם בדקו ולא מצאו שום ריעותא אף
דזהו חששא בעלמא אפ"ה בודאי טריפה מגזה"כ אבל כ"ז שהבהמה בחיים
ואנו דנין על החלב לא נוכל לדון לאסור את החלב מטעם ודאי כיון דהדבר
עומד להתברר ולא נוכל לאסור מטעם ודאי רק מטעם ספק כמו בספק טומאה
ברה"י אם ידעינן שהיום או מחר יבורר אם הוא טמא או טהור אז אולי דלא
נוכל להחליט לודאי טמא ולשרוף עליו את הקדשים וע"כ רש"י בזבחים כתב
שפיר דכל עוד שהבהמה בחיים לא נוכל לדון אותה לודאי טרפה כיון דהוא
ספק דילמא תחי' מעל"ע אבל אם שחטה מיד כמש"כ שם בחולין הוי ודאי
טרפה מטעם גזרה"כ כמו ספק טומאה ברה"י — ולאחר זמן רב אחרי כתבי
את זאת מצאתי כדברי בס' שערי שמחה באריכות ועיי"ש. וההסבר של
נפולת אף דהוי בעצמותה רק ספק והוי ודאי טרפה אמר לי ע"פ הרב
הגאב"ד דקהלתנו מהר"ע מונק הכהן שליט"א דהוי כמו ספק טומאה ברה"י.

היוצא לנו מזה אם יש לחוש בחשמל הבהמות לריסוק אברים אז לא
מהני לא חזקת היתר ולא ספק ספיקא כמו דלא מהני אצל ספק טומאה ברה"י
מטעמים שכתבתי — וע"כ לא אוכל להודות לדברי כבוד ידידי הרב הגאון
נ"י בצדדי ההיתר שכתב מטעם ספק ספיקא או חזקת היתר מלבד שיש
לדון הרבה אודות החזקת היתר בדבר שנולד בו ריעותא מחיים לפי שי'

הד"מ ורבנו יונה אבל לפי השגתי והבנתי את הענין ריסוק לא שייך כאן חזקת היתר.

אמנם הלא רוב מהני גם בספק טומאה ברה"י וגם כאן כותב כבוד ידידי הרב הג' ווג¹, שליט"א דהוי רוב להיתר דהלא אצל הנסיונות שנעשו בחשמל עמדו והלכו הבהמות רק מיעוטא דמיעוטא לא יכלו ללכת. והביא ג"כ דרב אחד פקפק שאין זה רוב מעליא מאחר שפעולת החשמל תלוי ג"כ במצב בריאותה של הבהמה ולא כל הבהמות שוות בזה והביא רא"י דגם בנידון כזה אנו הולכים בתר רוב מתוס' חולין נ"א ד"ה בית הרחם דכתבו דגבי ביה"ר צריך להיות איזה ריעותא דאל"ה פשיטא דאוליגן בתר רוב ולדות ולפי' רש"י החשש הוא שמא נדחק וא"כ גם הכא נימא דלא כל הטבעים שוים ולא כל הגופים מתרסקים מחמת הדחק של ב"י הרחם אלא ודאי דגם בזה אמרינן רוב. ובמחילת מכ"ת לא הבנתי דהלא התם אנו רואים דבית הרחם הוא צר בכל הבהמות ואעפ"כ רובן בהמות שלא נתרסקו איברייהן יולדות וע"כ הוא רוב טבעי כמו רוב בהמות שכשרות אבל כאן הלא אנו עושין איזה פעולה אשר עוד לא נסינו אותה רק באיזה בהמות ומגין לנו לומר שרוב בהמות יש להן טבע שלא להתרסק מחמת החשמל — והנה הרב הגאון הנ"ל נ"י כותב דהבהמות שלא יכלו להלוך הוי רק מיעוטא דמיעוטא ועיי' במרדכי דחולין פ' הזרוע והלחיים דכותב דמיעוטא דמיעוטא לא הוי רק כמו גבי גבינות בית אונייקי דעגלים הוי מיעוט דבהמות והנשחטים לע"ז מיעוט דעגלים ולכן הוי מיעוטא דמיעוטא אבל² זו"ז אפי' אחד מאלף לא הוי מיעוטא דמיעוטא ועיי' באחרונים שהעירו כן — וכאן המקום להעיר שלא דקדק בלשונו לומר בדף פ"ז שהרופאים מעידים שאין בחשמל חשש ריסוק או נקיבה לא כל הרופאים מעידים זה שהרופא דר. ליעבען אמר בפירוש שהוא חושש לנקיבת קרום של מח וגם ביקש שעוד יעשו נסיונות עבור החשש של ריסוק — ויש עוד להעיר כי מי יאמר לנו שהרופאים בקיאים בבדיקה יותר ממנו אם נאמר שאין אנו בקיאים בבדיקה במקום שאינו ידוע גם הרופאים אולי אינם בקיאים.

ויש אולי להשוות זה למה שהביא בשם הח"ס מחור"מ סי' ל"ה דפלוגתא

1. הרב וויינברג.

2. צ"ל אבל אם היו נשחטים שאר בהמות לע"ז אפילו אחד מגי אלף לא הוי אלא חד מיעוט (המור"ל).

דרבותנו וחי' יב"ח אי מהני זה לברר ההלכה באידך¹ ובהמה זו תעיד על כלם. הנה ידוע דדבר זה תלוי בפלוגתת הפר"ח ותב"ש בסי' ל' לענין תרגומות שיש בהם נקבים בעצם הגולגולת וחי' יב"ח אי להתיר השאר דהתב"ש אוסר ורק אותן שחי' יב"ח מותרים ולא השאר. ועיין בתשוב' הגאון בית יצחק סי' ס"א דכותב והוכיח דלא מהני לברר רק שעל כל אחד שחיתה יב"ח אמרינן דהוא מן הרוב ולא נאמר דהוי מן המיעוט טריפות דחיות אבל לא להעיד על הכלל כולו יצא.

(ה) ועתה נבא לדון אם גם אמת שיש כאן רוב ברור אי שרי לעשות ספק לכתחלה כדי שנסמוך אח"כ על הרוב — הנה במלמד להועיל אבה"ע סי' כ"ב כתב הגאון המנוח רד"ץ האפמאן זצ"ל דזה הוי דבר פשוט דאסור לעשות ספק לכתחלה שנצטרך לסמוך על הרוב ועיי' בשו"ת בית אפרים יו"ד סי' ו' והובא בתשובות הרי בשמים מהדורא תנינא סי' ד' וז"ל שם: ובמה שכתב בשו"ת בית אפרים חיו"ד סי' ו' בשם חכם אחד לפרש סוגי' הש"ס סוטה מ"ח גבי יוחנן כ"ג ביטל את הנוקפין שהיו חובטין במקלות כדרך שעושין לפני ע"ז א"ל עד מתי אתם מאכילין טריפות למזבח שמא ניקב קרום של מח וביאר כיון דתמיד עושין כן איך לא יארע לפעמים שינקוב קרום של מח ומונען מזה לכתחלה וכו' שעכ"פ ינקוב אחד מגי' אלף קרום של מח אין לנו לעשות שקר בנפשנו לסמוך אח"כ ארובא להכשירים כיון דהריעותא הוא לפנינו שאנו רואין שחובטין אותן במקלות.

והביא גם דברי הישועות יעקב יו"ד סי' ט"ו וז"ל: ואמרתי בטעם הדבר דלא אמרו ליול בתר רובא רק כשאנו דנין על דבר פרטי אמרינן דהך מילתא הוא מן הרוב אבל כשאנו דנין לעשות תקנה כוללת צריכין אנו לתקן גם עבור המיעוט דהרי המיעוט גם הוא בעולם וכו' והוא יסוד מוסד אצלי ומנה לא אזוע ומעתה ה"ה בזה כיון דיש בעגלים מיעוט נפלים ואם נתיר כל העגלים תוך ח' גם המיעוט יבא לאכילה ובאמת איכא מיעוט שאסור גלל כן תחמירו ז"ל לחשש המיעוט. ועיין גם בישוע"י אה"ע קנ"ז. הרי דגדולי האחרונים פוסקים בפשיטות דאין לעשות שום תקנה שנצטרך אח"כ לסמוך על הרוב. ובאמת גם ביטול ברוב ילפינן מאחרי רבים להטות ואעפ"כ אין מבטלין איסור לכתחלה ומהתשובות בית אפרים סי' ו' שהזכרתי והבאתי למעלה יש להוכיח ג"כ שאין לומר בכל מקום שאין לו לדיין אלא מה

1. בח"ס הנוסח הוא: אי מהני זה לברר דלעולם הלכה כאידך, ובהמה זו תעיד על כולם. (המור"ל).

שעיניו רואות ובפרט בחשש של נקיבת קרום של מח אין לסמוך על בדיקת העין לבד ועיי"ש.

(ו) ותמהני עוד על כבוד ידידי הרב הגאון מו"ה יעקב יחיאל נ"י שבהקדמתו הביא החשש טריפות בריאה שאנו בעינינו ראינו שהסירכות שעל הריאה נקרעו באופן שאי אפשר עוד לבדוק אותן וזה מתבאר כאשר יאמרו הרופאים מחמת כובד הנשימה שהזרם מכביד הנשימה ועיי"כ נקרעו הסירכות והחשש הוא שאולי נמצא איזה חוט יוצא מן הריאה וגדון את החוט לריר בעלמא או לסירכא תלוי' ובאמת היתה מחוברת מתחלתה והיתה סירכא מעליא רק נקרעת ממקום חיבורה. ובאמת לא אדע איך לבדוק אח"ז שהרי השוחטים לא ימצאו סירכא ולא ידקדקו אחרי' והפעם שראינו היתה ע"י מקרה — וידעתי גם ידעתי שגם כאן יש לדון מטעם ספק ספיקא אבל הלא ספק ספיקא הוא מטעם רוב וכמו שאין לעשות ספק לכתחלה שנסמוך אח"כ על הרוב כ"כ אסור לגרום ספק ספיקא בידיים ודבר זה הוא מוסכם מכל הפוסקים.

וכדי לשנות את כל החששות שיש לי עוד אף אחרי שראיתי התשובה הנפלאה של כבוד ידידי הרב הגאון נ"י.

(א) אי יש להנהיג לאכול בהמות אשר יש בהן חשש מסוכנת.

(ב) לדעתי אם יש לחוש לריבוי דם במח יש להטריף מטעם שאין כמוה ח' דהוי ליקוי במח וגם אי נמצא מעט דם בין קרום למח לא גרע ממים שבין קרום למח.

(ג) יש לעשות עוד נסיונות אם לא ינקב קרום של מח ע"י החשמל.

(ד) יש לחקור אם נאמר שהרופאים בקיאים בבדיקה יותר ממנו או אולי שצריך עוד בדיקה של י"ב חדש.

(ה) יש לברר עפ"י גדולי דורנו אי רשאים אנחנו לעשות תקנה כוללת שנצטרך לסמוך על הרוב.

(ו) יש לברר עוד מה נעשה בהחשש של ניתוק הסירכות אשר בעינינו ראינו.

(ז) אם יש לסמוך על בדיקתנו לפי ראות עינינו כי לפי דעתי כלנו לא למדנו לבדוק המח וחדקים מלבד הדין.

ועוד מצאתי לחובה להעיר גם על החשש שכבר רמזתי עליו בענין אחר שיש לחוש על הרושם כלפי פנים וכלפי חוץ. כלפי פנים שההמון יראה שדברים אשר אמרו הרבנים שהם איסור גמור יתירו תחת הלחץ זה הדחק מחוץ. וכלפי חוץ שגם שונאנו ישפטו שסוף כל סוף אם רק הם יעמדו עד דעתם ימצאו הרבנים היתרים לכל אשר אמרו מקודם שזה איסור גמור. וגם להיפך יש להעיר שאם לא נמצא איזה תקנה יש לחוש שלאט לאט תשכח תורת שחיטה ויתגאלו רוב הציבור במאכלות אסורות ר"ל.

והנה יש אתי אריכות דברים בכל הפרטים שהזכרתי וקצת מהדברים שלחתי זה חדשים אחדים לידי גאוני הדור שליט"א אבל בתשובתם בקשוני שלא להודיע חוות דעתם ברבים כי לא ירצו להורות בדברים קשים האלה ורצונם זהו כבודם אבל הפעם קצרתי שכוונתי רק להראות איזה פרטים הצריכים עוד בירור, 'דעתי העני'. וד' יאר עינינו ויורה לנו הדרך אשר נלך בה ויוציאנו ממצוקה לרווחה. למען נשמור ונעשה מצותיו בכל פרטיהן ודקדוקיהן כמאז וכמשנים קדמוניות ויוליכנו קוממיות לארצנו אשר שם נאכל מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר המזבח לרצון.

פה בערלין ער"ח אשר ישועות בו מקיפות תרצ"ד לפ"ק.

זאב צבי הכהן קליין

אחרי כתבי כל הנ"ל נ"ל ראייה בתורה דדם בין קרום המח למח הוי ודאי טרפה לדעת הפרמ"ג והתב"ש אשר הם גדולי ההלכה כי הפרמ"ג כותב דטעמו דכיון דיש כאן מים אפי' משהו הלא נחסר המח והטעם הזה שייך גם גבי דם — וכן בכליות דפסקינן בהדיא בש"ע דדם הוי כמים — וז"ל התב"ש בס"י ל"א „ראי אפשר לשנים בנושא אחד“.

וגם נולדו לי ספקות בענין נאמנות הרופאים שאינם יהודים עיי' חת"ס יו"ד קנ"ג וקל"ח ופנים מאירות ושאר גדולי האחרונים ובפרט דלא שייך גבי הרופאים הגדולים דלא מרע אומנתו דמי גדול יותר ממנו — ולא אאריך עוד יותר כי הלא גם לפני הועד גלוי וידוע כל הנ"ל.

פה בערלין כ' סיון תרצ"ד לפ"ק.

הנ"ל

ב"ה אסרו חג של שבועות תרצ"ד, ברלין.

למעלת כבוד ראש אגודת הרבנים היראים הרב מהר"י אונא שליט"א, אבד"ק מאנהיים יצ"ו.

בהורמא דמר אני נוטל לי רשות להציע לפניו את דעתי בדבר השאלות העקריות שצריך להעמידן בראש על הפרק במועצה ההדדית שתהי' מחר אי"ה:

(א) נניח כי ימצאו מיתודה להימום הבהמות ומכוונת עפ"י ההלכה בלא חשש ופקפוק, אם יש לאסור את ההימום מצד שהוא נחשב שינוי באופן הזביחה הנהוג ומקובל עד עכשיו. כפי שיוצא מהמכתב שהפיצה אגודת הרבנים האורתודוכסים שהם חוששים לזה. הם כותבים: „כי יש בארצנו שחותרים להשיג היתירים לשנות אופן הזביחה הנהוג" וכו', ועי"ש שכתבו, שבשום אופן למען השי"ת ולמען נצחיות תורתו הק' לא יורה שום מורה הוראה מחוץ לארצנו בנדון זה בלתי שיפנו אליו בשאלתם וכו'. מכאן, שהם רואים בהיתר כשהוא לעצמו פגימה ח"ו בקדושת השי"ת ואבק כפירה ח"ו בנצחיות התורה. ואם כן הדבר למה כל הטורח והעמל הזה? מוטב שיכריזו איסור מטעמים הנ"ל ותו לא. ולמה לנו לבלבל דעת הקהל ולעורר בלב יושבי הארץ תוחלת ממושכה, שסופה להיות מוכזבת מאחר שכבר מנוי וגמור לאסור מטעמים הנ"ל.

(ב) הנ"ל כותבים במכתבם: „וכבר העיד הנסיון כי היתרים כאלו אף שלא נתנו אלא ליחידים ועל תנאים פרטיים, כגון לבתי חולים וכדומה, מ"מ לא נשמרו גדרים אלו וההיתרים עלולים בודאי להתפרץ וכל היתר הנתן על תנאי בודאי פורץ גדר" וכו'. הרי שמטעם זה רוצים לאסור, וא"כ למה המו"מ וההתיעצות והשו"ת ושאלת גדולי הדור, מאחר שטעם זה מספיק לדעתם לאסור?

(ג) בסוף המכתב הם כותבים: „בלי ספק חוץ מן המכשלה, שלפי דעת הרבה רבנים חרדים מארצנו כרוכה בזה אכילת נוי"ט לרבים יותר מכאשר עד עתה, עוד תצא מזה בודאי מחלוקת גדולה ח"ו וסכנה לכל אחב"י עלולה לבוא ח"ו מזה". הרי לפנינו טעמים חדשים לאסור: מכשלה, מחלוקת

גדולה וסכנה לכל אחב"י, וא"כ שוב חוזרת וניעורה שאלתי הקודמת: למה לנו כל הטורח? מוטב שנאסור בגלוי ובפשטות מלהונות דעת הקהל בבקשות היתירים, שעייזו אנו מרגיזים את הרוחות וסוכ"ס נהיה אנוסים לאסור מטעמים הנ"ל.

ואני מודיע לחברי המועצה, כי לאחר שחזרתי מנסיעתי בפולין אחרי חג הסוכות העבר הצעתי להרב ד"ר מונק שליט"א, שלענ"ד צריך להתישב אם לא נחוץ להכריז מיד איסור בכל ארץ אשכנז על ההימום. והודעתי, שבאם חברי הרבנים יסכימו, אני מוכן מצדי לחתום על איסור זה, כדי שלא להרגיז את הרוחות ע"י תוחלת ממושכת. ועיקר טעמי הי' כי יש בזה חשש סכנה לכלל אחב"י בשאר הארצות וגם חושש אני למכשלות הכרוכים בהיתר זה, אלא שהרב ד"ר מונק לא הסכים להנ"ל וגם הרבה מהחברים אמרו לי שא"א לגזור גזירות על הציבור באשכנז שאינו יכול לקיימו וסוף הדברים כי עלול איסור זה לגרום לאכילת נו"ט בהמון וח"ו רובם ככולם יפרשו מן הציבור וינזרו ח"ו לבושת של חיים טמאים מתועבים. ורק זה גרם לי להזדקק לשאלה זו ולהשקיע את עצמי באהלת של הלכה זו ולהשתדל בבירור וביאור הדברים הסתומים והשאלות השונות בזה. אבל אם כלה ונחרצה שסוכ"ס יש לאסור מפני הטעמים הנזכרים א"כ שוב השאלה הנ"ל עומדת בתקפה. ונחוץ שקודם כל יעיינו בשאלה עיקרית זו, הקדומה לכל השאלות האחרות ויעמדו למנין ויכריעו אם יש לאסור מטעמים הנ"ל או לא. ורק לאחר ששאלה זו תוחלט בשלילה, היינו שאין הטעמים הנ"ל מספיקים לאסור, אז אפשר לדון בשאר השאלות, ואם יחליטו מחר ברוב דעות שאין הטעמים הנ"ל מספיקים לאסור, או ששתי האגודות לא יבואו להתלטה אחת בזה, האם נכונה אגודת הרבנים האורתודוקסים לחזור ולכתוב לאותם הרבנים שאליהם שלחה מכתבם הראשון ולבטל בקשתם הראשונה,, ששום מורה הוראה מחוץ לארצנו לא יורה הוראה בנידון זה בלתי שיפנו אליו בשאלתם שתי אגודות אלו ביחד"? ואם לא יבטלו את בקשתם הראשונה ממילא לא ירצו הרבנים מחוץ לארצנו להתערב בזה. ואין זו השערה בעלמא, כי אם עובדא ממש וכבר כתבו אלי כמה רבנים גדולים, שאין הם רוצים להתערב בזה, מאחר שאגודת הרבנים בפפד"מ בקשה אותם שלא להזדקק לשאלה הזאת (לשונם ממש של הרבנים במכתבם אלי). ואם כן הדבר אין תועלת בכל הטירחה, מאחר שהרבנים מחוץ לגבולנו לא ירצו להתערב כ"ז שאגודת הרבנים בפפד"מ עומדים בבקשתם הראשונה.

וצריך לעיין בשאלה זו, אם יש רשות בידי אגודת הרבנים בפפד"מ לכוף את כל רבני אשכנז היראים להשתעבד לרצונם ולקבל את דעתם אף שהיא דעת המיעוט.

כל זמן ששאלות הנ"ל לא תמצאנה פתרון גלוי וברור אין צורך לטפל בשאלות אחרות כי הוא רק אבוד זמן לבטלה וזריקת אבן בעיני הבריות.

עכשיו עלי להתנצל על שלא נעניתי לבקשת היו"ר של אגודתנו ושאר חברינו הרבנים ובראשם הרב ר"ע מונק, שהפצירו בי להשתתף במועצה של מחר. צר לי שאני אנוס לעבור על דברי חברי הרבנים שליט"א, אבל מה אעשה ואין אני יכול להיות מיסב על שלחן עם אנשים שהעליבו אותי ואת חברי הרבנים באופן גורא מאד.

וידוע אני שאין לי רשות לתבוע עלבונם של אחרים. יבואו הם ויתבעו את עלבונם בעצמם, כי לא הורשיתי להיות למליץ בעד חברי הרבנים. ואם הם מוותרים על כבודם ורוצים להיות מן הנעלבים ואינם עולבים, תחשב להם לצדקה גדולה ויקוים בהם מה שאמרו חז"ל: הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים וכו'.

אולם מאחר שהמכתב הנ"ל פגע בי בייחוד, שהרי הזכירו את העניין של התזת הראש בבת אחת, שאני הייתי המטפל בזה, כידוע ומפורסם שגם מרן הגאון רח"ע שליט"א הזכיר זאת בתשובתו שבה הסכים אלי, עלי להודיע את הדברים הבאים:

(א) שקר הדבר כי יש בארצנו שחותרים להשיג היתרים לשנות אופן הזביחה הנהוג. לא אני הפעוט ולא חברי הרבנים היראים חותרים לשנות אופן הזביחה הנהוג. את השינוי באופן הזביחה הנהוג עשו משנאינו ומנדינו. ואנחנו, כל כוונתנו לא היתה אלא להציל אחב"י מאכילת נו"ט, ר"ל. וכל האומר כנ"ל הוא מוציא דבה על אנשים נקיים.

(ב) שקר הדבר מה שכתבו, „כי לא נשמרו גדרים אלו וכו'". האמת היא, כי כאן, בברלין ובשאר ערי אשכנז, לא השתמשנו כלל בהיתר זה אלא הרבו בהוצאות להביא בשר מן החוץ ורק במקומות מועטים, שלא היתה שום אפשרות להביא בשר מן החוץ הי' אנוסים להשתמש בהיתר זה שהסכימו עליו כל גדולי הדור ומרן הגר"ח"ע בראשם. ועל תנאי זה ניתן היתר זה לכתחילה.

ג) מה שכתבו: „כי מצב הדברים פה, גופא דעובדא לא נמסרו ממבקשי ההיתר בכל פעם בדיוק ובשלמות” — היא עלילה נמבזה, שאין לה כפרה ושעתידים ליתן את הדין מעלילי עלילה זו.

ד) מה שכתבו בבקשתם: „שבשום אופן, למען השי”ת ולמען נצחיות תורתו הקדושה” וכו’ — מעיד אני כי אין בין חברינו אף אחד שיש בו אף אבק של רצון לפגוע בקדושת המצוות או, ח”ו, אבק של כפירה בנצחיות תורה”ק. וא”כ אותה ההטעמה „למען השי”ת” וכו’ היא הוצאת דבה או, לכל הפחות, מתכבד בקלזנו של חבריו.

ה) מה שכתבו אל הרבנים: „כי יש בארצנו שתי אגודות שהן כל הרבנים החרדים לדבר ה’ והן נקובות בשמן” וכו’ — מעורר את הרושם כאלו כתבו את מכתבם זה בשם שתי אגודות הרבנים שבארצנו, ששום מורה הוראה לא יורה בזה, ואפילו הוראת יחיד ליחיד וכו’, עלי להודיע כי כותבי המכתב לא שאלו כלל את פי ראשי אגודתנו ולא הודיעו כלל על שילוח מכתבם זה לאחד מחברי אגודתנו ורק החזיקו זאת בסוד כמוס. שום איש לא נתן להם רשות לדבר בשם אגודתנו. ומכש”כ שלא הי’ להם רשות לאסור על רבני חו”ל לבוא בדברים עם חברי אגודתנו. דבר זה יכולים לעשות רק ראשי אגודתנו, אבל לא ראשי אגודה אחרת.

ו) מה שנוגע אלי — אמת הדבר ששלחתי תשובתי לגדולי חו”ל, אבל אני עשיתי זאת עפ”י בקשתם ובידיעתם וברצונם של ראשי אגודתנו. ולא עוד, אלא שגם מרן הגר”ע שליט”א ולהב”ח”ל הגאב”ד דק”ק לובלין ז”ל ורבני ווארשא וקראקא בקשוני לערוך תשובה בנידון זה ולהמציא לגדולי הדור. וכן עשיתי ויותר לא עשיתי. בהקדמתי לתשובתי וכן במכתבים רשמיים לראשי העדה כתבתי בפירוש, שאין אני מורה הוראה בזה, כי הדבר החמור מסור לגדולי הדור ומדבריהם לא נזוז אף זיו כל שהוא. ומכיון שכן הדבר לא הי’ להם רשות להפיץ את מכתבם הנ”ל ולעורר חשד כאלו אני עושה הכל בתור יחיד על דעת עצמי ובלי שאלת אגודת הרבנים שלנו.

ז) אפילו לא הייתי נמלך בחברי האגודה שלנו ג”כ הייתי רשאי לבוא בדברים עם גדולי הדור בשאלה הנוגעת לפיקוח נפשות יושבי ארצנו. אין אני סתם אדם יחידי. יש לי, ב”ה, תלמידים רבים המשמשים ברבנות בערים חשובות באשכנז ובארצות הסמוכות. וידוע, כי רבים הם הפונים אלינו בשאלותיהם. ואפילו מבין אגודת הרבנים האורתודוכסים יש רבנים שעומדים

עמנו במו"מ של הלכה והוראה וגם ראשי העדות השונות באשכנו מציעים לפנינו את שאלותיהם וספקותיהם, כידוע ומפורסם. וגם בשאלות שחיטת מפרקת והימום הבהמות פנו אלינו רבנים רבים וגם ראשי העדות, שנגיד להם חו"ד עפ"י דעת תורה. ומכיון שמוכרחים אנו להורות הלכה לרבים בזה, הרי החובה מוטלת עלינו לעסוק בעניינים אלו ובידענו את גודל האחריות המוטלת עלינו נזקקנו לשאול את פי גדולי דורנו שליט"א ולשמוע את דעתם, איזו רשות יש לחברי אגודת הרבנים דפפד"מ לאסור עלינו דבר זה, או לאסור על הרבנים שמחוץ לגבולנו שיבואו עמנו במו"מ של הלכה? האם תשובת הרבנים אלינו היא תשובת יחיד ליחיד? והרי זו תשובה לרבים של הרבנים והעדות המצפים לדברינו ולהוראותינו.

ח) אמת הדבר, שבלי כפי' ובלי אונס ורק מדעת עצמנו הודענו מפורש שמפני גדלה של האחריות הקשורה בעניין חמור זה אין רצוננו להורות הוראה בלי שאלת גדולי הדור ובלי הסכמתה של אגודת הרבנים שלנו. כי אין אנו צריכים לאזהרת אחרים ולהודעתם על קדושת השחיטה וחומר העניין בכללו. ואין אנו חשודים ח"ו להתנהג בדבר זה, שהוא יסוד היסודות בחיי ישראל, בבהלה ובקלות ראש, חלילה. א"כ איזה צורך הי' לחברי אגודת הרבנים של פפד"מ להתריע ברבים ולעורר חשד כאלו יש כאן עסק עם אנשים קלי-ידעת, שרוצים להעמיד בסכנה את כשרות השחיטה וכו' וכו'? האין זה אונאת דעת הבריות?

ט) ואין אני חושד ח"ו את הגאב"ד דקהל עדת ישורון בפ"פ ענ"מ, החתום על המכתב, שהוא רצה להכלים אותי ואת חברי הרבנים ברבים ולהטיל עלינו חשד בעיני הרבנים שמחוץ לגבולנו. ברור הדבר, כי המכתב נכתב ע"י מי שהוא, והוא לא דקדק הרבה בגוף המכתב וחתם את שמו בלא עיון בפרטי הדברים. אבל א"כ הי' לו לבקש מאתנו סליחה על עלבון זה שגרם לנו שלא בכוונה. וביחוד לאחר שהודעתי כל הנ"ל לחבר הראשות של אגודתם, ה"ה הרב ד"ר מערצבאך ג"י מדארמשטאדט והוא הבטיח לי להרצות את תביעותי לפני ראשי אגודתם ולכתוב לי את תשובתם. גם אמרתי להרב ד"ר מערצבאך, שעפ"י דין תורה מחוייבים הם להודיע לאותם הרבנים שלהם גשלה מכתבם הנ"ל, שלא נתכוונו לפגוע בכבודנו או להטיל עלינו חשד ח"ו. הרב ד"ר מערצבאך לא כתב לי ולא השמיעני עד היום אף דבור אחד.

(י) לכן אני מודיע כאן, שאני מצדי איני מוחל לכותבי ומפיצי המכתב הנ"ל על חטאם זה שחטאו נגדי בהלבנת פני ברבים ובהטלת חשדי שקר. ואני מוסר דיני לשמים.

הכו"ח היום יום ג', ח' לחדש סיון שנת תרצ"ד, פה ברלין.

יחזאל יעקב וויינבערג

✱

ס"ב. מכתב הרב ישראל זובער אל הרב יוסף ראזין
(ט"ו סיון תרצ"ד)

ב"ה

כבוד הרה"ג האמיתי המפו' בכל קצוי תבל רשכבה"ג כו' צפנת
פענח הרר"י רוזין שליט"א.

למדינו רבינו ע"ד הענין חדש שיצא כעת ע"ד השחיטה. והוא היות
שבאיזו מדינות אסרו עלינו את השחיטה לגמרי וגם במדינתנו שאלת השחיטה
עומדת על הפרק ומי יודע איך יפול דבר ואם ח"ו... וע"כ באתי בזה בשאלה.
היות שהמציאו מכונה עלעקטרי שע"י זרם חשמלי שנוגע בבע"ח — ע"י
אפאראט ספעציאלי — גורם כעין התעלפות להבע"ח ונופל תיכף בעילוף
בלי שום תנועה והזזה. אך אח"כ במשך עשרה או חמשה עשר רגעים מקיץ
הבע"ח מהתעלפותו וקם על רגליו כבתחילה. והרופאים אומרים שעמדו בזה
על הבחנה. ולאחר ריבוי חקירות ודרישות והרבה נסיון באו לידי החלטה
שהזרם החשמלי אינו גורם שם ריעותא כלל על האברים הפנימיים וכן על
החיות בכלל. וע"כ השאלה בזה אם מותר לשחוט את הבע"ח בזמן התעלפותו.
והנה קודם כל אציע את דעתי הקלושה בזה בקצרה כי לחוות דעתי
אינו צריך. והוא:

א) אם אפשר בכלל לסמוך על דברי הרופאים באיסור דאורייתא
הלא ידוע שאין להם נאמנות בזה. ומה שאנו מאמינים לרופא גבי חולה
ביוהכ"פ יומא פ"ב ואפי' רופא עכו"ם והוא נאמן אף להכחיש ישראל —
רא"ש שם — התם הוא משום ספק סכנת נפשות. וכן אין להבי' רא' מגדה
כ"ב מהשני מעשים שהעלה ר' צדוק מטבעון ליבנה גבי אשה א' שהיתה
מפלת כמו קליפות אדומות כו' ושאלו לרופאים ואמרו להם אשה זו כו' תטיל

למים אם נמוחו טמאה. ושוב מעשה באשה א' שהיתה מפלת כמין שערות אדומות כו' ושאלו לרופאים א"כ חזינן דסמכו על הרופאים. אבל באמת זה אינו כי שם סמכו עליהם רק בזה אם יש להאשה מכה בתוך מעיה או כמין שומא. אבל הפסק דין תטיל למים אם נמוחו טמאה בזה הי' כבר פסק החכמים ולא מדברי הרופאים ואדרבא משם בעצמו מובן שחכמים לא סמכו על דבריהם כי לפי דברי הרופאים הי' להם לחכמים לטהר את שתי הנשים. ומובן כיון שהדבר תלוי באיסור כרת א"א לסמוך עליהם מה ששאלו להרופאים? האריכו בזה בתשובת הרא"ש, ועבודת הגרשוני ומעיל צדקה ועוד שו"ת. וביחוד האריך בזה בס' משיב נפש ח"ב סי' כ"א וסיום דבריו אין לנו להאמין להרופאים בענין כללי כגון אם יאמרו שתענית יום כפור סכנה לכל היא וכדומה ואין להם נאמנות רק גבי איש פרטי אם זה האיש יוכל להתענות או אשה זו יש לה מכה במעיה וכדומה. ובכאן הוא ענין כללי כמובן. וכן אינו דומה זה לדינא דחזקה אומן לא מרעי אומנתי' זהו רק בדבר שאין צריך רק הוכחה ולא עדות כמו שהאריך בזה הש"ך וט"ז ביו"ד סי' צ"ח. אבל במידי דצריך עדות אין עכו"ם אפי' מסל"ת נאמן באיסור תורה ב"ק קי"ד. ודבר כזה להחליט שהחשמל אינו גורם ריעותא כלל להתיר הבע"ח בזה צריך בירור גמור כעין עדות.

ובפרט שא"א להם בעצמם להעיד בבירור על כל הבהמות שלכלם אינו גורם שום מיתה או ריעותא בזה כי ישנם בע"ח כאלו שע"ז אפשר שניטלת חיותם לגמרי.

(ב) ובעצם הדבר אפשר לכאור' לדמות זה למסוכנת — חולין נח. — שאם יהי' פירכוס גמור מותרת כבמשנה שם ל"ח ופירש"י שם דאם לא יהי' פירכוס קים להו לרבנן דנטולה נשמתה קודם גמר שחיטתה. ומילא מובן שאם יהי' פירכוס זהו הבירור שעדיין לא היתה נטולת נשמה וה"ה מותרת. ול"ד להלעיטה חלתית דטריפה — ומובן שאף אם יהי' פירכוס לאחר שחיטה אינו מועיל — אבל שם הוא כדמפרש שמואל מ"ט דמינקבה וזהו משום דכל העומד לינקב כנקוב דמי. ויותר דמי זה לאכלה סם המות דמותרת אף שבוה ג"כ סופה למות מ"מ אין סופה ליחסר מגופה דבר מה מהע' טריפות ורק שהמזגיים שלה יתקלקלו ולא בכלל טריפה הי' ומשו"ז סתמה המשנה אכלה סם המות מותרת — שם נ"ח ע"ב — ואף דאסורה משום סכנה אבל מובן שבגידון דידן אין בזה החשש סכנה וא"כ לפי"ז אפשר בגידון דידן להתיר לשוחטה כמו באכלה סם המות ורק נצריכנה פירכוס וכנ"ל.

אבל באמת ג"ז אינו דהתם במסוכנת ובאכלה סם המות הבהמה הזו כמו שהי' לפנינו הרי ה' ח' עדיין ואנו רואים בה חיות ממש כמו שאמרו שם — ה"ד מסוכנת כל שאינה עומדת — אבל ה' ח' עדיין לפנינו משא"כ בנידון דידן הי' מושכבת ומוטלת כאבן דומם בלי שום תנועה אפשר שאין בה חיות כלל ואף שהי' תפרכס לפנינו אח"כ פירכוס גמור — כרבא שם — אין זה כ"א פירכוס של זנב הלטאה — אהלות פ"א והובא חולין כ"ב.

ג) ויותר מזה יש לי מקום עיון אם פרה כזו לאחר שתקיץ מהתעלפותה ותעמוד על רגליה אם יכולים לשחוט אותה. אם נאמר כיון שעמדה לפנינו נוכל לדמות זה לנפולה שכל שעמדה והלכה אין חוששין לה — אפי' נמצא שינוי באבריה — ב"י בשם הרשב"א. או אפשר דשם העמידה והילוך הוי סימן שאין בה ריסוק אברים מחמת הנפילה אבל בכאן מי יודע איזו קילקול גרם לה החשמל ואין אנו יודעים איזה אבר לבדוק. וכל האברים לבדוק בזה אין אנו בקיאים כמו שהבי' רמ"א בס"י ג"ז מא"ז והגהות מיימוני והמרדכי סוף פ' בהמה המקשה.

ד) ועוד יש לדון בזה שאם אף נחליט שזה אינו נוטל חיותה ויכולים לשחטה — מה שקשה באמת לקבל זה וכנ"ל — יש בזה עוד חשש של בליעת הדם באיברים כמו בשובר מפרקתה חולין קי"ג ובוה אפשר עוד יותר כי ענין ההתעלפות הוא עפ"י הרוב שמתעכב מרוצת הדם לפי שעה ומזה בא התעלפותה ואם נשחטה בעת התעלפותה עדיין לא נתעורר הדם לצאת ויש בזה משום בליעת הדם באיברים, ובוה הוא ידוע מחלוקת הראשונים אם מותר ע"י מליחה או לא וזה תלוי בגי' בעי' הגמ' שם לאכול ממנו באומצא כגי' האלפסי והר"ן והרא"ש שם או כפירש"י דלא גרי' באומצא. כ"ז הוא בהנוגע לשאלתנו ועוד הי' פלפול ארוך בנידון זה אבל אין כמק"ל.

הרב י' זובער

ס"ג. תשובת הרב יוסף ראזין אל הרב ישראל זובער

יום ה' שלח תרצ"ד דווינסק.

לה"ר כו'... קבלתי מ"כ והנה כבר השבתי בזה כמה פעמים לרבני' אחרים דח"ו להתיר זה לעשות כי מלבד החששות שכתב עוד יש בזה לדידן לשיטת הרמב"ם בהך דחולין דף מ"ה ע"ב גבי נתמסמס או נתמזמוז ע"ש

ובפ"ו מהל' שחיטה דזה הוי שינוי בצורת האיברים. וא"כ לשיטתו דס"ל דגם דבר דאם ניטל כשר מ"מ אם נעשה בזה ריסוק טריפה א"כ גם (רוח) כן וא"כ באמת למת מקשה הגמ' שם גבי טרי' נימא מחמת ריסוק. וכן בהך דסוטה דף מ"ח ע"א גבי נוקפין ע"ש ולמה לא חוששין לגדר ריסוק אך שם שאני דאח"כ הגה הולכין. ועי' ברש"י חולין דף נ"ו ע"א דיש חשש דרסה על הראש ועי' בתוס' ובהג"מ ואכמ"ל והרבה יש להאריך אם מותר לסייע להוצאת גפש ע"י פרט אחר ובאמת זה מחלוקת דר"א הקפדן ור' בחולין דף כ"ח אם רק וושט אם גם בקנה ור"ל אם זה גזה"כ שחיטה או גם משום מיפרק חיותו ועי' בחולין דף י"ט ע"ב ואחר גם בדף כ"ח דגבי מליקה כיון דצריך גם שדרה ומפרקת מהני זה שיהי' בחד קנה לבד דאז בזה הוה מיפרק חיותו אף דזה אינו כלל לשחיטה ושם התורה צוותה זה עכ"פ לזה צריך שיהי' כל מיפרק חיותו רק ע"י שחיטה ועי' במ"ש רש"י חולין דף י"ח ע"ב מה דהקשה מן תחילת שחיטה בושט (ליתא שם כי שם מקשה מקנה ע"ש) אע"ג דהוה נקובת הושט מ"מ כיון דהמצוות כן. ובתוס' יבמות דף נ"ט ע"ב גבי תחילת ביאה ועי' בהך דחולין דף ק"מ ע"ב גבי הושיט ידו לקנן ושחט מקצת אם חל עליהם שם טריפה שנפטר מן שילוח הקן מ"ש (באח"כ גומר). ועי' בפסחים דף פ"ד ע"ב בזה פלוגתא כה"ג גבי שבירת עצם ביום (זול דהא בכל הצליה המקיימת כן) ועי' בתוס' סוטה דף י"ט ע"ב גבי מיתה של שריפה דמותר לסייע בהתחלת של חנק ע"ש ובסנהדרין דף מ"ג ע"א מה דמשקין. ובמה דתמיהו בירוש' פסחים פ"ט הובא בתוס' שם ע"ה דמקשה למה גבי צלי' של פסח בתנור הא ע"י חומה נצלה במהרה ותני' דהתנור פועל רק שלא יצטננו הגחלים ע"ש וגבי משמר לא כעושה מעשה דמי ב"ק, ועי' רש"י חולין דף נ"ה ע"ב אם חותך גידי צואר מתה וע"ש דף קכא ופסחים פ"ב ע"ב. לכן ח"ו להתיר זה.

(כ"ד סיון תרצ"ד)

יוסף ראזין

הערה:

המכתב הועתק ע"י הרב י' זובער, וכותב שהעתיקו אות באות. פירוש המלים „רוח“, „באח"כ גומר" ו„זול דהא בכל הצליה מתקיימת כן" מנקודות (אצלנו הוכנסו בסוגריים), מכיון שאין הן מובנות, אך לא רצה להשמיטן.

ס"ד. מכתב הרב ישראל זובער אל הרב עזריאל מונק

(כ"ח סיון תרצ"ד)

ב"ה

כבוד הרה"ג המפ"ו לשם ותהלה ד"ר מונק יחי

אחדשה"ט כיאות לאותבי תורה ויושבי על מדין ישפות ד' שלום עליהם.
היות שמר עטלינגער אמר לי שכב' רומע"ל משתוקק לדעת תוכן ענין השאלה
ע"ד השחיטה לאחר שהבע"ח יתעלף ע"י זרם חשמלי ותשו' הרה"ג המפ"ו
רשכבה"ג ר"י ראזין שליט"א. וע"כ הנני בזה למלא מבוקשו והעתקתי כ"ז
היינו השאלה שלי ותשו' הרה"ג הנ"ל ע"ז והנני שולח את זה רצוף בהמכתב.
והאמת שתשו' ר"י ראזין קשה להבין כי יש בזה איזה דברים שאפשר
להשיב ע"ז עכ"פ אנכי לא באתי בזה רק להיות כמו מעורר ולא יותר.
ואחלה פני כבו' להשיבני כשיקבלו זה וכן אם יש ת"י עוד תשובות
מענין זה מרבנים גאונים אחרים נא להטריח ולהעתיק את זה ולשלוח אלי
ואשים עיוני עליהם. ובזה אומר שלום

הרב ישראל זובער

מו"צ ושו"ב הראשי דשטקהלם ומלפנים רב ברוסי'
בעיר סטרעשין ובעיר סטשחירי דקווקז.

ס"ה. מכתב הרב ישראל יהודה פערטש אל הרב עזריאל מונק

(ר"ת תמוז תרצ"ד)

ב"ה יום ד' לסדר,, והנה פרת מטה אהרן" תרצ"ד לפ"ק

פה ק"ק שאנלאנקע יע"א

שוכ"ט לכבוד הרב הגאון המפורסם כו' כו' אשר אין גומרין עליו
את ההלל מו"ה הרב ר' עזריאל מונק כ"ג שליט"א אב"ד דקהל
יראים בעיר בערלין יע"א.

אחדש"ה הנה אין כונתי במכתב הזה לומר שום דבר בענין השחיטה
בדרך חדוש וכבר הגדתי דעתי הקלושה למכ"ת שליט"א בשנה שעברה

כשזכיתי לקבל פניו בהיכלו כולו אומר כבוד. ומ"מ נ"ל לעורר את מכ"ת נ"י מענין לענין באותו ענין ואף שיודע אני את שפלות ערכי שאין בי לא תורה ולא חוכמה אבל כבר אמרו חז"ל אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים ולכן אציע את הדבר הזה לפני מכ"ת במחילת כבודו הרבה.

הנה כבר עברה שנה תמימה בעת שהוסר התמיד ונאסרה השחיטה בעו' הר' ובכל יום ויום אחר אמירת התהילים אנו מתפללים אל השם ית' שיטה לב המלכות עלינו לטובה וא"כ עדיין לא אבדה תקותינו שעוד נחזור לשחוט כמקדמת דנא ע"י שיתן הקב"ה בלב המלכות ושריו רחמנות לעשות טובה עמנו וכי"ר. אבל צריכין אנו להתודות בלב נשבר ונדכה שעונותינו גרמו את כל אלה שהרי כבר אסרנו אנו בעצמינו השחיטה קודם לכן ע"י העמדת שוחטים שאינם ראויים בכמה קהלות ר"ל וא"כ צריך לתקן הדבר מתחלה שאם ירחם הקב"ה עלינו ויטה לב המלכות לטובה שלא נחזור לקלקול כמו שהיה קודם לכן והדבר מוטל על גדולי הרבנים ובפרט על מכ"ת נ"י שהוא ראש הרבנים היראים במדינתנו לתקן תקנות טובות בדבר הזה.

והנה בעל התניא כתב בהל' שחיטה סימן א' ס"ק כ"ב (הובא בדרכי תשובה ס"ק ס"ב) וזה לשונו,, אבל אם עזב עסק השחיטה זמן רב בענין שיש לחוש שמא שכח עיקרי ה"ש חיישינן וצריך לבדקו כאלו בא לשחוט בתחלה". ויותר מזה מצאתי בספר אחד שיש תחת ידי בשם נחלת יעקב שהביא בסוף בשם הרב הגאון ר' ישעי' (פיק) בערלין זי"ע שהיה אב"ד בעיר מולדתי בענין מ"ע דפ' זכור שהוא מדאורי' על איזה זמן צוה התורה הזכירה אם בכל יום או פ"א בשנה או פ"א בחייו ותירץ הגאון הנ"ל ע"פ מה דאיתא בברכות דאבילות ר"ל י"ב חודש הפסוק נשכחתי כמה מלב ראינו דשכחת הלב היא בי"ב חודש ובזכירת עמלק כתיב לא תשכח מכאן דהזכירה היא ג"כ פ"א בשנה. ע"כ דבריו הקדושים וא"כ מאחר שכבר עברה שנה תמימה אחר איסור השחיטה ר"ל שייך ג"כ שכחה ובפרט באותן השוחטים בכפרים קטנים שאינם לומדים ומבטלים זמן בדברים אחרים וא"כ מה טוב לתקן תקנות טובות שלא יבאו עוד לקלקול ח"ו.

והגני מסיים בדרישת שלומו הטוב ושלום תורתו

מוקירו ומכבדו כערכו ביקר

הק' ישראל יהודה פערטש רב דק"ק הנ"ל.

(ב' תמוז תרצ"ד)

על השאלה המופנית אלינו, להביע דעתינו בשאלת ההמום, יש לנו להעיר (כדלקמן):

(א) סיבות כלליות המדברות נגד הכנסת ההימום

1. אפילו אם ימצא דרך היתר עדין קיים החשש שדרך הטפול (חוזק הזרם, אופן הנחת האלקטרודות על הראש וכדו') תביא למכשולים. עיין למשל: תבואות שור שמנהג המדקדקים שאינם אוכלים מסוכנת, ומבססים זאת בחשש שלא ידקדקו היטב בדיני פרכוס. ואם חששו בבהמה מיוחדת בדבר התלוי רק בראיית עין ובדבר המסור רק לשו"ב, כש"כ בנידון!
2. האחריות לגבי כל יתר הארצות.
3. ההשפעה של הדבר הן לגבי חוץ והן לגבי פנים. קיים החשש שתבאנה דרישות נוספות בעניני יהדות (מילת, פריעת, עגונה, חליצה).
4. שנוי אופן הזביחה.
5. תשומת לב לצגועים שמחשש מכשולים, לא יאכלו בשר, למרות ההיתר, שלכל הדיעות ייתכן וינתן רק לשעת הדחק.

(ב) לגבי הנסיונות

1. כמחוי דעה ניתן לקחת רק יראי שמים, ולפחות חייבים להשתתף בכך יראים המתמצאים בדבר. במדה ודבר זה בלתי אפשרי, יוכלו חוות הדעת לשמש כבסיס לשאלה רק במדה וקיימים דברים הנתנים לבדיקה חוזרת.
2. מחוי הדעה חייבים להכיר בדיוק את מהות ודרך פעולת הזרם (החשמלי), (כלומר: לא רק אנטומים ורופאים וטריגריים כמחוי דעות). למשל: בשעת הערכת נקודות הדם מביע ד"ר מרצבך, בנגוד לחוות הדעת מהולנד, את הדעה שהן עשויות להיות כתוצאה מכוחות.
3. שוחטים הרגילים לבצע בדיקת חוץ חייבים לבדוק את הריאה.
4. גם חוות הדעת הישנות, למשל של פרופ' Jellineck חייבות להיות מוצגות עם השאלה.
5. סיום חוות הדעת של ד"ר ליבן, השוקד אחרי הדבר הזה שנים ושערך גם נסיונות, רצויה.

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

(ג) יש לשאול גדולים מכל האזורים במקומות שתלמידיו חכמים רבים מצויים. לבסוף ברצוננו להפנות אל דברי החת"ם סופר יו"ד שאלה נ"ד. וז"ל: בודאי אי מצינו שנוי באברים הפנימיים דמטרפי בהו וקודם בישול, הרי כל שום שנוי אנו חוששים לבשר שהרופא גוררו ומטרפינו בלאו הכי.

ס"ז. תשובת הרב יצחק אונא

(י"ט תמוז תרצ"ד)

בענין המום הבהמות לפני השחיטה נשמעה דעת קצת הרבנים שאפילו אם לא יהיה שום פקפוק מצד מסוכנת או טרפות מ"מ ראוי לאסור מטעם שהוא שעת הגזרה ובשעת הגזרה חייב כל אחד למסור א"ע אפילו אערקתא דמסאנא וחזק מזה אמרינן גזרה עבידא דבטלא ותקנתא דרבנן מקמי גזרה לא מבטלינן.

ובתחלה נחזי אנן אי שייך כאן טעמא דגזרה. הנה טעמא דגזרה לא שייך אלא במתכוונין להעביר על דת ובנ"ד הממשלה נתנה דת שאסור להמית בהמה מבלי שיהממו אותה תחלה ולא הזכירו כלל השחיטה עפ"י התורה ואף שאנו יודעים את מחשבתם שניכרת מתוך מעשיהם אעפ"כ אינה דומה גזרה זאת לגזירות שבימים קדמונים שאמרו בפירוש שרוצים להעביר על דת ואדרבה בימינו אומרים בפומבי שלא איכפת להם בדת יהודית והם אינם רוצים לעכב את היהודים לקיים את מצוותיהם ובאמת עיקר כוונתם לא להעביר על דת כי אם לצער את היהודים וליקח מהם את מחיתם כמו שאנו רואים בענינים אחרים.

ומלבד זה הגיה הרמ"א ביו"ד סי' קנ"ז על הא דכתב המחבר ואם הוא שעת הגזרה (אפילו אערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור) "על ישראל לברם" ועל זה כתב הש"ך בסק"ו אבל אם הגזרה היא על כל מדינת מלכותו אעפ"י שהישראלים בכלל לאו שעת השמד מקרי עכ"ל והכא בדת אשר נתנה בענין ההמום לא הזכירו היהודים כלל וכלל רק גזרו בסתם שיחממו כל הבהמות קודם שימיתום וא"כ ברור כשמש שלא שייך כאן שעת הגזרה כלל וכלל וגם אין לדמות הדבר לערקתא דמסאנא.

וממילא דגם טעמא דגזרה עבידא דבטלא לא שייכא הכא שאם גזרו גזרה להעביר את היהודים על דתם יש לומר שמלכות הרשעה תעבור ואם

יבא מלך חדש יבטל את הגזרה אבל הכא זה עשרות שנים החברות של צער בעלי חיים משתדלים לאסור את השחיטה באומרם שיש בזה צער לבהמות ואף כי אנחנו יודעים שפיהם דבר שוא מ"מ אף אם ישתנה הזמן רחוק לומר שישנו את הדת ויתורו ויתירו את השחיטה מאחר שגם כמה וכמה מהם שאינם שונאים את היהודים ועוזרים אותם בדברים אחרים מתנגדים לשחיטה משום שלפי ראות עיניהם הם חושבים אותה לצער בע"ח. ובין כך ובין כך רוב בני עמנו יטמאו את עצמן באכילת נבלות וטרפות והכשרות של הקהלות תאבד לגמרי. והראיה ממדינת שווייץ שגם אז כאשר נאסרה שם השחיטה התברכו בלבבם לומר שגזרה עבידא דבטלא ותא חזי מה עלתה להם שזה יותר מארבעים שנה הגזרה בתקפה והרבה קהלות יש שם שלא נשאר אף בעל הבית אחד שלא יתגאל באכילת נ"ט אף ששם נקל ביותר להביא בשר מן החוץ כי בכל סביבות ארץ שווייץ יש ארצות ששוחטים שם והמלכות מישרת להם את הדרך ואף עפ"כ מפני היוקר לא יכלו לעמוד בנסיון ק"ו בארצנו שקשה מאד מכמה צדדים להביא בשר כשר והיוקר גדול ביותר ורוב אחינו הם עניים שבקושי גדול מביאים טרף לביתם.

הק' יצחק אוננא

ס"ח. תשובת הרב יונה מרצבך

(כ"א תמוז תרצ"ד)

ב"ה

הנהגות קצרות לשאלת ההמום

א. ראשונה נלפענ"ד שכל בהמה המחושמלת היא בגדר מסוכנת. כי מאחר שראינו כמה פעמים שהזרם החשמלי ממית עתה אין אנו יודעים אי הבהמה עדנה חיה מאחר שאינה עומדת, מסוכנת מקריא. כי זאת גדר המסוכנת עפ"י הש"ס שאינה יכולה לעמוד. ומאז אין לנו לעמוד ולחלק בין אינה עומדת מחמת שנה או מחמת מכה וכדומה כי לעולם אם אינה עומדת ויש לה חלישת כל הגוף מסוכנת היא.

והרה"ג ר"י וויינבערג נ"י בנה חתירו על היסוד שהבהמה ספק מסוכנת (ובצרוף ספק זינוק הוי מותרת אף בלי פרכוס) וכבר כתבתי להגאון הנ"ל כי ע"ז הנני בקט שכלי חולק שאין לנו גדר זה, "ספק מסוכנת" אלא כל

שאנו רואים שאינה עומדת מחמת חולשתה לא רק ספק לנו אלא ודאי מסוכנת מאחר שאיננה יכולה לעמוד. (ואין זה מה שתוכיח הרב הנ"ל שאין הס"ס שלו משם אחד אלא לא על הס"ס אני חולק אלא על הספק הראשון „ספק מסוכנת“).

ואין להוכיח מתשובת בית יצחק מהרב דקאוונא שהתיר בהמה מחמת ס"ס וצירף ספק מסוכנת לזה דהלא שם הבהמה לא עמדה והספק אם יש לה פודגרא ומפני כן אינה עומדת או אם מסוכנת היא. וא"כ הספק הוא על חלישת הגוף אם יש כאן חלישת הגוף כולו או האם מקומי. ואז ודאי ספק מסוכנת היא. אבל בני"ד יש שם בודאי חלישות כל הכוחות ומפני כן פעל הזרם החשמלי וא"כ כל שאין אנו יודעים אם יכולה לעמוד אין לנו לחלק ולומר אלו היתה ערה ולא ישנה אולי יכולה לעמוד אלא מאחר שאינה עומדת מסוכנת היא (ולזה אפי' אכילת מאכל בריאות לא מהני).

היוצא לנו מכל זה היא:

שכל בהמה מחושמלת ודאי מסוכנת היא. ונ"מ

א) שצריך לברר אם יש היתר לעשות בהמה לכתחלה למסוכנת כדי לאכלה על סמך הפרכוס.

ב) שצריך פרכוס בכל בהמה ובהמה וא"כ צריך לשוחטים מומחים ויראי שמים ביותר שישגיחו ע"ז ומפני שקרוב לודאי שמחמת דוחק השעה כמה פעמים אי אפשר להשגיח על כל הבהמה ובהמה יש לאסור מתחלה.

ג) שמצוה לימנע מאכילת בהמה זו וא"כ אין להזיק להצנועין שאינן אוכלים בשר פגול ע"י תקון ההמום מאחר שקרוב לודאי שמאז א"א להשיג בשר מבחון.

ב. על חשש טרפות בפרטות לא אדבר כאן, כי לזה צריך לנסיונות חדשים, אבל בכללות אעיר על זאת והיא:

מה שאין אנו צריכים לבדוק בכל בהמה ובהמה אחר י"ח טרפות הוא מטעם רוב דכבר קבעו חז"ל הרוב הזה שרוב בהמות כשרות הן. ובאמת כל שאנו רואים ריעותא נגד הרוב הזה צריך לבדיקה (אעפ"י שהרוב לא נשתנה כיון שיש מיעוט המצוי כמו בריאה).

וא"כ יש לחקור אם בבהמה מחושמלת עדיין אפשר לסמוך על הרוב שקבעו חז"ל מאחר שאנו בעצמנו עשינו מעשה גדול בבהמה כזו שמתשת כל כחותיה בענין נפלא. כי זאת ודאי כי בהמה שכח הרגשתה וכחות המח שלה נחלשו כל כך עד שכרגע היא נופלת לארץ וזמן גדול היא בלי הרגשה ובלי כח, כי בהמה כזו כבר יצאה מגדר כל שאר בהמות, ומי יבוא ויגיד שגם על בהמה כזו שיש לה ריעותא גדולה דברו חז"ל ואמרו שרוב בהמות כשרות הן.

ומה שלא ראינו אנחנו טרפות בבהמה מחושמלת אינה ראייה כלל שאין כאן בעולם מיעוט המצוי של בהמות שזרם החשמל (אשר בכחו להזיק ואפי' להמית) מזיק להם. ומי יגיד לנו וינבא דברי נביאות שחז"ל אמרו רוב שלהם אפי' על בהמה מחושמלת.

ולפי"ז אפי' כמה וכמה נסיונות לא יועילו כי כל הבהמה ובהמה כבר יצאה מהרוב סתם שדברו עליו חז"ל וא"כ היה צריך לבדוק אחר כל י"ח טרפות בכל בהמה ובהמה ובוזה אין אנו בקיאים, והוא דבר שאי אפשר. וע"כ אין לסמוך על הנסיונות כלל.

ג) ובדרך כלל הנני אומר בתור רב שיש לו גליל גדול וכפרים רבים שחס שלא להזכיר היתר ההמום מטעמים כלליים. כי הבעלי בתים הרבים שכבר אכלו נו"ט ר"ל לא יחזרו למוטב וכל קצב וקצב וכל שוחט ושוחט יתיר לעצמו לשחוט ע"י ההמום וכמה וכמה אנשים כשרים שאכלו עד הנה בשר כשר מחוץ למדינה כשיהי' היתר לשחוט בכל מקום ומקום יקחו מכל מקום ולא יבדקו אחר השוחט ויקחו בשר טרפות ונבילות כי אף השוחטים שיש להם קבלה (וק"ו אותם השוחטים נגד דת תורה"ק) לא ישמרו כל התנאים שנגדור בעד ההיתר וגדולה תהי' המכשלה היוצאת מההיתר מהמכשלה שיצאה כבר ע"י איסור הממשלה, כי המכשלה החדשה תכנס אפי' לבתים שנשמרו בכשרות גמור עד היום. ועוד יש להעיר על הקלקול הגדול אם נתיר להם דבר זה יאמר כל א' וא' שלכל דבר יש היתר אם רק הדחק גדול והלחץ מזיק לנו ויקילו בכל גבולי התורה ולרבנים לא יהי' שום כח לעמוד בפרץ נגד העם שרוצה להקל בכל דבר ודבר. זאת אשר כתבתי כעומד על רגל א' מפני קוצר הזמן וטרדות רבות, אבל להמתין עד שעת הכושר שאפשר לי להאריך לא רציתי כי אולי יעבור הזמן.

הק' יונה מערצבאך

משום „והייתם נקיים מה' ומישראל“, ארשה לעצמי להקדים בהערה, שגם אני, בהסכמה מלאה עם מאמרי חז"ל, מכיר בבעיות ובהגבלות של האפשרויות לשימוש בידיעות מדעי הטבע, הבטוחות, כביכול, לגבי פסקי הלכה.

למרות הגבלה זו ובגבולותיה, לפי עניות דעתי, יש לברר תחילה את הנתונים הפיזיולוגיים והרפואיים הנגרמים ע"י תהליך הרדמה זה. רק לאחר ברור הנתונים הללו יהיה אפשר לבחון האם יש בהרדמה ע"י זרם חשמלי, חשש ריסוק איברים; וכן את אפשרות הבדיקה במקרה זה.

אם מתעלמים מהריסת המוח שמוסווה כ„הרדמה“ כוזבת בשיטת השחיטה הרגילה, יש ברשותנו אמצעים, כזרם חשמל או סמים מרדמים, לגרום לחוסר הכרה וחוסר הרגשת כאבים לזמן קצר או ארוך, בלי אפשרות להוכיח שינוי אורגני שיימשך אחרי השלב של חוסר הכרה. יש הבדל יסודי בתהליך פעילותם של שני האמצעים הללו ובדרך הפעולה שלהם. בסמים מדובר בתהליך פיזיולוגי, וז"א שחלקיקי התרופה מתקשרים עם חלקיקי חומר המוח לצורת מערכת שאינה מתאימה לפעולה תקינה של המוח, ולכן הם חוסמים את מסלולי ההעברה האחראים לפעילות ההכרה. משך ההרדמה שזה למשך קיום המצב הכימי האמור, שבמשך הזמן משתחרר מאליו או משתחרר ע"י גורם חיצוני (כגון: הוספת אויר, גרוי וכו') (אין זה נכון במקרה של תאונה!).

כנגד זה בהרדמה ע"י זרם חשמלי מדובר בתהליך פיזיקלי; בקיצור: מדובר בזה בפעולות משתקות, שבצורה קיצונית היתה לנו הזדמנות להכיר אותן במכת ברק או במות הנגרם בתוצאה ממכת חשמל ע"י הפרעות בחוטי החשמל. הנסיון שנרכש, ע"י שמצליחים בתאונות כאלו הרבה פעמים להחיות את הנפגעים ע"י הנשמה מלאכותית במשך שעות, מוכיח שאין להאשים את חוסר החמצן גם לא את גודש הפחמן. המדובר פה בתהליכי שיתוק במערכת העצבים הוגטטיבית, עם השתתפות מיוחדת של מרכז הנשימה. זאת אומרת: תחת השפעת הזרם החשמלי נוצרת החלפת שכבות חלקיקים בשטח המערכת

1. החלק הראשון של המכתב מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

הוגסטיבית, המופיעה כהפרעות ניכרות בתיפקוד. אין ספק שתיסמונת כזאת משתלבת — בלי קושי — בפשטות המושג „רסוק אברים“.

וזה יצא ראשונה. ובוזה מבואר מה שכתב רש"י בחולין מב. בד"ה נפלה מן הגג, וז"ל: חוששין שנתרסקו ונתפרקו איבריה ואין טעם בטריפות שהלכה למשה מסיני הם, עכ"ל. ותמזהו עליו הראשונים דמשמע מלשונו דהוה ליה כמילתא בלא טעמא, והלא מפורש ושום שכל בהש"ס הטעם משום חששא דריסוק איברים? ולפי מה שהוכחתי למעלה נראה ברור דכוונת רש"י הוא דאף שאין שבר נראה לעיני בני אדם, ושכלם אין משיג להבין הריעותא, אבל כלפי שמיא גליא משחתם בהם ונמסר למשה מסיני הטריפות.

ע'. תשובת הרב יחיאל מיכל שלינגר

(פפד"מ אין תאריך)

בעזרת החונן לאדם דעת אתחיל לכתוב בענין השאלה אם מותר להמם ע"י זרם אלקטרי קודם שחיטת הבהמות וד' ברחמיו יאיר עינינו בתורתו ויראנו דרך האמת לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא.

הועמדה על הפרק השאלה, אם יש להתיר להמם כל בהמה קודם השחיטה ע"י זרם אלקטרי, דהיינו שמשימים שני טסי מתכת על שני מקומות בגוף הבהמה ואותם שני הטסים הם מחוברים במקור זרם אלקטרי והזרם הולך מן האחד אל השני דרך גוף הבהמה ועל ידי כן הבהמה נופלת לארץ, יש לפתע פתאום ויש בנחת והשקט הכל לפי חוזק הזרם ולפי נחיצות הכנסתו והתחזקות שלו. והבהמה נופלת בתרדמה עמוקה ואחר כך מסירים הזרם שלא יעבור עוד דרך גוף הבהמה ואחר כך שוחטים אותה.

ואקדים שאין רצוני כאן לתאריך ולדבר אודות מה שמפקקים הרבה רבנים מהשקפה כללית שחוששים להמציא מנהגים חדשים שלא ליתן יד למתחדשים ומפני עמי הארצות שאינם יודעים להבחין וסוברין בראותם חדשות, שהתירום פרשים שכבר הותרה הרצועה וגם לא אדבר כאן אודות החששות כלפי חוץ וכעין שכתב רש"י בסנהדרין דף ע"ד, סוף ע"א, וגם לא אדבר כאן ע"ד הספק אם חתיכת הסימנים אחר שהסירו חוש החרגשה מן הבהמה חשיב בכלל לזביחה כי יש מגדולי דורנו ובתוכם הגאון הגדול המפורסם מופת הדור מהור"ר יוסף רוזין שליט"א בדווינסק שכבר חיו

דעתם בזה שאין זה שחיטה כלל והרי יש בבהמה כזו אי' גבילה ואי' אינה זבוחה. כך על ספק זה ידונו למעשה כל גדולי דורנו אך ורק אדבר כאן אדות חשש שמנה עשר טרפות בלבד משום שזה תלוי בבחינות שנעשו ומשפטי חכמי הטבע והרפואה עליהן ואנחנו רבני אשכנז יש בידנו ועל כן חובה עלינו לשפוט על אופני הבחינות האלו בתחילה קודם שיחוו גדולי הדור דעתם עליהן.

למותר בעיני להאריך כאן בענין מסוכנת, כי כאשר הגידו אותם שהיו אצל שחיטת בהמות ההמומות אותן הבהמות מפרכסות במדה מספקת ואם יארע שבהמה אחת לא תפרכס אין כאן צורך להתירה. וגם בודאי אין להתיר אותה כיון שעל כל פנים הבהמה היתה קודם השחיטה במצב שלא יכלה לעמוד ואין כאן מקום להאריך.

גם לא אדבר כעת בענין חשש אינה חיה ע"ד מה שכ' הדגול מרבבה בסי' כ"ט בענין לקותא דרכיש בר פפא ועוד חזון למועד.

ואני אדבר רק בחשש שמנה עשרה טרפות בלבד ובוזה אתחיל בעז"ה. הנה כאשר התחילו להעלות על הדעת להסיר חושי הבהמות ע"י זרם אלקטרי בחנו וראו שנמצאים בגופי הבהמות ההמומות כמה קלקולים גדולים, המטריפים בודאי וכן נמצאו גם היום בגופי החזירים שהוממים אותם הנכרים קודם נחירתם בהרבה מקומות. אמנם כעת עושים ועשו כבר הרבה בחינות להיטיב אופן ההמום בשומם טסי המתכת המכניסים הזרם שניהם על הראש ולא אחד על הראש ואחד על הזנב כאשר עשו מקודם וגם בהשתמשם בזרם יותר חלש ועוד ביפוי אופן ההמום בדרכים שונים ועל ידי כן אין מוצאים עוד רעותות וקלקולים חזקים כל כך ועכשיו נתעוררה השאלה באיזה אופן יש לעמוד על המחקר כדי שנוכל לשפוט שאופן זה המוטב אין בו עוד חשש איסור טרפה ונבלה.

ומתחילה יש לחקור אם נוכל להתיר בהמות המומות בלי שום בדיקה כמו שאין אנו חוששים בכל סתם בהמות לשום טרפות חוץ מבדיקת הריאה וכדקיי"ל בריש סי' ל"ט.

ונראה שבהמה המומה באופן הנהוג מבחינות שנעשו עד היום יש לה דין בהמה שנולדה בה הריעותא המביאה אותנו לספק לכה"פ אם היא כשרה או לא שאין להתיר אותה עד שנתברר ספק זה.

שהרי כיון שע"י שהזנחו על גוף הבהמה שני טסי מתכת שנתחברו למקור זרם אלקטרי נעשה שנוי גדול בבהמה עד שנפלה ונרדמה על כרחך

גורם הזרם האלקטרי איזוה שנוי עובר וקיים בגוף הבהמה ועד שיתברר שאין בשנוי זה חשש טרפות הרי היא עומדת בספק טרפה.

ואין זה דומה לבהמה שבטלו חושיה ע"י חולי כעין שפירש הרמב"ם בפירוש המשנה בהמה מצוננת שגברה עליה הליחה הלבנה עד שבטלו חושיה שזוהו חולי ידוע תגבורת ליחה הלבנה שחולי זה מספיק ליתן טעם על מה שבטלו חושי הבהמה שחלתה בו וגם אינו דומה לבהמה שראינו בה שנתעלפה ובטלו חושיה שאפשר שאין לנו להחזיק אסור ולומר שגולדה בה מחלה מטרפת כי עילוף כזה שכיח ע"י חולי בלי שום מכה מטרפת אבל כאן שע"י גורם חזק מן החוץ פתאום נתעלפה הבהמה בזה על כל פנים יש לנו לחקור מה טבעו של גורם זה דהיינו זרם אלקטרי ובאיזו דרך עובר גוף הבהמה ובאיזה אופן עושה פעולה חזקה כל כך על הבהמה, אם בכל זה חשש טרפות ובפרט מאחר שנודע שיש בכח זרם אלקטרי לקלקל ולהמית בעלי חיים כידוע לכל.

וכבר הודיעו הרופאים שאין משתמשים בהמום אלקטרי לצורך רפואת אדם כדי לישנו קודם נתוחי רפואה מפני שחוששים שיולד בזה היוזק וסכנת מות לאדם.

ולדעתי אי אפשר לצאת ידי חשש זה מבלי בחינות מעשיות כי כיון שכל ענין של הכח האלקטרי הוא שאיננו מרגש בחוש והרי הוא נסתר בעצמותו ורק נרגש בקצת פעולותיו ומי יאמר לנו בדבר הסמוי מן העין כזה באיזה איברים הוא פוגע ואיזה איברים הוא מפסיד והרי בכל יום ויום מתחדשים גלויים בענין כח אלקטרי ופעולותיו.

ובפרט שחכמי הטבע של זמננו מודים שאינם יודעים כלל באיזה ענין פועל כח האלקטרי בגופי הבעלי חיים והרי הם מחולקים אפילו אם יש לו בכלל פעולה לבטל ההרגשים ויש בין חכמיהם המובהקים שטה שעל פיה הזרם אינו פועל כלל בטול החושים רק שמבטל אפשרות התנועה ברצון הבהמה ושטה אחרת אומרת שמבטל גם אפשרות ההרגשה אלא שחכמי הטבע משערים שפעולת ההימום הישון של זרם אלקטרי בא ע"י זה שהזרם מוליד שנויים במח ולא נתברר להם לפי חכמתם ברור גמור אם אלה השנויים הם שנויים שעוברים לגמרי או שנשאר רושם מהם לעולם. ואין להם השערות לפי חכמתם אם נולדו עוד שנויים עוברים או קימים באיברים אחרים ע"י הזרם ועל כן אין לצאת ידי חשש זה אלא ע"י בחינות מעשיות המוכיחות שאין כאן שום חשש טרפות.

וכל זה אפילו אם לא הי' ידוע לנו שום הפסד וקלקול שעלול להולד ע"י זרם אלקטרי בגופי בעלי חיים אבל באמת אין הדבר כן שהרי ידוע שזרם האלקטרי גורם קלקולים גדולים המטריפים בודאי בגופי בעלי חיים אלא שאפשר שזה תלוי בחוזק הזרם באופן השתמשות שלו באורך זמן העברתו בתוך הגוף ומקום הנחת הטסים המכניסים אותו לגוף ויש מקומים שנוכל לצמצם פעולת הזרם במדת חזקו ומדת זמן הכנסתו ובמקום הכנסתו עד שמצד אחד פועל ליישן הבהמה ומצד אחר אינו גורם קלקולים בפנימיותה ועל כן גם מטעם זה פשוט שאי אפשר לצאת ידי ספק הקלקולים המטריפים אלא ע"י בדיקה בבחינות מעשיות.

ונראה לי שכל עוד שמשתמשים להמום הבהמה באותו מין זרם אלקטרי שבשמושו כבר מצאנו קלקולים המטריפים אלא שמקטינים אותו בחזקו ובאורך זמן הכנסתו אי אפשר לצאת ידי החשש שאף בזרם היותר קטן ביחס לחוזק ולזמן מן הזרם המקלל עדיין נשארו קלקולים המטריפים אף שהם יותר קטנים אם לא בבדיקת כל אותן האיברים שהטרפות תלויה בהן ושבהן כבר מצאנו קלקולים בזרם היותר גדול.

ואם כן צריך בדיקה על נקב וקלקול שחשוב כנקב משהו בכל אותם האיברים והנה ידוע שאין אנו בקיאים בבדיקת נקב משהו בכל הגוף לרש"י וכמה פוסקים גדולים מדינא דגמרא דס"ל דבקוץ עד שתנקב לחלל טרפה מחלטת ולא מהני בדיקה ולבה"ג אף שבקיאים בדינא דגמרא מ"מ בדורותינו אין אנו בקיאים ואם כן אי אפשר למצא דרך היתר לאותם האופנים של המום שכבר מצאנו בהם קלקולים המטריפים אפילו אם היינו מנסים לתקטין הזרם קצת בחוזק ובזמן.

אמנם מסופקני אם אין מקום לבקש דרך היתר ע"י מין זרם חדש שפועל ליישן הבהמה מבלי שימצאו בו כל קלקולים באברים ואף שכתבתי לעיל שמה שפועל הזרם ליישן הבהמה כבר נחשב לריעותא מ"מ חיינו שצריך עיון ובחינה אבל אפשר שנוכל לומר שאם רואים אנחנו בעיינינו שכל האברים שלמים כתקונם בבהמות שהוממו במין זרם חדש זה שעדיין לא הוחזק למקלקל שאין לנו להתחזק עוד אסור ואם כן מן הדין אין צריך בדיקה בדיוק ובדיקה כללית להבחין שמין זרם זה אין טבעו כלל לקלקל בזה אנו בקיאים. כוונתי בזה או שימצאו דרך הימום חדש לגמרי שעדיין לא הוחזק כלל למטריף כגון איזה קרני-עלעקטרי (שטראהלען) שפועל להמם בלבד בלי שום קלקול איברים או שימצאו חכמי הטבע שגם בזרם יותר חלוש מאד

מכל אשר השתמשו בו בבחינות שנעשו עד היום אפשר להמם הבהמה ואז אפשר שידונו על זה גדולי חכמי דורנו שמדרגה זו של זרם חלוש כל כך עדיין לא הוחזקה להוליד ריעותות וקלקולים ויעויין היטב בבבא קמא ל"ז ע"א בענין שור שהיה מועד לאדם ולבהמה וחזר מאחד מהם וכן יש לומר כאן שכיון שהוחזק הזרם החזק לעשות קלקולים גדולים הרי הוחזק לקלקל עכ"פ קצת אף כשמקטינים אותו קצת ולכן אי אפשר לזאת מחזקה זו אלא ע"י בדיקה כדין כעין דבעינן התם חזרה גמורה אבל לענין מין עלעקטרי אחר או אפשר גם לזרם יותר קטן מאד באלו אפשר לומר שעדיין לא הוחזק ולא בעי אלא בירור מה טיבן של אלו אם דרכם להוליד קלקולים או לא ולבחון זאת אפשר שאנו בקיאים אף שיש להתיישב הרבה בדבר כיון שעל כל פנים פועלים באופן הסמוי מן העין.

וספק זה אם אפשר להתיר באופן זה ע"י בדיקה שלנו אף שכל פעולת הזרם האלקטרי הוא דבר סמוי מן העין ולעולם אי אפשר לומר בברור על איזה אברים ובאיזה אופן הוא פועל בגוף או אם בכלל אי אפשר להתיר בזרם האלקטרי כיון שבתנאים אחרים יש בכח הזרם לקלקל גופי בעלי חיים וגם בבהמה הזאת פעל פעולה חזקה לישנה ספק זה אינני מכריע.

ולו היינו מכריעים ספק זה לקולא היה אפשר עוד להקיל יותר ולומר שאף שבקצת בהמות הנבחנות מצאנו קלקולים אך ברוב לא מצאנו קלקולים גם כן יש להתיר, כי כאשר בחלק הנבחן רובן כשרין כן יש לדון על הכל שרוב כל הבהמות באופן זה נשארות כשרות.

ונראה להביא ראיה לזה מריש פרק כל הצלמים דאמרינן התם דרבי מאיר אסר כל הצלמים בכל המקומות דאזיל לטעמיה דחייש למיעוטא וגזר שאר מקומות אטו מקומות ששם עובדין את הצלמים פעם אחת בשנה ויעויין בר"ן שהקשה דמה ענין זה להא דר"מ חייש למיעוטא דזה שייך כשיש חד פריש לפנינו דלרבנן אמרינן זיל בתר רוב והרי הוא מן הרוב ולא מן המיעוט ור"מ סבר שיש לחוש דלמא הוא מן המיעוט דלא אזלינן בתר רובא לחוד אבל כאן כיון שבשאר מקומות אין עובדין הצלמים אמאי ליתסר לר"מ טפי מלרבנן ופירש שם בשם הרמב"ן שהדבר כך היה דלר"מ דחייש למיעוטא כל המקומות שאין מנהגם ידוע אסורין מן הדין דכיון דיש מן המקומות שמנהגם ידוע מיעוט שמנהגם לעבוד הצלמים יש לחוש שגם מקומות שאין ידוע מנהגם הם כמיעוט הזה שכיון דחייש ר"מ למיעוטא ואחר כך כיון שכל אותם המקומות אסורין מן הדין לר"מ גזר אפילו על אותם הידועים לנו שאין

עובדין שם אטו שאר מקומות. מזה מוכח שלרבנן המתירים שאר מקומות אזלינן בתר רובא כה"ג, דהיינו שנדון מן המקומות הידועים לנו על שאינם ידועים לנו במנהגם וכיון שרוב הידועים אינן עובדין אף כל המקומות שאינם ידועים לנו מותרים והיינו ממש כנדון דידן ויעוין שם בר"ן דסבירא ליה דבכהאי גוונא אפילו ר"מ מודה דאין לחוש למיעוט אלא כל אותם שאינם ידועים לנו מותרים כרוב הידוע ורב גדול אחד שכתבתי אליו ראיה זאת השיב דשאני הכא כיון שנעשה מעשה דמרעא לחזקת כשרות בבהמה זו משא"כ בצלמים דלא ידעינן משום ריעותא בצלם זה שלפנינו ולי נראה שעכ"פ באופן שביארתי למעלה במין עלעקטרי שעדיין לא הוחזק למטריף והבדיקה איננה אלא לעמוד על טיבו של עלעקטרי זה שפיר יש לדמות להא דריש כל הצלמים ויעוין היטב בסוגיא דשחיטת חש"ו בחולין פ"ו אך באופן שכבר הוחזק מין זרם זה למקלקל והבדיקה חיובית לתוציא זרם קטן קצת מתמוחזק למקלקל מכלל המוחזקים להטריף באופן כזה יש להתיישב אם מהני רוב כיון שיש כאן ריעותא על אותה הבהמה גופיה דהיינו מעשה התימום ולכאורה בלאו הכי יש ראיה לזה מכמה מקומות מש"ס דאזלינן בתר רוב כזה כגון רוב מצוין אצל שחיטה מומחים הם ורוב תינוקות מטפחין ורובא לרדיא זבני וכדומה וכדומה, אלא שבכל אלו יש לומר דקים להו לחז"ל שמנהג העולם כך הוא: בטבע הדברים מביא לכך, שלעולם יהיה רוב הנמצאין כזה וכזה. ולכאורה ראיה גם כן מרוב בהמות כשרות, כי מנ"ל לרוב זה אלא שעל כרחק מפני שרוב הבהמות שבדקנו אותן מצאנו אותן כשרות, מזה דנין אנחנו על כל הבהמות שבעולם. אבל גם מזה אין הכרח, שהרי אפשר שדנין כך מפני שכך הוא טבע בריאות הבהמות שאין בהן טרפות ועוד לפי מה שכתב רש"י בחולין דף נ' ע"ב דה"מ מאי דילפינן רובא דליתא קמן מראשו של עולה הרי מהא גופא מוכח גם כן דרוב בהמות כשרות. על כל פנים הראיה הראשונה מהא דריש כל הצלמים במקומה עומדת ואם נמצא ברוב הבהמות שבדקנו אותן אחר ההמום שאין בהן טרפות ורק מיעוט שאין שכיח מהן טרפות, אז אפשר יש מקום להתיר בהמות המומות באופן זה בלי שנצריך בדיקה בכל בהמה ובהמה. ויש לעיין גם כן בסוגיא דסי' דאורייתא חולין ע"ט:

אמנם צריך לדקדק באיזה אופן נעשה בדיקות אלו לבחינה וכבר כתבתי שבאותו מין זרם שכבר נתחזק למטריף אין אני רואה שום אפשרות למצא בו היתר דכיון דאתחזק למטריף לא נצא ידי חשש עד שנבדוק בכל האברים

אם לא נמצא נקב או קלקול מה שהוא רבזה אין אנו בקיאים. אמנם יש להתנות תנאי הבחינות שנעשה למצא אופן חדש לגמרי בהמום הבהמות אשר עדיין אינו מוחזק להטריף ואם נמצא אופן אשר למראית עינינו אין בו שום חשש טרפות עד שאין לומר על הבהמה המהומה באופן הזה שנוולדה בה ריעותא אזי אין כאן חיוב בדיקה כלל מתחילה, ובכן נראה כי יש כאן על כל פנים שני תנאים: ראשונה הבדיקה לזה צריכה להיות על ידי ישראלים כשרים, לא ע"י נכרים ולא ע"י יהודים שאין להם נאמנות בענין אסורים ושנית שצריכים אנו לבדוק הכל בראית עין ממש שלא תתערב במשפטנו על אופן פעולת הזרם שום סברה שאינה מראית העין.

ואמר על ראשון ראשון פשוט שאין נאמנות לנכרים כלל ואין לומר כאן שרופאי' עכו"ם נאמנים מפני שאומן לא מרע אומנותו כדמסקינן באו"ח סי' כ' ויו"ד סי' פ"ג וסי' צ"ח וסי' קי"ד וסי' ש"ב ואבתהן דכלהון הא דחולין סי"ג ע"ב ת"ר לוקחין ביצים בכל מקום מן העכו"ם ואין חוששין וכו' וליחוש דלמא מעוף טמא וכו' וכן ראייה לסברא זו לפי פי' התוס' מחולין צ"ו בקפילא ארמאה ועוד קצת ראייה ממנחות מ"ג גבי לוקחין ציצית מכל מקום דמלבד מה שיש בזה מחלוקת הפוסקים וכמה חלוקים לדינא ויעוין בב"י יו"ד סי' ש"ב דלא סמכינן על זה למעשה ורמ"א מקיל בהמקומות המצוינים למעלה אבל אין שייך כאן כלל סברא זו דאומן לא מרע אומנותיה כי צריך לזה שני תנאים: חדא דאפשר לעמוד על הדבר שיתגלה שקרו וכדאמרין בחולין ס"ג דצריך להיות שאי אפשר להשתמטי והכא בודאי אפשר לאשתמוטא כי כשאומר שלא מצא נקב ואחר כך מוצא רופא אחר ריעותות אין בזה שום ריעותא לאומנות רופא הראשון כי הבדיקה קשה ורפויה ובכל יום מתחדשים גלויים בפעולת הזרם מה שלא מצאו האומנים הראשונים ואין להם בזה שום גנאי. ועוד צריך תנאי שני, דהיינו דיהיה להאומן הפסד בעצם אומנותו כשיתבדה בדבריו משום הכי כתב המגן אברהם בסי' כ' דבטוית הציצית לשמה לא שייך אומן לא מרע אומנותיה כיון שאין זה ענין לאומנותיה של מוכר בגדים וטליתים והכי גמי מחלקינן בין דבר שיש קפידה כשיתבדה כמו ביין רמונים שהוא צריך לרפואה ויש בו קפידה וחזקי פשתן בצמר שאין בהן קפידה למוכרי בגדים בעיקר אומנותם ויעוין בשו"ת חכם צבי סי' ל"ט ובנדון דידן אין לרופאין שום קפידה בעיקר אומנותם כמה שיתבדו בענין בדיקת טרפות כי מכל מקום ילכו אצלם בין גוים בין ישראלים לבקש מהם רפואה ויעוין בדברי הפוסקים ראשונים

ואחרונים הרבות בענין רואה דם מחמת תשמיש וכן לענין שעטנו אף לפי מה שפסק הרמ"א בס"י ש"ב לקולא אין האומן נאמן על בגדים שמוכרם משלו לישראל שאינם שעטנו אלא הוא נאמן לומר שלא החליף מה שבעל הבית נתן לו דאז היה נתפס כגזול ומרע כל אומנותיה ויש להאריך עוד בזה הענין.

ומה גם כשנעשו בחינות ע"י רופאי עכו"ם בפקודת ישראלים ששכרום והרופאים האלה יודעים או סוברים שבקשת היהודים שימצאו להם היתר ואפשר עוד שבאיזה פעמים מכוונים ממש להשביח מקחו שיבואו לו עוד הפעם כדי שיתן משפטו להקיל, שהרי אין העכו"ם מאמינים בעונש אוכלי ומאכילי טרפות ולמה לא ירצו בטובם ובחסדם לעזור ליהודים הרעבים להוציא להם היתר לבשר הבהמות ההמומות ?

ואין שייך כלל להזכיר בענין הזה נאמנות ערכאות כדאמרינן בגיטין דף י' גבי שטרות העולות בערכאות ולומר שעדות הפרופ. ובפרט אותם שממונים ומרשבעים מן המלכות לבדיקות ובחינות הוי כמו עדות ערכאות ונאמר כיון שתקנו חז"ל לדון עפ"י עדות ערכאות כמבואר בר"ן שם שהוא תקנת חז"ל בדיני ממונות אף שאין להם תורת עדות אף אנן נימא דאסורא כיון דסגי בעד אחד סגי נמי בבירור אחד אף שאינו כעדות גמורה וכיון שחז"ל תקנו לסמוך אערכאות מסתמא יש חזקה ברורה דלא משקרי מ"מ אין כאן שום דמיון לערכאות שהרי בין לשיטת הרמב"ם שמחמיר שצריכין להיות ידועין דלא מקבלי שוחדא בין לשיטת הרא"ש דסתם ערכאות לא מקבלי שוחדא כמבואר כל זה שם ברא"ש ובטוש"ע חושן משפט סי' ס"ח על כל פנים בעינן שיהיו ממונין מן המלכות והיינו טעמא משום דמלך במשפט יעמיד ארץ ומקפיד המלך שלא יעוותו המשפט בעדות שטר שקר והערכאות לא מרעי נפשייהו בזה כיון שיש קפידה למלכות בזה, אבל בהא מה קפידה למלכות במה שאין הפרופ. מעדיין בדיוק אמתת הדברים בענין הנוגע לדת היהודית וכי סברה המלכות שבדת יהודית דוקא יעמיד ארץ אתמהא ויותר מזה אפילו בדברים הנוגעים באמת לממון ולמשפט אשר בו תעמד הארץ מעשים בכל יום ששני בעלי דינים המתנגדים זה לזה מצוים לפרופ. מומחה (ואכפערשטענדיגער) לחות דעתו (גוטאכטען אבגעבען) על הענין אשר הם חולקים עליו והמומחה מכל צד מחבר חות דעת לטובת צד שלו ומברר שם שהאמת דוקא על צדו ומי לא ידע כזאת ומה שייכות יש לעדות מומחים כאלה לדין שטרות העולות לערכאות ששם אין שייך אלא אמת ברורה ושקר

ברור ואי אפשר לאשתמוטי ועל מה שהשטרות אמתיים בלא זיוף המלך אשר רק במשפט יעמיד ארצו מקפיד מאד והערכאות מירתתו מניה.

ומה שכתבתי לתנאי שני שאף לרופאי ישראל אין להאמין בענין או"ה אלא על מה שמעידין מחמת שראו בעצמם והרגישו בחושיהם. גם תנאי זה פשוט דהא והוא עד או ראה כתיב וכ"כ בשו"ת מעיל צדקה ובאריכות יותר בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' י"ב וז"ל שם בתוך שאר מתק לשונו והוא עד או ראה או ידע כתיב וכו', כל מידי דאסור בעינן עדות גמורה ולא להעיד עפ"י חכמה וכו' יעוין שם באריכות וכן כתב חת"ס חלק י"ד בענין רדמ"ת בכמה מקומות וכתב שם וכן כתב בפנים מאירות הא דסומכין על רופא ואפילו עכו"ם לענין יוה"כ היינו משום דספק פקוח נפש דוחה ג"כ כל התורה כולה ומידי ספק לא נפקא. לעני"ד נראה עוד לתרץ בזה כי הנה בודאי אם יש נדון פקוח נפש לפנינו שאינו מתנגד לאיסור תורה בודאי מחויבין להשתדל בו לפי חכמתו ועל זה והשיבותו לו לרבות עבודת גופו ולא תעמוד על דם רעך כמבואר בסנהדרין דף ע"ג ואין צריך לזה גדרים דיני עדויות כבדיני התורה כדי לידע אם השתדלות זו ראויה להציל ולרפאות או לא אלא בזה נלך אחר חכמתנו האנושית וכיון שאמרה התורה וחי בהם ולא שימות היינו שנצטוונו לעשות אותה השתדלות שאנחנו עושין כדי להחיות נפש מישראל לפי חכמתנו אנו. אותה השתדלות עצמה נעשה גם כן בלי שנוי אעפ"י שצריכים לעבור על אסורי התורה ויש להאריך עוד בענין הזה שכל דיני התורה לבירור המציאות כגון רוב חזקה ועדות לא נתנו אלא למצוות התורה עצמן לא לבירור המציאות לעניני החול שעליהם חלים דיני מצוות התורה ואכמ"ל.

איברא שמדברי החת"ס באיזה מקומות ומהם סי' קע"ה משמע שבדרך כללי נאמין לרופאים מה שאומרים לפי חכמתם והיינו מעשה דטבעין בריש המפלט דעל מה שאמרו על פרט זה שצורות אלו בריה הן ולא דם לא האמינו להם אבל האמינו להם שיש בכלל בריות כאלו בצורות אלו ונראה שהחת"ס סבר שיש דברים מפורסמים וקבלת חכמת הרפואה כגון שיש צורות כאלו מחמת מכה שאינם דם ואותם הדברים מפורסמים ופשוטים מאד מחמת שהרבה פעמים בחנו ובדקו וראו בראית העין שכן הדבר ועל כן הרופא מעיד וישראל נאמן בעדותו שיש דברים כאלו בכלל אבל על בקיאותו הפרטית של רופא זה וחכמתו לא נסמוך כלל. ואם כן בנידון דידן נמי דבר ידוע שאותן השאלות שנשאלו לרופאים בענין דידן אינן דברים

ברורים מפורסמים אלא אדרבא יש חלוקי דעות בהן למשל שאלו לרופאים אם מתהוים זקוקין דנורא בתוך גוף הבהמה בעבור הזרם האלקטרי ופשוט שאפילו רופא ישראל אין באמירתו ובמשפטו על זה כלום דאם באמת יש חשש בזה מחמת נחמרו בני מעיה וכדומה כיון שאנחנו רואים שהזרם האלקטרי מהווה הרבה פעמים זקוקין דנורא דרך העברתו איך נצא ידי חשש זה באמירת הרופא שהרי בודאי לא ראה בגוף הבהמה אם היו שם זקוקין דנורא או לא אלא אם הרופא משיב שאין שם זקוקין דנור משיב כן מתוך חכמתו והבנתו ובאמת רופא אחד ישראל חרדי ומומחה גדול אמר לי שבודאי אפשר וקרוב לומר שיש זקוקין דנורא בפנים הבהמה בעת עבור בה הזרם וכן נשאל למומחה עכו"ם אם הדם שנמצא בבהמות המהומות בריאה ובמח ובלב סופו להבלע וסוף שיחזרו האברים לבריאותם ואין בשאלה זו ממש לדיני תורתנו.

ולא עוד אלא אם היו שואלים למומחי זמננו אם יש סכנה כל שהוא בנקב משהו בבני מעיים ובמח או בסמפונות הריאה או בניטלו צומת הגידין יצחק וילעג בנו כי הדבר ידוע שלפי חכמתם אין בכל אלה שום סכנה כלל וכלל ואיך נלך אחר חכמת מח שלהם העוברת וחולפת ומשתנית מזמן לזמן בעניני חכמת תורתנו האמתית הקימת לעד וכבר כתב הרשב"א בתורת הבית ארוך בית שני שער שלישי וז"ל ואע"ג דחזינן בבני אדם דאפילו נפחתה כטפח חיין אין לך אלא מה שמנו חכמים בכשרות וטרפות דאי לא אף אנו נתיר ניקב קרום של מח ונקבו הדקין לפי שאלו הרופאים אמרו שנסו וחיו עד כאן לשוננו והרי הנחות כל חכמתם הן נגד עקרי תורתנו וכ"כ הריב"ש בתשו' תמ"ז וז"ל: אין לנו לדון בדיני תורתנו ומצוותיה על פי חכמי הטבע והרפואה שאם נאמין לדבריהם אין תורה מן השמים חלילה כי כן הניחו הם במופתיהם הכוזבים ואם תדין בדיני הטרפות על פי חכמי הטבע והרפואה שכר הרבה תטול מן הקצבים כי באמת יהפכו רובם ממזל לחיים ומחיים למזל ויחליפו חי במת כי אין ספק בניטלה הכבד ונשאר בה כזית שאנחנו מכשירים הם יאמרו שימות בשעתו וכן בחרותא בידי שמים ואחרים וכמה וכמה אחרים שאנחנו אוסרים כמו כל הסרכות וכל המראות הפוסלין בריאה וכן הדריסה ואחרים שאין ספק שהם מלעיגים בנו עליהם יוצק זהב רותח בתוך פיהם והרב רמב"ם ז"ל כששנה מעט ואמר ושצומת הגידין הם בעצם התחתון דעופות לא הודו לו אחרי שלפי סוגית הגמרא נראה שהוא בעצם האמצעי ולא גזכר בתלמוד חלוק בין בהמה

לעופות ואעפ"י שהיה הרב ז"ל חכם בחכמת הרפואה והטבע ובקי בנתוח כי לא מפי הטבע והנתוח אנו חיים ואנחנו על חכמנו ז"ל נסמוך אפילו יאמרו לנו על ימין שהוא שמאל שהם קבלו האמת ופירושי המצוות איש מפי איש עד משה רע"ה לא נאמין אל חכמי היונים והישמעאלים שלא דברו רק מסברתם ועל פי איזה נסיון מבלי שישגיחו על כמה ספקות יפלו בנסיון ההוא כמו שהיו עושין חז"ל במוזכר בפרק המפלת, אני מביא ראיה מן התורה ואתם מביאים ראיה מן השוטים וכו' עכ"ל.

והא דמצינו דין אימוד רופאים בענין רציחה היינו משום שהתורה גלתה לנו שיש לילך בזה אחר אומד שכל האנושי כדדרשינן מאבן יד וכלי עץ יד ואפשר שלהרמב"ם ילפינן ג"כ מזה שגדר טרפה לענין רציחה תלוי באומד הרופאים לא ב"ח טרפות שהן הלכה למ"מ ואכמ"ל מ"מ זה פשוט שאף בדינין אלו אין סומכים אלא על רופאים שאין דעת חכמתם מתנגדת לתורה שהיא החכמה האמיתית וכל רופאי זמננו אף המאמינים בשלמות אין יכולים לאחד ולהשוות חכמת התורה שמאמינים בה מתוך אמונה מפני שהם חייבים להאמין עם חכמת הטבע והרפואה שלומדים ושדנים על פיה.

היוצא לנו מזה שאין לנו דרך אחרת למצא אופן המום שאין בו חשש טרפות אלא אם נעשה נסיונות באופן חדש שעדיין אינו מוחזק שמטריף ונבדוק סך בהמות שונות מסוגים שונים בתנאים חיצונים שונים על ידי ישראלים כשרים ונאמר לבודקים מקודם שלא יאמרו ויעידו רק מה שרואים בעיניהם ומרגישים בחושיהם בלא שום הוספה מחכמתם וסברתם ואומד דעתם ולא יערבו בעדותם מסקנות דומות — אנאלאגישליססע או היפוטעזען — או עדיות מחכמים אחרים שלא הועדו ונמסרו להם באופן מספיק על פי דיני התורה וכן הדין שבודקים כל עדיות כאשר שנינו בסנהדרין דף ל"ז ודף כ"ט.

ואם בדרך זו נמצא אופן חדש של המום שמגוסה לנו שאף בחלוק התנאים החיצונים אין מוצאים אחריו רעותות המביאות אותנו לספק אם נטרפה אזי אפשר שנוכל לשפוט על אופן המום זה שהוא מותר ועדיין הדבר תלוי בשאלות הכלליות אם יש לפרסם היתר כזה וגם במה שנסתפקנו למעלה אם בכלל יש להתיר הבהמה אחר שראינו שהזרם פעל על הבהמה לישנה בין מצד אינה זבוחה ונבילה בין מצד חשש י"ח טרפות שאין אנו בקיאים בבדיקתן. אמנם יש כאן עוד ספק כי באופן ההמום עד היום רואים אנחנו שהבהמה שעבר בה הזרם היא מתנועעת הרבה בתוקף בכמה אברים

וכנראה בתנועות מוכרחות בלי רצונה ויש כאן שאלה אם בתנועות מוכרחות וחזקות מאד כאלו יש כאן חשש רסוק אברים ועוד יש כאן שאלה כי כבר בחנו הרופאים שהמות בתאיו הקטנטנים נתכוץ ונצטמצם על כל פנים לשעה בעבור בה הזרם האלקטרי, והנה אני לא ראיתי כל זה בעצם עיני עד היום אבל אם באמת יש כאן תנועות חזקות מוכרחות יש לדון ולחשוב אם אין כאן משום רסוק אברים וכן יש לחשוב אודות פעולת הזרם עצמה שהרי בזרם חזק ביותר מתהווה אפילו שבירת עצמות הבהמה הרי לך שפועל הזרם כשהוא בחזק מספיק כמו בפילה ממש והרי טרפות של רסוק אברים אינה תלויה בנפילה דוקא כדמשמע מהא דהכה על השדרה ומדאצטרך לאשמעינן דבית הרחם אין בו משום רסוק אברים אם לא נפרש כפירוש ר' גרשום דמיירי בנפילת הולד מן הרחם לארץ וידעתי שיש לחלק בסברות שונות ואין להאריך כאן וגם אפשר שלחששות אלו יש תקנה בבחינה מעשית דהיינו אם ראינו שהרבה בהמות המומות כשאין שוחטין אותן מיד אחר ההמום עומדות והולכות וחיות מעת לעת אלא שיש לאמר גם כן שבזה אפשר לא מהני רוב כי אם נשאר שם מעוט שאינו יכול לעמוד ולהלך ולשהות אפשר שכבר יש שם טרפות של נפולה שאסורה תוך מעת לעת אם לא הלכה ועמדה בכל הבהמות ההמומות שהרי כתב הר"ן שאף בנפלה מן הגג אין כאן אלא חשש בעלמא ומ"מ אסרה תורת משום חשש זה ויש לחזור על פרק זה עוד.

והנה היה לנגד עיני קונטרס ארוך מהרה"ג ר' יחיאל יעקב דה וויינבערג שליט"א¹ שמצדד בו לתתיר בהמות המומות בזרם אלקטרי ולדאבונן לא מצאתי עדיין הפנאי לעיין בו בכל חלקיו כראוי אך עיינתי ביותר באותן הפרקים הנוגעים ביותר להלכה למעשה והנה הרב המחבר הנ"ל נ"י בפרק א' מקונטרסו האריך הרבה בדין מסוכנות ובאמת כל הפלפול הזה שלא לצורך לבדן דידן כמו שכו' הוא בעצמו בסוף כי הבהמות ההמומות מפרכסות כדין ועוד האריך בפרק ב' וג' שאין טרפה אלא ע' טרפות שנמנו ברמב"ם על פי הגמרא אבל שאר בהמות מסוכנות אפילו ע"י מעשי אדם וכן בהמה שאינה יכולה לחיות אבל אין בה מכה המטריפה אותה אינה אסורה ולא הספיק הזמן לעסוק הרבה באלו הפרקים ובפרק ד' רוצה הוא להוכיח שאין כאן חשש נפולה משום נפילת הבהמה לארץ בפעולת הזרם

1. נדפס בשרידי אש ח"א.

האלקטרי ומביא כמה ראשונים שבפחות מיוד טפחים אין חוששים אף בהפילת אחרים אלא כשהפילו בכח ולענ"ד יש להשיב על קצת דבריו בזה כי חלק גדול מראיותיו בנויות על מה שמחדש לחלק בין נפילה להכאה בשיטות הראשונים ובפרט בדעת הרמב"ם ובסתירת דבריו אלו וחילוק זה יעויין במה שכתבתי בעניי בעזה"ת להלן.

וגם מה שהביא (בצד נ"ז) מדברי הראב"ד שמביאם הכלבו והעתיקו דבריו כמה מחברים אינו נכון כי הראב"ד מיירי בנפל אבן דהיינו מעצמו לא בהפילו אדם יעויין בכלבו ובכל המחברים שהעתיקו דבריו. ובוזה נדחה גם כן מה שרוצה להעמיס בכוונת דברי הב"ח בס"י נ"ח על דברי הראב"ד והכלבו ודברי הב"ח פשוטים וברורים דלענין גודל וכובד האבן בודאי צריך שיהיה באבן זו בכדי להטריף אמנם לענין גובה נפילתו אין חילוק בין שהבהמה מתקרבת בנפילתה אל האבן בין שהאבן בנפילתה מתקרבת אל הבהמה דלעולם בעינין יוד טפחים כיון שמיירי בנפל מעצמו ובהכאת מקל יש לשער גם כן בחוזק המקל ובכח האדם המכה בו אבל לענין גובה הפלת המקל לא דיבר הב"ח דניבעי בה יוד טפחים יעויין היטב בדבריו.

גם מה שכ' בצד נ"ו לעשות שיטות שיטות דהיינו הב"ח דס"ל דאין אנו בקיאים בבדיקת חוה"ש היינו טעמא משום דחושש לריסוק והט"ז דס"ל דאנו בקיאים היינו דאינו חושש אלא לפסיקת החוט ולא לריסוקו המעיין היטב בדברי הב"ח בס"י ל"ב בד"ה ומ"ש ואם לא הגיע וכו' יראה שאין זה נכון. ועל כל פנים קשה להקל נגד מה שנתפשט לדין שאין לקשור ד' רגלים עכ"פ בקשר הדוק קודם שמפילין ומחליקין הבהמה אעפ"י שנופלת על קרקע מישור ואינה נופלת מגובה יוד כאשר רוצה הרה"ג הג"ל לחדש שלא אסר הרמ"א בזה אלא כשהבהמה נופלת מגובה יוד.

אמנם משום הכי אין לדחות תקנת התימום שהרי אפשר לתקן שאין להמם אלא אחר שהפילו הבהמה בלי שום גרם צער בע"ח אך יעויין במה שכתבתי בסוף קונטרסי לענין שמירת תנאים כאלו. ובפרק ה' דבר מחשש רסוק ע"י הזרם בעצמו והרבה יש לי להשיב על דבריו:

ראשית: הנחת ומוצא כל חקירתו שאין לדבר אלא מחשש רסוק במח דהיינו משום שהרופאים אומרים שהזרם פועל על המוח ועל ידי שהמוח נפעל מן הזרם בטלו החושים והבהמה נרדמה ובאמת מלבד מה שאין שייך בזה ליתן נאמנות לרופאים הרי כבר העיד הגסיון שנראו פעולות הזרם גם על כמה משאר אברי הגוף ואפשר שיש גם בהם חשש רסוק ועוד

כבר כתבנו שיש לעיין אם בתנועות החזקות המוכרחות אין בהן חשש משום רסוק אברים והנה הרב המחבר הנ"ל מנקיט קולי מתנייתא כדי לסלק חשש רסוק במוח יש לי הרבה לעורר על דבריו ואזכיר כאן קצת: מתחילה מביא המחלוקת שבין הרמב"ם והרא"ש אם צריך לחוש לבדוק המוח בנפולה והביא מפרימ"ג שכ' במש"ז סק"ה דאף לדידן דאין אנו בקיאים בבדיקה יש נפקא מינה בהכה על המוח וסימנים והפסידו צורתן דלרמב"ם — טרפה ולרא"ש — כשר, והנה הרב המחבר הנ"ל הביא סוף דברי הפמ"ג שם שכתב שיש להחמיר במקום דאיכא ריעותא כיון דטעם המקילין במוח כמו שכ' הרב המגיד משום דס"ל דעצם הגולגולת מגין וכיון דאיכא ריעותא הרי על כרחך לא הגין העצם וכמש"כ הרשב"א בענין נחמרו בני מעיה בריאת העוף והנה שם יש חולקין על הרשב"א כיון דהגמרא אמרה בהחלט שצלעותיה מגינות על ריאת העוף ועל כן בשום אופן אף דחזינו ריעותא אין לתלות הריעותא בנחמרו בני מעיה אבל כאן בזרם אלקטרי שבלי ספק נכנס לפנים מן הגולגולת אין טעם להקיל והרב וויינבערג שליט"א בעצמו בדף פ"ב מביא דברי ה"ה וכ' שלפי דבריו הכל מודים בזרם אלקטרי ששייך ריסוק על ידו אף במוח אלא שכתב סברא מלבו שיש לומר דטעם המקילין במוח לענין רסוק משום דמחמת מהותו וטבעו של המת לא שייך בו רסוק וזה תמות לומר סברא מלבו נגד העדות ה"ה בפירוש דברי הראשונים שה"ה היה בזמנם והיה תלמידם ואין לנו ביאור לדבריהם חוץ מפירושו והרי אתה רואה שגם הפרימ"ג נקיט בפשיטות כטעם ה"ה.

עוד האריך שם הרבה להמציא פירוש חדש בדברי הרמב"ם כדי להוציא מזה שהרמב"ם לא חייש לריסוק במוח אלא לשאר טרפות והוא בעצמו ראה חולשת דבריו אלו כי דברי הרמב"ם ברורים שחלל הגוף כולל כל האברים הפנימיים מכפא דמוחא (היינו המוח לאפוקי הגולגולת שהוא חיצוני) ועד כנגד כל החלל ובכולם צריך לבדוק גם כן אם נתרסקו האברים בשינוי צורה חוץ מבדיקה לשאר טרפות.

והרב וויינבערג ממציא שיטה חדשה בפירוש דברי הרמב"ם כדי לישב מה שהקשו עליו למה מיקל בכל אלו שאמרו בגמרא חוששין לבדוק אפילו תוך מעל"ע בלי שהיה ופירש הוא שדווקא בשנתבטה יש חשש רסוק כל הגוף והוא אינו ניכר עד מאחר מעל"ע או טרפה מגזרת הכתוב תוך מעל"ע אבל כל שלא נפלה אלא שהוכתה אין כאן חשש ריסוק כל הגוף אלא ריסוק

נתרסק כל גופה ואין כאן אלא חשש ריסוק אברים פרטיים ומשום הכי מהני בה בדיקה. והוא בעצמו הקשה על זה מגנבים שהחזירו שמנה הרמב"ם גם כן בכלל חוששים שמהני בדיקה בלבד בלא שהיה ותירוצו אינו מובן לי (יעויין בדבריו בדף פ') שכ' דיש כאן ב' חששות: חשש נפילה ככל נפולה מן הגג וחשש הוכתה שהרי הפילוה אחרים בכח ובאמת בלא עמדה לא מהני בדיקה בלא שהיה אבל זהו פשוט ומזה לא דברה הגמרא דמאי שנא מכל נפולה דעלמא אלא דמיירי בגמרא מעמדה דכבר יצאה בעמידתה מחשש נפולה ואין בה אלא חשש הוכתה מחמת שהפילוה אחרים בכח ולזה צריך ומהני בדיקה מיד ולא הבנתי שהרי כל עמדה אף בנפלה מעצמה צריכה בדיקה כמו הני דברי ואם כן חזק"ל מאי קמ"ל הרי הוא ככל נפולה אלא מאי אית לך למימר דקמ"ל דלא תימא דהפילוה הגנבים בכיוון על מתניה כדי שלא תזוק ואם כן הגמרא והרמב"ם מיירי אף בלא עמדה.

ומסקנת הרב ויינבערג שם כך היא שיש כאן ג' שיטות בענין ריסוק אברים:

(א) שיטת רש"י שפרוש ריסוק היינו פירוק חוליותיה ופרקיה ולזה לא מהני בדיקה אלא שבשהתה או עמדה אין לחוש לזה ולא בעיא אלא בדיקה לי"ח טרפות ולריסוק אברים פרטיים שניכר אף תוך מעל"ע כמו גבי הוכתה.

(ב) שיטת הרשב"א שפירוש ריסוק גם כן היינו פירוק אלא שס"ל דזה ניכר לאחר ששהתה או שעמדה.

(ג) שיטת רמב"ם שפירוש ריסוק היינו רציצה.

ומעתה יש לנו לומר — כן כתב הרב הנ"ל — שהמחלוקת אם שייך חשש ריסוק במוח תלוי בזה דלרש"י ורשב"א הרי לא שייך פירוק במוח אלא בחוליות ופרקים אבל לרמב"ם שפירש ריסוק היינו רציצה זה שייך גם במוח.

והנה דברים אלו חוץ ממה שהם נגד דברי ה"ה שהעיד דטעם המחלוקת במוח הוא משום הגנת עצם הגולגולת מופרכים הם בעצמם שהרי הרשב"א כתב בפירוש שהטחול והכליות אעפ"י שאם ניטלו כשרה מטריפים בנפולה אם נפסדה צורתם משום ריסוק אברים הרי לך בפירוש שאף האברים הרבים שאין בהם חוליות ופרקים מ"מ שייך בהן ריסוק אף לרשב"א שפירש ריסוק היינו פירוק ובאמת אין מוכרח ברשב"א שסובר בפירוש

ריסוק דווקא פירוק ולא ריצוץ ואפילו בדברי רש"י אין זה מוכרח שהרי רש"י במתניתין פירש שנתרסקו ונתפרקו איבריה ויכול להיות דכי תני ונתרסקו פירושו כמו שפירש רש"י בשבת י"ט ע"ב ריסוק לשון כתיתה וכן במכות ט"ז ע"ב מעוך וכתות והנה על יסוד הנופל הזה בנה הרב הג"ל את היתרו שכתב כיון שאין חשש ריסוק במוח רק לרמב"ם בלבד והרי לרמב"ם בכל אלו דאמרינן חוששין מהני בדיקה מיד ולרשב"א ורש"י הרי אין שם חשש ריסוק במוח ואם כן ממ"נ מותרת בבדיקה מיד והנך רואה שזה מופרך מכל צד חדא לו יהי כדבריו בפירוש השטות מנא לו למינקט קולי השטות בהדי הדדי ולעשות היתר ממ"נ אדרבא היה לנו למינקט כחומרי שניהם באיסורא דאורייתא ומכש"כ דאנן פסקינן בתרוייהו על פי רוב ראשונים לחומרא דאנן פסקינן דלא כרמב"ם ולא מהני בדיקה מיד אפילו באילו שאמרו חוששין בלבד וכדפסקינן בש"ע בלי חולק מן האחרונים כי הרמב"ם יחידאה הוא בהאי קולא וכן קי"ל כתרמב"ם דלא כהרא"ש דיש במוח משום ריסוק (חוץ מן הט"ז שהביא דעת הטור והרא"ש אביו שהקילו בזה) וראיה דאית לן למינקט כחומרי תרוייהו מהא דאמרינן בכמה מקומות דיש לנהוג כחומרי ב"ש וכחומרי ב"ה היכא, דאינן תלוין זב"ז כבשדרה וגולגולת וא"כ כל שגולד חשש ריסוק אסורה כל מעל"ע ולא מהני בדיקה ובפרט שכבר כתבנו שה"ה העיד לנו דכן כתב הפרמ"ג במ"ז סק"ה דהטעם משום הגנת העצם בלבד וזה לא שייך בזרם האלקטרי כאשר כתבנו למעלה וכמו שכתב הרב דר. וויינבערג בעצמו. אלא שהרב הג"ל אזיל לשיטתיה דרצה לחדש שהרמב"ם מחלק בין נפולה ובין ריסוק ע"י הכאה וריסוק שע"י הכאה היינו רציצה והיא ניכרת מיד ודווקא פירוק לא ניכר מיד ואם כן תלויות שתי מחלוקות דהיינו אם מהני בדיקה באילו שאמרו חוששין בלבד מיד תוך מעל"ע והמחלוקת אם שייך ריסוק במוח זה בזה.

אבל אנחנו בעזה"ת הרי כבר העלינו שהרשב"א אעפ"י שפי' ריסוק היינו פירוק חושש ומצריך בדיקה בשביל ריסוק ומהני דווקא אחר מעל"ע אפילו באברים שאין בהם פרקים וחוליות דהיינו בטחול וכליות ומאי שנא מוח מאילו הרי שאין לך לפרש אלא כפירוש ה"ה ואתה מוכרח לומר שטעם המקילין במוח משום הגנת העצם וא"כ בנדון דידן שהזרם בודאי נכנס לפנים ולזה לא מהני הגנת העצם הכל מודין דיש כאן חשש ריסוק במוח ולפי

ההלכה הפסוקה והמוסכמת מכל האחרונים לא מהני בדיקה בזה אפילו באבר אחד קודם מעל"ע.

וחוץ מזה הרי כבר כתבנו שאפשר שיש לחוש לריסוק שאר אברים חוץ ממוח גם כן. לא אדבר כאן במה שמגבב קולות לענין בקיאות שלנו בבדיקה.

ובפרק ווי רוצה להמציא היתרים מטעם ספק ספיקא רוב וחזקה וגם בזה אקצר, ותמהתי מאד במה שמביא בדף פ"ט שהש"ך מקיל בהפ"מ בריעותא מחיים שהרי הש"ך מסיק שאין לזוז מפסק הרמ"א בסי' נ' דמחמיר בריעותא מחיים והיינו אפילו בהפ"מ כמו שפירשו כל האחרונים שלא הקיל הש"ך למעשה בהפ"מ אלא בריעותא שלאחר שחיטה. ועיי"ש בפיסקא זו שצוה לעיין בפר"ח ובבאורי הגר"א שהסכים לפר"ח וסיים העולה דלא אסרינן אלא בדבר דשכיח כמש"כ התוס' שם וכו' עיי"ש והנה משטחיות לשון זו משמע כאילו הפר"ח והגר"א מסכימים שניהם להקיל בריעותא מחיים וזה אינו כי אדרבא שניהם מחמירים בכל ספק טריפה אפילו לאחר שחיטה עד שיהא במה לתלות להיתר כי כן כתב הפר"ח באריכות בסי' כ"ט וכפל דבריו בסי' ק"י והכה בדברים חזקים וקשים על קודקוד המורים להיפך להקיל אפילו בנולדה ריעותא לאחר השחיטה אלא יש לנו לפסוק כהר"י ורוב הראשונים שכל ספק בטריפה אסור עדי שנוטה יותר להיתרא וכן הגר"א סוף סי' נ"ה וסוף סי' נ"ו האריך להוכיח שהעיקר כהר"י וכל הראשונים העומדים בשטתו להחמיר בכל ספק טריפה אף שנולדה הריעותא לאחר השחיטה כמו בנמצא גרגרת שמוט אלא שהגר"א כתב שלפי דעת התוס' ביבמות ובחולין אין חילוק בין שנולדה הריעותא מחיים או לאחר השחיטה כי בכל ענין מקילין אבל אין הלכה כתוס' אלא כאותם הראשונים שמחמירים בכל ענין.

ומה שהביא מצ"צ החדשות שהביא סמך מן האגודה דס"ל כתוס' אין ספר צ"צ ת"י. אבל עיינתי בספר האגודה בעצמו ומצאתי שאין משם שום ראיה להקל כתוס' שהרי גם הרשב"א סובר שאין מחזיקין מאי' לאי' ומשו"ה מקילינן ביש במה לתלות אבל מ"מ מחמיר הרשב"א בספק השקול דהיינו כר' יונה רבו וכנ"ל וכ"כ הרב וויינבערג בעצמו בדעת הרשב"א וכן מוכח לכאורה בר' יונה גופיה שהרי הוא מקיל בגביעות היכא שלא הוגלדה המכה והיינו מטעם חזקת כשרות אם לא נחלק בין גבינה לבשר דיש בו איסור אינו זבוח משא"כ בגבינה.

והנה האחרונים התבואות שור והפרמ"ג אחריו מחלקין דשאני מים במוח שיצאה מן הרוב הבריאים על כן אין לך חזקת כשרות והבינת אדם מעמיס כן בתוס' ומישב בזה הרמ"א נגד קושית מר"מ וכתב הרב וויינבערג דלפי זה בנידון דידן יש להקיל וזה היה נכון לפי מה שכתב בריש דף פ"ח שהבחינות הוכיחו שרוב בהמות אין ניוזקות כלל ע"י החשמול אבל באמת אין הדבר כן כי בהבחינות שנעשו לא היתה אף בהמה אחת שלא נמצאו בה איזה ריעותא בראית העין בלא זכוכית מגדלת אלא שבבחינה אחת לא עיין אלא רב אחד והוא לא מצא ריעותא אבל אחר כן בשאר בחינות בדקו רופאים מומחים והם מצאו בלא זכוכית מגדלת כמה ריעותות בכל בהמה ובהמה ופשוט מאד שאין לבנות היתר על מה שרב אחד לא מצא ריעותות בבדיקתו דרך העברה שאף על פי שאין לדיין אלא מה שענינו רואות מ"מ צריך להיות דיין לדבר זה ורב גדול האמוראים הלך ח"י חדשים בין הרועים כדי ללמוד מומי בכורות וקודם לכן הרי לא היה בשום אופן דיין לראית בכורות ואם כן הלקותות שראה אותן רופא מומחה אפילו בלי שום זכוכית מגדלת בלי ספק הן ריעותות מה שעניי הדיין רואות ואפשר וקרוב מאד לומר שכל מי שרוצה לעשות בחינות כאילו צריך מקודם לראות הרבה בהמות בלתי המומות וע"י זה בלבד נעשה דיין לבדיקות כאלו כי סתם רבנים אינם בקיאים אלא בבדיקת הריאה והטרפות השכיחות.

ואם כן כיון שעכ"פ הבהמות שנולדו בהן לקותות ע"י ההמום אין להעמידן עוד לפי סברת התבו"ש הנ"ל בחזקת כשרות אעפ"י שבאותן הלקותות אין בהן טרפות כיון שעל כל פנים על ידן יצאו מרוב בריאות ואם כן אפילו לדעת התוס' יש להחמיר לפי סברה זו.

ועיין בתוס' ישנים ביבמות ששם כתב באמת דמחזקינן מאסור לאיסור וזהו טעם חוששין לספק דרוסה ואפשר שלדברי תוס' ישנים אלו כיוון הרמ"א וחכמי קראקא שהחמירו בשם התוס' במים במוח.

סוף דבר שבאופני ההמום שנבחנו עד היום אינני רואה שום אפשרות למצא להן היתר ולעשות בחינות למצוא אופנים שאין להם פקפוק כבר כתבתי התנאים לבדיקות אלו והזכרתי הספקות שיש לי בזה להלכה כל אחד במקומו. וכל זה לא כתבתי אלא לענין מה שנוגע לכל טרפות עצמן אבל לא דברתי בספקות שיש כאן אם שחיטה שלאחר ההמום חשיב בכלל לשחיטה או אם יש כאן אי' אינה זבוחה ונבילה וחזק מזה יש כאן חששות גדולות כלליות אשר ידונו עליהן גדולי וגאוני דורנו מדעת תורה עמוקה. בפרטות

היתר כזה אפילו אם נמצא אותו בנוגע להלכות טרפות דלא ניפוק חרבא מיניה בכמה אופנים כאשר כתבתי בתחילת מאמרי ומי שרוצה לדון בזה צריך להיות בקי בדיוק במצב ארצנו ומצב היהדות בארצנו וזה ברור שאם צריך להעמיד תנאים לכשרות ההמום אשר בלי קיומם יוכל לבוא לטרפות יש לחוש בודאי לפי מצב היהדות והשוחטים שבארצנו שהתנאים לא יתקיימו ופירסום היתר כזה הוא ממש כאלו נתפרסם בלא התנאים ואם בלא קיום התנאים יש בו טרפות הרי הוא כאלו הותרו אותן הטרפות לכתחילה.

*

ע"א. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב יחיאל יעקב ווינברג

בעז"ה, יום ג' ו' מ"ח תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי הנעלה הרב הגאון כו' כש"ת מו"ה יחיאל יעקב
ווינברג שליט"א. ישא ברכה מאת ה'.

אחדשת"ה. בדעתי כי שב מדרכו לביתו צלחה, נפלאתי לשמוע אחרי
נסיעת כת"ר מידידינו הרב ר"י שוב כי מדפיס את קונטרסיו בדבר ההימום
ע"י עלעקטערי ועי"ז ימצאו יתד לתלות בו, ובאמת אחרי כל הבירורים
עוד לא נתבררו הרבה חששות, מספק טריפה ונבילה, ובפרט שזהו ענין
הנוגע לכלל ישראל בכל תפוצות הגולה, אשר בכל המדינות ימצאו משטינים
ומקטרגים, לבקש עלילות. לדעתי לו באפשרותו להפסיק ההדפסה גם אם
התחיל יפסיק מיד, אולם אם כבר נגמר אין לו להפסיק, וגם לבסוף יסיים
כי אעפ"י שביאר ברחבה כמה הלכות בכל זה לא יצא הדבר מידי הרבה
חששות ואי אפשר להורות כן הלכה למעשה, ובכלל שזהו נגד דעת גדולי
הדור אשר הכריעו בדעתם שאי אפשר בשום אופן להתיר הימום, אשר
כמה תקלות יצא עי"ז, והגני מוכרח היום לפרסם דעתי דעת תורה
ולכתוב להרב האפמאן שי' בפראנקפורט ולשאר הרבנים היראים אשר לא
אדע לע"ע הכתבת שלהם, ואבקש גם לרומעכת"ר להגיד דעתי להם בבירור
וגם להשפיע בכח השפעתו שלא יתירו למעשה.

להפר' צ' אדלער כתבתי וכן הגני כותב למר יוסף צבי הערץ ולהנדיב

ישראל על דבר הבטחתו לשני התלמידים של החפץ-חיים להבא, והאחד מהם
הרה"ג מו"ה אברהם דוב פעלדמאן שי'.

ואו"ש וברכה לכת"ר כנפשו היקרה ונפש ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת

חיים עוזר גראדזענסקי

רצוף בזה גם מכתב שני לכת"ר למעשה.

ע"ב. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי

מוצאי שבת ק' וירא י"ט חשון תרצ"ד.

לכבוד הגאון הנשיא ראש המדברים לכבוד התורה הרב הג' מהור"ר

חיים עוזר נ"י יושב על כסא הרבנות ואב"ד בק"ק עיר ווילנא

ד' יחייהו לאי"ט.

אחדש"ה זה כמה חדשים החליטו שתי האגודות של רבני אשכנז היראים
ששלוחיהם יתקבצו להתייעץ בענין שאלת הימום הבהמות העומדות לישחט
ולסדר את השאלות ששימו לפני גאוני דורנו נ"י ונתאחר הדבר עד אחר
הימים הטובים עד השבוע הזה וביום שני גאספו השלוחים במרחץ האמבורג
אצל פ"פ ד"מ וכולם הסכימו בזה שאי אפשר להתמחמה עוד כי השעה
דוחקת ושחובה מוטלת על הרבנים להשים קנצי למלין ולהחליט את
הענין כי רבה המכשלה והחולת וגודלת משעה לשעה וע"כ תוחלט שבזמן
קרוב שתי האגודות ישלחו מחבריהם אל מחנה רומכ"ת לערוך לפניו הענין
גם את תריעותות שנראו באיברי הבהמות אחר התימום והשחיטה גם את
הספיקות שנשארו אצלינו לדינא ונבחרו לכך מצד האגודה האחת הרב
האפמאן בפ"פ ד"מ והרב יאקאבאוויץ מבערלין ומצד האגודה האחרת הרב
קליין בנירנבערג והרב שלעזינגר בפ"פ ד"מ גם המרכז בעד עניני השחיטה
ישלח מצדו אחד העסקנים בדבר ורצונם ליסע לעיר ווילנא אחר ש"ק
חיי שרה ובפקודת השתי האגודות הנני מודיע את כל הנ"ל לרומכ"ת
ולהוסיף שידוע לנו שבשבוע הקודם רומכ"ת גלה את דעתו הרמה בענין
ההימום והחליט לאיסור אחר עיון רב אמרנו שאין ביכולתנו להמנע מן
הנסיעה כי כמה וכמה פעמים פרסמנו בהעתונים שבשעה ראויה נסדר את

כל הענין בכלל ובפרט לפני הגאונים פה אל פה ואז יוחלט הדבר להתירא או לאיסורא ודברנו אל לבביהם ובדרך הזה זכיננו לאמץ ברכים הכושלות ולהצילם מאיסורא וח"ו יחשדונו אם לא נשמור מוצא שפתינו ויאמרו שהתרשלנו ולא עשינו מה שעלינו לעשות בעת צרה גדולה כזאת וע"כ הפקידוני הרבנים הנ"ל לכתוב את האגרת הזאת לבקש מרומכ"ת שיעשה חסד עמנו ועם בני עמנו וימחול לקבל את שלוחי האגודות במקדם שאפשר ולהודיעני ע"י טעלעגראם אם ירשה שהרבנים הנ"ל יבואו לפני הוד פניו בשבוע לפ' תולדות הבע"ל ולתשובתו מחכה אני הדו"ש ושלו' ביתו הרם המשתחוה מול הדרת כבודו מרחוק.

ע' מונק

(י"ט חשוון תרצ"ד)

★

ע"ג. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי
יום ה' לפ' וישלח תרצ"ה.

באסיפת הרופאים של יום ד' וישלח נשאל מפי פרופ' ראזא מעיר אוטריכט אם בהמה המהוממת ע"י חשמול היא בכלל מסוכנת והפרופ' בקש שיבואר אימתי הבהמה נקראת מסוכנת לענין השחיטה ואחד מרעי הרבנים השיב שהבהמה נקראת מסוכנת רק אם נוטה למות כ"כ עד שאם לא שוחטים אותה תו"מ תמות לאלתר או אחר מינוטין מועטים ומפירוש זה ממילא יוצא שהבהמה המהוממת אין לה חזקת מסוכנת דהא עינינו רואות שזמן מועט אחר הסרת כלי החשמול וכלות הזרם העלעקטרי הבהמה יכולה לעמוד מאיליה וללכת ולאכול וכו' כמקודם ונ"ל שודאי הבהמה שנוטה למות כ"כ עד שאם לא שוחטין אותה תו"מ תמות לאלתר היא בכלל מסוכנת אבל דין המסוכנת לא תלוי בזה שתמות מיד אם לא תשחט או לא תמות מיד אלא אפי' אם קרוב לודאי הוא שלא תמות מיד בזמן מועט אעפ"כ יכולה להיות בחזקת מסוכנת כי כן איתא בחולין לו' ע"ב היכי דמי מסוכנת כל שמעמידין אותה ואינה עומדת ואפי' אוכלת בקעיות ואפי' אוכלת קורות וע"פ חוקי הטבע לענ"ד מסתמא בהמה שאוכלת אפי' בקעיות איננה נוטה למות לאלתר או אחר מינוטין מועטים ואין זמן מוגבל במסר לנו מחו"ל בענין מסוכנת ובשום מקום לא מצאתי שאם הבהמה לא יכולה

לעמוד במקל או בגערה יש ודאות שתמות מיד וא"כ נ"ל שהענין צריך עיון גדול לענין הבהמה שהוממה ושוחטין אותה בעודה בהימומה אפי' אחר הסרת כלי החשמול אי היא בחזקת מסוכנת או לא מאחר שזרם החשמול גורם שכל איברי הבהמה הם מסומרים ולא יכולה לנענע אפי' אבר אחד ומכ"ש שאינה יכולה לעמוד.

ע' מונק

ע"ד. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה אור ליום ה' ז' טבת תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי הרה"ג יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה עזרא ד"ר מונק שליט"א ישא ברכה מאת ד'.

אחדשה"ט. קבלתי מכתב כי חושבים להתועד בלייפציג ע"ד השחיטה מהרוצים להתיר ההימום ע"י אלקטריא, יאבה נא להודיעני ממצב הדברים כעת. בתחלה הודיעו כי נכונים לנסוע לפולין לשאול את הגדולים ולברר דעתם ועתה השתנה הדבר לפי הראות. אחלה להודיעני מהנשמע וממצב הדברים כעת.

ואומר שלו' לכתר"ה יחזקהו ויאמצהו כנפשו טהורה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת

חיים עוזר גרודזנסקי

יאמר שלו' וברכה בשמי לידידנו הרה"ג מוהר"ר קליין שי'. על מכתבו אשיב לו.

ע"ה. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל

הרב משה אליהו רגזניצקי

ב"ה, אור ליום ועש"ק ח' טבת תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי הרב הגאון חו"ב סוע"ה וכו' כש"ת מו"ה משה אלי' ראגאזניצקי שליט"א.

אחדשה"ט. כאשר שמעתי וקבלתי מכתב מאחד, נכונים בשבוע הבע"ל להתועד בלייפציג איזו רבנים נכבדים ע"ד היתר ההימום ע"י אלקטריא

לפני השחיטה, מצאתי לנכון להודיע לכתר"ה כי השבתי להרה"ג האפמאן שליט"א — אשר הרב הג"ל ביחד עם כמה רבנים פנו אלי בשאלה לפני חג הפסח העבר אודות זה — ואחרי העיון והישוב מצאתי שאי אפשר להתיר בשום אופן וענין, באשר יש בזה כמה ספיקות וחששות מאיסורי טריפה ונבילה. וכן באתי בדברים בענין זה עם גדולי הרבנים וגדולי ראשי הישיבות, וכולם הסכימו שאין להתיר ההימום. ומצאתי לחובה להודיע מזה לכתר"ה דעת גדולי התורה במדינתנו. ויטיב נא להודיעני אם התועדו הרבנים בלייפציג וגם ישפיע עליהם כתר"ה למשוך את ידם מזה.

לא אדע אם כדאי הדבר להודיעם ממכתבי זה, כי כבר יודעים הם את דעתי ברור. רק לרומעכ"ת מצאתי לחובה להודיע מזה.

ויקבל החוה"ש מאדוה"ש כנפשו וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הדו"ש

חיים עוזר גראדזענסקי

ע"ו. תשובת הרב יעקב יהודה הופמן

ב"ה. ב' י"א לירח טבת ה' תרצ"ה.

הערה בדבר מסוכנת

ידידינו הרב הגדול מו"ה עזרא הכהן מונק שליט"א פירסם במכתבו החוזר מיום ה' לסדר וישלח ש. ז. את השערותו בדבר המסוכנת. אמנם לדעתי יש לפקפק על השערותו, ואען ואומר:

אם אחד מחברינו הרבנים גילה את דעתו במועצת הרופאים שהמסוכנת אשר דברו בה החכמים תמות גם בלא שחיטה אחר רגעים מצומצמים, הפריז על המדה בהגבלה זו. חז"ל לא הגבילו את זמן מיתת המסוכנת לרגעים או לשעה. אולם לפענ"ד גם הרב מו"ה עזרא הכהן מונק נ"י לא דבר נכונה במה שחווה את דעתו במועצה זו, שלא מצינו בשום מקום שהמסוכנת תמות, כפי ראות העינים, בזמן לא כביר, וגם לא מעלה ולא מוריד אם תמות או לא תמות, שמכיון שלא תוכל לעמוד למסוכנת תחשב. גם זה אינו. מכל השמעתין נראה בעליל, דלא נקראת מסוכנת, רק אם חלתה מחלת-מות ויש לשער שתמות בזמן קרוב. עיי' ברש"י חולין ל"ב, א' בד"ה ודילמא היינו טריפה, שכתב דטריפה לשון מסוכנת היא כלומר קרובה למות עכ"ל.

וז"ל הרמב"ם בפ"ד מהלכות מ"א הלכה י"א: בהמה שהיא חולה
 מחמת שתשש כחה ונטתה למות הואיל ולא אירעה מכה באבר מאיברי
 הממתיים אותה הרי זה מותרת עכ"ל. גם שפתי בעל הסמ"ג בחלק ל"ת סי'
 קל"ד ברור מללו. וז"ל בהמה שהיא חולה מפני שתש כחה והיא מסוכנת
 ונטה למות עכ"ל. ומה שהבין הרב מו"ה עזרא הכהן מונק ג"י בדברי הש"ס
 בחולין ל"ב ע"ב ואפילו אוכלת בקעיות יתנגדו להשערה הזאת, לדעתי לא
 כן הוא. הרי רש"י הדגיש שם שיש לה כח בשיניו. רצונו לומר למרות שנחלשה
 ע"י מחלת-מות ותמות בזמן קרוב הכח בשיניו נשאר לה עדיין. מלבד זאת
 השיטה מקובצת הנדפסה בגליון הש"ס הגיה בדברי רש"י בזה הלשון: שיש
 לה חיות וכח בשיניו שאוכלת בקעיות עצים י"ל מחמת דוחק מיתה היא
 עושה כן וכיון דאינה עומדת מסוכנת היא עכ"ל. ונוסחא זו איתא באמת
 בפירש"י הנדפס בספרי האלפס.

עפ"י הדברים האלה פשוט וברור הוא בעיני, דאם הבהמה איננה יכולה
 לעמוד מחמת סבה ידועה או מחמת איזו מכה או מחלה, איננה עדיין בסוג
 מסוכנת, כל זמן שאין לנו אומדנא דמוכח דהמחלה גברה עליה עד שנטתה
 למות. א"כ בנידון שלפנינו אם יודע לנו עפ"י עדות רופאים מומחים ועפ"י
 הנסיון שההמום לא יביא את הבהמה לידי סכנת מות ואחר כלות השפעת
 החשמל תעמוד הבהמה על רגליה ותלך הלוך יפה ותאכל כשאר הבהמות
 הבריאות, אין שום סברא לומר שנחשוב אותה למסוכנת, לפי שלא תוכל
 לעמוד זמן מה מחמת השפעת החשמל.

ורא"י ברורה לדברי מצאתי בדברי הגאון בעל דעת קדושים בסי' י"ז
 סק"א שכתב שם וז"ל: אך בדיעבד אף אם נודע שהוליכה קשורה בקור
 נצטמקו אברי' ולא תעמוד מאליו זמן מה ושחטות אז ולא ראה שום פרכוס
 כיון שלא ראה בה שום ריעותא אין לחוש בזה, שאין סגנון מסוכנת רק
 כשע"י חולי אין עומדת משא"כ שידוע שהיא בריאה וע"י צימוק אברי' לפי
 שעה אין עומדת הרי זה כאין עומדת ע"י שרגלי' חסרים או קשורים ואין
 חשש עכ"ל. הרי חזינן דהגאון המובהק הג"ל התיר בדיעבד בנידון שלפנינו
 אפילו בלא פרכוס. ובנידון שלפנינו לא עלה על דעת שום מורה הוראה
 להתירה בלא פרכוס. אבל אם נראה פרכוס יפה ולא נראה שום ריעותא
 בקלות ובמראה הדם אין לנו שום טעם לדון את הבהמה הזאת כדין מסוכנת.
 כ"ז פשוט וברור בעיני.

יעקב יהודה הלוי האפפמאנן

אור ליום עש"ק פ' ויחי תרצ"ה.

לכבוד הרב הגאון הנשיא מהור"ר חיים עוזר גראדזענסקי נ"י
אב"ד שבעיר ווילנא יצ"ו יחייתו ד' בטוב ובנעימים לאי"ט.

את מכתב רומכ"ת מאור ליום ז' טבת קבלתי והנני להשיב שראשי
אגודת הרבנים „פעראייניגונג טראדיטיאנעל געזעטצעסטראיער ראבינער
דייטשלאנדס" קראו את אחיהם להתאסף בעיר לייפציג בשבוע הבא להתייעץ
אדות כמה דברים נחוצים כאשר הם נהוגים לפרקים ובתוך שאר ענינים
נמצא ג"כ ענין ההימום ורצונם להודיע לכל החברים מצב הדבר ולא יותר
ומי שכתב שתכלית האסיפה היא שיחליטו הענין למען התיר ההימום הוא
טעה ואדרב' ראשי האגודה גילו דעתם שלא יחלט הדבר באסיפה הזאת
הן לאיסור הן להיתר.

זה ב' או ג' חדשים שלוחי שתי אגודות הרבנים היראים באו לעיר
האמבורג והחליטו שבזמן קצר יסעו חמשה או ששה רבנים לפולין כדי
לערוך את כל השאלות העמוקות לפני הגדולים. בעצם יום האסיפה
שבהאמבורג שמענו שרומכ"ת כתב לאיזה רבנים שבארצנו שאין להתיר
ההימום בשום אופן משום חשש נבלות וטרפות אך לא גילה טעם הפסק
ופקודת השלוחים היתה שיבקשו מרומכ"ת שימחול לגלות טעמו ונימוקו
כדי שנדע מה להשיב לשואלינו וכדי לצאת ידי חובתינו וליישב דעת
הרבים הן המאמינים הן הקלים שבעם.

אחרי כן עלו חששות בלב מקצת הרבנים אם רשאים אנו לערוך את
בקשתנו לפני רומכ"ת אחר שבמכתבו בחר בהעלמת הטעם ונוסף לחשש
זה שנמצא שחלוקות דעות השלוחים על תוצאות הדעות שחוו הרופאים
בענין ההימום ע"פ בדיקותיהם וחקירותיהם וע"כ נאספו הרופאים בשבועות
האחרונים בבערלין כדי לברר הספקות ותוכן משא ומתן שלהם ניתן להכתב
אך לא נגמרה הכתיבה (פרוטוקאל) עד היום.

ועתה אחר קבלת מכתב רומכ"ת נ"ל שכת"ר עדיין מוכן הוא לקבל את
שלוחינו והגדתי זה לחברי אך יש שסוברים שכדי לברר הדבר צריך תחלה
לחזור ולעשות כמה בחינות ובדיקות ע"י מעשה ההימום כן דעת הרב יעקב

יהודה האפמאן נ"י בעיר פ"פ דמ' והרב יאקאבאוויץ נ"י פה וסייעתם ויש
 סוברים וכן דעת הרב זאב צבי קליין נ"י פה וגם דעתי שטרם חזרת
 הבחינות צריך לערוך תיכף לפני רומכ"ת איזה שאלות כלליות כיון שבהם
 תלוי כל הענין כולו כגון אם הרופאים המומחים בקיאים בבדיקה אף במקום
 שאמרו חז"ל שאין אנו בקיאים וכגון אם הבהמות המהומות ע"י חשמל
 ישנן בכלל רוב הבהמות כשרות וכגון אם יש לסמוך על רוב הבהמות
 השחוטות אחר ההימום אשר לא נמצאת בהן ריעותא לענין נקיבת קרום של
 מוח או שאר ריעותות ולא צריך מכאן ואילך לחוש וכגון אם יש לעשות
 שום מעשה לכתחלה שע"כ צריך לסמוך על הרוב ומובן שבבירורים אלה
 הספקות הכלליות תלוי כל ענין. ההימום כולו ואשמח מאד אם רומכ"ת יעשה
 עמנו החסד וישלח לי שום מענה במהרה כי האסיפה תתחיל ביום ג' הבע"ל.
 א"ד הדו"ש ומתפלל בעדו ובעד ביתו וכו'.

ע' מונק

(ט"ו טבת תרצ"ה)

ע"ח. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה מושצ"ק טו"ב טבת תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ג יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה
 עזריאל מונק שליט"א. ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה. יקרת מכתבו מאור ליום עש"ק העבר הגיעני היום. שמחתי
 מאד לשמוע שראשי אגודת הרבנים „פער. טראד. געז. ראב. דייטשלאנדס“
 שמתאספים בשבוע זה בלייפציג אין תכלית אספתם להתיר ההימום לפני
 השחיטה, רק שחושבים להתייעץ אדות כמה דברים נחוצים ובתוכם ענין
 ההימום שרצונם להודיע לכל החברים מצב הדבר ולא יותר, וכי בפירוש גילו
 דעתם שלא יוחלט הדבר באספה זאת הן לאיסור והן להיתר.

דעתי בענין זה השבתי בהחלט להרה"ג ר' יעקב יהודא הלוי האפמאן נ"י
 בפרנקפורט ולמרעיו החברים הרבנים הנכבדים שאין להתיר את ההימום
 לפני השחיטה ע"י אלקטריא ואחרי כל הבחינות יש הרבה חששות וספקות
 מאיסורים חמורים של גבילה וטריפה וזה ה' תשובה על מכתב הרה"ג

הנ"ל עם חבריו הרבנים שי" שכתבו אלי ביום י"ט אדר העבר. החלטה זו כתבתי בהסכמת גדולי הרבנים ממדינתנו וגדולי ראשי הישיבות אשר באתי אתם בדברים ובכתובים. ואקוה בע"ה כי גזירה עבדא דבטלא ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו מכל הקמים עלינו, יפרוש סוכת שלומו עליהם ועל כל בית ישראל, ויחזקהו ויאמצהו ויאריך ימיו ושנותיו בטוב ובבנינים ועיניו תחזינה בשוב ד' את שבות עמו במהרה. כנפשו היקרה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת
(י"ז טבת תרצ"ה)

חיים עוזר גראדזענסקי

ע"ט. מכתב הרב חיים עוזר גראדזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה אור ליום ג' י"ט טבת תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ג יראת ד' אוצרו כש"ת מו"ה
עזריאל מונק שליט"א, ברכה ושלום עד העולם!

אחדשת"ה. היום הגיעתני הטלגרמה על דבר אפשרות לבקרני בעניני דת ולא ביאר לי כתר"ה באיזה ענין, ובודאי כונתו על דבר השחיטה. ובאמת אחרי שהודעתני במכתבי דעתי אדות זה שהשבתי להרה"ג האפמאן שליט"א בפפד"מ לא אדע מה תהי' התועלת כעת מההתראות. במכתבי הראשון שכתבתי לכתר"ה ושאלתי אז על שנוי דעתם להתועד בלייפציג אדות זה אחרי שהחליטו מתחלה לנסוע לפולין, ועל זה השיבני רומעכ"ת והרגיע את רוחי כי אין כונתם להחליט בענין זה רק בתוך שארי השאלות שנוהגים להתועד יבררו לפני הנאספים גם בשאלת השחיטה והמצב כמו שהוא. ועל כן יאבה נא ידיד רומעכ"ת להודיעני במכתב כונתו בדבר הבקור וההתראות ואדע מה להשיבו, ואולי יש להם ענינים אחרים להתיישב בודאי הנני נכון תמיד להשתתף במועצה. וד' יתקנם בעצה טובה לטוב להם כל הימים, ויסיר רוע הגזירה וישמור את עמו ותורתו, והנני ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת ומברכו בכל טוב בנפשו הטהורה וכנפש אוהבו.

(י"ט טבת תרצ"ה)

חיים עוזר גראדזענסקי

פ'. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי

ב"ה. ברלין יום ה' כ"ח טבת תרצ"ה.

אל רומכ"ת נשיא הרבנים רשכב"ה הגאון מ"ו מהור"ר חיים עוזר
נ"י אב"ד דק"ק ווילנא.

שלום רב לו ולכל הנלוים אליו.

אחדש"ה. קבלתי גם הטלגרמה מיום י"ח טבת גם את המכתב מיום
י"ט טבת ובתחלת דברי אכתוב על המשא ומתן בענין השחיטה באסיפת
הרבנים שהיתה בעיר לייפציג. בתחלה שני רבנים שהופקדו לכך סדרו את
דבריהם לפני הנאספים הרב מהור"ר י' יאקאבאוויץ מבערלין באר את פעולת
האומנים הפרופסורים והגיד תוצאות בחינותיהם וחקירותיהם בענין גרם זרם
החשמל ושכלי ההמום הם מתוקנים כל כך שלא נמצאת שום ריעותא לענין
טריפות ונבלות וגם אמר הרב הנ"ל שהרופאים היראים יועצי המרכז של
השחיטה (רייכסצענטראלע) הפריזו על מדתם ומחמירים יותר מדאי כי תמיד
הם מפחדים וע"כ הם חוששים לדברים שאין בהם ממש ובלי טעם הגון הם
מחמירים ושגדולה היא אחריותם שמחודש לחודש מספר הנזהרים מלאכול
טרפות ונבלות פוחת והולך ויש קהלות שמיעוטא דמיעוטא עוד נוהר בעניני
כשרות.

אחריו הרב מהו' צבי קליין מבערלין נ"י באר את ענין ההמום מצד
ההלכה ועורר על כמה חששות עקריות שעומדות לבררן ולסדרן לפני
הגאונים שיחי'.

ואעפ"י שכבר החליטו הנאספים שאיננו נכון שנושאים ונותנים בתוך
האסיפה על עניני השחיטה מ"מ לא רצו למנוע את הרב מהו' יחיאל וויינבערג
נ"י מחות את דעתו אך כשעלה לדוכן לא חוה דעת עצמו אלא הגיד
שרומכ"ת והנלוים אליו החליטו לאסור את ההמום ושאלה הם טעמיהם:

(א) מצות השחיטה המסורה לנו מסיני תראה ח"ו כמחוללת ומזולזלת
ע"י פעולתנו אם אנו משנים מעשה השחיטה ומתקנים דבר חדש
אשר לא שער אבותינו ז"ל;

(ב) היהודים שבכל הארצות נוגעים בדבר וע"כ לא יתכן שיעשו שום שנוי באחת הארצות ;

(ג) למרות ההשתלמות של כלי התמום והמכונות צריך לחוש שע"י האנשים המשמשים באותם כלים והעושים את מעשה ההימום יוגרם איסור טרפות ונבלות ;

(ד) אין לנו רשות לשנות אחת מכל מצות ד' בשום שנוי.

כשמוע הנאספים את דברי הרב הנ"ל נ"י כולם השתוממו וגם ראשי האגודה נבוכו כי הרב הנ"ל לא גלה את כוונתו מקודם וגם לא הועץ אפי' באחד מהם ואילו היו מכירים את מחשבתו מכבר אז אולי עלה בידיהם להחזירו ממחשבתו כי בלבם ראו את הנולד וע"כ לא רצו שיחלט הענין הקשה הזה באסיפה גדולה ובאמת אחר שכלה הרב הנ"ל את נאומו הדיעות נחלקו זה אמר בכה וזה אמר בכה מהם אמרו מה להמתין עוד עתה תקותנו אבדה וצריך לפרסם כל זה בלי איחור כדי שלא לגנוב דעת המחכים לתשובה שלמה ומהם אמרו שהענין הוא גדול ונורא והם מלגמרו בבהלה הלא עיני כמה וכמה קהלות בין בארצנו בין בשאר ארצות תלויות בנו ושע"כ מוצרכים לנו לבקש מהגאונים שי' שבכבודם ובעצמם ימחלו לשלוח מכתב אל ראשי האגודות הרבנים ולהגיד להם באר היטב גם את פסק הדין גם עיקרי טעמי הפסק ואחר קבלת תשובת הגאונים החובה מוטלת על ראשי האגודות להתייעץ על אופן הפרסום ואופן ביאור הפסק כאשר יישר בעיניהם ונוסף לזה שהרב דר. וויינבערג נ"י ספר אחר כך שלא שמע את טעמי הפסק הנ"ל מפי רומכ"ת כי כן כוונת רבים את דבריו אלא שהוציא את הדברים שהגיד ממשא ומתן שה"ל לו עם כמה גדולים.

אחר עיון רב רוב הנאספים גלו דעתם שברגע זו מוטב לשתוק ושלא לפרסם בעתונים וכו' שום דבר ולהסתפק לכתוב בפרוטוקול שהנאספים נשאו ונתנו במצב ענין ההימום ולא יותר ולזה הסכמתי גם אני.

ועתה אשיב על מה ששאלני רומכ"ת על מה שכוונתי בדבר הבקור והתראות ידע רומכ"ת שמהומת קהלותנו גדלה עד מאד וזה זמן כבר רבים התרגזו על הרבנים שבארצנו כי חושדים אותם שמאחרים את הדבר ללא צורך ושבאמת לא נמצאו ריעותות בגופי הבהמות נשחטות אחר ההימום ושנמשך הדבר מחודש לחודש ומשנה לשנה בלי טעם ממשי ועוד גם בקרב היראים נמצאים המפקקים ורבו המהרהרים וע"כ נ"ל במחילת כבודו הרם שאם הגאונים לא יביעו רק מלים מועטים ולא מוסיפים טעם

לדבריהם ויספיקו לומר דברים אלה שאין להתיר את ההימור בשום אופן מפני חשש טרפות ונבלות אז בעו"ה בטח רבים יתלוננו וירגנו וגם יש לגור מפני השטן שימית ח"ו את לבביהם עד שיתנגדו לדבר הגדולים באמרם שעיקר הפסק איננו חשש נבלות וטרפות כי אם טעמים אחרים הלא עינינו רואות שזה זמן ארוך הקלים שבתוכנו מלינים את אחיהם באמרם שעפ"י בדיקות האומנים המפורסמים ברור הדבר כשמש בצתרים שאין לחוש כלל וכלל לשום ריעותא שנעשה ע"י החשמל ויש רבנים שאומרים שאף אם צודקים דברי החוששים כעת לריעותא מ"מ אין אנו רשאים להחליט את הענין עתה לאסור כי אולי אפשר לברר את הדבר עוד ולסלק את הספקות או למצוא תקון חדש ולבטל ע"י כל חששות כאשר הודעתי זה כבר לרומכ"ת במכתבי מעש"ק ויחי.

מכל הלין טעמים וגם לברר מצב הבחינות פה אל פה נראה לי לפענ"ד שצריך להרצות את הענין לפני הגאונים שי' וכתבתי כבר במכתב הנ"ל שיש חלוקי דעות אצלנו אם מוטב לנסוע תו"מ או לאחר את הנסיעה עד שנעשו בחינות אחרות ועכ"פ נ"ל שלכל הפחות ימחול רומכ"ת להודיעני את דעתו הרמה בענין השאלה הזאת אם ידעינן בברור ע"י כמה וכמה בחינות שלא נעשה שום ריעותא ע"י זרם החשמל ושאר סלוק כלי החשמל ושבתית כח הזרם הבהמה הדרא בריאה ועומדת מאלית והולכת ואוכלת ומתנהגת כמקודם אי יש לסמוך על פי זה בכל הבהמות העתידות לישחוט אחר המום על החזקה המקובלת שרוב בהמות כשרות ושע"כ אין אנו צריכים לבדוק את איברי הבהמה השחוטה ברובם ואי מותר לעשות מעשה ההמום לכתחלה ולסמוך אחר ההמום והשחיטה על אותה חזקה.

ומובן שאם אסור לעשות לכתחלה מעשה כזה ולסמוך אח"כ על החזקה אזי הכל יבינו ואפי' עמי הארץ שכל הבחינות תהיינה רק למותר כי איך נבדוק את האיברים מאחר שאין אנו בקיאים בבדיקה.

יסר ד' את השטן מלפננו ומאחרנו וידריכנו דרך הישרה ודרך השלום לרחוקים ולקרובים כאות המשתחוה מול הדרת כבודו דו"ש ושל' ביתו הרם.

(כ"ח טבת תרצ"ה)

ע' מונק

פ"א. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

בעז"ה יום ג' י"א שבט תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה הרה"ג יראת ד' אוצדו כו' כש"ת
מו"ה עזרא מונק שליט"א, רב לעדת ישראל בברלין יצ"ו. ישא
ברכה מאת ד'.

אחרי דרישת שלומו הטוב. יקרת מכתבו הגיע במועדו. באשר לא
הייתי בשלימות הבריאות אחרתי להשיב לרומעכ"ת. והנה הודיעני כת"ר
מתהלכות האסיפה שהיתה בלייפציג והמשא ומתן שהי' בדבר ההימום ע"י
עלעקטרי לפני השחיטה וגם מה שאמר ידידנו הרה"ג מוהר"י יעקב
וויינבערג הי"ו בשם כמה רבנים הטעמים מאיסור ההימום ואשר גרם אחרי
כן להתמרמרות וסוף דבר החליטו לעבור על זה בשתיקה.

הנה כבוד הרה"ג מוהר"י יעקב וויינבערג ש"י הודיעני במכתבו שאמר
כי לבד החששות שיש מצד ההלכה יש עוד הרבה טעמים ונימוקים כללים.
ועל דבר אשר הודיעני ידידי רומעכ"ת כונת הבקור שחשבו רבנים
יהודים לבוא הלום, באמת אין אני רואה תועלת מהבקור כי אחרי שכתבתי
מפורש דעתי ודעת כמה רבנים גדולים אשר באתי אתם בכתובים שאין
להתיר את ההמום בשום אופן, והודעתי מזה להרה"ג מו"ר האפמאן שליט"א
בפפד"מ וחבריו הרבנים שיחיו מה יתן ומה יוסיף הבקור.

כן אשר ימצא רומעכ"ת לנכון שנבאר את הטעמים כי אם לא נבאר
רבים יתלוננו וירגנו באהליהם, ויש לחוש שיתנגדו לדעת הגדולים, לדעתי
קרוב הדבר לודאי, כי גם אחרי בירור הטעמים על פי דין אלה שדעתם נוטה
להקל יבררו לפי דעתם שאין ממש בהטעמים וימצאו משיגים וזכר לדבר
אמרו חכמו"ל בע"ז דל"ה דאמר עולא כי גזרי גזירה במערבא לא מגלי
עד תריסר ירחא שתא דילמא איכא אינשי דלא ס"ל ואתי לזלוולי בה. אם
אמנם רחוקים אנו מלחדש גזירות חדשות וכחא דהתירא עדיף ובפרט בדבר
הנוגע לנסיגות גדולים אבל הדין דין אמת שאין להתיר את ההימום לפני
השחיטה ובדבר הנוגע ליסוד הכשרות על הגדולים ועל כל הרבנים העומדים
על בסיס המסורה לעמוד בפרץ.

הן נדע על נכון את האחריות הגדולה שיש בהוראה זו, כי רבים
מהקלים לא יעמדו בנסיון מפני יוקר הבשר המובא מחו"ל למדינה ויאכלו

בלתי שחוטות אבל זה ענין פרטי של אנשים פרטים. אם כי רבים הם הפרטים אבל על ידי זה לא נוכל לשנות את הדין ולהתיר את האסור (וידוע תשובת העקידה לאלה שרצו לתקן מקואות טהרה להפרוצות להקל מחמת איסור נדה).

ידענו את התלונות שהעם מלינים על הרבנים „מי יאכילנו בשר“ ואת העגמת נפש של מורי התורה. והננו משתתפים בצערם ומכאובם ובצרתם לנו צר, וגם אנחנו לא בדע מנוחה, אבל מה נעשה בימים קשים ומרים כאלה, אשר מאת ד' היתה זאת לשאת את המשא אשר נטל עלינו.

ואתם מורי העם ומאוריו העומדים על בסיס התורה הכתובה והמסורה אשר החזקתם במעוז התורה וההצלתם שארית הפליטה מכליון וטמיעה והתבוללות גם עתה אל ירפו רוחכם, והי' ד' עמכם!

עלינו לחכות לימים יותר טובים, וגזירה עבידי דבטלא. ואין הממשלה רוצה להעביר על דת ותכיר בצדקת השחיטה, כמאז וכמלפנים וכנהוג בכל תפוצות ישראל.

ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו וימחר לרוחתינו וישועתנו כמשאלת כל אסירי תקוה.

והנני ידידו רצוף אהבה מוקירו ומכבדו כרום ערכו הדורש שלום תורתו ושלום כל הגללים אליו.

(י"א שבט תרצ"ה)

חיים עוזר גראדזענסקי

פ"ב. מכתב הרב זאב צבי קליין אל

הרב חיים עוזר גראדזנסקי

יום ג' פ' יתרו תרצ"ה.

...ומדי דברי אם כהדר"ג שליט"א לא אוכל להתאפק מלחוות גם דעתי העני' בדבר מכתבו שערך אל כבוד ידידנו הגאב"ד עזריאל הכהן מונק נ"י כי לפי דעתי העני' לא ימצאו מקצת הרבנים היראים מרגוע לנפשם ורוחם באמרם כי כהדר"ג שליט"א לא שמע מצד נוטראלי דעת הרופאים הגדולים — אשר לא גמרו עוד את הנסיונות — ואם כהדר"ג שליט"א חישב שתוצאות הנסיונות אינן מעלות ואינו מורידות אני מקבל את החלטת כהדר"ג שליט"א כי אני מרצוני נשמע בקול גדולי דורנו בלי להרהר אחרי דבריהם אבל

השאלה היא גדולה ואיזמה שנוגעת עד נפש כאו"א מהרבנים וכל עוד שצל של חשד יקונן בלב הרבנים שאולי אחד מחברינו כתב אל כהדר"ג שליט"א דברים שאין להם יסוד אמת לא יחדלו הקולות והרבנים לא ימצאו מרגוע לנפשם כי האסור הוא חמור בתוצאותיו כמו ההיתר וע"כ אולי טוב אם כהדר"ג שליט"א יוסיף עוד על דברי קדשו כי הבחינות והנסיגות מצד הרופאים לא ישנו את הפסק שיצא מאתו. בתסכמת כמה גדולי הדור שליט"א. הנה כהדר"ג שליט"א מותב שכבוד ידידנו הרב הגאון מו"ה יעקב יחיאל וויינבערג נ"י פנה אל מ"כ במכתב מיוחד והנה לא אדע מה שכתב וכבר כתבתי לכהדר"ג שליט"א במכתבי מהאמבורג שהרב הגאון הנ"ל אמר „שאין לזוז מדברי רבן של ישראל כהדר"ג שליט"א" אבל לא גילה לנו שיש חששות מצד ההלכה בעמדו על הדוכן אחרי הרצאתו — ואולי לא שמענו כהוגן. וע"כ הי' טוב אם כהדר"ג שליט"א יכתוב בפירוש שיסוד האיסור הוא לא רק טעם כללי ופוליטי כי אם גם מצד ההלכה יש לאסור.

וכשאני לעצמי מאד הייתי מאושר אם יודיעני כהדר"ג שליט"א דעתו הגדולה דעת תורה אם באמת יש לסמוך על בדיקת רופאים במקום שנפסק ההלכה שאין אנו בקיאים בבדיקת. וגם אי לפי דעת התב"ש והרמ"ג שאוסרים במים בין קרום למח אם גם יש לאסור בנמצא דם בין קרום למח. תב' שאלות הן שאלות אף אם אין להם שום שייכות והמשך לשאלת ההימור ותורה היא וללמוד אני צריך לעצמי ואם רצון כהדר"ג שליט"א שלא להשיב על ב' השאלות האלו אני אבטל רצוני מפני רצונו. ואם יודיעני בבל תאמר אני פקדתו אשמור כמצוה עלינו.

(י"ח שבט תרצ"ה)

זאב צבי קליין

פ"ג. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל

הרב זאב צבי קליין

בעה"י אור ליזם ד' כ"ו שבט תרצ"ה.

הוד כבוד ידידי הרב הגאון וכו' כש"ת מו"ה זאב צבי הכהן קליין שליט"א ברכה ושלוש עד העולם.

אחדש"ה. יקרת מכתבו מיום ג' יתרו הגיעני, מרובי טרדות אחרתי להשיב אם כי באמת הענין נחוץ. ע"ד שאלתו בענין השו"ב בדנמרק לדעתי אין להעבירו בשום אופן ורק שישתוט ואחד עומד על גביו לבדוק סבינו וגם

יעשה בדיקה בפניו. נכון הדבר שאין להשו"ב להקל בעצמו בלי הוראת הרב אבל בכלל בשעת הדחק כזו ראוי לרבנים להקל על הקולות שיש להן יסוד ושורש בד' האחרונים.

ע"ד מכתבי שכתבתי לידידינו הה"ג מוהר"ע מונק שליט"א בדבר ענין ההימנעו לפני השחיטה בודאי לא הי' בזה שום השפעה מן החוץ ובאמת בדעתי הי' לחכות בתשובתי עד אשר שאלוני אולם כאשר ידידנו הרב הגאון ר' יחיאל יעקב וויינבערג שי' בהיותו פה הודיעני כי שאלה זו עומדת על הפרק וגם כתב לי אחד שהשאלה הזאת תעמוד על הפרק באספה בלייפציג וכי שם תפתר שאלה זו וע"כ מצאתי לחובה להשיב להרה"ג האפפמאן שליט"א בפפד"מ. רחוק מאד אצלי שיהי' שום תועלת מהנסיונות החדשים כי לא ישנו מאומה את ההוראה להלכה ולמעשה. ידעתי את האחריות מהאיסור אך בכל זה ההכרה לקבל את האחריות, באשר אין להתיר את האסור כאשר השבתי בארוכה במכתב לידידנו הה"ג מונק שי' וכי אין כדאי לפרסם הטעמים.

ודברי מעכ"ת בדברי תורה עוד חזון למועד. ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו ויבטל את רוע הגזרה והי' אור לבני ישראל בכל מקומות מושבותיהם.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת

חיים עוזר

וא"ש שלום וברכה לידידנו הנעלה הרה"ג מוהר"ע מונק שליט"א.

(כ"ו שבט תרצ"ה)

פ"ד. מכתב הרב עזריאל מונק אל אגודות הרבנים באשכנז

בע"ה יום ט"ז אדר א' תרצ"ה.

אל כבוד הרבנים הגדולים רעי הנכבדים נ"י.

אחדש"ה. מצאתי חובה עלי לפרסם לרעי הרבנים נ"י חברי שתי אגודות הרבנים היראים שבאשכנז את הדברים שכתב לי הגאון מוה"ר חיים עוזר נ"י בענין הוראתו והוראת חבריו הגאונים נ"י על דבר המום הבהמות קודם שנשחטו.

ידוע לרוב חברינו שזה זמן כביר כמה רבנים ערכו לפני הגאון הנ"ל

מקצת חקירותיהם וספקותיהם שנולדו להם באותו ענין ואחר אסיפת הרבנים שבעיר לייפציג כתבתי להגאון הנ"ל על מצב הדברים ושמעתי אז שעדיין יש חושבים שע"י בחינות חדשות ע"י הפרופסורים אפשר שימצאו תקון חדש או ידיעות חדשות ושע"י זה לא ישאר עוד שום חשש והאיסור יהפך להיתר וכדי לצאת ידי חובתי גם לדעתם כתבתי באגרתי גם השאלה הזאת:

אם ע"י כמה וכמה בחינות יזכו לתקן מכונה ראויה ביותר להמם ע"י את הבהמות ואם בדרך הזה ימצא הדבר שע"י זרם החשמל לא נעשית שום ריעותא ושאחר סלוק כלי החשמל ואחר שביתת כח הזרם הבהמה עומדת מאליה והולכת ואוכלת ומתנהגת כמקודם ונראית בריאה ושלמה ושום שנוי לא ניכר בה אם הפרופסורים יבררו כל זאת אם מכאן ולהבא אצל כל בהמה ובהמה שעתידיה לישחט אחר שנהממה יכולים אנו לסמוך על החזקה הכללית והיסודית שרוב הבהמות כשרות ועוד שאלתי אם נכון לעשות לכתחלה מעשה ההמום ולסמוך אפי' לכתחלה על החזקה הנ"ל והוספתי לכתוב שמוכן שאם אסור לעשות לכתחלה כן ולסמוך על החזקה או ממילא כל הבחינות העתידות הן אך למותר ואין בהן תועלת כי איך נוכל לבדוק בכל בהמה ובהמה את כל האיברים ולברר אם יש לחוש לשום טרפות אם אין אנו בקיאים בבדיקה.

הגאון מוה"ר חיים עוזר נ"י השיב שכבר גלה את דעתו היא ג"כ דעת כמה רבנים גדולים אשר בא אתם בכתובים שאין להתיר את ההימום בשום אופן משום חשש נבלות וטרפות וגם כתב שהודיע זאת כבר לכמה רבנים שבאשכנז ועוד שהוראתו לא היתה בשום השפעה מן החוץ ולענין ביאור טעמי הפסק הוסיף לכתוב וז"ל:

כן אשר ימצא רומעכ"ת לנכון שנבאר את הטעמים כי אם לא נבאר רבים יתלוננו וירגנו באהליהם ויש לחוש שיתנגדו לדעת הגדולים, לדעתי קרוב הדבר לודאי כי גם אחרי בירור הטעמים ע"פ דין אלה שדעתם נוטה להקל יבררו לפי דעתם שאין ממש בטעמים וימצאו משיגים וזכר לדבר אמרו חכמז"ל בע"ז דל"ה דאמר עולא כי גורי גזירה במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחא שתא דילמא איכא איניש דלא ס"ל ואתי לזלזולי בה. אם אמנם רחוקים אנו מלגזור גזירות חדשות וכחא דהתירא עדיף ובפרט בדבר הנוגע לנסינות גדולים אבל הדין דין אמת שאין להתיר את ההימום לפני השחיטה ובדבר הנוגע ליסוד הכשרות על הגדולים ועל כל הרבנים העומדים על בסיס המסורה לעמוד בפרץ.

הן נדע על נכון את האחריות הגדולה שיש בהוראה זו כי רבים מהקלים לא יעמדו בסמיון מפני יוקר הבשר המובא מתור"ל למדינה ויאכלו בלתי שחוטות, אבל זה ענין פרטי של אנשים פרטים אם כי רבים הם הפרטים, אבל ע"י זה לא נוכל לשנות את הדין ולהתיר את האסור (וידוע תשובת העקידה לאלה שרצו לתקן מקואות טהרה להפרוצות להקל מחמת איסור נדה).

ידענו את התלונות שהעם מלינים על הרבנים „מי יאכילנו בשר” ואת העגמת נפש של מורי התורה והננו משתתפים בצערם ומכאובם ובצרתם לנו צר וגם אנחנו לא נדע מנוחה, אבל מה נעשה בימים קשים ומרים כאלה אשר מאת ד' היתה זאת לשאת את המשא אשר נטל עלינו.

ואתם מורי העם ומאוריו העומדים על בסיס התורה הכתובה והמסורה אשר החזקתם במעוז התורה והצלחתם שארית הפליטה מכליון וטמיעה והתבוללות גם עתה אל ירפה רוחכם והי' ד' עמכם!

עלינו לחכות לימים יותר טובים וגזירה עבידי דבטלא ואין הממשלה רוצה להעביר על דת ותכיר בצדקת השחיטה כמאז וכמלפנים וכנהוג בכל תפרוצות ישראל ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו וימחר לרווחתו וישועתנו כמשאלת כל אסירי תקוה. עכ"ל הגאון נ"י.

יפתח שומר שארית ישראל שערי השמים ויקבל ברחמים וברצון את תפלת גאונינו שי' ורצון יראיו יעשה וישמעם ב"ב.

הק' עזריאל מונק

פ"ה. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי

בע"ה, עש"ק כ' לח' סיון צ"ה.

לכבוד הנשיא הגאון הרב מהור"ר חיים עוזר נ"י אב"ד דק"ק ווילנא.

אחדש"ה. מאז הגיע אלינו הוראת הגאונים נ"י בדבר הבהמות שנשחטו אחר ההמום ע"י חשמל כל הרבנים היראים חדלו מלעסוק עוד בענין כמקודם ואיש מהם לא הוסיף לבחון ולברר עוד הפעם אם אפשר למצוא תקון כדי

להגיע להיתר כי כולם כאחד ענו וגלו רצונם לקבל את הפסק אף שלא זכו לשמוע מפי הפוסקים הגדולים נ"י את טעמיהם ונימוקיהם.

אבל בכל זה לא שקטה תארץ כי מראשי האפיקורסים התיצבו ונוסדו יחד והעבירו קול באיזה קהלות שבתנו עוד הפעם את פעולת הזרם ושמצאו שאין שום חשש בדבר ושיש להתירו ע"פ התלמוד והש"ע ושהיראים המתנגדים אין להם טעם של אמת במה שאומרים שיש לאסור משום חשש גבלה וטרפה.

וכבר נודע לרומכ"ת שזה זמן כבר בעו"ת רבים סרו מדרך האמונה שהלכו כבר ואוכלים מבשר הבהמות שנהממו קודם השחיטה ושאין לנו כח למחות בידים ועתה החליטו ראשי אגודת הרבנים אשר בראשם הרב הג' יצחק אונגא נ"י בעיר מאננהיים להרים קולם ולפרסם במודעה רבה שאיסור גמור הוא לאכול מבשר הבהמות שהקדימו את ההמום לשחיטתן אך יש חלוקי דעות בינינו מפני שמנהלי האגודה רוצים להודיע שע"פ הבחינות והטעניקה של עכשיו אסור לאכול מן הבשר הנ"ל (אויף גרונד דעס יעטציגען שטאנדעס דער עקספערמענטע אונד אונטערזוכונגען ערקלערען וויר דאס דאז פלייש וכו') וגלו טעמם להוספת זו שהקלים באפס תקוה לא יעמדו בנסיון ושבפרט יש לחוש מאד שראשי הקהלות הגדולות ימנעו מלציית עוד לדינא ולא יסכימו עוד שמכלכלים את בתי החולים ובתי הזקנים ע"פ דיני כשרות מפני שההוצאות באמת רבו מאד ועל כן דעת המנהלים שאם לא יתנו מקום לשום תקוה או יפרץ ח"ו הגדר ולא יועילו בדבריהם אדרבא יקלקלו ח"ו.

אמנם יש רבנים שאמרו שתלוי הדבר במשמעות הוראת הגדולים ובטעמיהם שאם חתכו את גזר דינם על יסוד מצב הבחינות של עכשיו אזי אין לפקפק בהוספת המלים הנ"ל ואדרבא בודאי נכון הוא לעשות כל מה שאפשר להסיר מכשול מדרך הקלים אך אם על פי הוראת הגדולים נאסר הדבר לחלוטין בלי תנאי ובלי הגבלה אז לפי דעת הרבנים האלה לא יתכן להוסיף את המלים הן מפני איסור גנבת הדעת הן מפני שהשקר אין לו רגלים ושיש לחוש לתקלה ושתבטל ח"ו אמונת החכמים.

וע"כ ימחול נא רומכ"ת להדיעני מהו משמעות ההוראה שאם ראשי האגודה ימנו ויגמרו נגד משמעות ההוראה לכתוב את המלים הנ"ל במודעתם רצוני ורצון מקצת החברים שלא להשאר באגודה עוד ולהשתתף רק באגודת הרבנים היראים האחרת שבארצנו ודל"ב ועושה שלו' במרומי הוא יעשה

שלו' עלינו ועל כל ישראל שבכל הארצות ויאר עינינו בתורתו הק' ויברך
רומכ"ת וכל הגלולים אלנו בברכת חיים טובים וארוכים.
(כ' סיון תרצ"ה)

עזריאל מונק

פ"ו. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי
יום א' כ"ב סיון תרצ"ה.

אל כבוד הרב הגאון בוצינא דגלותא מהוה"ר חיים עוזר נ"י יברכהו
ד' בכל טוב.

אחדש"ה. שלחתי לרומכ"ת בעש"ק בהעלתך אגרת בדבר ההמום וכתבתי
ממעללי האפיקורסים ובראשם הרעפארמראבבינר המסיתים והמדיחים, והיום
באתי לשלוח לדוגמא העתקת המכתבים שקבלתי מעיר ברעסלו והעתקת
תשובתי ולענ"ד לא עת לחשות היום כי אם עת לדבר ולהרים קול ולגדור
בפרץ ודי בזה וימחול רומכ"ת להחזיר את המכתבים הלזים והנני ד"ש
ושלו' ביתו הרם בהוקרה רבה.

הק' עזריאל מונק

פ"ז. מכתב הרב יוסף קרלבך אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי

בע"ה, כ"ה סיון תרצ"ה לפ"ק.

לכבוד הרה"ג ר' חיים עוזר נ"י. פאר דורנו שלו' וברכה.

אחדשה"ט ביראת הכבוד והרממות כיאות.

כבוד מעלתו כבר קבל מכתב מידידנו הרב ד"ר עזרא מונק רב דק"ק
עדת ישראל בברלין בענין חלוק הדעות הנמצא בין חברי אגודת הרבנים
המסוריים בארצנו. וגם אני ארחיב עוז בנפשי להציע לכבודו את דעת רוב
חברי ועדנו.

אחרי שיצא הקול שכבודו הורה בענין המום הבהמות עובר לשחיטתן
לאיסור הועידה של אגודתנו שהיתה בלייפציג בחורף העבר החליטה פה
אחד לתת כבוד לתורה ולחידול למצב היתר וגם נסיונות (עקספער־מענטים)
בזרם החשמל לא יעשו עוד. ואחרי שידענו גם ידענו שהרבה קהלות של

אלפים ורבבות ממתינים ומצפים אולי יש להם תקוה לאיזה היתר לא הודענו שום הודעה פומבית רק הגדנו בפרוטוקול בעתונים שבררנו בכובד ראש את השאלה ע"י היותר מומחים בקרבנו ולא נמצא לה פתרון מרוב ספיקות וחששות.

לפני חדשים אחדים היתה אסיפת הרבנים המחדשים הליבערלים. על אסיפה זו הביע רב חפשי אחד דעתו שצריך להקל משא העם הסובל על יד יוקר הבשר ומכיון שהחרדים אינם מוצאים כוח להתיר ההמום החובה על בעלי הריפורם להשתדל בדבר במקום שאין אנשים. האסיפה לא ענתה כלל על דבריו ועברו לסדר היום אך אחדים מחברי האסיפה התאמצו בקהלותיהם למשוך פרנסי הקהלה על צדם ולא עלתה בידם.

עכשיו תבעו הרב ד"ר מונק ובני סיעתו שאנחנו נצא בכרוז פומבי להגן על השחיטה בלי המום נגד אלה המהרסים. וכלנו מסכימים למלאת רצונו אך לפי דעתנו לא טוב להגיד לחלוטין שתקות היתר אין. כי אם להודיע שע"פ כל הנסיונות הטעכניות וע"פ בירור הלכה אי אפשר להתיר את ההמום. ולמה מקפידים על נוסח כזה? כי הנה בארצנו רבו קטני האמונה לאלפים המחזיקים עד היום בכשרות בתקותם על השתכללות דרכי ההמום עד שאפשר להתירו ואנו חוששים שאם יצא דבר האיסור לפני ההמון לחלוטין לא יחזיקו עוד בתומתם ויפלו ברשת המסיתים אותם לאכל שחוטא אחרי הימום.

והרב מונק נ"י חושב שאין אחר פסק הלכה של הגאונים כלום ועוברים על מדבר שקר תרחק אם מסתירים את מצב הדבר לפני הקהל ואם אין אנחנו מבטלים דעתנו מפני דעתו יתמרד מאגודת הרבנים המסוריים. ואני שואל היתכן? הלא אף מלה אחת בלתי אמיתית תצא מעטנו? ואם מפני השל' שנה הכתוב, לאפרושי מאסורא על אכו"כ שמותר לשנות ולהסתיר דבר, ומה בכך שרבים חושבים עדיין לא הוחלט האיסור! האם יותר טוב שאלפים מישראל יאכלו נבלות וטרפות?

ומובטחני שגם כבוד מעלתו לא יאבה שנקבל על עצמנו אחריות נוראה כזו שהיה בידנו למחות ולא מחינו. ואדוני כחכמתו יעשה.

ואני אשתחוה מול כסא כבוד תורתו ואברכך בברכות עד בלי די.

מוקירך ומכבדך בלב ונפש

(כ"ה סיון תרצ"ה)

הרב יוסף קרלנך

פ"ח. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק

ב"ה יום א' י"ג תמוז תרצ"ה, דרוסקניק.

הוד כבוד ידידי הרה"ג ירא וחרד לדבר ד' עסקן ורב פעלים כש"ת
מוה"ר עזריאל ד"ר מונק שליט"א, ישא ברכה מאת ד'.

אחדשה"ט, את שני מכתביו הנכבדים קבלתי באיחור זמן קצת, לרגל
נסיעתי מביתי המכתבים נשארו בוילנא איזה ימים, ואת רומעכ"ת הסליחה
על איחור תשובתי.

וע"ד שאלתו בנוגע להחלטת ראשי אגודה"ר שמוצאים לנחוץ לפרסם
מודעה רבה שאסור לאכול מבשר הבהמות שהוממו קודם שחיטתן, וכי יש
חלוקי דעות, מהם שרוצים להודיע שעל פי הבחינות והטכניק של עכשיו
אסור לאכול מהבשר הנ"ל, וטעמם שהקלים באפס תקוה לא יעמדו בנסיון
וגם יש לחוש שהקהלות ימנעו מלציית לדינא ולא יסכימו עוד לכלכל את
בתי החולים והזקנים ע"פ דיני כשרות מפני ההוצאות המרובות, ולעומת זה
יש אומרים שאם ע"פ הוראת הגדולים נאסר הדבר לחלוטין בלי תנאי ובלי
הגבלה לא יתכן להוסיף את המלים, "שע"פ הבחינות והטכניקה של עכשיו",
רק שזהו איסור מוחלט, ושואל חות' דעתי בזה.

הנני להשיבו כי לדעתי אם מוצאים להכרח ונחיצות לפרסם האיסור
לפי מצב הדברים אצלם לפי שעה במדינתם אין להוסיף את המלים, "שע"פ
הבחינות והטכניקה של עכשיו", שזהו איסור מוחלט וכן אשיב לידידנו הרב
קרלבוך דאלטונא ששאלני אדות זה.

יחד עם זה הנני להעיר את ידידי רומעכ"ת שלא למחר לצאת מאגודת
הרבנים כי בהיותם מאוחדים תהי' השפעתם עליהם, ובפרט לעת כזאת
שנחוץ האחד לעמוד בפרץ והמקום יהי' בעזרם ודבריהם יהיו נשמעים
לעבודתו וליראתו ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו.

והנני ידיו רצוף אהבה מוקירו ומכבדו הדש"ת ואשרו כל הימים
חיים עוזר גרודזנסקי
זה כשלשה שבועות אשר באתי הלום לשאוף אויר צח ולנוח מעט
מטרדתי יאבה נא ידידי כת"ר להודיעני משלומי ובריאותי.
(י"ג תמוז תרצ"ה)

ב"ה יום ב' עקב שנת ישועה ורחמים.

לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון צ"ת נודע לתהלה מהר"ר עזריאל
מונק שליט"א רב דקה"י ברלין.

אמש באתי לביתי ממאריענבאד. ותהי ראשית מלאכתי להשיב להכרג"נ.
מכתבו הגיעני. ועד"ש אודות הימום הבהמות העומדות לישחט. וכ"פ נמצא
קורט דם בין מוח לקרום. ומעכ"ת נ"י הוא מהאוסרים לגמרי את ההימום
וכמו שכ"ה בלומת אלא שרוצה להוסיף איסור מפאת הדם הנמצא כ"פ בין
מוח לקרום בבהמות המהוממות קודם השחיטה ופתח פרו"מ נ"י פיתחא
לנפשי. דהגם דד"ד דנמצא דם בין מוח לקרום אינו מבואר בהדיא בש"ס
ופוסקים יש ללמדו ממאי דגבי כוליא כ' בש"ע סי' מ"ד ס"ב דאם נמצא בה
דם דינה כמים זכים וכשרה וכ' שם הטור"י סק"ט וז"ל הב"י בשם הג"א
בשם בה"ג כ"כ והוכיח מדלא חשיב דם בהדי עכורים וסרוחים וכ' רש"ל
תימה נידון לאידך גיסא לתומרא דוקא מים זכים הוא דכשר ולא דם גם לא
מסתבר כלל שיהי' דם עדיף מעכורין כי מסתברא דאין לך לקותא גדולה
מזה אם מליאה דם וכו' ובאר"ה כ' טעם לדם שהוא כשר דל"ה לקותא
שכולה דם ולפ"ו מתורץ מה שהק' רש"ל למה לא חשבי' דכ"ש הוא דכשר
בדם עכ"ל הטור"י ועע"ש ש"ך סק"ט וא"כ במוח דל"ש ה"ט דאו"ה הו"ל דם
לקותא גמורה עכ"ד מעכ"ה נ"י.

(א) ד' מעכת"ה נ"י נכונים וברורים והנני מוסיף דעד כאן לא נחלקו
בסי' מ"ד בדם בכלליא אלא משום שיש שם חילוק דאם נמצא בה מים
זכים כשרה ובעכורים וסרוחים טריפה בזה נחלקו אם הם דמו למים זכים
וכשרה (וכ"פ בש"ע שם) או דמי למים עכורים או סרוחים וטריפה אבל
גבי מוח בסי' ל"א שאין שם חילוק אלא טריפה בנמצאו שם מים זכים
כשאין המוח מקיף המים מכל צד פשיטא דה"ה וכ"ש דטריפה בנמצא שם דם
ואין המוח מקיפו מכל צד.

(וגם בכלליא ס"ל להרבה גדולי המחברים וז"ל דמש"ש דדם הוי כמו
מים היינו דוקא מים שמראיתן כמו דם אבל לא בדם ממש ואכ"מ).

(ב) ובס' דע"ת להגאון מברעזאן ז"ל שם סי' ל"א ס"ה ובהפי' שם סק"ה מפורש דדם צלול דמי למים זכים א"ה צריך הדבר לאמרו שם לענין מה דצ"ל אם מקיפו מכל צד דהא פשיטא וכן"ל אות א'. אלא כפי מש"ש לענין קולא של הרדב"ז שמביא הפר"ח ונחלק עליו וכו' שם הדע"ת דהרדב"ז לא מיירי אלא במים זכים וצלולים אבל לא במים עבים ועכורים וכו' עז"כ בדע"ת שם דדם צלול דמי למים זכים. מיהת חזינן דפשיטא לי' דדם לא עדיף ממים (ואדרבה מרע מיני') וצ"ל מוח מקיפו מכל צד.

(ג) אבל א"צ לזה בנ"ד כי הבהמות שנהממו קודם השחיטה אסורות אפי' לא נמצא דם בין מוח לקרום וכן השבתי להרבנים מברלין שצידדו להתיר ור"פ העתקת התשובה אליהם והשי"ת ברו"ח ירחם את שאריתו ויחוש לגאלנו.

דידו דושת"ה ומוקירו ומכבדו כערכו הנשגב
(י"ג מנחם אב תרצ"ה)

הק' חיים יצחק ירוחם
מלפנים אבד"ק אלטשטשאשט ואני בתוך הגולה
צופה לישועה שלימה במהירה דידן.

צ'. מכתב הרב עזריאל מונק אל הרב חיים עוזר גרודזנסקי¹

(כ"א תשרי תרצ"ו)

רב מאד נכבד,
למרות חול המועד אני רואה את הצורך להודיע לכת"ר כדלקמן.
בשטוקהולם תתקיים, לפי התכנית כבר ביום השלישי הקרוב (22 October)
ישיבת רבני המדינה לנקוט עמדה לשאלת המשך הנסויים בענין ההימום.
הישיבה תתנהל בראשותו של דר. אהרנפרייס. הם אינם מרגישים את עצמם

1. מכתב זה מתורגם מגרמנית שהכתיב הרב לכתבן מפני חול המועד, ראה חלק שני.

מוסמכים לוותר על המשך הניסויים. לטובת ההתחלה מחדש של הניסויים מצביעים על העובדה שפסק הגאונים האוסר (את ההימור) מבוסס על השלב הנוכחי של הניסיונות ושאינן לפרש את הפסק שהוא בתוקף גם אם חידוש הניסויים יביא לידי תוצאות חיוביות יותר. הם איפוא בדעה שגם לפי משמעות הפסק המשך הניסויים לא יהיה חסר תועלת. אדרבא, הם עשויים להביא לידי פסק הלכה אחר. אני חושב כנחוץ למנוע אי־בהירות לגבי שאלה אחרונה זו אצל משתתפי הישיבה וארשה לי לבקש לשלוח, עוד ביום הראשון בערב, תשובה טלגרפית, ממנה משתמע באופן חד משמעי אם חידוש הניסויים ותוצאותיהם עשויים לשנות בצורה כלשהי בפסק ההלכה או לא. התשובה לא תהיה איפוא יעילה אם רק בקיצור יאמר בה כי הניסויים יהיו ללא ערך. נחוץ הוא שהכתוב לעיל ייאמר במלים מפורשות אני מבקש שלא לתלות מספר המלים של המברק בהוצאות המברקה.

מר י. אטלינגער בשטוקהולם הודיע לנו שהוא עדין מחכה לתשובה כת"ר על מכתבו שנשלח לפני זמן מה אם ניסויים נוספים יהיו יעילים ואם תינתן לממשלה ההבטחה להמשיך בניסויים תה' בידה האפשרות לדחות את הגזירה. אחרת יש להתחיל עם פרסום הגזירה כבר בעוד מספר חדשים ונוכח הרכבה של היהדות הסקנדינבית, תהיינה לכך תוצאות איומות.

בכבוד רב

עזריאל הכהן מונק

צ"א. מברק מהרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב עזריאל מונק¹

(כ"ד תשרי תרצ"ו)

מברק מווילנא

ככתבנו בפעם הקודמת יש להפסיק מיד כל ניסויי ההמור בגלל כמה איסורים.

גרודזנסקי

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

צ"ב. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי

אל הרב יחיאל יעקב וויינברג

בעז"ה. יום א' ב' ניסן תרצ"ו.

הוד כבוד ידידי הרב הגאון חו"ב סוע"ה כו' כש"ת מוהר"י יעקב
וויינברג שליט"א. ישא ברכה מאת ד'.

אחדשת"ה. אם אמנם השבתי לכת"ר בהיותי עצור בחדר המטות,
באתי שנית בדבר מכתבו עם הקונטרסים שקבלתי מאתו אודות ההמום,
והנה כאשר הודיעני הודיע לי ידידנו הרב ד"ר מונק את דעתו שרוצה כי
למעשה יתאספו תחלה הרבנים החרדים להכריע אם צריך ואפשר להנהיג
דבר חדש כזה. ולפי דברי מעכ"ת הצדק אתו בזה, וכן הוא באמת הדבר,
אולם ממכתבו ניכר כי רומעכת"ר הודיע דעתו להקהלה אך שכתב שהדבר
תלוי בהכרעת דעתי, בינתיים נשאלתי מהרה"ג מהרש"ד כהנא נ"י ומהרה"ג
מוהרי"ח אבראמסקי נ"י מלונדון, ולפי הראות שלח רומעכת"ר או הקהלה
לכמה רבנים גדולים, ואינו תלוי הדבר בדעתי. יודיעני ידידי למי שלחו עד
עתה, למען נוכל לבוא בדברים, ואם החל לשלוח, ראוי לשלוח לגדולי ראשי
הישיבות והרבנים הגאונים מו"ה שמעון שקאפ נ"י מגרודנא ומו"ה אהרן
קאטלער נ"י מקלעצק, ומו"ה אליעזר יהודה פינקעל במיר, וקרוב הדבר
שיתועדו פה אחר חה"פ לרגל עיני הישיבות.

מה שאמר הרב קוישענבוים שי' שיש לו הסכמות מגדולים להתיר,
אמר לי שהרב מטארנאפאל הסכים מתחילה, ואחרי כן חזר. לא אדע לע"ע
מי התיר.

בשבוע העבר הגיעני מכתב מרבני הקהלה הנכבדים מפפד"מ מהרב
האפמאן ומהרבנים יעקובאוויץ פרויעלין (?) מברלין ומהרב אונא, אבל טרם
השבתי להם ואשיב אי"ה. ענין זה נוגע לכלל ישראל, לא לאשכנז לבד, וגם
באשכנז הלא ראוי שיתועדו יחד בענין חמור כזה עם הרבנים מהקהלות
הנפרדות.

ובאשר טרם שבתי לאיתן בריאותי באו דברי בקצרה, ואו"ש וברכה
לכת"ר כנפשו היקרה וכנפש ידידו מוקירו ומכבדו הדוש"ת

חיים עוזר גרודזנסקי

(ב' ניסן תרצ"ו)

צ"ג. מכתב הרב עזריאל מונק והרב יחיאל יעקב וויינברג
אל הוועדים של

Vereinigung traditionell-gesetzestreuer Rabbiner Deutschlands
und Orthodoxer Rabbinerverband¹.

(ט' חשוון תרצ"ז)

אדונים נכבדים:

שני הח"מ רואים את הצורך לפנות במכתב זה אל כב' בהתייחס
להחלטות שנתקבלו בכנס הצירים ביום 14.10.36 (כ"ח תשרי תרצ"ד)
להקים ועדה שתטפל בסידורים שיש לבצע בעבור בתי החולים.
היתה לנו ההודמנות להוכח שבחוגים המעוניינים מקוים בודאות
שהרבנים ינקטו באיזו שהיא עמדה בזמן הקרוב. אל יעלה החשד כי הרבנים
מעוניינים בסחבת העניין. מסיבה זו פונים הח"מ — בעצמם צירים — אל
כב' בבקשה להשפיע על צירי הוועדה שיטפלו בבעיה ללא היסוס ושיעלו את
החלטתם על הכתב.

על יסוד הגסיונות בשנים האחרונות ניתן לצפות לתוצאה יעילה רק אם
עוד לפני כנס הוועדה יחליפו חבריה את דעותיהם. בכך יבוא כל אחד
לישיבה כשהוא מכיר את עמדת האחרים. רק אז יכולים לקוות למהלך פורה
של המשא ומתן ולתוצאה מבוססת, לאיזה כיוון שיהא לה.
כתאריך כנס הצירים אנו מציעים יום ראשון, א' כסלו תרצ"ז (15.11).

כדי להקל על ביצוע החלפת הדעות מוכן המרכז הארצי לענייני השחיטה
לשכפל את החוות-דעת של החברים ולהמציאן בעוד מועד לכל צירי הוועדה.

כחברי הוועדה נבחרו:

א. מטעם Vereinigung וכו':

הרבנים דר. יעקב הופמן, פפד"מ

דר. יואל יעקובוויץ, ברלין

יוסף רבינאווי, המבורג

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

הרבנים יוסף י. הורוויץ, פפד"מ

דר. אברהם יצחק קליין, נירנברג

דר. זאב צבי קליין, ברלין.

הוחלט לצרף להג"ל את שני הח"מ.

מכיון שהקהילות הגדולות מוכנות לסדר בכל מקרה מטבח כשר בבתי חולים, מתחדד הענין לבעיה מה עלינו לפעול למען אלה חולים שלא ישתתפו במטבח הכשר.

לשם הקלה והחשה אנו שולחים מכתב זה לוועדים בארבעה עותקים לכל ועד, עותק אחד לכל חבר בוועדה, ובקשתנו להמציאו לידו תו"מ. בכיר לכם טובה לו תואילו לאשר לנו תו"מ שמלאתם אחרי בקשתנו.

הרב עזריאל מונק

הרב יחיאל יעקב וויינבערג

צ"ד. שאלת הרב עזריאל מונק

(חשון תרצ"ז)

השאלה

היות כל בתי החולים במדינתנו מבקשים להורות להם הדרך מה יעשו אם לא יהי' בשר עבור כל החולים באנו לידי החלטה לשאול את כבוד הרבנים הנבחרים מועד ההוראה בשאלה הזאת להורות אם יש להתיר ליתן לחולים שיש בהם סכנה בשר נז"ט או אם יש לנו רשות להנהיג שחיטה חדשה ע"י הימום בזרם החשמל קודם השחיטה אעפ"י שיוצמחו מזה כמה מכשולים לכלל ישראל.

על שאלת גבאי בתי החולים — אי מותר להאכיל את החולים שיב"ס בשר בהמות שהוממו בזרם החשמל קודם שחיטתן — זה כמה חדשים כמעט יום יום פלפלתי עם חברי ובראשם ידידי הרב הג' מהור"ר זאב צבי כ"ץ קליין נ"י העוסק יום ולילה בענין החמור הזה וירד אל עמקי ההלכה אך איחר לתת הערותיו וחידושי תורה שעורר עליהם על הנייר עד אחר שגמרנו להמתיק סוד ולפלפל על כל נקוד ונקוד פלפול ארוך ועמוק וכיון שבעיקרי הענינים שכתב כמעט כולם שנינו מסכימים לא אכתוב דברים שלא לצורך.

אמנם מאחר ששלוחי אגודות הרבנים קבלו עליהם לגלות איש דעתו אמרתי שלא אתרשל וראיתי לעסוק מענין לענין באותו ענין ולחקור בשאלה שיש לה שייכות עם השאלה הנ"ל העיקרית והקשורה בה ואי אפשר להעלים עין ממנה והיא השאלה אי שאר החולים שבבתי החולים שאין בהם ס"נ ומ"מ לפי דברי קצת הרופאים אינם יכולים להתיאש מאכילת בשר בהמה אי מותר להאכיל את החולים האלה בשר בהמות שהוממו קודם שחיתתן למרות חששי נז"ט שיש לחוש להם כפי הוראת הגאונים נ"י וע"כ עיינתי אם לצורך גדול כזה נמצא היתר להתיר לסמוך גם בבהמות המהוממות על הכלל שרוב בהמות כשרות הן כאשר סמכינן בבהמות שאינו מהוממות ולסלק את החששים אחר בדיקה ולהתיר האכילה לאותם חולים.

בבהמות שנשחטו אחר ההמום בזרם החשמל נראו קלקולים שונים בכמה איברים כגון נקודות דם או אפי' אסיפות דם הן בקרומי של מוח הן בתוך המוח סמוך לקרום ורחוק מן הקרום וקלקולים כאלה ראו גם בלב ובריאה ובאברים אחרים והחכמים הפרופעסארען הבקיאים בחכמה הוועטערינערע ובחכמת הפיזיאלאגיע והאנאטאמיע אמרו שקלקולים כאלה נמצאים גם כן פעמים בבהמות השחוטות בלא המום ואמרו עוד שמעולם לא שמעו שהיהודים שבבית המטבחים השגיחו על קלקולים אלה ואפי' בדיקה לא הצריכו ואין פוצה פה ומצפצף ושאלו עוד את החכמים הנ"ל אימתי איתילדו הקלקולים הנ"ל הן בבהמות שהוממו הן בשאר בהמות הנשחטות אי איתילדו קודם חתוך הסימנים אי איתילדו מכח החתוך ומעוצם שטף הדם וענו ואמרו כולם שאין להשיב תשובה ברורה על השאלה הזאת כיון שעל דבר השאלה הזאת לא שמו עין בכל בחינותיהם והוסיפו שלפי ידיעתם ענין קשה כזה אי אפשר לבררו ואפי' בבחינות רבות ושאין להם תקוה שבזמן העתיד יוברר הדבר גם נתנו טעם לדבריהם וכאן אין מקום להאריך.

מדבריהם אנו למדים שאפשר שלאחר גמר החתוך יתילדו ע"י תוקף דם השוטף כמה קלקולים כגון נקבים וקרעים מפני שהדם מתעורר בפתע פתאום ושוטף בעוז ובתוקף גדול מהעורקים ומהקנוקנות של המוח חוצה דרך פתח הצואר המפורעת ועוד אנו למדים שאם הוממה הבהמה קודם השחיטה ע"י זרם החשמל אשר בא במחתרת דרך עצם הגולגולת אל המוח פנימה כדי לעבור מעבר לעבר במהירות נפלאה אז יש לחוש שע"י תוקף זרם החשמל איתילדו נקבים ושאר קלקולים קודם התחלת השחיטה ושאינרעית הבהמה בחייה ע"י קלקול קרום המוח או שאר סבות וע"כ מוטל עלינו

לחקור ולדרוש אם הקלקולים האלה הנמצאים ישנם בכלל הריעותות שצריכות בדיקה או לא הלא יש ג"כ ריעותות שאפי' בדיקה אינן מצריכות. בהמה בחייה יש לה חזקת איסור חדא חזקת איסור אמ"ה וחדא חזקת איסור אינו זכות וחזין מאלת אין לסתם בהמה שום חזקת איסור ואדרבה הוא שלענין טריפות יש לה חזקת כשרות בחייה ואדם ובהמה שוין בזה דכמו שאדם יש לו חזקת שלם בחייו וע"כ ההורג אדם מן הסתם חייב מיתת ביי"ד ולא חיישינן דלמא טרפה הי' ההורג או ההורג כן הדבר בבהמה שיש לה בחייה חזקת שלמות וכשרות וכיון שע"י השחיטה נסתלקו תרי האיסורים אמ"ה ואינו זכות ע"כ משנשחטה הותרה מיד ועומדת בהתירה עד שיודע שטרפה כי סמכינן על הכלל שרוב בהמות כשרות הן.

והא דסמכינן בעלמא על הרוב אפי' היכא דאפשר לברר הדבר כתב הרא"ש (אות ט"ז) בפרק א' דחולין מפני שהוא הלכה למשה מסיני שהולכים אחר הרוב או מאחרי רבים להטות וכו' וכתב שאתא מילתא סמכינן ולא בדקינן כל שמנה עשרה טריפות עכ"ל וכיון שמקובלים אנו שיכולין לסמוך על הרוב וקים לן שרוב בהמות כשרות הן ע"כ רשאים אנו להעמיד סתם בהמה אחזקת כשרות וזהו דבר מוסכם מכל הפוסקים שחזקת כשרות סתם בהמה היא חזקה מחמת הרוב וא"כ ברור שבמקום שאיתרע הרוב בין שאיתרע ע"י שום מעשה או שאיתרע ע"י שום מאורע ממילא גם החזקה איתרעית ואין להכשירה בלי בדיקה כי על מה סמכינן ומכשירין טרם שהוברר שלמות הבהמה ע"י בדיקה.

אמנם לא כל השנויים הנמצאים שוים הם לענין חשש טרפות כי יש שינויים שאינם מוציאים הבהמה מן הרוב והחזקה ויש שמוציאים, דעת בעלי תוספ' יבמות ל' ע"ב ד"ה, אשה' שבמילתא דשכיחא ומוכחא לאיסורא טפי מלהתירא או מסתברא טעמא לאיסורא טפי מלהתירא נתבטלה החזקה ואין להכשירה בלא בדיקה ומדברי תוספ' אלה מוכח שהיכא דשכיחא התירא כאיסורא ולא מסתברא לאיסורא יותר מלהתירא ואפילו אם לא מסתברא להתירא יותר מלאיסורא מוקמינן הבהמה אחזקתה וכיון שנשחטה הותרה.

אבל הר"ן ז"ל כתב בשם רבנו יונה ז"ל שבריעותא דאיתילדא מחיים אין מעמידין הבהמה בחזקת כשרה רק בשהתירא יותר שכיח מהאיסור. והש"ך סי' נ' ס"ק ג' האריך ומסיק שכדאי הם המקילים לסמוך עליהם בהפסד מרובה וכה"ג אבל שלא במקום הפסד מרובה יש לפסוק כהר"ר יונה והרשב"א והר"ן אמנם האחרונים משיגים על הש"ך ופוסקים שבספק שקול

אפי' בהפסד מרובה אין מעמידין על חזקת כשרות ואין להכשיר בלא בדיקה והמחמירים הם רבים עיין פרי חדש סי' כ"ט סעיף א' שאחר אריכות הביאור מסיק להחמיר להלכה למעשה נגד הש"ך וכדעת ר' יונה ודעימיה.

והענין מבואר היטב בס' תבואות שור סי' ל"א סעיף א' להצדיק דעת הרמ"א ז"ל שהטריף בנמצאים מים במות ואי אפשר לבדוק אי היו מוקפים מהמות ז"ל יפה כיון הרמ"א ז"ל בין בדינו ובין בראייתו וכו' ובשלמא אם נולד ספק שנוכל לתלות שנעשה לאחר שחיטה כגון זאב שנטל בני מעיים והחזירן נקובים בהא אמרינן סתם בהמות בריאות וכשרות מכל הטריפות ומעולם לא יצתה מהרוב ואין כאן ריעותא להוציאה מהרוב דאם נאמר ניזל בתר רובא ונקב זה מהזאב בא לא איתרע רובא כלל אבל אם נעשה מחיים כגון מים במות דאתרע רובא דכה"ג אמרינן בגמרא בכמה דוכתא מהם בריש כתובות רוב נישאת בתולה ורוב הנישאת בתולה יש לה קול והא מדלית לה קול אתרע רובא וה"נ בנדון דידן רוב בהמות כשרות ורוב הכשרות אין להם מים במות כלל והאי מדאית לה מים במוחא הרי אינה מהרוב הבריאות אתרע רובא וכו' ולא דמי לספק דרוסה ולישב לו קוץ בוושט דכתבו התוספ' דמהני חזקה אי לאו דשכיחא טפי לאיסורא התם איכא חזקה מבורת שבעשה שנולדה ודאי לא נולדה דרוסה ולא בקוץ בוושט משא"כ בג"ד עכ"ל ועי"ש (סי' כ"ט סעיף א').

וראיתי שבעל ערוך השולחן יו"ד כ"ט סעיף כ"ח חולק על דברי בעל ת"ש ורוצה לדחות את דעתו בענין זה מכל וכל וז"ל ולענ"ד אינו כן שהרי הרמב"ם פסק בפ"ב מהלכ' רוצח דין ח' וז"ל ההורג את הטרפה וכו' ה"ז פטור מדיני אדם וכל אדם בחזקת שלם וההורגו נהרג עד שיודע בוודאי שזה טרפה ויאמרו הרופאים שמכה זו אין לה תעלה באדם ובה ימות אם לא ימיתנו דבר אחר עכ"ל וק"ו הדברים דאם בדיני נפשות לא אמרינן סברא זו רוב בני אדם בריאים הם ורוב הבריאים אין להם מכה וזה מדיש לו מכה איתרע לו רובא אלא אמרינן דהוא בכלל רוב בריאים וריעותא זו דמכה אינה ריעותא ברורה וממיתין על זה כ"ש דלעניין איסור והיתר לא אמרינן דהריעותא מוציאה מכלל רוב אלא אמרינן דאינה ריעותא ברורה והיא בכלל רוב ומהך דכתובות אינה ראי' כלל דלהוציא ממון שאני דגדולה חזקת ממון אפי' מאן דלית ל' אין הולכין בממון אחר הרוב מ"מ הא איכא חזקה כנגד הרוב וכן בכל מקום בש"ס דאמרינן סברא כזו יש חזקה כנגד הרוב משא"כ הכא אפילו לא ניתן לה חזקת חיים כגון שעדיין לא עברו עליה י"ב חודש

או אפי' היא יותר מ"ב חודש מ"מ היא חזקה שאינה מבוררת כמו גבינות שנעשה מבהמה ואח"כ נשחטה ונמצאת טרפה מ"מ גם חזקה לאיסור ליכא נגד הרוב וזהו ממש כדינו של הרמב"ם דשם ג"כ אין חזקה נגד הרוב משא"כ בשם דיש חזקה נגד הרוב, ולכן נ"ל ברור דאפי' מאן דס"ל בסימן נ' דכשאינו ביכולת לתלות שנעשה לאחר שחיטה לא אמרינן שנשחטה בחזקת היתר עומדת מ"מ לא יצאת מכלל רוב בהמות כשרות אלא שחזקת היתר אין לה והוי ספק השקול עכ"ל.

ואחמ"כ נ"ל שכל הראיות שהביא בעל ערוך השו" ז"ל לסתור בהן דעת בעל הת"ש מוטעות הן ונשיב על ראשון ראשון.

על מה שכתב הרמב"ם הלכ' רוצה דלא אמרינן איתרע לה רובא כתב בכסף משנה שיצא להרמב"ם דין זה מדתנן בפ"ק דמכות דף ז' ר"ט ר"ע אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם ומפרש בגמרא דהו' שיילי לעדים ראיתם טרפה הרג או שלם ומשמע דלית הלכתא כוותיהו דמסיים בה רשב"ג אומר אף הם מרבים שופכי דמים בישר' ע"כ לשון הכ"מ ורש"י פירש שם וז"ל אם היו עושים כן היו מרבין שופכי דמים שלא ייראו מב"ד עכ"ל ותשובת רשב"ג מסתברת דאע"פ שהסנהדרין מוזהרים שלא להרוג אדם אא"כ ברור כשמש שעפ"י דיני תורה הוא חייב מיתה ואם נשאר אפי' ספק קטן אין רשאים להמית ואדרבא מצווים להציל את הנדון מטעם והצילו העדה אעפ"כ הא לשבת יצר הקב"ה את עולמו ואם לא ייראו מב"ד ואיש את רעהו בלעו העולם יחרב ודרכי התורה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלו' ולא לכך נכתבה להרבות שופכי דמים בישר' משמע מדברי רשב"ג דאלמלא הדבר כן שיש לחוש לחורבן העולם אז באמת היינו אומרים דאיתרע רובא לאדם זה דיש לו מכה וא"כ מוכח מזה שבכל שאר ענינים צריך לדון שאיתרע הרוב ודברי בעל ת"ש צודקים וזאת שנית מה שכתב בעל ערוך השלחן שמהך דכתובות אינה ראייה כלל דלהוציא ממון שאני דגדולה חזקת ממון וכן בכל מקום בש"ס דאמרינן סברא זו יש חזקה כנגד הרוב משא"כ הכא שאין כאן חזקה מבוררת ולענ"ד לא דק דהא תנן ביבמות ל"ה ע"ב ספק בן תשעה לראשון ספק בן שבעה לאחרון יציא והולד כשר וחייבין באשם תלוי ובגמרא מפרש רב נחמן רוב נשים ילדן לתשעה ומיעוט לשבעה ורוב היולדות לתשעה עוברת ניכר לשליש ימיה והאי מדלא הוכר לשליש ימיה איתרע ליה רובא ופירש רש"י דלא תשדייה בתר רוב נשים אלא ספק בתר מיעוט ספק בתר רוב והא שם אין הטעם משום חזקת ממון ואעפ"כ איתרע רובא

וכן הלכה אלא ודאי גם בהא דכתובות שבעל ת"ש הביא ראיתו משם לא משום חזקת ממון איתרע רובא וא"כ דברי תב"ש אשר הביא לתמוך דעת הרמ"א הם קבועים ועומדים.

ומוצרך אני להעתיק פה מ"ש הבעל ת"ש לענין תוצאת הוכחותיו וז"ל הכלל היוצא מכל אלה דלהתוספ' (יבמות ל' ע"ב ד"ה אשה) אפי' איכא ריעותא מחיים והספק שקול תלי' לקולא ומ"מ י"ל דהיכא דאפשר בבדיקה צריך בדיקה ואם א"א לבדוק מחמת חסרון חכמה יש להחמיר ואם שכיח להיתר טפי מלאיסור אז א"צ אפי' בדיקה וגם אין מזיק חסרון חכמה וכ"ז אם יש לו חזקה ברורה כגון ספק כלבא ספק שונרא דכשנולדה לאו דרוסה נולדה אבל חזקה דאתיא מכח רובא כיון דאיתרע רובא איתרע נמי חזקתה ואין להתיר כ"א כשהיתר שכיח טפי מהאיסור דאז אפי' בדיקה אין צריך ואם יש כאן טריפות רק שאין יודעים אם מחיים נעשה או לאחר שחיטה לא מקרי מן הסתם שקול דיותר יש לתלות בחיים אא"כ יש לפנינו דבר לתלות בו ושכיח כההיא דבא זאב וכו' ומשמע התם דדוקא דראינו דנטלה זאב אבל אם נתייחד זאב שם ולא ראינו שנטלה עדיין אסורה היא כ"ז לשיטת התוספ' אבל לשיטת רבנו יונה וסייעתו לעולם בדאיכא ריעותא אסורה ואין מועיל שום חזקה אפי' חזקה ברורה בשהספק שקול וכ"ש בטריפה ודאית וספק אם קודם שחיטה או אח"כ ואין מתירין שום ספק כ"א בדאיכא למיתלי בהתירא טפי מאיסורא א"נ בדליכא ריעותא ברורה והספק שקול ולכן אין לשום מורה להקל בשום ספק בעולם כ"א המפורש בפוסקים דאין לשוקל לשקול במאזני צדק אם הספיקות שקולים גם איזה נקרא ריעותא ברורה ואיזה לא ובקל יכולים לטעות באלה ואין להורות בזה כ"א לצורך גדול ובעיון היטב עם חבירים המקשיבים וע"פ שיטת המחמירים דאורייתא הוא עכ"ל בעל ת"ש ז"ל.

ועל פי הנ"ל נחקור אם ע"י השינויים הנעשים ע"י זרם החשמל איתרעית רובא ואיתרעית החזקה.

הרשב"א כתב בחידושיו חולין דף מ"ו (ד"ה הגי תרתי אוני) שסירכא תלויה מותרת וז"ל ואפשר לומר דאפילו בדיקה אינה צריכה ואינה דומה לספק דרוסה ולישב לה קוץ בוושט דהתם איתלדא בה ריעותא דבהמה כלומר שהוחל בה מעשה המטריף אלא שאנו מסופקים בגמר המעשה שהרי אמרינו לקמן על ארי בינייהו ונמצאת צפורן בגבו של אחד מהן דרגלים לדבר שדרסן כיון דאיהו שתיק ואינהו מקרקרן או ישב לה צפורן בגבה

אלא שאנו מסופקין אם דרסן דריסה האוסרת אם לאו וכן אם ישב לה קוץ שאנו מסופקים אם גמר הקוץ לנקוב ויצא לחוץ אם לאו וכיון שכן מספק צריכה בדיקה אבל בזה שאין כאן שום הוכחת איסור ולא התחלתו שהרי סירכא זו יש לתלותה בלחה הבאה שלא מחמת נקב כלל אף בדיקה אינה צריכה תדע שהרי היכא דעל ארי ביניהו והוא שתיק ואינהו שתקן או צוות ואינהו מקרקרן תלינן לקולא דאימר שלמא הוא דעבד או בעותי מבעתי אהדדי ולא ודאי קאמרי אלא אימר ע"כ ועי"ש.

לפי דבריו שינוי שאין בו שום הוכחת איסור ולא התחלתו אין לו דין ריעותא ואין להשגיח בו כלל אבל שינוי שהוחל בו מעשה המטריף אע"פ שאנו מסופקים בגמר המעשה זהו נקרא ריעותא וצריך בדיקה ר"ל שהשינוי הוא קלקול המוכיח שצריך לחוש לאיזה מעשה שנעשה כבר אשר על ידו נטרפה הבהמה אך לית לן יכולת לברר זה הספק קודם הבדיקה ואם בדקנהו או הוברר הדבר או לאיסורא או להתירה (לאיסורא) במה שאנו רואים שבאמת אין כאן טריפות ולא היתה פה מעולם טריפות ושתינו הנראה אין סימן לטריפות ושינוי כזה נקרא ריעותא וצריך בדיקה.

וע"פ זה מבואר ג"כ חילוק הדינים של ריעותא וכל העומד לנקוב שדינו כנקוב אפי' מדאורייתא כי הקלקול שהוא באבר העומד לנקוב עדיין לא נגמר אבל הוא במצב דבר שעודנו מתהווה כמו מי שיש לו בגופו שורש ההולך וחזק יותר ויותר ואם אנו רואים אחר השחיטה ששורש המחלה ודאי הי' שם בעת השחיטה הא קי"ל שהעומד לנקוב כנקוב דמי א"כ הוא כנשלמה הטרפות לדינא כבר קודם השחיטה ומה תועיל עוד הבדיקה מה שלא כן בגוונא דאיכא ריעותא כי לא ניכרת שום מחלה ולא שורש מחלה וא"כ אפשר שלאחר הבדיקה יכירו שלא הי' שם מעולם שורש מחלה ויש להכשיר כי אין כאן דבר העומד לנקוב ויכול להיות ג"כ שע"י הבדיקה יכירו שברגע השחיטה הי' שם טריפות מושלמת והענינים אינם דומים זה לזה.

נחזור לענינינו ונברר אם השינויים הנעשים ע"י זרם החשמל הם מכת הריעותות או אי אפי' ריעותות לא נקראות. החשמל, אע"פ שבכל העולם יצא קול וכמעט אין בית חרושת ואין בית דירה ואין עסק בלא תשמיש החשמל אע"כ עין לא ראתה עיקרו וממשותו של זרם החשמל המושל בכל התבל הפורח מקצה העולם עד קצהו הממית הבריאיים והמרפא החולים עצם מהותו הוא סתום וחתום וכן נסתם מעיני החכמים עצם הפעולה אשר זרם החשמל פועל כשנכנס לתוך גוף הבריות ואיכות גרם ופעולת ההימום

והמצעיים הפיזיאלאגישען כל זה הוא סוד גמור עד היום הזה ועל כן רבות
 ספקות בדבר כי בסיס כל ענין ההוראה איננו מחזור ונעלם מעיני חכמים.
 נוסף לזה שכל העוסקים בחכמת האנאטאמיא והפיזיאלאגיא יודעים
 שפעולות ותוצאות זרם החשמל משתנות כפי ערך הבריות ותכונתן ושיש
 בהמה המוכשרת יותר לקבל ולסבול את הזרם מבהמה אחרת ושאפילו בהמות
 של מין אחד ואף בני גיל אחד אינן דומות זו לזו והתרגשות של בהמה
 חלושה אינה כהתרגשות בהמה שיפה כוחה וגם לחכמים ולרופאים אין להם
 קנה מדה וכדומה כדי לברר מצב הבהמה ובריאותה ושפעמים רבות נראית
 בהמה כחזקה והיא חלושה ואפי' מסתכנת ע"י זרם החשמל.

צ"ה. מכתב הרב אהרן קטלר אל הרב זאב צבי קליין

בעזה"י יום א' כ"ה תשרי תרצ"ו קלוצק.

כבוד הרב הגאון המפורסם אוצר בלום של תורה וי"ש טהורה
 גודר גדר ועומד בפרץ מוה"ר זאב צבי הכהן קליין שליט"א רב
 בברלין ברכה ושלוה וכט"ס.

אחד"ש כתר"ה ושלוה הגאון אב"ד מוהר"ע מונק שליט"א. מכתבו
 הנכבד הגיעני ופתחתיו במוצש"ק בראשית ומגודל הטרדה לא הספיקה
 השעה לעיין כראוי בנדון ספקו. אך בפשיטות נראה שיש מקום גדול לדעת
 כתר"ה שלא להתיר ההימזם גם עבור חולים, ואם יש סכנה להתיר גו"ט
 וכך הדעת נוטה למעשה. וראשית אבאר דל"ש בנדון זה חשש דלפ"ע מטעם
 אחר דהא אצל האוכל ליכא כלל מכשול אחרי שנדחה אצלו האיסור מדין
 פיקו"נ כי אחרי שיש טעמים להבי"ד שלא להנהיג כלל שחיטה אחרי ההימזם
 ואם הוא מסוכן אצל בשר הוא נדחה אצלו איסור גו"ט בשביל פיקו"נ
 וממילא ליכא כלל מכשול אף לפי"מ דקיי"ל דפיקו"נ דוחה אם הותר מ"מ
 לא חשיב כלל עבירה — אך כל השאלה היא רק דעלינו החיוב להאכיל
 הקל הקל תחלה אם רשאים אנו לאסור ההימזם כדי שיצטרך ממילא לאכול

נו"ט בזה הסברא ברורה דכיון דיש חשש גדול שיצאו כמה וכמה מכשולים
 מזה עד שיוכל להתפשט שכמה גם מהחרדים יאכלו משחיטה כזו וגם חששות
 גדולות לכלל ישראל בשאר המדינות שיאמרו שזנאינו כי ההימזם מותר
 הוא בודאי אין להבי"ד להתיר שחיטה כזו בשום אופן ומה שיאכלו המסוכנים
 נו"ט הוא בדין גמור דכל גדר לפ"ע הוא היכא דעובר עבירה במזיד או
 בשוגג דשוגג הלא הוי מכשול אבל לענ"ד הלא בהיתר ובדין קאכלו ומצד
 הדין שעל הב"ד להאכיל הקל תחלה הנה כיון דכרוכים בזה מכשולים
 גדולים אין לך חמור מזה. וראי' מפורשת מהברייתא יומא פ"ד ע"ב ואין
 עושין דברים אלו לא ע"י נכרים ולא ע"י כותים וגירסת הקדמונים ורי"ף
 ורמב"ם ולא ע"י קטנים וכ' הרמב"ם הטעם בפ"ב מה' שבת כדי שלא תהי'
 שבת קלה בעיניהם ומוכח להדיא דקאי גם על קטנים וכ"כ הר"ן ביומא שם
 דהרמב"ם קאי גם על קטנים ודלא כהה"מ שם והנה ברור דקטן דלא הוי בר
 חיובא חשיב קל לגבי בר חיובא וכמה דברים מצינו דהקלו גבי קטנים כמו
 בפ' מי שהחשיך ועוד הרבה ול"מ למ"ד בסנהדרין ג"ה ע"ב דגבי קטן ל"ח
 כלל תקלה הרי דל"ה עבירה ואף למ"ד דכיון דמזיד הוא תקלה איכא אבל
 חשוב קל לגבי גדול — והטעם דלא תהא שבת קלה בעיניו הוי רק גזירה
 דרבנן בעלמא וא"כ האיך נתיר לגדול לחלל שבת בשביל זה ולעקור דבר
 מהת' בקום ועשה ומבואר כנ"ל דכיון דבשביל גזירה זו הזהירו חכמים שלא
 לעשות ע"י קטן שוב אין כאן עקירת דבר מן התורה דהא מוכרח הגדול
 לעשות משום פיקו"נ ואף דהרמב"ם הלא פוסק בהדיא דשבת דחוי' אצל
 פיקו"נ מ"מ נדחה שפיר אצל הגדול — וחזינן ג"כ אף דמוזהרין אנו לעשות
 הקל תחלה מ"מ משום גזירה יש כח ביד חכמים לאסור הקל ושפיר דוחה
 החמור מדינא. ורואה אני הדברים ק"ו בנ"ד דל"ה רק גזירה בעלמא ובנדון
 פרטי ובפרט שמצינו בכמה מקומות שלא חשש לזה מ"מ עושה החמור מכ"ש
 בנ"ד דבהיתר שחיטה אחר הימזם טבע הדברים ומצב הענינים מחייב בודאי
 מכשולים גדולים שאין לנו להתיר זה בשום אופן ומה שיאכלו אח"כ הלא
 יהי' בהיתר כדין. וגם הכא בקטנים הלא הוי רק לכתחלה ובאמת גם הקטן
 רשאי לעשות בפיקו"נ אך מ"מ כיון שאמרו חכמים שטוב לעשות ע"י
 גדולים ולא למסור לו לכתחלה מטעם הנ"ל אצל הדין דהקל הקל תחילה
 מכ"ש הכא דאיכא איסור גמור ומכשול בזה ומטעם זה לא ינהיגו שחיטה כזו
 במציאות דהוא היתר שאסור ודאי למסוכנים וגם אנו רשאים לעשות כן,
 כנ"ל. עוד ראי' מהא דאין עושין ע"י נכרין ופי' הר"ן ועוד ראשונים הטעם

שלא יטעו הרואים דאין לעשות ע"י ישראל ובפעם אחרת שלא ימצאו עכו"ם יבואו לידי סכנה — והנה זה ברור דל"ש עכשיו היתר דפיקו"ג בשביל מעשה אפשרות שיזדמן לאחר זמן וכל שאין החולה לפנינו לא רמי החיוב להחיותו ל"ש כלל שום דחוי אפי' באיסור קל והאיך מתירים עכשיו לישראל לחלל שבת באיסור תורה הא אמירה לעכו"ם הוי רק שבות דהלא הדחי' היא רק בשביל הגדון הנזכר שמחללין שבת בשבילו ובוה הלא אפשר לעשות בהיתר גמור מהת' ע"י עכו"ם ושום דין דחוי אחר ליכא עכשיו והאיך יעשה ישראל וברור כנ"ל דכיון דבשביל חששא זו אמרו חכמים שלא לעשות ע"י עכו"ם שוב נדחה אצל הישראל מדין פיקו"ג ואף דמוזהרים לכתחלה על הקל ומכ"ש הכא דמה"ת הוי היתר גמור יש בכח חכמים מטעמים שראו שלא לעשות ע"י עכו"ם ושוב מותר ומכ"ש בנ"ד גם אין לומר דא"א לנו לגזור גזרות מעצמנו דברים א"צ לגזירה אך פשוט דאסור לנו להנהיג ענין שיצאו כמה מכשולים וממילא נשאר הדרך (השני ?) להויתר בנו"ט ודאית. ובכתובות ג' ע"ב מצינו ג"כ דאלולי סכנה היו מוחים חכמים בנשאו בג' בשביל הגזרה שתבעל להגמון תחלה אף דתקנת נשואין בד' הוא תקנת חכמים והאיך תעבור בשביל זה איסור א"א וע"ק דהיך יעקרו ד"ת בקום עשה דהא כתיב ונכרתו הנפשות העושות דרחמנא אחשבה והנאתה מעשה והא דתעבור ואל תיהרג מטעם קרקע עולם הוא מטעם דבארו התוס' מטעם מאי חזית ועי"ש אבל מ"מ חשוב גם מעשה לגבי ידיה והאיך ידחה בשביל תק"ח חזינן ע"כ דחכמים העמידו תקנתם וממילא הוא היתר משום פיקו"ג אך יש להאריך בזה ואכ"מ וגם אין הפנאי מסכים אך יש לדון לפ"מ דקיי"ל באו"ח סי' שכ"ח דבחולת הצריך לבשר שוחטין בשבת ואין מאכילין אותו נבלה וכמה טעמים נאמרו ביה והרא"ש והר"ן כתבו דנפשו קצה באכילת נבלה ויבא לידי סכנה היינו שיפרשו א"כ גם ע"ד הרי אין להאכיל נו"ט מטעם סכנה אך רוב הראשונים לא קבלו טעם זה. גם האו"ח כתב טעם אחר. אך בכלל ל"ש לעשות היתר כללי בעד בתי חולים ומושב זקנים כי אף חולים מסוכנים עדיין אין מוכח שמסוכנים הם אצל בשר וצריך לדון ביחוד בכל פרט ופרט, וזה בכל אופן שנתיר. ואיני אומר החלט למעשה בענין זה מפני חומר הענין ובפרט שהיא שאלה בהנהגה כללית וצריכה עיון רב גם כתר"ה פקד לענות תיכף אך הדעת נוטה כן ומכ"ש שנראה שב"ד חושבים לעשות כך אם יחליטו כי הדבר גחוי למגדר מילתא ולמעשה צע"ג.

בראשית החג קבלתי מכתב מהגאון רח"ע שליט"א וכותב שע"ד האסיפה אין לחשוב שיעשה מפני חולשת בריאותו גם מסופקים אם כדאי הדבר מפני מצבו — כנראה כוונתו כי אם יודע הדבר לשונאינו שנתאספו בגין זה ימצאו סתירה למה שהחליטו כל הרבנים מקודם שזה גדר הדין — בטח ידוע לכ"ג שגדפסה בפולנית הצהרה מכל הרבנים דארצנו שההימנע אסור בהחלט וגם בהחוק כתוב הימנע חשמלי כנראה שחושש שנעשה מו"מ פומבי קצת בגין הענין והוסיף כי לאחר החג יכתוב לי עוד מזה. ואי"ה על משמרתי אעמודה לעשות האפשרי בנ"ז כמ"ש במכתבי הקודם. מה שכותב כ"ג כי כדאי שהרבנים יתאספו מעצמם וימתיקו סוד האיך להטעים הפסק של מרן הגר"ח"ע שליט"א קשה מאד להוציא זה לפועל גם זה לא מניח דעת המערערים ומפקפקים וישאלו הלא הטעמים צריכים להיות קודם הפסק והיך יטעימו את"כ פסק קדום ואין זה כי הפסק הי' מטעמים פוליטיים וצריכים לחזקו את"כ. גם הלא כתב כ"ג כי טוענים כי השיב קודם שנשאל ומטעם אין ע"ז דין חכם שאסר א"כ הלא טוב שיפנו עכשיו בשאלה ביחוד בעת שמתאספים הרבנים שליט"א של ב' האגודות גם יוכלו להטעים שבשביל חולשת בריאותו אין להעמיס עליו בלבד את כל הדבר אך שיצרף מחכמי תורה המובהקים ממדינתנו בכל אופן בדרך זה קרוב יותר להוציא מבוקשם לפועל.

ואומר שלום וברכת כטו"ס ולהגאון מוהר"ע מונק שליט"א יזכנו ד' להתבשר אך טוב ונוכה לראות בהרמת קרן התורה וקרן ישראל

מוקירים ומכבדים אהרן קפלר

ואין להקשות על יסוד הנ"ל מהא דאמרינן בפ"ק דיומא דאי טומאה דחוי' בציבור בעי ציץ לרצויי מוכח דחשיבא עבירה דהתם הבאור לרצות על הקרבן שיהא עולה לרצון דהלא הוי פסלות בקרבן מלבד האיסור ובזה אי טומאה הותרה בציבור ל"ש כלל הפסלות והוי כטהור אבל אי נדחית נמצא דבעצמותה שייך כאן דין טומאה רק דהוי דחוי' ממילא צריך ריצוי ציץ שיעלה לרצון אבל לא לכפר על ההקרבה בטומאה דגם היכא דנדחה לא שייך כלל עבירה בפועל וז"פ. ואף דבטומאת גברא דאין הציץ מרצה ומ"מ כשר אך ביאור הרצוי איננו שיוכשר ויעלה לשם חובה אך שיעלה לרצון גמור כמו לטהור ויעויין תוס' יומא ז' ע"ב ד"ה מכלל דהיכא דנדחה בציבור

ואיכא גם ריצוי ציץ אין אומרים/הבא אחרת תחת' דהוי כטהור ממש. גם לא שייכי דברינו הנ"ל למחלוקת הרו"ה והרמב"ן בפ' ט דשבת דאשתפיך חמימי הנצרכים לאחר המילה קודם המילה אי המילה נדחית דדעת הרו"ה דכיון דאצטרך אח"כ לחלל השבת בשביל פיקו"נ בסבת המילה נדחית המילה מ"מ נוכל לסבור ככל דברינו הנ"ל וז"פ לכל מעיין. אך כמובן למעשה צריך להתיישב הרבה בדבר ובפרט שנראה ממכתב כ"ג הלא לא ישאלו בבית"ח על כל חולה ורק בתורת הנהגה כללית וכן בבתי מושב זקנים ומסתבר שרובם אינם כלל מסוכנים אצל בשר וממילא אין אכילתם בהיתר בכל אופן וממילא מתעוררת השאלה אם רשאים אנו לדרוש שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו ובפרט דההמום אם רק תפרנס בעוף שחיטה הוי רק חשש טריפה ולא נבלה — ובודאי הרבנים שליט"א דמדינתם שהם מבפנים יעינו בדבר מכל הצדדים — ובטח בלא הסכמת הגר"ע שליט"א וגדולי מדינתנו לא יתירו את השחיטה אחר ההימום גם לחולים.

צ"ו. **מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי**

אל הרב יחזקאל אברמסקי

בעזה"ש. יום א' ט"ז מ"ח, עזרתך".

הוד כבוד ידידי הרב הגאון הגדול המפורסם כו' כש"ת מו"ה יחזקאל אברמסקי שליט"א ישא ברכה מאת ד'.

אחדש"ה הדר"ג שי'. יקרת מכתבו מיום ג' העבר הגיעני אתמול דבר איסור השחיטה על ידי ההימום מתחלה. כתבתי איזה פעמים לתרה"ג מוהר"ע מונק שי' דברים ברורים ומפורשים.

אשתקד באו הלום הרבנים הרה"ג מוהר"י וויינברג נ"י והרה"ג קליין נ"י אודות זה. וטיילנו ארוכות וקצרות ונמלכתי אחרי כן כי ראוי לבוא בדברים עם כמה גדולים. בינתיים עלתה ההצעה מגזירת השחיטה בפולין וקרוב לתשע מאות רבנים הודיעו דעתם להממשלה מאיסור ההימום. ודבר זה מפורסם¹.

1. ראה גלוי דעת בעמוד 227.

אחרי כל אלה הנני תמים דעים עם רומעכ"ת שראוי להכריז האיסור עוד הפעם — איסור החימום לפני השחיטה באשכנז. רצוף בזה הנני שולח העתק זה שקבלתי משם ע"ד המצב של המוסדות והעיקר שראוי להשתדל לשלוח להם עזרה ולהמציא להם בשר כשר מן החוץ. וזהו כעת עיקר גדול וראוי לעשות טעדיקי ואחשוב אשר על ידי ההסתדרויות הגדולות ועל ידי יחידים אפשר יהיה להוציא אל הפועל. אם כי עודני רפה־אונים לא אמנע מלהתעסק בזה. ובדאי יעזור רומעכ"ת את אלה שבידם לעשות בזה. והמקום יהיה בעזרתו. והנני ידידו רצוף אהבה מוקירו ומברכו הדוש"ת

חיים עזר. גראדזענסקי

(ט"ז חשוון תרצ"ז)

✱

צ"ה. מכתב הרב אלחנן בונם ווסרמן

ב"ה יום א' וישלח ברנוויטש

אחד"ש ברגשי כבוד ואהבה דבר פשוט הוא דלא שייך ל"ת דלפני עור וכן החיוב לאפרושי מאיסורא אלא במקום שהעושה עובר האיסור אבל במסוכן שלא הזמינו לו את הקל אם יאכל את האיסור אכילתו היתר היא לו א"כ מדאורייתא אין שום חיוב להכין לו את הקל, ויותר מזה מצינו דמדאורייתא מותר לגרום בידים שיצטרך לחלל שבת מפני פיקו"נ ומש"ה מפליגין בשיירא אלא דמדרבנן אסור תוך ג' ימים קודם שבת ולדבר מצוה מותר להפליג גם בע"ש וכן בריש כתובות פריך ולדרוש דאונס שרי ופירשו בתוס' שהי' לנו למחות שלא ינשאו ביום ג' רק ביום ד' אף שתיבעל להגמון אלא כיון שתהא אנוסה בכך מותר לה להנשא (אלא דקשה מהא דכאשר אבדתי אבדתי דעכשיו ברצון ונאסרה למרדכי אף שבשעת הבעילה היתה אנוסה מ"מ כיון שידעה מתחלה שתיבעל הוי רצון כיון שהולכת ברצונה וה"נ הנישואין היו ברצון ובשעת נישואין ידעה שתיבעל להגמון) ואף שאפשר לה להנצל מבעילת ההגמון אם תנשא ביום ג' מ"מ אסור לעבור על תקנת חכמים לינשא ביום ד' וכ"ש בעניננו שע"י ההוראה לאכול הקל נגרום מכשול גורא שתהא בכ"י לדורות ודאי אין להורות כן. וז"ל שלטי גבורים פ' יש נוחלין ק"ל „דאע"פ שהדבר הוא היתר גמור היכא דאיכא למיחש

לפרצת גדר אין לפרסם ההיתר ההוא ותיכא דהשעה צריכה לכך לפרסם ההיתר יותר טוב למצא דרך אחרת באיזה אופן ממה שנפרסם ההיתר דאיכא למיחש שבפירסומו יבא לידי תקלה ופרצת גדר ועיי"ש ועוד בש"ג בסנהדרין פ' בן סורר — מכל הלין נראה שאין לשחוט ע"י הימום לצורך החולים ואם הרופאים יאמרו שצריכים לאכול בשר דוקא יאכלו נו"ט משום פיקו"נ כיון שאין להם כשרות.

(ח' כסלו תרצ"ז)

צ"ח. מכתב הרב זאב צבי קליין

(ט' כסלו תרצ"ז)

השאלה:

היות כי בבתי החולים במדינתנו מבקשים להורות להם הדרך מה יעשו אם לא יהי' להם בשר עבור כל החולים באנו לידי החלטה לשאול את כבוד הרבנים הנבחרים לוועד ההוראה בשאלה הזאת להורות אם יש להתיר ליתן להחולים שיש בהם סכנה בשר נו"ט או אם יש לנו רשות להתיר שחיטה חדשה ע"י הימום בורם החשמל קודם השחיטה אעפ"י שיצאו מזה כמה מכשולים לכלל ישראל.

התשובה:

תנה השאלה הזאת היא אחת מן החמורות ביותר שעלו על הפרק בעתים הקשים האלו עת צרה ליעקב ר"ל ואוי לנו אם נאמר ואוי לנו אם לא נאמר כי מי הוא זה ואיזה הוא אשר ישיב בנפש שקטה ורוח בטוחה שכל המוסדות של גמילות חסדים אשר עד עתה החזיקו במסירת הנפש ממש בכל גפשמ ובכל מאודם את ענין הכשרות יאכילו את החולים בשר גבלות וטריפות כי הלא זה דבר ברור שלא לבד על החולים שיש בהם סכנה אם לא יאכלו כשר יצאו לדון כי אם על הכלל כולו יצאו כי ידעני כי מנהלי בתי החולים בעיירות הגדולות ישפטו כי הכל מסוכנים אצל בשר.

ואם גורה להם שינהיגו שחיטה חדשה אחרי הימום בורם החשמל שגם הבשר הזה ספק גבלה וטריפה לכה"פ מהוראה הזאת תצא תקלה גדולה לכל

אחב"י בכל מקומות מושבותיהם ולכל ענין השחיטה אשר הוא כעת בסכנה גדולה בכל הארצות כי יאמרו התירו פרושים את הדבר והם לא יעשו שום חילוק בין חולה שיש בו סכנה לחולה שאין בו סכנה כי באמת גם בבתי החולים לא יבקרו בין טוב לרע בין חולה ובין חולה כי הלא החולים שיש בהם סכנה ממש אם לא יאכלו בשר מעטים המה מיעוטא דמיעוטא ועבורם לחוד לא ימצאו מי שישחוט להם בהמות מהוממות וע"כ ינהיגו בשר כזה עבור כל בה"ח — אם גם ישאירו עוללות במחלוקה כשרה שתיים ושלשה גרגרים — ויעשה להם כהיתר גמור כי הלא גם זה גלוי וידוע כי ע"י סיבות שונות אשר אחרי מקורן אין לחקור השמועה עשתה לה כנפים בין ההמון שבאמת השחיטה אחרי הימום בזרם החשמל מותרת מצד הדין ורק מטעמים כללים איזה רבנים קצונים הם המעכבים את הגאולה שיתגאלו במאכלות כאלו — ובאמת כדאי שמצאנו בקעה זו לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולמחות בכל כח נגד שחיטה כזו אשר איש לא ידע מהותה על נכון ואשר כל גדולי דורנו אסרוהו בכל תוקף ועוז. ונוסף לזה שיצמח חילול השם מהיתר כזה כלפי חוץ אצל הממשלה אשר עד עתה באנו תמיד לבקש ולהתחנן שיתירו להביא בשר מן החוץ עבור מוסדות הגמילות חסד למען החולים יאכלו בשר כשר ועתה נתיר להם בשר מזוהם ומהומם. אבל הלא אין לנו להורות עפ"י הרגש לבד כי אם עפ"י הדינים הקבועים לנו בש"ס ופוסקים ולכאורה הדבר פשוט דעפ"י הכלל שמאכילים את החולה הקל הקל תחלה עלינו להורות שיתנו להם בשר מבהמות שחוטות אחרי הימום שהוא רק ספק נבלה וטריפה ולא ודאי נבלה אף דספיקא דאורייתא מהת' לחומרא אבל הלא אין לוקין על הספק וע"י בפר"מ סי' ק"י שכתב בשם מהרי"ט דאף אם ספיקא דאורייתא מהת' לחומרא מ"מ אין לוקין וכן כתב הפליתי סי' פ"ג סק"א זכן איתא בארעא דרבנן מהד"ב קס"ו.

וטרם כל שיח צריכין אנו לבאר מנא לן הא מילתא דרשאין אנו להאכיל את החולה שיש בו סכנה דבר איסור או לחלל שבת עבורו כי באמת בסוגי' דפקוח נפש הקשה הכפ"ת כן דילמא הא דכתיב בתורה וחי בהם ולא שימות בהם קאי רק על החולה עצמו שהוא רשאי להציל את נפשו אפי' ע"י חילול שבת ושאר איסורים והרבה תירוצים נאמרו בזה ושערי התירוצים עוד לא ננעלו וכפי המשמע מכל הנביאים מתנבאים בסגנון אחד דוחי בהם קאי על כל ישראל דמצוה על כל ישראל להתחיות והתינת באלו שמצווין אנו להתחיותם אבל רובא דרובא מחולי בה"ח בעיירות הגדולות הם מחללי שבתות

ואוכלי נבלות וטריפות ועיי' בח"ס חו"מ סי' קע"ז ובמהר"ם שיק או"ח סי' קמ"ג דכתב שם דיש ג' מיני מומרים להכעיס ולתיאבון ועוד יש מין מומר אחר מומר שאינו לא להכעיס ולא לתיאבון כמבואר בר"ן ריש חולין ופסקו בש"ע סי' ב' שמי שאינו חושש לזבוח לא להכעיס ולא לתיאבון שחיתתו פסולה דאינו בר שחיטה וא"כ ה"ה לענין שבת אם אינו חושש לא להכעיס ולא לתיאבון אינו נקרא בר שמירה וא"כ נראה דעל מומר כה"ג כיון דמצות שבת בעיניו כאלו אינו כלום ואינו חושש עליהם אפילו אם לא חילל בפרהסיא שבת אין מחללין שבת עבורו דאיש כזה וודאי אינו קרוב לתשובה ואינו בר שמירת שבת וא"כ לפי מ"ד הגאון חתם סופר וצ"ל חיו"ד סי' רמ"ה דתליא בשמירת שבת בכה"ג אין ראוי לחלל שבת עבורו דאינו בכלל אלו שאנו מצווין להחיותו. ולא אאריך עוד בפרט זה — אבל תורת אמת כתיב בה — וד"ל.

והנה אם ספק איסור תורה יען שאין לוקין עליו קיל מודאי גם בענינינו אין פשוט כ"כ ולכה"פ אין לבנות עליו יסוד שכל החולים שיש בהם סכנה שווים בזה דזה רבות בשנים אשר הצעתי שאלה לפני הרב הגאון מו"ה צבי הירש ראבבינאוויטץ וצ"ל אב"ד דק"ק קאוונא אם ספק איסור כרת חמור מודאי נבלה — ותשובתו הרמה נדפסה בחיבורי חכמה עם נחלה ח"ג — והבאתי אז את דברי רבינו יונה אשר המקור לדבריו באבות דר"ג דספק עבירה חמור מודאי עבירה דהלא חטאת בסלע ואשם תלוי בב' סלעים והגאון וצ"ל השיבני שלגבי חולת קיל יותר ספק איסור מודאי איסור עפ"י סברת הרא"ש סוף מס' יומא והסברא הזאת תובאה גם בש"ע והיא אחת הסברות היסודיות בסוגיא דמאכילין אותו הקל קל תחלה דלכך שוחטין לחולה שיש בו סכנה בשבת ואין מאכילין אותו נבלה מפני שנפש של אדם קצה במאכלות אסורות ויסתכן עי"כ — וספק עבירה הלא קיל בעיני החולה מודאי עבירה — אף שגוף האיסור קל מגוף האיסור הספק — והנה כל זה שייך לגבי אנשים שנפשם באמת קצה במאכלות אסורות אבל הלא בנידון שלפנינו ידענו שרובא דרובא מהחולים אשר עליהם אנו דנים הם אוכלי נבלות וטריפות ואין נפשם קצה כלל וכלל במאכלות אסורות ולכן אפשר דהספק חמור — דהלא כל הטעם דהחמירה תורה בספק איסור להביא קרבן בעד ב' סלעים ובודאי איסור די בקרבן בסלע הוא שבספק יקלו ראש טפי מבודאי איסור. ומטעם כזה החמירו חז"ל גם בהערמה יותר מבמזיד לענין ערובי תבשילין ועיי' ברש"י ביצה י"ג ע"ב

דאילו במזיד אין אחרים למדים הימנו והוא עצמו משים אל לבו ושב הלכך לא מעקרי תורת עירוב אבל מערים סבור לעשות בהיתר הלכך לא ישיב אל לבו לחזור בו ואחרים למדין ממנו ומיעקרא תורת עירוב וגם בג"ד יש להתמיר בספק יותר מבודאי דאילו בודאי ידעו כל העם כולו שאנוסים אנחנו ולא יאמרו שוודאי נבלות הותרו אבל בספק יאמרו שהותר לגמרי וע"כ יש להתמיר בספק כזה יותר מבודאי. והנה הדבר פשוט דלגבי החולה שיש בו סכנה לא שייך שום איסור אף אם אוכל את החמור ובפרט גבי מחללי שבתות בפרהסיא לא שייך הלאו דלפ"ע ועיי' בשו"ת טוטו"ד מהדורא ג' ח"ב שכתב בזה"ל: דאם יודע דבלא"ה עובר עבירה זו מותר ליתן לו דבכה"ג לא שייך לפני עור דישראל שיודע שהוא עובר ועושה אין אנו אחראין עוד עבורו ועיי' בשדי חמד בכלל דולפני עור באריכות. וגם אין כאן משום לאפרושי מאיסורא כאשר הובא בס' משנה ברורה ה' יוהכ"פ סי' תר"ח כביאור הלכה בשם הגר"א וצ"ל דאין אנו מחויבים להפרישם מאיסור וא"כ לגבי אלו החולים לא שייך כלל וכלל הדין דמאכילין אותם הקל קל תחלה אשר כל כוונת הדין היא שנפריש את החולה מאיסור חמור אם יוכל להנצל באיסור קל וכיון דאין אנו מצווין להפרישם כלל מה לי איסורא רבה ומה לי איסורא זוטא. וגם אצל שאר החולים שיש בהם סכנה אף שאינם מסוג זה כבר הורה הגאון בעל שואל ומשיב בכמה מקומות בספרו ובאריכות במהדורא ד' חלק א' תשו' מ"ב דלגבי החולה שיש בו סכנה אין שום איסור אף אם אוכל החמור אף אם יש קל לפניו ויליף מרודף דאחרים אין רשאים להציל את הרודף בנפשו אם יש להצילו בא' מאבריו אבל הנרדף עצמו אינו עושה שום איסור אם הורג את הרודף אף אם הי' יכול להציל את עצמו ע"י א' מאבריו וכן הדין אצל החולה שיש בו סכנה וכעין זה מצאתי בשו"ת בית שערים מהגאון האדיר ר' עמרם בלום וצ"ל וא"כ אם החולה אינו עושה איסור אף באוכל את החמור ע"כ אין כאן לפני עור דלא שייך רק אם הי' עושה איזה איסור ועיי' בשדי חמד כדלעיל וע"כ אין כאן לפני עור וע"כ אין לחקור רק על המאכילין אי יאות עבדי להאכילם נבלות וטריפות ולא להזמין להם בשר תמותות שחוטות ע"י שחיטה בזרם החשמל וכיון דכל הדין דמאכילין אותו הקל קל אינה אלא רק חומרא דרבנן כאשר הובא בס' קרית ספר מהגאון מהר"ם מטרנאגי בפ' מאכלות אסורות פי"ד ויען שתצא מזה חורבא ובכ"י לדורות אין זה בגדר הקל. ועיי' גם בריש כתובות ולידרוש להו דאונס שרי ופי' בתוס' שהי' לנו למחות שלא ינשאו

בג' רק ביום ד' אף שתבעל להגמון אלא כיון שתהא אנוסה בכך מותרת להנשא (אלא קשה מהא דכאשר אבדתי אבדתי דעכשיו ברצון ונאסרה למרדכי אף שבשעת הבעילה היתה אנוסה מ"מ מכיון שידעה מתחלה שתבעל הרי רצון כיון שהולכת ברצונה והנ' הנישואין היו ברצון ובשעת נישואין ידעה שתבעל להגמון) ואף שאפשר לה להנצל מבעילת ההגמון אם תנשא ביום ג' מ"מ אסור לעבור על תקנת חכמים לינשא ביום ד' וכ"ש בעניננו שע"י הוראה להאכיל הבשר המהומם נכשיל כמה וכמה אלפים ורבבות ח"ו — ועיי' בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' ק"ל.

ועוד ראי' אחרת שכבר הזכיר רב גדול אחד נ"י אבל לא ביאר כל הצורך מעניננו גופי' דהלא הרמב"ם וכל הראשונים פוסקים (ועיי' ברמ"א שכ"ח ה' שבת) דאם יש צורך לחלל שבת עבור החולה שיש בו סכנה יחלל ישראל גדול את השבת ולא קטן או נכרי והטעם — לפי כל המפרשים — אצל נכרי — וגם אולי אצל קטן — שאם נורה שדוקא הנכרי יחלל שבת או הקטן יאמרו שפק"נ אינו דוחה את השבת ואם המצא ימצא חולה מסוכן אחר ולא יהיה שם נכרי אחר או לא ירצו לחלל שבת ע"י גדול ישראל ותאבד נפש אחת מישראל. הרי אף דעתה יש כאן נכרי לא אמרינן שיעשה הוא המלאכה ולא יחלל ישראל את השבת מחמת גזרה שמא ימצא לאח"ו חולה שיש בו סכנה ולא יהי' שם נכרי אף דחולה שיב"ס הוי מילתא דלא שכיחא כדאיתא בתוס' פסחים בסוגי' דהואיל ואעפ"כ מחמת גזירה רחוקה כזו התירו לישראל לחלל שבת — אף דשבת לפי שיטת הרמב"ם היא רק דחוי' אצל חולה שיש בו סכנה — מכ"ש בנ"ד דיש לגזור ולא להמציא לחולים בשר משחיטה חדשה אשר איש לא ידע ערכה ומהותה אשר סכנה כרוכה בעקב ההיתר לכל ענין השחיטה בכל המדינות כאשר יודה כל מודה על האמת. ולא יועילו שום הכרזות מצדנו שלא התרנו רק לחולים שיש בהם סכנה וגם לא יועיל מה שיהיו גם מחלקות כשרות בכל בה"ח אשר כמעט אין במציאות להוציא מחשבה כזו מן הכח אל הפועל — ובפרט דרך על עצמו אנו דנין בהא דמאכילין את החולה הקל קל אשר היא רק חומרא דרבנן כאשר הבאתי בשם המהר"ם מטראני. ואין לומר דהוי ראי' להיפך דמשום חולה שיש בו סכנה שאולי ימצא במשך הזמנים ולא יהי' עכו"ם מצוי התירו גם אם יש נכרי לפנינו לישראל לחלל שבת ולא שיעשה הנכרי המלאכה הרי דחולה שיש בו סכנה היא דבר גדול כ"כ זה אינו דהלא באמת סובר הרמב"ם דשבת רק דחוי' אצל חולה שיש בו סכנה ודחוי' היינו דאם

יש באפשרות להזהר מחילול שבת יש לזהר וכאן הרי נכרי לפנינו ואיך יחלל ישראל שבת אלא משום גזירה דאולי אם ימצא חולה שיש בו סכנה במשך הזמנים אף דחולה שיש בו סכנה לא שכיח משום הך גזירה התירו לישראל לחלל שבת הרי דמשום גזירה התירו לחלל שבת מכ"ש בג"ד ונתיר לחולה שיש בו סכנה לאכול נבלות וטריפות ולא לשחוט ע"י הימום שיש לגזור שיצא מזה מכשול וחורבה.

והר"ן פי' בדברי הרמב"ם אשר סובר דשבת רק דחוי' גבי קטן הטעם דשמא יהי' שבת קל בעיניו ומשום גזירה זו התירו לישראל גדול לחלל שבת — והר"ן לא ללמד על עצמו יצא דהוא סובר דשבת הותרה כי אם על הרמב"ם דסובר בפי' דשבת רק דחוי' ומשום גזירה שלעתיד יהי' קל שבת בעיני הקטן התירו לגדול לחלל שבת. ומכ"ש בג"ד.

ואין לומר דהר"ם מטראני לא כתב כן רק משום דסובר דכל האיסורין הותרו לגבי חולה שיש בו סכנה זה אינו דבפי' כתב פ"ב מה' שבת דשבת רק דחוי' אצל חולה שיש בו סכנה ואם בשבת ס"ל דרק דחוי' כ"ש וכ"ש בשאר איסורים כמו מאכלות אסורות דהנה ראיתי בכמה אחרונים שמפרשים דברי המהר"ם מרוטנבורג הובא ברא"ש יומא פ"ח דכתב דשבת הותרה כמו אוכל נפש ביו"ט ומסיים בזה"ל: והיכא דאיכא תרי איסורי מאכילין אותו הקל ושחוטת המאכל מותר אבל הנבלה המאכל עצמו אסור וארי' רביע עלי' וכוונתו דאע"ג דאין חילוק בין שבת לאיסור מאכל וכמו שהותרה שבת הותרו מ"א מ"מ מאכלות אסורות מגרנה (חמורה?) היא ובשו"ת עטרת חכמים סי' ד' פי' דברי מהר"ם מרוטנבורג דסובר דוקא שבת הותר גבי חולה אבל מ"א לא הותרו רק הודחו ומה"ט שוחטין בשבת דהותרה וכחול שווי' רבנן אבל אין מאכילין אותו נבלה דרק דחוי' אצל פ"ג. וכן נראה מדברי התשב"ץ וכבר הבאתי בספרי חכמה עם נחלה ח"ב בסוגיא דמאכילין אותו הקל קל שכתבו כמה אחרונים לחלק דכל האיסורים התלויים בזמן הם רק איסורי גברא והותרו אצל פ"ג דהלא אין להם על מה לחול אם התורה התירה לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה משא"כ מאכלות אסורות הן איסורי חפצא וע"כ האיסור רביע על החפץ ורק הודחה אצל חולה שיש בו סכנה ועיי"ש שפי' דברי הר"ן באופן מורווח. הרי דלכל האחרונים יש סברא יותר לומר הותרה אצל שבת מבמאכלות אסורות ומאן דסובר גבי שבת רק הודחה כ"ש במאכלות אסורות ואעפ"כ העלה המהר"ם מטראני דהא דמאכילין את החולה שיש בו סכנה רק חומרא בעלמא מדרבנן.

ומהר"ן משמע דאין חילוק בין שבת לאיסורי מאכל וכן משמע לפי הרא"ש שפי' דברי המהר"ם מרוטנבורג כמ"ש לעיל וא"כ לפי סברת הראב"ד דשבת הותרה גם נבלה הותרה ואם נאמר כן דכל האיסורים הותרו א"כ פשיטא דהא דמאכילין אותו הקל קל הוא רק חומרא דרבנן ועיי' בתשוב' נחלת בנימן סי' קט"ז באריכות והעלה דבר חדש ליישב קוש' המחת"ש סי' שכ"ח דהקשה דכיון דלגבי חולה הותרו כל האיסורים למה נתיר לשחוט ולעבור על איסור תורה ולא להאכילו איסור דרבנן הגע עצמך אם הי' בשר מערב שבת האם נתיר לשחוט ה"ה באיסור מדבריהם ליכא איסורא כלל וא"כ אסור לשחוט אלא להאכילו הדבר ההוא ואם רבנן אסרו אותו דבר וכי באו להקל על דברי תורה. וכתב דהלא הא דמאכילין אותו הקל קל הוא רק חומרא דרבנן והשתא אם הבשר נבלה היא מדרבנן או מקרי א"א והדרינן לכללא דשוחטין ולא מאכילין וראיתו מתוס' פסחים פ"ה לענין עשה דפסח דאם אסור מדרבנן או לא מקרי אפשר לקיים שניהם והדרינן לכלל דעשה דוחה ל"ת לגמרי ואם הבשר אסור מדרבנן או לא מקרי אפשר בהיתר והדרינן לדין תורה דהותרו כל האיסורים.

הרי דאי אמרינן הותרו כל האיסורים או באמת מצד דין דאורייתא כל האיסורים שווים ורק מצד חומרא דרבנן מהדרינן אחר הקל א"כ אם יש לחוש למכשול כמו בנ"ד בוודאי שרי להקל בחומרא דרבנן ובוודאי מאכילין נבלה ולא ספק כזה דיצא מזה קלקול.

ולפי המהר"ם מטראני דאף אם רק הודחו גם אז הדין דמאכילין את הקל קל תחלה הוא רק חומרא דרבנן ובנ"ד הוי חומרא דאתי לידי קולא שיקילו לעצמם גם החולים שאין בהם סכנה וגם הבריאים וא"כ מצד הדין אין להנהיג שחיטה חדשה עבור חולים שיש בהם סכנה שאינם מצויים כ"כ ואשר כל כוונת הרופאים לא על החולים שיש בהם סכנה כוונתם כי אם על הכלל כולו יצאו לשחוט אחר הימום ע"י זרם החשמל.

וע"כ לדעתי הקלושה למעשה אין להורות לנו בדרך כלל יען שמנהיגי בה"ח אינם יהודים כשרים אשר נוכל לסמוך עליהם ורק עלינו להורות דחולים שאין בהם סכנה ממש אם לא יאכלו בשר אסורים בנבלות וטריפות וגם בבשר מבהמות מהוממות לפני השחיטה ע"י זרם החשמל אסורים — ובמסוכנים יש לדון על כל חולה וחולה בפרט ואם לא נוהר מעולם במאכלות אסורות אין כאן לא הלאו דלפ"ע ולא החיוב לאפרושי מאיסורא ומובן מעצמו שאין כאן גם הדין דמאכילין אותו את הקל קל תחלה. וע"כ

יהי' החולים המסוכנים באמת אם לא נתיר להם ספק גבלה ע"י חימום כ"כ מיעוטא דמיעוטא שלא יהי' באפשרות להכין להם בשר מבהמות מהוממות דזה פשוט וברור שאין להתיר לשחוט בתמידות ע"י חימום שאולי ימצאו חולים מסוכנים כאלו כי הם באמת לא שכיחא וממילא מותרים בגבלות וטרפות.

ועיין וביען שהדבר הזה הוא נוגע לכל ענין השחיטה בכל המדינות יש לשאול גם גדולי הוראה וגדולי היראה ממדינות אחרות ועפ"י הוראתם יקום הדבר.

ואת חברי מועד ההוראה נ"י אבקש יהא רעוא לפניתם דאימא מילתא דתתקבל כי ד' היודע ועד כי דברי אלו בדם חתומים בדם הנפש ממש וד' הוראה ללבב ירפא את שברנו ושבר עמו יחבש.
אור ליום ב' ס' הלא לאלקים פתרונים שנת ברכת כהן לפ"ק פה בערלין תע"א.

זאב צבי חכהן קליין

צ"ט. פסק דין של הרבנות הראשית דק"ק המבורג

ב"ה ב' בחדש שבט תרצ"ז

בענין שאלת השחיטה אחרי הרדמת הבהמה ע"י זרם עלקטרי כפי חוקי המדינה עלינו להודיע בפני עם ועדה.

אחרי שהשחיטה היא מצות עשה שנצטוינו ע"י הלכה למשה מסיני אי אפשר בשום אופן לשנות בדרכיה בין להוסיף בהכשרותיה בין לגרוע מהן וחכמי האומות למאה ולאלפים הסכימו שהשחיטה המסורה לנו היא המיתה הכי קלה יפה ומבוררת בעד כל בעלי חיים שהחיתוך מן הצואר ויציאת דם הנפש בפתאומיות הם הם גורמים תיכף ומיד אי-הרגשת כל צער לבהמה הזבוחה על כן השחיטה המצווה לנו מסיני היא חכמתנו ובינתנו לעיני הגוים הנאורים וכל מומחה הדן דין אמת לאמיתו יודה שבמצותנו זו נתגלה רוח הקדש השורר בכל חוקותינו ומשפטינו הצדיקים.

מפני זה אין לנו אפשרות להתיר לבריאים וחזקים לאכל בשר מבהמה או עוף השחוטות אחרי הרדמתן וכל חרד לדבר ד' מחויב לקבל על עצמו כל סיגוף הגוף וכל מיעוט הנאה ע"י מניעת זה הבשר ולהראות לעין כל שאין אנו סרים ממצות ד' המסורה לנו מחכמינו ז"ל אשר מפייהם אנו חיים.

אך מכיון שהרבה חולים וחלשי כח ע"פ תעודת הרופאים אינם יכולים לחיות בלי בשר רזאים או לנהוג להאכילן בקל הקל ומוטב שיאכלו איסור קל מאשר יתגאלו בנבלה וטריפה ממש ח"ו ע"כ החלטנו שלא למחות ביד השוחטים מומחים דקהלתנו לשחוט בלי ברכת השחיטה בהמות ועופות אחרי הרדמה בזרם העלקטרי ע"פ הגסיונות היותר חדשים בתנאי שיבדקו אחרי כן בקרומי המוח אם לא נקבו ויצא מהם דם.

ואזהרתנו לכל בית ישר' בקהלתנו להכין בעד החולים והחלשים האוכלים מזה הבשר המהומם כלים מיוחדים ולשמרם שלא יתחלפו ביתר הכלים הכשרים.

וד' ברחמינו ישמרנו מכל עון ויאיר עינינו בתורתו וישלח משיחם להתזיקנו במצותיו ולהרים קרן יראתו.

הרבנות הראשית דק"ק המבורג

(בלי חתימה אישית. הרב הראשי באותו זמן)

היה הרב יוסף קרליבך הי"ד)

ק'. מכתב הרבנות דק"ק עדת ישורון בפפד"מ, הרב יוסף יונה צבי הלוי הורוביץ והרב יחיאל מיכל שלזינגר למרכז לעניני שחיטה

(כסלו תרצ"ז)

בעזהש"ת

בתחילה צריך לבאר היטב מצב הדברים וצדדי השאלה הנוכחית. והנה כעת אין כאן שוחטים מומחים ששוחטים אחר ההימום ואם תצא ההוראה שהחולים שיש בהם סכנה יאכלו בשר מהומם בע"כ יהי צריך לתקן כל תכסיסי שחיטה ע"י רבנים חרדים ולמנות על זה שוחטים הגונים. וכל הרבנים יצ"ו חברי הועד פה אחד כבר הביעו דעתם שע"י זה יולד מכשול גדול שכמה וכמה שאינם מסוג חשיב"ס ג"כ יתירו לעצמם לאכל המהומם. ואפילו בריאים ממש לא יעמדו בנסיון בעו"ה עד שנאמר בישיבת הועד שאם יתקנו שחיטת מהומם לחשיב"ס יש לחוש שחלק גדול מאד מאותם שעד היום עדיין מחזיקים בתומם שלא להתגאל בנו"ט יאכלו מבשר מהומם בעו"ה ברבות הימים ובצוק העתים.

וכל זה אף אם כל הרבנים החרדים יזהירו תמיד באזהרה מפורשת בין

לרבים בין ליחידים שאין המהומם ניתר אלא לחשיב"ס ומה גם אחרי שיש כאן בארצנו מגדולי הרבנים החרדים יצ"ו שכבר אמרו שלדעתם הפסק שיצא מגדולי דורנו יצ"ו לאיסור על בשר מהומם כיון שלא פירשו באריכות טעם האיסור משום חשש נו"ט בודאי לא ניתן הפסק הזה אלא מטעמים פוליטיים ואם כן אף שבודאי בדעת אותם הרבנים וכן הבטיחו כבר קצתם שידרשו ברבים באזהרה מפורשת שאין היתר לאכל מהומם אלא לחשיב"ס ג"מ כיוון שלפי דעתם אין האיסור ברור אפילו משום ספק נו"ט הרי לפי דעתם זאת ממש מחויבים הם כלפי שמים להשיב לשואליהם שיבואו אליהם ישפכו נפשם לפניהם על נפשם ונפש עולליהם שא"א להם לעמוד עוד בנסיון שלא לאכול בשר ומה יעשו והרי בשר מהומם משחיטה מתוקנת ע"י רבנים חרדים לפניהם הרי בודאי סוף כל סוף מחויבים הרבנים האלו יצ"ו לפי דעתם ליעץ לשואלים כאלה שיותר טוב ליקח מהומם מליקח נו"ט ויש לחוש ח"ו בעו"ה למכשלה גדולה ביותר לארצנו ולכל המדינות עי"ז.

ולאידך גיסא כיוון שלכאורה אף שכבר יצא הפסק לאיסור על בשר מהומם מגדולי דורנו יצ"ו ונתנו טעם להוראתם בשביל חששות חמורות של איסורי דאורייתא של נו"ט מ"מ לכאורה מידי ספיקא לא נפקא וא"כ אפשר כיוון שעדיין יש קצת תקוה שיה' סיפק בדינו — אם נרצה בזה — לתקן שחיטת מהוממת שלכאורה אין בו אלא ספק איסור הרי אמרו מאכילין אותו הקל הקל וא"כ מחויבים אנו להורות ולתקן שחיטת מהומם כדי שלא יאכילו להחשיב"ס נו"ט ודאות.

ולענ"ד לדון לפני חברינו הרבנים יצ"ו שאם יצויר שיהי' לפנינו חולה שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר עכשיו וכבר מונח לפניו חתיכת בשר מהומם וחתיכת בשר נבלה ודאית והיה החולה בעצמו שואל אותנו מה יעשה וגם יצויר שיש חשש שאם יורו לו לאכול מהומם תצא מכשלה כנ"ל אזי היתה זאת שאלת חכם חמורה כיוון שהקל מונח לפני החולה דהיינו החתיכת שאין בה בודאי איסור נו"ט אזי קרוב מאד לומר שאפילו אם ספיקא דאורייתא מדאורייתא לחומרא ובפרט שלענין חשש נבלה בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ויש שלוקין מחמת חזקה זו ויעויין בחולין ט' וגם אפשר שיש כאן ספק מחמת חסרון ידיעה וגם ספק בקיום מצוות שחיטה אפשר שלכ"ע מדאורייתא להחמיר לדעת החו"ד מ"מ קרוב לומר שחשוב קל נגד בשר נחירת עכו"ם שיש בו אי' נבלה ואי' טרפה בודאי שהרי נוקבין קרום של מוח קודם נחירתם — ובאמת לעיקר הדין אולי בשר חזיר חשוב

יותר קל כנגדו כיוון שאין אסור נו"ט חל עליו ואם כן אין בו אלא לאו אחד ועשה ובנחורת עכו"ם יש בה לכה"פ ב' לאוין ועשה — וגם כן קרוב לומר שבכה"ג לגבי החולה בעצמו יש כאן איסור דאורי"י שלא לבחור לאכול החמור ואפשר שאפילו מלקות איכא כשעובר ע"ז דכיוון שלא ניתן להדחות אלא הקל נשאר החמור אף לחשיב"ס בכל תוקף איסורו.

ומ"מ גם בכה"ג אין להתליט כלל וכלל שיש להורות לאכול המהומם ולא בשר נחירת עכו"ם שכיוון שבאכילת המהומם יצא מכשול לרבים שיבואו לאכילת מהומם שיש בו חשש חמור של אי' נו"ט לפי הציור שציירנו ושתתפרץ פירצה גדולה בדתנו ח"ו לדורות ולכל הארצות ח"ו. דעתנו נוטה שמה שמונע מאכילת המהומם חשיב מן שוא"ת ובכה"ג אמרינן חטא בשביל שיזכה חברך כי כל הגוונים שמביאים המפרשים והפוסקים בענין אי אמרינן חטא בשביל שיזכה חברך היינו בקום ועשה לא בשוא"ת א"כ הבשר המהומם נחשב כמו אריה דרבי עלה מחמת אי' נתינת מכשול לרבים וא"כ אין כאן אלא בשר נחירת עכו"ם שיוכל החולה לאכול בהיתר כיוון שיש בו סכנה אם לא יאכל בשר דאפשר בניד"ד אפילו אי הוה צריך לחטא בקום ועשה ג"כ הוה אמרינן חטא בשביל שיזכה חברך כיוון שיש כאן מכשול לרבים בכל הארצות ונראה שהנכשלים ח"ו נחשבים כאנוסין מחמת צער רעבון ופחד שיחלשו ויכחשו ויחלו כשלא יאכלו בשר כ' שכ' התוס' לענין שחרור שפחה מחמת בולמוס של עריות שהיא היתה מחזרת אחרי הזונים עמה וכבר כתבנו דניד"ד עדיפא מכל זה כי מה שמונע מאכילת מהומם אינה עשית חטא בקום ועשה בשביל שיזכה חברו אלא אדרבא אינו בדין שיעשה מעשה בידים שמביא רבים לידי מכשול וא"כ אין לפניו אלא הנחורה ויאכלנה בהיתר גמור כדי לקיים וחי בהם ולא שימות בהם.

וכל זה אילו יציור שכבר היה לפני החולה נחורה ומהומם והי' שואל איזה משניהם יאכל ויצויר שיולד מכשול לרבים מאכילת המהומם. אבל בניד"ד הרי כעת אין כאן מהומם שחוט כהוגן וצריך לצייר השאלה אם בכגון זה החולה מחויב או רשאי להשתדל לתקן שחיטת מהומם הגונה כדי שלא יצטרך לאכול נחורת עכו"ם ויצויר שע"י תיקון שחיטת מהומם יולד מכשול לרבים כנ"ל.

ובאופן זה נלע"ד לדון לפני חברינו הרבנים יצ"ו שהדבר פשוט שאינו רשאי לתקן שחיטת מהומם שמביאה למכשולים כנ"ל כי אינו רשאי לעשות מעשה שמביא רבים לידי מכשול גדול כזה כדי להציל עצמו שלא יבוא

לידי מצב אונס שיצטרך לאכול נבלה כדי להחיות עצמו, וגדולה מזו אמרו שמוזתר להפליג בספינה ולילך בשיירא קודם שבת ג' ימים לדבר רשות ולדבר מצוה אפילו בע"ש אף שידוע בודאי שיבוא לידי חילול שבת מחמת פ"נ וכן פסקו באו"ח רמ"ח בס' א' בהגהת ובס' ד' במחבר והוא ע"פ שיטת הרו"ה כידוע דנקטינן שגם הראשונים שנתנו טעמים אחרים על איסור הפלגה קודם שבת לא פליגי עליה בזה ואף שצריך לפסוק שישבות וא"כ לא הוי אלא ספק שיבוא לידי חילול שבת וע"כ הריב"ל והרב"ז אוסרין באמת כשבודאי יבוא לחילול שבת מ"מ הרבה ראשונים ואחרונים מסכימים להיתר בכל ענין וגם יש מסתפקין אם הפסיקא שישבות מעכבת ועכ"פ כ"ע מתירין ליכנס בספק אונס וכנראה אף כשהספק נוטה מאד וקרוב לודאי שיצטרך לחלל שבת כי מה מועיל שהעכו"ם מבטיח לשבות אשר פיהם דיבר וכו' כהא דאמרינן בפסחים צ"א (ואע"פ שיש לחלק). וידועה מחלוקת התשב"ץ והש"ך יו"ד ס"ס רס"ו לענין מילה שלא בזמנה ביום ה' ומחלוקת הראשונים לענין אישתפוך חמימי ואיבדור סממני ומסקנת הש"ך והאחרונים להתמיר כשיטת רו"ה ולכאורה ק' שי' הרו"ה בהפלגה ידיה אדידיה וצריך לחלק או משום דהוי ספק שהרי צריך לפסוק כי ישבות כנ"ל ובמילה הוי ודאי שצריך לחלל שבת אחר המילה בחימום ושחיקת סממנים או דיש חילוק משום דבהפלגה הוי יום חול ובאשתפוך הוי בשבת עצמה ויעוין בתפל"מ ביו"ד רס"ו על הש"ך ס"ק י"ח ויעוין ג"כ בראש כתובות ולידרוש להו האונס שרי ובתו"ס שם ד"ה „ולידרש" ואריכות בענין זה בריב"ש סי' קע"א ובמהרי"ט ח"א סי' כ"א בסופו.

אבל לענ"ד שכל זה לענין אי צריך לעשות מעשה ליכנס במצב סכנה שיצטרך לעבור על המצוות אם רוצה ליכנס בשביל דבר רשות או כדי לעשות איזו מצוה דבכה"ג מיירי בהפלגת ספינה ובאשתפוך חמימי אבל כשיושב בשוא"ת כדי שלא יעבור איזו עבירה אפילו קלה ועי"כ יבוא למצב סכנה ולבסוף יצטרך לעבור עבירה חמורה בהיתר זחי בהם ולא שימות בודאי שוא"ת עדיף ולידרוש להו דאונס שרי וזה פשוט וברור לענ"ד וק"ו בן בנו של ק"ו שאין החולה רשאי לתקן שחיטת מהומם כדי שלעתיד לא יצטרך לאכול איסור חמור של גו"ט ודאי ושיאכל בשר מהומם הקל כשיצטרך לזה כיוון שבתיקון שחיטת המהומם הוא נותן מכשול גדול לרבים כנ"ל. ומעשה רב יוכיח שמעולם לא שמענו מגאוני ארץ שמחויב מן הדין לילך אל ארץ אחרת כדי שלא יוקח לצבא ויבוא לעבור עבירות באונס

כשפרנסתו בארץ שלוקחין אותו לצבא וגם הרמב"ם שכתב כידוע שהאנוסים שמתעבבים בארץ שהם אנוסים שם נחשבים למזידים היינו בשביל ע"ז או שעת השמד שבדין היה ליהרג ולא לעבור.

וכל זה אם היה החולה בעצמו יכול לעשות הכל לשחוט המהומם כדי לאכלו, אבל באמת הרי השאלה על הבריאים כיצד ינהגו אם הם רשאים או מחויבים לתקן שחיטת מהומם ולשחוט בעצמם אחרי ההימור ולהביא המהומם אל החולה כדי להצילו מאיסור חמור של גו"ט ודאית. ותניא ביומא מאכילין אותו הקל הקל ולא נתברר לנו אם דין זה הוא מדאורי"י או מדרבנן שכן מצאנו בספר אודד שיצא מחדש לאויר העולם ושמו נחלת שמואל לרבי שמואל דובער מלמד אבדק"ק צייצישאק בליטא ג"י ושם בקונט' אמרי בינה לאחי המחבר ג"י שמביאים כמה ראיות (אלא שאינן מכריחות לענ"ד) שדין זה של הקל הקל אינו אלא מדרבנן. ומיישב בזה מה שהרמב"ם מביא הדין דנבלה וטבל מאכילין אתו טבל והקשה עליו הגו"ב הרי בזמן הזה טבל מדרבנן ונבלה דאורי"י ואיך סתם כאילו אף בזה"ז נחשב נבלה קל לגבי טבל ואי הוה אמרינן שכל עצם דין מאכילין אותו הקל הקל הוי דרבנן הם אמרו והם אמרו דכעין דאורי"י תקון.

ויש לחקור איזה איסור דאורי"י שייך כאן לענין מאכילין אותו הקל הקל שלא להאכיל החמור ונלע"ד שאיסור לפני עור לא שייך אפילו כשביד הבריא חתיכת איסור וחתיכת היתר ממש ומושיט לחולה שאינו יכול ליקח בעצמו את האיסור מ"מ אין הבריא עובר בזה על לפני עור שהרי כיוון שהחולה צריך לאכול ומחויב לאכול מה שנותנים לו להחיות עצמו אין כאן מכשול אצלו — אם לא שנאמר שעבר הבריא על לפני עור במה שנותן לחולה דבר שיש בו גנאי יותר כשיאכלו שאפשר ששייך גנאי אף כשאוכל בהיתר משום סכנה — ודומה לזה כתב הרב מגו"ח בקומץ למנחה דל"ע אין שייך לגבי בן נח כשהוא שוגג בענין דלא הוי עבירה גביה.

אמנם אפשר לאמר דשייך איסור לא תאכילום וכ"כ המג"ח שם במושיט איסור לישראל שוגג דשייך לא תאכילום ואף דבגמ' ס"פ חרש לא דרשו אלא לענין ליספי לקטן הרי משמע בכמה דוכתי בתו"כ ובמכילתא (יעוין שמיני פ"י ופי"ב ואחרי פ"ח סופ"י וספי"א דמשמע מפורש דמאכיל לגדולים עובר ובמכילתא בא פט"ז ג) שגם במאכיל לגדולים איכא איסור והקרוב אהרן פ' שמיני ראש פ"ה רוצה לומר דאף דבספי בידיה לקטנים ליכא מלקות כדמשמע מל' הרמב"ם בהל' אבל פ"ג ובהל' כלאים פ"י ויעוין גם בהל'

מ"א סוף פ' י"ז מ"מ במאכילים לגדולים אפי' מלקות איכא על המאכיל מ"מ אפשר דיש לחלק כיוון שהאוכל היה מוכרח לאכול האיסור כיוון שלא הושיטו לו היתר אפשר שבכה"ג אין כאן על המאכיל משום לא תאכילום דבכה"ג במקום סכנה לקטן אפשר אף בקטנים אין על הגדול המאכילו איסור אף שביד הגדול ג"כ היתר. ומ"מ נראה אף אם נחליט דליכא לא תאכילום על המאכיל כשהאוכל בעצמו אין בידו היתר ומוכרח להחיות עצמו באיסור שמושטים לו ומ"מ אפשר שהמאכיל הזה עובר על איסור תורה וכי ס"ד אנס ישראל שמאנס ישראלים באיום מיתה לעבור עבירות אין עליו איסור מן התורה! ואף שיש לחלק שהרי במאנס לעבור ולבטל התורה נחשב מעשה הנאנס לאונס גמור ואפי' בג' עבירות שדינן יהרג ולא יעבור פטור מעונש כמו שכ' הרמב"ם הל' יסודי התורה והרי המעשה נחשב על דעת המאנס שבדעתו בטל קיום התורה והרי קאי ממש בארור אשר לא יקים וכו', אבל במקום חולי אפשר שאין ביטול התורה חשוב על דעת המאנס שמושיט לו איסור במקום היתר ואין להאריך כאן. על כל פנים אפשר שאף בכה"ג המאכיל לחולה איסור במקום היתר שיש גם כן ביד המאכיל קאי בארור אשר לא יקים שאף שהנאנס עובר עבירה בהיתר ובפרט למ"ד שבת התורה במקום סכנה מ"מ הרי המאכיל גרם ביטול התורה ועוד אפשר דקאי בשבועת עריבות דאף שהחולה בעצמו אוכל בהיתר סכנה מ"מ אפשר ששבועת עריבות היינו שאנחנו מושבעים שתקוים התורה על כל פנים כל כמה דאפשר. וכשלו איש באחיו בעון אחיו כדדרשינן בשבועות ל"ט.

והנה אם נאמר דיש איסור לא תאכילום שהוא איסור בעצם החתיכה שמאכיל לחולה אזי אפשר לומר שאפי' בין קל לחמור יש איסור תורה ובניד"ד היה לגבי המאכיל הכל כמו שבארנו בחולה עצמו וככל מה שצדדנו שם. אבל אי ליכא לא תאכילום גבי חולה וכמו שנסתפקנו למעלה אלא שאין למצא חשש איסור בהושטת חתיכת איסור לחשיב"ס אלא משום שבועת עריבות וארור על מי שאינו מקים התורה אזי קרוב לומר שזהו דוקא אם אפשר לקיים התורה בשלימותה לא כשאין נפ"מ אלא במדרגת קל וחמור. ולפי זה דין הקל הקל מסתבר דלא הוי אלא מדרבנן.

ועוד יש חילוק דהיינו אם האיסור אינו בעצם האכלת החתיכה משום לא תאכילום אלא משום קיום התורה בכלל אזי הדבר ברור בלי פקפוק כשיש חשש בהושטת הקל שיוולד ממנה מכשול לרבים שיבואו עי"ז לעבירה ממש שלא במקום פ"ג באיסור גמור הרי הדבר פשוט שמשום קיום התורה

וקיום העריבות ממש שהרי חיוב העריבות מה"ת הוא בכל מקום שיש בידינו למחות שלא יבוא לידי אותה עבירה דאמרינן בשבועות ל"ט ובשאר דוכתי טובא בודאי איסור גמור הוא להושיט הקל ומי שעובר עליו חל עליו ח"ו ארור אשר לא יקים בודאי ומוכרחים אנחנו להושיט החמור שבו באמת לא תבוטל התורה כלל כיוון שהאוכל הוא חושש לסכנה.

וכל זה לענין האיש המאכיל בידי ממש לחולה אבל באמת אם היינו מורים שצריך להשתדל להשיג שחיטת מהומם הרי צריך להעמיד גם כן שובי"ם לזה והם אינם אותם שמושיטים בעצמם המאכל לחולים ואם לא ישחטו מהומם לא יהי' להם שום עסק עם החולים ואם כן הם בודאי עוברים על לא תאכילום וכל ספיקא בנידן דידן הוא משום חיוב ערבות ושבועת הר עיבל על קיום התורה בכלל ואם כן בלא ספק אסור להם באיסור מוחלט וברור לפרוץ פירצה וליתן מכשול לרבים כדי להקל האיסור על החולים ומשמשיהם ומאי חזית דדמא דהחולים סומק טפי אדרבא הם כשלא יהי' להם מהומם יאכלו ויאכילו להם נו"ט בהיתר גמור ולאידך גיסא אם השובי"ם ישחטו מהומם יכשילו בידיהם רבים שהם בריאים ואין להם שום היתר לאכול מהומם.

היוצא לנו מזה בארצנו שהמתקן שחיטת מהומם והמתעסק בה בשביל החולים שיש בהם סכנה לפי מצב הדברים בארצנו יהי' עובר ח"ו על שבועת האלה החמורה שקבלנו עלינו ועל דורותינו בהר עיבל ויהי' נתפס ח"ו בארור האחרון הנאמר שם : ארור אשר לא יקים וכו'.

ועל כן הננו דלים לפני חברינו הרבנים יצ"ו שהדבר ברור שאיסור גמור הוא לשחוט מהומם בשביל חולה שיש בו סכנה ויש להורות בפשיטות שאם ח"ו יצטרכו לבשר משום חשש ספק סכנה ואין להם ח"ו בשר כשר יאכלו ויאכילו להם בשר אסור וישתתפו בברכה האמורה בהר גריזים : ברוך אשר יקים את כל דברי התורה הזאת.

ואם יסכימו חברינו הרבנים יצ"ו להנ"ל בודאי חוב גמור הוא להורות כן במפורש כי אם אנחנו נחריש בדבר יש לחוש שהחפשים מעצמם יורו להתיר המהומם וימצאו גם שוחטים שיסייעו להם בדבר עבירה וגם זה עלול מאד שתצא ח"ו מכשלה גדולה מזה לארצנו ולכל המדינות ואם כן למה נחריש ולא נעמוד על המשמר וד' יהי' בעזרנו וירוח לנו מהרה מכל צרותינו ויסיר מעלינו כל גזירות קשות ובזכות שבכל עוז ובמסירות הנפש אנחנו נהיה נכונים לעמוד בפרץ בגזירת שחיטה זו נזכה לגאולה שלמה בקרוב.

השחיטה בפולין

ק"א. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי
אל הרב אברהם ישעיה קרליץ (החזון איש)

בעז"ה, ועש"ק ר"ח שבט תרצ"ו.

...בדבר השחיטה הורע המצב באשכנז, כי לע"ע אינם מניחים להביא
בשר מן החוץ, אולי במשך איזה זמן ישתנה הדבר, כי סבת האיסור הוא
בגלל הוואלוטע¹ שהי' להם חווה וברית עם המדינות הסמוכות, ועתה כלה
השיעור, וכאשר יחודש מחדש יתירו. והנה בתחלת החרף באו הלום שני
רבנים הרב — והרב — מברלין ובקשו מאתי שאצא באיסור מחדש
באופן שכל בחינות חדשות לא יועילו להסיר החששות, והבטחתי, —
הן עתה בהתחדש האיסור להביא בשר חוץ עומדים כעת בנסיון גדול.

בטח שמע הדר"ג כי גם בפולין התעוררו המאגיסטראטען² לאסור את
השחיטה. גם בעירנו אשר מאז היו קרובים לאחינו, החליטו לאסור את
השחיטה לגמרי, וזה הי' על פי אספה שהיתה בפוזנ מח' צעב"ח³, אבל אין
אנו חוששים מאיסור שחיטה ח"ו רק כל כונתם להוציא את מסחר בשר
שחוט מיהודים ורוצים להגביל את השחיטה רק לפי צרכי היהודים, ולא
לנכרים, ואולי גם זה לא יעלה בידם. בין כה הננו מוקפים בצרות ודאגות
בגשם ורוח...

1. מטבע זר.

2. השלטונות המקומיים.

3. חברות להגנת בעלי חיים.

ק"ב. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי
אל הרב אברהם ישעיה קרליץ (החזון איש)

בעז"ה, יום ה', ז"ך שבט תרצ"ו.

אחדשת"ה. בהמשך למכתבי הקודם הנני שקוע כעת בענין השחיטה, שהוצע בהסיים¹ ע"י אשת ראש הסינאט פריסטאר, לאסור את השחיטה במדינת פולין, דבר שלא עלה על הרעיון שיהי אפשרות להציע איסור הנוגע לשלשה מיליאן נפש מישראל, והמצב רציני מאד וממש מסוכן. קרוב הדבר ששינינו רוב דיעות בבתי המחקקים, אולם לפי הראות הממשלה תתנגד לזה. אמנם בדעתי ה' לגזור תענית ציבור באה"ק ובכל תפוצות הגולה. וכן הודעתי לאספת הרבנים בווארשא, אשר מסבות שונות לא יכולתי לנסוע, אולם מטעמים פוליטיים מקומיים, שאינם מניחים לזעזק ולהריע בכל העולם, ואף — — היינו מוכרחים למשוך ידינו מזה. והענין צריך לרחמים מרובים והשתדלות מרובה פה ובכל המדינות. וכתבתי לכל המקומות, וגם באה"ק ראוי להרעיש עולם ולהתפלל לפני כותל מערבי, ואולי גם לגזור תענית, ולהשתדל שם מה שבאפשרי, שידעו בפולין הרעש מחור"ל, אם שאינם רוצים, אבל בכל זה יעשה הרושם הראוי. קרוב הדבר שיהי פשרה שיתירו סוף כל סוף השחיטה, אך יגבילו לשחוט חלק אחוז עבור היהודים לבד, שהעיקר שרוצים להוציא את המסחר מיד היהודים, שגם זו גזירה רעה, הן מצד האיקונומי, והן מצד הרוחני בגדוף השחיטה, רק שאי אפשר לאסור ליהודים להעביר על דתם, ולאסור את בשר השחוט להנכרים.

על המעשים והעסקנים ב — — אי אפשר לסמוך רק שיושבים שם כל הזמן הרבנים הליטאיים. ענין זה דורש הוצאות מרובות, וקרוב לאלף זהובים הוצאתי ואין שום מקור על זה. אולי ביכלתו להשפיע על איזה יחידים ממכירי הנכבדים שישתתפו בתמיכתם להענין הגדול הזה. אבקש את ידידי אם לא יכבד הדבר לעשות בזה, ולהודיעני. אחיו הרב ר' מאיר שי' יושב בווארשא בכל הזמן. וכן היו הרבנים — — ועוד כמה רבנים ליטאים, העומדים על המשמר בזה.

היום פה יום תפלה, רצוף בזה הנוסח שערכת, וד' ימהר לרוחתינו וישועתינו.

(כ"ז שבט תרצ"ו)

חיים עוזר גרודזנסקי

1. בית הנבחרים הפולני.

ב"ה, אור ליום ועש"ק כ"ח שבט תרצ"ו.

הוד כבוד ידידי הרב הגאון הג' וכו' כש"ת מוהר"ר צבי פסח
פראנק שליט"א. ישא ברכה מאת ד'.

אחד"ש רומעכ"ת שי', זה כבר כתבתי להדר"ג ושאלתי אודות שנת
השמיטה הבע"ל מה שחושבים בזה בארה"ק, וכן ע"ד מה שחולבים בש"ק
במושבות. עתה באתי בדבר ענין נורא, אשר הננו נבוכים מאד בזה. כידוע,
הוכנסה ע"י צירה לסיים, אשת ראש הסענאט פריסטאר, הצעת-חוק לאסור
את השחיטה בכל מדינת פולין, בטעמים ונמוקים כוזבים כמו: שהשחיטה
עפ"י דת ישראל גורמת להבהמה צער גדול יותר מאופני ההמתה האחרים,
ושהשחיטה אינה רק מנהג, ושהשחיטה הכשרה גורמת ליוקר הבשר במדינה
בכלל, ועוד שקרים ודברי-רוח, המתקבלים אמנם אצל חברי בתי-המחוקקים
שאין להם ידיעה בענינים אלה, וע"כ יש לחשוש שבעד ההצעה יצביעו רוב
הצירים, והמצב איפוא רציני מאד. ומי פילל שבמדינה שנמצאים בה יותר
מג' מיליון נפש מאחב"י כ"י תעלה על הפרק שאלת גזירה נוראה כזו,
המעמדת קיום ישראל ודתו בסכנה ח"ו. הי' בדעתנו לגזור תענית צבור
כללי באה"ק ובכל תפוצות הגולה, אולם נתעכבנו לע"ע מפני טעמים
פוליטיים אשר אתנו פה.

והנני לעורר את רומעכ"ת ודעימי להעתיר ולהרבות תפלה בקהל עם
אצל הכותל, וגם להשתדל עד כמה שידם מגעת אצל הקונסול הפולני ואצל
כל בעלי השפעה, לברר לפניהם כי השחיטה היא מיסודות העיקריים בתורת
ישראל, וכי איסור השחיטה ח"ו יכרית אוכל מפי ג' מיליון נפש או שיעביר
על דת ר"ל, וגם יחריב את היסודות הכלכליים של תושבי ישראל במדינתנו,
אשר זה באמת אחד מעיקרי כוונתם של יוזמי הגזירה הרעה. כתבתי בזה גם
לשאר ידידנו הרב הגאון מוהר"א מעלצער שליט"א ויחדיו יטכסו נא עצה
כדת מה לעשות בזה באופן שיהי' לתועלת בעז"ה.

ולמותר להעיר, שכל ענין הצעקה ותהשתדלות ראוי להעשות באופן
של התעוררות מעצמם, ולא ע"י בקשה וזירוז מכאן, שכאמור אין זה רצוי
כלל לפנינו פה, ודי בזה.

ויקבל תחנה"ש מאדוה"ש כנפשו היקרה ונפש ידידו מוקירו ומכבדו
הדושה"ת
(כ"ח שבט תרצ"ו)

חיים עוזר גראדזענסקי

✱

ק"ד. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
בעזרה, ווילנא, בדרכ"ח אדר תרצ"ו.
ידידי היקר והנעלה ירא וחרד לדבר ד' כש"ת מו"ה משה חיים אקון
הי"ו. ישא ברכה מאת ד'.

אחדש"ת. הט"ג בח"י ידידנו הר"ש גרינעמאן, וחתימתו, הגיעני אתמול.
אחשוב שזהו תשובה על מכתב ידידנו הר"י שוב ג"י. כתבתי ג"כ אודות
זה לידידנו הג' חזון איש שליט"א. המצב רציני מאד וסכנה גדולה נשקפה
שתקובל האיסור ע"י בתי מחוקקים, אחרי כי רובם שונאים הרוצים לחתור
חתירה תחת יסודות איקונומיים וגם לבזות דת קדשנו. באמת לא עלה על
הדעת שיציעו חוק כזה במקום שיש יותר משלשה מיליון נפש מישראל.
הוצאות הרפואה הן הוצאות קטנות אשר כמעט הוצאנו בעצמנו במשך
זמן קצר סכום חשוב ומסוים, ואין מקור לזה, ועל כן בקשתי לע"ע רק
סכום מאה לי"ש. והעיקר לבקש רק אצל יחידים הנותנים מתן בסתר. וחלילה
לעשות שום פרסום מזה.

ראוי להרעיש עולם על זה. אלא שההתעוררות צריכה להיות מצד
עצמם ולא מצידנו מכמה טעמים ונימוקים, לפי שעה, ועוד נראה.
ואו"ש וברכה לידידנו הנעלה הר"ש גרינעמאן שי'.
והגני ידידו אוהבו השרוי בצער ומחכה לישועת ד',

חיים עוזר גראדזענסקי

✱

ק"ה. גלוי דעת של רבני פולין

(ח' אדר תרצ"ו. 2.3.36)

השחיטה לפי ההלכה חינה אחת ההלכות היסודיות של הדת היהודית.
כל פגיעה בהלכה זו, הן על ידי הימום שלפני השחיטה והן על ידי כל שינוי

1. מתורגם מפולנית.

אחר, מביאה לידי כך שליהודים יהיה אסור באסור גמור לאכול מבשר בהמה שנשחטה בצורה זו (היא טרפה). ניקור (היינו ניקוי הוורידים) שנעשה בבהמה שנשחטה כך אינו משנה עובדה זו.

בהתאם להג"ל עלינו לראות בהצעת החוק שהועלתה בסיים לאסור את השחיטה לפי ההלכה, פגיעה באחד מיסודות היהדות.

אנו פונים לתחושת הצדק של העם הפולני, של הממשלה הפולנית ושל הגופים המחוקקים שלא להרשות פגיעה זו.

(שמות של 827 רבנים חתומים נמצאים בחלק השני)

ק"ו. גלוי דעת של הועד המאוחד להגנת השחיטה היהודית —

וילנא¹

(שנת תרצ"ו)

א) השחיטה, לאור ההלכה היהודית, היא אחד היסודות החשובים ביותר של הדת הישראלית. כל מגבלה שהיא בנוגע לשחיטה מהווה לכן התקפה על האמונה היהודית ותשלול מ-3,5 מיליון בני האוכלוסיה היהודית בפולין את האפשרות להשתמש בבשר למאכל.

ב) הועד המאוחד מצהיר בזה, שכל פגיעה בשחיטה היהודית, עומדת בסתירה גלויה לחוקת-היסוד הפולנית, המבטיחה חופש מלא לקיים כל דיני האמונה לכל אזרח, וכל נסיון חוקי שהוא להעביר הצעה כזאת באישור הפרלמנט — אין להעלותו על הדעת.

ג) הועד מכריז, כי אנו — יהודים מכל קצות העולם — משוכנעים עמוקות, וזה כמה הוכחנו בעליל, כי השחיטה היהודית היא ההומאנית ביותר מכל השיטות להמתת בעלי-חיים. ההאשמה נגד „חוסר ההומאניות“ כביכול של השחיטה היהודית היא גטולת-יסוד ומשמשת כמסוה בלבד לכוונות אנטישמיות, להוציא מידיים יהודיות את שיווק הבשר ומסחר הבקר, שהוא אחד המקורות של פרנסות היהודים.

1. נוסח החלטות „הועד המאוחד“ שנשלחו אל כל המיניסטרים וחברי ה„סיים“ וה„סנט“ הפולניים — לפי הנוסח המקורי ביידיש שנתפרסם בעתון הוילנאי „דאס ווארט“ גל' מספר 589. ראה בחלק שני.

ד) אנו מצהירים בגלוי: הדרישה לאסור את השחיטה היהודית היא אחת מעלילות-היסוד שאנטישמיים בכל העולם נהגו מאז ומתמיד לטפול על היהדות, כדי להגשים את מדיניות ההכחדה שלהם נגד יהודים. גם התססה האחרונה נגד השחיטה היהודית אצלנו בפולין מיוסדת על אותן המזימות האנטישמיות.

ה) הועד המאוחד פונה אל ממשלת פולין, ואל כל החברה הפולנית, להתקומם נגד הפגיעות בשחיטה היהודית ולמנוע את הפרץ בזכויותיהם של היהודים לקיים את יסודי היסודות של דתם, אשר — ככל העיקרים הדתיים — חלילה לפגוע בהם.

חיים עוזר גראדזענסקי

ד"ר יעקב וויגאדסקי

ק"ז. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון

בעז"ה, ט' אדר תרצ"ו.

ידידי היקר והנעלה, ירא וחרד לדבר ד' כש"ת מוהרמ"ח אקון הי"ו.
ישא ברכה מאת ד'.

אחדש"ה. מכתב הר"ש גרונעמאן שי" עם פ"ש ממעכ"ה, וד"ש מהנכבד מר יוסף טריוואש נ"י, הגיעני. יחד עם זה קבלתי הצ'עק ע"ס 500 דאלאר. ואודה להעושה והמעשים הנכבדים שיחי' על פעולתם. אלקי הגמולות ישלם פעלם ומשכורתם שלימה.

המצב רציני מאוד. פתרון שאלת השחיטה הוא בסכנה גדולה. אויבינו בנפש מתחרים זה עם זה בשנאה לאחב"י, וכל כונתם להחריב יסודות איקונומיים, ואין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, שיעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
והנני ידידו רצוף אהבה,

חיים עוזר גראדזענסקי

יאמר נא שלו' וברכה בשמי להנדיב מר יוסף טריוואש הי"ו. להר"ש גרונעמאן שי" אכתוב ביחוד ע"ש גיסו הגב"י.

הנ"ל

ק"ח. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי
אל הרב אברהם ישעיה קרליץ (החזון איש)

בעז"ה, ט' אדר תרצ"ו.

אחדש"ה הדר"ג שי'. בענין השחיטה הננו נבוכים מאד. המצב רציני וסכנה גדולה נשקפת אשר לא פללנו מראש. קוינו כי מחוגי הממשלה יתנגדו לזה, באשר אין רצונם בכך, אבל הסענאציע¹ מתחרים עם הענדעקים², להראות כי בשנאתם להיהודים הם שוים, ובכלל כל הענין הוא פוליטי והענדעקים כל כונתם להחריב יסודות האקונומיה ולהוציא עסק הבשר מיד היהודים, והננו מחכים ומקוים לישועת ד'. נכונים הננו להכריז ת"צ בכל תפוצות ישראל ליום ער"ח ניסן הבע"ל. עד עתה נדחה הדבר באשר יש שתתנגדו לזה, באשר אין רוח הממשלה נוחה מזה אבל אינם מבטיחים כלום. לא אבדה תקותנו כי סוף דבר יפשרו בגזירה זו, להתיר לשחוט רק לצורך היהודים ולא יותר כפי הגבול שיגבילו, אבל תוצאות הדבר לא נוכל לדעת מראש. נחוץ השתדלות מרובה בכל העולם, אשר אמנם עשינו לע"ע את אשר ביכלתנו, והמקום יהי' בעזרתנו וימהר לרוחתינו וישועתנו. והנני ידידו מוקירו ומכבדו כרום ערכו הגדול הדרוש"ת.

חיים עוזר גרודזנסקי

1. הפלג הסוציאליסט.

2. המפלגה הלאומית.

ק"ט. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
(י"ז אדר תרצ"ו)

בעז"ה, ווילנא, יום ד' טו"ב אדר תרצ"ו.

הוד כבוד ידידי היקר והנעלה ירא וחרד לדבר ד' איש נלבב כש"ת
מו"ה משה חיים אקון שי'.

הלילה בקשתיו ע"י ט"ג לנסוע לאלכסנדרי' לקחת דברים עם הרב פ' פ' ע"ד הנסיעה לרומי. מכבר נתעורר הרעיון להשתדל אצל האפאפ'². מאשכנז נסעו הרב מר פנחס כהן והקונסול סאלי גוגענהיים מבאזל. הראשון אין ביכולתו לזוז ממקומו והשני הנהו חולה אנוש. מחליפות מכתבים שהי' לי עם הרה"ג מוהרי"ח אבראמסקי ועם הר"י ראזענהיים שי' נכון הרב הכולל ד"ר הערץ לנסוע לשם עם עוד אחד, וקרוב הדבר שיהי' בקרוב לחתונת בנו

בעיה"ק בר"ח ניסן, ואמר כי ביכולתו לשוב לביתו דרך רומי. ובאשר
 הרה"ג מאלכסנדר¹ פרעטא נבחר מתחלה לרב ראשי ברומי, אולם נשאר
 אחרי כן על משמרתו, ובודאי יש לו הכרות ברורות עם המקורבים להשיג
 הראיון, וגם לקחת דברים עם המקורבים, מובן הדבר שאם יעלה להשיג
 איזה דברים מראש הכנסי' ע"ד השחיטה, ה' לתועלת גדול, שלא ה'
 ביכולת היעזואיטים להשטיין, והי' משכיל בזה ענין השחיטה ברוב המדינות,
 כמו שהוסר לפנים עלילת דם על ידו. וזהו ענין גדול ונורא. ואף על צד הספק
 הרחוק ראוי להשתדל ולהתאמץ בזה. כאשר יהי' הרב הכולל ד"ר הערץ
 באה"ק ראוי להפציר ולהשפיע עליו שיסע עם הרב פרעטא.

באשר הגנו נבוכים מאד על כן באו הדברים בלתי מסודרים. הר"י
 ראזענהיים שי' הודיעני כי בקש ע"י ט"ג את הפר' צ' כי ישפיע על
 הקארדינאל Hayes שם ע"ד חזיון עם האפאפ'.

והנני ידידו רצוף אהבת הדו"ש ומחכה לישועת ד' בחרדה,

חיים עוזר גראזענסקי

יאמר שלו' וברכת בשמי לבן אחותי הגדול והנעלה הר"ר דוד שלמה
 קאסאווסקי שי' לברכה.

1. = הרב דוד פרטו.

2. = האפיפיור.

ק"י. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי אל הרב משה חיים אקון
 בעז"ה, יום א' כ"ח אדר תרצ"ו, ווילנא.

ידידי היקר והנעלה, ירא וחרד לדבר ד', איש נלבב כש"ת מו"ה
 משה חיים אקון שי'. ישא ברכה מאת ד'.

אחדש"ה. אם אמנם המצב הוטב, באשר לפי הראות אחרי שיצתה
 מה"סיים" להתיר את השחיטה, רק בתגבלה לצרכי היהודים ושלא יהיו
 רשאים למכור בשר אחוריים וטריפה לבכרים, ועוד חומרות שונות שלבתי
 המקולין יהי' צריכים ל"קאנצעסיע"¹, ובפירוש גילו כונתם להוציא מסחר
 הבשר מהיהודים, עוד יובא הדבר לפני ה"סענאט" וקרוב הדבר אשר בסוף
 השבוע יוגמר הדבר. וגם אחרי כן ראוי לעמוד על המשמר.

באתי במכתבי זה על דבר אשר כתבתי במכתבי החולף להתראות

1. = זכיונות מיוחדים מטעם הממשלה.

עם הרב הכולל ד"ר הערץ בדבר נסיעה לר' ². כעת אחרי שנסע לשם הרב מאלכסנדר' אין נחיצות עוד בזה. בכל אופן נשמע מתחלה מה שיודיע הרב פר' ³. כתבתי אליו מכתב לר'.

וד' ירחם על שארית נחלתו עמו ותורתו. והנני ידידו רצוף אהבה הדו"ש,

חיים עוזר

2. = לרומי.

3. = הרב דוד פרטו.

ק"א. מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי

אל הרב אברהם ישעיה קרליץ (חזון איש)

בעז"ה, ר"ח ניסן תרצ"ו.

אחד"ש הדר"ג שי'. נצטערתי לשמוע מגיסו הר"ש ¹ שי' כי חולה הנהו מחלת הקיבה, כמו לפני שנתיים ימים. אקוה כי הוטב לו, ד' ישלח רפו"ש במהרה יחלימהו ויחזקהו. גם אני הנני איזה שבועות חולה ממחוש המעים וב"ה כי בימים האחרונים הוקל לי ואקוה להנותן ליעף כח. התלאות מהענינים הכללים והפרטים רבו כמו רבו, ד' ישמרנו.

בדבר השחיטה הוטב המצב, היינו שהסיים התיר השחיטה רק לצרכי אהב"י ולא לסחרה, ויהי' נצרך לקאנצעסיע ² למקולין, וגם במקום שדרים פחות משלשה פראצענט יהודים הרשות להם לאסור השחיטה ברשות ורשיון הוואייעוואדע ³ גדרו גדרים והוסיפו חומרות על חומרות להוציא מסחר הבשר מידי היהודים הפרטים עוד לא נתבררו. היום יתברר הדבר לפני הקאמיסיע ⁴ של הסענאט, ובעוד איזה ימים אצל הסענאט, וגם אחרי כן יתבררו על ידי המיניסטעריום וזקוק לזה רחמים מרובים ולעמוד על המשמר, ד' ירחם.

והנני ידידו רצוף אהבה מוקירו ומכבדו כיום ערכו הדוש"ת ומברכו בברכת חג המקודש ועיניו תחזינה בישועת עמנו במהרה, כנפשו הטהרה וכנפש

חיים עוזר גראדזענסקי

1. = הרב שמואל גריינימן.

2. = זכיון.

3. = מושל המחוז.

4. = מועצה נבחרת.

השחיטה במדינות שונות

ק"ב. מאמר הרב חיים עוזר גרודזנסקי

(י"ז טבת תרצ"ז)

על דבר הכשרות

הנה מיום הראשון לשנת האזרחים יתחילו להנהיג את גזירת הגבלת השחיטה שיצאה מבתי המחוקקים, ביחד עם תוספת חומרות וגזירות קשות. ואם מתחלה אשתקד בעת הכנסת הצעת החוק בה, "סיים" ה' זה תחת מסה הרחמנות וצער בעלי חיים, אשר משנאתם לדת קדשנו מצאו כי השחיטה היא הטביחה היותר גרועה מכל מיני טביחות והריגות, הנה עתה הלא בולט גלוי ואשר יאמרו מפורש, כי כונתם להוציא מסחר הבשר מידי היהודים ועל ידי זה יוכרת אוכל מרבבות נפשות מישראל, אשר נתפרנסו מעמלם בענף זה. ובאשר כקוץ בעיני שונאינו רובי אוכלוסי ישראל במדינת פולין, מגמתם להצר צעדי אחינו שיזכרחו להגלות ולהרחיק גדוד, אם כי יודעים הם בעצמם שאין שום מקום מקלט בטוח ושערי המדינות ננעלים.

והנה עם ישראל עומד כעת בפני נסיונות קשים ומרים, המשטמה רבה בארה"ק בתפוצות הגולה במזרח ובמערב, ובאיזו מדינות נתחדשו הצרות והתלאות כבימי הבינים, תותרים תחת דת קדשנו ומחריבים יסודות האיקונומיים¹. גם במדינתנו ענפי הכלכלה מתמעטים לרגל המשבר הכללי וההגבלות, ואתם השנאה הכבושה שמפיצים צוררי ישראל. ועתה נוספה לנו גזירת הגבלת השחיטה, אשר רבבות משפחות ישראל, הקצבים והפועלים וגם

1. הכלכליים.

השוחטים ישארו פתאום בלי שום מעמד ומצב וירעבו ללחם. הבשר יתיקר מאוד, וזה יהי' גם לפוקה ולמכשול להכשרות, הן מצד יוקר הבשר וההגבלות, והן מצד עניני הניקור של בשר אחוריים אשר לעת עתה אין מנקרים ואין משגיחים היודעים את הניקור.

לא נוכל לכחד שגם עד עתה לא עמד ענין הכשרות על הגובה הראוי כאשר מאז ומלפנים, באשר חלק מהקצבים והפועלים והשוחטים השמאלים הכשילו את הרבים, והקונים לא שמעו לאזהרות הרבות ולא דקדקו כהוגן — ומי יודע אם לא זאת היתה בעוכרינו שבאה עלינו הצרה הזאת, גזירת הגבלת השחיטה הנוגעת עד הנפש.

אם אמנם גם מלפנים בישראל בתקופת התלמוד גזרו גזירה על השחיטה (יבמות ס"ג ע"ב), „גזרו על הבשר מפני המתנות" ופירש"י „שלא יאכלו בשר שחוטה", וכן בחושן משפט סי' קס"ג סעי' ב' ברמ"א „או אסרו השחיטה" (מתשו' הרשב"א), אבל אז היתה האמונה הטהורה מושרשת בקרב אחינו והקיפה את כל שדרות עמנו, והמון בית ישראל אשר על כתפו נשא בלהות ועריצות הגלות נשאר בזהרו ותומתו, באמונת אומן בד' ובתורתו, וכל רוחות שבעולם לא הזיזו אותו ממקומו, ולא עלה על הדעת שיאכלו בשר נבלה וטריפה. אבל בימינו אלה, אשר המצב הרוחני ירד פלאים, רבו התועים והמתעים אשר ללא אמונה גברו בארץ, ורבה העזובה ההפקרות וההוללות, הלא הסכנה גדולה להכשרות, אם לא נקדים בעוד מועד לגדור גדר ולעמוד בפרץ.

אמנם כן עלינו להכיר את אשר עוינו עד עתה, ודוקא בשעת הגזירה על אחינו לכל פלוגותיו להתאמץ ביתר שאת ויתר עוז לעמוד בנסיון ולהתרחק מבשר פגולים שלא נשחט ולא נתנקר כראוי תחת השגחה מעולה. וגם אלה מאחינו אשר מסיבות והשקפות שונות התרחקו מהכשרות, אל להם להעלים בעתות בצרה מאחיהם, ועל כולנו כאיש אחד להתאחד ולהתחזק בענין הכשרות, וחלילה לאיש יהודי לקנות בשר טריפה. וגם על ידי זה יחזיקו מעמד סוחרי בשר ופועלי בתי המטבחים.

יחד עם זה עלינו להשתדל בכל כוחנו לעזור לנגועי הגזירה שלא יפלו בנופלים ולהשתתף בעזרתם, לבוא בדברים עם הסתדרויות העזרה הגדולות וכל מי שהיכולת בידו בתפוצות ישראל לקיים מצות „והחזקת בו", ונקוה, אשר בכוחות מאוחדים נציל את הכשרות והמתפרנסים מזה.

אחים אהובים! הנה אבותינו ורבותינו מסרו נפשם מדור דור על השחיטה ועל הזהירות ממאכלות אסורות, שזהו מיסודות התורה וקדושת עם ישראל, גם אנחנו בל נזניח עיני הכשרות ונעשה כל מאמצינו לחזק את הכשרות ולעמוד בנסיון.

ואתם הרבנים מאורי ישראל, אשר תמיד עמדתם בפרץ ואשר זאת היא תעודתכם וחובתכם הקדושה, גם עתה חובה כפולה מוטלת עליכם לעמוד על המשמר, לדבר השכם ודבר ולדרוש ברבים לפני העם, וביחד עם תלמידי חכמים יחידי סגולה ועסקנים שבעיר תעשו כל אשר ביכולתכם לחזק בכל מיני חינוך האפשריים ע"פ דת, למנוע ממאכלות אסורות ולהמשיך טהרת וקדושת ישראל.

הבה נקוה, אשר בזכות שמירת הכשרות יעמוד לנו צור ישראל וגואלו, וגזירה עבידא דבטלה, וימהר לרוחתנו וישועתנו ישיב שבות עמו, כמשאלות אסירי תקוה ובתוכם המצפה לישועה, הכו"ח טו"ב טבת, „עזרתך" לפ"ק, ווילנא,

חיים עוזר גראדזענסקי

ק"ג. גלוי דעת של רבני פולין

(אייר תרצ"ז)

גלוי דעת תורה¹

הנה על דבר ההימום בורם עלעקטרי לפני השחיטה נשאלנו מכבר לרגל גזירת איסור השחיטה בלי הימום מקודם באשכנז, וכבר דינינו בזה ביחד עם כמה מגדולי הרבנים וראשי הישיבות והחלטנו על פי דעת תורה שיש בזה ספקות איסורי תורה חמורים של גבלות וטרפות ואין לזה שום היתר. וגם כבר כתבו וחתמו אשתקד יותר משמונה מאות רבנים ממדינתנו פולין שאין שום היתר בדבר מכמה טעמים.

1. נדפס בעתון דאס וואכענבלאט בוויילנא בסיון תרצ"ז, 14.5.37.

עתה שמענו כי מאיזה מדינות ומירכתי צפון רוצים לפתוח הרעה חלילה ולהנהיג את ההימזם לפני השחיטה. הננו מוצאים איפוא את עצמנו מחויבים בדבר לפרסם בכל תפוצות ישראל כי ההימזם בזרם עלעקטרי לפני השחיטה הוא אסור על פי דין תורה כאמור.

והנה מאז מעולם מסרו אבותינו ורבותינו את נפשם מדור דור על השחיטה ועל הזהירות ממאכלות אסורות שזהו מיסודות התורה וקדושת עם ישראל, והחובה על הרבנים הנכבדים יחידי סגולה בכל מקום שהם לעמוד בפרץ למנוע מאיסורים חמורים ולהמשיך טהרת וקדושת ישראל.

ושומר ישראל ישמור את עמו ותורתו, ויבטל מעלינו גזירות קשות ורעות, ימהר לרוחחנו וישועתנו וישיב שבות עמו כמשאלות הכו"ח בחודש אייר „עזרתך" לפ"ק.

חיים עוזר גראדזענסקי, ווילנא
שמעון יהודא הכהן שקאפ, הורדנא
ברוך דובער ליבאוויץ, ר"מ בקאמינעץ
אלחנן בונם ווסרמן, ר"מ בברגוביץ
חנוך העניך אייגעש, ווילנא
אברהם צבי הירש קאמאי, אב"ד ור"מ מיר
יצחק זאב בהגאון החסיד רשבבה"ג מרן ר' חיים הלוי זצוק"ל סאלאווייציק,
אבד"ק בריסק

חברי ועד הרבנים לעדת וורשא.

אברהם וויינבערג
חיים יהושע גומשעכטער
חיים פויזנער
יעקב זילבערשטיין
יעקב מאיר בידערמאן
יצחק מאיר קאנאל
מנחם זעמבא
נח ראגאוניצקי
שלמה דוד כהנא

ב"ה יום ג' לס', הנה ברך לקחתי וברך ולא אשיבנה" (י"ג תמוז תרצ"ז).

רב גדול ומאד חשוב המכהן פאר במשמרת הרבנות בעיר ברלין
מו"ר יקובביטש שליט"א

שני דברים מעכבים את עריכת התשובה ואלו הם: ראש וכובד ראש אם
האדם מביט בקלות ראש על הענין הנידון הוא אינו שם לבו לו ואינו זרין
בתשובתו, או להיפך כשהוא מתיחס אל הענין בכבוד ראש הוא דוחה תשובתו
מיום אל יום ואינו ממחר להשיב. אחר תשובתי הפעם הוא מטעם האחרון,
כלומר מפני רצינות הענין ומפני יחוסי אל דברי אגרתו בתשומת לב ובדיק
הגון כראוי.

שמתי את לבי אל ההמצאה החדשה באופן בטול חושי הבהמה קודם
השחיטה האמורה במכתבו, ואחרי עיון רב מנקודת ההשקפה המעשית (לדון
עליה מנקודת ההשקפה של ההלכה אין עוד בידינו מפני חסרון החמר
הדרוש לכך) נדמה לי שהצעה זו לא תבא לפעולות בין מצד הרשות ובין
מחמת אופן השתמשותה שאינה מלאכה ונהוגה בכל.

קשה להאמין כי יש תקוה, שהשלטון שלא עמד עוד על עיקר מעשה
השחיטה ובגלל כך לא בא עוד לידי הכרה שהזביחה בדיני ישראל בסכין חד
וחלק הוא האופן היותר נוח בהמתת בעלי חיים, והוא טוען וחוזר וטוען שיסוד
איסור השחיטה הוא משום צער בעלי חיים, יאות ויסכים על נעיצת קנה
השפופרת בבשר החי של כל בהמה ובהמה הצריכה שחיטה שיהי' נתחב
בגופה בידי איזה פועל בבית המטבחים. הלא רק נמלא שחוק את פיות האנשים,
המצדדים באיסור שחיטה מפני צערו של הנשחט. האם נגיד להם, שמקום
תחיבת הקנה יהי' גמשח בתחילה בדבר עז וחריף כדי שלא ירגיש אחר כך
את נעיצת המחט בבשר החי? קרוב הדבר שאפשר כשיהי' בידינו די חומר
כדי להתיר המום כזה: יהי' להיפך די חמר בידי השלטון לנהג בו איסור
בכל חומר הדין, ונמצא שההמום הוא דבר המותר מצד הרבנים, ועושי חדשות
המכנים את עצמם מתקנים (אשר באמת הם מקלקלים) ישתמשו בו אפי'
במקום שאין צורך בזה, ואנחנו שנסתפק בפתרון שאלה זו מתוך הכרת, כדי
למנוע אלפי רבבות ישראל מאכילת בשר נבלה, לא נגיע אל המטרה הרצויה
ותחת תקון נביא קלקול.

גם אופן השתמשותו באמצעי זה אינו פשוט כל כך, שיהי' נמסר בימים הבאים בידיים עסקניות של העובדים בבית מטבחים. הלא הדבר דורש זהירות מרובה, בין במדת כמות הנוזלים הנזרקים בתוך גופו של הדבר הטעון שחיטה, ובין במדת המשך זמן הזריקה, שאם אתה מרבה ומגדיש את מדת הנוזלים או שאתה מכניסם אל גופו בזריזות יתרה יש בזה כדי להמית מיד. ואנכי אשר זה יותר משלשים שנה שהנני יוצא ונכנס אל בתי המטבחים, נדמה לי אשר זה הוא מן הנמנעות, שיתנהג המום כזה בסדר הדרוש¹.

ידידו דו"ש בב"כ ויקר

יחזקאל אברמסקי

אסור תודה אהי' לו באמרו להפרופיסור קיש ברכה ושלוה בשמי.

1. ועיין עוד ביאור דין שחיטת בהמה שנתבטלו חושיה קודם השחיטה על ידי חשכל מאת הרב הכותב שנתפרסם בשרידי אש ח"א מס' יג בשם גאון אחד.

קט"ו. מאמר הרב חיים עוזר גרודזנסקי

(י"א אייר תרצ"ח)

אל שלומי אמוני ישראל

[ע"ד השחיטה והניסור]

הגזירה הנוראה לאסור את השחיטה, שנתקבלה בה, "סיים" ליל ש"ק כ"ג אדר שני העבר, פגעה בלב האומה ואחינו לכל מפלגותיהם נודעו לקראת השמועה המבהילה. כי אמנם משונה גזירה רעה זאת, שנוגעת בגוף ובנשמה גם יחד. חותרים בזה חתירות תחת דת קדשנו ומחריבים יסודותינו האקונומיים. היאומן, כי במדינת פולין, אשר רבו בה אוכלוסי ישראל ויש בה יותר משלוש מיליון נפש מישראל, יכריתו מאכל בשר מפיהם, ורובות משפחות אשר התפרנסו ממסחר הבשר ירעבו ללחם?

אויבינו בנפש לא זכרו עוד את הטעמים והנימוקים של "צער בעלי חיים", אשר היתה אצלם מתחלה לפני שגתיים למסות להצעת החוק, אך גלוי ומפורש יאמרו, כי מגמתם לעקור ולשרש ולהצר צעדי אחינו, שבאין מוצא להם יהיו מוכרחים להגלות מארץ מולדתם ולהרחיק נדוד, אם כי יודעים הם בעצמם שאין מקום מקלט בטוח ושערי המדינות ננעלו, ובשנאתם כי רבה פעלו להוציא את החוק המבהיל הלזה.

בחסדי ד' כי רבו, לא הוצע לע"ע החזק הלזה לפני ה"סענאט" ולא יצא אל הפועל והיתה הרוחה לשאוף רוח במעט קט. אבל סכנה גדולה מרחפת עלינו ולא נודע מה ילד יום. ובינתיים עלינו להתבונן מה זאת עשה לנו ד' לנו, אשר לא היתה כזאת בכמה דורות מלפנים, בפרט במדינתנו, אשר העם הפולני הצטין מאות בשנים בסבלנות דתית והי' מקום מנוחה ושלחה לאחינו, והעם אשר סבל בעצמו זה לא כבר מחמת עריצים, היאומן כי חלק ממנו ירדוף באף את עמנו ודת קדשנו?

אוי לנו שעלתה בימינו כך!

עלינו לדעת, כי לא מקרה הוא, אך עונותינו הטו כל אלה — הירידה המוסרית שירדנו פלאים והזלזול בקדשי האומה, רבו התועים והמתעים אשר ללא אמונה גברו בארץ ועל כן רבה העזובה גם בעניני הכשרות. ועתה, אחרי גזירת הגבלת השחיטה אשתקד, נמצאו מזלזלים בכשרות, מהם לרגל מיעוט הקאנטיגענטים¹ ומהם לרגל היוקר של בשר כשר, וביחוד מה שחלק מהקצבים מכרו בשר נבלה וטריפה במקום בשר שחוטא כשר, וגם בשר אחוריים בלתי מנוקד. ואם מלפנים לא הי' עולה על הדעת כלל שימצאו מאכילי בשר טריפה ונבלה וחלב, הי' זה כעת למעשים בכל יום.

ולמען לקדם פני הרעה עלינו כולנו כאיש אחד להתאחד ולהתחזק בעניני הכשרות, לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולבקש אמצעים נגד הפרצות הגדולות וביחוד נגד הקצבים הנוכלים המכשילים את הרבים, לפרסם קלונם ולהבדילם מקהל ישראל, כי לבד האסורים החמורים הלא הם רודפים את כלל ישראל, כי באשמתם יגרמו ח"ו סכנה להשחיטה. וגם אלה מאחינו, אשר מסיבות והשקפות שונות התרחקו מאז מהכשרות, אל להם להעלים בעתות בצרה מאחיהם ועליהם להתאמץ להיות בזהרים בכשרות כשלומי אמוני ישראל וחלילה לאיש יהודי להתפגל בבשר טריפה או בבשר שאינו מנוקד כהלכה, ועל האנשים והנשים להיות זהירים בקניית בשר כשר רק אצל אלה שיש להם הכשר מהרבנים על המקולין שלהם.

עיקר גדול כעת לפי המצב להנהיג את הניקור בכל הקהלות בלי יוצא מן הכלל, למען לא ימצאו שונאינו בנפש תואנה להתנפל עלינו, וכאשר כן הוא דרישת הממשלה, וכן הוסכם באספת הרבנים שהיתה בשלהי אד"ש העבר בווארשא. ואף בגלילות שלא נהגו שם ניקור, מחויבים כעת לנקר.

1. המיכסות שהותרו לשחיטה.

וכן הסכימו גדולי התורה והיראים גם בגליציא, מקום שלא נהגו שם עד עכשיו ניקור² (ואין בזה משום מקום שנהגו בו איסור, שאי אתה רשאי להתיר, כי מה שלא ניקרו עד עכשו הוא מפני שלא הוצרכו לזה או שלא היו להם מנקרים, וגם אם נהגו בו איסור משום סייג לגדר מצוה, מבואר בתשו' הרא"ש כלל ב"ה סי' י' דהיכי דההיתר הוא ג"כ משום סייג וגדר לדבר מצוה, מתירים). ועל הרבנים הגדולים והעומדים בראש הקהלות להשתדל להוציא תקנת הניקור מיד אל הפועל על ידי מנקרים מומחים שומרי תורה ומצוה וע"י משגיחים היודעים את הניקור, למטרה זו ראוי להשתדל להרבות מספר הלומדים את תורת הניקור להלכה ולמעשה.

יחד עם זה על הקהלות להשתדל בכל מקומות מושבותיהם באמצעים נמרצים, שלא יעלו הקצבים את השער יותר מדאי, למען שתהי' ביכולת גם להיורדים והעניים לאכול בשר כשר.

והנה אבותינו ורבתינו מסרו נפשם מדור דור על השחיטה ועל הזהירות ממאכלות אסורות שזהו מיסודות התורה וקדושת עם ישראל, עתה נעשה כל אשר בכוחנו לחזק את הכשרות ולעמוד בנסיון.

ועל הרבנים הגאונים בכל אתר ואתר לעמוד בפרץ בעת לעשות כזאת, אשר היא חובתם ותעודתם תמיד וחובה כפולה מוטלת עליהם לעמוד על המשמר, לדבר השכם ודבר ולדרוש לפני העם וביחוד עם העסקנים שבעיר יעשו כל אשר ביכלתם, ייסדו ועדי-כשרות שישגיחו ויפקחו על הכשרות ויחזקו בכל מיני חיוזק עפ"י דת למנוע ממאכלות אסורות ולהמשיך טהרת וקדושת ישראל כימי עולם. וד' יבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות ויתן אותנו לחן ולחסד להיטיב עמנו, וימהר לרוחתנו וישועתנו וישוב שבות עמו, כמשאלות המצפה לישועה ורחמים בתוך שאר אסירי תקוה,

הכו"ח יום ה' י"א אייר תרח"ץ לפ"ק, ווילנא.

חיים עוזר גראדזענסקי

2. השווה: שו"ת "אחיעזר" ח"ג, סימן פ"ד, שנכתב בחודש אייר תרח"ץ אל הרב ר' בנציון הלבשרשטם הי"ד, האדמו"ר מבובוב, במענה לאגרתו מיום ב' דחזה"מ פסח הקודם — נדפסה בשו"ת "מקדשי השם" סימן כ"ג. וראה עוד שם סימן כ"ב, מכתב האדמו"ר הריי"צ זצ"ל מלויבאוויץ' (היושב באוטבוצק) אל הרבי מבובוב, באותו ענין, להודיעו כי מרן זצ"ל ביקש ממנו שיכתוב גם הוא מצידו לבובוב וישפיע שיפרסם חו"ד להנהיג הניקור. ושם סימן כ"ה תשובת האדמו"ר מבובוב: "....כבר גיליתי דעתי להגאון האדיר המפורסם רח"ע גראדזיענסקי שליט"א ומצאתי לנכון לפרסם לפני העמים והשרים...", עיי"ש. (הערת עורך קובץ אחיעזר).

קט"ז. **מכתב הרב חיים עוזר גרודזנסקי**

אל הרב שלמה צבי שטרסר

[כהיתר הימום בע"ח אחרי השחיטה בהונגריה]

ב"ה, יום ד' כ"ח תמוז תרח"ץ.

הוד כבוד הרב הגאון המפורסם חו"ב סוע"ה וכו' כש"ת מו"ה

שלמה צבי הכהן שטראסער שליט"א, רב בדעברעצין. ישא ברכה

מאת ד'.

אחדשה"ט. יקרת מכתבו הנכבד בצירוף מכתב הרבנים הגאונים מבודא-
פעסט יצ"ו הגיעני לנכון. בו יודיע כי יש תקוה להשתדלות במקום הגבוה,
להתיר את השחיטה באופן שיסדרו את ההימום ע"י אלקטרי, או באופן אחר,
לקרב את המיתה אחר השחיטה, והעלו בדעתם דעת תורה מכמה טעמים
ונמוקים להתיר, ושואלים בזה חות דעתי.

הנני נמנה עמהם להתיר כן בשעת הדחק גדול כזה, ושעי"ז נציל את
אחינו ממאכלות אסורות, לרגל הגזירה הנוראה של איסור השחיטה, וכבר הי'
מעשה לפני המלחמה שבמדינת פינלאנד ברוסיא נאסרה השחיטה, ובהשתדלות
גדולה פעלו להתיר את השחיטה, באופן להכות את הבהמה לאחר השחיטה
בכדי לקרב מיתתה והסכמנו אז להתיר, והלואי שיעלה בידם לפעול להתיר
את השחיטה אצלם באופן זה, ודבר גדול יעשו בזה לטובת עמנו ותוה"ק.

או"ש לרומעכ"ת להרבנים הגאונים והנלויים אליהם. יראו בנחמה בעיר
ה' שמה. ועיניהם תחזינה בישועת ה' במהרה, כמשאלת מוקירם ומכבדם
כרום ערכם הגדול הדרוש"ת

חיים עוזר

אב"ד דק"ק ווילנא יע"א

קי"ז. **מכתב אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה**

אל הרב טובי' לעוויןשטיין¹

(ר"ח אב תש"ג)

כבוד הרב הראשי למדינת שווייץ כש"ת מו"ה טובי' לעוויןשטיין

שליט"א שלו' וכו'.

כאשר נתעורר אצלנו חששא אם מכתבנו באשור על הטלגרמה כבקשתכם,

נשלח כהוגן, לכן באים אנו שוב לאשר את כל דברי הטלגרמה שלנו באסור

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

הפלת תרדמה על הבע"ח קודם השחיטה ע"י עלעקטרי, ושאין לזה היתר מכמה פנים. הפסק הזה, אחר מו"מ בכבד ראש ובעיון מדויק, יצא מאספה נכבדה של גדולי וגאוני ארצנו, ראשי אגודת הרבנים, ה"ה הרבנים הרב ר"י רעזענבערג, הרב ר"א זילבער, הרב ר' חיים יצחק הכהן בלאך, הרב ר' יהודה ליב זעלצער, הרב ר' יוסף קאנוויץ, הרב ר' יוסף דוב סאלאווייצקי, הרב ר' ישעי' קארלינסקי, הרב ר' אהרן קאטלער, הרב ר' משה שאצקס, שהי' הגאב"ד לאמזא בפולין, ועוד רבנים מובהקים שיחי' לאוי"ט. — ותו לא מיד.

ושלום על ישראל, ורבנן, ונזכה לגאולה וישועה קרובה,

אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה

קי"ח. גלוי דעת של אגודת רבני ארצות הברית וקנדה¹

(ד' טבת תש"ה. 20.12.44)

1. השחיטה היא צו שנצטוינו בו ע"י הדת היהודית. השחיטה מבוססת על התורה שבכתב, ומבוררת על כל פרטיה ופרטי פרטיה בהלכה. כל סטיה מן ההלכות שנצטוינו בהן אוסרת את אכילת הבשר על היהודים.
2. לפי הלכות אלו רק בהמות שלא היו בהן לפני השחיטה פצעים ומומים באברים מסוימים — כשרות לשחיטה ובשרן מותר לאכילה ליהודים.
3. ההלכה אוסרת להמם בהמה לפני שחיטתה או להפכה לנטולת הרגשה באיזה אופן שהוא.
4. לכפות על היהודים את חוק הימום הבהמה לפני השחיטה כמוהו כגזירת איסור שחיטה.

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

ק"י"ט. הרב יצחק אייזיק הרצוג¹

(י"ג אב תש"ב)

בצטוויתי ע"י מרן הרב הראשי לא"י שליט"א לאשר שרב לכ' שהוא לא נתן הסכמתו באיזו צורה שהיא להיתר שחיטה בהימום ע"י חשמל כפי שרוצים להנהיג במדינה שווייצאריה וכ"כ אין מרן שליט"א מעיין כלל באפשרות של היתר כנ"ל.

הרשות לכ' להודיע על כך לכל המעוניין בזה.

בכבוד רב,

א. גולדמאן

מזכיר פרטי

1. תורגם לאנגלית. ראה חלק שני.

ק"כ. הרב יצחק אייזיק הרצוג¹

(י"ח אב תש"ד, 7.8.44)

1. הצורה היהודית של שחיטת הבהמות, „השחיטה“, הינה חלק יסודי של הדת היהודית. כל בשר הבא מבהמה שהומתה בדרך אחרת אסור ליהודים לאכילה באיסור חמור. הלכה זאת קויימה על ידי היהודים בכל מקום מקדמת דנא. אנו מאמינים כי הכללים של הלכה חיונית זו נמסרו לנו על ידי משה מפי הגבורה. בהתאם לכללים אלו כתוב בתורה (דברים כ—כד) כי בשר שלא הוקרב על המזבח ראוי לאכילה: „כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשום שמו שם וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך ואכלת בשעריך בכל אות נפשך“ (וראה בבלי חולין כח א).

2. כל הימום לפני השחיטה אוסר את הבשר לאכילה בשביל יהודי, מחשש שההימום גרם למיתת הבהמה עוד לפני שסכין השוחט נגע בה, או מחשש שגרם לפגיעה, — ותהא הקלה ביותר, — במוחה או באחד איבריה הפנימים.

חתום: י. הרצוג, הרב הראשי לארץ הקדושה.

1. מתורגם מאנגלית. ראה חלק שני.

ה ח ל ט ה

המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לישראל, בישיבתה מיום ב' כסלו תשי"ד, שמעה בענין רב את דברי הרב הראשי לקיסרות הבריטית, וכן דברי מר עלזלי צייטלין, יו"ר ועדת השחיטה של שליחי הקהלות בבריטניה, ואחרי שהקריאו לפנינו תעודות חשובות מגדולי המדע מהזמן הכי אחרון בנוגע להימום חשמלי, ואחרי דיון ממצה באה להחלטה ברורה פה אחד כי מפני חששות הלכותיות רציניות אין כל יסוד להתיר הימום חשמלי של הבהמה לפני השחיטה.

השחיטה המסורתית שלנו, כפי ששמרו עליה במשך כל הדורות, היא צו עליון מפי הקב"ה למשה רבנו בתורתנו הקדושה, שדרכיה דרכי נעם, והיא ההוגנת באופני המתת הבהמה גם מצד המוסר והרגשות ההומניים. על החתום (לפי סדר החתימות מימין לשמאל) יצחק אייזיק הלוי הרצוג. צבי פסח פראנק. איסר יהודה אונטרמן. ראובן כץ. יעקב משה טולידנו. חזקיה שבתי יאושע. עבדיה הדאייא. משולם ראטה. שלום מ. אזולאי. יעקב עדס. שאול ישראל. יהושע קניאל. שמואל הלוי ברוט.

1. מתורגם ללועזית, ראה חלק שני.

קכ"ב. גלוי דעת של הרב הראשי בבריטניה

ד. יוסף צבי הירץ¹

לונדון, 27 למרס 1945, י"ג ניסן תש"ה

השחיטה, היינו השיטה היהודית לשחיטת בהמות לצרכי אכילה, צוה לנו ה'. הלכה זו קימה ע"י היהודים ללא יוצא מן הכלל משך התקופות ועד היום הזה היא מקוימת ע"י רובם המכריע של היהודים המפוזרים בכל העולם. אחת ממטרותיה היא להבטיח שהבהמה תמות מיתה מהירה וללא כאב. הכללים והמנהגים בדבר הלכה מקודשת זו באו אלינו מקדמת דנא, וכל שיטה אחרת מזו שנצטוונו בה (כמו הימום הקודם את השחיטה) עושה את הבשר טרפה.

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

תקנות השלטונות המפסיקות את ההנהגה המקודשת הזאת מביאות איפה על אזרחים שומרי הדת קשיים אכזריים, ובפוגען בחרות המצפון הן מהוות רדיפה דתית חמורה.

קכ"ג. גלוי דעת של הרבנות הראשית בבריטניה¹

(ניסן תשט"ז)

שחיטה, הדרך היהודית להמתת בהמות לצרכי אכילה, נקבעה על ידי החוק האלקי. המצוה הזאת קיימה ונשמרה על ידי היהודים בכל מקום ובכל זמן. ועד היום הזה הרוב הגדול של היהודים שומר על המצוה הזאת. הכללים והדינים הקובעים את המצוה הקדושה הזאת נמסרו לנו מקדמת דנא, ובין יתר המטרות השחיטה מבטיחה המתה מהירה וללא צער לבהמה. כל דרך אחרת חוץ לשחיטה הנזכרת (כגון הימום לפני השחיטה), אוסרת את אכילת הבשר על יהודי. חוקים אזרחיים שיתערבו בהפעלת חוק השחיטה, יגרמו קשיים חמורים על אזרחים שומרי הדת, שכן בכך ייבצר מהם ליהנות מבשר, אלא בתנאים הפוגעים קשה במצפונם הדתי.

ישראל ברודי	שלום גאון
הרב הראשי	חכם לקהלות הספרדיות
לקהילות העבריות המאוחדות	בחבר העמים הבריטי
בחד העמים הבריטי	

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

קכ"ד. גלוי דעת של הרבנים הראשיים בבריטניה¹

(כ' חשון תשכ"ט. 11.11.68)

1. הצורה היהודית לשחיטת בהמות לצורך אכילה, הידועה בשם „שחיטה“, ציוה לנו ה', ככתוב בתורה.

הקהלות היהודיות באשר הן קיימו מקדמת דנא הלכה יסודית זאת של דתנו.

2. השחיטה מבוצעת ע"י אנשים אשר התמחו במשך שנים בלימוד ההלכות ובפרקטיקה המתאימה, ואשר ממלאים בהקפדה אחרי הכללים שניתנו

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

להלכה מקודשת זו. בכך הם מבטיחים את מיתתה המהירה ללא סבל של הבהמה.

3. בשר בהמה שנשחטה לפי שיטה אחרת (כגון אחרי הימום שקדם לשחיטה) אסור ליהודי באכילה. כל התערבות מצד השלטונות בצורת ביצוע מקודשת זו של השחיטה תגרום קשיים חמורים לאזרחים שומרי הדת, שכן בכך ייבצר מהם ליהנות מבשר, אלא בתנאים הפוגעים קשה במצפונם הדתי.

שלמה גאון

עמנואל יעקובוויץ

חכם הקהלות הספרדיות

הרב הראשי של הקהלות המאוחדות

בחבר העמים הבריטי

בחבר העמים הבריטי

✱

קכ"ה. מכתב הרב יחיאל יעקב ווינברג

אל המרכז לעניני השחיטה¹

(י"ד תשרי תרצ"ו)

למכתבו מיום 10 לאוקטובר

הפליאה אותי הידיעה שנתקבלה מכם לפיה יצאה ממני דעה להחלטת הגאונים. אעפ"כ סבור אני שאני מסוגל להאיר את יסודות אי ההבנה שנפלה כאן, מתוך הבהרות רבות ע"פ הגאונים הגעתי למסקנה שהם שוכנעו משני כווני מחשבת, אשר כל אחד כשעצמו מספיק להכריז על ההמום החשמלי כאסור. לראשונה קיימים נימוקים כלליים שהם מצדם שוב מבוססים על חוקים דתיים. אם נתקבלה הדעה שאיסור הגאונים אינו מושתת על יסודות ההלכה, הרי אני מסמיך אתכם לומר בשמי שהדבר אינו נכון וההסתמכות עלי בדעה המוטעית, דלעיל, בטעות יסודה.

בהסתמכי על תשובתי מיום 11 לחודש זה, ברצוני בהזדמנות זו להוסיף מספר ידיעות משלימות.

נודע לי, שביחס לחוות דעתי, שנתנה לפני זמן קצר, ביחס להמום החשמלי, קיימת שמועה מוטעית הטוענת שבתוכו נמצא ההיתר לכך. להיתר לא יכולתי להגיע ולו רק לאור העובדא שלא כל נקודות המוצא לבעיה נבחנו על ידי וגם לא יוכלו להבחן על ידי. וזאת היות והדבר תלוי בבעיות

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

מדעיות שטרם הובררו ושרובן אינו תלוי במחסור במכשירים או בידע מדעי, אלא מנומק בעובדא שהגישה לחומר המדעי הנ"ל טרם נתאפשרה. בנוגע לעמדתו של הסמינר לרבנים, הבערתי את הדעה שהוא (הסמינר), במדה ויישאל, יצטרף ללא היסוס לאיסור שהוצא ע"י הגאונים. לאור הודעתו של הרב הראשי לשטוקהולם, ד"ר אהרנפרייס, המבוססת על גישתו הדתית הכללית, שאינו מקבל את גישת האורתודוקסיה עניתי שהאורתודוקסיה הגרמנית עושה גבורה, והיה מגיע שלפחות מבחינת הסולידרית הלאומית ישתתף עמה במאבקה.

הרב ד"ר י. וויינברג

*

קכ"ו. מכתב הרב יחאל יעקב וויינברג למרכז בעניני שחיטה בברלין¹

י"ז תשרי תרצ"ו, ברלין

בהסתמכו על תשובתי מיום 11 לחודש זה, ברצוני בהזדמנות זו להוסיף מספר ידיעות משלימות.

גודע לי, שביחס לחוות דעתי, שנתנה לפני זמן קצר, ביחס להמום החשמלי קיימת שמועה מוטעית, הטוענת שבתוכו נמצא ההיתר לכך. להיתר לא יכולתי להגיע, ולו רק לאור העובדה, שלא כל נקודות המוצא לבעיה נבחנו על ידי, וגם לא יכלו להבחין על ידי. וזאת, היות והדבר תלוי בבעיות מדעיות שטרם הובררו, ושרובן אינו תלוי במחסור במכשירים או בידע מדעי, אלא מנומק בעובדה, שהגישה לחומר המדעי הנ"ל טרם נתאפשרה. בנוגע לעמדתו של הסמינר לרבנים, הבעתי את הדעה שהוא (הסמינר)

במדה ויישאל, יצטרף ללא היסוס לאיסור שהוצא על ידי הגאונים.

לאור הודעתו של הרב הראשי בשטוקהולם, הד"ר אהרנפרייס, המבוססת על גישתו הדתית הכללית, שאינו מקבל את גישת האורתודוקסיה, עניתי שהאורתודוקסיה הגרמנית, בתוקף מאמציה, ראויה שלפחות מבחינת הסולידריות הלאומית ישתתף עמה במאבקה.

בכבוד ובהוקרה

חותם הרב ד"ר י. וויינברג

1. מתורגם מגרמנית, ראה חלק שני.

קכ"ז. מכתב הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אליהו מונק

בעזה"י ד' דחנוכה תשט"ו.

כבוד ידידי הרה"ג החכם השלם מה"ר אליהו מונק שליט"א,
שלוי וברכה.

את מכתבו קבלתי בשעתו וכן את הקונטרס על השחיטה, ותודה רבה לו. בקיץ העבר קבלתי תלגרמה מאת הרב הראשי הרצוג שליט"א, בבקשה שלא להדפיס את חבורי על ההימום, כי זה יוכל להזיק למגיני השחיטה המסורתית. מובן מאליו שבאם אדפיס אדגיש במפורש, שלא עלה בידי לבוא להיתר ההימום, וכי גדולי ישראל אפרו בהחלט את ההימום. כשאני לעצמי הייתי רוצה להדפיס את חיבורי זה, כי יש בו בירורי סוגיות והלכ' עמומות שלא נתבררו על ידי האחרונים וז"ל, וחס אני על עמלי הרב שלא ילך לטמיון, ומאידך אין אני רוצה לגרום למכשול ח"ו.

יחיאל יעקב ווינברג

(כ"ח כסלו תשט"ו)

קכ"ח. מכתב הרב יחיאל יעקב ווינברג אל הרב אליהו מונק

ב"ה שושן פורים תש"כ בדרך.

יקירי הרה"ג וכו' מה"ר אליהו מונק שליט"א,

את מכתבו מעש"ק תרומה קבלתי, פחדו הוא פחד שוא. בקונטרסי המלה היתר או מותר אינו בא כלל, ובכולו הוא רק פלפולים בסוגיות ובירורי הלכות שונות. בהקדמתי אני כותב כי הקונטרס נכתב מתוך דאגה וצער לאחב"י בגרמניה אשר נכרת אוכל מפיחם, עמלתי למצוא צד של היתר אבל לא עלה בידי, כי נשאלו הרבה ספקות וחששות שלא יכולתי לבררן, ושאי אפשר כלל למצוא להן פתרון, כי הנסיונות שנעשו לא הועילו כלום, ובכלל פעולת הזרם תלוי במצב הבריאות של בהמה, ואין ראוי מבהמה אחת לחברתה, ובכלל יש כמה רעותות במעים ובשאר איברים הפנימיים, שאף רופא מומחה אינו יכול לעמוד עליהן.

את המכתב שכתבתי בשעתו, שכת"ר המציא לידי אדפיס ג"כ, וכן את מאמרו ההלכותי של מר אבא הרב זצ"ל ואדפיס אי"ה בכבוד הראוי.

בבקשה אין לפחד כלל, כי מאתי לא יצא שום מכשול ח"ו, וכאשר היה במונטרה הרב הראשי הגר"א הרצוג ז"ל, סיפרתי לו על ההקדמה ואז הסכים ג"כ שאני רשאי להדפיס קונטרסי זה, ואף ששלח לי בשעתו תלגרמה (ע"פ הפצרתו של הרב אברמסקי שכת"ר סיפר לו על מחברתי) שלא להדפיס הודה שבאופן הנ"ל אין לחשוש כלום.
(ט"ו אדר תש"כ)

ידידו מוקירו יחיאל יעקב וויינברג
חג כשר ושמח לו ולביתו

קכ"ט. הרב יחיאל וויינברג

קטע מהקדמתו בשער ספרו שרידי אש

עפ"י הדברים האלה יש לנסח את הספקות והחששות שיש בבהמה שחשמלו אותה ואח"כ שחטוה באופן הבא, ואלו הן החששות:
(א) חשש מסוכנת. (ב) חשש טריפות מצד אינה חיה. (ג) חשש טריפות באיברי הבהמה. (ד) חשש טריפות מצד נפולה. (ה) חשש ריסוק המוח מצד הכאת הזרם בראש הבהמה.

בפתרון של חששות אלה תינתן ממילא תשובה על השאלה: אם אפשר לסמוך על בדיקת בהמה שחשמלו אותה ואח"כ שחטוה? ואם אפשר לסמוך על יסוד נסיונות שעשו בזרם חשמלי בשיעור ידוע, שחשמלו בו בהמות הרבה ונשארזו חיות ובריאות, להתיר את החשמול בכלל בלא שום בדיקה, או לכה"פ ע"י בדיקה לאחר שחיטה.

ומראש אני מודיע, שכל מה שאכתוב לקמן אינו אלא בתור מו"מ של הלכה ולא להורות הוראה אני בא. הלכות טריפות הן הלכות חמורות מאוד וענין הכשרות הוא אחד מיסודי היהדות וגזירות החשמול היא גזירה קשה המביאה בסכנה כל ענין הכשרות של כללות האומה, אשר מסרה נפשה על החזקת הכשרות בטהרתה. וחלילה ליחיד להורות הוראה בזה, והדבר מסור לגדולי ההוראה שבדור, אשר מדבריהם לא נוזז אף זיו כל שהוא וה' ישמרנו משגיאות.

אדר תשל"ד.

השחיטה מבוצעת בידי אנשים מאומנים היטב אשר הקדישו שנים א-לוקי במקרא. מימי קדם, שמרו קהילות יהודיות ברחבי העולם על נוהג דתי עקרוני זה.

השחיטה מבוצעת בידי אנשים מאומנים היטב אשר הקדישו שנים ללימוד והכשרה דתית, ואשר שומרים בקפידה על החוקים והמנהגים של מצוה קדושה זו. זוהי שיטה רחמנית אשר מבטיחה מוות מהיר וחסר כאבים לבהמה, כפי שמאשרת עדות מדעית מוסמכת ומכריעה. דבר זה תואם את עקרונות היהדות אשר אוסרת כל צורה של צער בעלי חיים.

כל שיטת הריגה או הימום פרט לשחיטה (כולל כל שיטת הימום הבהמה לפני השחיטה) אוסרת את הבשר לאכילה ליהודים.

ועידת רבני אירופה, המייצגת קהילות המונות מעל מיליון יהודים, סמוכה ובטוחה שלא תהיה הפרעה למוסד קדוש זה. הפרעה כזו, פרט להיותה שלילת זכויות אנוש וחופש דתי, גם תגרום לסבל רב במנעה מיהודים לאכול בשר בתנאים ההולמים את מצפונם הדתי.

1. מתורגם מאנגלית, ראה חלק שני.

נספחים

ק"ל. הרב אהרן סגל עפשטיין : קונטרס תורת הזבח

בעזה"י

נדרשתי ונשאלתי לחוות דעתי גם אני בדבר השאלה העולה כעת על הפרק בחיי היהודים בכמה וכמה מקומות ומדינות שכבר אסרו את שחיטת בעלי החיים מטעם הממשלה בכת התעוררות חברת „מגיני בעלי החיים“ כנודע ובער"ה עוד ידם נטוי' ח"ו לאסור השחיטה גם בשאר מקומות וטעמים ונימוקם לפי דעתם היות שהחליטו שגדול צער בעלי החיים אחר השחיטה מאוד מפאת שבעלי החיים חיים עוד זמן רב אחר השחיטה בחיי צער, ועלה על דעת מי ומי לטכס עצה ולמצא היתר להתיז את הראש בעלי החיים מיד אחר השחיטה ובזה אולי תנוח דעת חברת מגיני בעלי החיים ויניחו את אופן שחיטה הנהוגה מכבר. והנה אף רגע לא יעלה על דעתי להיות בזה כמשיב להלכה ומה גם למעשה, כי ידעתי את מיעוט ערכי ומכיר אני את מקומי הראוי לי להיות נחבא אל הכלים. אמנם כן להסתלק מן הדבר לגמרי ג"כ לא אוכל מאחר שנדרשתי ונשאלתי עלי'. ובכן הנני בזה לפחות רק כמסדר השאלה לפני גדולי הדור וגאוני הזמן הי"ו אשר להם משפט וכח ההוראה בענין כזה וכיוצא בה. והנה כי כן עיקר השאלה הוא מצד גיסטרא והבלעת דם באברים ושהי' במיעוט בתרא לכן אציע מקור הענינים בש"ס ומה שנתחדש לן בגווה בהר"הורים מותרים קצרים ויה' לרצון אמרי פי וזה החלי בעז"ה.

בש"ס מס' חולין דף כ"ז ע"א אמר רב כהנא מניין לשחיטה שהיא מן הצוואר שנ' ושחט את בן הבקר ממקום ששח חטאו וכו' ואימא מזנבו שח מכלל דזקוף בעינן והא שח ועומד הוא ואימא מאזנו בעינן דם הנפש

וליכא ואימא דקרע ואזל עד דם הנפש ותו שהי' דרסה חלדה הגרמא ועיקור
 מנלן אלא גמרא שחיטה מן הצוואר נמי גמרא וקרא למאי אתי דלא לשווי'
 גיסטרא דבי ר' ישמעא' תנא ושחט אל תקרא ושחט אלא וסחט ממקום ששח
 חטו וכו' וקרא למאי אתי דלא לשווי' גיסטרא ותנא מייתי לה מהכא
 דתניא ר' חייא אומר מניין לשחיטה שהיא מן הצוואר שנ' וערכו וכו' מדקאמר
 את הראש שכבר הותז מכלל דשחיטה מן הצוואר עכ"ל הש"ס וז"ל רש"י
 הצריך לענינו: מן הצוואר מן הגרון. ששח שכופף. חטו הכשירהו לאכילה
 וטהרהו לישנא אחרינא חטו הוציא את דמו ונקוה ולהאי לישנא גרסינן
 חטו לישנא דדכו' וכו': דם הנפש דהא בקדשים כתיב ודם הנפש בעינן
 לזריקה דכתיב דמו בגפשו הוא ואני נתתיו לכם על המזבח דם שהנפש
 יוצאה בו מכפר: ה"ג ותו שהי' דרסה וכו' ולא גרסינן וליטעמך: וקרא למאי
 אתי כיון דהלכות שחיטה הלכה למשה מסיני הן: דלא לשווי' גיסטרא שלא
 יחתוך כל המפרקת לשניים דהרי משמע חטו הוצא את דמו ותו לא ולאידך
 לישנא הכשר אכילתו דהיינו הסימנין ותו לא לישנא אחרינא דלא לשווי'
 גיסטרא שלא ידרוס אע"ג דהלכות שחיטה הלממ"ס הם יש מהם שנכתבו כגון
 דרסה דמפקינן לקמן מושחט אין ושחט אלא לשון ומשך וכי גמירא הלכתא
 אשאר ודרסה קרי גיסטרא כדתנן במתני' לקמן דף ל' הי' שוחט והתיו
 את הראש בבת אחת אלמא דרסה לשון התזת הראש בבת אחת קרי לה
 דהיינו גיסטרא מפני שהמוליך ומביא אינו חותך אלא לפי דעתו וכשהוא
 רוצה מושך את ידו אבל הדורס זה החותך כמו שחותכין מקל דק או דלעת
 או קפלט שחותך בכח ומתיו להלך: שוב שדמו זב: דלא לשווי' גיסטרא וכו'
 מר יליף לה מהאי קרא ומר יליף מהאי קרא: עכ"ל רש"י הצריך לענינו
 והתוספ' בד"ה ותו וכו' הקשה על גירסת רש"י ופירושו שמפרש דסתמא דהש"ס
 דקאמר האי ותו שהי' וכו' וקרא למאי אתי דלא לשווי' גיסטרא עיי"ש אלא
 גרסו ולטעמך ורב כהנא הוא דקאמר לה ומפרש דבריו דמה שיליף מקרא
 דושחט דשחיטה מן הצוואר לא הי' כוונתו למילף דמן הצוואר ולא מזנבו
 ולבו דכל זה הוא הלמ"ס אלא כוונתו למילף דשחיטה היא מן הצוואר ולא
 מן העורף דכששחט מן העורף שחיטתו פסולה כדתנן במתני' דף י"ט ע"ב
 השוחט מן העורף שחיטתו פסולה ועיין בס' תו"ח שהקשה על גירסת התוספ'
 ופירושה ומיישב על ככון גירסת רש"י ופירושו עיי"ש.

ועכ"פ הנחוץ לענינו אנו רואים דללישנא אחרינא דרש"י שמפרש
 האי דלא לשווי' גיסטרא דהיינו דרסה אין שום זכר בקרא ובש"ס הנ"ל

שית'י אסור לחתוך המפרקת לשנים אחר חתיכת הסימנים כשחותך בדרך הולכה ותבאה בלי דרסה ואפי' כשחותך המפרקת לשנים בחתיכת השחיטה, וכן לפי' התוספ' שמפרשים האי דלא לשווי' גיסטרא דהיינו שלא ישחוט מן העורף אלא מן הצוואר ג"כ לא בשמע מקרא ומש"ס הג"ל שום איסור כשחותך המפרקת אחר הסימנים ואפי' בחתיכת השחיטה ואדרבא מדאיצטרך קרא שלא ישחוט מן העורף דהיינו שלא יתחיל השחיטה מן העורף משמע דכשמתחיל השחיטה בהסימנים אין קפידא כשחותך גם המפרקת לשנים עם השחיטה, ורק ללשון ראשון דרש"י שמפרש גיסטרא דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים נשמע מקרא וש"ס הג"ל דאיסור יש לחתוך המפרקת עם שחיטת הסימנים וזה הוא ג"כ רק לפי' ההבנה הפשוטה בדברי רש"י ז"ל הג"ל אבל התוס' הג"ל נראה שהבינו מרש"י בלישנא קמא שס"ל דהאי דלא לשווי' גיסטרא היינו שאין צריך לחתוך המפרקת עם הסימנים אבל רשאי עייש"ה בדבריהם.

וה"ל המרדכי במס' חולין סי' תר"ב וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא מה שפרש"י שלא לחתוך כל המפרקת לשנים דהכי משמעה חטאו הוצא את דמו ותו לא, לא נראה דכיון ששחט הסימנים אם יחתוך אח"כ גם המפרקת מאי איכפת לן ומיהו בתוספתא תניא ה' שוחט וחתך את הראש בבת אחת אם נתכוון לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשרה ר"ב ואמר לנא מורינן רבי מאיר שמעשה ה' שאחד שחט וחתך כל המפרקת ודקדק ראבי"ה מפ"י רש"י ואסר ול"נ למורינן ר' מאיר ז"ל ומפרש כך פי' רש"י חטאו הוצא את דמו ותו לא צריך יותר עכ"ל המרדכי. הרי שנחלקו הרבי"ה והר"ם שבמרדכי בכוונת רש"י הרבי"ה ס"ל דכוונת רש"י בלישנא קמא הוא שאסור לחתוך המפרקת לשנים והר"ם ס"ל דכוונת רש"י דהא שאין צריך לעשות גיסטרא דהיינו לחתוך המפרקת אבל איסורא ליכא ודעת התוספ' הג"ל בכוונת רש"י הוא ג"כ כהר"ם וכ"כ התה"ד בתשובה סי' קפ"ג הובא במהר"ם מלובלין שכן דעת התוס' כהר"ם וכתב המהר"ם מלובלין הטעם שמפרשים כך דברי רש"י משום דלא מסתבר להו' לומר שתפסל השחיטה בשביל שחותך ג"כ המפרקת לשנים דמה בכך כמ"ש המרדכי כנ"ל. והנה מה יענה הראבי"ה לדברי התוספתא (הנוכרת במרדכי) הג"ל שהיא בריש פ"ק דחולין דמשמע דאיסור יש כשעושה גיסטרא כשנתכוון לכך ובאמת דברי התוספתא הם לכאורה כספר חתום דמה חילוק יש בין נתכוון ללא נתכוון ומתוך דברי בעל מנחת בכורים על התוספתא (אם

קיצר בדבריו מאד) הבנתי ביאור התוספתא דהכוונה היא כשנתכוון לכך לחתוך כל המפרקת או יש לחוש שמא עשה דרסה כדרך הרוצה לחתוך דבר לשנים משא"כ אם לא נתכוון רק לשחיטת הסימנים רק במקרה מיד אחר ששחט הסימנים חתך גם את המפרקת או כשר דמהיכא תיתי נחוש לדרסה כיון שבתחלת השחיטה לא נתכווין לחתוך כל המפרקת ודו"ק כנלע"ד ואולי יש ליישב גם באופן אחר דברי התוספתא שלא יקשה ממנה על הראב"ה הנ"ל ועוד בדבר להלן מתוספתא הנ"ל.

ובטעמא דהא מלתא דלא לשווי' גיסטרא לפי' רש"י בלשון א' דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים לפי הבגת הראב"ה ברש"י דהיינו שאסור לחתוך המפרקת נראה לפע"ד לומר שהוא גזרת הכתוב ושחט דלא לשווי' גיסטרא ואם עשה גיסטרא לא הוה שחיטה הגונה והוי פסול בשחיטה ובאמת מצאתי אח"כ בב"ח יו"ד סי' כ"ד וז"ל וגזרת הכתוב היא דפסולה מאחר שחותך המפרקת בשעת שחיטה ודומה זה לשהי' במיעוט בתרא דסימנים שהכל תמחו למה לא יהא כמחתך בשר בעלמא מה שחותך אח"כ שהרי נשחט הרוב וצ"ל דהללמ"ס כך היא והכ"נ דכוותה עכ"ל הצריך לעניננו ולפי"ז קשה לכאורה קושיית הגה' פרישה סי' ג' הביאו הטו"ז שם סק"א שהקשה דאיך ילפינן מקרא דושחט. דלא לשווי' גיסטרא דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים הא האי קרא דושחט בקדשים הוא דכתיב ונימא מדגלי רחמנא בקדשים דאסור דחתוך המפרקת לשנים ש"מ דבחולין שרי כמו דאמרינן לענין כוונה בשחיטת חולין דכיון דגלי רחמנא גבי קדשים ושחט את בן הבקר שצריך שתהי' השחיטה לשם בן בקר ש"מ דבחולין לא בעינן כוונה כמבואר בש"ס חולין דף י"ב ובטו"ד סי' ג' עיי"ש ולפע"ד נראה ליישב קושי' זו בהקדם קושיית התוס' בסוגיין על רש"י שמפרש דהאי וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא סתמא דהש"ס קאמר לה א"כ גם הא דקאמר הש"ס לרב יימר שרצה להוכיח דשחיטה מן הצוואר מקרא דזובחת במקום שזב חתכוה ודחי לו הש"ס דדלמא מלכו ותו שהי' דרסה וכו' וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא ג"כ סתמא דהש"ס קאמר לה ולמה צריך הש"ס ב' דרשות מקרא דושחט וקרא דזובחת דלא לשווי' גיסטרא הא בהד קרא סגי ועיין בתו"ח שמיישב קושיית התוס' על רש"י בזה בטו"ד ולפע"ד קושי' אחת מתורצת בחברתה דבאמת מש"ה צריך סתמא דהש"ס ב' הפסוקים קרא דושחט בקדשים וקרא דזובחת שהוא איירי בחולין לאשמעינן דבין בחולין ובין בקדשים אסור לחתוך המפרקת לשנים דבלאו קרא מיוחד לחולין לא הוה ילפינן

מקדשים כקושיית הפרישה (אלא דמלשון רש"י שכתב מר יליף מהאי קרא ומר יליף מהאי קרא לא משמע כן דחד קרא לחולין וחד קרא לקדשים והמחזור בדברי רש"י כמ"ש התו"ח עיי"ש) ומצאתי אח"כ בפמ"ג סי' ג' במ"ז סק"א כתב דקושיית הפרישה הוא ללישנא דרש"י דלא לשווי' גיסטרא היינו דרסה ושפיר הקשה הפרישה דלימא דוקא בקדשים אסור דרסה דהאי קרא דושחט בקדשים כתיב ומזבח דקאי בחולין ליכא למידרש דרסה אבל לענין גיסטרא שלא יחתוך המפרקת לשנים נשמע גם בחולין מקרא דזובחת דאיירי בחולין עכת"ד הפמ"ג הרי זה כמ"ש. איברא דבמ"ש הפמ"ג דמקרא דזובחת דקאי בחולין ליכא למידרש דרסה במחכת"ה נעלם ממנו לפי שעה דברי רש"י שם בד"ה דלא לשווי' גיסטרא דמפרש להדי' גם קרא דזובחת שלא ידרוס עיי"ש. והטו"ז שם תירץ קושיית הפרישה דכיון דגלי רחמנא בקדשים ושחט דלא לשווי' גיסטרא ממילא אם עושה גיסטרא הוא פסול בשחיטה ולא מקרי שחיטה כלל ממילא נשמע דגם בחולין אסור גיסטרא כיון דשחיטת גיסטרא לא הוה שחיטה, גם בחולין עכ"פ שחיטה בעינן וליכא למימר בזה דחולין מקדשים לא ילפינן דאין זה אלא גילוי מלתא בעלמא עכת"ד ועיי"ש בטו"ז שהוא ג"כ סובר לעיקר כוונת רש"י בהא דלא לשווי' גיסטרא כפי' הר"ם דאין צריך לחתוך המפרקת אבל איסורא ליכא עיי"ש בדבריו שם ועכ"פ מוכח מדברי הטו"ז שגם הוא סובר דטעם איסור חתיכת המפרקת הוא מגזרת הכתוב דושחט דבעושה גיסטרא לא הוה שחיטה כשרה כנ"ל.

וז"ל הש"ע ביו"ד סי' כ"ד סעיף ח' ה' שוחט וחתך כל המפרקת כשרה עכ"ל המחבר (וזה הוא כפי' הר"ם שבמרדכי דכוונת רש"י דהאי שלא לשווי' גיסטרא היינו שאין צריך לחתוך המפרקת אבל אם חתך ליכא איסורא והא דכתב המחבר לשון דיעבד דמשמע דלכתחלה עכ"פ אסור לחתוך המפרקת, לפע"ד הוא משום דלכתחלה חש הב"י לשיטת הראב"ה שבמרדכי או שחש לכתחלה משום הבלעת דם באברים כמ"ש הרשב"א דגם בחותך איכא משום הבלעת דם באברים אע"ג דגם בהבלעת דם באברים מותר במליחה מ"מ לכתחלה עכ"פ אסור להבליע דם באברים וכמ"ש הש"ך בסי' כ"ג סקי"ב בשם הש"ל הובא ברמ"א יו"ד סי' ס"ג סעיף ג' וכ"כ הנקה"כ כאן בסי' כ"ד ודו"ק ועיין בב"י בד"ה כתב המרדכי) וכתב הרמ"א בסי' כ"ד עלה וז"ל והמנהג להטריף אפי' לא חתך רק רוב המפרקת (מהרי"ו ואגור ותה"ד) ואין לשנות כי יש מרבוותא סוברין כן עכ"ל והיינו פי' הראב"ה שבמרדכי הנ"ל דמ"ש רש"י דלא לשווי' גיסטרא שלא יחתוך המפרקת

דהיינו שאסור לחתוך המפרקת לשנים וכמ"ש למעלה שהוא מטעם גזירת הכתוב דושחט כנ"ל וכתב הטו"ז וז"ל במרדכי וכו' גם לפע"ד תמוה דעת הראב"י דהא פירש במתניתין דהשוחרט מן העורף אם חתך המפרקת קודם שחיטת הסימנין נטרף משמע דאחר הסימנים אין חשש כלל וכ"כ הדרישה בריש סימן א' ביו"ד והאריך בראיות עוד משאר פוסקים ובתה"ד כתב דאין איסור זה אלא מחומרא בעלמא ומצאתי למהר"ל מפרגא שכתב שהתיר הלכה למעשה בחתך כל המפרקת אחר הסימנים וכן נראה עיקר אלא כיון שכתב הרמ"א שאין לשנות מן המנהג שנהגו להטריף אפילו ברוב המקומות אין בידינו להקל דלא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור אלא דמ"מ יש להקל בזה בכל הספיקות וכו' עכ"ל הטו"ז ועיין בפמ"ג וז"ל הש"ך בסק"ה והמנהג להטריף וכו' וצריך עיון בזה שהרבה גדולי הפוסקים מתירין הלא המה המרדכי והאגודה ר"פ השוחט בשם מהר"ם והרמב"ן והר"ן בפרק השוחט במתני' דהי' שוחט והתיו את הראש וכו' וכן כתב הרשב"א בשם גדולי המפורשים וכ"כ הרא"ה בספר בדק הבית דף כ"ג וכן משמע דעת הרמב"ם פ"ב מה' שחיטה הלכה ט' וכמבואר בכ"מ שם (ועיין בהח"מ שם שנדפס מקרוב מכ"י) וכ"כ בעל העיטור וכ"כ הרשב"א בחי' ובת"ה ומהרי"ל סי' ב' וכן משמע בתוס' ר"פ השוחט ד"ה ותו וכן משמע בתשו' בנימין זאב סי' שכ"ז וכן מוכח מן המשנה וש"ס דחולין דף י"ט ע"ב (גם הטו"ז הביא רא' זו עיין בפמ"ג שם) והתוספתא שהביא המרדכי עיי"ש ודו"ק (אע"ג שהראב"י שבמרדכי הביא רא' מתוספתא הנ"ל דאיסור יש בעושה גיסטרא הש"ך סובר דאדרבה אי נימא דהתוספתא ס"ל דיש איסור בעושה גיסטרא מה חילוק יש בין נתכוון ללא נתכוון א"ו דפירוש התוספתא אינו מטעם גיסטרא רק מטעם חשש דרסה כמ"ש למעלה כנ"ל) והכי מוכח מדברי כל הפוסקים והמו' בס' כ"א גם בתה"ד סי' קפ"ג כתב דמן הדין שרי אלא שנהגו להחמיר וכן משמע באגור שסיים אבל רוב הפוסקים מתירין ואולי דעת הרב דוקא להחמיר במקום שאין הפסד מרובה וכה"ג עכ"ל הש"ך (ועיין בפמ"ג שמפרש דברי הש"ך) ועיין בה"ט סק"ג בשם הפר"ח דאף בהפסד מיעוט המקיל לא הפסיד ועיין בפ"ת בשם תשו' בית יעקב שהעלה ג"כ דלא כהרמ"א.

וז"ל השמ"ח סי' כ"ד סעיף ה' אם שחט וחתך גם המפרקת בשחיטה אחת אפי' רק רוב המפרקת דהיינו רוב החוט שתוך המפרקת נהגו במדינות אלו לאסור ואין להקל נ"ל אפילו בהפסד מרובה ואפילו לא נתכוון לכך רק

שאינן לאסור כ"א בודאי אבל בספיקותיו יש להקל (טו"ז) ואין צריך לבדוק אחריו ובמדינות דלא נתברר המנהג נ"ל דאם נתכוון לכך בשחיטתו אין להקל כ"א בהפסד מרובה אבל לא נתכוון לכך ואירע שחתך גם המפרקת אין לאסור כלל ועיין בתבו"ש סק"ג בביאור דבריו וז"ל אפי' בהפסד מרובה כ"מ דעת הרמ"א וז"ל וסתימת האגור וכ"ה דעת חב"ח והכי משמע דעת הטו"ז ומסתברא כיון דבקבילו עליהו דעת ראבי"ה האוסר מדאורייתא אין להקל אפי' בהפסד מרובה וכ"כ בה"י (הובא בבב"ט) אבל היכא דלא נהוג יש להקל כדעת רוב הפוסקים היכא דלא נתכוון לכך אבל בנתכוון שמבואר לאסור אין להקל וכ"ה בדרישה סי' א' להחמיר בכך (ועיין בדרישה שם סק"א שמבאר החילוק בין נתכוון לחתוך המפרקת ללא נתכוון לפי טעמא דגיסטרא דבנתכוון לחתוך המפרקת הוה כלא נתכוון לשם מצות שחיטה התול'ה בסימנים ושוה בעיניו חתיכת המפרקת לחתיכת הסימנים עיי"ש וצ"ע) וכ"מ מתה"ד סי' קפ"ז דכתב דחומרא יתירה היא בלא מתכוון אלמא במתכוון מודה וכן רוב הפוסקים שהביא הש"ך י"ל דאינם מקילין כ"א בלא מתכוון ומיהו בהפ"מ יש להם ע"מ שיסמכו להקל אפי' במתכוון וכ"ז דלא כהש"ך דמשמע דעתו להקל אפי' במדינות אלו בהפ"מ ומשמע אפי' במתכוון והפר"ח הוסיף דאפי' בהפסד מיעוט המקיל לא הפסיד ולא נראה להקל כ"כ עכ"ל התבו"ש.

אבל דע דכ"ז הוא רק בחותך המפרקת עם שחיטת הסימנים בשחיטה אחת כמו שמשמע מלשון המחבר ה"י שוחט וחתך כל המפרקת לשנים אבל היכא ששחט הסימנים וסילק ידו מן השחיטה ואח"כ חתך הוא או אחר המפרקת לשנים לפע"ד לית דין צריך בושש דאין בזה משום גיסטרא כלל אפי' להראבי"ה שבמרדכי שפי' כוונת רש"י דאיסור יש בחתיכת המפרקת לשנים והסברא בזה הוא לפמ"ש למעלה בשם הב"ח דטעם איסור גיסטרא לפי' רש"י הוא מגזרת הכתוב דושחט דהיינו שישחוט רק הסימנים ולא המפרקת והיינו דוקא כשעומד עוד בשחיטה ולא כשסילק ידו וזה ברור ופשוט ושמתתי כמוצא שלל רב בראותי אח"כ שמבואר כן להדי' בהשמ"ח הנ"ל דז"ל בסי' כ"ד סעיף ה' אם שחט וחתך גם המפרקת בשחיטה אחת הרי כמ"ש בעז"ה ואל יטעך לשון הב"ח בסי' כ"ד שהבאתי למעלה שכתב דגיסטרא היא מגזרת הכתוב כמו שהי' במיעוט בתרא שהיא מגזרת ה' מהללמ"ס כנ"ל שדומה ממש לשהי' במיעוט בתרא דפוסל אפי' כששהה אחר שסילק ידו מן השחיטה ותאמר דגם גיסטרא אפי' לאחר שסילק ידו מן

השחיטה ז"א דהתם שהי' היא הפוסלת וכל מה שישהה יותר חמור יותר משא"כ חתיכת המפרקת אין ענינו לשהי' ומש"ה אינו פוסל רק כשחותך המפרקת בחתיכה אחת עם שחיטת הסימנים ובאמת כן מוכח גם בב"ח עיי"ש"ה אלא דהב"ח מדמה איסור חתיכת המפרקת שהוא קצת נגד השכל דכמו כן שהי' במעוט בתרא הוא ג"כ נגד השכל ואפ"ה אסור מטעם גזרת הכתוב מהללמ"ס וכמו כן חתיכת המפרקת ג"כ אסור מהללמ"ס וזה ברור ופשוט ועיין בדרכי תשובה סי' כ"ד סקכ"ח"כ"ט שהביא מכמה אחרונים חששות להחמיר בחתך המפרקת עיי"ש ותראה שכל הנך חששות הם רק כשחותך המפרקת עם חתיכת הסימנים דהיינו בשחיטה אחת כמ"ש למעלה.

וא"כ בנידון שנשאלתי עלי' אם מותר להתיר המפרקת לשנים אחר שפילק ירו מן השחיטה אין שום איסור משום גיסטרא שפרש"י דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים וכפי' הראב"ה דאסור לחתוך כנ"ל שהוא דוקא כשחותך המפרקת בשחיטה אחת עם הסימנים כנ"ל.

איברא דהרשב"א בחי' לחולין כ"ז גורס ולטעמך כגירסת התוס' רק כפי' דלא לשווי' גיסטרא מפרש הוא כרש"י דהיינו שלא לחתוך המפרקת לשנים וז"ל דלא לשווי' גיסטרא שלא יחתוך המפרקת ואפי' בדרך הולכה והבאה משום דלדם הוא צריך דהאי קרא (דושחט) בקדשים כתיב ואלו שובר מפרקת מבליע דם באברים כדאמרינן לקמן ולספרים דגרסי בדרב יימר נמי וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא אע"ג דהאי קרא (דוובחת) בחולין קא משתעי התם נמי ה"ק דלא לשווי' גיסטרא כדי שלא יבלע דם באברים וה"ל דם האברים שפירש ממקומו ונבלע במקום אחר וכדאיתא נמי לקמן ויש ספרים דלא גרסי לי' כלל בדרב יימר ורש"י ז"ל פירש בלשון שני דלא לשווי' גיסטרא שלא ידרוס ואינו מתחוויר וכו' אלא לשון ראשון עיקר עכ"ל הרשב"א בחי' הצריך לענינינו, הרי שהוא ז"ל מפרש הא דלא לשווי' גיסטרא כרש"י ז"ל בלישנא קמא דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים אמנם לא מטעם גזרת הכתוב שכתבתי למעלה בשם הב"ח והטו"ז אלא הרשב"א ס"ל טעם האיסור משום הבלעת דם באברים וכ"כ הוא ז"ל בספרו תה"א דף כ"ז (ובבד"ה מפרש פי' אחר בהא דגיסטרא עיי"ש). וכדי להבין דעת הרשב"א ז"ל נעתיק סוגיית הש"ס דהבלעת דם באברים במס' חולין דף קי"ג ע"א:

אמר שמואל משום ר' חייא השובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה הרי זה מכביד את הבשר וגו' ואת הבריות ומבליע דם באברים איבעיא להו

היכא קאמר מכביד את הבשר וגו' את הבריות משום שמבליע דם באברים הא לדידי' שפיר דמי או דלמא לדידי' נמי אסור תיקו עכ"ל הש"ס לפי גרסתנו חז"ל רש"י הרי זה מכביד את הבשר לפי שבשעת שחיטתה הוא שרוצה להוציא דם וכששובר מפרקתה מתוך צרתה אין בה כח להתאנח ולהוציא דם והיא נחה ושוקטת והדם נבלע באברים ומכביד את הבשר ונמצא גו' את הבריות כשהוא מוכרה במשקל והדם שוקל: איבעיא להו היכא קאמר האי ומבליע דם באברים דקתני כול' חד איסורא הוא וה"ק מכביד את הבשר ונמצא גו' את הבריות הוא משום שמבליע דם שמכביד את משקלה והבלעת דם לפרושי גו' את הבריות נקט לה הא לדידי' דליכא למימר משום גזילה שרי לפי שהוא חוזר ויוצא ע"י מלח: או דלמא לדידי' נמי אסור ותרתני איסורא קחשיב חדא דגו' את הבריות וחדא דמבליע דם ושוב אינו יוצא ואוכל דם עכ"ל רש"י ולכאורה יש להקשות לפי ראשון דרש"י בהא דלא לשווי' גיסטרא דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים וכמ"ש למעלה דאם חתך המפרקת לשנים הוה פסול בשחיטה א"כ מאי בעי הש"ס כאן בשובר מפרקתה של בהמה אי אסור משום מבליע דם באברים תיפוק לי' דאסור משום גיסטרא כנ"ל ולפמ"ש למעלה דאיסור גיסטרא אינו רק כשחותך המפרקת בשחיטה אחת עם חתיכת הסימנים לק"מ דהש"ס בעי לה השובר מפרקתה של בהמה אחר שחיטה קודם שתצא נפשה והיינו לאחר שסילק ידו מן שחיטת הסימנים דבכה"ג ליכא משום גיסטרא אי עכ"פ אסור משום הבלעת דם באברים וזה ברור.

ולכאורה יש עוד להקשות לרש"י דס"ל הכא בדף קי"ג דאיסור הבלעת דם באברים בשובר מפרקתה של בהמה אסור להאי בעיא אפי' ע"י מליחה דאינו יוצא תו לעולם א"כ למה צריך קרא דושחט דלא לשווי' גיסטרא דהיינו שלא יחתוך המפרקת לשנים תיפוק לי' דאסור משום הבלעת דם באברים ואינו יוצא תו ע"י מליחה כמ"ש רש"י ויש ליישב בכמה אופנים חדא דאי משום הבלעת דם באברים כשבשלו לא הוה רק איסור דרבנן דדם שבשלו אינו עובר עליו וכמ"ש הראש יוסף בחולין דף כ"ז משא"כ משום גיסטרא שהוא גזירת הכתוב כנ"ל הוא איסור גבילה ככל פסול בשחיטה ועוד יש לחלק דהבלעת דם באברים אינו אלא כשובר ולא כחותך (וכמו שחלקו בכך כמה מפורשים ופוסקים וכמעט מוכרח הוא אליבא דרש"י כאשר אכתוב להלן) ומש"ה צריך קרא דושחט דלא לשווי' גיסטרא שלא יחתוך המפרקת לשנים אפי' דרך חתיכה דליכא משום הבלעת דם באברים.

ולפי"ז ולפי מ"ש למעלה יעלה דבחותר המפרקת אחר שסילק ידו מן השחיטה ליכא משום גיסטרא ולא משום הבלעת דם באברים אלא דאין זה מוכרח דבדרך חתיכה ליכא משום הבלעת דם באברים כמו שאביא להלן.

איברא להרשב"א בחיד' אשר העתקתי לשונו למעלה וכ"כ בתהה"א דטעם איסור גיסטרא שלא יחתוך המפרקת לשנים הוא משום הבלעת דם באברים (דהוא ס"ל דאפי' בחתך חתיכה איכא משום הבלעת דם באברים) קשה א"כ מאי בעי הש"ס בחולין דף קי"ג ע"א אי איכא איסור בשובר מפרקתה של בהמה משום הבלעת דם באברים שיהא אסור לאכלו באומצא בלי מליחה וצלי' משום דם שפירש ממקום למקום (דכן פירש הרשב"א האיבעיא כאשר אביא להלן) תיפוק לי' מקרא דושחט דלא לשווי' גיסטרא שהוא משום הבלעת דם באברים לפי' הרשב"א כנ"ל וא"כ ע"כ אסור עכ"פ באומצא בלי מליחה וצלי' משום דם שפירש ממקום למקום ומה איבעיא לי' להש"ס שם ועיין בראש יוסף חולין כ"ז שהקשה כן ועיין בטו"ז סי' כ"ד סק"ב ולפע"ד נראה ליישב שיטת הרשב"א בזה ואעתיק עוד הפעם לשון הרשב"א בחי' וז"ל דלא לשווי' גיסטרא שלא יחתוך המפרקת ואפי' בדרך הולכה והבאה משום דלדם הוא צריך דהאי קרא בקדשים כתיב ואלו שובר מפרקת מבליע דם באברים כדאמרינן לקמן (וכוונתו בש"ס הנ"ל דף קי"ג) ולספרים דגרסי בדרב יימר נמי וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא אע"ג דההוא בחולין קא משתעי התם נמי ה"ק דלא לשווי' גיסטרא כדי שלא יבליע דם באברים וה"ל דם האברים שפירש ממקומו ונבלע במקום אחר וכדאיתא נמי לקמן ויש ספרים דלא גרסי לי' כלל בדרב יימר עכ"ל והנה כבר כתבתי שהרשב"א בדף כ"ז גורס ולטעמך כגירסת התוס' ונמצא דרב כהנא דרש מקרא דושחט דלא לשווי' גיסטרא דהיינו שלא יחתוך המפרקת וזה שאמר ג"כ מניין לשחיטה שהיא מן הצוואר היינו שלא יחתוך רק הסימנים ורב יימר דרש לי' דרשה דגיסטרא מקרא דזובחת ותנה לרב כהנא דדרש לי' מקרא דושחט שלא יחתוך המפרקת לפי' הרשב"א שהטעם משום הבלעת דם ובקדשים לדם הוא צריך דקרא בקדשים כתיב באמת יש לומר דבחולין ליכא שום איסור בגיסטרא ואי משום מבליע הדם באברים י"ל דדם שפירש לצאת יוצא אפי' כשעושה גיסטרא ודם שלא פירש ממקומו לצאת ונתעכב ע"י הגיסטרא הוה דם האברים שלא פירש ומותר ורק בקדשים אסור גיסטרא דלדם הוא צריך משא"כ לרב יימר דדריש לי' להתא דלא לשווי' גיסטרא מקרא דזובחת דאיירי בחולין ע"כ צ"ל דע"י הגיסטרא הדם

פירש ממקום למקום ומש"ה אסור אפי' בחולין לאכלו באומצא בלי מליחה וצלי וזה דבעי הש"ס בחולין דף קי"ג הנ"ל אי הלכה כרב כהנא דיליף לי מקרא דרשחט דאיירי בקדשים שלא לשווי' גיסטרא ויש לומר דע"י הגיסטרא אין הדם פירש ממקום למקום אלא שמעכב הדם שלא יפרוש כלל ממקומו הבלוע ומש"ה בקדשים הוא דאסור משום דלדם הוא צריך וכן בחולין אסור לעשות כן משום דגוזל את הבריות דסוף סוף מכביד הוא את הבשר אבל באכילה לדידי' מותר באומצא בלי מליחה וצלי דהדם שפירש ממקומו לצאת יוצא אע"ג ששובר מפרקתה של בהמה ודם שלא פירש כלל הוא דם אברים שלא פירש ומותר או שמא הלכה כרב יימר דדרש לי' להאי דלא לשווי' גיסטרא מקרא דזובחת דאיירי בחולין ועכצ"ל לדידי' דע"י הגיסטרא הדם פירש ממקום למקום ואסור לאכלו עכ"פ באומצא בלי מליחה וצלי. זה הנראה לפע"ד בפ"י הש"ס הנ"ל לשיטת הרשב"א הנ"ל וכ"ש לפי מה שכתב הרשב"א שם דיש ספרים דלא גרסי כלל בדבר יימר הא דלא לשווי' גיסטרא רק בדבר כהנא א"כ ודאי א"ש דבעי הש"ס אם ע"י גיסטרא אין הדם פירש ממקום למקום כנ"ל ורק בקדשים אסור משום דלדם הוא צריך וכן בחולין אסור משום גזול את הבריות אבל לדידי' מותר באכילה באומצא בלי מליחה כנ"ל או מי אמרינן דע"י הגיסטרא פירש הדם ממקום למקום ואסור אף בחולין לאכלו עכ"פ באומצא ועיין בנקת"כ יו"ד סי' כ"ד ודו"ק ובראש יוסף חולין כ"ז אלא דלפי"ז האיבעיא היא על דבר מציאות אי הדם פירש ממקום למקום ע"י הגיסטרא או לא אלא כל הדם שפירש יוצא לחוץ ומה שלא פירש אינו פירש כלל ממקומו והוי דם האברים שלא פירש אמנם מדברי הרשב"א בתשובותיו סי' תס"ו הובא בב"י יו"ד סי' ס"ז למדתי שהוא ס"ל דפשיטא לי' להש"ס דבשובר מפרקת עכ"פ פירש הדם ממקום למקום אלא דמספקא לי' להש"ס אי חשוב זה כדם שלא פירש כלל ושרי באומצא בלי מליחה או הוה כדם האברים שפירש ואסור בלא מליחה אפי' באומצא וגם באופן זה יש לפרש האיבעיא על דרך שכתבתי ודו"ק כי נכון הוא בס"ד.

ועתה בא לידי ספר תהה"א להרשב"א וראיתי כתוב שם דף כ"ג א' וז"ל אמר רב כהנא מנין לשחיטת שהיא מן הצוואר שנאמר ושחט את בן הבקר ממקום שסח חטאו ואימא וכו' ולטעמך שהי' חלדה וכו' אלא הלכתא גמירי לה לשחיטת מן הצוואר נמי הלכתא גמירי לה וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא פירוש שלא לחתוך אלא מקום שהוא שח בלבד דהיינו הסימנין אבל לא המפרקת כדי שלא יבלע דם באברים ובשחיטת קדשים לדם הוא

צריך להזיות ולזריקות רק יימר אמר מהכא כלומר אין אנו צריכין למילף בקדשים בחולין גופיהו כתיב וזבחת מבקרך וצאנך ממקום שזב חתהו ואימא מלבו ולטעמך שהי' דרסה וכו' מי כתיבן אלא הלכתא גמירי לה וקרא למאי אתא דלא לשווי' גיסטרא כלומר ממקום שזב בלבד דהיינו הסימנין אבל לא ישבור המפרקת שאלו שובר המפרקת קודם שתצא נפשה מבליע דם באברים ואסור וכדאמרינן בפרק כל הבשר השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה מכביד את הבשר וגזול את הבריות ומבליע דם באברים עכ"ל הרשב"א בת"ה והרי זה כעין מה שכו' בחידושינו ורק שבת"ה ביאר יותר. ובב"ה הקשה עליו חזא דא"כ דטעמא דגיסטרא הוא משום הבלעת דם באברים א"כ מה משמיענו שמואל בחולין קי"ג דהשובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה הרי מבליע דם באברים הא מקרא דושחט או דזבחת ילפינן לה לכל מר כדאית לי' ועוד דמבליע דם הוא דוקא דרך שבירה עיי"ש מ"ש והרשב"א במ"ה מיישב דברי עצמו דאין הכי נמי דלרב יימר דדרש מקרא דזבחת דאיירי בחולין דלא לשווי' גיסטרא לא איצטריך שמואל לאשמעינן איסור שבירת מפרקת הבהמה דהא נשמע מקרא דאיירי ג"כ בחולין ושמואל אשמעינן אליבא דרב כהנא דיליף לי' דרשה דגיסטרא מושחט דאיירי בקדשים דלדם הוא צריך אבל בחולין לא נשמע שום איסור ומשמיענו דגם בחולין איכא איסורא ותו כתב דהא שמואל משמי' דר' חייא קאמר לה להא דינא דשובר מפרקתה של בהמה ור' חייא בש"ס חולין כ"ז לא דריש לי' דרשה דגיסטרא משום קרא עיי"ה ואליב' אשמעינן שפיר שמואל איסור שבירת מפרקת הבהמה ועיי"ש שנסתייע מדברי התוס' (אינן תוס' שלנו) עיי"ש שנראה שתוס' הנ"ל לא הי' גורסים בדבר יימר דרשה דגיסטרא כמ"ש הרשב"א בחי' ומה שחולק הרשב"א בין חתיכה לשבירה דחה דאין חילוק עיי"ש ועכ"פ מדברי הרשב"א בת"ה ומ"ה נתחזק דברינו במה שפירשתי האיבעיא דש"ס שם לענין הבלעת דם באברים ודו"ק היטב.

וגם הרי לך פלוגתא בין הבד"ה ובין הרשב"א דהרא"ה ס"ל דאיסור הבלעת דם באברים אינו רק בשבירה ולא בחתיכה והרשב"א ס"ל שאין חילוק בין שבירה לחתיכה עיין בפלפולים שם, והג"א בפרק כל הבשר הובא בב"י סי' ס"ז כתב דדוקא שובר המפרקת כי מחמת יסורי השבירה אין בה כח להתאגח ולהוציא דם אבל חותך לא אסור עכ"ל הרי זה כשיטת הבד"ה הנ"ל ואחר שהביא הב"י הג"א הנ"ל הביא בשם הש"ל וז"ל כתב השבולי לקט על הא דשובר מפרקתה של בהמה מכאן שאסור לקרב מיתת

בהמה לאחר השחיטה ע"י הושטת סכין בלבה מפני שמתה ואין בה כח להתאנח ולהוציא דמה והרי הוא נבלע באברים עכ"ל הב"י וכתב הד"מ ע"ז וז"ל בבנימין זאב מצאתי תשובת גדול אחד מכאן שאסור לקרב מיתת הבהמה לאחר שחיטה ע"י הושטת סכין בלבה כמו שעושין נכרים משום שמבליע דם באברים ומיהו אין הבשר נאסר בכך אלא נדנוד עבירה הוא והזריז הרי זה משובח עכ"ל וכ"כ ב"י בשם הש"ל וכו' עכ"ל ד"מ הנה כפי הנראה פליג האי הג"א עם הש"ל ובנימין זאב דהג"א ס"ל שאינו אסור רק דרך שבירה אבל בחותך ליכא איסורא והש"ל ובנימין זאב ס"ל דלאו דוקא שובר מפרקת (וה"ה) תחיבת סכין בלבה ואפשר לומר דפלוגתתם תלי בטעם וסיבת בליעת הדם באברים דהג"א ס"ל דמה שנבלע הדם באברים אינו מכח מהירת מיתתה דאפילו לאחר שתמות יכול הדם לצאת אלא מכח ייסורי השבירה אין בה כח להתאנח וממילא נבלע הדם באברים וכן משמע מלשון רש"י שכתב וז"ל לפי שבשעת שחיטה היא מרודה להוציא דם וכששבר מפרקתה,, מתוך צרתה" אין בה כח להתאנח ולהוציא דם והיא נחה ובאמת מבואר להדי' ברש"י חולין דף ל"ב ע"א דשאר קירוב מיתת לבד שבירת מפרקת מותר שכתב שם בד"ה תיקו דמוטב שיכה על הצוואר בסכין וכו' וכ"כ הב"ח בסי' כ"ד ובסי' ס"ז דלדעת רש"י דוקא שובר אסור אבל לא חותך עיי"ש ועכצ"ל כן דאלת"ה קשה דרש"י אדרש"י דהא רש"י ס"ל בשובר מפרקת בהמה דהבשר אין לו תקנה במליחה, וצ"ל דאיך כתב שם דמוטב שיכנו וכו' כדי שתצא נפשה הא אז יהא איסור משום הבלעת דם ולא יהי' לה תקנה כלל א"ו דס"ל רש"י החילוק שבין שבירה לשאר קירוב מיתת דהיינו הכאה ואפשר דה"ה חתיכת המפרקת והוא מטעם שכתבתי דרש"י ס"ל ג"כ דלא מהירת המיתה גורם הבלעת הדם אלא ייסורי השבירה גורמים כנ"ל ובחתיכה בסכין חד ידוע דליכא צער כ"כ והא דכתב רש"י מוטב שיכנו ולא כתב שיחתוך המפרקת הוא משום דהתם איירי רש"י כשלא שחט הסימנים לגמרי א"כ אם יחתוך המפרקת ע"כ יחתוך גם הסימנים יהי' שהי' במיעוט בתרא עיי"ש ודו"ק — והש"ל ס"ל דסיבת הבלעת דם באברים אינו דוקא מכח ייסורי השבירה אלא מכח מהירת המיתה א"כ אסור כל שהוא קירוב מיתה אפילו בלא ייסורין כ"כ כמו שבירה כנ"ל אמנם הפרישה בטי' ס"ז סק"ב כתב ליישב דעת רש"י והטור שכתבו דמוטב שיכנו וכו' דהכי קאמר מוטב שיכנו משיגמור שחיטת הסימנים ויהי' שהי' במיעוט בתרא אבל באמת גם הכאה לא נכון לעשות משום הבלעת דם באברים כמו בשבירה והנכון

שיחתוך המפרקת לשנים שלא בדרך שחיטה וכו' עכת"ד משמע דס"ל דהג"א והש"ל לא פליגי אלא בדרך חתיכה לחתוך המפרקת מותר לכ"ע והכאה אסור אפי' להג"א כמו שבירה עיי"ה בדבריו גם בסי' כ"ג סק"ה ומ"ש בכוונת רש"י דהנכון הוא שיחתוך המפרקת היינו ע"כ בלא הסימנים דלא להוי שהי' במיעוט בתרא.

והנה לפי גרסתנו בהאי איבעיא דמבליע דם באברים משמע דבעי לה אי אסור משום הבלעת דם אפי' במליחה וצלי' וכיון דסלקת בתיקו אסור האי בשר מבהמה שנשברה מפרקתה לעולם ואין לו שום תקנה וכ"כ רש"י אבל גירסת הרי"ף והרא"ש היא איבעיא להו הואיל ואיבלע דם באברים משרי למיכל מני' באומצא או לא וכיון דסלקת בתיקו וקיי"ל דתיקו דאיסורא לחומרא אסור לאכלו באומצא אבל לצלי או במליחה אפי' לקדירה שרי דנורא משאיב שאיב לדם ומליחה מפיק לי' שאעפ"י שאין בו כח להוציא דם הנבלע ממקום אחר מוציא הוא את זה וכ"כ הרשב"א והר"ן (ועיין מעיו"ט סי' נ' שמיישב דברי רש"י מקושייתם) וז"ל הרמב"ם בפ"ו מה' מאכלות אסורות הל' ט' השובר מפרקת בהמה קודם שתצא נפשה הרי הדם נבלע באברים ואסור לאכול ממנו בשר חי ואפילו חלטו אלא כיצד יעשה יחתוך החתיכה וימלח יפה יפה ואחר כך יבשל או יצלה עכ"ל ועיי"ש בהה"מ שגירסת הרמב"ם בש"ס הוא ממש כגירסת הרי"ף והרא"ש והרמב"ן כנ"ל רק שהרמב"ם ס"ל דדם שלא פירש כלל ג"כ אסור ומש"ה להרמב"ם אפי' סתם בשר אומצא אסור לאכלו בלי מליחה כמ"ש שם הלכה י"ב רק דבסתם בשר חי מותר עכ"פ לאכלו בחליטה בלי מליחה ובבהמה שנשברה מפרקתה בעי הש"ס אי שרי ג"כ בחליטה בלי מליחה וסלקת בתיקו וקיי"ל לחומרא ואסור בחליטה בלי מליחה ועיין בנו"כ הרמב"ם שם והב"י וב"ח בטויו"ד סי' ס"ז.

וז"ל המחבר בש"ע יו"ד סי' ס"ז סעיף ג' השובר מפרקתה של בהמה אסור לאכול מבשרה חי אא"כ מולחו יפה וע"י מליחה מותר אפי' לקדירה ולצלי מותר אפי' בלא מליחה עכ"ל המחבר וזה לפי גירסת הרי"ף והרא"ש וש"פ דהאיבעיא בש"ס חולין קי"ג הוא לאכלו חי אבל לצלי או לקדירה במליחה מותר. ועיקר החומרא שיש בשובר מפרקת הבהמה הוא רק לאסור לאכלו חי בלי מליחה כנ"ל וכתב הרמ"א ע"ז וז"ל ונהגו להתמיר לחתכו ולמלחו אף בצלי ות"ה אם חותך בשר מבית השחיטה קודם שתצא נפשה י"א שיש לזהר לכתחלה לשבור מפרקת הבהמה או לתחוב סכין בלבה כדי לקרב מיתתה משום שמבליע דם באברים (בנימין זאב וב"י בשם ש"ל) עכ"ל

הד"מ והנה לפי מ"ש הטו"ז בסק"ב באמצע דבריו דהאי ונהגו שכתב הרמ"א אין כאן מקומו ובטעות נדפס פה ומקומו בסעיף ד' עיי"ש והרמ"א בסעיף זה צריך להתחיל כזה י"א שיש לזהר לשבור וכו' משמע דבשובר מפרקתה של בהמה מודה גם הרמ"א להמחבר דמותר בצלי או במליחה אפי' לקדרה רק שלכתחלה כתב שיש לזהר שלא לשבור המפרקת ועיין במ"ז אמנם הש"ך בסק"ו ס"ל דהאי ונהגו שכתב הרמ"א מקומו כאן והוא עפ"י גירסת רש"י ובה"ע דמליחה לא מהני לא לקדרה ולא לצלי, כמ"ש הר"ן וכתב ר' ירוחם נט"ו אות ד' שכן כתב רב אחא ושנכון להחמיר וס"ל להרמ"א דחתיכה ומליחה מהני לכ"ע אפי' לקדרה דלא גרע מנצרר הדם מחמת מכה בסעיף ד' וכ"כ הרמב"ם פ"י מהמ"א דין ט' וז"ל ושובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה הרי הדם נבלע באברים ואסור לאכול מבשרה חי אלא כיצד יעשה יחתוך חתיכה וימלח יפה יפה ואחר כך יבשל או יצלה עכ"ל וכתב הב"ח דהכי נקטינן ועיין בפמ"ג מ"ז סק"ב דהטו"ז והש"ך פליגי לדינא דלהטו"ז בשובר מפרקתה של בהמה שרי כפסק המחבר לקדירה במליחה בלא חתיכה ובצלי אפי' בלא מליחה (אלא מטעם מנהגא צריך למלחו כשאר בשר שמולחין לצלי) ולדעת הש"ך בשובר מפרקתה של בהמה בעינן חתיכה ומליחה אפי' לצלי מדינא הרי דעכ"פ ע"י חתיכה ומליחה בין לצלי בין לקדירה מותר הבשר מבהמה שנשברה מפרקתה קודם שתצא נפשה וכ"פ החכ"א בכלל כ"ט סעיף י"ח והתברר"ש ס"י כ"ג סק"ב עיי"ש.

ולפענ"ד אפי' נחוש לדעת רש"י דס"ל דבשובר מפרקת הבהמה קודם שתצא נפשה אסור אפי' במליחה וכפי מה שפירש הפר"ח דבריו דלא מהני אפי' חתיכה ומליחה אפי' לצלי (עיין בפר"ח ובפלת"י) מ"מ הלא כתב הב"ח בסי' כ"ד ובסי' ס"ז דלרש"י דוקא בשובר מפרקתה אסור אבל בחותך לא וכ"כ הטו"ז בסק"ב בדעת רש"י עיי"ש.

א"כ בנידון שאלתינו אם יחתכו את המפרקת אחר סילוק השחיטה דרך חתיכה ולא דרך שבירה וודאי דיחא מותר הבשר עכ"פ ע"י חתיכה ומליחה ואין איסור לא משום גיסטרא כיון שסילק ידו מן השחיטה ולא משום הבלעת דם באברים כנ"ל.

אלא דעומד נגדינו עכ"פ איסור דלכתחלה דהלא כתב הרמ"א בסי' ס"ז הנ"ל שיש לזהר לכתחלה לשבור המפרקת או לתחוב סכין בלבה כדי לקרב מיתתה משום שמבליע דם באברים איברא דיש לומר בנידון דידן כדיעבד

דמי כיון שהוא שעת הדחק גדול שאסרו השחיטה מטעם הממשלה ועיין בתוס' קידושין דף נ"ו שיש לכתחילה שהוא כדיעבד עיי"ש בד"ה במזיד ודו"ק ובפרט דהרמ"א לא כתב שיש איסור לכתחלה רק שיש לזוהר ועוד דיש לחלק בין שבירה לחתיכה כמו שמחלק הג"א בפ' כל הבשר עיי"ש דמשמע דבחותר אפי' לכתחלה מותר ועיין בתב"ש סי' כ"ג סק"י שכתב ליישב סתירת הרמ"א מסי' כ"ג שכתב דבהמה ששוהה למות יכנה על ראשה ובסי' ט"ז כתב שיש לזוהר שלא לשבור המפרקת שלא לתחוב סכין בלבה דדוקא שבירה אסורה וגם תחיבת סכין בלבה דכאיב לי' ביותר אבל בחותר או הכאה בראש מותר וכ"כ הדרישה בסי' ס"ז סק"ב דאפי' אי אמרינן דשבירה והכאה אסורה מ"מ לחתוך המפרקת מותר עיי"ש בדבריו ועיין בנקה"כ בסי' ס"ז שכתב ליישב המנהג שנהגו לחתוך בקרדום ראש האינדיק מיד אחר השחיטה דדוקא לשבור אסור משא"כ כשחותכין בקרדום דומה לחותר ובחותר מותר כמ"ש הג"א הובא בטו"ז עכת"ד הנקה"כ הרי דבחותר אפי' לכתחלה מותר ולפע"ד אפי' לדעת הרשב"א דס"ל אפי' בחותר איכא משום מבליע דם באברים כמ"ש הטו"ז בשמו בסי' כ"ד סק"ב והנקה"כ שם ובסי' ס"ז הנ"ל היינו לענין שיהא אסור לאכול בלא מליחה חי כמו בשובר (דהרשב"א ס"ל כהרי"ף והרא"ש דבמליחה מותר אפי' בשובר) אבל לענין זהירות לכתחלה אפי' כשרוצה לחתכו ולמלחו דאפי"ה יהא אסור לשבור המפרקת כמ"ש הרמ"א בשם הש"ל ובנימין זאב שפיר יש לסמוך על האי חילוקא בין שובר לחותר ולומר דהתזת הראש הוה כחותך כמ"ש הנקה"כ בסי' ס"ז והתב"ש בסי' כ"ג סק"ב הנ"ל ליישב המנהג שנוהגין להתין את ראש האינדיק ומ"ש הפמ"ג בסי' ס"ז בש"ד סק"ט לאסור מה שנוהגין לשבור בקרדום ראש האינדיק היינו משום שצריך עכ"פ חתיכה ומליחה אף לצלי כמ"ש הרמ"א והעולם אין נוהרין בזה אלא מבשלין או צולין אותו שלם מש"ה אסור לחתוך ראש האינדיק עיי"ש שכן מבואר בדבריו אבל בחתיכה ומליחה אף לצלי אפשר דאפי' לכתחלה אין איסור לחתוך בקרדום ראש האינדיק דדוקא שבירה אסורה לכתחלה כנ"ל וכן מ"ש הפמ"ג בסי' כ"ג במ"ז סק"ה לאסור לחתוך המפרקת של אינדיק משום מבליע דם באברים עיי"ש דאירי ג"כ לאכלו כשלא נצלה כל צרכו עיי"ש.

אלא דקשה לצייר אופן התזת המפרקת של בהמה שיהי' כחותך ולא כשובר דבשלמא בעוף אינדיק הוה שפיר התזת הראש כחותך ולא כשובר שצוואר האינדיק אינו עב כ"כ כבהמה שהמפרקת עבה וחזקה ואינו נתחתך

לשנים בהתזה אחת וצריך להכות בקרדום כ"פ עד שנחתך לשנים והוא כמעט כשבירה.

ואולי הי' אפשר לתקן איזה אופן התזה במכונת נסירה שלא יוצרך להכות את הקרדום על עצם המפרקת רק שיתיו דרך חתיכה דבכה"ג אפשר דאפי' לכתחלה מותר.

איברא דמ"מ יש חשש שהי' במיעוט בתרא דשמא לא ישחוט השוחט הסימנים לגמרי רק רובן וכשיחתוך אח"כ המפרקת יגמור חתיכת הסימנים והוא שהי' במיעוט בתרא כמ"ש הב"י סי' כ"ג בשם הסמ"ק שאפי' כששוחט שני הסימנים יש ליוהר שלא יחתוך ראשו לפי שלפעמים שמשייר מעט ולא אדעתי אמנם הלא גם הסמ"ק לא כתב בזה רק שיש ליוהר דהוא חששא רחוקה והתב"ש אחרי הביאו דברי סמ"ק הנ"ל כתב דמש"ה לא הביאו בפנים ספרו שמלה חדשה מפני שלא מצא לאחד מהאחרונים להעתיק חומרא זו עיין בתב"ש סי' כ"ד סקי"ב.

ובפרט בג"ד יש עצה לצאת גם ידי חשש חומרא זו דהיינו שיתקנו שחתיכת המפרקת אחר השחיטה יעשה תמיד דוקא ע"י עכו"ם וזה דבר נקל מאוד כי בלא"ה רוב משמשי הטבחים מהם ועכ"ז יתקנו ג"כ לצוות להשוחטים שבאם ימצאו אחר שחיטה שהסימנים אינם נשחטים לגמרי רק רובן אז או לא יניחו לחתוך המפרקת מבהמה זו עד שתצא נפשה דכיון דהוא מילתא דלא שכיח כ"כ אפשר שלא יתרעמו ע"ז מטעם הממשלה בשביל המאורע לפרקים רחוקים ואם לא יהי' אפשר בלא חתיכת המפרקת מטעם הממשלה גם בזה אם יחתכו המפרקת לשנים כבשאר הבהמות והשו"ב יטרוף הבהמה וכדי שלא יתרעם הקצב על שלא שחט הסימנים לגמרי וגרם לו הפסד יאמר שנטרף על הריאה או שאר ריעותא שלא יודע להקצב כמ"ש האחרונים הובא בדרכי תשובה סי' י"ח דכשהשוחט מוצא איזה פגימה על הסכין אחר השחיטה יתלה הטריפות בהריאה כדי שלא יקצוף הקצב וכמו כן בג"ד יעשה כן ולמה זה נחוש עוד דלמא לא בדק יפה ונשאר קצת מן הסימנים שאינם שוחטים מאחר שיהי' תקנה קבוע לבדוק אם נשחטים הסימנים לגמרי ולפע"ד זה ל"ד לנידון דהסמ"ק שחש לזה דהתם איירי מי שרוצה באקראי לחתוך המפרקת חיישינן שמא לא נשחטו הסימנים לגמרי דלאו אדעתי' דשוחט רק אם נשחטו רובן משא"כ בג"ד שיהי' זה תקנה קבוע ויהי' אדעתי' דהשוחט לבדוק תמיד אחר זה למה זה נחשש דשמא לא יבדוק יפה ואם אפילו יקרה לפעמים שלא יבדוק יפה וישאר קצת מהסימנים בלתי שוחטים אשר יהי'

נחתכים ע"י חתיכת המפרקת ג"כ לא יהא אסור משום שהי' במיעוט בתרא כיון שיהי' תקנה שרק עכו"ם יחתוך המפרקת וכבר כתב השמ"ח בסי' כ"ג סעיף ה' וז"ל וע"י עכו"ם שרי (לגמור שחיטת הסימנים אחר שהי') דחתיכת עכו"ם לא מקרי דרך שחיטה כמ"ש (סי' ב' סעיף כ"ו) רק נראה לי דיש למנוע אפי' ע"י עכו"ם דאין הכל בקיאין וסברו מי עדיף עכו"ם מישראל ויבאו לעשות ע"י ישראל ועיין שם בתב"ש סק"א וגם הפמ"ג בסי' ב' בש"ד סקכ"ז כתב דקיי"ל דאין עכו"ם פוסל בשהי' במיעוט בתרא דעכו"ם לאו בתורת שחיטה הוא וכ"כ בט"ז סי' כ"ג סק"ה וכ"כ בש"ע הרב סי' כ"ג סק"ח עיי"ש ואע"ג דלכתחלה כתב השמ"ח שיש למנוע כנ"ל וגם יש אחרונים שאוסרים מדינא לכתחלה לגמור השחיטה ע"י עכו"ם משום שהי' במיעוט בתרא כמובא בדרכי תשובה סי' כ"ג סקע"ט ועיין בחכמת אדם כלל ז' סעיף ג' ודוק מ"מ הלא בנ"ד אין אנו מתירין שהי' במיעוט בתרא ע"י עכו"ם אפי' בדיעבד אלא אנו אומרים שאפי' יארע על צד סברה רחוקה שלא ישחוט השוחט הסימנים לגמרי וכשיחתוך העכו"ם המפרקת יחתוך גם שארית הסימנים ויהי' שהי' במיעוט בתרא מה בכך הלא יש לנו על מי לסמוך בדיעבד כה"ג עכ"פ דלא נחוש לזה מלהתיר חתיכת המפרקת ע"י עכו"ם בשביל חששא רחוקה כזה ויצאנו בזה חשש חומרא זו על צד היתור נכון וחמור הרי העלנו עצה ואופן גם לצאת מכל וכל גם ידי חשש שהי' במיעוט בתרא כנ"ל.

סוף דבר בנידון שאלתנו אשר הי' להתיר התזת ראש הבהמה מיד אחר שסילק ידו מן השחיטה (באותן המקומות שאסרו השחיטה מטעם הממשלה) אם יסכימו גאוני הזמן באופן זה שיתקנו שהשו"ב יבדוק אם נשחטו הסימנים לגמרי ואז ג"כ רופא (?) עכו"ם יחתוך ראש הבהמה באיזה מכוונת נסירה שלא יוצרך להכות על המפרקת דרך שבירה רק יהי' נעשה דרך חתיכה ואם ימצא השו"ב שאין הסימנים שחוטים לגמרי אז אם אפשר יניח הבהמה כך עד שתצא נפשה בלי חתיכת המפרקת ואם יוכרח לחתוך המפרקת אז יאסור הבהמה (וזה ג"כ רק חומרא יתירה מאחר שהעכו"ם חותך המפרקת ושארית הסימנים) באמתלא על הריאה כדי שלא יקצוף הקצב כנ"ל ובזה יצאנו מכל החששות חשש גיסטרא ליכא כיון שאינו חותך המפרקת בשחיטה אחת עם הסימנים כנ"ל ומשום שהי' במיעוט בתרא ג"כ ליכא כנ"ל ומשום הבלעת דם באברים ג"כ ליכא מדינא דהא בזמן הזה אין דרך לאכול בשר חי מבהמה אלא בחתיכה ומליחה ואפי' לצלי נוהגין לחתכו ולמלחו וליתר שאת יוכלו

לפרסם למלוח היטב אפי' לצלי (ואפי' לצאת דעת רש"י לפי מה שפירש הפר"ח דבריו דאסור אפי' בחתיכה ומליחה מ"מ יש לחלק בין שבירה לחתיכה כנ"ל) ואי משום דלכתחלה עכ"פ יש להזהר כמ"ש הרמ"א בפי' הנ"ל י"ל חדא דבנ"ד הוה כדיעבד כיון שאסרו השחיטה באותן המקומות ועוד דיש לחלק בין חתיכה לשבירה כנ"ל וכשמתין במכונת נסירה וכדומה הוה חתיכה ולא שבירה כנ"ל ומשפט ההוראה בזה מסור לגדולי הדור הי"ו. דברי הכותב בזה הם רק להתלמד להלכה ולא למעשה והל"מ.

קל"א. מכתב הרב אברהם שמואל בנימין שפיטצער אל הרב זאב צבי קליין

יום ד' א' דר"ח אייר תרצ"ג לפ"ק פה ק"ק המבורג יע"א

לכבוד ידידי הרב המאה"ג חרוץ ובקי כהן שדעתו יפה כש"ת
מו"ה זאב צבי קליין נ"י חד מב"ד צדק דק"ק עדת ישראל בבערלין
יע"א.

אחדש"ה מכתבו הטהור מיום א' כ"ז ניסן הגיעני לנכון, וע"ד שאלתו אם
בעת צרה כזאת שגזרה הממשלה שאין לשחוט עופות אלא בחתיכת כל
הראש אם יש לסמוך על האחרונים המובאים בס' דרכי תשובה סי' כ"ד
סעיף ה' נגד הרמ"א ובפרט על שו"ת השיב משה סי' כ"ג שהביא הד"ת
שהאריך והעלה דבעוף אין מקום לאסור כלל ואפי' במקום שנוהגין לאיסור
הוא מנהג בטעות דקיי"ל דהיכא דנהוג כמאן דאוסר ואח"כ נודע שהאוסר
טעה בדבר משנה אין זה מנהג כלל עיי"ש אם יש להתיר לכה"פ עבור
חולים, זקנים, חלשים וקטנים — הגה השו"ת השיב משה אינו תחת ידי,
וראיתו וטעמו לא ידעתי, אבל יהיו מה שיהיו, דבריו תמוהים מאד דאם הוא
כדעתו על כרחך אנו צריכין לומר דכל הפוסקים אשר מפיחם אנו חיים וכמה
מהראשונים אשר מימיהם אנו שותים כולם טעו בדבר משנה כאשר אבאר,
ודבר זה אי אפשר להעלות על הדעת וחלילה לומר כן.

מהריטב"א מוכח ומוכרח שהבין ג"כ בכוונת רש"י שפירש דלא לשויה
גיסטרא שלא יחתוך כל המפרקת לשנים דהיינו שאם יחתוך יותר תהי' אסורה
והוא הסכים ג"כ לדעת רש"י ז"ל, ותמיהא לי על הפוסקים שלא הביאו

שגם דעת הריטב"א לאסור אם בשחיטה חותך גם המפרקת, ומדבריו יש להוכיח שס"ל דגם בעוף אסור — דבחולין דף י"ט ע"ב ד"ה מחזיר סימנים לאחר העורף כ' הריטב"א וז"ל פירש"י ז"ל וחותר סימנים לבדן איכא דאמר אף מחזיר מצותו למלוק שדרה ומפרקת תחילה עד שמגיע לסימנים ואם החזיר את הסימנים ומלקן לבדו אף זו מצותן עכ"ל ז"ל וכן עיקר ולא כדברי האומרים ז"ל דכי אומרים מחזיר אף הוא חותר שדרה ומפרקת אלא שחותך סימנים תחלה ודאמרינן מאי אריא מולק אפי' שוחט גמי ת"פ אפי' שוחט גמי לענין הכשר שחיטה דהיינו בסימנים לבדן מן העורף כשרה במהדר וליתא חדא דלא דייק' לישני הכי ועוד השתא ודאי כשמגיע למפרקת או לרוב בשר וכי מתה עומד ומולק כיון שכבר חתך את הסימנים ואין לנו אלא דברי רש"י ז"ל כו' עכ"ל ודברי הריטב"א צריכין ביאור דאיזה קושיא היה להאומרים דמולק צריך לחתוך גם המפרקת על פרכת הגמ' מאי אריא מולק אפי' שוחט גמי דהוכרחו לפרש אפי' שוחט גמי לענין הכשר שחיטה וכו' ואמאי לא קשה לרש"י שפי' שחותך סימנים לבדן וברור ופשוט דהריטב"א ומלשונו משמע דגם אותן שהביא שחולקים על פירש"י ז"ל סוברים דאם חתך המפרקת וכן הקשה הש"ך בס' הארוך שלו בס' כ"ד, לרש"י ניחא דלדידי' מולק אפי' שוחט גמי אימא דשוחט מן העורף פסולה מטעם שחתך במפרקת אחר שחיטת סימנים דומיא דמולק מן העורף דמחזיר הסימנים וחותר את"כ המפרקת וכן הקשה הש"ך בס' הארוך שלו בס' כ"ד, לרש"י ניחא דלדידי' גם במליקה אינו רשאי לחתוך רק הסימנים לבדן אבל לדברי האומרים דלמ"ד מחזיר חותר גם שדרה ומפרקת קשה מאי פריך והם תרצו קושיא זו דגמ' ס"ל דיש לחלק לשנא דמתני' דאף דהמולק מן העורף מיירי בחותר גם המפרקת אפי"ה איכא למימר דשוחט מן העורף מיירי שלא חתך המפרקת אלא הסימנים לבדן דכך היא הכשר השחיטה אלא ששחטן מן העורף ויאמר דכשרה ואין צריכין להיות חלקי המתני' דומין זו לזו אלא הא כדאיתא והא כדאיתא ולריטב"א לא ניחא לי' פי' זה אלא מפרש כפי' רש"י דלמ"ד מחזיר אסור גם במליקה לחתוך המפרקת ושפיר פריך. ואם בעוף לא אסור אם חתך המפרקת א"כ לפי קושיית הריטב"א דנימא דשוחט מן העורף דקתני פסולה הוא מטעם שחתך במפרקת אחר שחיטת הסימנים ע"כ צ"ל דקושייתו היה ג"כ דנימא דשוחט מן העורף פסולה מיירי בבהמה וא"כ הגמ' שפיר קמוצתב ממתני' דקתני המולק מן העורף מליקא כשרה דע"כ בעוף איירי ואי ס"ד מחזיר דוקא מאי אריא מולק אפי' שוחט בעוף גמי ולמה מחלק' המתני'

בין שוחט למולק הו"ל לחלק בין בהמה לעוף ובוזה היה מדויק לשנא דגמ' בקושייתם מאי איריא מולק אפי' שוחט נמי והקשו המפורשים דאמאי לא פריך בפשיטות דאי מחזיר אמאי מן העורף שחיתתו פסולה כיון דתחזיר כשרה היא, ולפי דעת בעל השיב משה עולה יפה, דהא דקתני מן העורף שחיתתו פסולה י"ל דמיירי מבהמה ואסור משום גיסטרא אבל מלק דקתני במתני' כשרה דמיירי מעוף ע"ז קשה בעוף אפי' שוחט נמי — אבל הריטב"א והחולקים על פירש"י בפי' דברי ר' חייא דמחזיר שהביא הריטב"א שהקשו ולא פירשו הכי ע"כ ס"ל דאף בעוף אם חתך המפרקת אחר שחיתת הסימנים אסור.

והנה הריטב"א כתב דטעמו של רש"י שפי' דלמ"ד מחזיר חותך סימנים לבדן משום דאי חותך הסימנים תחלה איך יחתוך אח"כ השדרה והמפרקת וכי מתה עומד ומולק, וכן לקמן דף כ' ע"ב גבי עולת העוף דפריך בגמ' וכי מתה עומד ומולק פירש"י בהדיא דהא האי עוף בחד סימן מתה ואמאי מעכב שני והרשב"א והר"ן בחידושיהו חולקים עליו שם מטעמא דאע"ג דעוף סופו למות בסי' אחד השתא מיהא לאו נבילה הוא לטמא ובהמה נמי אפי' נשחטו בה שניים אינה מטמאה עד שתמות כדאיתא בפירקא דלקמן שחט בה שניים הרי היא כחיה לכל דבריה עד שתמות וכן תנן בהעור והרוטב השוחט בהמה טמאה לנכרי כו' יעו"ש ולדידהו גם הכא במליקה כיון דבחתרכת הסימנים אינה מטמאה מחיים לא חשיבה כמתה ולא שייך למימר וכי מתה עומד ומולק ובודאי גם לבני ר"ח צריך לחתוך המפרקת אחר מליקת הסי' ולשיטה זו לפי דעת הריטב"א ל"ק קשיית הגמ' מאי איריא מולק וכו' דשוחט פסול משום חתרכת המפרקת דומיא דמולק דמחוייב לחתוך גם המפרקת, והגמ' דפריך ע"כ סובר כשיטת רש"י דלבני ר"ח גם במליקה א"צ לחתוך המפרקת — והנה החתם סופר בחידושיהו לחולין שם כתב לישב קו' הראשונים על רש"י דס"ל לרש"י נהי דעפ"י הטבע לאו מתה היא מ"מ כיון שגז"ה הוא שמוציאה מידי אבמה"ח בחולין אמרינן נמי בקדשים מתה כנגדה בחולין עומד ומולק בקדשים, וסב' זו נראה לו לחת"ס יותר מדעת הראשונים החולקים על רש"י בזה עיי"ש אבל מ"מ אין כאן הכרח לפרש דברי בני ר"ח הכי דאפשר שהוא נדעת החולקים על רש"י דלענין מליקה במיתה תליא ואחר מליקת הסי' צריך לחתוך גם המפרקת ומיושב בזה קושית התוס' שם ד"ה מסתברא דלא הו"ל למימר מסתברא דהא תיובתא גמורה הוא ממתני' למ"ד מחזיר דוקא ולמ"ש ניהא דתיובתא גמורה לא הוי דאפשר כדעת החולקים על רש"י

דבמליקה צריך לחתוך המפרקת ושוחט פסול משום חתיכת המפרקת אבל מסתברא כפיר"ש כמו"ש הח"ס ז"ל.

והראבי"ה כתב בפירוש דאף בעוף אסור דהאור זרוע ה' שחיטה סי' שע"ח כ' וראיתי שהביאו לפני מורי אבי זצ"ל עוף אחד שהשוחט הוליד והביא ושחט כל העורף לשנים והטריף ע"כ.

והאגור מובא בב"י וב"ח וד"מ סי' כ"ד כתב שהמנהג להטריף אם שחט רוב המפרקת, והנה הוא וכן כל הפוסקים שכתבו להחמיר בכה"ג מצד המנהג ע"כ כוונתם שנקבע המנהג עפ"י מה שנהגו להטריף גבי שחיטת עופות, דגבי שחיטת בהמות א"א לדבר ממנהג בענין זה משום דלא שכיח כלל בבהמה שיחתכו המפרקת עם הסימנים וכבר כ' הרמב"ם ז"ל בה' שחיטה פי"א הי"ג והביאו הש"ך ביו"ד סי' ק"צ סק"ג וסי' שע"א סק"ח דבדבר שאינו מצוי אין בו מנהג — ואף שהוא דבר ידוע דבבהמה אינו מצוי שיחתכו רוב המפרקת עם הסימנים, מ"מ ליתר שאת אביא ב' ראיות ע"ז, הנה דעת הרשב"א מביאו הפר"ח סי' כ"ד ס"ק א' שאם מתין את הראש לגמרי דיש לאסור בשוחט בהלכה או בהבאה לחוד אף בסכין בעל שני צווארים והפר"ח כתב דהכי מסתברא דכיון דהתין את הראש דקתני במתני' ר"ל התזת שני סימנים משמע דבהתזת כל הראש לא סגי בהאי שיעורא דכמלא צואר חוץ לצואר והתב"ש בסי' ח' ס"ק י"א השיג עליו וכ' דבכוונת השוחט תליא מלתא דאם אין כוונתו להתזין כל הראש אין לחוש אבל כתב התב"ש וז"ל הדין מ"מ אמת מטעם וסברה שכתבה הרשב"א במשמרת הבית דוקא בבהמה כיון דהעצם קשה א"א לחתוך בשיעור ב' צווארים אע"פ שהוא חדוד בלא דרסה וראוי לחוש לדבריו דדאורייתא הוא וכו' עכ"ל ולכאורה קשה על הרשב"א דבמתני' דקתני דבהתזת ב' סימנים הוי השיעור כמלא צואר חוץ לצואר אמאי לא קתני נמי דמאי הוא השיעור אם מתין את הראש לגמרי אלא מוכח ומוכרח דבבהמה לא שכיח כלל שיחתוך המפרקת עם הסימנים מש"ה לא נתנו חכמים בו שיעור כיון דלא אתרחיש האי מילתא כלל אלא אמרו לפי דעת הרשב"א דאם אעפ"כ אירע פ"א דהתזין כל הראש שיש לאסרו — ועוד ראייה ממה שכתב המהר"ם מלובלין בחולין דף כ"ז ע"א על דברי התוס' ד"ה ותו שהייה כו' שהקשו ארש"י אמאי ס"ד שיחתוך המפרקת אחר שחיטת הסימנים ותמה המהר"ם מלובלין הא אצטריך קרא לאשמעינן דאי עבד וחתך המפרקת לשנים דשחיטתו פסולה ותירץ דנראה להו לתוס' דוחק דישמיענו קרא מידי דלא שכיחא דאטו בשופטני עסקינן שיחתוך המפרקת

לשנים אחר שחיטת הסימנים ללא צורך עכ"ל ולכאורה תרוצו של מהר"ם מלובלין תמוה דאף אם הוא מידי דלא שכיחא מ"מ כיון שאפשר שיארע א"כ אצטריך קרא לאשמעינן דאי איזדמן דעבד הכי דאסורה ועוד אף אם אינו שופטני שיתכוין לחתוך המפרקת ללא צורך מ"מ שכיחא כששוחט תרנגולת שמחמת רוב חידוד הסכין חותך גם המפרקת כמ"ש בכנה"ג בהגהות ב"י סוף אות י"ז וע"כ צ"ל דכוונת מהר"ם מלובלין דוודאי בעוף שכיחא שחותך המפרקת עם הסימנים אבל קרא שמביא בגמ' לאסור גיסטרא עיקרו בבהמה כתיב וזבחת מבקרך וצאנך ובהמה הוא מידי דלא שכיח כלל דאחר שחיטת הסימנים יחתוך המפרקת שלא במתכוין ולא משכחת לה אלא בשופטני שחותך בכוונה המפרקת ללא צורך וא"כ היה עדיף טפי אם אשמעינן קרא דין זה גבי עוף — לזה העירני בני החריף ירא ושלם מו"ה שלמה נ"י, עכ"פ חזינו — חתיכת המפרקת אחר השחיטה גבי בהמה לא משכחת לה אלא בשופטני, ופשיטא שלא שייך בו מנהג, וא"כ כל הפוסקים שהחמירו בחתיכת המפרקת מכח המנהג, ע"כ מיירי מעוף שנהגו לאסור בחתך המפרקת גבי שחיטת עופות.

ומכח זה אני תמה עוד תמיהא אחרת על בעל שו"ת השיב משה שכתב דאף דבעוף אין מקום לאסור כלל דהוא מנהג בטעות אבל בבהמה אין להקל כיון שכן תוקבע המנהג ולפי מה שכתבנו לעיל א"א לבעל השיב משה לאסור בבהמה דהא מנהג הוא מתורת דין נדר, והנה השעה"מ פ"ב מה' נדרים הלכ' יו"ד אסתפקתא שנסתפק בספר קול יעקב הספרדי אם אמר על שני בהמות הרי הן קרבן ונמצאת אחת מהן בעלת מום מי אמרינן כיון דעל אותה בהמה לא חל הנדר אף על האחרת לא חל דהו"ל נדר שהותר מקצתו הותר כולו או דלמא ע"כ לא אמרינן נדר שהותר מקצתו כו' אלא כשחל הנדר מעיקרא ושוב הותר מקצתו ע"י פתח אמנם אי מעיקרו אין לחול על מקצתו כלל לכה"ג אפשר דקרינא ב' ככל היצא מפיו יעשה ודעת השעה"מ דהיכי דמדינא לא חל הנדר בטל כל הנדר וכדעת הריטב"א המובא בא"ז בכתובות דף נ"ט עיי"ש ובעל מחנה אפרים בה' שבועות סי' ח' הביא דגם הרמב"ם פ"ה הכי ס"ל עיי"ש ולפי"ז בנ"ד שגם גבי בהמות נקבע המנהג רק עפ"י מה שנהגו לאסור כשחתך המפרקת בשחיטת העופות וא"כ כיון דלא היה חלות הנדר הנכלל בהמנהג על עופות לא שייך נדר כלל דכיון שהותר מקצתו וכו' ואף לשיתת הר"ן בתשו' סי' ע"ג דחולק וס"ל דהיכי דלא התחיל לחול כלל לא אמרינן נדר שהותר מקצתו היינו דוקא בנדר ממש כמו התם

שנשבע לפרוע קרן והריבית דעל הריבית לא חלה השבועה מאל"י כלל והוי כאילו לא נשבע אלא על הקרן וקרינן ב"י ככל היוצא מפיו יעשה אבל הכא דהמנהג גבי שחיטת העופות הוא הנדר גם לענין בהמות וכיון דאין זה מנהג א"כ לכ"ע אין כאן נדר כלל.

והתרומת הדשן בסי' קפ"ז כתב ג"כ בפירוש דינו דמחמרינן בחתיכת המפרקת בהשוחט תרנגולת מחמת רוב חידוד הסכין חותך המפרקת עם הסימנים בבית אחת וכו' עכ"ל והב"י בסי' כ"ד והרמ"א שם סעיף ה' ובסי' כ"ח סעיף כ' שהעתיקו דברי התה"ד, והב"ח והט"ז והש"ך והפ"ח והכר"פ והתבו"ש והפרמ"ג ושאר פוסקים שנחלקו בכוונת התה"ד אם בחתך המפרקת מכסה בברכה או בלא ברכה כולם סברו דאף בעוף מחמרינן אם חתך המפרקת, ואין לומר דהם מיירי מחיה דג"כ צריך כסוי אבל בעוף שרי ואין ספק דצריך ברכה, ליתא חדא דא"כ לא היה להם לסתום אלא לפרש, ועוד דאם מקרא דזובחת מבקרך וצאנך דאתא דלא לשווייהו גיסטרא לא ילפינן מיני' עוף משום דעוף אינו בכלל בקרך וצאנך א"כ חיה נמי לא אתיא מיני' דג"כ אינו בכלל בקר וצאן.

הדרישה ר"ס א' והט"ז סי' כ"ד סק"ב והש"ך שם סק"ה הקשו על הראב"ה ממתני' חולין דף י"ט ע"ב דתנן השוחט מן העורף שחיטתו פסולה המולק מן העורף מליקתו כשרה כיון דהמשנה מיירי בלא אהדר וחתך העורף מאי איריא מן העורף הא אפי' מן הצואר נמי פסול אם חתך המפרקת אחר שחיטת הסימנים עיין בפרמ"ג בט"ז סק"ב ובש"ך סק"ה ואם נימא דבעוף לא אסור כשחתך המפרקת אחר הסימנים א"כ אין התחלה לקושייתם דהא פשיטא דהשוחט דקתני במתני' מיירי גם בעוף ולא עוד אלא דעיקרו בעוף מיירי דומיא דהמולק דבעוף והפרמ"ג סי' כ"ד מ"ז סק"ב כ' בפשיטות דמתני' בעוף מיירי, ויותר מזה כתב בשו"ת שבות יעקב ח"א סי' מ"ח שדעת רש"י שפירש דהשוחט מן הצדדים כשר אפי' לכתחילה בדלא אהדר דהא שחט הסימנים קודם חתיכת המפרקת דמיירי דוקא בתורים ובני יונה דלכאורה קשה על פירש"י שהוא נגד השכל והחוש כשמניח הסכין על צידי הצואר ממש בודאי חותך תוך המפרקת קודם שמגיע לסימנים א"ו דכוונת רש"י לומר כן בתורים ובני יונה שהסימנים הם מן הצדדים דמיירי מתני' מינה דקתני המולק ומצות מליקה לגבייהו נינהו וכו' ע"כ — וא"כ שפיר קתני במתני' דשחט מן העורף פסולה משום דחתך המפרקת תחלה ופסול גם בעוף אבל כשחט מן הצואר דכשר בעוף (וגם בחיה כדאפרש לקמן) אף שחתך

המפרקת אח"כ מש"ה לא קתני ומאי הקשו אע"כ דס"ל דאין חילוק ובין
בבהמה ובין בעוף בכה"ג אסור.

כתבתי עד כאן אף שלא הייתי בקו הבריאות, אבל גברה עלי תחולי ולא
היה בי כח לכתוב יותר, וכדי שלא לאחר תשובתי שלחתי אחר איזה ימים
לבערלין המכתבים הרצופים פה, וכעת הזאת המציאו לי לזמן קצר את הס'
השיב משה וקראתי תשובה הנ"ל בסקירה שטחית, כי לחשוב מחשבת דבר
הצריך עיון לא יכולתי, וראיתי תראיה שהביא הבעל השיב משה לדבריו,
והעתיקו אותה לי — וז"ל:

מיהו יש לי ראיה ברורה פסוקה וחלוטה מפורשת דגיסטרא לא פסול
דשם בחולין דף כ' ע"ב דבעי לאתויי סיעתא לזעירי דנשברה מפרקת ורוב
בשר עמה נבלה מהא דתנינא מלק בסכין מטמא בגדים בבית הבליעה כו'
וא"א טרפה תהני לה סכין לטהרה מידי נבלה א"כ יקשה אמאי הלא גיסטרא
הוא ובפרט דמשני שם משום דלאו שחיטה הוא ופליגי בה חד אמר מפני
שהוא מחליד וחד אמר מפני שדורס ומפרש שם הטעם האי מ"ט לא אמר
כהאי ומפרש דלהך דרסה לא הוי ולחך חלדה לא הוי עיי"ש וקשה הא
גיסטרא ודאי דהוי אליבא דכ"ע ותרי טעמא דידהו לא נצרכו ובזה אין לומר
סתירון משבצות זהב על המשנה דשוחט מן העורף מיירי בלא חתך רוב
המפרקת דהא לפי דס"ד בגמ' עכשיו איירי מתני' דמלק בסכין בתוך כל
המפרקת וגם רוב בשר עמו ואף לפי המסקנא איירי בחתך כל המפרקת
והיא ראיה שאין עליה תשובה וכל הראשונים והאחרונים לא הביאו ראיה
זו ומקום הניחו לי וכדי שלא נשוי' לרש"י ז"ל כטועה בדבר משנה ח"ו
דהא כתב עכ"פ בחד לישנא דגיסטרא פסול ומה יענה ביום שידובר בו סוגיא
מפורשת הנ"ל אמינא לישבו בע"ה בריוח בדרך אמת בס"ד וכו' ג"ל ברור
דאף אם נימא דגיסטרא פסול היינו דוקא בבהמה אבל בעוף ודאי דלא פסול
וכו' עכ"ל.

ובאמת ראיה זו אינה מוכרחת כלל די"ל הא דאמרינן וקרא אתא דלא
לשיוויה גיסטרא דפירושו לדעת ראב"י בשם רש"י דחתיכת המפרקת עם
הסימנים אסור היינו דהוה טרפה ולא נבילה וכן נקטו גמור הבית יעקב סי'
קס"ב בפשיטות והראש יוסף בחולין דף י"ט ע"א ד"ה השוחט מן העורף,
ור"י מיישב בזה קושיית הדרישה על הראב"י ממתני' דהשוחט מאי אידיא
מעורף אפי' מצואר כה"ג טרפה ותי' דמצואר הוי טרפה ולא נבילה ומעורף

הוי נבילה ושחיטתו פסולה בין לר"ה בין לרבא מפני שהוא מחליד יעו"ש וא"כ שפיר מותיב לי' ר"ח ממתני' דאף דגיסטרא הוי מ"מ לא הוי רק טרפה תהני לה סכין לטהרה מידי נבלה, וכ"ת מג"ל לרב חסדא לומר דגיסטרא דמפקינן מקרא הוי טרפה ולא נבילה ולהקשות ממתני' על זעירי דילמא קרא אתא דגיסטרא הוי נבילה, ולכת"פ היה אפשר לפרש הכי וממילא ל"ק קושייתו דכבר תנינא מלק בסכין וכו' ו"א, דהא ממתני' דהכא מוכח דטרפה הוי ולא נבילה מדקתני השוחט מן העורף משמע דמן הצואר הקבלה דהיא טרפה ולא נבילה כמו"ש הר"י — ובוזה מיושב נמי קושיית הפרמ"ג על מה שכ' הט"ז כס"י כ"ד סק"ב גם לי תמוה דעת ראבי' דהא רש"י פי' במתני' דהשוחט מן העורף דאם שחט המפרקת קודם שחיטת הסימנים גטרף משמע דאחר הסימנים אין חשש כלל עכ"ל והקשה הפרמ"ג אמאי לא הקשה הט"ז ממתני' גופא איך יפרש לדעת ראבי' דמאי איריא מעורף ולהנ"ל א"ש דמתני' לא קשיא לי' דמעורף נבילה ושחיטתו פסולה ומצואר לא הוי רק טרפה אבל מרש"י קשה כמו שהביא הט"ז דברי רש"י שפי' דאם שחט המפרקת קודם שחיטת הסימנים גטרף וכ' עליו הט"ז משמע דאחר סימנים אין חשש כלל היינו דאפי' טרפה לא הוי.

ועל כרחק צריכין אנו לפרש ג"כ הכי דברי הר"ן ר"פ השוחט שכ' על הא דאמרינן וקרא למאי אתי דלא לישוי גיסטרא פי' דאי מגמרא הו"א דשחיטה מן הצואר בכל מקום ואפי' בשוחט המפרקת והבשר תחלה ואח"כ הסימנים דמשוי לה גיסטרא דהא סתמא גמירי קמ"ל קרא ממקום ששח חטאו דהיינו מן הסימנים שהן תחלה עכ"ל וע"כ צ"ל דקרא ממצע ג"כ בשוחט המפרקת בלא בשר ואח"כ הסימנים דהא גם כה"ג אסור כמו שסיים הר"ן דצריך שהסימנים יהיו תחלה ועוד דע"כ מה שכ' הר"ן המפרקת והבשר האי והבשר לאו דוקא דהיאך הוה אמינא דמותר לשחוט המפרקת והבשר תחלה ואח"כ הסימנים הא נשברה המפרקת ורוב בשר עמה נבלה וכי מתה עומד ושוחט אע"כ דר"ל דשחט המפרקת בלא רוב בשר דהו"א דשרי דזה דרך הכשרה קמ"ל דאסור, והנה להר"ן אי אפשר לחלק כמו שחילק בשו"ת השיב משה אליבא דרש"י ולמימר דדוקא בבהמה קאמר קרא דאסור לשחוט המפרקת ואח"כ הסימנים אבל בעוף שרי הא אמרינן בחולין דף נ"ו ע"א תני לוי טרפות שמנו חכמים בבהמה כנגדן בעוף ולעיל דף ל"ב ע"ב בד"ה וליחשוב כ' בתוס' דלענין חוט השדרה נבילה נמי הוה בכלל הא דתני לה במתני' דבנפסק חוט השדרה אסור וא"כ להר"ן קושיית בעל השיב משה במקומה עומדת על

ר"ח ור"ה ור"ב הלא גיסטרא היא ומטעם זה נבלה לכ"ע אע"כ דקרא אתא דגיסטרא אסור והוי טרפה אבל לא נבלה.

וגם מרש"י גופא או מהראשונים והאחרונים שחששו לדעת רש"י ואסרו בחתך המפרקת אחר שחיטת סימנים מוכח דשחיטת המפרקת אינו אלא טרפה דאל"כ מנא להו דקרא אתא לשחט המפרקת ואח"כ הסימנים וגם לשחט הסימנים ואח"כ המפרקת דילמא כעין שכ' הר"ן דקרא איירי דוקא בשחט המפרקת קודם הסימנים ואשמעינן דהוי נבלה דהא הרבינו ברוך שהביא המרדכי והגהות אשרי חולק ארש"י ז"ל משום דכיון ששחט הסימנים מאי אכפת לן אם יחתוך אח"כ המפרקת והב"ח בסי' כ"ד כ' דגזירת הכתוב הוא דפסולה מאחר שחתך המפרקת בשעת שחיטה ודומה לשהי' במיעוט בתרא שפסול אע"ג שכבר נשחט הרוב, וקשה מנ"ל לרש"י שכך גזרת הכתוב דילמא הא דקאמר בגמ' דקרא אתא דלא לשווייהו גיסטרא היינו דוקא בשחט המפרקת תחלה ואח"כ הסימנים דאם קודם זמן שחטה חתך המפרקת לא הוי אלא טרפה וקאמר קרא דאם בשעת שחיטה חתך המפרקת ואח"כ הסימנים הוי נבלה אבל הא לא אכפת לן אם יחתוך המפרקת אחר שחיטת סימנים ומוה לא איירי קרא וע"כ צ"ל דזה לא היה נראה לרבותינו סברא כלל לחלק בין אם נעשה קודם שחיטה לנעשה בשעת שחיטה כדמוכח מכ"מ בהלכ' שחיטה פ"א ה"ו שכ' שם הרמב"ם בשחט בתורבץ או בכרס שחיטתו פסולה והקשה הכ"מ דמשמע דהוי נבלה הא תורבץ לא הוי אלא טרפה ונדחק הכ"מ דכוונת הרמב"ם דהוי טרפה ונקט לה לשון נבלה משום דרוב הנזכרים הוי נבלה והש"ך בסי' כ' סק"ה כ' דרמב"ם מיירי דלא שחט אח"כ והוי נבלה דמתה בלא שחיטה והפרמ"ג הביא הפ"ת שהשיג עליו וגם הוא הסכים עם הפ"ת וקשה אמאי לא כתבו דאע"ג דניקב התורבץ או הכרס לא הוי אלא טרפה אבל אם נעשה בשעת שחיטה הוי נבלה אע"כ דס"ל דא"א לחלק בהכי דכן מוכח מסוגיא דידן דפריך ר"ח אועירי דמאי אשמעינן כיון דמתני' הוא מלק בסכין וכו' ומאי פריך הא ממתני' אין להכריח כועירי דהא י"ל דאע"ג שבחתך המפרקת ורוב בשר עמה קודם זמן השחיטה אינה אלא טרפה מ"מ בשעת שחיטה כה"ג נבלה אע"כ דא"א לחלק בהכי ובשעת שחיטה דינו כמו קודם שחיטה והוי טרפה וכיון דע"ז דהוי טרפה ל"צ קרא ע"כ אתא קרא לחתך המפרקת אחר שחיטה דגזוה"כ הוא מאחר שחתך המפרקת בשעת שחיטה כמו שמצינו בכה"ג בשתייה במיעוט בתרא וכן בחלדה ודרסה לדעת רש"י ואף בהגרמה במיעוט בתרא פסול לשיטת רש"י אע"פ שאינו מקום שחיטה

הואיל והוא בשעת שחיטה והרמ"א בסי' כ"ד סעיף יו"ד וי"ב כתב דהמנהג להטריף בין בחלדה ודרסה בין בהגרמה אף במיעוט בתרא ועיי"ש בבאור הגר"א דקיי"ל כרש"י, ומסתברא דגם הגי קראי דושחט וזבחת אתו להכי דאם אחר שחיטת הסימנים שחט המפרקת דפסולה והיינו דטרפה דא"א להיות דינו חמור מן כשהוא חותך המפרקת קודם הסימנים דלא הוי אלא טרפה.

ועוד יש לדחות ראיית בעל השיב משה אף לדעת האשכול הלכות שחיטת חולין יו"ד דמשמע מלשונו דאם דקרא אזהיר שלא יחתוך המפרקת אם חתך הוי נבלה וכ"מ מהט"ז סי' כ"ד סמ"ק ב' דלכאורה קשה מאי ראייה היא זו דילמא רב חסדא דאמר אף אנן נמי תנינא ור"ה ורבא ס"ל כרב כהנא ורב יימר דילפי מהני קראי לשחיטה שהיא מן הצואר ולא מפקי מנייהו לאסור גיסטרא, אבל באמת זה דוחק גדול למימר דר"ה ור"ה ורבא שהם בתראי לא ס"ל כסתמא דמסיק דקרא אתא לגיסטרא וכהלכתא — אמנם הראש יוסף בד"ה השוחט מן העורף כתב דאף למי שפוסל בחתך המפרקת לאחר שחיטה היינו בחתך רוב בשר ורוב מפרקת עמה וכמ"ש הט"ז בסי' כ"ד סק"ב דבעינן שישחוט חוט השדרה ג"כ דע"י החוט יוצא החיות דרחמנא אמר דלא לשווי' גיסטרא דתו לא היינו שלא יעשה מעשה שיצא החיות זולת שחיטת הסימנים והיינו ודאי עם רוב הבשר דפסיקת החוט לחוד טרפה הוא דהוה ולא נבלה ע"כ ולפי"ז שפיר קאמר ר"ה אף אנן נמי תנינא וכו' דאם נשברה מפרקת ורוב בשר עמה טרפה הויא א"כ א"א לאוקמי קרא על גיסטרא, דהא לאחר שחיטה אינו נפסל אא"כ נעשה מעשה נבלה ובחתך רוב בשר ורוב מפרקת עמה אינו אלא טרפה וע"כ דקרא אתא כדאמר רב כהנא ורב יימר לשחיטה שהוא מן הצואר ולא לגיסטרא ע"כ מלק בסכין תהני לה סכין לטהרה מידי נבלה אבל לפי האמת דנשברה מפרקת ורוב בשר עמה נבלה דמוקמינן לקרא כדמסיק בגמ' דלא לשוי' גיסטרא דשפיר משכחת השתא גיסטרא ע"י שנעשה מעשה נבלה ובחתך המפרקת ורוב בשר אחר שחיטת הסימנים י"ל כדעת בעל השיב משה דהוי נבלה.

ויותר נראה לתרץ קושיית בעל השיב משה כך — דטעמא דרש"י שפוסל בחתך המפרקת אחר שחיטת הסימנים י"ל עפ"י מ"ש הלח"מ ה' ברכות פ"ב ה"ח על גירסת הטור או"ח סי' קפ"ט דגרס בגמ' דברכות דף מ"ו ע"ב אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאוי' שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ור"ע אומר דין האמת דין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אימא אף דין האמת והקשה

הלח"מ לפי גירסא זו ממאן מייתי ראייה רב נחמן אי מרבנן הא אמר הטוב והמטיב דוקא ואין כאן עקירה ואי מרבי עקיבא הא איהו אמר תרווייהו הטוב והמטיב ודיין האמת ולא מיקרי עקירה אלא כשאומרים דיין האמת לבד ואין אומר הטוב והמטיב וי"ל דמ"מ מיקרי עקירה כיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו וההוספה מיקרי עקירה עכ"ל וכן מוכח מתוס' ר"ה דף כ"ד ע"ב לא תעשון אתי על הא דאמר אביי לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים והקשו בתוס' ת"ל משום צורת אדם לחודי' ותי' כי אימא שאר פרצופין עם אדם שרי טפי עכ"ל וע"כ משום דהוספה הוי עקירה וה"נ כשמוסיף על שחיטת הסימנים שחיטת המפרקת הוספה זו הוי עקירה שעיקר המעשה דשחיטת סימנים ונפסל, ובפירושו של הלח"מ סרה ג"כ תמיהת המעדני מלך בפ' שלשה שאכלו אות ק' על תלמידי הרבינו יונה שכתבו דת"ק בא להשמיענו שאפי' בלא זה שאמר הטוב והמטיב כל היום שצריך שיאמר פעם אחרת הטוב והמטיב (דלתהר"י היה הגירסא כגירסת ספרינו הטוב והמטיב אין דיין האמת לא) ור"ע ס"ל דכיון שאומר הטוב והמטיב פעם אחת אין צריך לאומרו פעם שנית ודי כשיאמר דיין האמת וע"ז כתב המע"מ ופשיטא לי מילתא שכתבו כך לא היה לפניהם אלא ספר הרי"ף ואישתיטתניהו הגמ' דהא בגמ' מייתי ראייה מבריייתא זו דהטוב והמטיב לאו דאו' שהרי עוקרים אותה בבית האבל ופי' רש"י אליבא דר"ע עכ"ל ולפי מ"ש הלח"מ אין שום טעם לומר דאישתמיטתניהו לתהר"י אשר מימיהם אנו שותים הגמ' דשפיר מביאה הגמ' ראייה מבריייתא אליבא דכ"ע דכיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו ההוספה מיקרי עקירה — ורש"י שפי' דהוכיח מר"ע ולדברי הלח"מ גם מת"ק היה יכול להוכיח דכיון שאין אומר הטוב לבדו ההוספה הוי עקירה, צ"ל דס"ל לרש"י דלא אמרינן דהוספה הוי עקירה אלא היכי דגלי קרא כמו הכא לענין חתיכת מפרקת.

והנה בסנהדרין דף ס"ד ע"ב איתא אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך והקשו בתוס' דמקמא מחייב לי', ומשמע דתוס' ל"ל סב' זו דההוספה הוי עקירה, אבל באמת קושיית התוס' לכאורה בלא"ה אינו מובן נימא דאינו חייב מקמא משום דאח"כ כשמעביר כולם פטור למפרע כמו שהקשו המפורשים, והנכון מה שכתב בס' בית יעקב סי' פ"ו דתוס' אזלי לשיטתייהו דחולקים על פי' רש"י גבי אתרוג שיקלוף כולו וחוזר להכשירו כדאיתא בפוסקים וכ"פ בש"ע סי' תרמ"ח וכי חיכי גבי פסול אינו חוזר להכשירו ה"נ לענין מיתה אם כשהעביר קמא חייב מיתה

כשמעביר אח"כ כולם א"א שיפטור מחיוב זה — וא"כ אין ענין כלל לקושיית התוס' עם דברי הלח"מ, דאף אם ההוספה מיקרי עקירה, אבל אם כשהעביר הראשון ח"מ שוב א"א לפוטרו — אך על תי' של התוס' דקרא מיירי שאין לו אלא בן אחד או שהעבירם בב"א מקשים אמאי לא אמרו התוס' דקרא אתא היכי שהעביר מתחילה וכסבור דמותר להעביר או שלא התרו בו או ששגג בלא מתכוין מאתבה ומיראת לרבא ע' בהגהות מלא הרועים שם, והמפורשים לא אמרו תי' על קושי' זו, אכן לפי הנ"ל ניחא דתוס' סברי דכל זרעו פטור משום דההוספה הוי עקירה ובשור"ת מחנה חיים או"ח ח"ג סי' מ"ד כ' דהקדמה לא מיקרי הוספה ולענין בל תוסיף דוקא אם בא ההוספה עם החיוב בפ"א או שהוספה בא אחריו עובר אבל אם הוספה במוקדם לא הוי בל תוסיף והביא דברי הספרי פ' ראה מניין שאם פתח לברך ברכת כהנים שלא יאמר הואיל ופתחת לי לברך אומר ד' אלקיכם יוסף עליכם וגו' ת"ל דבר אפי' דיבור אל תוסיף עליו עכ"ל היינו לברך אחריו פסוק אבל להקדים פסוקים ליכא איסור דלא שייך בל תוסיף רק או בפ"א והספרי לא מיירי מזה משום דא"א לדבר שני דברים בפ"א או לאחריו אבל לא להקדים דאין הקדמה נקרא הוספה עיי"ש וא"כ הוכרחו התוס' לת' דקרא איירי שהעבירם בב"א דנקרא הוספה, וגלי קרא דההוספה הוי עקירה ומש"ה פטור, אבל אם העביר האחרון במזיד ובהתראה א"א לפוטרו משום אותן שהעביר מקודם בשוגג או בלא התראה דאין הקדמה נקרא הוספה ולא הוי עקירה, ונתיישב בזה קושיית בעל השיב משה דקרא אתא דלא לחתוך המפרקת אחר הסימנים וגילתה התורה דגם הבא הוספה מיקרי עקירה וכאילו לא נשחט והוי גבלה אבל בחתך המפרקת קודם הסימנים דלא הוי עקירה דהקדמה לא הוי הוספה א"א למילף מיני' ושפיר קאמר ר"ח דאם נשברה המפרקת ורוב בשר טרפה הויא ליכא למימר דהוי גבלה כששחט אח"כ הסימנים משום גיסטרא תהני לה סכין לטהרה מידי גבלה.

והטעם שנתן בעל השיב משה לדבריו ג"כ תמוה מאד שפי' בעוף ודאי דלא פסול דכל קראי דמייתי לפסול גיסטרא בבהמה איירי דזובחת מבקרך וצאנך כתיב וכן ושחט את בן הבקר וא"כ עוף מהיכי תיתי לפסול בו גיסטרא והא כל עיקרו של שחיטה בעוף הוא רק מהלמ"מ דקיי"ל כוותי' דרבי וזבחת כאשר צויתך וכו' אבל מבהמה לא ילפינן כלל דלית לן הקישא א"כ גיסטרא דאינו מהלמ"מ רק מקראי כמו דאמר בפירוש וקרא למאי אתא כיון להכל הלמ"מ ומשני לגיסטרא דאינו מהלמ"מ כלל וכי כתיבי בבהמה הוא דכתיבי

אבל עוף מהיכי אתי דהא כל עצמו של עוף אינו מקראי רק מהלמ"מ ועוד כיון דגזיה"כ הוא כמ"ש הב"ח ג"כ י"ל דמחידוש לא גמרינן עכ"ל וכל דבריו תמוהין לי, מ"ש דקראי דמייתי הגמ' בבהמה איירי ושחיטה בעוף הוא רק הלמ"מ דקיי"ל כוותי' וזבחת כאשר צויתך מלמד שנצטוה משה, הוא ראה לסתור, דאם קרא דזבחת רק בבהמה איירי א"כ איך אמר רבי מדכתיב בקרא זה כאשר צויתך שנצטוה משה על רוב אחד בעוף הא מעוף לא איירי הכי כלל אע"כ אף לרבי הקרא גם מעוף איירי, ומכח זה תמוה ג"כ מה שבי' אח"כ דקיי"ל כרבי ומש"ה שחיטת עוף רק הלמ"מ אבל הקישא לית לן, איך אפשר לומר כן הא לרבי ע"כ גם לרבי אית לן הקישא דאל"כ איך אמר באמת דקרא דזבחת מבקרך וצאנך אף בעוף איירי אלא ודאי גם רבי דרש הקישא למימר דחיה ועוף כבהמה לענין שחיטה ומאי דכתיב לענין שחיטה גבי בהמה קאי נמי אחיה ועוף כמו שהרמב"ם בפ"א מה' שחיטה הביא תרווייהו, בה"א הביא הקישא דחיה ועוף ובה"ד הביא דברי רבי וזבחת וכו' שנצטוה משה וכו', וממילא נדחה נמי מה שאמר לבסוף דלענין גיסטרא לא ילפינן עוף מבהמה דמחידוש לא גמרינן, מלבד דכפי הנראה מהקישא כל מילי ילפינן דאין היקש למחצה, באמת גבי שחיטה לא ילפינן עוף מבהמה כלל, אלא מאי דכתיב בבהמה קאי נמי אעוף — ומכח מה שכתבנו גם דברי הפרמ"ג בפתיחתו לה' שחיטה בד"ה ואני כו' מגומגמים שמסופק שם אם שייך עשה דזבחת גבי עוף או לא מי נימא דזבחת מבקרך וצאנך כתיב ועוף מהלמ"מ או מהקישא דזאת תורת הבהמה והעוף וכפי הנראה לא לענין עשה הקשן רחמנא א"ד לכל מילי אקשו ויש בו עשה ג"כ עיי"ש ולעיל הוכחנו דעוף מהלמ"מ וגם מהקישא ומאי דכתיב לענין זביחה גבי בהמה קאי נמי אעוף, והפרמ"ג מסיק דלדינא קיי"ל בעוף ג"כ איכא עשה דזבחת מבקרך וצאנך וכן יראה מדברי הרשב"א בחי' ועיי"ש ועיין ברמב"ם ה' שחיטה פ"א, ה"א שכתב בפ"י מצות עשה שישחוט וכו' בהמה חיה ועוף וכו' ובתוס' חולין דף ל"ג ע"א ד"ה בשחיטה ודף ק"כ ע"א ד"ה נבלה.

ודעת תורה המובא בדרכי תשובה שמחלק ג"כ בין בהמה לעוף והעלה דבהמה יש להתיר בהפ"מ ובעוף יש להקל בלא הפ"מ, ס' זה אינו תח"י וכבר הוכחתי מדברי הראשונים והפוסקים דאין לחלק בין בהמה לעוף — ובפתחי תשובה איתא דבתשובת בית יעקב סוף סי' קס"ב העלה שלא כדעת הרמ"א, הנה הבית יעקב כתב שם דכבר כתבו האחרונים דלא כדברי הרמ"א והוא הביא ראיה ברורה לדבריהם מגזיר דף כ"ט אבל הוא בעצמו דוחה

אח"כ ראייתו — והס' דרך החיים מביא הד"ת שמיקל אבל לא הביא טעמו
אכן מספרי הפוסקים המכריעים פתוחים לפנינו הש"ך שהתיר בהפ"מ ובספרו
הארוך משמע דמתיר לגמרי, הפר"ח דמיקל אף בהפסד מועט, הפלתי שכי
בכרתי ס"ק ז' על הרמ"א דהרבה מחברים מקילים בזה וכבר הורה זקן
מהר"ל מפראג להקל, התורת יקותיאל שהעלה דלכתחילה יש לאסור לחתוך
כל המפרקת אבל בדיעבד מותר, והפרמ"ג בט"ז סק"ב שלא הביא רק דברי
הש"ך המיקל בהפ"מ וא"כ בנידון דידן דאיכא הפסד מרובה לא לענין ממון
אבל בגוף ובנפש וגם דינו כדיעבד כמ"ש הרא"ש ר"פ השוחט גבי ההוא
דהוה ממסמס קועיה דמא כדיעבד דמי כיון דאין לו היתר אלא בשחיטת
סימן אחד, לדידהו בודאי יש להקל, אמנם הוא דבר חדש במנהג לחלק בין
הפ"מ או לא או בין דיעבד ללכתחילה מכ"ש להקל לגמרי נגד המנהג, וע'
בד"ת שהביא דברי תשובת מקום שמואל בחידושי דינים ליו"ד שכי ע"ד
הש"ך שאסף דברי המתירין ואני אומר רבותא למיחשב גברי לא יהא אלא
דברים המותרים ואחרים נוהגין בו איסור וכו' הלכך אין אחר המנהג כלום
שהעידו מהרי"ו והרמ"א והט"ז להטריף ולא חלקו בין הפ"מ או לא עכ"ל
(ומ"ש בדרכי תשובה וע' בראש יוסף חולין דף כ"ז ע"א מ"ש ע"ד המקום
שמואל בזה ע"כ לא מצאתי ברי"ם) ואפשר דהם ס"ל דזה לא הוי
מנהג במלא מובן המלה דדעתם דאף בעוף הוא דבר שאינו מצוי ואין בו מנהג
כעין שכתבנו לעיל — אבל מדברי הפוסקים לא משמע הכי כמ"ש בתשובת
מקום שמואל, וכן משמע מדברי כנה"ג בהגהות ב"י סוף אות י"ד שכי דכמה
עופות נשחטין רוב המפרקת וגם בה"י וע"י המובאים בבה"א כ' דהשוחטים
מטריפים עכשיו אף בהפ"מ.

אמנם אף לדעת הב"ח והט"ז והתב"ש ושאר אחרונים שהחמירו בחתיכת
המפרקת מצד המנהג נראה דבג"ד יש להקל דבארחות חיים סי' תקנ"א כ'
הגאון מהרש"ם ז"ל דבתשובת חיים שאל ח"א סי' ו' מוכח קצת דמוטב
לבטל מנהג אם ע"י זה ינצלו ממכשול איסור תורה עיי"ש ואם ימשך
במדינתנו גזירת הממשלה שאסרו השחיטה רבו כמו רבו אשר תגבר עליהם
התאוה לאכול בשר וע"י שלא ימצאו בשר שחוטא כלל יאכלו נבלה, לכן יש
להקל נגד המנהג ולהתיר לשחוט עופות עם המפרקת, כיון דמדינא כשר
לגמרי אף לדידן, והמנהג להחמיר אינו אלא חומרא יתירה בלא טעם ע'
בתה"ד סי' קפ"ז, ובט"ז סי' כ"ח ס"ק ט"ז וש"ך שם ס"ק כ"ח — ולדעת
רש"י ותוס' בסוכה דף מ"ד ע"ב במנהג ליכא משום לא תסור, וגם להרמב"ם

שכ' בפ"א מה' ממרים דגם במנהג איכא ל"ת, כ' המהר"ם שיק מצוה תצ"ו היינו דווקא היכי שהבי"ד ציוו לשמוע המנהג כעין ששלחו מתם הזהירו במנהג אבותיכם אבל סתם מנהג אינו בכלל ל"ת דהא הרמב"ם בה' חנוכה ומגילה פסק דעל הלל דר"ח אין מברכין אלמא דבסתם מנהג ליכא לא תסור עיי"ש ובפרט במנהג שלא נתפשט בכל ישראל דקיל עיין בתוס' גיטין דף ל"ו ע"ב ד"ה אלא ומנהג זה לאסור אם שחט המפרקת כ' הב"י והב"ח והד"מ בשם האגור דהוא מנהג אשכנז וע' בתב"ש סי' כ"ד ס"ק ז' דמקומות מקומות יש, ובכנה"ג סי' כ"ד סעיף ה' בהגהות ב"י סוף אות י"ז כ' דבאתרי' לא נהגו לפסול כשנשחט רוב המפרקת וכ"כ בשלחן גבוה סק"ז — ויותר מזה איתא בחת"ס או"ח סי' קכ"ב לענין מנהג איסור במיני קטניות ביו"ט של פסח משום גדר וסיג דאם ראו שיש מכשולים על ידי אפיית פת עבה ופת מרובה ואי אפשר לצאת ידי חובת שימור כראוי כל כך ובחרו הרע במיעוטו להתיר לעניי ישראל מינים הללו כדי שימעטו באפיית המצות ויהיו משומרים מכל חמץ יפה עשו ונוכל לאמר דאדעתא דהכי לא החמירו הראשונים כמו שכתב הרא"ש בתשוב' כלל נ"ה סי' יו"ד אפי' מנהג שנהגו לסייג ויכול לבוא לידי קלקול יש לבטל המנהג עיי"ש ואם במנהג זה שנתיסד עפ"י הרבה מרבתינו הצרפתיים משום גדר ודינו כמנהג שנתפשט בכל ישראל כמ"ש חת"ס שם כי הגאונים שהתקינו כך לא תקנו מתחלה אלא על בני אשכנז במקום שמצאו הבקעה שם גדרו גדרם שם נתפשט ונתקבלה גזירתם באמת וא"כ הו"ל כאלו נתפשטה בכל ישראל כדאיתא בתוס' גיטין שם ובכל זאת כתב חת"ס דאם בא לידי מכשולים או שיש לחוש שיבא לידי זה יש לבטל המנהג דאדעתא דהכי לא החמירו ק"ו שיש לנו לומר כן במנהג. להחמיר בשחיטת המפרקת שהוא מנהג בלא טעם וחומרא בעלמא והוא מנהג סתם שקבלו עליהם מקצתם מעצמם והוא מנהג שלא נתפשט בכל ישראל והוא דבר מוחלט וידוע שאם אי אפשר להביא בשר כשר ממדינות אחרות רבו כמו רבו נערים וזקנים חולים וגם בריאים אם לא ימצאו בשר כשר יאכלו ח"ו גבלות לכן אם הבאת בשר כשר מחוץ לארץ כמון שהיה עד הנה הוא מן הנמנע, יש לבטל המנהג ולהתיר שחיטת כל המפרקת אחר שחיטת הסימנים.

מיהו לכאורה בנ"ד לא שייך היתר דבנתכוין לשחוט גם המפרקת מבואר בתוספתא רפ"ב דחולין דאסור מדינא דקתני התם היה שוחט וחתך את הראש בבת אחת אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשרה ולדעת הרמב"ן וגדולי המפרשים שהביא הרשב"א והרא"ה בבדק הבית

שאמרו הא דתנן בחולין דף ל' ע"ב היה שוחט והתין את הראש בבת אחת וכו' דאמפרקת קאי א"כ גם לשון זה דהתוספתא ג"כ אמפרקת קאי, ובאשכול הל' שחיתת חולין יו"ד כ' בהדיא דהתוספתא מיירי שחתך כל המפרקת כולה וקתני דאם נתכוין לכך שחיתתו פסולה אלמא במתכוין לכך מדינא אסור וכן פסק באמת בס' האשכול, ויהיב שם טעמא דבמתכוין פסול דכיון דנתכוין לעשות הכל בב"א קרוב הוא שדרס — אמנם האשכול יחידאה הוא מרבוותא קמאי ובעל תורת יקותיאל שפי' התוספתא ג"כ הכי דאם נתכוין לכך לחתוך כל הראש ע"כ עשה דרסה, יחידאה הוא מרבוותא בתראי וכל הפוסקים פליגי עליהם.

במרדכי ר"פ השוחט מובא בהגהות אשרי שם איתא, וקרא למאי אתא דלא לשווייה גיסטרא מה שפירש"י שלא לחתוך כל המפרקת לשניים דהכי משמע חטאו הוצא את דמו ותו לא לא נהירא דכיון ששחט הסימן אם יחתוך אחר כך גם המפרקת מאי אכפת לן ומיהו בתוספתא תניא היה שוחט וחתך את הראש בב"א וכו' — ר"ב — ואמר לנא מורי' רבי מאיר שמעשה היה שאחד שחט וחתך כל המפרקת ומדקדק רבי אבי"ה מפירש"י ואסר ולא נהירא למורי' רבי מאיר ז"ל ומפרש כך פי' רש"י חטאו הוצא את דמו ותו לא, לא צריך יותר עכ"ל הנה מדברי רבינו ברוך נראה בעליל דהוא ג"כ מפרש את הראש דתוספתא שחתך את המפרקת כולה דהא עלה קאי וא"כ קשה כיון דבתוספתא מבואר דאם נתכוין לחתוך המפרקת אחר השחיטה שפסולה ומוכח דהתוספתא לא ס"ל סברתו דאם שחט הסימנים לא אכפת לן אם יחתוך אח"כ גם המפרקת, א"כ איך כתב שפירש"י לא נהירא מכח סברא זו, וכי הוא חולק מסברא דנפשי' אתנא דתוספתא, וצ"ל דכוונתו לומר דליכא לפרש כרש"י דהקרא אתא לאורויי שאסור לחתוך המפרקת אחר השחיטה, דזה מן הנמנע שהתורה יאסור השחיטה משום איזה דבר שנעשה אחר השחיטה, מיהו התוספתא אוסר בנתכוין, וע"כ דהתוספתא לא אסרו מכח קראי דגמ' ומטעם גיסטרא, דזה א"א כמו שכתב, אלא משום שהסימנים עצמם נשחטו בפסול והיינו כמ"ש האשכול כיון שנתכוין לעשות הכל בב"א קרוב הוא שדרס, ודעת האשכול הוא ג"כ שיטת ר"ב — אבל באמת זה אינו מוכח דאפשר שמטעם אחר הסימנים לא נשחטו בפסול והוא כמ"ש בדרישה רס"י א' דה"ט דהתוספתא דאם כיון לחתוך גם המפרקת מורה שלא היתה כוונתו לשם מצוות שחיטה התולה בסימנים ושוה בעיניו חתיכת המפרקת לחתיכת הסימנים עכ"ל ואע"ג דשחיתת חולין לכ"ע א"צ כוונה לשם מצות

שחיטה כדאמרינן לעיל דף י"ב ע"ב לרבנן בעי שיתכוין לחתיכת סימנים אבל לא צריך שיתכוין לשם מצוה ולרבי נתן דקיי"ל כוותי' א"צ אפי' כוונת חתיכה וצ"ל דהדרישה סובר כיש"ש שכ' בפ"ב דחולין סי' י"ג דאף דלא בעינן כוונה לחולין הא כיוון שלא לשחוט שחיטה המכשרת אלא בתורת נחירה אף ששחט כראוי שחיטתו פסולה עיי' בשמ"ח בסי' ג' שיש לחוש לדבריו ופרמ"ג שם בש"ד ס"ק א' ושפיר כ' הדרישה דאם כיון לחתוך המפרקת מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שמכוין לעשות נחירה מש"ה פסול וסבר ר"ב דע"ז לא איצטרך קרא יתירה דפסול כיון דעיקר הלימוד דשחיטת חולין א"צ כוונה הוא מדגלי רחמנא גבי קדשים דבעי כוונה מיהו ל"ל למילף כ"א דחולין סתמא כשר משום דסתמייהו לשחיטה עומד משא"כ קדשים סתמייהו לאו לשחיטת קדשים עומד אבל למילף מינ' דאפי' כיון להיפך לא כמ"ש התבואת שור סי' ג' ס"ק ט'.

ודברי ר"מ שבמרדכי ג"כ צריכין ביאור, דהמרדכי לא הביא אמאי לא נהירא לי' לר"מ פירושו של הראב"י בדברי רש"י, והפשוט הוא דטעמו של ר"ב הוא ג"כ טעמו של מהר"מ דאחר שחיטת הסימנים מאי איכפת לן אם יחתוך גם המפרקת, ולרבינו מאיר א"א לומר כלל דהתוספתא שפוסל בנתכוין לשחוט גם המפרקת שיהי' מטעם דרסה, דאי הכי הוי איך מפרש הוא פירש"י דקרא אתא לאורויי דלא צריך שיחתוך המפרקת אחר שחיטת הסימנים, ל"ל קרא להכי הא א"א שצריך, דכשנתכוין לשחוט גם המפרקת השחיטה פסולה משום שעשה דרסה, מזה מוכח דר"מ ס"ל דהתוספתא לא אוסר משום דרסה בנתכוין אם הוליד והביא דלא צריכין למיחש להכי, אלא ס"ל או כמ"ש הדרישה שם ומבואר יותר בפרמ"ג סי' כ"ד מ"ז סק"ב דהתוספתא בהוליד לחוד איירי וראש לאו דוקא אלא סימני הראש קאמר ולא היה בסכין מלא ב' צווארים דהשתא אם נתכוין לשחוט בהולכה לחוד פסול דודאי דחק הסכין בכח והוי דרסה אבל אם לא נתכוין לכך אף שאירע שהתזו בהולכה לחוד דפעמים חריף ואפי' באיזמל כ"ש כשר עיי"ש אבל אי שחט בהלכה והבאה אין לחוש לדרסה ואפי' אם נתכוין לחתוך כל המפרקת כשר או דס"ל למהר"מ דכוונת הראב"י, כמו שהבינו כל הבאים אחריו מלבד הדרישה, לאסור אם חתך גם המפרקת בין נתכוין או לא והתוספתא שאוסר בנתכוין מפרש הוא כמו שפי' הדרישה כיון שאין צריך לחתוך המפרקת ואעפ"כ הוא מכיון לחתכו מורה שאין כוונתו לשם מצוה ופסול בלא קרא כמו שכתבנו לעיל וא"כ שפיר איצטרך קרא לאשמעינן

דלא צריך וכיון דלא צריך ממילא אם נתכוין לכך פסול, אבל בלא קרא הו"א דצריך ואם מתכוין לשחוט גם המפרקת אינו מורה דאין כוונתו לשם מצות שחיטה, אדרבא זהו מצותו — ולפי"ז בנ"ד דכוונת השוחט לשחוט הסימנים לשם מצות שחיטה ורק משום גזירת הממשלה שוחט אח"כ גם המפרקת שחיטתו כשרה כמ"ש הדרישה שם בשחט מן העורף דאינו פסול משום גיסטרא אע"פ שנתכוין.

בדרישה שם כתב דבמרדכי איתא שהראב"י הביא רא"י מהתוספתא דתניא היה שוחט וחתך כו' הנה במרדכי שלפנינו ליתא רא"י זו מהתוספתא והראב"י לא הזכירו כלל, ולפי מה שהבינו הפוסקים דברי הראב"י שאוסר אף בלא מתכוין מהתוספתא אין רא"י אלא אדרבה יש להקשות ארב"י דתניא התם דבלא נתכוין מותר וע"כ צ"ל לדידהו שהראב"י מפרש דלשון כל הראש דתוספתא לא אמפרקת קאי אלא רק אסימנים ואין ענין כלל התוספתא עם דבריו — אכן הדרישה לטעמי' דס"ל שראב"י לא מטריף כ"א שכיון לחתוך גם המפרקת וזהו נמי דינו דתוספתא — אבל הדרישה דחה ראייתו דאיכא למימר דראש לאו דוקא אלא סימני הראש קאמר והא דקתני נתכוין היינו שכיון לשחוט בהולכה לבד ופסול משום דרסה, אמנם הדרישה לא חזה דעתו אם כוונתו מיירי דיש בסכין כמלא צואר דבמתני' תנן סתמא דכשרה ותנא אם נתכוין לשחוט בהולכה לבד פסולה דודאי דחק הסכין בכח והוי דרסה או דהתוספתא מיירי דאין בסכין כמלא צואר דמתני' משמע דפסולה והתוספתא אשמעינן קולא דאם לא נתכוין לשחוט בהולכה לבד כשרה אבל הפרמ"ג כ' בפירוש דהתוספתא אתי לאשמועינן קולא שהוא הביא ג"כ בשם האחרונים ז"ל דראב"י מיירי במתכוין לחתוך המפרקת ואומר שע"י כן הוא סתירה ואסור והוא מתוספתא זכ' ע"ז הפרמ"ג וז"ל ואני אין יודע רמז מתוספתא זו, דמיירי בדרסה ומה דתנן אם מתכוין לכך הוא כפירוש הרא"ש ז"ל דבהולך לחוד איירי ולא היה בסכין מלא ב' צוארים דהשתא אם נתכוין לשחוט בהולכה לחוד טרפה הא לא נתכוין לכך אף שאירע שהתניו בהולכה לחוד כשרה דפעמים חריף כמ"ש מהרי"ן חביב הביאו הב"י דאפי' באיזמל כ"ש כשר וכו' ע"כ וטעמו של הפרמ"ג דמפרש דוקא הכי הוא משום דלא מסתבר דהתוספתא מיירי דיש בסכין כמלא צואר כמו שפירש באמת בש"ע הרב סי' כ"ד ס"ק ט' דבמתני' תנן סתמא דכשרה ומשמע דבכל ענין אפי' בנתכוין כשרה ואפושי פלוגתא לא מפשינן ועוד בתוספתא גופא תניא בפ"ק דאם יש בסכין מלא שנים בצואר כשרה ואם עלה קאי התוספתא דהכא

לא הו"ל למיתני התם סתמא דכשר אלא שם הו"ל לחלוקי בין נתכוין ללא נתכוין א"ו דהתוספתא מיירי דאין בסכין כמלא צואר והוליד ולא הביא, דבהדיא לא קתני לא במתני' ולא בתוספתא לעיל דפסולה אלא מדיוקא יש לדייק הכי והכא מפרש התוספתא בפירוש דינו ואינו לא נגד משמעות המשנה ולא נגד התוספתא דפ"ק — וגם יש להוכיח דאם יש בסכין כמלא ב' צוארים והוליד ולא הביא אפי' נתכוין לכך כשרה ממה שכתב המרדכי בשם הרי"ף הביאו הב"י בס"י י"ח (ופסק כן בש"ע שם סעיף ד') דכי מכשרינן במסוכסכת דוקא כשהשוחט הרגיש בה קודם שחיטה ואמר שנוהר בה והוליד ולא הביא וכו' עכ"ל וכ"פ הרי"ף בה' שחיטה שחיבר הביאו הד"מ שם דהא במסוכסכת כשרה בדיעבד היינו ידיע הפגימה קודם ששחט אלא שהיה סבור דמותר לשחוט בה בהולכה או בהובאה אבל לא ידע בה טרפה עכ"ל ומדבריו נראה בעליל דבהוליד ולא הביא אפי' נתכוין לכך כשרה — אבל מהגמ' חולין דף י"ז ע"ב דאמר מסוכסכת כשרה כו' כגון שהוליד ולא הביא אין להוכיח דאפי' אם היה כוונתו לשחוט בהולכה או בהובאה כשרה דהא הגמ' ע"כ איירי ידיע הפגימה קודם ששחט וכוונתו היה לשחוט בהולכה או בהובאה לבד דאל"כ כיון שלא נזהר בה בודאי עשה הולכה והובאה ואפי' אם אמר ברי לי שלא עשיתי לא מהימן דכל מילתא דלא רמיא כו' כמש"כ הרי"ף שם, דיש לדחות ראי' זו ולומר שהגמ' מיירי דלא ידע מהפגימה קודם שחיטה וכוונתו היה להוליד ולהביא אלא שאירע ששחט בהולכה לבד והוא בעצמו באמת אינו נאמן שהוליד ולא הביא דכל מילתא כו' אבל יש עדים שראו ששחט בהולכה והם נאמנים כמש"כ בפרי תואר שם סק"ו ובש"ד סק"ח, ובאמת דחיה זו הוא דוחק גדול, אבל מהרי"ף יש ראיה ברורה דכשרה ולא מצאנו מי שפליג עליו בזה — והנה על דברי הדרישה שכ' שראב"י מיירי במתכוין לחתוך המפרקת הוסיף הפרמ"ג התבות ואומר שע"י כן הוא מתירה הפרמ"ג לטעמי' שכ' לעיל סי' ג' על דברי הרש"ל ביש"ש דאם כיון שלא לשחוט שחיטה המכשרת דפסולה וז"ל ויש לראות מה היא מחשבה זו אם דווקא שהוציא בשפתיו או אפי' כיון בלבו ולענין מחשבת קדשים יש ספק ע' תוס' חולין ט"ל א' ועיין במל"מ פי"ג מה' פסולי המוקדשין ה"א שהאריך וא"כ ה"נ תליא בפלוגתא זו עיי"ש שהוכיח דדוקא הוציא בשפתיו בעינן וכ"כ התני"ט ב"מ פ"ג מי"ב ד"ה החושב דאף אם עושה מעשה שנראה שמכוין לעשות נחירה אינו אסור אלא צריך להוציא בשפתיו דוקא וא"כ בנידון דידן דחותכין המפרקת משום גזירת המלכות פשיטא שאין לאסור.

הרמב"ן בחדושו לחולין דף ו' כתב ועוד ראיתי בתוספתא היה שוחט וחתך את הראש בבת אחת אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשרה כלומר אם נתכוין לחתוך כל הראש לפי שדרס עליו בכח ואם לא נתכוין לכך אלא היה שוחט ומוליך בנחת כדרכו ומתוך חריפת הסכין נחתך הראש בהולכה מותר ע"כ הנהא מפורש ברמב"ן דמיירי בשחט בהולכה לבד אבל לא ביאר לנו אי מיירי ביש בסכין מלא צואר ואפי"ה בנתכוין פסול או דמיירי באין בסכין מלא צואר ואפי"ה בלא נתכוין כשר ולדעת הרמב"ן נמי מסתברא דהתוספתא מיירי באין בסכין מלא צואר כמו"ש הפרמ"ג, דלדידך הא דתנן והתיו את הראש היינו שחתך כל המפרקת ותנן במתני' סתמא אם יש בסכין כמלא צואר כשרה ומשמע בכל ענין אפי' בנתכוין, ועוד אי הרמב"ן מפרש התוספתא דאיכא רק חדא לריעותא היינו שעשה הולכה לבד אבל הסכין כמלא צואר ואפי"ה בנתכוין פסול אמאי לא מפרש (מי) איפכא דמיירי שעשה הולכה והובאה אלא שאין בסכין כמלא צואר כמו שמפרש באמת הש"ך בספרו הארוך וא"ל דהרמב"ן לא מפרש כש"ך משום דא"כ הא דקתני בבת אחת היא בלא ערך כלל אבל לפי פירושו בת אחת היינו ששחט בהולכה או בהובאה לבד, וז"א דא"כ קשה על התוספתא גופא אמאי לא קתני נמי שעשה הולכה והובאה אלא שאין בסכין שיעור דיש חילוק בין נתכוין ללא נתכוין א"ו דהרמב"ן ס"ל דבחדא לריעותא בכל ענין כשרה כדמשמע מלישנא דמתני', והתוספתא מיירי שאין בסכין כמלא צואר וגם לא עשה אלא הולכה לחוד דלא קתני במתני' בהדיא דפסולה אלא מדיוקא שמעינן ומפרש התוספתא דדוקא שנתכוין אבל בלא נתכוין כשרה — אבל יהיה איך שיהי' הא ודאי היכי דאיכא תרתי לטבותא שעשה הולכה והבאה וגם הסכין הוא כשיעור אף שחתך המפרקת כולה לרמב"ן כשרה.

הרשב"א בתה"ה ריש בית שני כ' וז"ל רב ימר אמר מהכא כלומר אין אנו צריכין למילף מקדשים דבחולין גופיהו כתיב וזבחת כו' וקרא למאי אתא דלא לישוי' גיסטרא כלומר ממקום שזב בלבד דהיינו הסימנים אבל לא ישבור המפרקת שאילו שבר המפרקת קודם שתצא נפשה מבליע דם באיברים ואסור כדאמרינן בפ' כל הברש השובר מפרקת של בהמה קודם שתצא נפשה כו' ומבליע דם באיברים עכ"ל והט"ז בסי' כ"ד סס"ק ב' תמה עליו מאד שהרי הוא עצמו גורס בפרק כ"ה ומבליע דם באיברים ואסור לאכול חי אבל ע"י מליחה מותר ואי ס"ד דקרא אתי לזה ה"ל כלא נשחט ויש איסור אפי' ע"י מליחה על כן כתב הט"ז שאין פירוש זה עיקר עיי"ש והש"ך בנקה"כ כ'.

ע"ז וז"ל לק"מ דקרא אשמעינן דלכתחילה בכל ענין אסור אפי' לאכול ממנו
 שלא באמצא כמ"ש השבולי לקט ומביאו ב"י בסי' כ"ב ופסקו מהרש"ל פרק
 כ"ה סי' צ"ט אבל ע"י מליחה מותר בדיעבד א"נ אשמעינן דבקדשים אפי'
 דיעבד אסור וכדמשמע ל' הרשב"א שם שכ' וז"ל אבל לא המפרקת כדי שלא
 יבלע דם באיברים ובשחיטת קדשים לדם הוא צריך להזיות ולזריקות עכ"ל
 וא"כ נהי דבחולין מהני מליחה אח"כ היינו להוציא מידי דמו אבל בקדשים
 מה יועיל מליחה אח"כ ותיירוץ זה נראה נכון יותר עכ"ל וכעין קושיא זו
 של הט"ז ות"י הראשון של נקה"כ מצאתי גמי בס' האשכול אלא שהוא דחה
 ת"י זה דבהלכות שחיטת חולין יו"ד כתב וז"ל וקרא למה אתא דלא לשוינהו
 גיסטרא יש מן החכמים שאמרו דאזהר קרא שלא יחתוך המפרקת בשעת
 שחיטה לשניים ואי פסק ל' לכולא רישא פסול ולא מחזור דבתוספתא היה
 שוחט וחתך כל הראש בבת אחת אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו
 שחיטתו כשרה והא דאם נתכוין פסול כיון דנתכוין לעשות הכל קרוב הוא
 שדרס ואי אמרת דהתורה אסרה דלאו שחיטה הוא אי לא נתכוין גמי הלכך
 ודאי פרושא דקרא וזבחת דלא לשויה גיסטרא שאין צריך לחתוך כל הראש
 לא בקדשים ולא בחולין ודי בחתוכת סימנים — ותו אי אמרת התורה אסרה
 לחתוך המפרקת דלא הוי שחיטה תקשי הא דאמר ר"ח השובר מפרקת קודם
 שתצא נפשה כו' ומבליע דם באיברים תיפוק ל' דנבלה הוא מגזה"כ שלא
 יחתוך המפרקת וליכא למימר התורה לא אסרה רק לכתחילה ובדיעבד שפיר
 דמי היכן מצינו שאסרה תורה דבר לאכול ואמרו רבנן לכתחילה אסרה ולא
 בדיעבד וכו' עכ"ל ובנחל אשכול כתב ע"ז וז"ל בקדשים מצינו כמה דברים
 שאין מעכבין אי לא שנה עליהם הכתוב ועתוס' זבחים ה' מג"ל — ומזה
 תראה כי לא נכון מה שכתוב בנקה"כ התורה אסרה לכתחילה עכ"ל הגה
 קושיית הט"ז היא על הרשב"א וקושיית האשכול היא על שיטת הראב"י,
 דהט"ז הקשה איך אפשר לפרש כהרשב"א דמקראי ילפינן שאסור לחתוך
 המפרקת משום דמבליע דם באיברים הא הטעם סותר הקרא, דאם הטעם משום
 הבלעת הדם אם רוצה לאכול ע"י מליחה או צלי אין איסור בדבר, רק אי
 אסור לאכול ואילו קראי אם אתא לחתיכה המפרקת שאסורה, בכל ענין אסור
 אפי' לצלי או לקדרה ע"י מליחה שהתורה לא חילקה בין חי לצלי או לקדרה
 ע"י מליחה (כן נראה לדעתי העניה כוונת הט"ז, אולם הפרמ"ג פ"י ומבואר
 יותר פירושו בראש יוסף דקושיית הט"ז הוא, מג"ל דטעמא דקרא משום
 הבלעת הדם אימא דגזיה"כ הוא ובכל ענין אסור, אבל הוא בעצמו כתב דאי

משום הא לא קשיא להרשב"א דאית לן למימר טעמא דקרא ולא גזירת הכתוב, וכן מוכח מהש"ך בנקודה"כ שלא היה מבין קושיית הט"ז הכי, דאל"כ לא הועיל כלום בתירוצו דקרא אשמועינן דלכתחילה אסור דבזה עדיין הקושיא בתקפה מג"ל דטעמא דקרא משום דם הוא ורק לכתחילה אסור, אימא דגזירה"כ הוא ואסור גם בדיעבד) והאשכול הקשה על שיטת הראב"י ודיעימ' דאמרי דגזה"כ הוא ולא הוי טעמא דקרא משום הבלעת דם א"כ ל"ל לשמואל למימר דהשובר מפרקתה של בהמה אסורה משום דמבליע דם באיברים תיפוק ל' דנבלה הוא ואסור בכל גוונא וגם מטעמא.

והא דלא מתרץ האשכול קושיא זו כעין שתירץ הרשב"א במשמרת הבית קושיית הרא"ה בב"ה שהקשה דאי כהרשב"א דהקרא אוסר משום הבלעת דם א"כ הא דאמר שמואל השובר מפרקת וכו' מכתב כתיבי ותי' הרשב"א ההוא דשובר מפרקת כו' שמואל משמי' דר' חייא אמרה ור' חייא דמייתי לה מוערכו בני אהרן לא שמענו דלא לשויה גיסטרא לא בקדשים ולא בחולין לפיכך הוצרך שמואל לאשמועינן כמ"ש וה"נ י"ל אליבא דראב"י דלר' חייא לא שמעינן מקרא שאם חתך מפרקת פסולה ולכך אשמועינן שמואל דמ"מ אסורה משום הבלעת דם באיברים וכן לתנא דבי רבי ישמעאל וכן לרב כהנא לפי' תוס' וחידושי רמב"ן ורשב"א ור"ן דגרסי לטעמין דילפי רק מקראי דקדשים שלא יחתוך המפרקת לדידהו לא אסור בחולין רק משום הבלעת דם דכללא בידינו דחולין מקדשים לא ילפינן (הרשב"א במשמרת הבית כ' דלא ילפינן מקדשים דגיסטרא דחולין משום הבלעת דם גם בחולין דמשחיטת קדשים ליכא למילף דלדם הוא צריך להזיות ולזריקה ולא קאמר דמשחיטת קדשים ליכא למילף משום דחולין מקדשים לא ילפינן ולא הזכיר האי כללא כלל, מזה יש להביא ראיה למ"ש הט"ז בסי' ג' סס"ק א' דכל שנתמעט בקדשים מן ושחט פוסל גם בחולין דהא שחיטה בעינן בחולין כמו בקדשים ולהכי קאמר הרשב"א דלענין הבלעת דם באיברים דממעטין מן ושחט ליכא למילף חולין דקדשים שאני) אבל הראב"י פסק כרב דמייתי לה מוזבחת מש"ה פסק דפסולה מגזה"כ שלא יחתוך המפרקת ולא כשמואל שאינו אוסרו אלא משום דם, אבל הא ליתא, דלקמן בגמ' משמע דהילכתא כשמואל דאיבעיא להו התם היכי קאמר שמואל וסלקא בתיקו, אבל לפי הרשב"א ליכא נ"מ אחר בין רב יימר לשמואל רק לרב יימר מכתב כתיבא דהשובר מפרקת של בהמה מבליע דם באיברים ולשמואל ולא ינך לא כתיבא ובאמת הלכתא כשמואל.

ורצה האשכול לישוב פירושם של אותן חכמים שאמרו הא דאמרינן בגמ' דלא לשויה גיסטרא היינו שאסור לחתוך המפרקת אבל אם חתך כשר ולכאורה קשה דהא הם כתבו בפירוש דאי פסק ל' לכולא רישא פסול וכן הראב"י היה אוסר בדיעבד וע"כ צ"ל דהאשכול לא רצה לתרץ קושייתו הנ"ל על שיטתם אלא רצה ליישב פירושם ולומר מכח הב' קושיית שהקשה עליהם דאסור מה"ת אבל רק לכתחילה ולא בדיעבד — אבל דחה תירוץ זה דהיכן מצינו שאסרה תורה דבר לאכול ואמרו רבנן לכתחילה אסרה ולא בדיעבד וכוונתו דבמידי דאורייתא אין לחלק בין לכתחילה לדיעבד כמו שכתבו כמה מרבוותא קמאי ובתראי מביאם השד"ח בכללים מערכת הד' אות ט"ו, אולם לפי מה שהוכיח השד"ח בפאת השדה מע' הד' כללים כלל ה' דהא דמדאורייתא לא מפליגינן בין לכתחילה לדיעבד היינו דוקא מסתמא אבל אם יש איזה הוכחה מקראי או מסברא או מהש"ס שפיר יכולין לחלק בין לכתחילה לדיעבד עיי"ש שהאריך בראיות ל"ק קושיית האשכול דמי שמפרש דלא לשויה גיסטרא היינו שאסור לחתוך אמאי לא מפרש שאינו צריך וע"כ כמ"ש הב"ח משום קושיית התוס' דף כ"ז ע"א ד"ה ותו דאמאי ס"ד שצריך מש"ה מפרשים שאסור לחתוך המפרקת או מטעם דמבליע דם באיברים כמ"ש הרשב"א או משום גזה"כ כמ"ש הראב"י אבל לטעמא דהרשב"א משום הבלעת דם קשה קושיית הט"ז מלקמן דף קי"ג ולהראב"י קשה מהתוספתא ומגמ' דלקמן ולא ניחא רק אי מחלקינן בין לכתחילה לדיעבד א"כ מוכח מהש"ס דצריך לפלוגי ושפיר יש לחלק כן, וממילא מתורץ נמי קושיית הנחל אשכול על הנקה"כ דלהרשב"א אית לן למימר טעמא דקרא ולפי טעם זה לחלק בין לכתחילה לדיעבד כדמוכח בגמ' — (והא דלא מפרש האשכול דהרשב"א דטעמא דקרא משום הבלעת דם ויחלק ג"כ בין לכתחילה לדיעבד, י"ל דס"ל דא"א לפרש הכי דהא חתיכה ומליחה מהני לכ"ע אפי' לקדרה כמ"ש הש"ך סי' ס"ז ס"ק ו' והקרא שאוסר לכתחילה לחתוך המפרקת בכל ענין אפי' אם רצה לאכול ע"י חתיכה ומליחה ע"כ טעמא משום גזירה שמא יאכל בלא חתיכה וס"ל לאשכול דהוא חששא רחוקה ואין סברא שיגזור התורה גזירה כזו ויותר ניחא ל' דגזה"כ הוא שאסור) וקצת יש ראי' מהרא"ה שס"ל כתי' הא' של הש"ך לחלק בין לכתחילה לדיעבד דהוא הקשה על הרשב"א דאי הכי האי דשמואל מכתב כתיבי פירש והו"ל לשמואל למימר דכתיבי בקראי ולהביא הקרא דילפינן מינ' שאסור, ואמאי לא הקשה הרא"ה קושיית הט"ז היותר גדולה שתמה מאד אם יצאו דברים אלו מפי מאור עינינו הרשב"א

דהטעם סותר הקרא וליכא למימר דקרא ס"ל כתי' ב' של נקה"כ דקרא בקדשים כתיב ובקדשים אפי' דייעבד אסור משום שמבליע דם א"כ קושייתו נמי לא קשיה דזה גופה התירוץ של הרשב"א על השגתו, וגם ליכא למימר דרא"ה ס"ל כתירוצו של הפליתי על קושיית הט"ז דה"א מצות שחיטה בכך לשבר מפרקת ולהתיו הראש כי בכך תצא נפשה כדתנן באהלות דבכך יוצאת מתורת חי וא"כ אף דמבליע דם באיברים לית לן בה דכך מצותו וא"כ מותר לאכול חי דלא הוי דם שפירש קמ"ל דלא מצוה בכך וא"כ ממילא ידעינן דאסור לאכול חי דהוי דם שפירש ורק ע"י מליחה ואז שרי דהא הדם בלוע נפרש ונפלט ופשוט עכ"ל דא"ה ג"כ ל"ק קושייתו דמכתב כתיבי, הא בתורה לא כתיבי רק דמצות שחיטה לא הוי לשבר מפרקת אבל דיהא אסור לאכול חי זה לא שמענו מקרא והוצרך שמואל לאשמועינן וע"כ שרא"ה ס"ל כתי' הא' של נקה"כ על קושיית הט"ז לחלק בין לכתחילה לדיעבד לכך לא הקשה אלא הא דשמואל קרא הוא, וכן הש"ך בס' הארוך לא כ' רק תי' זה.

ועל תירוץ השני של נקה"כ דנראה לו נכון יותר כ' הפליתי סי' כ"ד ס"ק ב' דלא תירץ כלום דהא הרשב"א הביא חד לימוד לקדשים וחד לימוד לחולין מן וזבחת וא"כ הקושיא הוא על הך קרא דלחולין איירי ולא תי' הש"ך כלום, וכן הקשה הנחל אשכול כמו שהעתקנו לעיל, וכנראה היא השגה שאין עליה תשובה דהרשב"א בתה"ה ובמ"ה ובחידושו כ' בפירוש דלרב יימר דיליף מחולין מוזבחת התם נמי ה"ק דלא לשווי' גיסטרא כדי שלא יבליע דם באיברים וה"ל דם איברים שפי' ממקום למקום והאי דינא דשובר מפרקת מכתב כתיבי וא"כ קשה לרב יימר קושיית הט"ז דלפי פירוש של הרשב"א לרב יימר הטעם סותר הקרא — וגם תירוצו של הפליתי על קושיית הט"ז תמוה מאד, הא הרשב"א במ"ה כתב בפירוש דלרב יימר האי דינא דשמואל מכתב כתיבי ולפי הפליתי לכ"ע לא כתיבי דאסור אלא רק שאינו מצוה, ואין לנו לישב דברי הרשב"א אלא כתי' הא' של נקה"כ ולחלק בין לכתחילה לדיעבד — ולפי"ז מוכח דהרשב"א לא ס"ל האי סברא דאם נתכוין לחתוך גם המפרקת ע"כ עושה דרסה דא"כ ל"ל קרא דלכתחילה לא יחתוך המפרקת משום הבלעת דם ת"ל דנבלה הוא משום דרסה ומוכח דלהרשב"א כשנתכוין לחתוך כל הראש ליכא משום דרסה.

ולשיטת הרשב"א נסתר קושיית התוס' חולין דף כ"ז ד"ה ותו כו' דל"ל תרי קראי להכי דהא איצטרך קרא דחולין וקרא דקדשים דבחולין אסר

הכתוב לשויה גיסטרא לכתחילה אבל לא בדיעבד ובקדשים אפי' בדיעבד אסור וחד מחברי' לא ילפינן.

הרא"ה בב"ה הביא ראי' מהגמ' דבמתין כל הראש דרך שחיטה לא נאסר וכו' והיינו משום דשחיטה מן הצואר והרשות נתונה לו לשחוט ולחתוך כל מה שירצה שהרי לא נאמר בבהמה לא יבדיל וא"כ אפשר לו לראש שהתו ואפי' בקדשים עכ"ל שמענו מדברי הרא"ה בפירוש דאפי' בנתכוין מותר.

הר"ן בחידושיו לחולין רפ"ב כ' בפירושו הב' דלא לישוי גיסטרא שלא תאמר נהי דמן הסימנים הוא מתחיל צריך הוא לחתוך ג"כ בשר ומפרקת קמ"ל ושחט ממקום ששח חטאו כלומר טהרהו מדמו ותו לא דהיינו שחיטת הסימנים אבל המפרקת והבשר לא כדאמרינן לקמן השובר מפרקתה של בהמה כו' ומבליע דם באברים עכ"ל דבריו צריכין ביאור שפתח דהו"א שצריך לחתוך גם המפרקת קמ"ל חטאו ותו לא ולפי מה שפתח הר"ן צריכין אנו לפרש דתו לא היינו שאין צריך יותר והר"ן מסיים כדאמרינן לקמן השובר מפרקת כו' ומבליע דם באברים וממילא אין רשאי יותר, וצ"ל דכוונת הר"ן כמ"ש הפלתי סי' כ"ד סק"ב בישוב קושיית הט"ז על הרשב"א דה"פ דגמ' דהו"א שצריך וא"כ אף שמבליע דם באברים לית לן בה דכך מצותו קמ"ל דלא צריך וממילא ידעינן שאסור כדאמר שמואל השובר מפרקתה וכו' — אבל אי בנתכוין לחתוך המפרקת עושה דרסה, הא קשיא, איך ס"ד דצריך לחתוך ג"כ בשר ומפרקת הא דרסה היא ומוכרח דהר"ן ס"ל דבנתכוין ליכא משום דרסה.

ומפליתי הנ"ל מוכח דגם הוא ס"ל כמו שכתבנו אליבא דר"ן דבנתכוין ליכא למיפסל משום דרסה ומה שכ' בכרתי שם סק"ב דבנתכוין לכתחילה על כך לשחוט עם מפרקת יש להחמיר דהכי תנן בתוספתא היה שוחט וחתך בב"א אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה עיי"ש ע"כ צ"ל דהוא ס"ל שהתוספתא לא משום דרסה אסור מתכוין אלא כמ"ש הדרישה דאם כיון לחתוך גם המפרקת מורה שלא היתה כוונתו לשם מצות שחיטה התולה בסימנים כמבואר לעיל.

ולתרומת הדשן סי' קפ"ז צ"ל ג"כ דס"ל דטעמא דתוספתא שאסור בנתכוין לא הוי משום דרסה אלא כמ"ש הדרישה משום ששוחט בעיניו חתיכת המפרקת שאינו צריך לחתיכת הסימנים דהוא כ' שם בענין חתיכת המפרקת עם הסימנים וז"ל חומרא יתירה היא לפסול בלא מתכוין כדמייתי שם במרדכי ותוספות (נ"ל דצ"ל כדמייתי שם במרדכי התוספתא) ומהר"ם

גמי מפרש פרש"י דר"ל שלא יצטרך לחתוך כל המפרקת לשנים אבל אינו ר"ל שאם חתכו לשנים תהא פסולה וכן מוכח מן התוס' שם שמבינים פי' רש"י הכי דאל"כ לא הוי מקשה עליו מידי דאמאי איצטרך קרא להכי, דפסול השחיטה ודאי איצטרך עכ"ל ולכאורה הת"ה סותר א"ע דבתחילה כתב חומרה יתירה היא לפסול בלא מתכוין משמע אבל במתכוין פסול הוא מדינא ואח"כ מביא רא"י ממחר"ם ומתוס' שהם גמי מפרשים פירש"י שאין צריך לחתוך כל המפרקת אבל אם חתכו השחיטה אינה פסולה וע"כ צ"ל דכוונתו שאינה פסולה אם חתכו בלא מתכוין דלפי' מהר"ם ותוס' מוכח דאף במתכוין השחיטה כשרה כיון שהתורה אמרה שאין צריך לשחוט המפרקת משמע אבל אם רוצה רשאי אפי' במתכוין לכתחילה ועוד איך ס"ד שישחוט עם מפרקת הא במכוין פסול שעושה דרסה וגם התוס' לא הקשו אלא דאמאי ס"ד שיחתוך גם המפרקת, עדיפי הו"ל להקשות דאיך ס"ד שיחתוך גם המפרקת דאיך אפשר לחשוב דצריך לעשות דרסה וע"כ צ"ל דגם הת"ה מפרש התוספתא כמו שפי' הדרישה דבמתכוין לא משום דרסה פסול אלא משום שמורה שלא היתה כוונתו לשם מצות שחיטה אבל לפי מה דס"ד שצריך לשחוט גם המפרקת ממילא בטל טעם זה דהמצוה לשחוט גם המפרקת וקמ"ל קרא שאינו צריך וממילא ידעינן שאסור במתכוין לכתחילה משום שאין כוונתו לשם מצוה, ושפיר י"ל דמה שכ' הת"ה שאם חתכו לשנים אינה פסולה ר"ל אם חתכו שלא במתכוין.

אולם האשכול תמוה מאד שהוא כ' בתחלה דנתכוין פסול משום דרסה, ואח"ז כ' דפרושא דקרא וזבחת דלא לשוי ג'יסטרא שאין צריך לחתוך כל הראש, והוא סתירה מיני' ובי' לדעתי העניה וצע"ג — וכן יש לתמוה אתורת יקותיאל סי' כ"ד סק"א שכתב דהראבי' שפי' מ"ש רש"י ותו לא היינו שאסור לשחוט יותר והיינו לכתחלה מכח קראי אבל בדיעבד מצד הדין ס"ל דמותר ובדיעבד אסור לחומרא בעלמא שלא יעשה כן בפעם אחרת והא דתני בתוספתא היה שוחט וחתך הראש בבת אחת אם נתכוין לכך שחיטתו פסולה פשוט דהוא מחמת דרסה וה"פ אם נתכוין לכך דהיינו לחתוך כל הראש בבת אחת א"כ ע"כ עשה דרסה כו' ע"כ ודבריו סותרין א"ע דבתחלה כ' כמו דלמהר"ם קרא אתי דלא נימא דלכתחלה צריך לחתוך כל המפרקת אבל בדיעבד וודאי כשר אף שלא חתך כמו שהוכיח ה"ג לראבי' קרא אתי שאסור לשחוט יותר לכתחלה אבל בדיעבד ששחט יותר מותר משמע אפי' בנתכוין ושוב כ' דאם נתכוין ע"כ עושה דרסה ותו ל"ל קרא ע"ז דאסור לשחוט

לכתחלה יותר איך ס"ד שמותר לכתחלה בנתכּוין לחתוך המפרקת ולעשות דרסה.

הרי"ף והרמב"ם והרשב"א והרא"ש לא הביאו התוספתא ולא חילקו בין נתכּוין ללא נתכּוין וכ' בתורת יקותיאל סי' כ"ד סס"ק א' משמע דס"ל דלאו הלכתא הוא משום שלא הביא הש"ס הא דתוספתא כמ"ש התוס' והרא"ש גבי שהייה במיעוט בתרא עיי"ש, וכן הטור והש"ע ורמ"א לא הזכירו כלל התוספתא ובוודאי טעמא משום דלית הלכתא כוותי' (הרשב"א כבר הוכחנו לעיל דפסק נגד התוספתא) וכ"מ מהדרישה סי' א' שכ' דדעת הרמב"ן והרשב"א והרא"ש והטור כדעת מהר"ם החולק על הראב"י ולדידי' גם הראב"י לא הטריף כ"א שכיון לכך וכל' התוספתא ואם הפוסקים חולקים על הראב"י ע"כ אף בנתכּוין מתירין והכי משמע ל' להדרישה מדלא חילקו בין נתכּוין ללא נתכּוין ע"כ דלא ס"ל כהתוספתא דלאו הלכתא הוא.

הב"ח כ' בסי' כ"ד בשם האגור דנוהגים להטריף גם בשחט רוב המפרקת ואפי' הוליד והביא ואין לשנות כל עיקר ואף בלא מתכּוין פסול דיעבד כו' עכ"ל פשטא דלשנא משמע דר"ל דאף בלא מתכּוין פסול דיעבד מצד מנהג ולא רק במתכּוין נהגו להטריף.

הש"ך בספרו הארוך כ' דהתוספתא פשיטא דמיירי בשאין בסכין כמלא צואר דאז אם שחט הראש בבת אחת ונתכּוין לכך כמו המחתך בצנון בוודאי עושה דרסה ופסולה אבל אם לא נתכּוין שלא דחק הסכין למטה אלא עושה הולכה והובאה כשרה ואשמועינן דאם לא נתכּוין לכך היינו שלא עשה דרסה אפי' התיו הראש כולה וכמו שפי' הרא"ה שם להמתני' דהתיו הראש וכו' ואילו כדברי הראב"י אין סברא כלל לחלק בין נתכּוין ללא נתכּוין א"ו הפירוש כמו שכתבתי והשתא אדרבה מוכח מהתוספתא כמהר"ם עכ"ל ופשוט דהש"ך מפרש התוספתא וחתך את הראש בבת אחת דבהתיו הראש לגמרי שחתך את המפרקת כולה עסקינן כמו שכ' לבסוף בהדיא (ומ"ש כמו שפי' הרא"ה שם להמתני' הוא שלא בדקדוק דהרא"ה אינו מפרש המתני' אלא הרמב"ן אבל הרא"ה גמי מפרש הא דקאמר בגמ' הראש שכבר הותז היינו שהותז הראש לגמרי ומזה דן הש"ך לעיל דהרא"ה מפרש גם למתני' כהרמב"ן וכנראה לא ראה הש"ך שהרמב"ן בחי' מפרש בהדיא התוספתא כמו שפי' המתני' דוחתך כל הראש בב"א היינו שחתך גם המפרקת) וגם מפרש דאיירי שעשה הולכה והובאה כמו שמפרש בהדיא גבי לא נתכּוין וע"כ דגם בנתכּוין מיירי בכה"ג אלא בנתכּוין דרצונו היה לחתוך גם המפרקת אף שעשה הולכה

והובאה מ"מ כל שאין בו שיעור ב' צוארים בוודאי דחק הסכין למטה והוי דרסה אבל אם לא נתכוין לחתוך המפרקת וחתכו נגד רצונו בוודאי לא דחק את הסכין ולא עשה דרסה, והא דקתני בבת אחת היה בלי ערך מיוחד וכ"כ בתורת יקותיאל וכן צ"ל לפי פ' של האשכול אכן יהי' איך שיהי' הש"ך כתב בפירוש דבחתך המפרקת בהולכה ובהובאה ובסכין שיש בו כשיעור אין סברא כלל לחלק בין נתכוין ללא נתכוין כיון דבלא נתכוין כשר מדינא ה"ה בנתכוין (הש"ך לא הביא הדרישה סי' א').

התבואת שור סי' כ"ד ס"ק ז' כ' ומסתברא כיון דקבילו עלייהו דעת הראב"י האוסר מדאו' אין להקל אפי' בה"מ וכ"כ בח"מ דכל היכי דלא נהוג יש להקל כדעת רוב הפוסקים בלא נתכוין לכך אבל בנתכוין לכך שמבואר בתוספתא לאסור אין להקל וכ"ה בדרישה רס"י א' להחמיר בכך וכ"מ מתשובת תה"ד סי' קפ"ז דכ' דחומרא יתירה היא לאסור בלא מתכוין אלמא במתכוין מודה וכן רוב הפוסקים שהביא הש"ך להקל י"ל דאינו מקילין כ"א בלא מתכוין ומיהו בה"מ יש להם על מה שיסמוכו להקל אפי' במתכוין וכ"ז דלא כהש"ך דמשמע דעתו להקל אפי' במדינות אלו בה"מ ומשמע אפי' מתכוין והפ"ח הוסיף דאפי' בלא הפ"מ המקיל לא הפסיד ולא נראה להקל כ"כ עכ"ל מ"ש התב"ש דמשמע דעת הש"ך להקל בה"מ אפי' היכי דנהוג אפי' מתכוין, הכי משמע מדב' דמוכח להקל מהתוספתא והיינו כמו שכתבתי לעיל בשמו דלראב"י אין סברא לחלק בין נתכוין ללא נתכוין ומ"ש דבה"מ יש להם על מה שיסמוכו להקל אפי' מתכוין, אע"ג דלעיל מיני' כ' דרוב הפוסקים שהביא הש"ך להקל י"ל דאינו מקילין כ"א בלא מתכוין וא"כ על מה יסמכו להקל במתכוין וצ"ל שכוונתו דעל הראיות שהביא הש"ך י"ל דאין להוכיח מכחם להקל כ"א בלא מתכוין אבל מכח ראיות אחרות יש להוכיח דרוב הפוסקים מתירין אפי' מתכוין ואפשר שהן אותן ראיות שהבאינו לעיל — עכ"פ מבואר מדברי התב"ש דאף מתכוין לא אסור מדינא אלא מחמירין מצד מנהג והיכי דלא נהוג מותר בהפ"מ, ובמדינתנו כעת בשעת הגזירה אם יש לחוש שיהא ח"ו ההפסד נפשות מרובה אין כאן מנהג ומותר.

בש"ע הרב סי' כ"ד סק"ט כ' דראב"י מיירי במתכוין כמ"ש הדרישה ויש להחמיר במקום שאין הפ"מ ובלא נתכוין אין להחמיר כלל אפי' שלא בהפ"מ עיי"ש וא"כ בנידון דידן דלטעם הדרישה הוי כלא נתכוין וגם איכא הפ"מ פשיטא דמותר, אלא דדברי הרב תמוהין דמלשוננו משמע שהוא כ' כן להלכה

והוא תמוה דרמ"א שכ' והמנהג להטריף זכר ומקורו באגור ובתה"ד (מהרי"ו אינו תח"י) והם ע"כ איירי אפי' בלא נתכוין כמ"ש לעיל ובתה"ד מבואר בהדיא דמיירי בלא נתכוין והרב בעצמו הביא מ"ש הט"ז דאין בידינו להקל נגד המנהג — והדרישה כ' מדעתו לחלק לדעת הראב"י בין נתכוין ללא נתכוין כדי לתרץ קושייתו ממתני' השוחט מן הצדדים זכר וא"כ מהר"ם שחולק עליו מתיר אפי' בנתכוין והכי פסק הב"י, אבל הוא הוסיף על דבריו דהאגור כ' שבאשכנז נוהגין להטריף הכל וכ"כ הרמ"א והת"ה כ' דמן הדין כשר אלא שהאשכנזים החמירו על עצמן עיי"ש ר"ל דהם שהחמירו גם בלא כיון משום דעת הראב"י ע"כ ס"ל שהראב"י אוסר גם בלא נתכוין ומתרגזין קושיית הדרישה על הראב"י ממתני' פ"ק דחולין באופן אחר ע' פרמ"ג סי' כ"ד מ"ז סק"ב, וא"כ מתורת דין מנהג לדעת הש"ך יש להחמיר אפי' בלא נתכוין במקום שאין הפ"מ.

ומ"ש בש"ע הרב לפרש דהתוספתא לדעת החולקים על הראב"י וס"ל דבחתך כל המפרקת אף שנתכוין לכך כשרה דתוספתא מיירי דשחט גם המפרקת בהולכה או בהובאה לבדה ושיעורא דסכין כמלא צואר חוץ לצואר דתנן במתני' לא סגי אלא כשחתך רק הסימנים אבל לא כשחתך גם המפרקת כמ"ש הפר"ח בשם הרשב"א בס"י כ"ד, ומ"מ בלא נתכוין תלינן בחריפות הסכין וכשר, לפירש זה צ"ל דלשון כל הראש דמתני' אין כוונתו כמו לשון כל הראש דתוספתא, דבמתני' קאי רק אסימנים וסגי האי שיעורא דמלא צואר חוץ לצואר ובתוספתא קאי אמפרקת והוא דוחק — ולפירוש הב' שכ' בש"ע הרב לשון כל הראש דמתני' ותוספתא קאי אסימנים לבדם, והתוספתא מיירי בסכין שיש בו כשיעור מלא צואר חוץ לצואר אלא שחתך בב"א היינו בהולכה או בהובאה לבדה ותנן במתני' דכשרה ואשמועינן התוספתא דבנתכוין לכך פסולה דאיכא למיחש לדרסה — אבל בסכין שיש בו כשיעור ב' צוארים ושחט בהולכה ובהובאה אע"פ שחתך גם המפרקת ונתכוין לכך כשרה כיון דלא קתני לא במשנה ולא בגמ' ולא בתוספתא דפסולה — כבר כתבנו לעיל דהפרמ"ג לא רצה לפרש הכי, דליכא לפרושי הכי מכמה טעמים.

בביאור הגר"א סי' כ"ד ס"ק ה' כ' על מה שכ' הרמ"א והמנהג להטריף כו' כפירש"י שם כ"ז א' ד"ה דלא לשווייה כו' וסברא ראשונה ס"ל כמ"ש המרדכי דמ"ש רש"י ותו לא ר"ל א"צ יותר כו' עכ"ל מ"ש וסברא ראשונה אין כוונתו רק סברת המחבר אלא גם רמ"א ס"ל כן לדינא אלא מצד מנהג החמיר כראב"י — והנה תוס' שם ד"ה ותו הקשו לפי"ו דא"צ יותר אמאי ס"ד

שיחתוך המפרקת אחר שחיתת הסימנים וי"ל דאיצטריך קרא ע"ז דהא התורה אסרה לאכול אבר מן החי ואם נשחטו הסימנים עדיין חי כמו שהוכיחו הרשב"א והר"ן לעיל דף י"ט ושפיר כ' הפליתי סי' כ"ד סק"ב בחבור עם דבר אחר דה"א מצות שחיטה בכך לשבר מפרקת ולהתיר ראש כי בכך תצא נפשה כדתנן באהללות דבכך יוצאת מתורת חי ע"כ קמ"ל קרא שגזירת הכתוב הוא ששחיתת הסימנים לחוד מוציאה מידי אבמה"ה ולענין זה מקרי מתה — וברש"י שם איכא תרי לישנא חטאו הוציא את דמו ותו לא ולאידך לישנא הכשירהו לאכילה ותו לא וג' דהני ב' לשונות הן בהתאם לב' טעמי מצות שחיטה שכ' בס' החינוך מצוה תנ"א — טעם אחד שידוע כי מהצואר יצא דם הגוף יותר מבשאר מקומות הגוף לכן נצטוינו לשחטו משם טרם שנאכלהו כי משם יצא כל דמו ולא נאכל נפש עם בשר ולהאי טעמא פירש"י בלישנא קמא דא"צ לחתוך גם המפרקת כדי שיצא מתורת חי אלא ישחוט הסימנים לבד להוציא דמו ותו לא — וטעם הב' לשחיטה שהיא מן הצואר ובסכין בדוק כדי שאם תכשירהו לאכילה לא תצער את בעל החי יותר מדאי כי התורה התירן לאדם למעלתו לזון מהם ולכל צרכיו ולא לצערם חנם והנה הלמ"מ היה דשחיטה מן הצואר היינו הסימנים דזהו הכשרתו לאכילה היותר קלה אבל הו"א דצריך לחתוך גם המפרקת עם הסימנים אע"ג דההלכה למ"מ לא אמרה מ"מ היא דבר שמשמע מאליו שצריך לשחוט גם המפרקת כדי להוציא מידי אמה"ח, ולטעם זה דמשום צער פירש"י באידך לישנא הכשר אכילתו בשחיטה מן הצואר היינו הסימנים שנצטוינו בו ע"י הלמ"מ אבל תו לא צריך ובוה מתורץ קושיית הר"ב על הראב"י כיון ששחט הסימנים מה איכפת לן אם אח"כ גם המפרקת לפי"ז מיושב דלראב"י כיון דאין צריך לחתוך גם המפרקת לתקן הלאו של אבר מן החי ממילא אסור דס"ל במ"ש הרשב"א במ"ה ריש בית ב' דלא רק בשובר מפרקתה אלא גם בחותך אינה יכולה להוציא דם (ולרש"י גם ע"י מליחה אינו יוצא) וגם יש לה צער יותר וא"כ בין לטעמא דמצות שחיטה מן הצואר משום דם בין לטעמא משום שלא לצערה אסור לחתוך המפרקת עם הסימנים — ור"ב ומהר"ם ס"ל כהרא"ה בב"ה שם דמפליג בין שבירה לחתיכה וכ"כ בהגהות אשירי ומביאו הב"י בס"י ס"ז בלי חולק דדוקא שובר המפרקת מחמת יסורי שבירה אין בו כח להוציא דם אבל חותך לא אסור וגם הב"ח בס"י כ"ד ע"ש מרדכי הארוך דאף לרש"י חותך שרי וגם כ' ע"ש מרדכי הארוך דעל השאלה ששאל רבינו ברוך השיב לו רבינו יקר דכשתוחבין הסכין במפרקת אין בו איסור שאינו

דומה לשובר מפרקת הע"ש מש"ה ס"ל דאין צריך לחתוך המפרקת ואם חתך אין בו איסור לא משום דם ולא משום צער — ולפי הנ"ל מיושב נמי קושיית המפורשים ע' תורת יקותיאל והגהות הרש"ש דלאידך לישנא הכשר אכילתו ותו לא קשה לפירוש מהר"ם מאי אהני קרא אכתי לא ידעינן כמה הוי הכשר אכילה ובזה ניחה דהלמ"מ היה דשחיטה מן הצואר היינו הסימנים ולא ממקום אחר שלא יצערו את בעל החי יותר מדאי והו"א דישחוט גם את המפרקת דלפי מהר"ם ליכא צער יותר והא דלא הזכירו ההלמ"מ הוא משום דממילא משתמע דלתקן הלאו של אמה"ח צריך לחתוך גם המפרקת כדי שתצא מתורת חי קמ"ל קרא דמ"מ א"צ דגזה"כ היא דלענין אמה"ח בשחיטת הסי' הוי מתה.

ועוד כתב בביאור הגר"א שם והמנהג כו' ע' במרדכי והג"א פ"ב ד"ה וקרא כו' ומיהו בתוספתא כו' אבל התוספתא אינו מובן כפירושם אבל העיקר כסברא ראשונה ופי' התוספתא הוא בדרסה וכמ"ש במתני' היה שוחט והתניז את הראש בב"א כו' כשירה וע' רא"ש ס"ז ולא שייצטרך להוליך כו' ובלבד שלא יתפוס כו' ובכה"ג מיירי בתוספתא שיש בסכין מלא צואר ולא הוליך כל הסכין ע"כ ממש"כ דהתוספתא אינו מובן כפירושם מוכח דלא נהירא לי' סב' האשכול דאם נתכוין לחתוך כל הראש ע"כ עשה דרסה, דאל"כ פי' התוספתא פשוט כמש"כ האשכול, וגם לא ס"ל כדרישה דאם כיון לחתוך גם המפרקת גילה בדעתו שלא היתה כוונתו לשם מצוה ופסולה, דהגר"א לא ס"ל כהמהרש"ל ביש"ש סי' י"ג דבהיפך כוונה לא הוי שחיטה — ומשמע לי — להגר"א דכוונת התוספתא שחתך רק הסימנים ולא המפרקת, דהתוספתא אמתניתין קאי דקי"ל דמיירי מסימנים דוקא, וחתך את הראש בב"א דתוספתא היינו בהולכה או בהובאה לבד ובסכין שיש בו שיעור כמלא ב' צוארים אבל לא הוליך כל הסכין קודם ששחט הרוב ואם נתכוין לכך שלא להוליך כל הסכין במזיד במקום אחד פסולה כמבואר ברא"ש שם — וזה הפירוש נראה לו עיקר, וטעמו אפשר משום דלשאר הפירושים שכתבו הפוסקים קשה אמאי לא הביא הגמ' הא דתוספתא, אבל לפירושו ניחא דהוא מילתא דמסתבר ומשתמע מאליו כמו שכתב הרא"ש דין זה בלי שום ראיה, ואפשר שלפי הגר"א מהי"ט גופי' לא הביא הרא"ש התוספתא להוכיח ממנה דינו — עכ"פ לפי פירושו של הגר"א לא הוזכר בשום מקום בש"ס דבנתכוין לחתוך המפרקת דפסולה וכבר כתב הגאון מביאו האשכול שם על המחמיר

להביא רא'י, ולא זו בלבד אלא גם מדבריו יש להוכיח דס"ל דאין לחוש לדרסה כשחותך כל הראש כמו שכתבנו לעיל.

ואחר הצעת דברים אלו נלפע"ד ברור באם אי אפשר להכניס בשר כשר מחוץ דיש להתיר לשחוט עופות על פי חוקי המדינה ולחתוך את הסימנים עם הראש ביחד בדרך ובאופן שהציעו השוחטים דפה קהלתנו ה"י.

הכ"ר ידידו דו"ש בלונ"ח המצפה לבגצב"א

אברהם שמואל בנימין שפיטצער

ב"ה

בפקודת אמו"ר הרב הגאון שליט"א אבד"ק האמבורג יצו"א.

עשינו היום נסיון במעמד כל שוחטי דמתא לשחוט עופות על פי חוקי המדינה. לחתוך הסימנים וגם הראש ביחד. ובאנו לידי החלטה במוסכם כולם אשר השחיטה צריכה להיות באופן כזה:

(א) העוף יהי' אסור ברגליה ובכנפיה ונתלה על יתד ואיש אחד יאחז בראש ביד אחד ובידו השניה יאחז בסימנים למעלה לצד הראש ושוחט אשר ישחט את העוף יאחז ביד השמאלית הסימנים וימשכם למעלה באופן אשר ישחט הסימנים קודם שיגיע למפרקת ולכתחילה יכוין לשחוט בכמה הולכות והובאות משום חשש דרסה.

(ב) עצה טובה לשחוט למעלה לצד הראש כי בשם ניקל להפרד הראש מן הגוף יותר מהנשחט למטה לצד הגוף כי בשם המפרקת קשה וביותר באווזים.

(ג) לשחוט באלכסון מעט לצד הראש בכדי שישאר שיעור הסימנים משום חשש גרמא.

(ד) לבדוק הסכין בין שחיטה לשחיטה כי המפרקת קשה כי בקל יכול להפגם.

(ה) צריך לבדוק הסימנים הנשארים ולראות אם נשחט כהוגן.

(ו) הסכין צריך להיות עבה וגם לא יהיה קצר.

הנסיון הזה עשינו אנחנו השוחטים דפה האמבורג העומדים תחת השגחת אמו"ר הרב הגאון שליט"א אבד"ק האמבורג.

במלחמת העולם הראשונה השתמשו בגרמניה הרבה בדם בעלי-חיים לצרכי תזונה. דם בעלי חיים, שהומתו על ידי שחיטה, לא התאים לצרכי תזונה בגלל הזיהום שבא מחלקי-מאכל שניתוּוּ מהושט. זה היה יכול לסכן את קיום מצות השחיטה בכלל.

כתוצאה מחקירה על ידי המשרד להגנת השחיטה, הוכן מהדק מיוחד, להדק בו תיכף אחרי החתך את הושט, וככה הדם ישאר נקי מהזיהום. השלטונות הגרמניים הסכימו להמצאה הזאת וצוּוּ להשתמש בה, כנראה למטה. על ידי זה הוכיחו השלטונות את הסכמתם לדרך השחיטה. ואחר כך גם אישרו את זה על ידי החוק בשנת 1916 כדלהלן.

ברלין וו.9, שני למאי 1916

לייפציגער פלאטץ 10

חוק כללי מספר 140/1916 **

מיניסטיריון לחקלאות, נחלאות ויעור

יורנאל מספר

פרטים מהחוק לפיקוח על הבשר

לכל גשיאי המדינות וראשי המשטרה

לצרך שינוי קטן בסעיף 3 של החוק מחדש מאי 17, שנת 1911,

אנו מצווים בזה, בהסכמת ראש הממשלה, שדם בעלי-חיים שהומתו על ידי חתך בצוואר (שחיטה) — אם אין שום התנגדות אחרת — מתאים לצרכי תזונה, אם מהדק הושט הושם במקום כאשר הדם שותת והכל נעשה תחת השגחה מעולה. מותר להשתמש לצרכי תזונה רק מהדם השותת אחרי שמהדק הושט הושם במקומו באופן מעולה. המשגיחים מטעם השלטונות על זה (רופאי-בהמות, מפקחים על הבשר, ומנהלי עבודה) חייבים לשים לב לזה.

אנו דורשים שהנ"ל יבוצע.

בשם המיניסטיריון לחקלאות, נחלאות ויעור

בשם שר הפנים

גראף פון קייזערלינג

פינגער

* ראה גם בחלק שני.

** תרגום מגרמנית.

ק"ל.1. **מכתב מהרב חיים עוזר גראדזנסקי**
אל הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ב"ה יום א' כ"ו אדר א' תרח"ץ ווילנא

הוד כבוד ידידי הנעלה הרב הגאון המפורסם בתורתו ויראתו
הקודמת לחכמתו מוהר"י הלוי הערצאג שליט"א ישא ברכה מאת ה'.

אחדש"ה. יקרת מכתבו מיום עש"ק תצוה הגיעני לנכון. אם אמנם טרם
שבתי לאיתני מפני איזו הצטננות קלה, בכ"ז הגני ממהר להשיב למעכ"ת.
ע"ד עניני השחיטה בעיה"ק שם, כאשר היה אצלי הר"מ בלוי נ"י אמר,
כי נכון לבא אלי רומעכ"ת בכל עת לדרשנו. היינו שאפשר להתאחד באם
שהרבנים מהקהלה של ועד הלאומי יחסרו איזה שו"ב ובשר לא יקבלוהו
לקהלת ועד העיר האשכנזי וכן להיפך. זהו כמדומה מה שאפשר להוציא
אל הפועל, גם במצב המסובך ולמנוע מכשולים בענייני כשרות.

ע"ד שאלת ההמום לפני השחיטה באפנים אחרים שלא ע"י אלקטרי,
שקבל קונגרס אחד מהשו"ב דשטוקהולם כאשר הודיעני כבוד הרה"ג מוה"ר
זאב צבי קליין נ"י מו"צ ל"עדת ישראל" בברלין, עוד לא נגמרו הנסיונות
ולא נדע עוד את התוצאות. כאשר נדע — אז נתישב בדבר. מובן, שפתרון
שאלה זו רבת אחריות ונוגע לכלל עמנו בכל מקום שהם, אין ספק בדבר, כי
אם יתירו באיזה מקום תתפשט הוראה זו בכל המדינות ואין לשער
המכשולים הגדולים שיהיו מזה לדת קודשינו וזוהי אחריות גדולה ליסוד
השחיטה בישראל. וכבר הי' לי חליפת דברים בענין זה עם גדולי דורנו
במדינתנו וזה כמה שנים שאנו עסוקים בזה. ושומר ישראל ישמור עמו
ותורתו.

כעת מתגורר בעיה"ק כבוד הרה"ג עזרא מונק שליט"א מברלין, אשר
הרבה עסק ויגע בענין השחיטה שם ובודאי יקח דברים אתו.
בנוגע להשאלות שיש לסדר אם תוצא לפועל ענין חלוקת הארץ והקמת
מדינת יהודית אשר מעכ"ת נכון להציע לפני את הערותיו בזה, יהי' לי
לרצון אם יטיב כת"ר להמציאם אלי במועדם.

ד"ש וברכה לכבוד חותנו ידידי הרב הגאון מוהר"ר הילמן שליט"א.

חיים עוזר גראדזנסקי

השחיטה

מנקודת מבט רפואית

ע"י י.מ. לוינגר

305	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	מבוא
306	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק א': השחיטה וצער בעלי חיים
308	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ב': בצוע השחיטה להלכה ולמעשה
318	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ג': השפעת השחיטה על מחזור הדם
328	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ד': השפעת השחיטה על מערכת העצבים
334	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ה': השפעת השחיטה על הנשימה
337	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ו': השחיטה מנקודת מבט פסיכולוגית
341	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ז': השחיטה ואיכות הבשר
345	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ח': סיכום התופעות בשחיטה
346	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	פרק ט': השחיטה בהשוואה לשיטות הריגה והימום אחרות

אחת הנקודות אליהן נטפלו שונאי ישראל היא השחיטה היהודית. מזה כמאה שנה טוענים בחוגים רחבים, כי השחיטה גורמת סבל וצער בל ישוער לבעלי החיים.

במשך כל אותה התקופה נעשו מחקרים שונים לליבונה ולבירורה של השאלה, "מה הצער הנגרם לבעל החיים עקב השחיטה?" הספר אליו מצורף קונטרס זה, עוסק בבירורים הלכתיים בשאלות של "רפורמה של השחיטה", כפי שנדרשה על ידי חוגים שונים בשנים שבין 1900 ל-1940. מטרת החומר המובא בקונטרס זה, לאפשר לקורא בספר להבין את הרקע שעליו נכתבו התשובות. המובא מבוסס על מה שהיה ידוע ומקובל במדע בשנת 1930, בערך, ומעודכן לרמה המקובלת כיום. דבר זה נעשה מתוך הנחה ש"עדות ה' נאמנה עומדת לעד".

אנו משוכנעים שהשחיטה הינה השיטה הטובה ביותר להריגת בעלי-החיים, ולפיכך אותה, "רפורמה של השחיטה", כפי שנדרשת גם היום במקומות שונים, מיותרת לחלוטין.

סיכומים על התופעות הקורות בשחיטה נעשו בתקופות שונות. יש לציין במיוחד את עבודותיו הרבות של ד"ר ש. ליבען מפראג, אשר הקדיש זמן רב לנסיונות. חשיבות מיוחדת יש גם לסקירות של ד"ר י. לוי שנערכו בשנת 1927 ובשנת 1929. בסקירות אלו חולק הדיון לשלבים שונים: (א) ההכנות לשחיטה; (ב) השחיטה; (ג) המנוחה שלאחר השחיטה; (ד) התנועות הרפלקטוריות שלאחר השחיטה. חלוקה זו מקילה להבנת הבעיות.

עבודה זו מבוססת בעיקרה על עבודה שהוכנה על ידי בשנת 1961 ועודכנה לפי עבודות שנעשו באוניברסיטת ציריך ובבית הספר הוטרנרי שע"י אוניברסיטת איטקה, ניו יורק. נסויים נוספים נמצאים עתה בביצוע. אנו תפלה שהמלחמה נגד השחיטה היהודית תפסק ויורשה לכל אחד ואחד לשחוט לפי דרכו. במקרה זה תהיה עבודה זו רק בבחינת "דרוש וקבל שכר",

והיה זה שכרנו

ישראל מאיר ב"ר אליעזר הלוי

ב"ה, ר"ה לאילנות תשל"ג

„וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' לך כאשר צויתך. למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט — והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני.“

(רש"י, דברים י"ב כ"א)

הלכות שחיטה ודרך ביצועה של השחיטה מבוססות כל כולן על גמרא — מסורת. מכאן ניתן פתחון פה למקטרגים לומר „אין שחיטה מן התורה“.

פרק א

השחיטה וצער בעלי חיים

כפיפה אחת, הכוללת שני מושגים אלה, הינה סתירה מיניה וביה. גידול בעל חיים, לשם המתתו וניצולו לתועלת האדם, עומד בסתירה עם כל רעיון של הגנת בעלי חיים. צורת החיים כיום בעולמינו רוצה בגידול בעלי חיים וטיפוחם לצרכים שונים: מאכל, רפואה, נסיונות מדעיים, בידור בגני חיות וקרקסים ועוד. גידול החיות והחזקתן למטרות אלה הם בגדר עוול חיוני. אי לזאת „צער בעלי חיים“ חייב להיות מוגדר כדלקמן: יש להגן על בעל החיים ולדאוג שלא ייגרם לו כל צער שניתן למונעו, וזאת בלי לפגוע בצרכי האדם. במקום שישנו צורך לאדם, הלכות צער בעלי חיים אמנם אינן חלות¹, אך בכל אופן יש להימנע מצער בעלי חיים מיותר².

תעשיות המייצרות מן החי חייבות לדאוג בראש וראשונה לכמות מירבית של המוצרים ואיכותם — בשר, עור וכד'. רק בשלב שני מותר לתעשיות אלו להתחשב ברגשות, כיון שאחרת לא תהיה להן אפשרות למלא את דרישות „צער בעלי החיים“ מבלי לפגוע במוצריהן.

1. איסור והיתר, כלל נ"ט, דין ל"ו.

2. סקירה ממצה הובאה ע"י הרב נ.צ. פרידמן, במאמרו: נסיונות מדעיים על גופות בעלי חיים לאור ההלכה. כנס אנשי מדע שומרי תורה, תשכ"ט. (ראה גם להלן הערה 7).

יחסו של אדם, העוסק בהריגת בעלי חיים, אל החיים, אינו כיחסו של אדם הרחוק מכל צורה של הריגה³. היות ועוול זה של הכנת הבשר הנו חיוני, יש לדאוג שרגשות שייווצרו בבתי המטבחים לא יפגעו במקומות אחרים בחברה. בשלב מאוחר יותר ניתן גם להתחשב ברגשותיהם של בעלי החיים⁴.

אם נסתכל על המקורות, העוסקים בשחיטה, בספרות ישראל, נמצא דעות ביחס לעיקרה של השחיטה. דעות אלו יופנו בעיקר לשלושה מישורים ואלו הם:

- א. יציאת דם רב⁵ — המשפיעה על איכות הבשר.
- ב. השפעת הכנת הבשר על המעבד⁶.
- ג. מניעת צער בעלי חיים⁷.

לסיכום ניתן לומר: בהכנת מוצרים מן החי יש להתחשב בראש וראשונה בתוצר המבוקש. יחד עם זאת, יש להמנע ככל האפשר מצער בעלי חיים.

3. תופעה זו מרומזת כבר בגמרא: „טוב שבטבחים שותפו של עמלק“ (קדושין דף פ"ב, עמ' א'). מסתבר שהדבר מתאים הן להריגת אדם והן להריגת בעלי חיים.
4. יחד עם זאת יש להעיר, שידיעותינו בשטח הרגשות הפסיכולוגיה של בעלי החיים מוגבלות. אסור להסתכל על בעלי החיים כאלו היו בני אדם, מכיון שתכונותיהם שונות מאלו של האדם. בהערכת צער בעלי חיים יש להסתכל על ההתנהגות והתגובה של בעלי החיים, ובענינים אלו נעשו מחקרים שונים. להלן בפרק ו' נעמוד על מספר נסויים שנעשו, שיוכלו במדה רבה להבהיר את הבעיה.
5. אחת הדעות בגמרא (חולין דף כ"ז, עמ' א') לענין שחיטה מן הצוואר — „וזבחת — ממקום שוב תתהו“, עיין גם בספר החינוך, מצוה תנ"א.
6. ראה למשל: „זבחי תמים“ על „אוהל יצחק“ סימן א', ס"ק א'.
7. וזה לשון ספר החינוך, מצוה תנ"א: ועוד נאמר בטעם השחיטה מן הצוואר ובסכין בדוק, כדי שלא נצער בעלי החיים יותר מדאי; כי התורה התירן לאדם למעלתו לזון מהם ולכל צרכיו ולא לצערן חנם, וכו'.

בצוע השחיטה להלכה ולמעשה

הגדרת השחיטה:

השחיטה היא צורת המתת הבהמה, החיה והעוף כדי להכשירם לאכילה לפי דיני ישראל. (דגים וחגבים אינם חייבים בשחיטה). השחיטה עצמה מבוצעת על-ידי חתוך חלקי הצואר הרכים ולפחות (רוב) הקנה והוושט (ראה תמונה א'), בסכין חד וחלק, תוך הקפדה על חמשת הלכות השחיטה.

הלכות שחיטה:

„אמר רב יהודה, אמר שמואל — כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה, אסור לאכול משחיטתו, ואילו הן הלכות שחיטה: שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה ועקור”¹. פירושם של הדברים הוא שהשוחט חייב לדעת את דיני השחיטה סביב חמש נקודות אלו ולהקפיד עליהם, היות ואלו פרסלים את השחיטה. כל ההלכות הקשורות בשחיטה כלולות למעשה בחמש הלכות יסוד אלו².

נגסה לעמוד על הלכות שחיטה בקצרה.

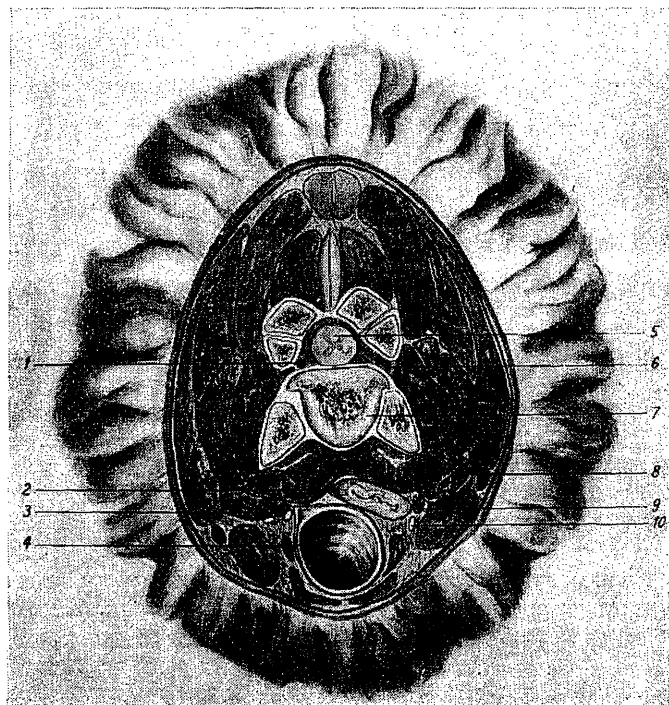
שהייה: אין לעשות שום שהייה (הפסקה) בשחיטה. חתוך הצואר ייעשה באמצעות הולכת הסכין והבאתו (הלוך ושוב) אפילו כמה פעמים ובלבד שלא תהיה שום הפסקה. אם השוחט הפסיק, אסור לו להמשיך אחרי ההפסקה. מה אורכה של הפסקה, הפוסלת את השחיטה? בנדון זה ישנם חלוקי דעות בין הפוסקים. היות וישנם מקרים בהם שיעור ההפסקה, הפוסלת את השחיטה, הוא קטן ביותר, מחמירים לאסור כל הפסקה בין במיעוט קמא ובין במיעוט בתרא, בין בקנה ובין בוושט³.

1. חולין דף ט', עמ' א'.

2. כגון: השחיטה מהצואר וכמות השחיטה — הגרמה, פגימה בסכין — עקור, שחיטה בכוון למטה — דרסה וכו'. (לא כדאי כאן להאריך בנידון).

3. „שמלה חדשה”, סימן כ”ג, סעיף ד’ (כסכום דברי האחרונים).

דרסה: אסור לנעוץ הסכין בצוואר הבהמה כדרך שחותכים צנון או קישות⁴. החיתוך צריך להיעשות מעצם תנועת ההולכה וההבאה עקב משקלו העצמי של הסכין. יש להשתמש בסכין שארכו כשני צווארים של החי הנשחט. אם הוא קצר מזה והשחיטה נעשתה רק בהולכה או בהובאה — השחיטה פסולה. אם השחיטה היא מלמטה בכוון למעלה, הרי להחזקת הסכין במצב זה בלבד כבר יש צורך במאמץ מסויים. אם נוסיף למאמץ זה עוד את פעולת החיתוך, מתקבלת מנת לחץ במאמץ ניכר, שאת שיעורה המדויק קשה להעריך⁵.

תמונה א'. חתך דרך צוואר הבהמה:

1. העורק החולייתי, 2. וושט, 3. עורק הראש, 4. קנה, 5. חוט השדרה, 6. הוריד החולייתי, 7. חוליית הצוואר, 8. ווריד הצוואר, 9—10. עצבים בצוואר.

4. רמב"ם, פרק ג' מהלכות שחיטה, הלכה י"א.
5. בשחיטת בהמות דקות מקובל למתוח את צוואר הבהמה העומדת ולשחוט באלכסון כלפי מטה. בענין השחיטה העומדת, ראה להלן.

חלדה: הסכין צריך להיות מגולה ונראה במשך כל זמן השחיטה. אם הסכין מכוסה⁶ בעור, נוצות או אפילו בד או חבל שאינם מחוברים לגוף השחיטה פסולה⁷. אין צורך שהשוחט יסתכל בפועל על הסכין, אבל אם אין אפשרות להסתכלות, הדבר פוסל את השחיטה^{8,9}.

הגרמה: השחיטה חייבת להתבצע באיזור המיועד לשחיטה. אם נעשתה באיזור הצוואר אלא שנעשתה גבוה או נמוך מדאי, הרי היא פסולה. אין הבדל אם חלק מהשחיטה או כולה נעשו במקום לא נכון, בכל מקרה השחיטה פסולה¹⁰.

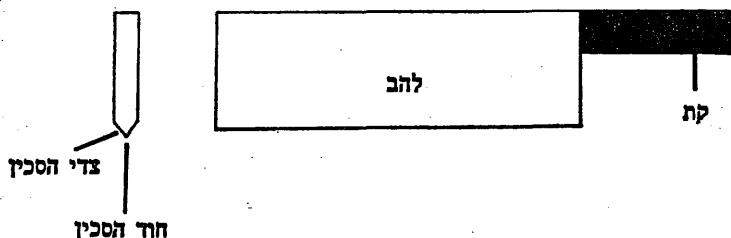
עקור: הצוואר חייב להחתך ולא להקרע. אם נקרעו הסימנים ממקום חיבורם, השחיטה פסולה¹¹. כמו כן נפסלת השחיטה אם יש פגימה בסכין, היות והסכין אינה חותכת באותו המקום אלא קורעת. נמצאה בסכין פגימה לאחר השחיטה, חוששים שהסכין נפגמה בתחילת השחיטה והשחיטה פסולה¹².

מכשירי השחיטה:

מכשיר השחיטה יכול לשמש כל סכין בתנאי שיהיה חד, ושלא יהיה פגום. גודל פגימה פוסלת נמדד בכך, שאדם, המנוסה באבחנה זו, לא יוכל להרגיש בה בהסיעו את צפורנו לאורך להב הסכין¹³.

6. השם חלדה מקורו בשם החיה „חולדה“. תכונתה של החולדה להחבא בחורים ובסדקים. לפיכך אם הסכין חבויה, הרי היא כאותה החולדה.
 7. בעיקר הדין הכוונה לחלדה בין סימן לסימן או מתחת לעור. להלכה נפסק (יו"ד, סימן כ"ד, סעיף ח') שהשחיטה פסולה אפילו אם משהו מונח על הסכין.
 8. ככלל הידוע „כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו“ (בבא בתרא דף פ"א, עמ' ב').
 9. אם שחטו בלילה או אם עוור שחט אין איסור משום חלדה (אלא יש אולי לחשוש שמא לא שחט מספיק).
 10. לא נכנס כאן לשאלות של הבדלים בין מיעוט קמא למיעוט בתרא או לקנה ולוושט; (עיין בשו"ע יו"ד, סימן כ"ד, סעיפים י"ב—י"ד).
 11. יו"ד, סימן כ"ד, סעיף ט"ו.
 12. יו"ד, סימן י"ח, סעיף י"א.
 13. בדיקת הסכין נעשית ע"י מסע הסכין קדימה ואחורה על פני חוד הצפורן. מסע איטי ומחיר לאורך הצפורן יוכל לאפשר להרגיש בפגימה קטנה ביותר. באיזה גודל של פגימה ניתן להבחין תלוי בעיקר במדת הריכוז והנסיון של הבודק. אי לכך גדרש לעשות זאת בתשומת לב מירבית (יו"ד, סימן י"ח, סעיף ט').
- פגימה שלא ניתן לגלות בדרך זו אינה פוסלת את השחיטה. אי לכך אין דרישה הלכתית כלשהי לבדוק סכין בדרכים אחרות, כגון בזוכית מגדלת או במיקרוסקופ, מכשירים שיאפשרו גלוי פגמות קטנות הרבה יותר.

למעשה נהגו בכל תפוצות ישראל להשתמש בסכיני שחיטה מיוחדים הנקראים „חלפים“ (ראה תמונה ב'). סכין כזה עשוי עשת ברזל הניתנת

תמונה ב'. סכין השחיטה.

להשחזה על גבי אבן ואינה נפגמת בקלות. אורך הסכין מותאם לבעלי החיים הנשחטים. רצוי שאורך להב הסכין יהיה לפחות כרוחב שני צווארים של החיה הנשחטת¹⁴ וגם לא הרבה יותר¹⁵. אורך הסכין המוצע הוא כ"ד אצבעות¹⁶. פריי¹⁷ מדד אורכי להבים של 15—20 ס"מ לשחיטת צאן וכ"5—30 ס"מ לשחיטת בקר. ממדידות שערכתי בבתי מטבחים שונים נראה, שלהב הסכין לעופות הוא באורך 10—15 ס"מ, לבהמה דקה הוא באורך 15—30 ס"מ, ולבקר 35—50 ס"מ. הגודל מותאם, למעשה, לסוג הבהמות הנשחטות ולגודלם. סכין השחיטה עובר השחזה מיוחדת. הוא מושחו ישר משני צידי הסכין, כך שמתקבלת זווית חדה בקצה הלהב (ראה תמונה ב' משמאל). את הסכין יש להשחזו על פני אבני השחזה, המורטבות במים ולא בשמן. לאחר ההשחזה הגסה חוזרים על התהליך על גבי אבן עדינה יותר, ולבסוף על גבי אבן עדינה ביותר, הגורמת להחלקת הסכין. ככל שהסכין מושחו על גבי אבן עדינה יותר, נעשה הסכין חלק יותר ופחות חד, ולהיפך. סכין שחיטה חייב להיות חד וחלק, ולכן על המשחזו למצוא את הנקודה בה הסכין נעשה חלק וטרם אבד מחודו. בדיקת הסכין על פגימות נעשית בשני צידי ההשחזה ובחודו של הסכין¹⁸. לאחר בדיקת הסכין מכינים את הבהמה לשחיטה.

14. יו"ד, סימן ח', סעיף א' בהגהה.

15. דרכי תשובה על יו"ד, סימן ח', ס"ק י"ג וט"ו.

16. נלמד בדרשה מהפסוק „ושחטתם בזה ואכלתם“ (שמואל א', י"ד, ל"ד) —

גימטריא של „בזה“ הוא י"ד. אצבע הוא 2.0 או 2.4 ס"מ בהתאם לשיטות השונות.

17. Frey, J. Le procédé Juif d'abatage des animaux de boucherie, Thesis, Paris, 1945.

18. יו"ד, סימן י"ח, סעיף ט'.

אחת ההלכות הפוסלות את השחיטה היא חיתוך באמצעות לחיצה על סכין השחיטה. כדי לאפשר חיתוך הצוואר באמצעות משקל הסכין, רצוי שהסכין יחתוך ישר מלמעלה למטה. מצב זה מושג ברוב תפוצות ישראל על-ידי השכבת הבהמה. לאחרונה הוחלפה במספר מקומות השחיטה בבהמה שוכבת בשחיטה בבהמה תלוייה או עומדת¹⁹. בשחיטה בבהמה תלוייה נעשית השחיטה מהצד ובשחיטה בבהמה עומדת נעשית השחיטה בזווית של כ-45° כלפי מעלה. פירוט הטכניקות בשיטות ההשכבה ובשחיטה התלוייה והעומדת יובאו להלן.

שיטות ההשכבה :

1. שיטת הכפיתה — שיטה זו היא השיטה הפשוטה. בשיטה זו נקשרות רגלי הבהמה כל אחת בפני עצמה. חבל אחד מקשר את כל חיבורי הרגליים עם מתיחת חבל זה, רגלי הבהמה מתקרבות אחת לרעותה והבהמה מאבדת את שווי משקלה ונופלת. שיטה זו מותרת רק אם כופתים לכל היותר שלש רגלים²⁰⁻²¹.

2. שיטת כריכת החבל²² — עקרון השיטה הוא קשירת חבל מסביב לקרני הבהמה ומשיכתו לאורך הגב, תוך כדי הקפת הגוף שלוש פעמים, אחד בצוואר, שני סמוך לרגליים הקדמיות והשלישי סמוך לרגליים האחוריות (תמונה ג'). משיכת החבל גורמת לבהמה לרצון לשכב. אחרי שהבהמה שוכבת כופתים באמצעות חבלים את ארבעת רגליה.

3. שיטת מכשיר וינברג — (תמונה ד'). מכשיר וינברג²³ עשוי תא קטן, הבנוי דפנות צדדיים וגג, הניתנים להזזה. בדופן הקדמי ישנו חור אשר דרכו מוציאה הבהמה את ראשה. הדופן האחורי משמש פתח כניסה. תא זה

19. לענין שחיטה תלוייה ראה אגרות משה, יו"ד, סימן י"ג ולבושי י"ט, סימן כ', לענין שחיטה עומדת ראה שו"ת הר צבי יו"ד, סימן י"א, הרב ז. סורוצקין : בענין שחיטה בצוואר למעלה וסכין למטה, מאסף שערי תורה מ"ה-ג', ירושלים, תשכ"א.

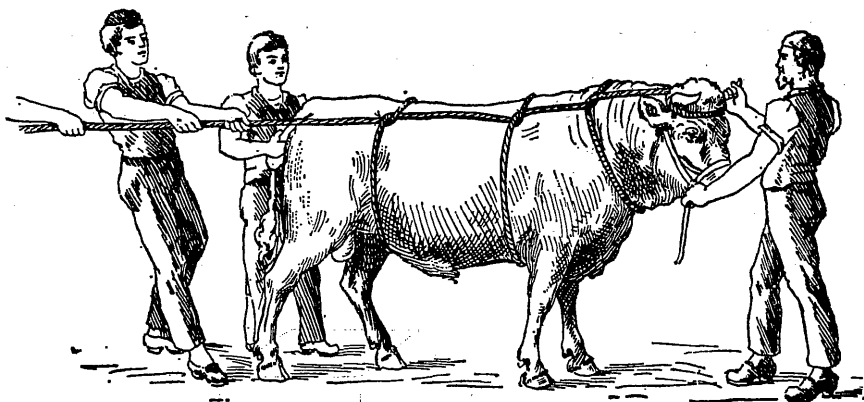
20. עיין ש"כ על יו"ד, סימן נ"ח, ס"ק י"ג.

21. תיקון בשיטה זו נעשה ע"י הפעלת מנוף.

22. בין היתר הובאה שיטה זו כשיטה יעילה, לצורך הגנת בעלי החיים, כבר ע"י דמבו, בספרו :

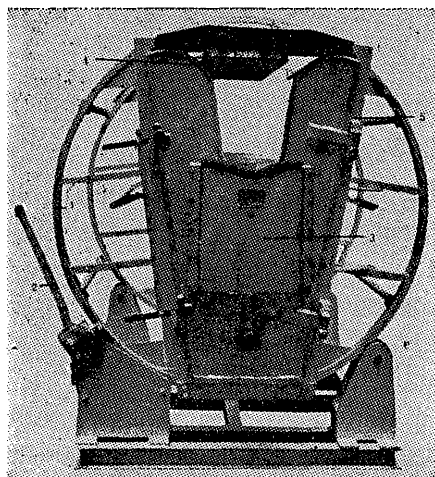
Dembo, J.A.: Des Schächten im Vergleich zu anderen Schlachtmethoden. Slavische Buchhandlung, Leipzig, 1894.

23. Hobday, F.: Vet. J. 83, 460, 1927.

תמונה ג'. שיטת כריכת החבל. (לפי הס')

קבוע על גבי ציר המסוגל להסתובב הצידה סבוב שלם. לאחר הכנסת הבהמה והתאמת הדפנות והגג, מתבצעת תנועת הסבוב ב- 180° , בתנועת יד או מנוע חשמלי. הבהמה נמצאת לאחר הסיבוב במצב, שרגליה כלפי מעלה וראשה תלוי כלפי מטה בלי לספוג מכת נפילה²⁴.

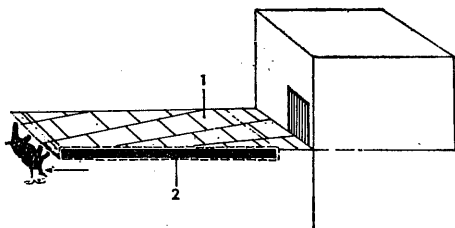
תמונה ד'. מכשיר וינברג.

24. אותו עקרון הופעל לאחרונה גם באופנים אחרים, בהם מופלת הבהמה ע"י תנועה סיבובית הצידה, או ב- 180° .

4. מכשיר הפלה — מכשיר זה עשוי תא בו הרצפה יכולה לנטות על צדה. בדרך זו נופלת הבהמה על הצד וניתן לקשרה או לקראת השחיטה.

שיטות הכנה לשחיטה ללא השכבה :

1. שיטת הפרט הנע — שיטה זו היא שיטת העתיד ותופעל כנראה בשנויים מסוימים בבתי מטבחים גדולים. לפי שיטה זו מוכנסת הבהמה לבית

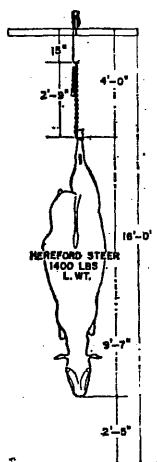
תמונה ה'. סכמת שיטת הסרט הנע.

1. רצפת הקומה העליונה, 2. סרט נע, חץ מראה בהמה תלוייה

המטבחים, לקומה הנמצאת מעל אולם השחיטה. במקום זה מועמדת הבהמה על גבי סרט נע אליו נכפתות ארבעת רגלי הבהמה (או אולי שתי האחוריות בלבד). הסרט נע ועובר את קצה הרצפה וחוזר בתקרת אולם השחיטה. ברגע שהחיה, הכפותה ברגליה לסרט, מגיעה לנקודת הסיבוב, היא נופלת הצדה ונמצאת תלויה באולם השחיטה כשהרגליה כלפי מעלה וראשה כלפי מטה. (סכמת המערכת נתונה בתמונה ה'). לאחר שהוכנה החיה לשחיטה מבוצע החתך במהירות ובתנאים האמורים. טרם הושלמו סידורים להפעלת השיטה.

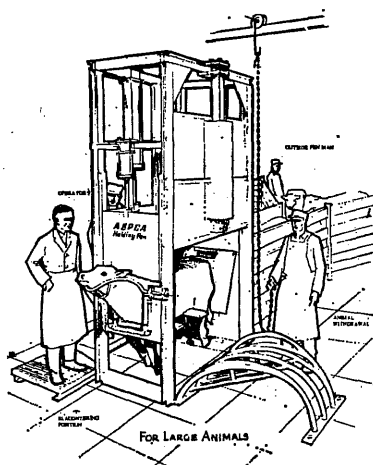
2. שחיטה תלוייה — באמצעות מגוף ניתן להרים רגל אחורית אחת של הבהמה. מושכים רגל זו לאויר עד שהבהמה כולה תלוייה באויר. בצורה זו ניתן לבצע את השחיטה מהצד. (סכמת המערכת נתונה בתמונה ו').

3. שחיטה בבהמה עומדת — בשנים האחרונות פותח, מתקן מיוחד, בשיתוף פעולה שבין חברות צער בעלי חיים בארה"ב ובין חלק מאיחוד הקהילות היהודיות. בשיטה זו מוכנסת הבהמה למתקן ונשחטת בעמידה.

תמונה ו'. סכמת שיטה תלוייה.

המיוחד שבשחיטה זו הוא שראש הבהמה נוטה קדימה ומוחזק במצב זה והשחיטה מבוצעת בזווית של 45° כלפי מעלה, ראה תמונה ז'. יש עוררין, מצד ההלכה, על השחיטה בצורה זו.

תמונה ז'. שחיטה בבהמה עומדת.

הנעשה לאחר השחיטה:

לאחר השחיטה אין לגעת בבהמה או בחיה²⁵. רצוי לתת לה לדמם ככל האפשר. בחיה ובעוף יש צורך לכסות את דם הנפש, שהוא הדם הקולח בזמן השחיטה. הקלוח החזק של הדם נמשך לדברי בזל²⁶ בין 90 ל-150 שניות ובממוצע 110 שניות. סלהסטד²⁷ מדד את כמות הדם היוצאת לאחר השחיטה ומצא שהקילוח העיקרי בא מיד עם השחיטה. במשך הדקה הראשונה יוצאת מהחיה כמחצית מכמות דמה; במשך הדקה השניה יוצאים כעשרים אחוזים נוספים; בדקה השלישית יוצאים כשלושה עשר אחוזים וברביעית פחות מעשרה. זרם הדם במשך מאה השניות הראשונות הוא בממוצע כ-250 סמ"ק לשניה בבקר. במשך זמן זה — בתחילה יותר ובסוף פחות, היות והזרימה הולכת ונחלשת²⁸.

תמונה דומה נמצאה בנסינותינו. בסדרה של יותר ממאתיים עופות נמדדה זרימת הדם והוברר שלמעלה מ-80% מכמות הדם היוצאת, יצאה תוך חמשים שניות. קצב הזרימה הגיע לשיאו כעבור 8 שניות והחל דועך בהדרגה^{29, 30}.

במשך שלב הדימום ויציאת דם הנפש עוברת החיה תקופת מנוחה. לפי דברי הופמן³¹ נמשכת המנוחה כ-20 שניות. במדידותינו נמצאה תנודה שבין 8 ל-150 שניות. (התוצאות מובאות בטבלא א').

25. יו"ד, סימן כ"ו, סעיף א'.

26. Basel: Berlin. Tierärztl. Wochschr. 43, 655, 1927.

27. Sahlstedt, A.V.: Vet. J. 85, 328 and 450, 1929.

28. הדם השותה ויורד נקרא „דם התמצית“ לא נוכל לציין מעבר חד מדם הנפש לדם התמצית.

29. Levinger, I.M.: Behavior of the broiler after shechitah. The World Poult. Sci. Assoc., Israel Branch, The XIth Ann. Conv., Nazareth, 1972, p. 55.

30. בארנבות הושוותה יציאת הדם בשחיטה עם המום מוקדם לשחיטה ללא המום מוקדם והוברר שקצב יציאת הדם גדול בהרבה כשאין המום מוקדם.

31. Hoffmann, Arch. Wissenschaftl. Prak. Tierheilkunde. 29, 99 1900.

32. בשם בדיקה נקראת הבקורת הנערכת לאחר השחיטה לקבוע האם הבהמה היתה טריפה בשעת השחיטה. מפאת קוצר היריעה, וההריגה מהנושא, לא נאריך בענין זה.

לאחר שלב המנוחה בא השלב של הפרפורים ולאחריהם השלב הנקרא יציאת הנפש. לאחר יציאת הנפש יש לערוך את הבדיקה³².

טבלה א': משך תקופת המנוחה בבקר

מספר סדורי	הזמן בשניות	מספר סדורי
1	60	17
2	20	18
3	40	19
4	150	20
5	25	21
6	15	22
7	100	23
8	40	24
9	15	25
10	40	26
11	8	27
12	45	28
13	15	29
14	100	30
15	10	31
16	20	32

35 ± 33

ממוצע

סכום הפרק: בפרק זה תוארה השחיטה וסוכמו עיקרי הלכותיה. כמו"כ תואר תהליך השחיטה כפי שמתבצע למעשה בבתי המטבחים, כולל ההכנות לקראתה והטיפול שלאחריה.

השפעת השחיטה על מחזור הדם

בשעה שמדברים על צער בעלי החיים שבשחיטה, נדרש להבין מה קורה לחיה מבחינת פעולות חייה. למעשה חלים שנויים בכל מערכות הגוף במשך כל הזמן עד למות החיה.

בשעת ניתוק חלקי הצוואר בשחיטה, השנוי הפתאומי הגדול ביותר הוא במחזור הדם. את מצבו של מחזור הדם ניתן ללמוד מתוך פעולת הלב, מצב כלי הדם ולחץ הדם באופן ישיר; ובאופן עקיף באמצעות פעילות המוח והשפעת חוסר החמצן על פעילות זו.

בפרק זה נעסוק בלימוד פעולת הלב ומחזור הדם וכן נעסוק בנסיגות כלליים המסוגלים להאיר את בעית אספקת הדם אל המוח בשעת ניתוק ו/או סגירת העורקים המספקים דם אל המוח.

מהלך צנורות הדם המספקים את צרכי המוח:

הספקת הדם העורקי למוח של מעלי הגירה נעשית באמצעות רשת פלאים, הנמצאת בבסיס הגולגולת (*Rete mirabile epidurale*)^{1,2}. רשת זו עשויה עורקיות דקות, המתאחדות לעורקים, העוברים בתוך קרומי המוח. הספקת הדם לרשת הפלאים שבבסיס הגולגולת יכולה להיעשות על-ידי שלשה עורקים: א. העורק החולייתי (*A. vertebralis*). ב. עורק העורף (*A. occipitalis*). ג. עורק הלסת העליונה (*A. maxilaris externa*). נעקוב אחרי מהלכם של הצנורות הללו אחד לאחד.

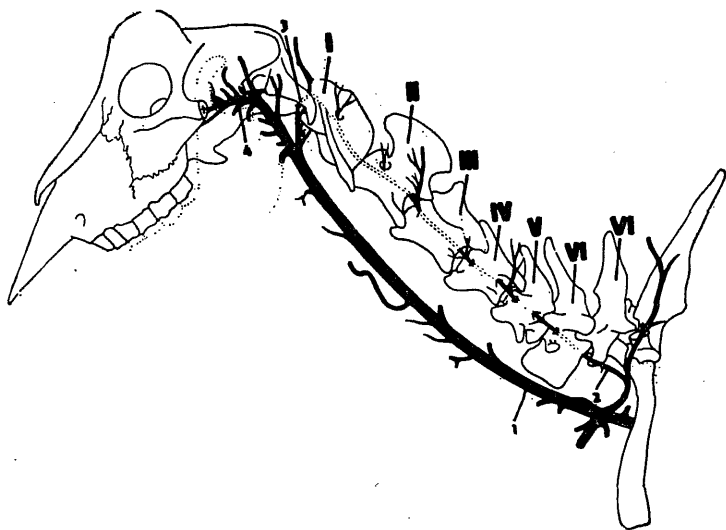
העורק החולייתי — העורק החולייתי יוצא, יחד עם עורקים אחרים, מאחד הסעיפים הראשיים היוצאים מאבי העורקים. לאחר שהעורקים הללו נפרדו ממנו, ממשיך העורק החולייתי בכוון לחוליית הצוואר השישית ונכנס לתעלה הנמצאת בבליטות הצדדיות של חוליות הצוואר. בכל חוליה וחוליה הוא שולח סעיפים חזקים, יחסית, לשרירים וחלשים יותר לתוך תעלת חוט

1. מקורות הספרות לפרק זה בעמ' 327.

השדרה. הסעיפים, הנכנסים לתעלת חוט השדרה, מתאחדים עם הסיבים הבאים מהצד השני מחוץ לקרומי חוט השדרה. בצורה דומה נמשך העורק החולייתי בערך עד לקצה האחורי של חוליית הצוואר השניה ושם מתחלק העורק לשני חלקים עיקריים.

הסעיף החיצוני של ההתפצלות מתחלק ברובו בשרירי האזור. סעיף קטן ממנו נכנס לתוך תעלה הנמצאת בחוליית הצוואר הראשונה ומתאחד שם עם עורק העורף³.

הסעיף המרכזי של ההתפצלות נכנס לתוך תעלת חוט השדרה ונמשך מחוץ לקרומי חוט השדרה בכוון לראש. בדרך כלל נראים מספר חיבורים בין העורק הימני והשמאלי. דרך החור הצדדי שבחוליית הצוואר הראשונה נמשכים חיבורים של עורק העורף. חיבור נוסף נעשה דרך התעלה של העצב התת-לשוני (התעלה ההיפוגלוסית) אל עורק העורף. החבורים בין העורק החולייתי ועורק העורף מאושרים על-ידי מרבית החוקרים שעסקו בנידון^{1-2, 4-10} (ראה תמונה ח').

תמונה ח'. מהלך הצנורות בראש העו. (חצי סכמתי).
 I—VII חוליות הצוואר, 1. עורק הראש, 2. העורק החולייתי, 3. עורק העורף מתחבר לעורק החולייתי, 4. עורק הלסת העליונה.

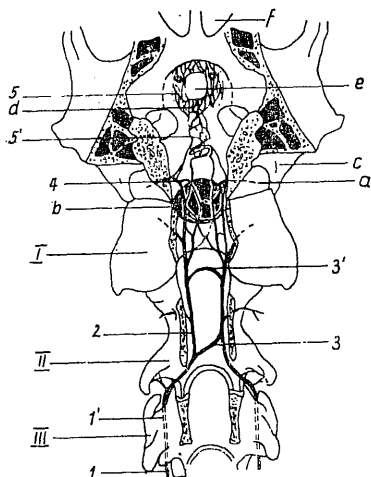
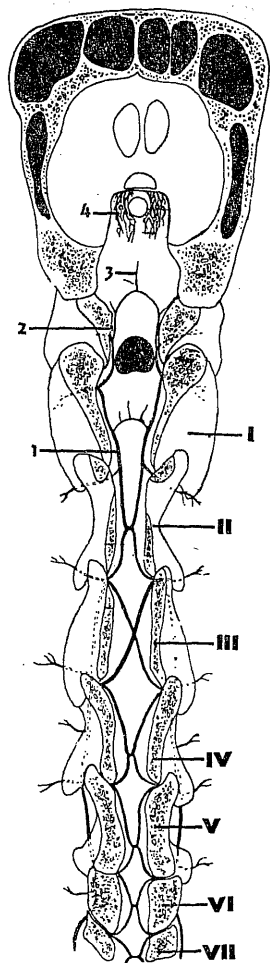
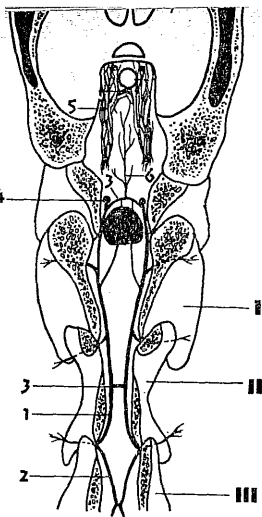
דיוקס¹¹, בעבודתו. מציין את ההתפצלות לאחר הכניסה לתעלת העצב התת-לשוני כחלוקה לשני חלקים. לפי מחקר זה כשני שלישים מעובי הצנור הולכים בכוון להסתעפות וכשליש ממשיך, בבהמה מבוגרת, בכוון לרשת הפלאים. ישנם אמנם וריאציות שונות ביחס לעובי הצנור האמור. שמידט⁴ הצביע על שנויים גדולים בנידון ותוצאות אלה אושרו ע"י לוינגר ואפל¹⁰. יתר על כן הוראה ע"י לוינגר⁸ וע"י בלדזין⁹ שישנם הבדלים בולטים בחיבורים אלה בין מעלי הגירה השונים. על דבר זה נשוב לדון מאוחר יותר.

עורק העורף³ — עורק העורף יוצא מעורק הראש, במקום שמתחיל עורק הלסת העליונה. עורק העורף הנו חלש במעלי הגירה. גוסף לסעיפים היוצאים לשרירים, נפרדים מעורק העורף שלשה סעיפים עקריים:

1. עורק החיך.
 2. עורק קרום המוח האמצעי.
 3. עורק קרום המוח האחורי.
- חלקו העיקרי של עורק העורף נכנס לתוך תעלת העצב התת-לשוני ומתאחד עם הסעיף המרכזי של העורק החולייתי. בדרך זו נוצרת קשת סגורה הכוללת את עורק העורף ואת העורק החולייתי. שניהם יחד יכולים לשלוח סעיפים לרשת הפלאים שבבסיס הגולגולת.

חיבורי העורק החולייתי ועורק הראש לרשת הפלאים בבסיס הגולגולת כאמור, העורק החולייתי ועורק הראש מתאחדים, בתעלת העצב התת-לשוני. מערכת זו שולחת סעיפים לרשת הפלאים שבבסיס הגולגולת. בענין זה קיימים הבדלים אינדיבידואליים גדולים וכן הבדלים בין הסוגים השונים של מעלי הגירה. בבקר, כמעט בכל המקרים, אפשר למצא חיבורים חזקים^{4/10/11}, אך לעתים הם חלשים או חסרים. לעומת זאת בכבשים הם חלשים¹⁰ או חסרים⁹, ובעזים אין למצאם כלל^{8/9}. (תמונה ט' — מראה את התמונה הנראית בעזים, בכבשים ובבקר).

עורק הלסת העליונה¹² — עורק הלסת העליונה הינו העורק החשוב ביותר בהספקת הדם לראש. הוא שולח סעיף ראשון אחד ובהמשכו עוד מספר סעיפים, החודרים דרך בסיס הגולגולת לרשת הפלאים שבבסיס הגולגולת. דבר זה אושר ע"י כל החוקרים שחקרו בנושא.

תמונה ט'. מראה צנורות הדם בבסיס המוח ובחוט השדרה בעז (מימין), בכבש (למעלה משמאל) ובבקר (למטה משמאל).

I—VII. חוליות הצוואר.

בעז: 1. העורק החולייתי, 2. חבור לעורק העורף, 3. קצה העורק החולייתי, 4. רשת הפלאים שבבסיס המוח.

בכבש: 1. העורק החולייתי, 2—3. חבורים בין חלקי העורק החולייתי, 4. חבור לעורק העורף, 5. רשת הפלאים שבבסיס המוח.

בבקר: 1. העורק החולייתי, 1' בתוך תעלת העצם, 2. בכניסתו לתוך תעלת חוט השדרה, 3—3'. חיבורים של העורק החולייתי משני הצדדים, 4. חבור לעורק העורף, 5. רשת הפלאים שבבסיס המוח, 5'. חבורים ישירים מהעורק החולייתי לרשת הפלאים. a. פרק החיבור בין הגולגולת לחוליית הצוואר הראשונה, b. איזור החור שבין הגולגולת לחוליית הצוואר הראשונה, c. בסיס הגולגולת, d. בסיס המוח, e. איזור יתרת המוח.

למכוב, הספקת הדם העורקי למוחם של מעלי הגירה נעשית באמצעות רשת הפלאים. רשת זו מקבלת את עיקר דמה ישר מעורק הלסת העליונה. חלק מהדם, עד כדי חמישית, יכול להיות מועבר בעורק החולייתי¹³. חלק מדם זה מוזרם חזרה לעורק הלסת העליונה דרך עורק הראש וחלק ממנו מועבר ישירות לרשת הפלאים. חיבור ישיר בין העורק החולייתי ובין רשת הפלאים קיים רק בחלק מהכבשים ובבקר אך לא קיים בעזים.

מצב אספקת הדם למוח בשעת השחיטה:

התנהגות החיה בשעת סגירת עורקי הראש ועורקי העורף

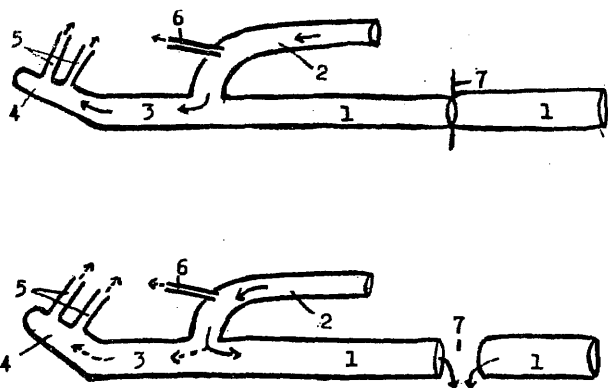
על מנת לבדוק את מהימנות התוצאות שנתקבלו בבדיקה האנטומית של מהלך צנורות הדם, וכן במגמה לברר את חלקו היחסי של כל צנור דם, יש צורך לקשור בנפרד כל צנור דם ולברר את תגובת החיה לכך.

עיקרם של הנסיונות שנעשו ע"י החוקרים השונים היה אחיד. הנסיונות בוצעו בבקר, בכבשים¹¹ ובעזים⁸. צנורות הדם המתאימים גולו לפני הנסוי בהרדמה מקומית, או בהרדמה כללית, והנסוי בוצע לאחר התאוששות החיה.

התוצאות שנתקבלו ע"י החוקרים השונים בחיות השונות היו עקרונית שוות. עם קשירת עורקי הראש, לפני שמתפצלים ממנו עורק העורף ועורק הלסת העליונה, מתחילה החיה לאבד את שווי משקלה וניכרות בה תנועות, הנובעות מחוסר בטחון. כעבור דקה-שתים היא מתאוששת וממשיכה לחיות ללא הפרעות — למרות חסימת העורקים. אם לאחר קשירת עורקי הראש נקשרים גם עורקי העורף, נופלת החיה כעבור עשר שניות ואינה מתאוששת עד לפתיחת החסימה. אם החסימה נמשכת יותר ממספר שניות — החיה מתה. זמן ההחלמה של החיה, בשעת פתיחת הצנורות, מתארך ביחס ישר לזמן החסימה של כל הצינורות.

ידועה העובדה שחסימת עורקי הראש באדם, גורמת לעלפון מלא כעבור 7—8 שניות¹⁴, בעוד החיה בחסימת עורקי הראש מתאוששת כעבור זמן מה. ההסבר היחידי, המניח את הדעת, הוא שעורק הלסת העליונה מקבל את דמו בדרך עקיפה וזאת באמצעות הקשר שבין העורק החולייתי לבין עורק העורף. במקרה זה משמש עורק העורף למילוי עורק הלסת העליונה.

(זרימת הדם במקרה זה מתוארת בתמונה י'). הנחה זו מאושרת באמצעות קשירה נוספת של עורקי העורף.

תמונה י'. סכמת זרימת הדם למוח בשעת חסימת עורק הראש ובשעת השחיטה.
 1. עורק הראש, 2. העורק החולייתי, 3. המשך עורק הראש, 4. עורק הלסת העליונה,
 5. חיבורים מעורק הלסת העליונה לרשת הפלאים שבבסיס המוח, 6. חיבורים ישירים
 בין העורק החולייתי לרשת הפלאים, 7. חסימת עורק הראש (למעלה) או ניתוקן (למטה).
 החיצים השלמים מראים כוון זרימה, החיצים השבורים מרמזים על זרימה אפשרית
 אך בלתי סבירה.

בשעת השחיטה, לעומת זאת, יזרום הדם החוצה דרך הפצע הפתוח, וגם
 הדם העובר דרך העורק החולייתי יצא דרך המעקף הזה אל הפצע ולא יזרום
 הלאה בכוון למוח. (ראה סכמה בתמונה י'). מכאן שבשעת השחיטה
 לא ימשיך המוח, כמעט או בכלל לא, לקבל דם.

את נכונות ההשערה האמורה ניתן לבדוק בשתי דרכים: א. בדיקת
 התנהגות החיה העומדת חפשית בזמן השחיטה, ב. בדיקת הספקת דם למוח
 לאחר השחיטה באמצעות סימון הדם הנמצא בלב בזמן השחיטה. תוצאות
 בדיקות כאלו יובאו להלן.

התנהגות חיה העומדת חפשית בזמן השחיטה
 במשך שמונה השניות הראשונות לאחר השחיטה החיה עומדת ללא
 הפרעה ואז היא מתחילה לאבד את שווי משקלה וכעבור עשר שניות היא

קורסת תחתיה⁸. אין החיה מראה סימני כאב או תופעות התנגדות. כעבור כשלושים שניות מתחילה הנשימה העמוקה והתכווצויות שרירים, שנמשכות 4—3 דקות.

נסיונות שחיטה בחיה עומדת נעשו ע"י חוקרים שונים. הופמן¹⁵, למשל, מתאר שני מקרים בהם לא מתה החיה מיד. תאור דומה הובא גם ע"י קליין¹⁶ שהיה ידוע כמתנגד קיצוני לשחיטה היהודית.

השחיטה בבהמה עומדת אינה זהה לשחיטה בבהמה שוכבת. כאשר הבהמה עומדת עלול משקלו של הראש ללחוץ על הפצע ולמנוע את יציאת הדם. דבר זה מונע את ירידת לחץ הדם ואולי אפילו מאפשר זרימת דם נוספת, בדרך עקיפה, למוח.

הנסיונות בחיה עומדת, תואמים את נסיונות הקשירה בהם נקשרו גם עורקי הראש וגם עורקי העורף. ניתן להסיק מכאן שבשעת השחיטה אין המוח מקבל כמות דם מספקת לפעולתו הסדירה.

את תוצאות התצפיות של הופמן וקליין ניתן להסביר בעובדה, שיתכן ועורקי הצוואר לא נחתכו לגמרי. דבר זה נרמז ע"י הופמן עצמו באמרו שזרימת הדם, במקרה השני, היתה אטית במיוחד.

בתצפיות מיוחדות שערכנו במאה וחמישים ראשי צאן, נמצאו נסיונות קימה בשישה בלבד. שלושה מהם הצליחו להחזיק את ראשם במצב תקין מספר שניות, אחד הצליח אפ' לקום ושנים הראו תנוחות שונות. בביקורת של אלו שהתרוממו הוכח שלפחות אחד העורקים לא נחתך לגמרי, ונשאר שלם בחיה שהספיקה להזדקף בעוד שהדמום היה דרך העורק השני בלבד. לאחר מספר שניות גם חיה זו נפלה.

הספקת דם למוח לאחר השחיטה

בהזרקת צבע (טוש שחור) לחדר הימני של הלב, לאחר קשירת עורקי הראש ועורקי העורף, נמצאו בבדיקה מיקרוסקופית של רשת העורקים שבבסיס המוח, עקבות של הצבע השחור, ברשת הפלאים שבבסיס המוח.

פירושו של דבר הוא שדם יכול להגיע לרשת העורקים, אפ' בעז, בלי לעבור את עורק הראש ועורק הלסת העליונה.

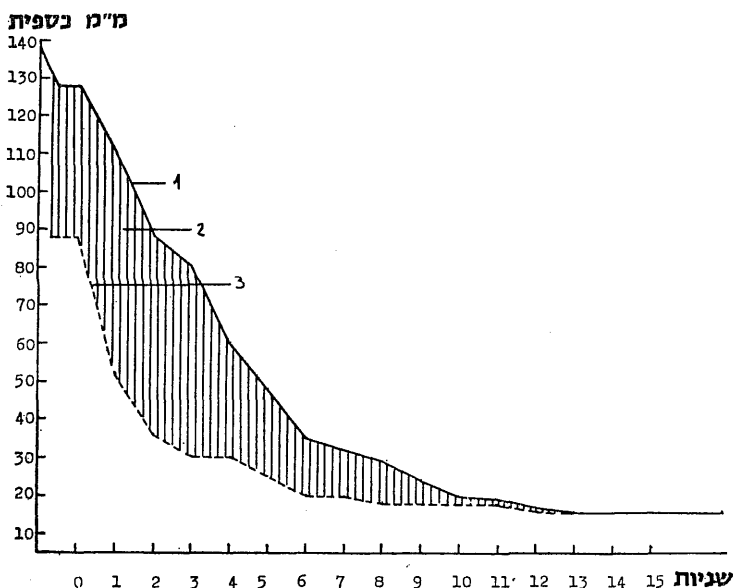
בשעת הזרקת הצבע לתוך חדר הלב הימני, חמש שניות לפני השחיטה, נמצאים בצנורות הדם הראשיים שבבסיס המוח עקבות הצבע. בבדיקה

מיקרוסקופית של רקמות גוף שונות מתברר, שכמויות ניכרות של צבע הגיעו לכבד, לריאה ולכליות. לעומת זאת, אין למצוא יותר מעקבות צבע במוח, וגם אלו רק בשכבות החיצוניות של המוח. ליבן¹⁷ לא הצליח למצא במוח, אפילו עקבות צבע, לאחר הזרקת פחם לתוך העורק החולייתי מיד לאחר השחיטה.

המימצאים שתוארו בשני הסעיפים האחרונים מאמתים את ההשערה שדם אינו מגיע אחרי השחיטה למוח, לא דרך עורק הלסת העליונה ולא דרך העורק החולייתי.

מצב לחץ הדם לאחר השחיטה

כל האמור נכון, בתנאי לחץ דם רגילים ונורמליים. לחץ הדם, לעומת זאת, לאחר השחיטה אינו נורמלי כלל (ראה תמונה י"א). מדידות שנויי לחץ

תמונה י"א. עקום לחץ הדם לאחר השחיטה.

הקו השלם מראה לחץ מקסימלי והקו השבור את הלחץ המינימלי. (הקווים המאונכים מראים עקום דחיסת דם על ידי הלב).

הדם בעקבות השחיטה נמדדו במקומות שונים במחזור הדם, בעורק הירך⁸, בעורק החולייתי^{11, 17} בעורק הלסת העליונה ובחדר הלב הימני¹⁸.

תמונה י"א מראה את התמונה המתקבלת בעורק הירך מיד לאחר השחיטה. מפל חד עוד יותר תואר ע"י דיוקס¹¹ וליבן¹⁷ בעורק החולייתי. לפי תיאורו של דיוקס, המפל הוא בכבש 46 מ"מ כספית לשניה בשלוש השניות הראשונות, ואילו בבקר הוא מגיע עד כדי 50,2 מ"מ לשניה.

ספורי¹⁸ הראה שבחדר הימני של הלב לחץ הדם נשמר עוד במצב סביר למשך דקה ויותר. דיוקס¹¹ הראה גם שהלב פעיל למשך מספר דקות. המסקנה המתקבלת מכאן היא, שהלב עדין מסוגל לשמור על פעולתו ולשאוב את הדם מוורידי הגוף אל הריאה ומהריאה אל אבי העורקים. ברגע שהדם נדחף לאבי העורקים הוא נדחף דרך הפצע החוצה. אי לכך, ככל שמדידת לחץ הדם נעשית קרוב יותר אל הפצע הפתוח שבמחזור הדם, הירידה בלחץ הדם נראית ברורה וחדה יותר.

פעולת הלב

רישום פעולת הלב וקצב הלב נעשה באופן עקיף באמצעות אלקטרו-קרדיוגרם¹⁹. התמונה המתקבלת מראה, שהלב מסוגל למעשה עוד לפעולה במשך כעשר דקות לאחר השחיטה.

לתופעה זו משמעות גדולה מבחינת הוצאת הדם. אמנם אין לחץ דם במחזור הדוחף את הדם לגוף ולפיכך לא יוכל הדם לזרום לרקמות הגוף השונות, אך יוכל להדחף דרך הלב לאבי העורקים ולצאת משם דרך הפצע הפתוח החוצה. שדבר זה אכן מתבצע, מאושר בנסיונותיו של ספורי¹⁸ שהראה שהלחץ בחדר הימני של הלב עדין קיים למשך זמן, יחסית ארוך, ועדין קיימת דחיסת דם דרכו.

זרימת הדם אל המוח לאחר השחיטה

לפי מדידותיו של סלהסטד¹³ היחס בין כמות הדם העוברת בעורק הראש לזו שעוברת בעורק החולייתי היא 5—6 ל-1.

מיד עם השחיטה ישנה ירידה תלולה בלחץ הדם וכמות הדם, הזורמת דרך העורק החולייתי, יורדת לכדי חמישית משיעורה שלפני השחיטה. וסלסטד מסיק מכאן שהמוח מקבל מיד אחרי השחיטה רק כדי 1/25 מהכמות אותה הוא מקבל באופן רגיל. תוצאות מדידה דומות הובאו ע"י דיוקס¹¹.

דבר זה יימשך אולי בשלוש השניות הראשונות ומכאן ואילך הכמות שתגיע למוח תלך ותקטן עוד יותר. מנסיונותיהם של ליבן¹⁷ ולוינגר⁸ נראה שאחרי השחיטה כמות הדם הקטנה הזו תעבור דרך העורך החולייתי ותצא לבסוף דרך הפתח בעורק הראש. המוח עצמו לא יקבל דם נוסף לאחר השחיטה, ולפיכך פעולתו התקינה תפסק זמן קצר ביותר לאחר השחיטה.

מכום פרק זה:

א. המוח מקבל את דמו על ידי עורק הלסת העליונה הפנימי. עורק זה ניוון מעורק הראש. במקרה וחל שבוש באספקת דם ישנה הזנה עקיפה דרך העורך החולייתי. במידה ונחסמת גם הזנה עקיפה זו, סובל המוח מחוסר דם.

ב. בשעת השחיטה יורד לחץ הדם ובעקבותיו — הזרימה העקיפה. דבר זה מוכרח להתבטא בחוסר דם מיידי באיברים הזקוקים לדם ובראש וראשונה מתבטא הדבר בחוסר דם רציני במוח, כך שפעולתו התקינה של איבר זה אינה מתאפשרת.

1. Ellenberger, W. and Baum, H.: Handbuch der vergleichenden Anatomie der Haustiere, Springer-Verlag, Berlin, 1943.
 2. Martin, P. and Schauder, W.: Lehrbuch der Anatomie der Haustiere, Schickhard und Ebner, Stuttgart, 1938.
 3. A. occipitalis
 4. Schmidt, K.: Die arteriellen Kopfgefäße des Rindes, Thesis, Zürich, 1910.
 5. Heeschen, W.: Arterien und Venen am Kopf des Schafes Thesis, Hannover, 1958.
 6. Anderson, B. and Jewell, P.A.: Quart. J. Exp. Physiol., 41, 462, 1956.
 7. Schwarz, R.: Arterien und Venen am Kopf der Ziege, Thesis, Hannover, 1959.
 8. Levinger, I.M.: Untersuchungen zum Schächtproblem. Thesis, Zürich, 1961.
 9. Baldwin, B.A. and Bell, F.R.: J. Physiol. (Lond.), 167, 448, 1963.
 10. Levinger, I.M. and Appel, N.: Ref. Vet., 23, 241, 1966.
 11. Dukes, H.H.: A study of blood pressure and blood flow in the vertebral arteries of ruminants, Ithaca, 1958.
 12. A. maxilaris externa.
 13. Sahlstedt, A.V.: Vet. J., 85, 328 and 450, 1929.
 14. ראה למשל:
 - Rossen, Kabat and Anderson: Archiv. Neurol. Psychiat., 50, 510, 1943.
 15. Hoffmann: Archiv Wissenschaftl. Praktisch Tierheilkunde, 29, 99, 1900.
 16. Klein, C.: Deut. Schlacht- u. Viehhotzeit., 13, 81 and 143, 1913.
 17. Lieben, S.: Prager Arch. Tiermed, A., 10, 11, 1930.
 18. Spörri, H.: Schaechten und Tierschutz, Zürich, 1965.
 19. Electro-cardiogrammm.
- זה הוא רישום התופעות החשמליות הקורות בלב. כל סיב שריר לפני התכווצותו עובר שנויים חשמליים מסויימים. חוסר שנויים אלה מוכיח על חוסר פעילות מיכנית. שנויים אלה ניתן לרשום באופן עקיף באמצעות אלקטרודות המחוברות לגפיים הקדמיות והאחוריות. למעשה נרשמים כאן שדות חשמליים שנוצרים עקב השנויים האמורים. (מפאת קוצר היריעה לא נכנס להסבר התרשימים ודרך רישומם). ברישומים כאלה ניתן להיעזר בקלות בלימוד מצב פעילות הלב, ולפיכך נבחרה דרך זו ע"י חוקרים שונים.

השפעת השחיטה על מערכת העצבים

השחיטה הנה שיטת המתה של בעלי חיים בה לא נגרם נזק ישיר למערכת העצבים. עובדה זו עלולה ליצור את הרושם שמערכת העצבים המרכזית תהיה מסוגלת לפעולה סדירה פרק זמן ממושך לאחר השחיטה. מאידך גיסא, ידוע שמערכת העצבים בכלל, והמוח בפרט, רגישים מאד לחוסר חמצן, הגורם לשיבושים רציניים בפעולת המערכת¹.

מטרת פרק זה לברר את משך התקופה, בה מסוגלת מערכת העצבים בבעלי חיים לפעול באופן תקין לאחר השחיטה. בדרך זו ניתן ללמוד עד מתי נמצאת החיה הנשחטת בהכרה; כלומר: עד מתי מסוגלת החיה לזהות את הסביבה ולחוש בגרויים.

על מנת לברר פרטים אלו, יש לבדוק הן את התנהגות החיה לאחר השחיטה, והן את הפעילות של מערכת העצבים המרכזית, באופן מיוחד. במפורט נברר את הנקודות הבאות:

- א. באיזה מידה נוטה החיה לחזור למצבה הרגיל, להתיישר ולהרים את ראשה ובמשך כמה זמן נשארת החיה במצב זה, לאחר השחיטה.
- ב. למשך כמה זמן מגיבה החיה לגרויים. כתגובה לגרוי נבחר החזר הקרנית, כלומר: במשך כמה זמן לאחר השחיטה עדיין עוצמת החיה את העין אם נוגעים בקרנית של אותה העין².

1. המחקר בכון זה יוכל להיעשות בשלוש דרכים עקרוניות: א. דימום, בעל החיים, ועי"כ מגיע פחות דם מחומצן למוח; ב. הנשמה מלאכותית עם הרכב אויר המכיל פחות מדאי חמצן; ג. הוצאת דם מהמוח באמצעות, למשל, צנטריפוגה בה שוכב האדם כשראשו במרכז ורגליו בהיקף. סבוב הצנטריפוגה מוציא את הדם מהראש בכון לרגלים. בכל שלושת צורות הנסיונות רואים, שמחסור בחמצן גורם לפעולה בלתי תקינה של המוח.

2. הסיבות לבחירת החזר זה דווקא היו: מרכזו של החזר זה נמצא במוח ולכן מרמז במדה מסויימת על פעילות המוח. יתר על כן, החזר זה, שהוא נוח לגרוי ולהסי-תכלות, מאפשר חזרה על עצמו מידי מספר שניות ומקל על קביעת זמן ההפסקה.

- ג. כיצד מתנהגים מתחי הפעולה של המוח לאחר השחיטה, בתרשים האלקטרואנצפאלוגרם?³
- ד. אפשרות קיום כאב בשחיטה ולאחריה.

נסיונות קימה לאחר השחיטה

רק במקרים בודדים נסתה החיה לקום או להרים את ראשה ולהתיישר. תופעות אלו נראו רק בחיות בהן עורקי הראש לא נחתכו לגמרי. בחיות בהן שני עורקי הראש נחתכו לגמרי לא נראו תופעות מעין אלה. נסיון שחיטה בבהמה העומדת על רגליה תואר מכבר. במקרה זה, קורסת הבהמה תחתיה כעבור עשר שניות בערך.

החזר הקרנית

החזר הקרנית נעלם בצאן לפני שהוא נעלם בבקר. בעוד בצאן הוא נפסק תוך עשר שניות⁴, הרי שבבקר הוא נמשך כעשרים שניות.

השפעת חסימת עורקי הצוואר על תרשים ה-EEG

במצב מנוחה נרשמו גלי עירנות שלפעמים היו פזורים בגלים גדולים יותר (גלי רגיעה, מנוחה, שינה). 6—8 שניות לאחר חסימת עורקי הראש,

3. תרשים אלקטרואנצפאלוגרם (EEG) הוא תרשים השדות החשמליים של המוח, המתקבלים כתוצאה מפעילות המוח. בתרשים נראים רישומי זעזועים. ככל שקצב הזעזועים עולה, ובמקביל האורך של כל זעזוע נעשה קטן יותר, מראה הדבר על עירנות. בשעה שהחיה מאבדת את הכרתה (וכן בשינה) קצב הזעזועים יורד ואורך כל זעזוע עולה. סוגי הזעזועים מסומנים בדרך כלל באותיות יווניות α , β וכו'.

ניתן לרשום את הפעילות דרך הגולגולת והעור. כך נעשה הדבר בבני אדם. בבעלי חיים, לצרכי נסוי, מעדיפים החדרה של האלקטרודות (הקולטים) דרך הגולגולת עד סמוך לקליפת המוח. הטכניקה שהשתמשו בנסיונות שלנו היתה דומה לזו שתוארה ע"י Cerutti, P. (Elektroenzephalographische und zystologische Fruhuntersuchungen am Hirnstam Oligämiesgeschädigter Kaninchen, Thesis, Zürich, 1957).

4. ייתכן וישנה הפסקה בקיומם של הרפלקסים. על אפשרות זו מצביע לוי (Ievy, J.: Die Schächtfrage unter Berücksichtigung der neuen physiologischen Forschungen, Berlin, 1927). באפשרות זו ניתן להסביר שננגרוני וקנט (Nangeroni, L.L. and Kennett, P.D.: An electroencephalographic study of the effect of Shechita slaughter on cortical function in ruminants, Ithaca, 1963).

מצאו, משך פעילות של החזר זה, זמן ארוך יותר מהנמצא ע"י רוב החוקרים האחרים.

מופיעים גלים איטיים ביותר בתרשים ה-EEG. 5—8 שניות לאחר שמתירים את החסימה חוזר ה-EEG לצורתו הראשונה⁵. מעניין לציין שלעיתים תוך כדי חסימת העורקים מסתדרים המתחים, לפחות לתקופה מסוימת, ומגיעים לצורתם העירנית.

השפעת השחיטה על תרשים ה-EEG:

בשעת השחיטה (כולל פתיחת שני עורקי הראש) חלים מיד שנויים ניכרים בתרשים ה-EEG (תמונה י"ב). מיד לאחר השחיטה נראים מתחים גדולים ואיטיים ביותר. לאחר 1—2 שניות נראים לזמן קצר (כשתי שניות) מתחים קטנים ובעלי תדירות רבה. גלים אלו עוברים בהדרגה לגלי הרדמה עמוקה. כעבור 32 שניות נעלמים המתחים לראשונה למשך שלש שניות. לאחר זאת התרשים דומה לתרשים בהרדמה עמוקה. כעבור 41 שניות נפסק כל רישום בין האונות המצחית והקדקדית שבצד שמאל.

הנובע מדברינו הוא: פתיחת עורקי הראש בשחיטה גורמת להפעלת יתר של המוח למשך זמן של 2—3 שניות. כבר בשניה השלישית לאחר השחיטה נראים שינויים של חוסר חמצן במוח. בזמן זה מתחיל כנראה שלב אבוד ה"הכרה"⁶. כעבור עשר שניות נעשות תופעות אלה חזקות יותר וכפי שהערכנו כבר בפרק הדן במחזור הדם, יורד לחץ הדם עד כמעט לאפס בחמש השניות הראשונות אחרי השחיטה. יש להניח שכעבור 3—5 שניות לא יקבל המוח דם בכל דרך שהיא ולכן תופעות חזקות של מחסור בחמצן מופיעות כעבור עשר שניות לערך. התפרקויות חשמליות של קליפת המוח יש למצא עוד 30—40 שניות בצורה סדירה באופן יחסי.

יש להניח שמרכזים נמוכים במוח וכן מרכזים בעמוד השדרה מסוגלים לפעול באיזו שהיא צורה לאחר 30 שניות. דבר זה מתבטא בפרפורים השונים של בעל החיים, המופעלים ע"י מרכזים נמוכים ואלו אינם מסוגלים להפעיל את בעל החיים בצורה מכוונת ומתואמת.

5. תוצאות דומות תוארו ע"י כל החוקרים בנידון, למשל:

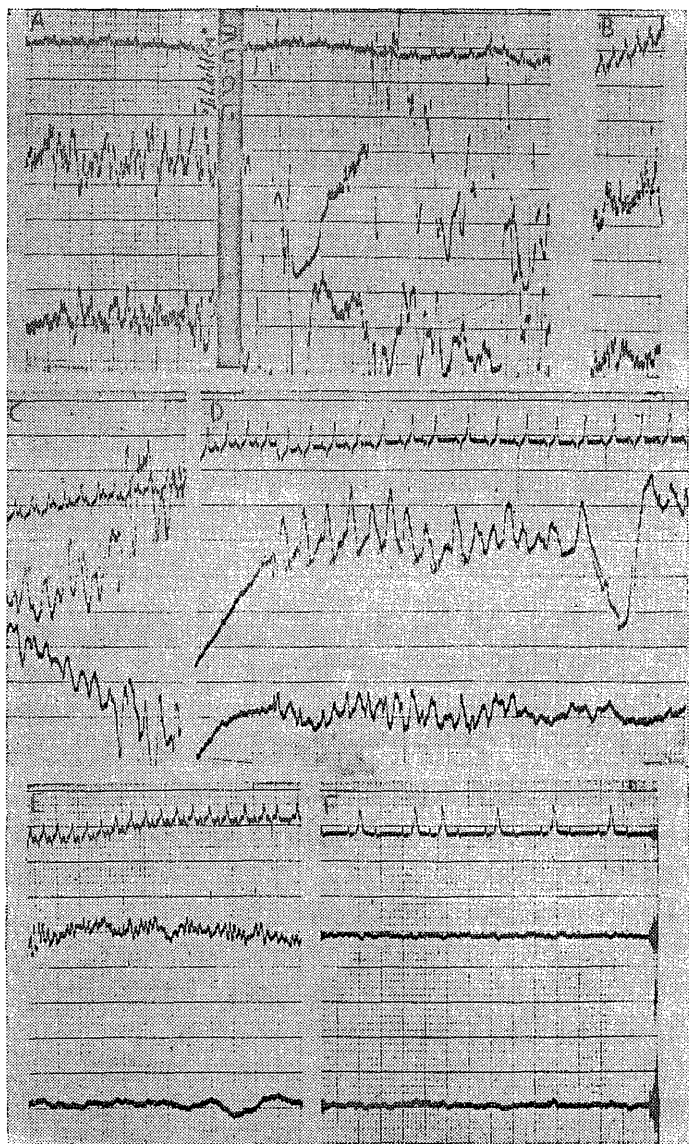
Baldwin, B.A. and Bell, F.R.: J. EEG Clin. Neurophysiol. 15, 465, 1963.

Levinger, I.M.: Untersuchungen zum Schächtproblem, Zürich, 1961

Nangeroni, L.L. and Kennett, P.D.

כבהערה 4.

6. ננגרוני וקנט טוענים שההכרה אינה תקינה כעבור 4 שניות. היא נפסקת לגמרי כעבור 4.4 עד 6.0 שניות לאחר השחיטה. הנסיונות שבוצעו על ידם נערכו במספר רב של כבשים, עזים ובני בקר.

תמונת י"ב. תרשים EEG לאחר השחיטה. הקו השחור למעלה משמאל מסמן את זמן השחיטה. (קצב הנייר כל משבצת קטנה 1/10 שניה). תחילת זמן הקטעים: b. 13 שניות לאחר השחיטה, c. 22 שניות לאחר השחיטה, d. 33 שניות לאחר השחיטה, e. 81 שניות לאחר השחיטה, f. 180 שניות לאחר השחיטה.

ההנחה היסודית שניתן לקבוע את מועד המוות באמצעות תרשים EEG מתערערת במדת מה בזמן האחרון⁷. אי לכך, מסוגל תרשים EEG למסור רק נקודות אחיזה על המצב לאשורו. סביר שהתחושה במרכזים העילאיים של המוח נעלמת מוקדם יותר, יחד עם השנויים הראשוניים בתרשים.

כאבים העלולים להגרם בשחיטה

א. השכבת הבהמה⁸. השכבת הבהמה רצוי שתיעשה מהר ככל האפשר. הבהמה לא תספיק להתאושש מהפיכתה ותנסה להתיישר. תוך זמן זה אפשר לבצע את השחיטה. לפי הל⁹ בוצע הדבר תוך 30 שניות, בעזרת מכשיר וינברג, כבר בשנת 1927. היום אפשר לבצע זאת מהר יותר.

ב. הרגשת הכאב. מעלי הגירה מוכרים כבעלי חיים בעלי תחושת כאב בלתי מפותחת^{10, 11}. ידוע שאפילו אדם, הרגיש לכאב, יכול להתחבס בסכין חדה בלי להרגיש מיד¹². אפילו אם תרגיש הבהמה בחתוך, קיימת אפשרות שמרכזי הקליטה במוח לא יהיו פעילים עד להגעת הגרויים אל המוח¹³.

ספורי¹⁴ מדווח על מקרה מסוים, בו נסה אדם להתאבד ע"י חיתוך הצוואר. בחיתוך הוא חתך את העור, הקנה וחלקים נוספים של הצוואר, אך לא פגע בעורקים (ולכן ניצל). בשעת חקירתו הוברר שהכאבים לא היו חזקים. לאור האמור, יש ספק רב אם קיים כאב בשחיטה. אם אפילו עדיין קיים הכאב, ספק רב אם תוכל החיה להרגיש בו.

7. ראה למשל:

Shalit, M.N., Beller, A.J., Feingold, M. and Cotev, S.: Cerebral oxygen consumption another indicator of brain death, in: *Der Hirntod*, Penin, H. and Käufer, C. Ed., George Thieme Verlag. Stuttgart, 1969.

8. ראה לעיל בפרק ב'.

Hall, T.C. Vet. Rec., 7, 765, 1972.

Pienetesau, M.: Comment les bovidés exteriorisent la douleur, Thesis, Paris, 1933.

Scheunert, A. and Trautmann, A.: Lehrbuch der Veterinärphysiologie, P. Paray, Berlin, 1957.

Levinger, I.M.: Zürich, 1961. Nageroni, L.L. and Kennett, P.D.: Itaca, 1963.

Tereg, I. Gutachten betr. Jüd. rituelle Schächten, 1911.

מצוטט לפי לוי. (ראה הערה 4)

Spörri, H.: Schächten und Tierschutz. Zürich, 1965.

- א. מערכת העצבים המרכזית סובלת משינויים רציניים מיד עם השחיטה.
- ב. שנויים ב-EEG נראים כבר 1—2 שניות לאחר השחיטה.
- ג. מרכז שווי המשקל מפסיק לפעול כעבור 8—10 שניות.
- ד. החזר הקרבית נעלם בצאן תוך עשר שניות, ובבקר הוא משתמר כ־20 שניות לאחר השחיטה.
- ה. המוח הגדול ובעיקר קליפת המוח הגדול רגישים ביותר למחסור בחמצן; לפיכך יש להסיק שפעולת מרכזים אלו נפסקת לפני מרכז שווי המשקל. פעולה תקינה של המרכזים העילאיים נפסקת תוך 3 שניות, והללו מפסיקים כל אפשרות פיקוח תוך שש שניות לאחר השחיטה.

השפעת השחיטה על הנשימה

בוהגים לחלק בין „מוות קליני“ ל„מוות ביולוגי“. המוות הקליני מוגדר בדרך כלל¹ כסיום פעולתם של מחזור הדם, מערכת הנשימה ומערכת העצבים המרכזית². המוות הביולוגי הנו מותן של רקמות הגוף השונות³. על מנת לקבוע את המוות הקליני שבשחיטה, מן הראוי שנעסוק עוד במספר מלים בפעולתה של מערכת הנשימה בשחיטה.

כתוצאה ישירה מהשחיטה מוחלפים הנחיריים, כפתחי נשימה, בחור גדול בתוך קנה הנשימה. הנשימה נראית עמוקה ומאומצת. מצב נשימה זה תואר ע"י מנגולד⁴ כנסיון השלמה של חוסר אויר בריאות.

ברצוננו לברר האם חלים שנויים, באופן מעשי, בנשימה; וכן אם הגוף עדיין מסוגל לנצל את האויר המסופק לו ע"י הנשימה הנ"ל.

במדידת הנשימה מיד אחרי הנשימה נראית נשימה עמוקה ומאומצת הנמשכת מספר שניות. אח"כ ישנה הפסקה בפעולת הנשימה. לאחר זאת מתחילה הנשימה שוב, למשך דקה בערך. תרשים המראה נשימה של בע"ח בשחיטה מובא בתמונה י"ג ומשך הנשימות העמוקות מובא בטבלא ב'.

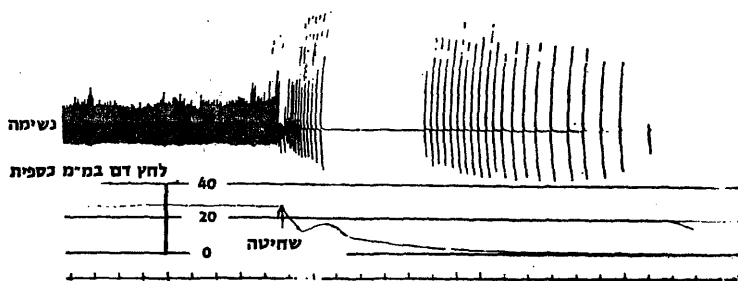
תופעה זו תוארה בשנים האחרונות גם בבעלי חיים אחרים.

1. יש כיום ויכוח גדול סביב השאלה, האם יש צורך שכל שלושת המערכות תפסקנה את פעולתן התקינה. ע"מ לקבוע מוות קליני. לעיל (פרק ד' הערה 7) צוטט מאמר המנסה לחפש מדד חדש לקביעת נקודת המוות, מכיון שהמדדים המקובלים — כמו האלקטרואנצפאלוגרם — אינם ממלאים את הדרישות לגמרי. מפאת קוצר היריעה, לא נוכל לעסוק כאן בשאלה זו.

2. Spörri, H.: Zürich, 1965.

3. הרקמות השונות ממשיכות בפעולה עוד למשך זמן מסוים. דבר זה ידוע, וחשוב היום לצרכי השתלות. נוכל להיווכח בו כשנעקוב אחרי ההתווצויות (הפרפורים) של בעל החיים לאחר השחיטה, שהם מתחילים בשעה שהמוח, בוודאי, כבר אינו במצב פעולה תקין.

4. Mangold, E.: Deut. Schlachthofzeit. 29, 323, 1929.

תמונה י"ג. תרשים נשימה בשחיטה ולאחריה.
הקו התחתון מראה סימוני זמן של 15 שניות.

טבלה ב': הופעה והעלמות של הנשימה העמוקה לאחר השחיטה.
(זמן בשניות מהשחיטה) בבקר.

נשימה עמוקה		מספר החיה
סוף	התחלה	
75	25	1
100	17	2
55	12	3
150	55	4
140	18	5
85	30	6
100	20	7
80	14	8
75	40	9
90	18	10
94 ± 29.56	24.9 ± 13.45	ממוצע

בנסיונות מוקדמים שערכנו, בנידון זה, הוברר שהנשימות העמוקות המופיעות לאחר ההפסקה באות כתוצאה מחוסר חמצן במוח⁵. אי לכך, הופעתם מאוחרת כשהדימום נעשה בדרך איטית, למשל דרך עורק הירד⁶.

5. נסיונות שטרם פורסמו.
6. Levinger, I.M.: Zürich, 1961.

במדידת קליטת האויר ע"י הריאה מתברר, שבמשך כחצי דקה הראשונה הריאה עדיין קולטת חמצן. (אח"כ אין כניסת חמצן לריאה). תופעה זו מוסברת בעובדה שמחזור הדם הקטן, השואב דם ורידי מהגוף ודוחפו לתוך הריאה (ומשם אל הלב ולעורקים החתוכים) פועל עדיין בצורה תקינה בשעה זו.²

להשלמה ראוי לציין שבשימה עמוקה זו, המופיעה לאחר השחיטה, מקילה על קילוח הדם מהגוף ולכן נחשבת לתועלתית מבחינת הגיינת הבשר.⁷ על משמעות הדבר נעמוד בפרק העוסק בהגיינת הבשר בשחיטה.

סכום פרק זה:

- א. כתוצאה מהשחיטה משתנית הנשימה באופן יסודי במהירות. בנגוד לשיטות הריגה אחרות, בהן הנשימה נפסקת, נעשית הנשימה כאן עמוקה ואיטית.
- ב. הפסקת הנשימה הראשונית מלווה בהתחלה של נשימה עמוקה ואיטית עוד יותר.

7. Miller, A.R.: Meat hygiene. Lea and Febiger, Philadelphia, 1952.

השחיטה מנקודת מבט פסיכולוגית

לעיתים תכופות מדברים על הרגשת המוות המתקרב ועל הסבל הנגרם בעקבותיו לבהמה לפני השחיטה. נשאלת השאלה, האם הבהמה באמת מרגישה הרגשות כאלו?

בפסיכולוגיה של בהמות מסוג מעלי הגירה אין לנו אלא ידיעה כללית. על כל פנים ניתן לומר, שהרגשת הכאב שלהן היא מהירודות שבעולם היונקים^{1,2}.

להלן ננסה לדון בשאלות החשובות ביותר, סביב בעיית הסבל הנפשי הנגרם לבהמות לפני השחיטה, בשעת השחיטה ולאחריה.

המבינה הבהמה את מהות המוות או ההמתה?

בדיון בבעיית השחיטה (באיוז שיטת המתה שלא תהיה) מתעוררת תמיד הטענה: כשבהמה מובלת לבית המטבחים היא כבר סובלת מהרגשת הפחד מפני המוות³. מצד שני מובעת דעה הפוכה ע"י היל⁴, המאושרת על ידי רוב הקצבים. אמנם הבהמה נוטה להתנגד להכנסתה למקום זה, אך אין שום הבדל אם המדובר בבית מטבחים או ברפת שאינה מוכרת לה. על מנת לברר נקודה זו, נשחטו בהמות בנוכחותן של בהמות אחרות והתצפיות היו כדלקמן:

- א. בכל סדרת הניסויים שנעשו באופן זה לא נראו סימני פחד, כמו נסיונות בריחה, של בהמות בלתי קשורות מבית המטבחים.
- ב. בהמות שעמדו סמוך לבהמות נשחטות גילו חוסר עניין או התעניינותם בפגר. במספר מקרים ראינו בהמות מלקקות דם שמקלח מתוך הגוף

1. Pienetesau, M.: Comment les bovides exteriorisent la douleur. Thesis, Paris, 1933.

2. Schneunert, A. and Trautman, A.: Lehrbuch der Veterinarphysiologie, Parey, Berlin and Hamburg. 1957.

3. טענה זו חוזרת ונשמעת בכתבים שונים, כנראה ללא בסיס מספיק. אחד הראי שונים שבא עם טענה זו היה Keller (1890, Harau).

4. Hill, L.: On the humanity of slaughter. London. 1921.

ובמקרים אחרים אף לקקו אברים שהיו תלושים מן הגוף, כמו ראשים ורגליים.

ג. בשעה שבהמות נעזבו לנפשן בבית המטבחים, הן החלו לרבוץ ולהעלות גירה בקרבתן של בהמות אחרות שבאותה שעה נשחטו, הופשטו ופורקו לחלקים.

הניסויים מראים בעליל שאין הבהמה מבינה את מהות המוות. הניסויים הללו מוגבלים לקבוצת מעלי הגירה בלבד. סוסים וכלבים רגישים יותר. סוס הנמצא באורווה שמת בה סוס אחר אינו עומד בשקט. כלבים משתוללים בשעה שמכניסים אותם לאולם שריח דם בוקע ממנו.

המבינה הבהמה את מהות מכשירי ההמתה?

בניגוד לשיטות ההריגה המקובלות כיום (הירייה, ההימום החשמלי וההימום ע"י גזים) מצריכה השחיטה היהודית מכשירים גדולים. בירייה נוכל להסתיר את האקדח מעיני הבהמה. בשחיטה קשה להסתיר את סכין השחיטה. על מנת להבין את הדבר נזכור שארכו של סכין שחיטה הוא לפחות כרחבם של שני צווארים של החי הנשחט⁵. סכין זה גראה כמכשיר מסוכן מאד ונשאלת השאלה: האם הבהמה מפחדת ממנו?

לבדיקת הדבר נעשה הניסוי כדלקמן:

סכין שחיטה נוטפת דם הוצגה לפני מספר רב של בהמות. רובן לא ייחסו לסכין כל ענין. בהמה אחת אף התקרבה אל הסכין והחלה מלקקת את הדם מעליו.

לאור האמור מותר לנו להגיד, שהבהמה אינה מסוגלת להבין את הסכנה ולפיכך אינה מסוגלת לפחד מפני המכשיר.

מה הכאב הנגרם לבהמה בשעת ההשכבה?

אחת הטענות העיקריות המושמעות נגד השחיטה היהודית היא טענת ההשכבה. רוהנר⁶ כותב: „ההשכבה כשהיא לעצמה, ההפלה והכפיתה, הנה סיבה מספקת לאסור את השחיטה היהודית“.

אשר לצורה הפרימיטיבית של ההשכבה, נצטרך אולי להודות בצדקת הטענות הללו. עלינו להדגיש שבמאה השנים האחרונות פותחו שיטות השכבה אחרות לגמרי שבהן הסבל הנגרם לבהמה הוא מינימלי בהחלט⁷.

5. ראה לעיל, בסעיף העוסק במכשירי השחיטה.

Rohner, W.: Zum Problem humaner Tötung von Haustieren. Thesis, Zurich, 1957.

7. ראה לעיל בפרק העוסק בשיטות ההשכבה וההכנה לשחיטה.

בענין הרגשת הכאב אצל מעלי הגירה אנו עומדים עדיין במבוי סתום. פיינטסאן¹ כותב: „הבקר בדרך כלל רגיש רק מעט לכאב ומגיב עליו באופן חלש ובלתי ברור“. גם מחברים אחרים כגון שוינרט וטראטמן² מסווגים את הבקר לבעלי החיים הרגישים רק מעט לכאב. חושבני, שמוסכם בין המחברים, שהרגשת הכאב אצל מעלי הגירה היא ירודה מזו של האדם.

כדי לקבל תמונה על הרגשת הכאב אצל הבהמה הכפותה נעשה הניסוי הבא³: ארבעים פרים ופרות הולנדיים, מעורבים וערביים נכפתו ונדקרו באמצעות מחט באיזור החזה או הבטן. התוצאות הראו ששלוש בתמות הגיבו על דקירת מחט בפעם הראשונה ובהמה רביעית הגיבה על הדקירה השנייה. התגובה בהן היתה חלשה וגראתה בצורת רעד, כשכוש זנב ובמקרה אחד אף נסיון קימה. בקבוצה של פרים ערביים היה אחוז התגובה בבהמות כפותות כפול מזה של פרים הולנדיים או מעורבים.

קבוצת בקורת שמשה רפת בת ארבעים פרות באחד המשקים. בקבוצה זו הגיבו כל החיות וקפצו על רגליהן עם דקירת המחט. מניסוי זה אנו למדים שרגישותן של בהמות כפותות נמוכה מזו של בהמות חופשיות בסביבה הטבעית שלהן.

לאחר השחיטה הבהמה שוכבת במנוחה (ראה טבלא א') ודבר זה ניתן לפרש בשתי דרכים:

א. שיתוק.

ב. אי הרגשת הכאב.

את האפשרות הראשונה נוכל לשלול, היות ובהמה שנשחטה בעמידה ממשיכה לעמוד מספר שניות. אי לכך, יש להסיק מכאן שהבהמה אינה מרגישה מיד בניתוח. ידוע שבני האדם יכולים לפצוע את עצמם בעת הגילוח בסכין, אף פצעים די עמוקים בלי לחוש בכך. הם מבחינים בפציעתם רק תוך כדי ראיית זוב הדם, או מגע בין חלקי העור שבסביבה.

אם ניקח בחשבון, שהרגשת הכאב של הבהמה ירודה מזו של האדם, שהסכין של השחיטה הוא חד וחלק ושהיסח הדעת של הבהמה גדול עקב ההשכבה בהרבה מזה של האדם הנפצע בשעת הגילוח, נוכל להניח שהבהמה אינה מרגישה בפצע השחיטה בו בזמן.

הרגשת הכאב עלולה היתה איפוא להופיע אצל הבהמה עוד בזמן השחיטה או מיד לאחריה. היות והבהמה אינה נעה כלל משך זמן מסוים, מותר לנו להניח שאין היא מרגישה בכאב משך אותו הזמן. לאחר זאת היא מתחילה לנוע. יש הרואים בתגובות אלה סימן לכאב. הניסויים בשחיטת בהמות כאשר הן עומדות מוכיחים, שהבהמות אינן מסוגלות לעמוד על רגליהן יותר משמונה שניות. ההפרעות במוח הקטן נכנסות לתוקפן כבר אחרי שמונה שניות מחמת חוסר דם. ידוע שקליפת המוח הגדול רגישה הרבה יותר למחסור בדם וחמצן מאשר יתר מרכזי המוח. אי לזאת, מותר לנו להניח שפעולת מרכזי המוח הגדול שובשה עוד לפני עבור שמונה שניות. היות והתגובה אינה באה לפני 8—10 שניות, לא נוכל להסכים לדעה האומרת שישנה כאן תגובה על כאב. המדובר כאן ברפלקסים בלתי-מסודרים הנובעים מחוסר דם במערכת השרירים והעצבים.

סכום פרק זה:

- א. החיה אינה מבינה את מהות המות ואינה מפחדת ממכשירי המתה.
- ב. יש לבצע את השכבת הבהמה במהירות מירבית.
- ג. תחושת הכאב בבהמה כפותה ירודה.
- ד. הבהמה אינה חשה בכאב לא בעת השחיטה ולא לאחריה.

פרק ז

השחיטה ואיכות הבשר

אחד הדברים הקובעים ביותר לגבי שיטת שחיטת בעל החיים הוא הפקת הבשר בעל האיכות וכושר השימור הטוב ביותר. דם הוא אחד החמרים המתפרקים במהירות גדולה בתוך הבשר. נוכח עובדה זו עדיפה, מבחינת שימור הבשר, השיטה בה ניקוז הדם הינו הגדול ביותר.

בפרק זה ניסינו להעזר בחומר המובא בספרות ולהשלמה ערכנו מספר ניסויים.

שיטות

ארנבות הורדמו בחמרי הרדמה או קבלו מכה מהממת על ראשן לפני השחיטה. חיות אלה דוממו דרך עורקי הצוואר או דרך עורקי הירך. חלק מהחיות דוממו מיד לאחר ההרדמה, בעוד שבאחרות המרווח היה גדול יותר. זמן קצר לפני הדימום הוזרק לחיות חומר מונע קרישה ובצורה זו נמנעו הפרעות כתוצאה מתהליך קרישת הדם תוך כדי הדימום.

תוצאות ודיון

בשנים 1890 עד 1910 נערכו ניסויים שונים במגמה לבדוק את הדימום בשיטות השונות. ברצוננו לצטט כאן את התוצאות החשובות.

גולץ¹ בדק את כמויות הדם שיצאו בהשוואה למשקל הגוף וקבל את התוצאות הבאות: מכת עורף עם דקירת חוזה היתה עדיפה על שחיטה בעגלים (5.07% ממשקל הגוף לעומת 4.91%), בעוד שבבקר מבוגר היתה השחיטה עדיפה (3.24% לעומת 2.8%).

דמבו² השווה הריגתן של שלוש ארנבות³, בהן הוא מצא את התוצאות

1. Goltz: Zeitschr. Fleisch- u. Milchhygiene, 8, 141, 1890.

2. Dembo, J.B.: Das Schächten im Vergleich zu anderen Schlachtmethode. Slavische Buchhandlung, Leipzig, 1894.

3. יש להעיר שנסיי אחד לקבוצה אינו בעל משמעות. כמו כן אין להסיק מסקנות מארנבות על מעלי גירה.

הבאות: הארנבת שהוממה באמצעות מכה על הראש אבדה כ-2.5% ממשקל גופה. הארנבת שהוממה באמצעות ירייה למוח אבדה כ-1.7%, בעוד שארנבת שנשחטה אבדה כ-4.0% ממשקל גופה. לדעתו בשעת השחיטה ניקו הדם טוב יותר⁴.

פלק⁵ השווה בניסוייו שחיטה עם הימום מוקדם לבין דקירת חזה לאחר הימום במכה על הראש. לדבריו דקירת חזה עדיפה על פני שחיטה, ושחיטה ללא הימום מוקדם עדיפה על זו שלאחר הימום מוקדם.

הוט⁶ השווה שחיטה ודקירת חזה שנעשתה לאחר מכה על הראש ולאחר ירייה למוח המוארך ומצא עדיפות לשחיטה ולדקירת חזה על פני הירייה. שתי השיטות היו שוות בשוורים. בפרות ופרים מבוגרים היתה עדיפות מה לדקירת החזה (0.1%—0.2% הבדל). לעומת זאת, בעגלים צעירים היתה עדיפות לשחיטה בסדר גודל דומה. כן הוא מצא עדיפות קטנה לשחיטת כבשים ללא הימום מוקדם, לעומת שחיטתם לאחר ההימום.

בסיכום, הנסויים שהוזכרו, ניתן לומר את הפרטים הבאים: גולץ ופלק השוו את השחיטה עם חיתוך הצוואר לאחר הימום והגיעו למסקנה שהשיטות הן למעשה זהות, אם כי ייתכן ושחיטה ללא הימום מוקדם עדיפה על זו שלאחר ההימום.

תוצאות דומות מתקבלות מניסוייו של הוט בכבשים. הוט מעדיף את השיטות בהן אין המוח נהרס על פני השיטות שבהן המוח נהרס. דקירת החזה לאחר מכה על הראש גראת טובה יותר לניקוז מאשר שחיטה, בעוד שאצל כבשים עדיפה שחיטה. גולץ מעדיף שחיטה בבקר מבוגר ואילו פלק מעדיף דקירת חזה על פני שחיטה.

ההבדלים בתוצאות שנתקבלו ע"י גולץ, דמבו, פלק והוט מוכרחים לנבוע מהבדלים טכניים בבצוע שיטות השחיטה ובמצב החיות שנקלחו לשחיטה. יש לקחת בחשבון שכמויות הדם, העשויות להתנקז, משתנות בהתאם לגיל, מצב התזונה ומצב בעל החיים הנשחט. כמו כן יש להתחשב

4. למרות האמור בהערה 3, היתה לנסויים אלו משמעות היסטורית גדולה. כתוצאה מכך נתקבל גל של "שחיטה פרועה" גם אצל לא יהודים. שחיטה זו לא עמדה בדרישות "צער בעלי חיים" ולא בדרישות ההלכה. היות ולא בוצעה כראוי —

היה גם ניקוז הדם גרוע. דבר זה החרף את המאבק נגד השחיטה.

5. v. Falk P.: Zeitschr. Fleisch- u. Milchhygiene, 8, 183, 1898.

6. Hoth, B.: Ein Beitrag zur Lehre der Ausblutung bei verschiedene Schlachtmethoden. Thesis, Bern, 1908.

בפיזור הדם בגוף ובלחץ הדם של החיות. כן גם עשוי הזמן, העובר בין ההימום לבין הוצאת הדם, להיות בעל משמעות גדולה. ידוע שמעבר מספר דקות מההימום ועד להוצאת הדם גורם לניקוז דם גרוע ביותר.

להסבר הפיזור בתוצאות יוכלו לשמש ניסוינו⁷. התוצאות מובאות בטבלא ג'.

טבלא ג': מהירות יציאת הדם וכמות הדם שיצאה בשיטות דימום שונות⁸:

חיה מס'	הרדמה	צורת הדימום	75% מכמות הדם יצאה כעבור כמה שניות	ס"ה דימום (2% משקל חי)
1.	ירייה	שחיטה	60	2.48
2.	אתר	שחיטה	40	3.24
3.	אתר	שחיטה (לא הצליחה והיה צורך לחזור)	30	2.04
4.	הרדמה מקומית	שחיטה	15	2.67
5.	תיוגנל	פתיחת עורקי הצוואר	55	3.14
6.	תיוגנל	פתיחת עורקי הירך	120	2.10
7.	תיוגנל	דקירת עורקי הראש	60% ב-8 דקות	2.13
8.	ירייה	שחיטה כעבור 5 דקות		מעט מאד

מנסיונות אלו ניתן להסיק את המסקנות הבאות:

1. הדימום טוב יותר ככל שהוא סמוך להרדמה.
2. הדימום טוב יותר ככל שהוא מהיר יותר.
3. ישנן תנודות אינדיבידואליות בין בעלי החיים.

ניתן להסביר את התנודות בשינויים בשיטות הדקירה ובמשך הזמן הנחוץ לביצועה בשיטות המקובלות בבתי המטבחים השונים.

רדן⁹ טוען שאין להשתמש באינדיקטור של כמות הדם לגבי טיב הבשר. הוא מעדיף לבדוק את כמות הדם שנשארה בבשר בדרך חימית. הוא ערך

7. Levinger, I.M.: Zürich, 1961.

8. הנסויים נעשו בארנבות. גם כאן יש להעיר, שאי אפשר להסיק מסקנות מארנבות על מעלי גירה. המטרה היתה לברר האם יש השפעה לגורם הזמן העובר בין ההריגה לדימום. נראה שניתן להסיק מכאן נקודות אחיזה המאושרות במעלי גירה ע"י הנסויים של החוקרים האחרים.

9. Radan, M.: Ref. Vet. 15, 93, 1953.

את ניסוייו ב-80 בהמות, שחולקו לקבוצות מתאימות, בהתאם לגיל, משקל וכד'. ניקוז טוב מאד התקבל ב-75% של הבהמות שנשחטו לעומת 4% באלו שנורו. ניקוז טוב התקבל ב-87% מהבהמות שנשחטו לעומת 27.5% בבהמות שנורו לפני הניקוז.

רדן מנמק את תוצאות ניסוייו כדלקמן:

1. בירייה עובר זמן מההימזם ועד לניקוז הדם.

2. לאחר השחיטה מופיעה נשימה עמוקה וזו מסייעת בניקוז הדם.

תוצאות ניסוייו של רדן הינן בעלות משמעות גדולה ביותר לגבי טיב הבשר.

מכאן פרק זה:

א. נתקבלו הבדלים בניקוז דם בשיטות השונות בהתאם לניסוייהם של החוקרים השונים. ייתכן ויש צורך לבדוק את טיב הבשר ולא את משקל הדם לעומת משקל הגוף.

ב. ניקוז הדם נעשה מהר ומוחלט יותר בהתאם לגודל החור במחזור הדם וככל שנעשה סמוך יותר להימזם.

ג. יש לבדוק את טיב הבשר בדרך אובייקטיבית בדרך שאינה מושפעת מתהליך העבודה בבית המטבחים.

סכום התופעות בשחיטה

- א. לחץ הדם יורד תוך 5—6 שניות בצורה חזקה עד כדי כך שהמוח אינו מקבל יותר כל דם. גם ההספקה דרך העורק החולייתי נפסקת תוך זמן זה.
- ב. תרשים המתחים החשמליים במוח משתנה מיד לאחר השחיטה אבל מתקבל עוד זמן מה. דבר זה נראה בכל שיטות ההמתה ואפילו בהריסת המוח בירייה.
- ג. פעילות המוח ובעיקר הקליפה יורדת במהירות. אין להניח שהרגשת כאב, העלולה להיגרם בשחיטה, תגיע למרכזי התחושה בעודם בפעולה.
- ד. אין בידינו דרך לקבוע את תחושת הכאב.
- ה. מרכז שווי המשקל מאבד את כושר פעילותו כעבור 8—10 שניות.
- ו. החזר הקרנית מפסיק אפילו במקרים קיצוניים תוך תשעים שניות לאחר השחיטה.
- ז. פעילות הלב נמשכת אחרי השחיטה ותרשים EKG מראה על פעילות חשמלית למשך מספר דקות.
- ח. אחרי השחיטה מופיעה נשימה עמוקה לאחר הפסקת הנשימה. בנשימה עמוקה זו הגוף אינו מנצל חמצן.
- ט. ניקוז הדם בשחיטה הוא טוב. ייתכן והנשימה העמוקה מסייעת בניקוז הדם.
- י. החיה אינה סובלת מבחינה פסיכית בזמן השחיטה או לאחריה.
- יא. פעילות המוח נפסקת באופן עקיף ומהיר. אין ביסוס לכך ששיטה אחרת תגרום פחות לצער בעל חיים, הן מבחינת הכאב הנגרם והן מבחינת פעילות מערכת העצבים לאחר ההמתה.
- יב. הדימום בשחיטה הוא טוב, מכיון שהדימום בא יחד עם ההימום.
- יג. לאור האמור נראה שהשחיטה היא שיטת המתה אידיאלית ולפיכך אינה זקוקה לתיקונים. תיקונים בוודאי לא יושגו באמצעות הרדמה מוקדמת. הרדמה חיונית אינה באה בחשבון מבחינת הבשר ואילו הרדמה אחרת גורמת צער לבעל החיים העלול להיות גדול מזה הנגרם על ידי השחיטה עצמה.

השחיטה בהשוואה לשיטות הריגה והימום אחרות

לא נוכל לסכם את הנושא מבלי להכנס במקצת לבעיית שיטות הריגה והימום, אחרות, לבעלי חיים. דיון זה יצטרך להכנס לשני מישורים של צורות הריגה והימום, שהן:

(א) הימום הנעשה לפני השחיטה. בהימום זה נצטרך ללבן את האפשרות והצורך בהימום זה, וכן באיזה מדה הימום זה מותר לפני השחיטה.

(ב) הימום הנעשה במקום השחיטה ושבעקבותיו מבוצעת הוצאת הדם ללא הריגת החיה.

הימום לפני השחיטה:

באופן תיאורטי באים בחשבון שלושה סוגי הימום:

א. הימום חשמלי. הימום חשמלי לפני השחיטה תואר במקומות רבים ורבו העוסקים בשאלות ההלכתיות ביחס לכך¹.

מבחינה פיזיולוגית ישנו ויכוח בספרות האם הלם חשמלי, בטפול הרפואי, כואב. יש הטוענים שהוא כואב ביותר ויש הטוענים שלא. כל זה אמור דווקא, כשהימום נעשה בתנאי טפול רפואי תחת השגחה מקסימלית. כשהטיפול ייעשה שגרתי בבית המטבחים, קיים חשש שהמבצעים לא יקפידו על הכללים, המינימליים, הדרושים להפעלת המערכת, מבחינת צער בעלי חיים.

קרוב לוודאי שאם יופעל הלם חשמלי לפני השחיטה, הסבל שייגרם לבהמות על ידו יעלה בהרבה על הסבל הנגרם להן על ידי השחיטה ללא ההלם החשמלי.

1. למעשה מטרת הקובץ הנוכחי היא, לאסוף את התשובות בנידון זה. ראה גם שרידי אש לרב יג. וינברג, חלק א', מוסד הרב קוק, ירושלים, תשכ"א.

ב. הימום פרמקולוגי. מתן זריקה של חומר הרדמה יכולה לשמש תחליף להימום שלפני השחיטה.

מקובל היום שלא כדאי לתת לבהמה כל תרופות לפני השחיטה. השימוש בתרופות גורם להכנסת גורם נוסף לבהמה, שקשה מראש לאמוד האם אינו מסוכן לאוכל הבהמה. יחד עם זאת, יש לקחת בחשבון שאת החומר צריך לתת באמצעות זריקה, וספק רב האם זריקה כואבת לבהמה הרבה פחות מאשר השחיטה. אי לכך, המאמץ הדרוש להורקה המתאימה, אינו עומד ביחס מתאים לתוצאה המושגת על ידו.

ג. הימום בגזים. על מנת להימנע משימוש בחמרים זרים טופחו בשנים האחרונות שיטות הימום באמצעות גזים. בשיטות אלו מוכנסת החיה לסביבה המכילה פחות מדאי חמצן ועודף של חנקן או דו תחמוצת הפחמן. כעבור כמה עשרות שניות נכנסת הבהמה להרדמה.

לא הצלחנו עד היום לקבל נתונים על הסבל הנגרם לבהמה, תוך הזמן הנחוץ להפעלת ההרדמה. יהיה אפשר להתייחס לשאלה זו רק לאחר שיתקבלו הנתונים המתאימים.

הימום במקום השחיטה:

שלוש שיטות הימום נוספות, משמשות באופן מעשי לטביחת בהמות בבית המטבחים:

א. ירייה למות. הירייה לתוך איזור המוח המארך, היא השיטה המקובלת ביותר כיום לטביחת בהמות. הבהמה קורסת תחתיה מיד. מאידך גיסא, אין אפשרות לדעת האם הבהמה סובלת צער כלשהו תקופה שבין הירייה למותה. נסיונות שבוצעו על ידינו מראים שתרשימי EEG עדין מתקבלים קרוב לשתי דקות לאחר ההמתה. (וזאת בקירוב לזמן שהוא נרשם לאחר השחיטה). אמנם התרשים שונה מהנורמלי, אבל זה בוודאי כתוצאה מהריסת חלקי מוח ע"י הכדור עצמו.

יתר על כן, הגלין² הראה שבגל אדם שהתאבדו בשיטה זו, המשיכו לחיות עשר שעות ויותר. אי לכך, אין כל ראייה שקריסת הבהמה תחתיה אכן מסמלת את המוות, ובתקופה שלאחריה אין הבהמה סובלת יותר.

Heglin O.: Töten und Selbstmord mit Hilfe des Bolzenschusses. Diss., Zürich, 1957.

ב. דקירה למוח המארך. שיטה זו היתה מקובלת בעבר. מיד לאחר הדקירה קורסת הבהמה תחתיה. תוצאות השיטה דומות לשיטת הירייה. למעשה הוצאה השיטה מהשימוש, עקב הקשיים בביצוע הטכני שלה. לעתים קרובות היה צורך לחזור על הדקירה פעמיים ושלוש, דבר זה גורם בוודאי לצער בעלי חיים רב.

ג. מכה על הראש. שיטה זו נמצאת בשימוש בעיקר לגבי עגלים. התופעה צריכה להיות מקבילה לירייה למוח. הנסיון מראה, שלעתים קרובות ישנו צורך לתת את המכה מספר פעמים עד שהעגל באמת מהומם. אי לכך, ספק רב אם שיטה זו יעילה מבחינת צער בעלי חיים.

לאור כל זאת, מתברר שאין בידינו, לעת עתה, שיטה לחימום שעשויה בבטחה לגרום לפחות צער בעלי חיים מהשחיטה.

מכתבים שנדפסו במקומות אחרים

רובו המכריע של החומר הנדפס בזה, מקורו בארכיון של המרכז לעניני השחיטה שעלה בידינו בס"ד להצילו.

משו"ת שרידי אש ח"א נעתקו הסימנים דלהלן (בעיר שחלק גדול מהמכתבים שנדפסו שם מקורם בארכיון הג"ל): סי' כג, כט, ל, לא, לד, לט, מ, נ, נג, נד, נט, סא, עא, פא, פד, צב, צד.

מספר אחיעזר קובץ אנרות (בני ברק תש"ל): סי' לה, לו, עה, צה, צו, צח, צט, קא, קב, קיב, קטו, קטז.

משו"ת רבי עזריאל (הילדסהיימר) (ח"א תשכ"ט): סי' ה, ט.

משו"ת שאילת משה: סי' לב, לח.

מספר חבמה עם נחלה: סי' ס.

מאנרות חזון איש ח"ב: סי' צג, צד, ק, קג.

מספר שואליו ודורשיו (תל אביב תשכ"ד): סי' מט.

מפתח שמות

ברויער יוסף, פפד"מ, ואח"כ ניו יורק.
79.

ברייער, שלמה זלמן, פפד"מ. 35, 38'.
ברמן ירמיה י., ניו יורק 14'.
ברסלואר יהודה, פיורדא, ואח"כ ניו-
יורק. 121.

גאד יוהנס, פראג, פרופסור. 18'.
גאון שלמה, חכם לקהילות הספרדיות
בלונדון. 245, 246.

גוטשעכטער חיים יהושע, חבר ועד
הרבנים בורשא. 236.

גרודזנסקי חיים עוזר, וילנא. 25, 41,
44, 46, 47, 59', 72, 81, 82, 84, 85,
86', 87', 89', 92', 94', 95', 101',
116, 117, 123, 124, 136', 137', 169,
170, 171, 172, 175, 176, 177, 178,
181, 182, 183, 184', 186', 188, 190,
192, 193, 194, 207, 224, 225, 226,
227, 229, 230, 231, 232, 233, 236,
240', 241, 302.

גרינמן שמואל, בני ברק. 227', 229',
232'.

דעמבא י. א., רופא ידוע בפטרסבורג.
11', 12', 32', 42'.

הדאייא עבדיה, חבר בי"ד הגדול
לערעורים בירושלים. 244.
הופמן יעקב יהודה, פפד"מ, ואח"כ
ניו יורק. 117, 169', 170', 173, 176',
177', 181', 184', 194', 195'.

אברמסקי יחזקאל, לונדון ואח"כ
ירושלים. 101, 124', 125', 194', 207,
230', 237.

אהרנפרייס מרדכי, רב ראשי בשטוק-
הולם. 247'.

אונא יצחק, מנהיים ואח"כ ירושלים.
69, 75, 106, 111', 134, 146, 187',
194'.

אונטרמן איסר יהודה, רב ראשי לא"י.
244.

אזולאי שלום מ., חבר מועצת הרב-
נות הראשית בירושלים. 244.

אייגעש חנוך העניך, וילנא. 236.
אקון משה חיים, מוקיר רבון בבני ברק
227, 229, 230, 231.

באבר אברהם, סונדרלנד, 95', 99',
100'.

בידערמן יעקב מאיר, חבר ועד הרב-
נים בורשא. 236.

ביבערפעלד חיים, רופא בברלין 18',
150.

בלאך חיים יצחק, ירוי סיטי. 242'
בלוי, משה 302'.

במברגר שמעון, שטוטגארט, ואח"כ
בני ברק. 60, 90'.

בעק אברהם, מורה בבימ"ד לרבנים
פריז. 88.

ברודי ישראל, רב ראשי לברטניה.
245.

ברוט שמואל, חבר בי"ד הגדול לער-
עורים, בירושלים. 244.

1. בצדם של רבני הקהילות צויין רק שם העיר. המס' הסיפוריים מכוונים למס' העמודים בספר.
2. במספר כזה סומנו כותב ומקבל התשובה, בעוד שבמספר רגיל ופסיק למעלה סומנו שמות שנזכרו בתוך התשובות.

זילבר אליעזר, סינסיטנטי, גשיא
אגה"ר בארה"ב. 242'.
זילברשטיין יעקב, חבר ועד הרבנים
בורשא. 236.
זעלצער יהודה ליב, ניו יורק, סגן
יו"ר ומזכיר אגה"ר 242'.
זעמבא מנחם, חבר ועד הרבנים בור-
שא. 236.

חוקיה שבתי, ראש ביה"ד ירושלים.
244.

טולידנו יעקב משה, רב ראשי ספי-
רדי לא"י. 244.

יקובביץ יואל, ברלין, ואח"כ לונדון.
170', 176', 178', 194', 195', 237.
יקובביץ ישראל עמנואל, רב ראשי
לבריטניה. 246.
ירוחם חיים יצחק, וין. 92', 125', 191.
ישראלי שאול, חבר מועצת הרבנות
הראשית בירושלים. 244.

כהן אשר מיכאל, באזל. 27, 29, 30',
32, 34, 35, 42'.
כהן פנחס, אנסבאך, מראשי אגו"י.
233'.
כהנא שלמה דוד, חבר ועד הרבנים
בורשא, 194', 236.
כץ ראובן, פתח תקוה. 244.

לאנדא מנחם מנדל, זאווערצא. 88'.
לונשטיין טוביה, ציריך. 241.
לוינ יצחק, ריווב, ואח"כ ניו יורק. 14'.
ליבען שלמה מנחם, רופא בפראג. 12',
15, 47', 62', 64, 99', 124, 145'.
לייבאוויץ ברוך דובער, ר"מ בקאמע-
ניץ. 236.

מדליה הלל, לידס ואח"כ אנטוורפן.
95'.
מונק אליהו, לונדון ואח"כ ירושלים.
11', 92', 248.

הורוויץ יוסף יונה צבי, פפד"מ ואח"כ
בני ברק. 69, 82', 84, 116, 196',
217.

היילפרין אלחנן, לונדון. 92, 95', 97',
98', 99', 101'.

הילדסהיימר מאיר, מנהל בהמ"ד
לרבנים בברלין. 44', 48', 125'.
הילדסהיימר נפתלי צבי (הירש), מר-
צה בבהמ"ד לרבנים בברלין. 11'.
הילדסהיימר עזריאל, מייסד בהמ"ד
לרבנים בברלין. 14', 27, 29, 30,
32, 34, 35.

הילדסהיימר עזריאל, תל-אביב ספרן
14'.

הילמן י. ש., ירושלים. 302'.
הירש שמשון רפאל, פפד"מ. 25, 30',
33'.

הלברשטט בנציון, האדמו"ר מבובוב.
240'.

הערץ יוסף צבי, רב ראשי לברטניה.
230', 231', 232', 244.

הרצוג יצחק אייזיק, רב ראשי לא"י.
95', 96', 97', 98', 100', 243, 244,
249', 302'.

ווייס יצחק יעקב, מנטשסטר ואח"כ
ירושלים. 95', 97', 100'.

ווינגברג אברהם, חבר ועד הרבנים
בורשא. 236.

ווינגברג יחיאל יעקב, ראש ביהמ"ד
לרבנים בברלין, ואח"כ מונטריי.
49, 68, 69', 72', 81', 86, 88, 98',
118', 121', 123', 125', 134,
147', 162', 169, 179', 181', 183',
184', 194, 195, 207', 246, 247, 248,
249.

ווסרמן אלחנן בונים, ר"מ בברנוביץ.
208, 236.

ווסרמן משה שמשון, ברסלאו ואח"כ
תל-אביב. 75, 79', 85.

זרהפטיג זרח ירושלים שר הדתות. 14'.

זובער ישראל, רב ברוסיה ואח"כ
מו"צ ושו"ב ראשי בשטוקהולם.
139, 141, 143.

פראטו דוד, אלכסנדריה, רב ראשי
למצרים ואח"כ רב ראשי לאיטליה.
231'
פרנק צבי פסח, ירושלים. 13', 226,
244

צייטלין אלזלי, יו"ר ועדת השחיטה
בבריטניה. 244'

קאמאי אברהם צבי הירש, מיר. 236.
קאנאל יצחק מאיר, חבר ועד הרבנים
בורשא. 236.
קאנאוויץ יוסף, באיון ניו יורק. 242'.
קוטלר אהרן, קלעצק ואח"כ ראש ישי-
בת לעקווד (ארה"ב). 194', 203,
242'

קליין אברהם יצחק, גירנברג ואח"כ
חיפה. 90, 170, 196'

קליין זאב צבי, ברלין ואח"כ בואינוס
אייירס. 44', 48', 61', 63', 64', 65,
67, 69', 81, 82, 83, 103, 104, 106,
111', 126, 172', 176', 178', 182,
183, 196', 203, 207', 209, 269, 302'.
קניאל יהושע, חיפה. 244

קראוס משה אליעזר, דיין בלידס
ואח"כ רב בפדרישן בלונדון. 95',
96', 99'

קרליבך יוסף, רב ראשי להמבורג.
183, 217'

קרלינסקי ישעיה, ברוקלין. 242'.
קרליץ אברהם ישעיה, בני ברק
(ה"חזון איש"). 224, 225, 227',
230, 232

ראגוזניצקי נח, חבר ועד הרבנים בור-
שא. 236

ראגוזניצקי משה אליהו, לייפציג ואח"כ
קרדיף. 101, 172

ראזין יוסף דווינסק (ה"רגצ'ובר"). 83,
86', 87', 93', 95', 98', 139, 141,
143', 151'

מונק יחיאל אריה (מיכאל), חבר המר-
כו לעניני שחיטה אשכנז, ואח"כ
ברוקלין ניו-יורק. 11', 14'

מונק עזריאל, ברלין, ראש המרכז
הארצי לעניני שחיטה. 11', 18', 41,
44, 46, 47, 60, 63, 72, 89, 90, 92',
94', 101', 102, 104, 107, 113, 114,
121, 123, 124, 135', 143, 169, 170,
171, 172, 173', 175, 176, 177, 178,
181, 182', 184, 186, 188, 189', 190,
191, 192, 193, 194', 195, 196, 203',
206', 207', 302

מלצר איסר זלמן, לוצק ואח"כ ראש
ישיבת עץ חיים בירושלים. 226'.
מרצבך יונה, דרמשטדט ואח"כ ירו-
שלים. 79, 183', 147

נחמני ב., ירושלים 14'.

פאלאוויצקי יצחק זאב, בריסק. 236'.
סאלאוויצקי יוסף דוב, בוסטון. 242'.
סופר שמחה בונם, פרסבורג. 37
סורוצקין זלמן, לוצק ואח"כ ירושלים.
25'

ספקטור יצחק אלחנן, קובנו. 29', 34

עדס יעקב, חבר בי"ד הגדול לער-
עורים בירושלים. 244

עדס עזרא ניסים, מנטשסטר. 95', 96',
עזרמן נפתלי, באדן (שוויצריה). 25,
27', 30, 34, 35, 37, 38

עפשטיין אהרן, פראג. 60', 63', 61,
65, 251

פויזנער חיים, ורשה. 236

פינקל אלעזר יהודה, ראש ישיבת מיר
ואח"כ ירושלים. 194'

פלאטא צבי הירש, קלן. 63', 65.
פערטץ ישראל יהודה, שענלאנקא
(גרמניה). 143

שאצקס משה, לאמזע, ואח"כ ראש
 ישיבה ישיבת יצחק אלחנן. 242'
 שוב יוסף, וילנא. 227'.
 שטרסר שלמה צבי, דעברעצין. 241.
 שלזינגר יחיאל מיכל, פפד"מ ואח"כ
 ראש ישיבת קול תורה בירושלים.
 86, 151, 170', 217'.
 שפיטצר אברהם שמואל בנימין, המ-
 בורג. 67, 114, 269.
 שפיטצר בנימין זלמן, וין. 38.
 שקאפ שמעון יהודה, גרודקא. 194',
 236.
 שקוביצקי נפתלי, גייטסהד 95'.

ראזנהיים יעקב, פפד"מ נשיא אגו"י,
 ואח"כ ניו יורק, ואח"כ תל אביב
 230', 231'.
 ראטה משולם, טשרנוביץ, אח"כ חבר
 בית הדין הגדול לערעורים בירוש-
 לים. 244.
 רבינאווי יוסף, המבורג ואח"כ אנט-
 וורפן. 195'.
 רוזנברג ישראל, ניו יורק, נשיא אגה"ר
 ארה"ב 242'.
 רפפורט אברהם, דיין בבית דין לונדון.
 95.

The preparation and publication of this book
was made possible by a donation of
Dr. H. W. Kugelman and a grant from
the Memorial Foundation for Jewish Culture.

Edut Néemana

PART I

RESPONSA ON HALACHIC POBLEMS ARISING OUT OF THE DEFENCE OF SHECHITA IN EUROPE

**Taken from the Archives
of the Central Office of
Shechita Affairs in Berlin**

**With a Review of the
Medical Aspects of Shechita**

Published by GUR ARYEH

**Institute for Advances Jewish Schloraship
1593 Coney Island Avenue/Brooklyn, N.Y. 11230
Founded by Rabbis Isaac Hutner שליט"א**

Jerusalem — 1974